

Lyckan kommer, lyckan går

Trettio kapitel om politik, medier och samhälle

SOM-undersökningen 2004

SOM-rapport nr 36

Sören Holmberg och Lennart Weibull

(red)

Redaktörer: Sören Holmberg och Lennart Weibull

Administrativ redaktör: Kerstin Gidsäter

Omslag och redigering: Henny Östlund

Tryck: Grafikerna Livréna i Kungälv AB, 2005

ISBN: 91-89673-06-9

ISSN: 0284-4788

ISRN: GU-STJM-SOM--36--SE

INNEHÅLL

Förord	7
Lyckan kommer, lyckan går Sören Holmberg och Lennart Weibull	9
SAMHÄLLE	
Långsiktiga värdetrender Henrik Oscarsson	39
Svenska folket, den offentliga sektorn och välfärdsstaten Lennart Nilsson	53
Rimligt förtroende? Sören Holmberg och Lennart Weibull	67
Riksdagsledamöterna, valkretsen och riksdagen Martin Brothén	85
Skatter och skattefusk Henrik Hammar, Sverker C Jagers och Katarina Nordblom	99
Energisparande Per Hedberg och Sören Holmberg	115
Hemmahörande på flera nivåer Linda Berg	123
Rör inte vår välfärd! Maria Pettersson	135
Vilka är det som litar på sina medmänniskor? Bo Rothstein	145
Kultursverige Rudolf Antoni	151

Varför minskar biblioteksbesöken?
Lars Höglund och Eva Wahlström 165

Forskning på världsbästanivå
Sören Holmberg och Lennart Weibiull 177

OPINION

Svensk opinion om EU-medlemskapet
Rutger Lindahl 191

Svensk Nato-debatt på sparlåga
Ulf Bjereld 203

Kärnkraftsanhängarna behåller ledningen
Sören Holmberg 207

Svenska folket tycker om sol och vind
Per Hedberg 221

Både tolerans och kritik i attityderna till invandrare
Marie Demker 231

Israel och PLO – 35 år i svensk opinion
Ulf Bjereld 241

Åsikter om våld och pornografi i medierna
Ulla Carlsson 247

Synen på aktualitetsjournalistiken i TV
Lennart Weibull 267

Svenskarnas inställning till reklam
Marie Elfving 283

MASSMEDIA

Mot nya läsvanor?
Ulrika Andersson 297

Tabloidiseringen – en kompakt tidningstrend Josefine Sternvik	315
Medier eller innehåll? Åsa Nilsson och Lennart Weibull	329
Tidningar i brevlådor, på bussar och i ställ Ingela Wadbring	347
De unga och radion Jan Strid	355
Den fjärde vågen Annika Bergström	363
Stabila mobila trender Göran Bolin	373
Medieförtroende – en framgångsfaktor? Ingela Wadbring och Lennart Weibull	383
DOKUMENTATION	
Den nationella SOM-undersökningen 2004 Åsa Nilsson	397
Författarna	417
Deltagande projekt i SOM-undersökningen 2004	421
Adresser	423
BILAGOR	
Informationsbroschyr, frågeformulär (I och II), publikationer	427

FÖRORD

Lyckan kommer, lyckan går är den 35:e publikationen från SOM-Institutet vid Göteborgs universitet sedan den första blygsamma rapporten år 1987. De första skrifterna bestod av kortfattade projektredovisningar av medverkande forskare, där svaren på enskilda frågor avrapporterades. De senaste årens volymer har i ökande utsträckning kunnat presentera långa mätserier om svenska folkets vanor och attityder inom politik och medier författade av ledande forskare från olika discipliner.

Lyckan kommer, lyckan går tar sin utgångspunkt i den nationella SOM-undersökningen från senhösten 2004. Liksom de senaste undersökningarna omfattar den två riksrepresentativa undersökningar på vardera 3 000 slumpmässigt valda personer i åldersintervallet 15-85 år. Undersökningarna har genomförts parallellt och innehåller delvis gemensamma frågor. Fältarbetet genomfördes huvudsakligen under september och oktober 2004. Ansvarig för datainsamlingen har varit Kinnmark DM i Göteborg med Magnus Kinnmark som fältledare. Närmare uppgifter om uppläggning och genomförande samt analyser av likheter och skillnader mellan de två enkäterna finns i metoddokumentationen i bokens slut.

Lyckan kommer, lyckan går innehåller i första hand kapitel som uppdaterar trender i fråga om *Samhälle*, *Opinion* och *Massmedia*, det vill säga de tre huvudområden som står i centrum för SOM-institutets årliga studier. Uppläggningsen knyter nära an till motsvarande kapitel i tidigare års redovisningar. Så analyseras exempelvis utvecklingen av samhällsförtroendet, åsikter om den offentliga sektorn, synen på kärnkraft och energi, läsningen av dagstidningar, inställningen till flyktingpolitiken, användning av ny medieteknologi, biblioteksbesök mm. En andra typ av kapitel är de som ger en fördjupning inom ett särskilt område som exempelvis svenskarnas syn på forskning, uppfattning om skattefusk och åsikter i Mellanösternkonflikten. Varje författare svarar själv för slutsatserna i respektive kapitel. Som redaktörer har vi begränsat oss till en teknisk redigering.

Lyckan kommer, lyckan går är också titeln på bokens inledande översikt Kapitel. Det har fokus på årets huvudtema om lycka. SOM-undersökningen 2004 har för första gången ställt frågan om vilka som är lyckliga – eller olyckliga – i dagens Sverige. För att knyta an till bokens omslag, som utgår från en broderad bonad av Lennart Weibulls mormor, är den centrala fråga vi ställer oss om lycka handlar om *att ha något att göra, någon att älska och något att hoppas på*.

SOM-undersökningarna genomförs av SOM-institutet, en forsknings- och utbildningsorganisation vid Göteborgs universitet. Institutet drivs gemensamt av Förvalt-

ningshögskolan, Institutionen för journalistik och masskommunikation samt Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet. Undersökningsledare för den nationella SOM-undersökningen 2004 har varit fil kand Åsa Nilsson, som även svarar för metoddokumentationen. Bokproduktionen har Kerstin Gidsäter samordnat medan Henny Östlund har ansvarat för omslag och redigering. Under tecknade har varit projektansvariga för de nationella SOM-undersökningarna sedan starten 1986.

Dataunderlaget från tidigare SOM-undersökningar finns tillgängligt via Svensk Samhällsvetenskaplig Datatjänst (SSD) vid Göteborgs universitet. De publikationer som hittills utgivits av SOM-institutet finns förtecknade längst bak i föreliggande volym.

Göteborg i maj 2005

Sören Holmberg

Lennart Weibull

LYCKAN KOMMER, LYCKAN GÅR

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

De flesta svenskar känner säkert igen orden *Lyckan kommer, lyckan går*, men är möjligen osäkra på varifrån de kommer. Ändå har flertalet, särskilt i den äldre generationen, med stor säkerhet hört den många gånger – troligen redan innan de var riktigt medvetna om sin omvärld. Orden finns nämligen i den gamla barnabönen 'Gud som haver barnen kär'. Den är med i den svenska psalmboken som nummer 248 och används fortfarande ofta vid barndop.

Psalmen 'Gud som haver barnen kär' saknar författare. I psalmboken anges endast att ursprunget är en gammal svensk bön för barn, tryckt första gången 1780. Psalmerna uttrycker en önskan om ett slags världslig trygghet för barn som är utsatta för hot och faror. I en äldre version var slutraden också 'den Gud älskar lyckan får', senare ändrad till 'Du förbliver Fader vår'. Också i arbetarförfattaren Martin Kochs kärleksdikt *Lyckan*, utgiven 1929, är den näst sista raden 'lyckan kommer, lyckan går', men där är slutraden 'den som du älskar lyckan får'.

De två exemplen ger två olika bilder av vad lycka står för. I barnabönen är det närmast fråga om yttre framgång, i Kochs dikt en inre känsla av välbefinnande eller trygghet. Samma betydelseskilnader finner vi även för uppslagsordet lycka i Svenska Akademiens ordbok (SAOB). Ordspråket Lyckan står den djärve bi – dokumenterat på svenska 1621 men ytterst en latinsk sentens – betonar yttre framgång. Likartad innebörd har uttryck som 'jordisk lycka' eller att vara lyckosam och i bakgrunden finns här det latinska ordet för lycka – *fortuna*. Men det finns även tidiga språkliga belägg för lycka i betydelsen lyckokänsla, ofta i sammansättningen 'lycka och salighet' (Laurentius Petri, 1561). Samma innebörd har lycka i andra sammansättningar som moderslycka eller familjelycka. Cynikern Voltaire talade dock om lyckan som illusion i motsats till lidandet som var verklighet.

Om vi tänker uttryck där lycka förekommer upptäcker man snart att de i flertalet fall kan föras tillbaka till dessa två huvudbetydelser.¹ Det handlar således å ena sidan om en materiell lycka och å andra sidan om en immateriell. I många språkliga uttryck finns det dessutom en spänning mellan de två. Med jordiskt gods är lyckan inte alltid förenad, står det i en formulering från 1839, men i en ännu äldre formulering från 1780 står det att 'en lyckans nyck blir ofta orsak till vår verkliga lycksalighet' (SAOB). Många språkliga formuleringar antyder snarast en motsättning mellan materiell och immateriell lycka.

Ett annat sätt att uttrycka denna distinktion är att tala om lycka som njutning eller som måluppfyllelse. I det förstnämnda fallet är lycka ögonblicklig och emotionell, i det senare fallet mer rationellt byggd på en bedömning av om man nått

sina mål; känsloupplevelse och hedonism kontra förnuft och kognition (Lind 2005:33).

Frågan om förhållandet mellan materiellt och immateriellt ligger mycket nära en klassisk problemställning i samhällsforskningen – relationen mellan välbefinnande och ekonomiska tillgångar. Det gäller både på individ- och på samhällsnivå: är genomsnittet för lycka högre bland allmänheten i rika länder än i fattiga och är rika människor lyckligare än fattiga (Klein 2005:254ff)? Under de senaste åren har intresset för att förstå vad lycka är vuxit starkt bland samhällsforskare. Ekonomer har sökt samband mellan ekonomi och välbefinnande, sociologer och statsvetare förhållandet mellan social välfärd och individuell lycka (jfr Layard 2005 och Lind 2005).

Intressanta aspekter på sådana samband kan även hämtas från olika slag av språkliga uttryck. Ord som lyckomoral eller lycksökare ger en antydning om skepsis till den materiella lyckan och en idealiseringen av den lyckliga fattigdomen. Ett annat perspektiv är att lycka, ofta i betydelsen materiella tillgångar, är kortvarig. Det finns många belägg från 1600-talet och framåt på uttryck som 'Hastigt vänder lyckan sitt spel' (1620) eller 'Lyckan är inget att lita på' (1665). Att den jordiska lyckan snart förgår är ett vanligt tema i många psalmer, liksom det också är i den gamla barnabönen: lyckan kommer, lyckan går.

Att lyckan kommer och går kan också utläsas av opinionslägets förändringar. Sedan SOM-institutet började sina årliga mätningar av svenskars syn på sin situation och på samhället i stort har vi noterat många svängningar. Boktitlar som 'Ett missnöjt folk' (1996), 'Ljusnande framtid' (1998) eller 'Land, Du välsignade?' (2001) reflekterar sådan skillnader i stämningsslägen. De tendenser vi tyckt oss se i den svenska opinionen år 2004 är däremot inte entydiga. Tvärtom finns det mönster som pekar åt mycket olika håll. Titeln på årets bok indikerar att det pågår en opinionssvängning men att dess riktning är oklar. Vinnare eller förlorare kan ännu inte utses.

De splittrade tendenserna återkommer på flera olika områden. Förtroendet för de politiska institutionerna vänder åter nedåt efter flera år av uppgång, medan medieförtroendet bryter en nedåtgående trend. Stödet för offentlig sektor har gått ned något samtidigt som många känner oro för den offentliga servicen i framtiden. Vi vet från snart tjugo års SOM-mätningar att opinioner kan skapas snabbt även om mönstren till en början kan vara mångtydiga. Det är därför nödvändigt att alltid pröva motbilder och ställa frågor hur en kortsiktiga opinion förhåller sig till långsiktiga trender. Det är sådant som är vägledande för oss som sysslar med surveyundersökningar och varje år ställer frågor till medborgarna.

I detta inledande kapitel gäller frågan de övergripande tendenserna. På samma sätt som tidigare år (t ex Holmberg och Weibull 2003, 2004) gör vi det genom att lyfta fram och kommentera ett antal exempel på trender som på ett översiktligt sätt speglar förändringstendenser i politik och samhälle hösten 2004 – mot bakgrund av opinionsutvecklingen i Sverige under de gångna arton åren.

Dessutom har vi för första gången i SOM:s historia mätt just lycka. På en skala har svarspersonerna i årets undersökning fått ange sin subjektiva lycka. Det ger oss en möjlighet att se närmare på hur förhållandet mellan lycka och olika andra egen-

skaper – som ekonomisk situation, livsstil och politiska ideal – ser ut i dagens Sverige, i varje fall enligt den svenska opinionen 2004.

Samhällsproblem kommer och går

De senaste årens dominerande frågor på medborgaragendan är alla på väg nedåt. Det gäller såväl vården som omsorgen och skolan. Vård, omsorg, skola är visserligen fortfarande högt placerade på dagordningen men andelen människor som anger dem som viktiga frågor/problem är lägre 2004 än den varit sedan slutet av 1990-talet. Resultaten bygger på en öppen enkätfråga där svarspersonerna kunde ange upp till tre frågor/problem; i genomsnitt utpekade varje svarande två områden och hela 80 procent angav åtminstone någon samhällsfråga/problem (se tabell 1).

De frågor som är på väg upp på dagordningen är främst sysselsättningen och men också lag&ordning. Frågeområden som befinner sig mot mitten av rangordningen men som inte uppvisar några trender varken upp eller ned är Sveriges ekonomi, miljön, skatterna och invandrapolitiken. EU/EMU och kärnkraften, som i debatten är klart politiserade är mycket lågt placerade på medborgaragendan. De är inte heta just nu, åtminstone inte bland väljarna.

Utrikesfrågor brukar som regel hamna lågt på medborgarnas lista över viktiga frågor/problem (Petersson 1982). Det gäller också 2004. Endast 3 procent av svarspersonerna nämnde något kring terrorism, försvar, säkerhet eller överhuvudtaget något internationellt som ett problem. Till bilden hör då att enkätfrågan gäller viktiga frågor/problem i *Sverige*, vilket förutsätter att det nämna problemet bör ha relevans för Sverige. Det är säkert en förklaring till att utrikes/internationella frågor sällan nämns. Vi har hittills varit lyckligt förskonade från krig och internationell terror. Hade frågan ställts 1709 eller 1809 hade resultaten säkert blivit mycket anorlunda. Då hade Sverige stora problem utrikes. Det har vi inte idag.

När vi explicit – och utan att nämna Sverige i frågan – ber svarspersonerna att ta ställning till i vad mån de känner oro för ett antal nationella såväl som internationella utvecklingstendenser visar det sig inte oväntat att frågor som terrorism hamnar högt på listan. Bland de fenomen vi frågade om 2004 upplevdes terrorism i själva verket som det mest oroande, tätt följt av organiserad brottslighet och miljöförstöring. Oron för terrorn är dock inte lika stor som 2001 efter septemberattacken i USA eller 1986 efter mordet på Olof Palme. Längre ned på rangordningen hamnar förändringar i jordens klimat och religiösa motsättningar. Och än längre ned kommer ekonomisk kris och ett ökat antal flyktingar tillsammans med en ökad alkoholkonsumtion (se tabell 2). Bland alla de företeelser som vi frågar om i orosbatteriet är det ingen som uppvisar sitt högsta värde 2004. Alla orossiffror är antingen i huvudsak stabila eller lägre än de varit tidigare. Samhälleliga frågor, framtidsfrågor oroar mindre idag än under slutet på 1900-talet. Det gäller så disparata områden som miljön, arbetslösheten, ekonomin, flyktingfrågan, fattigdomen i tredje världen och läget i Ryssland.

Tabell 1 Svenskarnas viktigaste frågor 1987 – 2004 (procent)

Fråga: "Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem."

Fråga	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Sjukvård	14	21	22	24	20	19	22	18	15	25	35	30	41	39	41	40	43	33
Sysselsättning	15	6	2	7	39	49	59	58	51	42	50	51	28	14	14	14	14	20
Pensioner/äldrevärd	10	10	16	13	16	14	16	12	10	17	19	15	21	23	22	24	21	19
Utbildning	12	9	12	10	11	9	4	8	7	10	22	34	36	35	37	32	23	18
Lag och ordning	20	13	38	11	15	8	9	11	25	14	13	15	16	15	12	12	17	18
Invandring/flyktingfrågor	7	8	11	14	13	19	25	12	14	13	10	8	13	12	13	19	11	11
Sveriges ekonomi	8	10	9	32	24	39	29	32	24	10	7	9	7	6	9	10	11	9
Socialpolitik	3	5	3	6	9	7	5	6	6	7	4	17	6	7	6	6	9	8
Skatter	7	9	14	13	6	3	2	3	2	4	6	7	5	8	7	7	6	7
Miljö	48	62	46	32	38	19	17	20	27	10	10	9	11	9	9	10	6	7
Familj/barnomsorg	6	9	8	8	7	8	9	6	4	6	7	7	5	7	6	7	7	6
Religion/moral	1	4	3	2	2	2	1	2	3	5	2	2	3	4	4	4	5	4
EU/EMU	1	3	3	7	6	11	9	15	7	3	3	4	3	4	3	3	7	3
Offentlig sektor/privatiseringar	3	2	2	4	2	3	2	2	3	7	2	2	2	2	1	1	4	1
Infrastruktur/kommunikationer	1	1	1	2	1	0	0	1	0	0	1	1	1	1	2	2	1	1
Jordbruks- regionalpolitik	2	2	2	1	3	1	1	0	0	0	1	1	1	1	1	2	2	1
Energi/kärnkraft	7	6	8	11	1	2	2	1	2	2	2	2	0	1	1	1	1	1
Antal svarande	1672	1642	1578	1582	1573	1889	1557	1704	1707	1779	1754	3561	3503	3546	3638	3606	3675	3612

Kommentar: Samtliga personer som besvarat enkäten ingår i procentbasen.

Tabell 2 Vad oroar svenska folket? Andel som svarar "mycket oroande" (procent)

Fråga: "Om Du ser till läget i dag, vad upplever Du själv som mest oroande inför framtiden?"

	1986	1988	1991	1993	1994	1996	2000	2001	2002	2003	2004	Max
Miljöförstöring	72	-	58	51	50	56	38	38	43	50	47	72
Stor arbetslöshet	-	-	56	60	48	68	17	25	38	40	-	68
Terrorism	64	51	39	31	28	38	27	59	41	52	51	64
Ny nazism	-	-	-	-	-	-	56	54	54	57	-	57
Organiserad brottslighet	-	-	-	-	-	-	-	45	47	56	49	56
De militära rustningarna	52	45	-	-	-	-	-	-	-	-	-	52
Förändringar i jordens klimat	-	-	-	-	-	-	-	37	39	40	36	40
Ekonomisk kris	-	-	39	37	30	29	9	17	24	23	17	39
Ökat antal flyktingar	-	-	-	38	30	29	17	20	27	28	20	38
Fattigdomen i tredje världen	-	-	-	-	-	37	37	35	33	-	-	37
Ett nytt världskrig	-	-	-	-	-	-	-	34	26	-	-	34
Situationen i Ryssland	-	-	-	31	22	18	12	-	-	-	-	31
Religiösa motsättningar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	28	28
Befolkningsökningen	18	28	-	-	-	-	-	-	-	-	9	28
Motsättningarna mellan rika och fattiga länder	27	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	27
Militära konflikter	-	-	25	25	19	-	-	-	-	-	-	25
Risken för ett stormaktskrig	-	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24
Ökad alkoholkonsumtion	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23	23
Militanta veganer	-	-	-	-	-	-	19	-	-	-	-	19
U-båtskränkningarna	-	17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17
Företagens globalisering	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16	-	16
Motorcykelgång	-	-	-	-	-	-	15	-	-	-	-	15

Källa: Riks-SOM-undersökningen

Kommentar: 1986-1993 ställdes frågan specifikt om "läget i världen i dag". Övriga svarsalternativ är "ganska oroande", "inte särskilt oroande", "inte alls oroande". Procentbasen har beräknats bland dem som svarat på åtminstone någon delfråga.

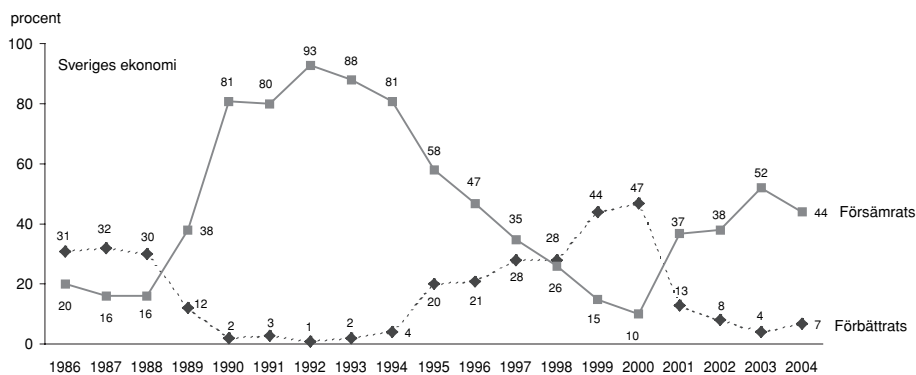
När det gäller arbetslöshet bör man dock lägga märke till att andelen personer som oroar sig har ökat under snare år, från låga 17 procent år 2000 till 40 procent 2003. Som högst var oron för arbetslöshet år 1996 med en andel på 68 procent.² Svaren återspeglar i hög grad den ekonomiska konjunkturen.

Två företeelser som ligger högt på oroslistan har vi inga långa tidsserier för. Det gäller nynazism och organiserad brottslighet. De år vi har mätt dem har de legat stabilt högt. Slutsatsen som kan dras av SOMs orosmätningar är alltså att svenska folkets oro för olika framtidsfrågor inte är på väg upp. Den är stabil eller möjligen på väg ned.

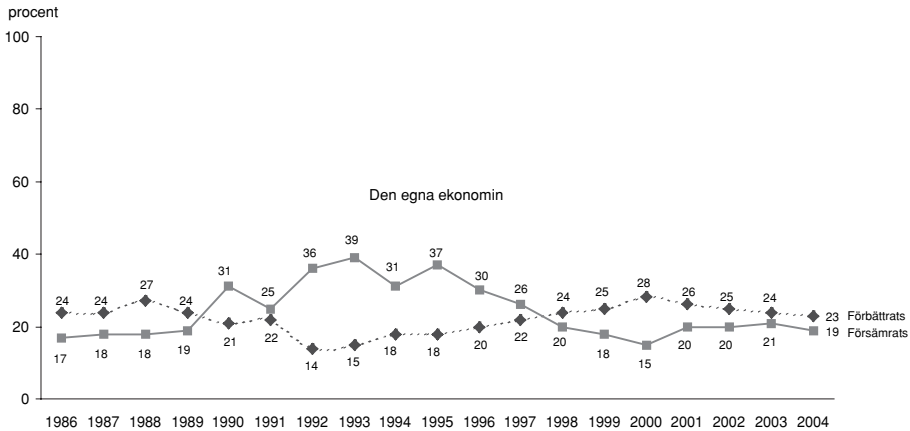
Den ekonomiska lyckan kommer?

SOM-institutet har mätt svenska folkets bedömningar av hur den egna ekonomin och Sveriges utvecklas sedan 1986. Siffrorna var övervägande positiva under slutet av 1980-talet, mycket dystra under 1990-talets första år, som allra mest ljusa år 2000 och mörkare igen därefter. Svängningarna i resultaten är mycket större för bedömningarna av Sveriges ekonomi än för den egna, men båda kurvorna följs väl åt. Svarspersonerna bedömde utvecklingen för såväl den egna ekonomin som för Sverige som mest positiv vid millennieskiftet år 2000. Då var svenska folket som mest lyckligt över ekonomin. Sedan dess har det gått utför, men inte helt tillbaka till de mycket negativa bedömningarna från början av 1990-talet. Och i den senaste mätningen 2004 ser det ut som de nedåtgående kurvorna vänt något uppåt igen, åtminstone för bedömningen av Sveriges ekonomi.

Figur 1 a Allmänhetens bedömning av hur den svenska ekonomin har utvecklats under det senaste året: andel som anser att ekonomin har förbättrats respektive försämrats 1986-2004 (procent)

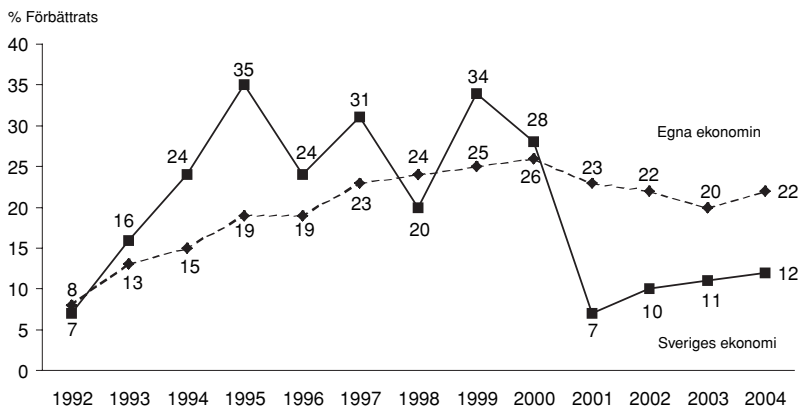

Figur 1 b Allmänhetens bedömning av hur den egna ekonomiska situationen har utvecklats under det senaste året: andel som anser att ekonomin har förbättrats respektive försämrats 1986-2004 (procent)

Svenska folkets framtidstro när det gäller ekonomin toppade också åren strax före millennieskiftet (tron på Sveriges ekonomi) eller exakt år 2000 (tron på den egna ekonomin). Därefter har bedömningarna av den egna ekonomins framtid hållit sig någorlunda höga med endast en svag tendens till nedgång. Tron på Sveriges ekonomiska utveckling har däremot sjunkit ned mot samma låga nivåer som i början av 1990-talet. Lägst var framtidstron 2001. En viss uppgång kan spåras sedan dess.

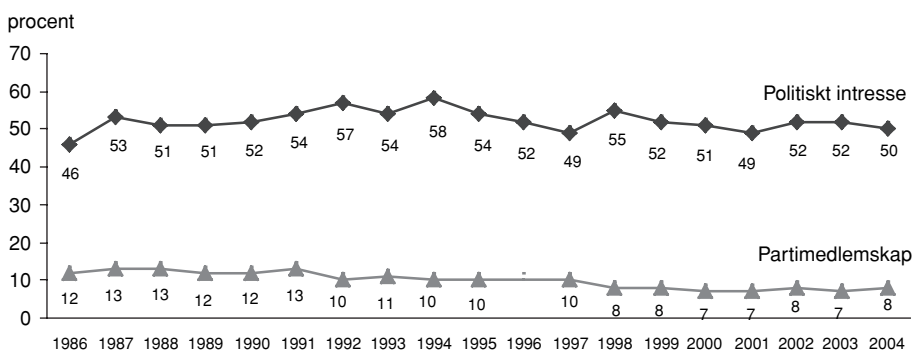
Figur 1 c Optimister när det gäller Sveriges respektive den egna ekonomins framtid (procent)

Kommentar: Resultaten visar andelen svarspersoner som svarat "förbättrats" på frågan om Sveriges respektive den egna ekonomins utveckling de närmaste 12 månaderna.

När det gäller förhoppningarna om den egna ekonomin är alltså svenska folket fortsatt relativt optimistiskt. Det är fler som tror på bättre tider (22 procent) än på sämre tider (14 procent). När det däremot gäller Sveriges ekonomi är det tvärtom – fler tror på sämre tider (37 procent). Endast 12 procent tror på bättre tider (se figur 1 c). Många är optimistiska när det gäller den egna ekonomin men pessimistiska när det gäller Sveriges ekonomiska framtid. Den ekonomiska lycka kommer att undfågnas en själv men inte Sverige; båten sjunker men jag kommer att klara mig.

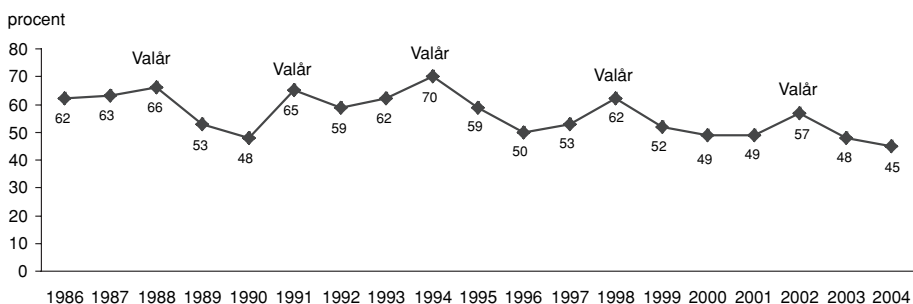
Figur 2 a Andel som uppger sig vara mycket eller ganska intresserade av politik och andel som är medlem i något politiskt parti (procent)

Kommentar: Samtliga svarspersoner ingår i procentbasen

Figur 2 b Grad av partiövertygelse (procent)

Fråga: (Ställdes till dem som angett vilket parti de tycker bäst om idag). ”Anser Du Dig vara en övertygad anhängare av detta parti?”

Kommentar: Resultaten visar andelen personer som svarat mycket eller något övertygad. Samtliga svarspersoner ingår i procentbasen.

Något nedåt för partierna

Partierna fortsätter att tappa i uppslutning och engagemang. Andelen partimedlemmar går långsiktigt ned, även om siffrorna varit stabila i SOMs mätningar de senaste fem-sex åren. Väljarnas grad av partiövertygelse – andelen svars personer som uttrycker en övertygelse i partisympatierna – sjunker också långsamt. Resultatet för år 2004 är det lägsta vi någonsin uppmätt i SOM. Mönstret i nedgången följer fortsatt en elektoral cykel – partiövertygelsen stiger något valår för att sedan ånyo minska. I en partibaserad demokrati som den svenska är det något hoppfullt för politiken att väljarnas uppskattning av partierna tenderar att vara som högst när väljarna kommer som mest i kontakt med dem. Mönstret gäller dock enbart riksdagsval. Den elektorala cykeln fungerar inte när det är folkomröstning (2003) eller EUP-val (1995, 1999; 2004). Partiövertygelsen ökade inte vid dessa tillfällen. Lite tankeväckande är naturligtvis detta resultat när det gäller Europavalen. De positiva sentimenten för partierna stärks inte när de agerar i EUP-val.

Partierna tappar alltså något. Någon motsvarande trend när det mer allmänt gäller intresset för politik kan dock inte spåras lika enkelt. SOMs siffror över andelen medborgare som uttrycker ett mycket eller ganska stort intresse för politik har varit förhållandevis stabila ända sedan sent 1980-tal – kring 50 procent. Högst var intresset under den ekonomiska krisen i början av nittiotalet och vid valet 1998. Idag är intresset något lägre.

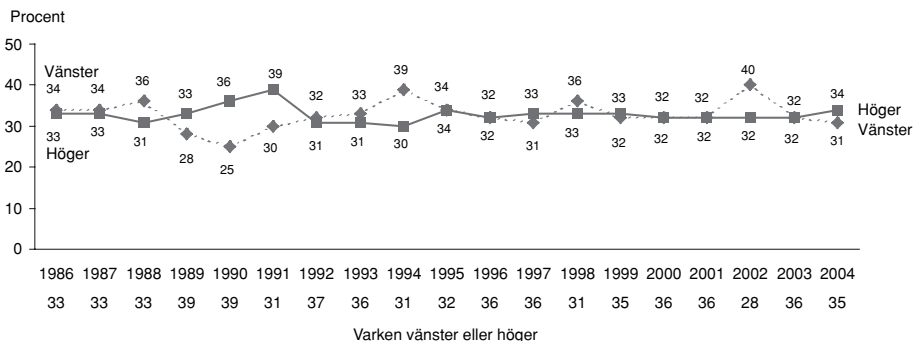
Intresset för politik är i stor utsträckning knutet till den nationella dagordningen. Ett vidare fenomen är intresset för samhällsfrågor. För att få en belysning av det vidare samhällsintresset undersökte vi i SOM 2004 även allmänhetens intresse för samhällsfrågor. Det visade sig då att andelen personer som uppger att de är intresserade av samhällsfrågor är större än andelen som indikerar ett intresse för politik. När det gäller samhällsfrågor anger 17 respektive 56 procent ett mycket stort eller ett ganska stort intresse. Motsvarande siffror för politiskt intresse är lägre, 12 respektive 40 procent. Tillskottet i intresse när frågan gäller samhällsfrågor är speciellt tydligt bland kvinnor och bland unga.

Svag högervind

Få saker är så viktiga för svenskt väljarbeteende som människors ideologiska självförståelse – om man står till vänster, i mitten eller till höger. Människor som placerar sig till vänster röstar till cirka 95 procent på ett parti till vänster. Samma sak gäller bland människor som uppfattar sig som ideologiskt till höger. De röstar till cirka 95 procent på något borgerligt parti till höger (Holmberg, 2001). Det är bland personer i mitten som rösterna kan gå till båda blocken, och det är där tveksamma och bytesbenägna väljare i första hand finns. De finns sällan ute på de ideologiska flankerna. Resultaten i figur 3 visar att det som alltid är mycket jämt mellan de ideologiska vänster- och högerblocken i Sverige. I den senaste mätningen 2004 har högernsida en liten ledning. En svag högervind är skönjbar.

Figur 3 Ideologisk vänster-högerplacering (procent)

Fråga: ”Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högterskala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster-högterskala?”

Kommentar: Resultaten visar andelen som uppgivit att de är klart eller något till vänster respektive klart eller något till höger, eller angivit att de är ”varken vänster eller höger”. Personer som ej besvarat frågan är ej medtagna i analysen. De utgör omkring 3 – 5 procent av svarspersonerna genom åren.

Ett närmare studium av kurvorna visar att det precis som när det gäller partiövertygelse finns en valårscykel när det gäller vänster-högervindar. Och den cykeln gynnar vänstern. Andelen väljare som placerar sig till vänster tenderar att öka valår. Det har inträffat i alla valår vi har undersökt – 1988, 1991, 1994, 1998 och 2002. Ett motsvarande mönster att andelen socialdemokratiska sympatisörer ökar under valår kan man finna för valen 1991, 1998 och 2002, men inte för valen 1988 och 1994. Det sistnämnda valet var socialdemokraterna dock inte ett regeringsparti utan ett oppositionsparti, och stora oppositionspartier har en tendens att tappa röster under valår. Det har moderaterna fått känna på flera gånger, exempelvis 1998 och 2002.

En övervikt för den ideologiska högern och för den borgerliga alliansen år 2005 är med andra ord ingen garanti för en alliansseger i valet 2006. Den ideologiska vänstern och socialdemokraterna har tidigare visat att de kan komma igen starkt under valår.

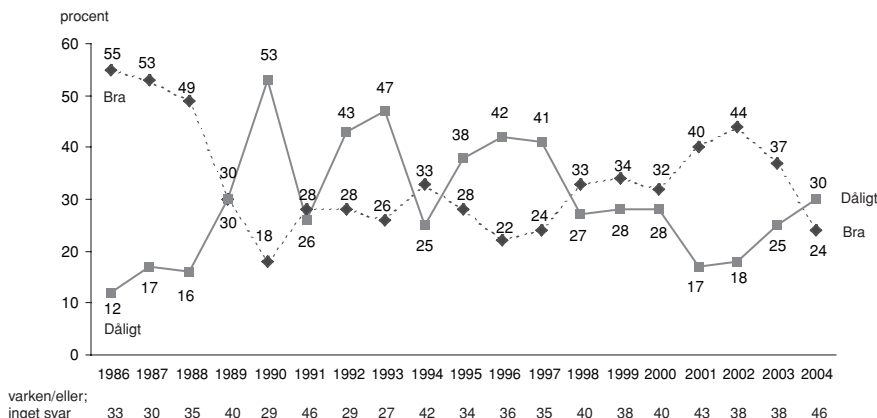
Regeringen uppskattas mindre

Val innehåller alltid ett element av ansvarsutkrävande. Och då står regeringen i centrum. Har den skött sig bra eller dåligt? Väjlare som är missnöjd med hur en regering sköter sitt arbete har en stark tendens att bestraffa regeringen och istället

rösta på något oppositionsparti. Resultaten i figur 4 är därför en varningssignal för socialdemokraterna. Regeringens Job Performance bedöms övervägande negativt 2004. Trenden mot en mer kritisk bedömning har funnits några år men nu har den negativa bedömningen tagit överhanden för första gången sedan 1997.

Figur 4 Bedömning av hur regeringen sköter sitt arbete (procent)

Fråga: ”Hur tycker Du regeringen sköter sin uppgift?”

Kommentar: Procentbasen utgörs av samtliga svarspersoner.

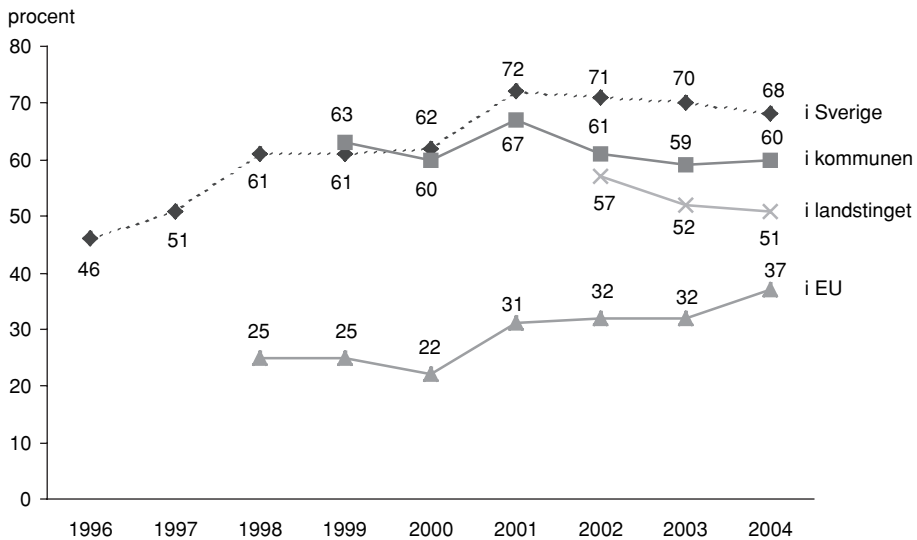
Andelen väljare som gör en negativ värdering av regeringens arbete (30 procent) är dock än så länge inte lika hög som den var 1997 (41 procent) inför Göran Perssons förlustval 1998 eller 1993 (47 procent) inför Carl Bildts förlustval 1994 eller 1990 (53 procent) inför Ingvar Carlssons förlustval 1991. Om de negativa siffrorna för regeringens arbete stiger ytterligare i höjden blir det svårt för socialdemokraterna att klara av valet 2006. Negativa siffror upp emot 40 procent eller högre året innan ett val har hittills inneburit stora tapp för regeringen i det efterföljande valet.

Svensk demokrati fungerar

Uppskattningen av hur bra eller dåligt svensk demokrati fungerar påverkas än så länge inte av människors minskande stöd till de politiska partierna eller av de kort-siktiga bedömningarna av hur regeringen sköter sig. Andelen svenskar som anger att de är mycket eller ganska nöjda med hur svensk demokrati fungerar är fortsatt hög och bland den högsta inom EU. Sedan toppåret 2001, när mätningen gjordes strax efter terrorattacken i USA, har siffrorna sjunkit något, dock inte tillbaka till de lägre nivåerna som uppmättes under slutet av 1990-talet (Figur 5).

Figur 5 Nöjd med hur demokratin fungerar (procent)

Fråga: ”På det hela taget, hur nöjd är Du med det sätt på vilket demokratin fungerar i:?”

Kommentar: Resultaten visar andel som svarar *mycket* eller *ganska nöjd*. Övriga svarsalternativ är inte särskilt nöjd och inte alls nöjd. Personer som besvarat frågan ingår i procentbasen.

Bedömningen av hur väl den kommunala eller regionala demokratin fungerar är också klart positiv, men inte lika positiv som bedömningen av den nationella nivån. Minst uppskattning får EUs demokrati med klart lägre andelar som uttrycker att de är nöjda med hur den fungerar; dock med en klart uppåtgående trend. Svenska folket är inte lika negativt till EU-demokratin idag som det var i slutet på 1990-talet när vi påbörjade våra mätningar.

Lyckan går från Persson men kommer till Reinfeldt?

Göran Persson började sin partiledarkarriär med svaga popularitets-siffror. Uppskattningen av hans person var mycket låg med fler människor som uttryckte ogillande än som uttryckte gillande. I SOMs mätningar på en skala mellan +50 (gillar) till -50 (ogillar) hade Persson minussiffror i genomsnitt de första åren bland samtliga svars-personer. Även bland s-sympatisörer hade han svaga siffror med värden kring +15/+20. Sedan kom terrorattacken i USA, ordförandeskapet i EU, en bättre ekonomi och en mjukare profil i många populära TV-program. Göran Perssons popularitet steg till klara plussiffror. I valet 2002 var han den partiledare som hade bäst

siffror av alla partiledare bland samtliga väljare. Bland det egna partiets väljare fanns det dock 2002 flera andra partiledare som hade större popularitet, även om också Perssons siffror blivit klart bättre bland s-väljare.

Framgången 2002 höll inte i sig. Redan 2003 började Perssons popularitetssiffror sjunka och den trenden fortsätter 2004. Göran Persson är tillbaka till genomsnittliga minussiffror igen, dock inte så lågt som åren 1996-2000. Och han har också tappat klart bland s-sympatisörer. Fortsätter utvecklingen riskerar Persson att bli ett sänke för socialdemokraterna. Alltså en partiledare som inte drar väljare till partiet utan snarare stöter bort väljare. En sådan svag tendens fanns i valet 1998 (Holmberg 2000). Frågan är vad som händer 2006.

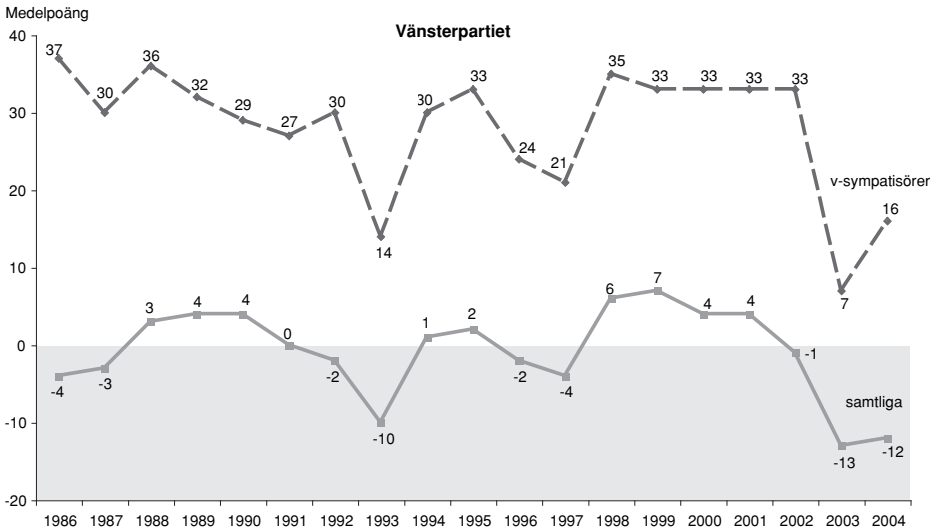
Men Göran Persson är inte den ende partiledare som uppvisar vikande popularitetssiffror eller röner dålig uppskattning. Det gäller alla svenska partiledare utom Fredrik Reinfeldt. Vänsterpartiets Ohly har bättre siffror än Ulla Hoffman, som har bottenrekordet i låg popularitet i SOM-mätningarna, men inte mycket bättre. Lars Ohly har gjort en lika svag start popularitetsmässigt som en gång Gudrun Schyman gjorde. Centerpartiets Maud Olofsson tappar i popularitet för tredje året i rad och är nu nere på minussiffror bland samtliga väljare. Folkpartiets Lars Leijonborg är på väg tillbaka till sina tidigare svaga siffror. I mätningen 2004 återfinns han ånyo på minussidan bland samtliga svars personer. Kristdemokraternas nye partiledare Göran Hägglund har fått en svår start och är långt mindre uppskattad av kd:s väljare än Alf Svensson. Bland samtliga väljare är han också mindre populär än Alf Svensson var i slutet av sin karriär, men ungefär lika impopulär som Svensson var tidigare innan det stora genombrottet kring valet 1998. Miljöpartiets bägge språkrör har båda tappat i uppskattning framförallt bland väljare utanför miljöpartiets egna led. Maria Wetterstrand har marginellt bättre siffror än Peter Eriksson.³

Fredrik Reinfeldt är idag den ende svenske partiledaren med genomsnittsuppskattning på plussidan bland samtliga väljare och som dessutom är på uppgång. Resultatet var +1 2003 och +3 2004. Reinfeldt är också den partiledare som är mest uppskattad bland det egna partiets sympatisörer. Men han har endast marginellt bättre siffror (+29) än tvåan Maud Olofsson (+28). Svagast siffror när det gäller popularitet bland egna anhängare har Lars Ohly med låga +16.

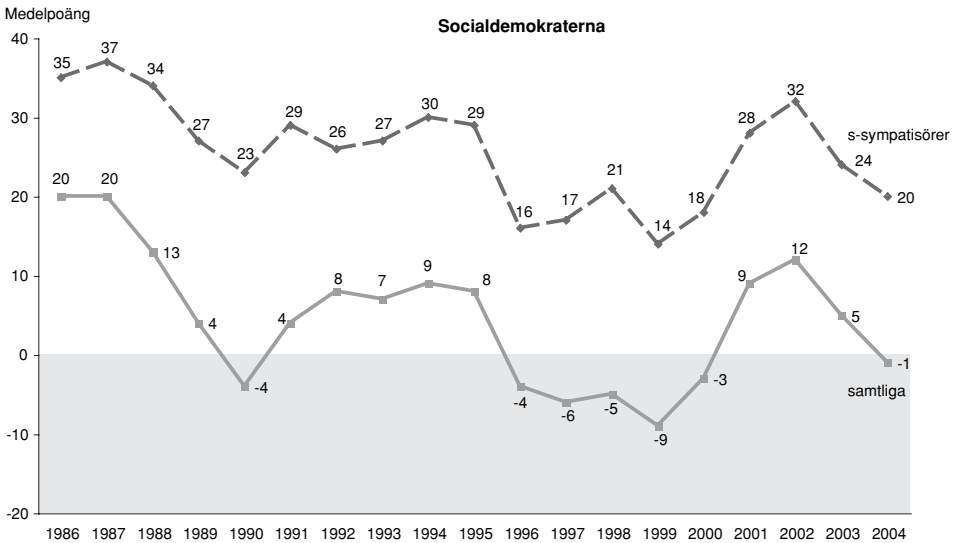
Populära partiledare kan vinna röster åt sitt parti, liksom impopulära partiledare kan stöta bort potentiella väljare. Forskningen har dock demonstrerat att effekterna oftast är begränsade. Partiledarnas betydelse för valresultaten är inte på långt när så stor som media tror (Holmberg och Oscarsson 2004).

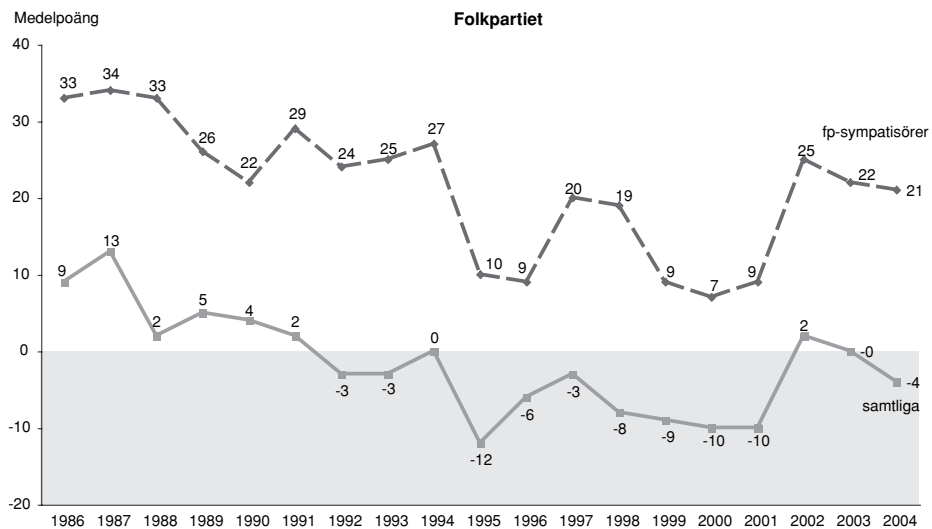
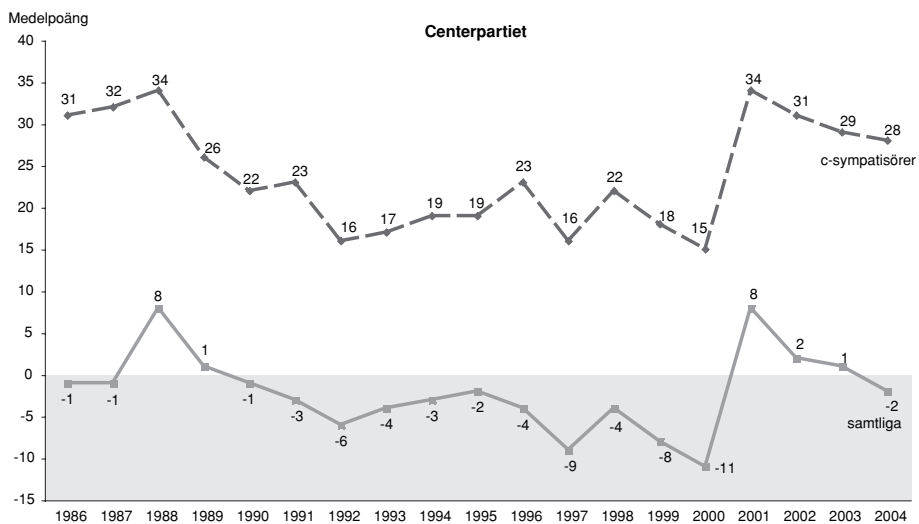
Ett användbart mått på partiledares eventuella förmåga att värva röster får vi om vi jämför partiledarnas popularitet med det egna partiets. En partiledare som inte är mer uppskattad än sitt parti drar knappast några extra röster. En partiledare som skall fungera som dragplåster bör vara mer populär än sitt parti, inte mindre populär. I SOM-undersökningarna mäter vi partiledarnas och partiernas popularitet på samma typ av gillar-ogillar skala. Det möjliggör jämförelser.

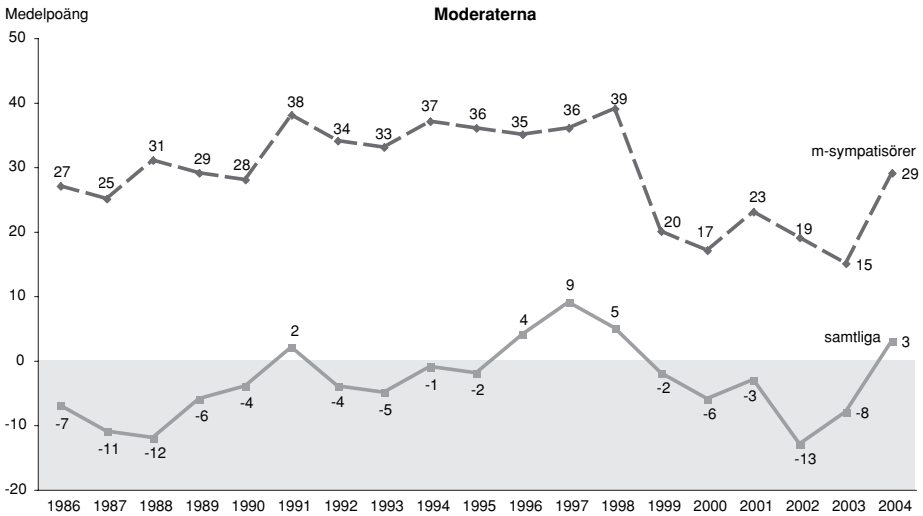
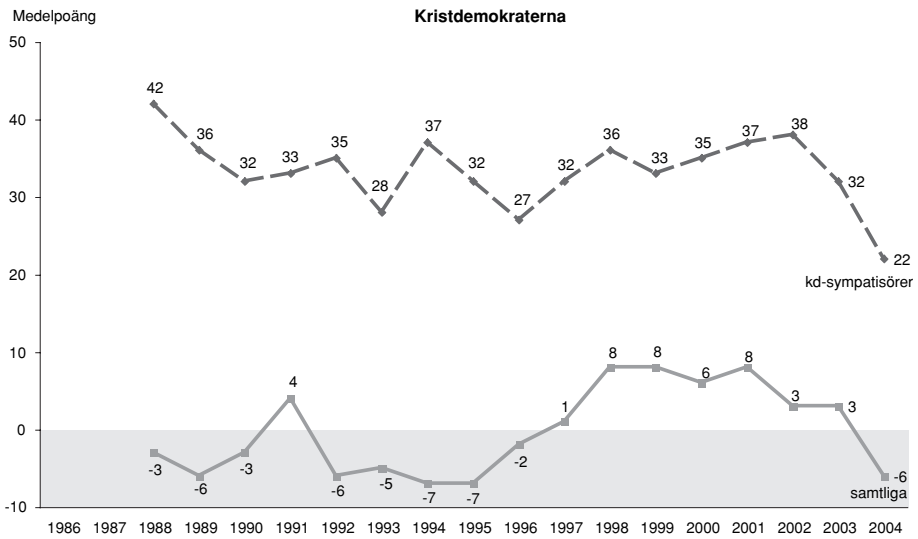
Figur 6 Partiedarpopularitet 1986-2004 (medeltal)

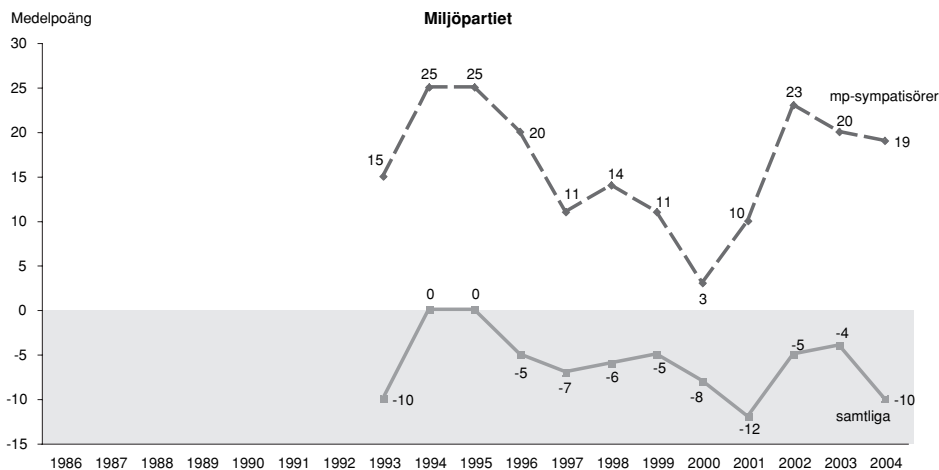
Kommentar: Mätningen 2003 gäller för Ulla Hoffman.

Kommentar: Mätningen 2003 gäller för Bo Lundgren. Resultaten för Fredrik Reinfeldt 2003 är 1 för samtliga och 23 för m-sympatisörer.

Kommentar: Resultaten gäller för mp:s manliga språkrör t o m 1997. Därefter är resultaten sammanvägda för kvinnliga och manliga språkrör.

Resultat för kvinnliga språkrör	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
mp-sympatisörer	+4	+3	+6	+10	+24	+24	+20
samtliga	-7	-4	-8	-12	-4	-2	-9
Resultat för manliga språkrör	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
mp-sympatisörer	+23	+19	-0	+10	+21	+15	+17
samtliga	-5	-5	-8	-11	-5	-5	-10

År 2004 fanns inte någon partiledare som var mer uppskattad än sitt parti bland det egna partiets sympatisörer. Reinfeldt och Olofsson kom närmast men nådde inte ända fram (Tabell 3). Fredrik Reinfeldt kan alltså inte ännu stoltsera med titeln potentiellt dragplåster för det egna partiet. Överhuvudtaget har vi få exempel på svenska partiledare som varit mer gillade bland egna väljare än det egna partiet. Det vanliga i Sverige är att vi fortsatt tycker bättre om det parti vi röstar på än vad vi tycker om partiledaren.

Potentiella dragplåster har endast följande partiledare varit: Werner (2 gånger; 1989, 1990), Schyman (1999), Carlsson (1987), Olofsson (2001), Westerberg (4 gånger; 1986, 1987, 1989 och 1993), Svensson (11 gånger; 1988, 1989, 1990, 1994, 1995, 1997-2003) och Bildt (7 gånger; 1991, 1992, 1994-1998). Reinfeldt har starka popularitetssiffror men han är ännu inte medlem i den exklusiva klubben för svenska dragplåster. I den klubben har Alf Svensson det suveräna rekordet följd av Carl Bildt.

De partiledare som är minst populära relativt sina partier bland egna anhängare är framförallt Ohly men också Hägglund och Leijonborg. Här har vi potentiella sänken. Göran Hägglund har i detta sällskap en viss fördel i det att han trots allt är mindre impopulär än sitt parti bland samtliga väljare. Det gäller inte Ohly och

Leijonborg. De är mindre uppskattade än vänsterpartiet och folkpartiet såväl bland egna väljare som bland samtliga väljare; ingen avundsvärd position.

Tabell 3 Partiledarna som dragplåster eller sänken i kampen om opinionen 1986-2004 (medeltalsskillnader)

Partiledarnas popularitet jämfört med det egna partiets bland samtliga väljare

Partiledare	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04
v	+13	+14	+15	+15	+15	+13	+11	+4	+10	+9	+5	+3	+10	+11	+8	+8	+4	-4	-1
s	+10	+9	+4	+2	±0	+1	±0	-2	-2	+3	-4	-8	-10	-10	-7	-2	+1	-1	-3
mp	-	-	-	-	-	-	-	-7	-2	-5	-5	-5	-6	-4	-2	-4	+1	+4	+1
c	±0	-2	+3	+1	-1	-5	-4	-3	-4	-1	-1	-4	-2	-5	-6	+4	+1	+1	±0
fp	+6	+5	+1	+3	+2	+2	±0	±0	+1	-6	-1	±0	-5	-6	-6	-8	-3	-2	-3
kd	-	-	+5	+3	+4	+4	+3	+4	+5	+5	+5	+8	+8	+8	+8	+8	+7	+7	+2
m	±0	-4	-11	±0	-2	+4	+3	+3	+6	+3	+8	+11	+9	-1	-3	-1	-4	-5	+5
Snitt fem partiledare	+6	+4	+2	+4	+3	+3	+2	±0	+2	+2	+1	±0	±0	-2	-3	±0	-0	-2	-0
Snitt sju partiledare									-1	+2	+1	+1	+1	-1	-1	+1	+1	±0	+0

Partiledarnas popularitet jämfört med det egna partiets bland egna sympatisörer

Partiledare	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04	
v	-1	±0	±0	+4	+3	-3	-2	-12	-6	±0	-3	-9	±0	+2	±0	-2	-2	-26	-10	
s	±0	+1	-1	-1	-4	-4	-5	-5	-4	-2	-8	-9	-10	-13	-11	-4	-2	-3	-5	
mp	-	-	-	-	-	-	-	-14	-7	-7	-8	-14	-21	-20	-23	-17	-10	-10	-7	
c	-3	-6	-3	-4	-5	-13	-14	-12	-12	-12	-7	-10	-10	-15	-13	+1	-2	-1	-1	
fp	+3	+4	-2	+1	-2	±0	-1	+1	-2	-19	-15	-6	-14	-17	-20	-25	-8	-5	-7	
kd	-	-	+1	+1	+2	-3	±0	-4	+1	+2	±0	+3	+3	+4	+3	+3	+2	+2	-8	
m	-6	-11	-6	-3	-3	+1	+2	±0	+3	+2	+3	+5	+2	-15	-16	-12	-17	-18	-2	
Snitt fem partiledare	-1	-3	-2	-1	-2	-4	-4	-6	-5	-6	-6	-6	-6	-12	-12	-8	-6	-11	-5	
Snitt sju partiledare									-7	-5	-5	-5	-6	-7	-11	-11	-8	-6	-9	-6

Kommentar: Resultaten visar hur populära partiledarna är i jämförelse med sina egna partier. Differensmättet kan variera mellan +100 (partiledaren mer populär än partiet) och -100 (partiet mer populärt än partiledaren). Plusvärden indikerar m a o att partiledaren är mer populär än partiet, medan minusvärden visar att partiledaren är mindre populär än sitt parti. Partiernas och partiledarnas popularitet har mätts på en gillar-ogillarskala med värden mellan +5 (gillar) och -5 (ogillar). Resultaten för mp:s språkrör är sammanvägda fr o m 1998. Dessförinnan gäller resultaten för mp:s manliga språkrör.

Sett över samtliga år vi mätt partiledarpopularitet i SOM – snart tjugo år – framträder tydligt att ledarna relativt sina partier blivit mindre populära, inte mer populära. Åttioalets partiledare var som grupp mer uppskattad än dagens partiledarkollektiv. Partiledarnas betydelse som dragplåster har alltså snarare minskat än ökat samtidigt som eventuella sänken blivit fler. Det är inte lätt att vara partiledare i Sverige.

Nyhetsvanorna varken upp eller ned

Vi har som medborgare i princip tre sätt att informera oss om vad som händer i omvärlden, oavsett det är i lokalsamhället eller globalt: vi kan personligen följa skeendet, vi kan få höra om det från andra människor och vi kan få det förmedlat av massmedier. Människors informationsvägar är beroende både av vilka frågor det gäller och vilken position man har i samhället. När det gäller politik och samhälle är det särskilt medierna som fått en allt större roll. Det är inte för mycket sagt att för flertalet människor den politiska, ekonomiska och kulturella världen huvudsakligen är beroende av den bild som förmedlas av de stora massmedierna.

I det svenska massmediesystemet är det traditionellt dagspress, radio och TV som dominerar som nyhetskällor (figur 7). Inom radion och televisionen har under de gångna två decennierna tillkommit en rad nya kanaler som konkurrerar om uppmärksamheten. Public service-medierna har tappat publikandelar och Sveriges Television har sedan början av 2000-talet endast 40 procent av det samlade TV-tittartiden (Hadenius och Weibull, 2003). När det gäller nyheter i TV är public service klart dominerande. Nyheterna i TV4 ökade sin publik fram till början av 2000-talet – utan att nyhetsanvändningen i SVT nämnvärt påverkades – men har sedan stabiliserats. Radion spelar sin viktigaste roll i fråga om de lokala nyheterna. Också här är det public service som är helt dominerande: Sveriges Radios P4 är fortsatt den dominerande kanalen (jfr Jan Strid artikel i denna volym).

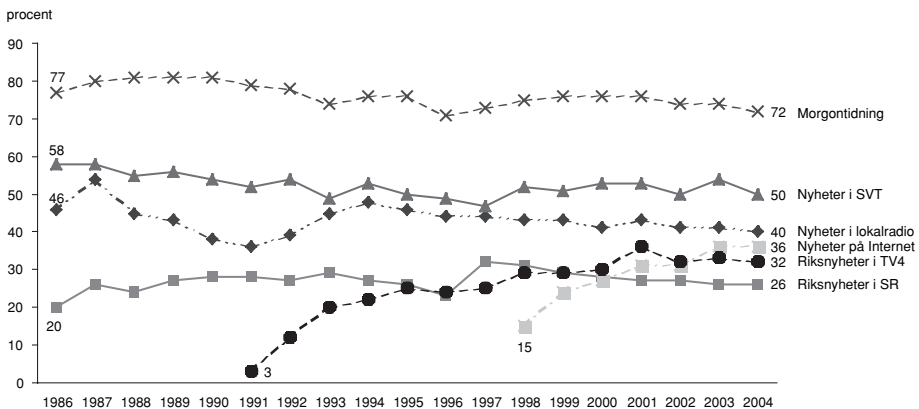
Det ledande nyhetsmediet är dock dagspressen, främst de lokala morgontidningarna. Trots tillkomsten av nya medier och kanaler är den svenska morgonpressen mycket stark. Över de gångna decennierna kan visserligen iakttas en liten försvagning i exponeringen för morgonpress, men avståndet till näst viktigaste nyhetskälla har snarast ökat. Samtidigt visar närmare analyser att den regelbundna morgontidningsläsningen har minskat, särskilt bland yngre (jfr Ulrika Anderssons kapitel i denna volym).

Nya teknologier har ofta utmålats som hot mot de traditionella medierna, inte minst när det gäller den politiska opinionsbildningen. Bloggar, dvs Internetsajter där politiker eller andra opinionsbildare genom 'dagboksskrivande' kommenterar skeendet, har sagts vara den nya tidens informationskällor. Vi kan också konstatera att nyheter på nätet har fått en större betydelse.⁴ I praktiken är detta dock inte fråga om individualiserade informationskällor utan om sajter som drivs av traditionella medier. Helt dominerande är Aftonbladet.se följd av några större tidningars

nätutgåvor (Bergström, 2005). En annan iakttagelse är att den ökande nyhetsanvändningen på nätet ännu så länge inte har påverkat andra nyhetsvanor. Fördjupade analyser visar att det kan förklaras av att Internet framför allt är ett medium för människors uppdatering av vad som har hänt, medan de traditionella nyhetskanalerna ger en mer sammanhållen bild av skeendet.

Figur 7 Nyhetsvanor (procent)

Fråga: ”Hur ofta brukar Du titta på eller lyssna på följande program i TV eller radio? Om Du läser en morgontidning regelbundet – ungefär hur många gånger i veckan brukar Du läsa den? Hur ofta har Du använt Internet under de senaste tolv månaderna?”

Kommentar: Resultaten visar andelen bland samtliga svarspersoner som läste en morgontidning minst fem dagar i veckan, sett på de olika TV-programmen åtminstone fem dagar i veckan och använt Internet flera gånger i veckan.

Den återkommande frågan är hur alla nyhetsmedier kan ligga så stabilt trots tillkomsten av nya medier i ett allt mera fragmentariserat mediasystem. Under de redovisade sexton åren står TV4:s Nyheterna och Internet som två typiska exempel på expansion, medan morgonpressen och nyhetsprogrammen i public service-TV kan representera stabiliteten. Framför allt två faktorer torde spela in. Den ena är att utbudet av nyheter i de traditionella mediekanalerna också har ökat, exempelvis har nyhetsutbudet i Sveriges Television successivt byggts ut. Den andra faktorn är att nyhetsanvändningen differentieras och att användningen av en medieform t o m kan öka användningen av andra medieformer genom att de integreras. Aftonbladets framgångar på nätet har sammanfallit med en betydande uppgång även för papperstidningen (jfr Wadbring och Weibulls artikel i denna volym).

Informations- och teknologiutvecklingen går in i ny fas

Även om de traditionella medierna behåller sin starka ställning har hushållen successivt investerat i ny medieteknologi. Den senare har inte bara gällt traditionella medier som text-TV eller video som sedan länge har en hög spridning i hushållen, utan under senare år framför allt persondator och mobiltelefon – och senast DVD-spelare och digital-TV (Jfr Annika Bergströms kapitel i denna volym).

De senaste tio årens kommet i fråga om medieteknologi är utan konkurrens mobiltelefonen. På mindre än ett decennium har mobilinnehavet gått från under 20 procent till 90 procent. För text-TV tog motsvarande ökning två decennier och persondatorn har på 15 år ännu inte nått dit. Samtidigt visar andelen Internetuppkopplade medborgare i stort sett samma lutning på kurvan men efter 2001 har ökningen gått långsammare bl a genom att nätuppkopplingen är beroende av persondatorinnehavet. Det finns anledning att tro att ökningstakten kommer att ytterligare minska. Det som förklarar skillnaden i ökningstakt och mätnadsnivå mellan mobiltelefon och persondatorinnehav är åldersfaktorn. Medan mobiltelefonen också fått en betydande spridning bland pensionärer gäller detta i mycket liten grad för persondatorn (jfr Annika Bergströms artikel i denna volym). Att mobiltelefoner fått spridning även bland äldre har givetvis sin bakgrund i att det rör sig om en välkänd teknik. Typiskt är att pensionärer använder mobilen främst för att ringa traditionella samtal och nästan inte alls använder nya tekniker som SMS eller MMS (jfr Göran Bolins artikel i denna volym).

Den samlade bilden är att Sverige 2004 är ett digitaliserat land. Få länder kan redovisa tillgångssiffror på 90 procent för mobiltelefon, 72 procent för persondator, 69 procent för Internet och 28 procent för digital-TV. Uppgången för digital-TV är särskilt intressant mot bakgrund att det finns ett politiskt beslut att det analoga marknätet för TV skall ersättas av ett digitalt med start på Gotland samt i Motala och Gävle redan hösten 2005. Med hänsyn till detta är digital-TV-ökningen lägre än vad många förväntat. Det hör dessutom till bilden att det redovisade digital-TV-innehavet till övervägande delen avser digitalplattformar för satellitmottagning och inte en teknik att ta emot sändningar i det digitala marknätet. I praktiken betyder det att digital-TV ännu så länge innebär ökad tillgång till film-, sport-, natur- och underhållningskanaler och mindre en fråga om tillval av nyheter och samhällsprogram (Mediebarometern, 2004).

Överhuvudtaget är de nya medieteknikerna i hushållet främst en fråga om underhållningsmaskiner. Detta gäller inte minst DVD-spelaren som är det snabbaste växande tekniken mellan 2003 och 2004. Också allmänhetens programpreferenser inom de snabbt växande medierna som exempelvis internet och television ligger snarast på underhållnings- än på informations- eller nyhetsidan. Lyckan i den nya medievärlden förefaller vara att bli underhållen, snarare än att bli informerad.

Och hur är det nu med den svenska lyckan?

Mycket av det medierna frambringrar kopplas ofta samman med det nya lyckoriket. För många verkar lyckan vara att bli vinnaren i dokusåpor som Big Brother eller Paradise Hotel, att bli både rik och känd. Men också tillgången till många olika TV-kanaler eller en centraldator i hushållet, där allt viktigt finns att tillgå, kan vara lyckan. Men sådan lycka kostar pengar, precis som den lycka som erbjuds oss i reklamen för olika konsumtionsvaror. Och sedan är frågan om de verkligen gör oss lyckligare (Klein 2002).

I kapitlets inledning pekade vi på att lyckan har både en materiell och en immateriell sida. Den immateriella sidan motsvaras närmast av att vara *lycklig*. I SOM-undersökningen 2004 ställdes en fråga om just känslan att vara lycklig. Var fjärde svensk betraktar sig som mycket lycklig, ytterligare närmare 70 procent säger sig vara ganska lyckliga (tabell 4). Vi har också beräknat en 'lyckobalans' genom att ta andelen 'mycket lyckliga' minus andelen 'inte särskilt eller inte alls lyckliga'. Den genomsnittliga lyckobalansen är +17.

Det är svårt att veta om andelen mycket lycklig skall betraktas som hög eller låg. Ett sätt att validera mätningen av begreppet lycka är att ställa den mot den närliggande frågan om man är nöjd med livet. Det visar då att andelen för mycket lycklig (25 procent) är något lägre än andelen för mycket nöjd med livet (33 procent). Men i huvudsak mäter de båda enkätfrågorna samma sak. Korrelationen(r) mellan svaren på om man är *lycklig* respektive *nöjd med livet* är hela +.68 i SOM-studien.

Ett annat perspektiv på frågan om lycka är att se hur den subjektivt upplevda lyckan hänger samman med olika bakgrundsegenskaper hos svarspersonerna. På det sättet finns det möjlighet att studera hur olika materiella faktorer och sociala situationer hänger samman med lyckokänslan (Layard 2005). I tabell 4 finns en översikt där den upplevda lyckan ställs mot en mängd demografiska, socioekonomiska och politiska faktorer.

En första observation är att den subjektiva lyckan är förhållandevis jämt fördelad i samhället. Andelen som uppger sig *mycket lyckliga* understiger sällan 20 procent eller överstiger 30 procent och ligger i flertalet fall mycket nära genomsnittet på 25 procent. I några fall finns det dock markerade skillnader och i andra tydliga tendenser.

Den enskilda faktor som har starkast samband med subjektiv lycka är det subjektiva hälsotillståndet. Bland de knappt tio procent av svarspersonerna som uppger mindre bra hälsa är det endast 8 procent som upplever sig mycket lyckliga – och 30 procent som inte känner sig särskilt eller alls lyckliga. De grupper där andelen lyckliga är som högst är bland personer som regelbundet ber till Gud (36 procent), bland dem som har hög inkomst och bland dem som har god hälsa (båda 35 procent). Empirin bekräftar således att den upplevda lyckan har både en immateriell och en material sida. Och att det gamla skämtet stämmer om att det är bättre att vara rik och frisk än sjuk och fattig. Bland rika och friska uppgav 62 procent att de är mycket lyckiga. Motsvarande andel är endast 7 procent bland sjuka och fattiga.

Tabell 4 Andel svenskar som anser sig vara lyckliga, totalt och i olika grupper 2004 (procent)

	Mycket lycklig	Ganska lycklig	Inte särskilt lycklig	Inte alls lycklig	Summa procent	Lycko-balans	Antal personer
Samtliga	25	67	7	1	100	+17	3 392
Kön							
Män	25	66	8	1	100	+16	1 689
Kvinnor	25	67	7	1	100	+17	1 783
Ålder							
15 – 29 år	31	60	9	1	101	+21	676
30 – 49 år	25	66	8	1	100	+16	1 116
50 – 64 år	22	71	6	1	100	+15	965
65 – 85 år	24	69	6	1	100	+17	715
Utbildning							
Låg	27	66	6	1	100	+20	901
Medel låg	24	68	7	1	100	+16	1 115
Medel hög	24	67	10	0	101	+14	688
Hög	26	66	7	1	100	+18	684
Hushållssituation							
Ensam vuxen	13	71	14	2	100	-3	719
Bor med annan vuxen	29	66	5	0	100	+24	2 619
Inkomst							
Låg	21	68	10	1	100	+10	1 345
Medel	26	68	5	1	100	+20	1 519
Hög	35	62	3	0	100	+32	413
Subjektiv familjeklass							
Arbetarfamilj	23	67	9	1	100	+13	1 470
Jordbruksfamilj	26	69	5	-	100	+21	103
Tjänstemannafamilj	23	71	6	0	100	+17	920
Akademikerfamilj	31	63	6	0	100	+25	515
Företagarfamilj	31	63	5	1	100	+25	278
Arbetsmarknadssituation							
Förvärvsarbetande	26	67	6	1	100	+19	1 939
arbetslös	19	66	13	2	100	+4	207
Förtidspensionär/ sjukpensionär	19	64	15	2	100	+2	194
Pensionär	24	69	6	1	100	+17	733
Studerande	28	63	8	1	100	+19	396
Politiskt intresse							
Mycket pol intresserad	27	62	10	2	101	+15	365
Ganska pol intresserad	25	69	6	1	101	+18	1 373
Inte särskilt pol intresserad	25	67	8	1	101	+16	1 389
Inte alls pol intresserad	29	59	9	3	100	+17	271
Vänster-högerposition							
Klart vänster	25	60	14	1	100	+10	265
Något vänster	23	70	6	1	100	+16	775
Varken eller	23	68	8	1	100	+14	1 169
Något höger	27	67	6	0	100	+21	816
Klart höger	33	62	4	1	100	+28	301

forts.

Partisypati

v	21	66	11	2	100	+8	280
s	25	67	7	1	100	+17	1 106
c	20	75	5	-	100	+15	215
fp	24	88	8	1	100	+14	331
m	30	64	6	1	101	+23	720
kd	33	61	6	-	100	+27	154
mp	26	61	12	1	100	+13	178
övrigt	23	70	7	0	100	+16	144
ingen	22	66	10	2	100	+10	344

Mediekonsumtion

Morgontidn.pren	27	67	6	0	100	+21	2 436
Ej morgontidn.pren	22	65	11	2	100	+9	981
Morgontidn ≥ 5d/v	26	67	6	1	100	+19	2 497
Morgontidn 2-4 d/v	24	68	8	0	100	+16	322
Morgontidn ≤ 1 d/v	24	62	12	2	100	+10	653
Kvällstidn, ≥ 3d/v	27	66	6	1	100	+20	840
Kvällstidn, 1 – 2 d/v	24	66	9	1	100	+14	896
Kvällstidn, < 1d/v	25	67	7	1	100	+17	1 716
SVT, dagligen	25	68	6	1	100	+18	1 811
SVT, 1 – 6 d/v	24	67	8	1	100	+15	1 345
SVT, < 1d/v	30	56	12	2	100	+16	226
TV4, dagligen	25	67	7	1	100	+17	1 669
TV4, 1 – 6 d/v	24	67	8	1	100	+15	1 512
TV4, < 1d/v	28	61	9	2	100	+17	189

Livsstil

Handlat med aktier	30	61	9	-	100	+21	46
Druckit vin/sprit/starköl	24	69	7	0	100	+17	1 280
Umgåtts med vänner	28	65	6	1	100	+21	2 318
Motionerat/friluftsliv	28	65	7	1	101	+20	1 044
Arbetat med trädgård	28	68	4	0	100	+24	696
Tecknat/målat/poesi	32	56	11	1	100	+20	108
Bett till Gud	36	57	7	0	100	+29	312

Mellanmänsklig tillit

Låglitare	23	56	18	3	100	+2	459
Medel	21	71	7	1	100	+13	1 759
Höglitare	32	64	4	0	100	+28	1 201

Hälsotillstånd

Dålig hälsa	8	62	25	5	100	-22	292
Medelgod hälsa	14	77	9	1	101	+4	1 041
God hälsa	35	62	3	0	100	+32	2 008

Kommentar: Lyckobalans anger andelen för "mycket lycklig" minus andelen för "inte särskilt" och "inte alls lycklig". Resultaten för livsstil gäller aktiviteter någon gång i veckan.

Vi kan gå närmare in och studera de bivariata sambanden mellan lycka och olika bakgrundsfaktorer. Det bör observeras att det just är samband vi studerar, inte nödvändigtvis några kausala relationer. När det gäller demografiska faktorer visar det sig att det inte finns några nämnvärda skillnader mellan kvinnor och män. Giftna och samborna är dock lyckligare än ensamstående. Yngre är lyckligare än äldre och minst lyckliga är 40-talisterna. Några större skillnader efter utbildningsnivå finns inte.

I fråga om socioekonomiska faktorer framträder klara skillnader. Personer som bor i hushåll med hög inkomst upplever sig klart lyckligare än de som har låg hushållsinkomst. Personer i arbetar- och tjänstemannafamilj är mindre lyckliga än de i akademiker- eller företagarfamiljer. I fråga om arbetsmarknadssituation visar det sig att arbetslösa är mindre lyckliga (19 procent mycket lyckliga) än förvärvsarbetande (26 procent) och studerande (28 procent). Också politiken skiktat lyckan. Politiskt ointresserade är något lyckligare än intresserade. Personer som placerar sig själva till höger på den politiska skalan är lyckligare än de som placerar sig till vänster. Kd- och m-sympatisörerna (33 procent respektive 30 mycket lyckliga) är mer tillfreds än s-sympatisörer (25 procent). I det socialdemokratiskt styrda Sverige är alltså moderater lyckligare än socialdemokrater.

Inom medieområdet är regelbundna dagstidningsläsare något lyckligare än de som inte läser tidningar. För TV går sambandet i andra riktningen: det är personer som sällan ser på TV som är lyckligast.

I fråga om livsstilar finns det både en mera extrovert och en något mera introvert sida. Personer som i större utsträckning litat på andra människor och som regelbundet umgås med vänner eller grannar är klart lyckligare än övriga. Men också personer som arbetar med sin trädgård, tecknar, målar och skriver poesi och ber till Gud är lyckligare än de som inte gör det.

Resultaten bekräftar att lyckan har både en materiell och en immateriell sida. Men resultaten kan också tolkas som att god hälsa är en förutsättning för lycka – men att det därutöver också finns en lycka som hänger samman med god ekonomisk standard och med estetiska och religiösa värden.

En multipel regressionsanalys med vårt lyckomått som beroende variabel och ett flertal sociala och ekonomiskt-politiska faktorer som oberoende variabler visar med eftertryck att hälsa är den helt klart viktigaste orsaksfaktorn bakom subjektiv lycka. Andra faktorer som också visar sig ha ett självständigt samband med människors lyckokänsla är tvåsamhet, en kristen tro, hög inkomst och ungdom. Lycka i Sverige är att vara frisk, att vara gift eller sambo, att tro på en gud, att tjäna bra med pengar och att vara ung. Då har man det bra både materiellt och immateriellt.

Internationell lyckoforskning pekar också på betydelsen av de faktorer vi urskiljt med tillägg av ytterligare några vi inte mätt. Richard Layard talar om de sju centrala faktorerna bakom lycka – familj, inkomst, arbete, vänner, hälsa, frihet och personliga värden (Layard 2005, Helliwell 2003) I våra resultat är effekten av hälsa dock större än man vanligtvis ser.

Jordens lyckligaste

Det vi ser i opinionen hösten 2004 pekar i olika riktningar. Opinionen förskjuts återigen något åt höger, förtroende för de nationella politiska institutionerna faller något. Regeringen har påtagliga opinionsproblem och stödet för den offentliga sektorn minskar. Det råder dessutom delade meningar om åt vilket håll samhälls-ekonomi rör sig. Opinionen speglar situationen mitt mellan två riksdagsval. Sverige verkar stå i vänteläge – men inför vad?

Men lyckliga är vi – åtminstone i ett internationellt jämförande perspektiv. Komparativa mätningar världen över av människors självuppskattade lycka visar att små välfärdsstater i norra Europa ligger i topp. Jordens lyckligaste människor bor i länder som Holland, Irland, Schweiz, Finland, Norge, Danmark – och Sverige (Layard 2005). Något måste vi göra rätt, eller har vi bara tur?

* * *

Hur gick det då för mormors hypoteser? De som finns broderade på omslagets bonad. Svaret är att det gick mycket bra. Mormor sa: ”Lycka är att ha något att göra, någon att älska, och något att hoppas på.” Våra resultat visar att:

- Lycka är att ha *något att göra* – förvärvsarbetande är lyckligare än arbetslösa
- Lycka är att ha *någon att älska* – gifta/sambor är lyckligare än ensamstående
- Lycka är att ha *något att hoppas på* – människor som ser en förbättrad egen ekonomi i framtiden är lyckligare än de som ser en försämrad ekonomi

Mormor hade rätt. Hon visste vad hon broderade.

Noter

- 1 I Svenska Akademiens Ordboks (SAOB) detaljerade sammanställning finns dock betydligt fler betydelser av ordet lycka redovisade, t ex allmän framgång (Ha lycka i livet), ekonomisk ställning och goda sociala förhållanden (jordisk lycka). Till det kommer även helt andra betydelser som ögla eller som mindre åker (åkerlycka). En rad uttryck där lycka finns med redovisas på internetsajten www.lyckan.com.
- 2 Frågan om oro för "Stor arbetslöshet" ingick inte i SOM-undersökningen 2004.
- 3 Svenska partiledare är som regel mycket välkända vilket är bra för potentiella dragplåster men mindre bra för eventuella sänken. Så här ser kännedomssiffrorna ut 2004. Två procentandelar redovisa. Den första gäller andelen bland samtliga svarande som angett att personen ifråga är okänd för dem minus hundra procent för att få andelen känd. Den andra siffran är andelen som uppger okänd plus de som ej besvarat frågan minus hundra procent. Olofsson 97, 93; Reinfeldt 95, 90; Ohly 94, 89; Leijonborg 98, 93; Persson 99, 95; Eriksson 90, 85; Wetterstrand 93, 88 och Hägglund 85, 81.
- 4 Andelen för internet gäller flera gånger i veckan i jämförelse med fem dagar i veckan för övriga medier. Därigenom överskattas nätnyhetsanvändningen något.

Referenser

- Bergström, Annika (2005) *Nyhetsvanor.nu*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Hadenius, Stig och Weibull, Lennart (2003) *Massmedier. Press, radio & TV i förvandling*. Stockholm, Albert Bonniers Förlag
- Helliwell, John F (2003) How's life? Combining individual and national variables to explain subjective well-being. I *Economic Modelling* 20, 331-60
- Holmberg, Sören (1993) Partierna tycker vi bäst om i valtider. I Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (red) *Vägval*. Göteborg: SOM-institutet
- Holmberg, Sören (2000) *Välja parti*. Stockholm: Norstedts juridik
- Holmberg, Sören (2001) Kampen om mitten. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det våras för politiken*. Göteborg: SOM-institutet
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2003) Fåfångans marknad. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Fåfångans marknad*. Göteborg: SOM-institutet
- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (2004) Ju mer vi är tillsammans. I Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (red) *Ju mer vi är tillsammans*. Göteborg: SOM-institutet

- Layard, Richard (2005) *Happiness. Lessons from a New Science*. London: Allen Lane
- Lind, Daniel (2005) Lyckans ekonomi: Ett framväxande forskningsområde. *Ekonomisk debatt* 2/2005
- Klein, Stefan (2005) *Lyckoformeln. Vad vetenskapen kan lära oss om lycka*. Stockholm: Natur och kultur
- Petersson, Olof (1982) *Väljarna och världspolitiken*. Stockholm: Norstedts
- Mediebarometern 2004* (2005) Nordicom-Sverige: Göteborgs universitet
- Svenska Akademiens Ordbok*
- Svenska Psalmboken* (1986)

Samhälle

LÅNGSIKTIGA VÄRDETRENDER

HENRIK OSCARSSON

Du finner dem långt under den stormiga ytan på folkopinionernas hav, väl skyddade från nyckfulla opinionskast, oberäknelig mediebevakning och dagspolitiska vardagshändelser. De klarar sig oförändrade genom kortsiktiga politiska och ekonomiska konjunkturer. De överbryggar generations- och nationsgränser. De utgör den hårda kärna kring vilka vi människor bygger våra ideologier, attityder och preferenser. De är de primära motiven och drivkrafterna bakom våra beteenden: Våra grundläggande värden.

SOM-institutet har alltsedan starten använt värderingsforskaren Milton Rokeachs värdeskalor för att studera svenskarnas inställning till grundläggande värden (Rokeach 1973). Rokeach ansåg sig ha identifierat en uppsättning grundläggande värden, universellt giltiga för mänskligheten. Värdena är tänkta att vara en fullständig lista över de slutmål för vår existens (*end states of existence*) som är gemensamma nämnare för *homo sapiens*. Varianter av de frågeinstrument Rokeach utvecklade har kommit till användning i en lång rad olika kulturer. Huvudresultaten ger oftast stöd åt föreställningen om att det finns en uppsättning universella mänskliga värden. Undersökningsresultaten tenderar att uppvisa överraskande stor samstämmighet oavsett social och kulturell kontext.

Frågeformuleringen som används i SOM-institutets mätserie är ”Hur viktigt är följande saker för Dig?”. Svartpersonerna får bedöma ett i taget hur viktiga de anser att tjugofem olika värden är. Fem svarsalternativ erbjuds på en skala från ”mycket viktigt” till ”inte alls viktigt”. Den valda graderingstekniken kan ifrågasättas, exempelvis för att den genererar en begränsad variation (Alwin & Krosnick 1985; Reimer 1985). Svartpersonerna ges aldrig tillfälle att väga de olika värdena mot varandra, utan endast reagera på ett värde i taget. Eftersom de flesta värden graderas mycket högt återfinns det huvudsakliga variationen i svaren mellan svarsalternativen ”mycket viktigt” och ”ganska viktigt” (Oscarsson 2002, 2003, 2005).

Hälsan framför allt!

Värdet ’hälsa’ fick de högsta viktighetsbedömningarna av svenska folket hösten 2004 (se tabell 1). Åttioåtta procent av svenskarna ansåg att värdet var ’mycket viktigt’ för dem. Höga värderingar är inte ovanligt med det här sättet att mäta. Femton av de tjugofem uppmätta värdena skattas högre än 70 procent. Trängseln i värdetoppen är stor. Värden som *ärlighet* (85 procent), *en värld i fred* (84 procent), *familjetrygghet* (83 procent) och *frihet* (83) ligger inte långt efter *hälsa* på fem i topp-listan.

Tabell 1 Värde toppen och värdebotten (procentandel 'mycket viktigt')

De fem viktigaste värdena bland svenska folket	De fem minst viktiga värdena bland svenska folket
1. Hälsa (88 procent)	21. Teknisk utveckling (21 procent)
2. Ärlighet (85 procent)	22. Socialt anseende (19 procent)
3. En värld i fred (84 procent)	23. Rikedom (9 procent)
4. Familjetrygghet (83 procent)	24. Frälsning (8 procent)
5. Frihet (83 procent)	25. Makt (6 procent)

I värdebotten återfinns som vanligt *makt*, *frälsning* och *rikedom*. Endast 6, 8 respektive 9 procent av svenskarna anser dessa värden vara mycket viktiga i livet. Förklaringen till att frälsning hamnar lågt är givetvis att Sverige tillhör ett av världens mest sekulariserade länder. Den relativt sett svaga ställningen för värden som makt och rikedom är mer svårförklarliga, särskilt med tanke på att vi ofta betraktar sådana värden som viktiga drivkrafter i samhället – individens strävan efter makt och rikedom gynnar entreprenörskap inom såväl ekonomi som politik. Men i den svenska kulturen betraktas det kanske som kontroversiellt att beskriva sig själv som en person som tycker sådana saker är viktiga. Makt är fult. (En indikator på att makt är någonting med stark negativ värdeladdning är att socialdemokraterna inför valet 2006 har bestämt sig för att benämna den borgerliga fyrpartialliansen för *makt*-alliansen.)

Den nyfikna följdfrågan är vilka grupper av svenskarna som oförblommerat ger värdet *makt* den högsta möjliga viktighetsbedömningen, 'mycket viktigt'? En explorativ analys visar att skillnader i viktighetsbedömningar mellan olika grupper generellt är mycket små (se tabell 2). Några könsskillnader i "makthunger" existerar inte. Makt är lika oviktigt för män och kvinnor (6 procent). Stadsbor och landsbygdsbor värderar makt lika högt, liksom de olika partiernas sympatisörer.

De lägst utbildade värderar makt något högre än de högst utbildade (8 respektive 4 procent). Personer som bor i hushåll där den sammanlagda hushållsinkomsten är mindre än 200 000 kronor värderar makt högre (10 procent) än personer från mer välbeställda hushåll (ca 4 procent). Ålder uppvisar ett kurvlinjärt samband med maktvärdering: de allra yngsta 15-24 åringarna och de som är äldre än 75 år uppvisar något högre viktighetsbedömningar av makt (10 respektive 13 procent) än åldersgrupperna däremellan. Bland olika yrkesgrupper finner vi de högsta värderingarna av makt bland företagare med anställda (11 procent). Starkt partiidentifierade personer som svarar att de är mycket övertygade anhängare av sitt parti tenderar att uppvisa något högre värderingar av makt (12 procent) än personer som saknar sådana band till ett parti (7 procent).

Tabell 2 Vem tycker det är viktigt med makt? Viktighetsbedömningar av makt i olika grupper (procent)

	andel som anser att makt är mycket viktigt	antal svarande	mycket viktigt	andel som anser att makt är antal svarande	antal svarande
samtliga	6	1 719	Bostadsort		
Kön			Ren landsbygd	6	273
Män	6	824	Mindre tätort	5	362
Kvinnor	6	895	Stad eller större tätort	6	819
Ålder*			Sthlm, Gbg & Malmö	8	247
15-19 år	10	125	Hushållets årsinkomst*		
20-24 år	10	117	<100 000	10	81
25-29 år	6	121	101-200 000	10	216
30-39 år	6	272	201-300 000	7	357
40-49 år	6	259	301-400 000	6	302
50-59 år	5	337	401-500 000	5	289
60-75 år	3	384	501-600 000	2	185
76-85 år	13	104	601-700 000	2	102
Utbildning*			>700 000	4	109
Mycket låg	8	443	Yrkesgrupp		
Medellåg	7	557	Tjänsteman	3	422
Medelhög	4	328	Tjänsteman med arbetsled	3	198
Mycket hög	4	353	Tjänsteman med företa	5	42
Partisynpati			Arbetare	6	548
Vänsterpartiet	7	130	Arbetare med arbetsled	6	97
Socialdemokraterna	6	530	Företagare: ingen anställd	5	39
Centerpartiet	2	110	Företagare med anställda	11	62
Folkpartiet	8	167	Uppväxthem		
Moderaterna	6	373	Arbetarhem	7	892
Kristdemokraterna	6	80	Jordbrukarhem	3	205
Miljöpartiet	4	85	Tjänstemannahem	6	260
Partiidentifikation*			Akademikerhem	4	123
Mycket övertygad	12	197	Företagarhem	7	157
Ganska övertygad	9	594			
Nej	7	770			

Kommentar: En stjärna markerar att det finns statistiskt signifikanta skillnader mellan de olika kategorierna när det gäller värderingar av 'makt'.

Ungas och äldres värderingar

En av de viktigaste lärdomarna från SOM-institutets värderingsmätningar är att det faktiskt inte existerar några avgrunds djupa skillnader mellan olika åldersgrupper när det gäller grundläggande mänskliga värden. Den genomsnittliga avvikelser mellan gruppen ungdomar (18-29 år) och äldre har för alla värden sammantaget genom alla mätillfällen varit i genomsnitt 7,8 procentenheter. Den avvikelser är faktiskt inte särskilt mycket större än den statistiska felmarginalen om 4-5 procentenheter som gäller för jämförelser mellan de båda åldersgrupperna (se tabell 3). Resultaten passar dåligt in i de vanliga standardberättelserna om att ungdomar skulle ha radikalt annorlunda värderingar än sina föräldrar. Så är det inte. Snarare utmärks relationen mellan ungdomar och äldre av en djupare värdegemenskap än vad omvärldsanalytiker och framtidsforskare brukar vilja ge sken av.

Men det betyder förstås inte att det inte existerar värderingsskillnader mellan yngre och äldre. Det intressanta är att de värderingsskillnader vi kunnat registrera har varit ungefär desamma under hela den senaste tjuogoårsperioden. I tabell 3 redovisas värderingsskillnader mellan ungdomar (18-29 år) och äldre (30-85 år). Värden som ett liv fullt av njutning (+22), ett spännande liv (+22), lycka (+20), ett behagligt liv (+20) och självförverkligande (+19) är klart viktigare för yngre än äldre medan hälsa (-7), en värld i fred (-9) och landets säkerhet (-12) uppfattas som något viktigare bland äldre än yngre. Den vanligaste uttolkningen av åldersskillnaderna är att individualistiskt orienterade värden såsom *självförverkligande* och *spännande liv* tenderar att vara högre värderade bland unga än bland äldre, medan kollektivistiska värden såsom *landets säkerhet* och *en värld i fred* värderas något högre bland äldre än yngre.

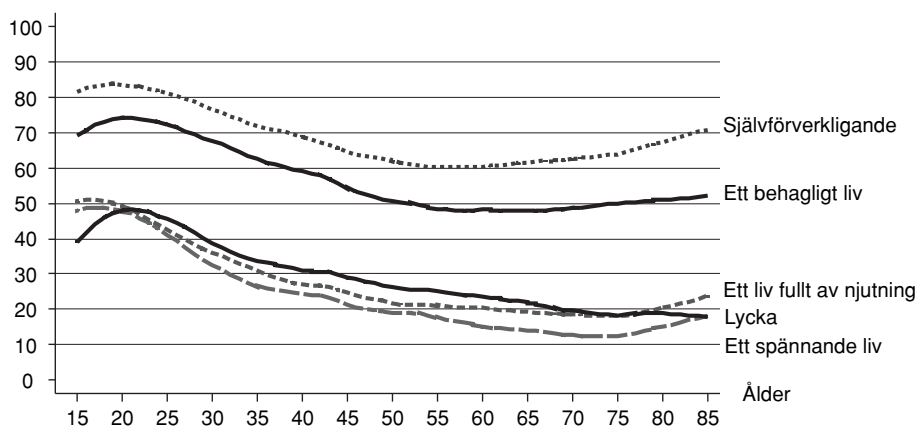
Tabell 3 Skillnader mellan ungas och äldres viktighetsuppfattningar av grundläggande mänskliga värden 1986-2000 (procentenheter).

	86	88	90	91	92	93	94	95	96	98	00	02	04
+ värden som är viktigare för yngre än för äldre													
4 ett liv fullt av njutning		+19	+23	+24	+25	+20	+20	+21	+24	+22	+21	+24	+22
5 ett spännande liv	+20	+25	+29	+25	+29	+29	+23	22	+28	+26	+18	+26	+22
4 lycka	+16	+13	+19	+13	+17	+16	+18	+14	+18	+15	+20	+19	+20
5 ett behagligt liv	+20	+17	+23	+19	+18	+17	+20	+13	+26	+20	+20	+17	+20
5 självförverkligande	+8	+19	+17	+18	+19	+16	+16	+21	+26	+19	+25	+22	+19
4 kärlek	+11	+14	+17	+12	+14	+10	+12	+10	+10	+9	+11	+10	+12
5 jämlikhet	+2	+1	+3	0	+1	+1	-3	0	+8	+8	+4	+10	+11
4 sann vänskap	+11		+12	+7	+10	+7	+7	+9	+8	+5	+8	+10	+10
3 rikedom		+5	+8	+5	+8	+7	+8	+6	+6	+9	+8	+9	+6
4 visdom		+3	+5	+1	+7	-3	+7	+4	+8	+4	+3	0	+7
3 socialt anseende	-4	0	0	-2	+1	-3	+1	-4	-3	+3	-2	+3	+7
4 frihet	+7	+4	+5	-3	+1	+5	0	+2	+4	+4	+2	+3	+6
3 makt		+2	+4	+4	+5	+3	+5	+3	+3	+5	+2	+7	+4
4 en vacker värld	+8	+10	+7	+7	+6	+4	+4	-1	+6	+3	0	+3	+4
4 inre harmoni		0	+4	-1	+3	0	+1	0	+5	+1	+3	+1	+3
3 frälsning	-1	-2	-3	+1	-3	0	+1	-1	+1	0	-2	+4	+2
4 rättvisa		-5	-2	-3	-6	-3	-3	-4	-2	+1	-5	+1	+1
4 ärlighet					-3	-4	-9	-5	0	-6	-3	-3	0
4 teknisk utveckling		-1	-5	-5	-2	-5	-6	-5	+3	+8	-3	1	-1
4 familjetrygghet	-1	-4	-2	-4	-1	-2	-4	-7	-1	-5	-2	0	-3
4 en ren värld		0	+1	-2	+1	+6	3	-2	+5	+6	0	-1	-4
5 självaktning	-6	-8	-5	-10	-6	-10	-3	-10	-2	-3	-6	-4	-5
3 hälsa		-3	-1	-7	-6	-7	-4	-4	-4	-4	-8	-5	-7
4 en värld i fred	-3	-4	-4	-6	-6	-11	-9	-14	-8	-7	-11	-7	-9
5 landets säkerhet		-13	-7	-14	-13	-17	-19	-19	-18	-15	-17	-10	-12
- värden som är viktigare för äldre än för yngre													

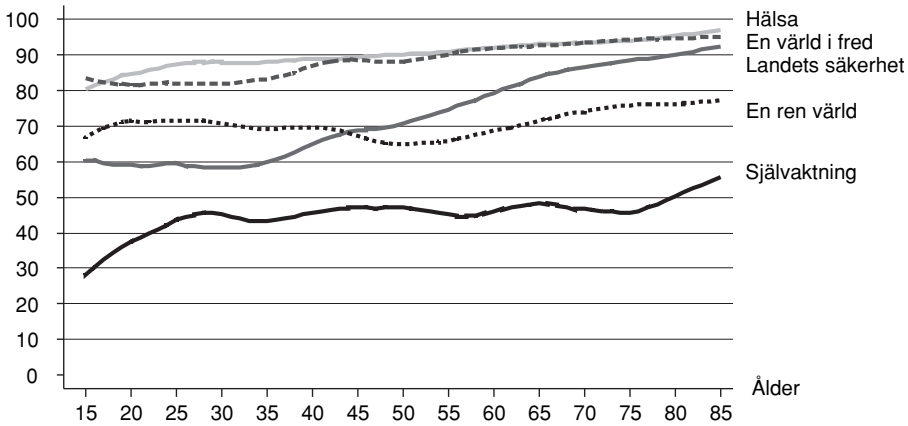
Kommentar: Siffrorna i tabellen är procentenheters skillnad mellan ungas (15-29 år) och äldres (30-85 år) viktighetsbedömningar av Milton Rokeachs mänskliga värden, hämtade från RiKS-SOM-undersökningarna 1986-2004. Jämförelsen gäller andelen som bedömer värdet som "mycket viktigt". Skillnaderna har rangordnats efter resultaten från 2004 års undersökning. De största generationsskillnaderna utläses således längst upp respektive längst ned i tabellen. I kolumnen längst till vänster anges hur stor skillnad i procentenheter som krävs för att avvikelsen mellan ungdomsgruppen (n=400) och äldre personer (n=1 000) skall betraktas som statistiskt säkerställd (95 procent signifikansnivå; dubbelsidigt test). Anledningen till att gränserna varierar från värde till värde beror på att felmarginalerna är som störst för nivåskattningar nära 50 procent och som minst för nivåskattningar nära 0 eller 100 procent.

En samlad analys av samtliga SOM-undersökningar av mänskliga värden ger oss möjlighet att genomföra mer finfördelade analyser av ålderssambanden. Går det t ex att identifiera livsskederna under vilka våra bedömningar av de olika värdena förändras mest? I figurerna 1a och 1b visas de värden som har uppvisat starkast samband med ålder under de senaste arton åren. Resultaten visar att värderingarna av de esoteriska njutningsvärdena – de som skiljer sig mest åt mellan yngre och äldre – förändras mest mellan 20 och 40 års-åldern för att därefter bli mindre föränderliga. Det mesta av värderingsförändringarna genom livet tycks här vara avklarade vid fyllda 50 år.

Figur 1a Samband mellan ålder och viktighetsbedömningar. Andel som anser att värdena är "mycket viktigt" bland personer med olika ålder (procent)

Figur 1b Samband mellan ålder och viktighetsbedömningar. Andel som anser att värdena är "mycket viktig" bland personer med olika ålder (procent)

Kommentar: Resultaten är hämtade från samtliga SOM-undersökningar under perioden 1986-2004 och bygger på omkring 20 500 svarspersoner. En procedur för att beräkna ett slags glidande medeltal (lowess) har använts för att estimeras åldersprofilerna för de olika värdena.

De fem värden som blir viktigare för oss genom livet (figur 1b) har delvis en annan åldersprofil. Betydelsen av värdet självaktning ökar mest under ungdomsåren, nästan tjugoprocentenheter mellan 15 och 30 år för att sedan vara mer stabilt genom resten av livet. Värderingarna av landets säkerhet och en värld i fred är stabila fram till 35-årsåldern för att sedan växa i betydelse i takt med ökad ålder. Hälsa uppvisar ett svagt linjärt samband med ålder – hälsan blir allt viktigare och viktigare för oss ju äldre vi blir.

Värderingsförskjutningar 1986-2004

På vilka sätt skiljer sig 2000-talets ungdomsgeneration från 1980-talets? SOM-institutets tjugooåriga mätserie börjar kunna erbjuda rätt goda möjligheter att besvara gäckande frågor om generella värderingsförskjutningar i övergången mellan ett senmodernt industrisamhälle och ett nätverks- och informationsamhälle. Åtminstone så länge vi accepterar antagandet att morgondagens värderingar bäst kan spåras genom att undersöka värderingsförskjutningar i ungdomsgrupper.

Det mest intressanta huvudresultatet av vår analys är att det är mycket få och små värderingsförskjutningar som har ägt rum under de senaste arton åren (se tabell 4). För mer än hälften av de uppmätta värdena går det inte att urskilja några linjära trender alls. Viktighetsbedömningarna från 1980-talets ungdomar är på några procentenheter när likadana som tjugohundratalets. Och för de värden som förskjutits mest handlar det om i genomsnitt en dryg procentenhets årlig förändring i endera riktningen – inte heller det några dramatiska förändringar. Värderingsförskjutningar går mycket långsamt.

Vilka värden har varit på frammarsch sedan 1980-talets mitt? Och vilka värden håller gradvis på att försvaga sin ställning i ungdomsgenerationen? Till de fem värden som blir allt viktigare bland ungdomar hör *jämlikhet* (+1,02), *ett liv fullt av njutning* (+0,70), *ett behagligt liv* (+0,69), *självförverkligande* (+0,43) och *socialt anseende* (+0,41). De tre värden som tydligast har uppfattats som allt mindre viktiga bland dagens ungdomar än gårdagens är framför allt *en ren värld* (-1,35), *en värld i fred* (-0,56) och *en vacker värld* (-0,55). Att dessa värden minskar i betydelse brukar sättas i samband med miljöfrågornas fall nedåt på den politiska dagordningen under samma period.

Tabell 4 Värderingsförskjutningar bland svenska ungdomar 15-29 år 1986-2004. Andelen som svarat att värdet är "mycket viktigt" samt årlig genomsnittlig förändring (procent, lutningskoefficient)

	86	88	90	91	92	93	94	95	96	98	00	02	'04	Årlig genomsnittlig förändring
jämlikhet	41	50	56	50	56	48	50	46	55	56	59	67	62	+1,02
ett liv fullt av njutning	-	37	43	44	45	45	45	45	48	45	47	55	49	+0,70
ett behagligt liv	69	66	72	67	72	70	69	70	77	76	76	79	78	+0,69
självförverkligande	39	42	46	43	46	43	45	48	51	45	52	50	44	+0,43
socialt anseende	16	15	18	16	20	18	20	15	17	21	17	24	24	+0,41
ett spännande liv	35	39	47	40	46	50	46	44	48	46	38	50	43	+0,32
familjetrygghet	75	78	83	76	82	78	74	72	83	77	82	85	81	+0,30
lycka	78	79	84	81	84	81	81	79	83	81	83	86	84	+0,28
rikedom	-	11	15	13	14	14	16	13	16	16	15	18	15	+0,25
frälsning	7	8	5	10	5	9	10	7	10	9	7	12	10	+0,20
makt	-	6	9	9	9	8	12	8	9	10	7	13	9	+0,15
kärlek	79	86	89	86	87	84	86	84	84	84	86	87	86	+0,12
ärlighet	-	-	-	-	87	84	78	82	86	81	85	85	85	+0,12
visdom	-	33	40	38	45	34	43	38	43	38	39	39	39	+0,11
frihet	82	87	92	85	87	87	85	82	86	86	86	88	88	+0,09
inre harmoni	-	77	81	77	80	77	77	75	81	77	80	78	78	+0,01
rättvisa	-	75	82	78	80	77	81	73	79	78	77	80	77	-0,02
teknisk utveckling	-	22	30	20	26	25	28	21	23	28	22	26	23	-0,03
självaktning	47	39	42	37	41	36	39	34	43	40	39	44	38	-0,12
sann vänskap	85	-	89	83	87	81	78	78	80	79	81	84	82	-0,26
hälsa	-	89	92	86	87	84	84	84	84	85	83	86	83	-0,35
landets säkerhet	-	60	70	61	62	58	57	50	52	55	55	64	57	-0,36
en vacker värld	53	66	64	61	62	58	60	52	58	55	51	56	51	-0,55
en värld i fred	89	86	88	84	85	76	81	73	79	81	79	82	77	+0,56
en ren värld	-	81	80	71	77	75	72	68	72	67	64	68	54	-1,35

Kommentar: Siffrorna i tabellen visar andelen personer i åldrarna 15-29 år (cirka 400 personer/år) som anser att de olika värdena är "mycket viktigt". Värdena är rangordnade efter årlig genomsnittlig förändring, mätt i procentenheter (se kolumnen längst till höger). En koefficient på +1.0 betyder att förändringen i genomsnitt har varit 1 procentenhet per år under de 18 åren. Positiv förändring (+) indikerar att värdet har blivit mer viktigt över tid. Negativ förändring (-) indikerar att värdet har blivit mindre viktigt över tid.

Värderingsförskjutningarna kan tolkas på flera sätt. Den mest populära tolkningen är att vi bevittnar framväxten av en *hyperindividualiserad människa* (Bjereld, Demker, Ekecrantz & Ekengren 2005). Ungdomsgenerationen är i växande utsträckning själviska superindividualister som söker lycka, njutning och behagligt liv för egen del och struntar alltmer i kollektivet. De esoteriska njutningsvärdena blir allt mer centrala medan kollektivistiskt orienterade värden som en god miljö, landets säkerhet och en värld i fred blir mindre viktiga (Holmberg & Weibull 1998, 2001). Mot denna tolkning kan anföras att värdet jämlikhet faktiskt är det som flyttat fram sina positioner allra mest under den senaste tjugoförårsperioden. Och jämlikhetsvärdet kan knappast definieras som ett esoteriskt njutningsvärde utan räknas snarare till den hårda kärnan i en traditionell vänster-högerdimension (Bobbio 1996).

En andra tolkningsvariant är att resultaten illustrerar den förskjutning från materiella till postmateriella värderingar som alla samhällsvetare känner under namnet den tysta revolutionen (Inglehart 1977). I korthet bygger teorin på ett slags maslowsk behovshierkitänkande: De efterkrigstida generationerna som vuxit upp i moderna välfärdsstater upplever inte samma starka behov av fysisk och materiell säkerhet som sina föräldrar. Det förklarar varför värden som har med fysisk säkerhet att göra (landets säkerhet, en värld i fred) får stå tillbaka för mer individualistiskt orienterade och mer ”lyxiga” om man så vill, värden som självförverkligande, behagligt liv och ett liv fullt av njutning. Så långt landar Inglehart på fötterna. Men ett problem i sammanhanget är att Ingleharts teori förutsätter en stark uppvärdering av miljöfrågorna och omsorgen om miljön. De värden som kommer närmast är ”en ren värld”, som i SOM-institutets mätserie är en av de snabbast sjunkande värdena inte bara bland unga utan bland samtliga svenskar.

En tredje tolkning bygger vidare på Ronald Ingleharts knapphetshypotes (Inglehart 1990), som i själva verket är en viktig byggsten i teorin om den tysta revolutionen. Knapphetshypotesen säger att människor i allmänhet tenderar att värdera högt sådana saker som de uppfattar att de har litet av. Förändringar av viktighetsbedömningar reflekterar i så fall inte att människors livsmål förändras i absolut mening. Värderingsförändringarna (inte nivåskattningarna!) speglar snarare att det uppstått asymmetrier mellan människors förväntningar och deras upplevelser av förväntningars infriande. Vad människor förväntar sig av livet och vad de upplever sig ha fått som sin livslott kan vara högst individuellt och förändra sig i takt med den övriga samhällsutvecklingen. Tage Erlanders berömda uttalande från 1956 om *de stora förväntningarnas missnöje* kan föras till denna kategori av förklaringar. Saker som vi upplever en relativ knapphet av givet våra förväntningar kommer vi att värdera högre. Behov som vi upplever som tillfredsställda kommer vi att nedvärdera.

Låt mig ta några exempel. Värdena *landets säkerhet* och *en värld i fred* har blivit allt mindre viktiga sedan 1980-talet. Knapphetshypotesen skulle förklara minskningen med att vi inte längre har kalla krigets invasionshot eller risken för ett globalt kärnvapenkrig hängande över oss. Det uppfattas inte som lika akut att värna den

fysiska säkerheten. Ett indirekt stöd för denna tolkning är den tillfälliga och plötsliga uppvärderingen av *landets säkerhet* i samband med terrorangreppen den 11 september 2001 (64 procent). En mer osäker värld gjorde att vi genast bedömde säkerhetsfrågor som viktigare. Redan i 2004 års SOM-mätning har viktighetsbedömningarna bland ungdomarna återgått till sin tidigare nivå (57 procent).

Låt oss pröva tolkningsramarna även på några av de andra värdena. Att värdet *en ren värld* blir allt mindre viktigt beror i så fall på att vi upplever att våra förväntningar om en bättre miljö blir infriade genom t ex politiska åtgärder på lokal och global nivå. På motsvarande sätt skulle värdet *jämlikhet* bli mer viktigt för ungdomsgenerationen eftersom deras högt ställda (?) förväntningar om att en jämlik värld inte infrias. I så fall måste även ungdomars växande betoning av värdena *ett liv fullt av njutning, ett behagligt liv* och *självförverkligande* bero på att ungdomsgenerationen upplever att deras liv inte kunnat infria de högt ställda förväntningar.

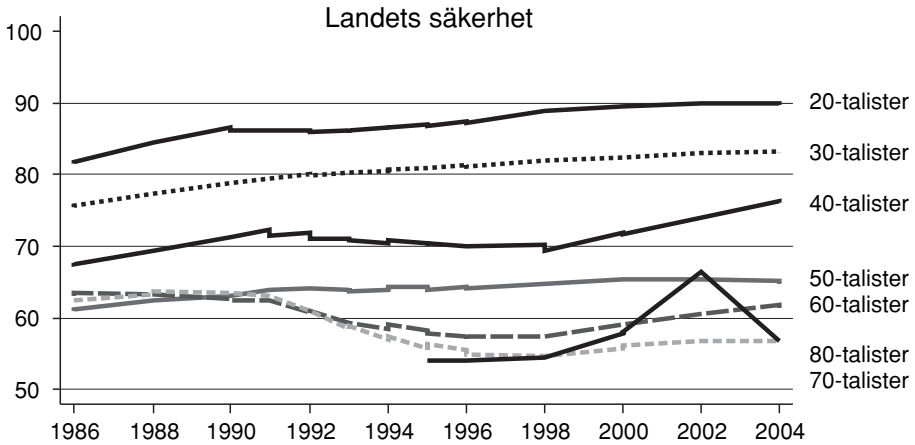
Tiotusenkronorsfrågan inom värderingsforskningen är förstas *varför* värderingar förändras i ett samhälle. Är det därför att människor åldras (livscykelmodellen), därför att äldre generationer successivt byts ut mot yngre (generationsmodell) eller därför att temporära ideologiska konjunkturen och tidsanda producerar tillfälliga värderingsförskjutningar i hela populationen (s k periodeffekter)? Alla forskare som intresserar sig för att pröva socialisationsteorier och teorier om samhällsförändringar är intresserade av att få svar på dessa frågor. Problemet är att ålders-, kohort-, och periodeffekter inte går att uppskatta samtidigt i en och samma analys. Ett annat problem är att det behövs mycket långa tidsserier, gärna över flera generationer, för att vi skall kunna vara tillräckligt säkra på svaren.

Försöken att med hjälp av SOM-undersökningarnas mätserier svara på frågor om huruvida värderingsförskjutningar beror på att människor förändrar sina värderingar genom ett slags livslång socialisationsprocess eller om de beror på ett successivt utträngande av generationer som behållt sina bröstmjölksvärderingar genom hela livet (*generational replacement*) blir fåfänga. Den artonåriga tidsserien är för kort. Samtidigt är materialet så pass omfattande att vi kan få en utomordentligt god bild av hur förändringarna inom olika generationer har sett ut under detta begränsade artonåriga "fönster" mot samhällsutvecklingen. I figur 2 och 3 redovisas utvecklingen inom olika kohorter av svenskarnas värderingsbedömningar av *landets säkerhet* och *ett behagligt liv* mellan 1986 och 2004.

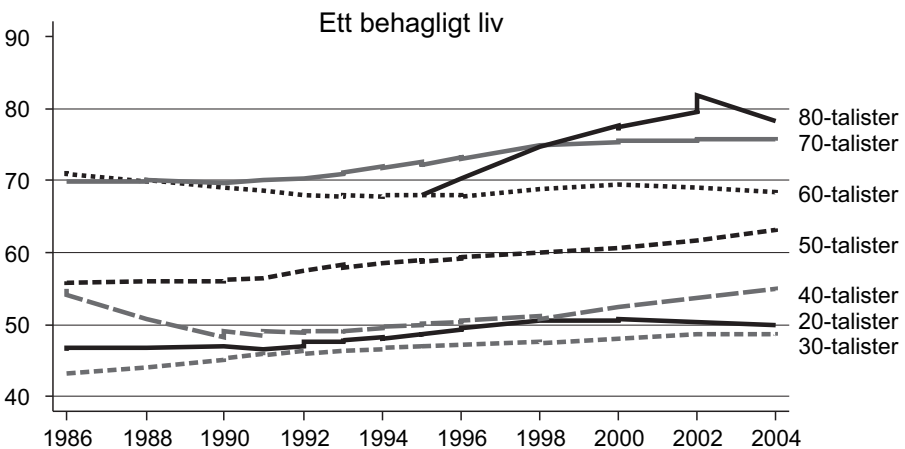
Landets säkerhet är ett av de värden som har minskat i betydelse bland unga människor över tid (jfr tabell 4) och som skiljer yngre och äldre åt (jfr tabell 3). En kohortanalys av materialet bekräftar för det första att äldre generationer värderar landets säkerhet högre än yngre generationer. För det andra visar analysen att värderingsförändringarna faktiskt ser olika ut i olika generationer. Bland 20-talister, 30-talister och 40-talister har betydelsen av landets säkerhet inte minskat under de senaste tjugo åren utan tvärtom ökat. Bland 50-talisterna ligger viktighetsbedömningarna stabilt. Det är bland 60-talister och 70-talister minskningen varit mest dramatisk efter Berlinmurens fall 1990. Åttiotalisterna värderar landets säkerhet

lågt men tycks vara den grupp som reagerat starkast på terrorangreppen mot World Trade Center och Pentagon 11 september 2001.

Figur 2 *Andel som värderar landets säkerhet som 'mycket viktigt' bland personer som tillhör olika generationer (procent)*

Figur 3 *Andel som värderar ett behagligt liv som 'mycket viktigt' bland personer som tillhör olika generationer (procent)*

Betydelsen av ett behagligt liv är klart viktigare för yngre än äldre generationer (se figur 3). De allra yngsta 80-talisterna är de som i störst utsträckning har kommit att värdera ett behagligt liv högt. Värderingsförskjutningen i denna yngsta grupp är särskilt tydlig under perioden 1996-2004.

Motsvarande kohortanalyser av övriga värden ger mycket likartade resultat. Stabiliteten i grundläggande värden gör sig gällande i form av stabila trendlinjer för de olika kohorterna – något som pekar i riktning mot att värderingar i huvudsak tenderar att vara stabila över tid inom respektive generation. Avvikelser mellan kohorterna visar sig i form av parallella linjer som tenderar att sortera sig efter födelsedecennium på ett förväntat sätt. Mest rörliga och oförutsägbara är värderingsförändringarna inom den yngsta kohorten, 80-talisterna.

De här resultaten ger ett stöd för att värderingsförskjutningarna följer den gamla generationshypotesens antaganden om att människors huvudsakliga värdesocialisationen äger rum under några stormiga formativa ungdomsår för att sedan vara stabila livet igenom. Värderingsförändringar beror således i huvudsak på *generational replacement* – att yngre generationer successivt tar de äldre generationernas plats. Om vi tror att ett sådant mönster också kommer att gälla för dagens ungdomsgeneration betyder det i så fall att värderingsförskjutningen i riktning mot mer av individualistiskt orienterade esoteriska njutningsvärden kommer att fortsätta även under kommande decennier. Följdfrågorna är pockande: Hur skall 70-talisterna och 80-talisterna bära sig åt för att uppnå sina målsättningar om ett njutbart och behagligt liv? Hur ser en sådan samhällsmodell eller ett sådant samhällskontrakt ut? Hur skall de gemensamt forma framtidens samhälle för att kunna maximera möjligheterna till njutning, spänning och självförverkligande? Är detta överhuvudtaget en kollektiv strävan för dessa generationer eller rör det sig om renodlat individuella livsprojekt?

Samhällsbyggande värderingar

Om grundläggande värderingar nu är så stabila och om det råder så stor värdegemenskap mellan generationer inställer sig förstås frågan: Vad spelar grundläggande värden för roll? Har de någon betydelse? I tidigare analyser av sambanden mellan grundläggande värden och inställning till olika politiska sakfrågor är det egentligen bara två värden – teknisk utveckling och jämlikhet – som uppvisar robusta samband. Jämlikhet tenderar att vara högre värderat bland personer som står till vänster i politiken och bland EU-motståndare. Teknisk utveckling tenderar att vara högre värderat bland EU-förespråkare och kärnkraftsvänner (Holmberg 2001:136). Korrelaten med partisympatier följer delvis stereotypa föreställningar – frihet värderas högst av folkpartister, jämlikhet högst bland vänsterpartister, landets säkerhet högst socialdemokrater, en ren värld högst bland miljöpartister – men det handlar om mycket svaga samband.

Finns det några värden som kan betraktas som samhällsbyggande? För att närma oss svaret på den frågan genomförde vi systematiska sambandsanalyser av svenska folkets viktighetsbedömningar av olika värden och ett antal attityder som har med mellanmänniskt förtroende, institutionsförtroende och systemlegitimitet att göra. Utgångspunkten är att sådant samhällsförtroende och förtroende människor emellan är det kitt som håller ihop våra samhällen. Om det finns några grundläggande värden som uppvisar positiva samband med dessa viktiga förtroendeindikatorer skulle vi kunna kalla dem för samhällsbyggande. På motsvarande sätt skulle negativa samband kunna visa på värden som bidrar till att slipa ned grundläggande förtroende för samhällsinstitutioner.

Huvudslutsatsen är att sambanden är mycket svårfunna. Endast en handfull av de 175 sambandsanalyser vi genomfört når gränsen för det statistiskt signifikanta. Det talar emot att det skulle vara denna uppsättning grundläggande värderingar som skulle vara de viktigaste ledstjärnorna för våra övriga attityder och preferenser, så som hävdades inledningsvis. Motargumentet är att värdegemenskapen är så stor och värderingarna så grundläggande att det helt enkelt inte kan finnas så mycket utrymme för starka samband: vi lever alla under samma stjärnhimmel och navigerar alla efter samma ledstjärnor.

Tabell 5 Samband mellan viktighetsbedömningar av värden och förtroende för andra människor och institutioner, 2004

	Rätts- staten	Riks- dagen	Kronan	Spiran	Svärdet	Nöjd med hur demokratin fungerar	Mellan- människlig tillit
Frälsning		+	+	+++	+		
Jämlikhet		+	-				
Familjetrygghet			+	+	+	+	
Socialt anseende				+	+		
Landets säkerhet			+	+	+		
Njutning							-
Rikedom							-
Kärlek	+						
Självaktning							+

Kommentar: Ett sambandsmått för ordinalskalor (tau) har använts för att undersöka i vilken utsträckning höga värderingar av grundläggande värderingar tenderar att förekomma tillsammans med ett högt förtroende för domstolarna (rättsstaten), riksdagen, kronan (kungahuset), spiran (svenska kyrkan), svärdet (försvaret), belåtenhet med demokratin och hög mellanmännisklig tillit. Endast statistiskt signifikanta positiva och negativa samband finns medtagna i tabellen. De flesta samband håller sig i intervallet .05-.10 och måste betraktas som svaga.

I tabell 5 redovisas de magra resultaten av vår korrelationsanalys. Vi har valt att illustrera sambanden med hjälp av plus- och minustecken. Två traditionstyngda

samhällspelare, familjen och Gud, tycks stå för de flesta av de samband som trots allt går att upptäcka. Människor som värderar *frälsning* högt tenderar att ha större förtroende inte bara för Svenska kyrkan (spiran) utan även för kungahuset (kronan), försvaret (svärdet) och för den svenska riksdagen. Gudstro bygger samhällsbyggande förtroende.

Det andra viktiga samhällsbyggande värdet börjar också på f: *familjetrygghet*. Analyserna visar att värderingar av familjetrygghet tenderar att uppträda tillsammans med högre förtroende för kronan, spiran och svärdet. Att värdera familjetrygghet högt tycks också skapa starkare systemlegitimitet: människor som värderar familjetrygghet högt tenderar att vara mer nöjda med demokratin än människor som värderar familjetrygghet i lägre utsträckning.

Mot bakgrund av våra tidigare slutsatser om att de esoteriska njutningsvärdena kommer att bli framtidens melodi finns det samband som möjligen kan väcka en del oro och bekymmer. Det mellanmänniskliga förtroendet samvarierar negativt med två värden som forskare brukar benämna som individualistiskt orienterade: *rikedom* och *ett liv fullt av njutning*. Givet vad vi vet om pågående värderingsförskjutningar torde alltså den mellanmänniskliga tilliten – det kitt som håller samman våra samhällen – vara på väg att urgröpas i en nära framtid när dagens superindividualistiska ungdomar successivt skall ta över viktiga samhällsfunktioner och -positioner. Resultaten visar att människor som värderar njutning högt tenderar att vara mindre förtroendefulla inför andra människor än de som värderar njutning lägre. Den bland ungdomar allt starkare strävan efter ett njutningsfullt liv med stora rikedomar bygger inte mellanmänniskligt förtroende – det slipar ned det. Att dessa nedbrytande värden samtidigt är tydligt associerade till två av de sju dödssynderna (girighet och frosseri) gör ju inte saken bättre.

Referenser

- Alwin, Duane F. & Jon A. Krosnick (1985). "The Measurement of Values in Surveys: A Comparison of Ratings and Rankings." *Public Opinion Quarterly* 49: 535-552.
- Bjereld, Ulf, Marie Demker, Jan Ekecrantz & Ann-Marie Ekengren, Red. (2005). *Det hyperindividualiserade samhället*. Umeå: Borea.
- Bobbio, Norberto (1996). *Left & Right. The Significance of a Political Distinction*. Cambridge: Polity Press.
- Holmberg, Sören m. fl. (2001). *EuropaOpinionen*. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Holmberg, Sören & Lennart Weibull, Red. (1998). *Ljusnande framtid. SOM-rapport 22*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören & Lennart Weibull, Red. (2001). *Land du välsignade? SOM-rapport 26*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.

- Inglehart, Ronald (1977). *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald (1990). *Cultural Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton: Princeton University Press.
- Oscarsson, Henrik (2002). *Spår i framtiden. SOM-rapport 28*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Oscarsson, Henrik (2003). Våra grundläggande värderingar. I Holmberg, Sören & Lennart Weibull, Eds. (2003). *Fångängans marknad. SOM-rapport 33*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Oscarsson, Henrik (2005). Om individualisering. I Bjereld, Ulf, Marie Demker, Jan Ekecrantz & Ann-Marie Ekengren, Eds. (2005). *Det hyperindividualiserade samhället*. Umeå: Borea.
- Reimer, Bo (1985). *Values and the Choice of Measurement Technique: The Rating and Ranking of Postmaterialism*. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen, avdelningen för masskommunikation.
- Rokeach, Milton (1973). *The Nature of Human Values*. New York: The Free Press.

SVENSKA FOLKET, DEN OFFENTLIGA SEKTORN OCH VÄLFÄRDSSTATEN

LENNART NILSSON

De första byggstenarna till välfärdsstaten lades under slutet av 1800-talet. Under mellankrigstiden utvidgades de sociala trygghetssystemen och staten och kommunerna engagerades i serviceproduktion. Under senare delen av 1930-talet kom begreppet välfärdsstat i bruk (Kuhle och Solheim 1985). Det var emellertid först efter andra världskriget och framför allt under 1960- och 1970-talen som en snabb utbyggnad av välfärdsstaten i Sverige genomfördes med en kraftig expansion av både transfereringarna på nationell nivå och de offentligt finansierade tjänsterna på lokal nivå.

Välfärden vilar på tre grundpelare: familjen, marknaden och staten. I olika länder kombineras ansvaret mellan de tre sfärerna för att skapa trygghet för medborgarna och tillhandahålla service (Esping-Andersen 2002). Utmärkande för välfärdsstaten är att staten spelar en central roll för att garantera befolkningens sociala trygghet.

I Esping-Andersens klassiska arbete *The Three Worlds of Welfare Capitalism* framhåller han de sociala rättigheternas kapacitet till ”de-commodification”, det vill säga deras förmåga att göra medborgare oberoende av de rena marknadskrafterna (Esping-Andersen 1990). Välfärdsstatens uppbyggnad har skett mot bakgrund av varje lands historia. Det innebär att välfärdsstaten som vi känner den från den industrialiserade världen uppvisar många nationella särdrag. Klassificeringar av välfärdsstater är legio och har antingen gjorts som idealtyper, karaktäristik av system i länder av principiellt intresse eller grupperingar av länder/regimer baserade på komparativa statistiska analyser (Johansson, Nilsson och Strömberg 2001). Problemen vid klassificering av länder eller regimer är stora, och främst skall nämnas att bedömningen av system i olika länder omfattar både transfereringar och service/tjänsteproduktion, där de två huvudtyperna innefattar många skilda komponenter som sjukförsäkring, pensioner, arbetslöshetsersättning respektive barnomsorg, sjukvård, skola och äldreomsorg. Trots dessa svårigheter är slutresultaten och grupperingen av länder påfallande överensstämmande.¹

Som en ländergrupp/ett typfall urskiljes de nordiska länderna med en *generell* välfärdspolitik, som en andra grupp Tyskland m.fl. kontinentala stater med en *selektiv* välfärdspolitik samt som en tredje grupp Storbritannien, USA m.fl. länder med system för *grundtrygghet* (Ploug och Kvist 1994, Petersen 1996).² Denna idealtyps- respektive typmodellskategorisering sammanfaller med Esping-Andersens indelning av välfärdsregimer i socialdemokratiska, konservativa respektive liberala baserad på de tre kriterierna a) sociala rättigheter, b) social stratifiering och c) rela-

tionen mellan stat, marknad och familj (Esping-Andersen 1990:29, jfr Esping-Andersen 2002). En fjärde kategori utkristalliseras genom en uppdelning av de liberala regimerna, där Australien får representera radikala regimer. Andra indelningar särskiljer de sydeuropeiska systemen som en fjärde grupp med begränsade välfärdsinsatser och utan en tradition av full sysselsättning men med en stor informell sektor, där hushållen spelar en stor roll (Vogel 1997, Kuhnle 2000).

I en komparativ studie av nedskärningarna i trygghetssystemen under perioden 1975-1995 placerar emellertid välfärdsforskarna Korpi och Palme Danmark i gruppen med grundtrygghet baserat på de viktigaste socialförsäkringssystemens institutionella karaktäristiska. Finland, Norge och Sverige bildar fortsatt en nordisk grupp (Korpi och Palme 2003). Kombinationen av omfattande offentligt finansierad serviceproduktion, huvudsakligen i kommunal regi, samt universella eller inkomstrelaterade bidrag, som är beskattade, gör att den svenska välfärdsstaten i högre grad än i något annat OECD-land är uppbyggd genom den offentliga sektorn. Under de senaste årtionedena har dock den offentliga sektorn i Sverige genomgått en struktumvandling som inneburit att den tidigare enhetliga och starkt sektoriserade samhällsorganisationen med tonvikt på två nivåer, staten och kommunerna, ersatts av större organisatorisk mångfald med fler nivåer. Dessutom har gränserna mellan de offentliga och privata sfärerna förskjutits med ökade inslag av privata organisationer som svarar för offentligt finansierade tjänster.

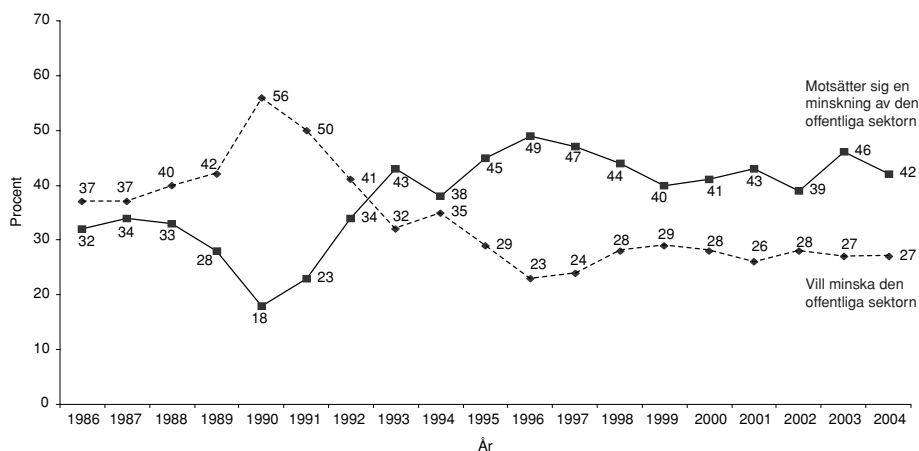
I detta kapitel skall svenska folkets åsikter om välfärdsstaten belysas i två avseenden: inställningen till den offentliga sektorn som helhet och attityderna till privatisering. Den offentliga sektorn vid en given tidpunkt utgör resultatet av beslut som tagits av politiska församlingar på nationell, regional och kommunal nivå och det är därför av speciellt intresse att analysera hur partiernas sympatisörer tar ställning över tid. Underlaget för analyserna utgörs av data från de nationella SOM-undersökningarna 1986-2004 men på vissa punkter kommer också referenser att göras till de västsvenska SOM-undersökningarna sedan 1992.

Svenska folket och den offentliga sektorns storlek

Sedan mitten av 1980-talet har stora opinionsförskjutningar ägt rum i synen på den offentliga sektorns gränser. Fram till 1988 var svenska folkets inställning till den offentliga sektorns storlek förhållandevis stabil och tudelad med ungefär lika många som ville bibehålla som minska den. I slutet av 1980-talet, då det förelåg ett överskott för den konsoliderade offentliga sektorn, rasade opinionsstödet. År 1990 var det tre gånger så många som ville skära ner som motsatte sig en minskning. Därefter vände trenden, och 1993 då underskottet i den offentliga sektorns finanser var som störst, var det för första gången i SOM - undersökningarna övervikt för andelen personer som motsatte sig en minskning. Under de följande åren ökade uppslutningen bakom den offentliga sektorn och 1996 var gapet mellan dem som vill bevara en stor offentlig sektor och dem som vill minska rekordstort. Med en förbätt-

rad samhällsekonomisk situation minskade skillnaden därefter stegvis fram till 1999. Därefter har opinionsläget i huvudsak varit stabilt med små svängningar mellan åren.

Figur 1 Svenska folkets åsikter om den offentliga sektorns storlek i SOM-undersökningarna 1986-2004 (procent)

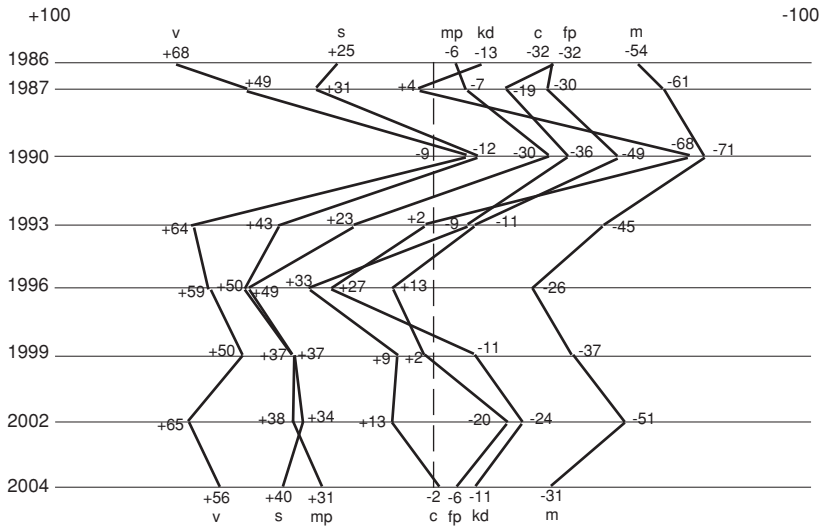
Kommentar: De svarande fick ta ställning till förslaget Minska den offentliga sektorn med svarsalternativen: *Mycket bra förslag, ganska bra förslag, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt förslag och mycket dåligt förslag*. Andelen som inte tagit ställning till detta förslag utgör andelen vet ej. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Värdena för 1998-2004 avser den politikinriktade undersökningen

I denna centrala vänster-högerfråga har också spännvidden mellan de positioner som partiernas sympatisörer intagit varit betydande, men varierat över tid. Genomgående har vänsterpartiets sympatisörer varit mest positiva och moderata samlingspartiets mest negativa till den offentliga sektorn. Under perioden 1986-1988 var opinionen i huvudsak stabil också inom de olika partierna. Därefter försköts positionerna inom alla partier mot en mer negativ inställning till den offentliga sektorn. År 1990 var opinionsbalansen negativ inom samtliga partier. Det var främst sympatisörer till de partier som varit mest positiva till den offentliga sektorn som hade närmast sig de traditionellt borgerliga väljarnas negativa positioner.

Efter 1990 vände trenden ånyo och blev mer positiv till den offentliga sektorn, först bland sympatisörer till v och s. Fram till 1996/97 blev samtliga partiernas sympatisörer mer negativa till minskningar av den offentliga sektorn. Bland borgerliga sympatisörer var förändringarna mycket stora. Åren 1996-97 var det bara bland moderata samlingspartiets sympatisörer som det fanns en opinionsövertikt för att minska den offentliga sektorn. Därefter försvagades motståndet mot en minskning

något. Efter 1999 ökade dock spännvidden på nytt genom att vänsterpartiets och moderata samlingspartiets sympatisörer gick åt vänster respektive åt höger, vilket medfört en ökad polarisering, medan balansmättet för samtliga uppvisat små variationer.

Figur 2 Svenska folkets inställning till den offentliga sektorns storlek och partisympati 1986-2004 (balansmätt)

Kommentar: Balansmättet anger andelen dåligt förslag minus andelen bra förslag. Partisympati avser bästa parti generellt.

Sedan 2002 har moderaternas sympatisörer förflyttat sig mot mitten och bland övriga borgerliga partiers sympatisörer är det en svag övervikt för att minska den offentliga sektorn 2004. Mp:s sympatisörer har de tre senaste valåren 1994, 1998 och 2002 legat något till vänster om s-sympatisörerna för att åren mellan valen inta samma position eller något till höger om s. I denna fråga har s och mp legat nära varandra sedan mitten av 1990-talet medan v-sympatisörerna genomgående stått längre till vänster.

Opinionen och privatisering

Avgörande för en indelning i offentligt eller privat är i vilken utsträckning det offentliga reglerar, finansierar och är ansvarig för produktionen (Lundqvist 2001). Offentlig finansiering och produktion förutsätter reglering men reglering kan

också ske av verksamhet som drivs i privat regi med privat finansiering. Privatisering i vid mening innebär att det offentligas inflytande i något eller några av dessa tre avseenden minskas, men används vanligen som benämning på en minskning av den offentliga finansieringen och/eller produktionen. Det är i denna senare betydelse som begreppet kommer att användas här.

Privatisering har förespråkats som en politisk strategi inom välfärdspolitiken av huvudsakligen två skäl nämligen, att minska kostnaderna och att erbjuda individuell anpassning och större valfrihet (Esping-Andersen 1996). Statsvetarna Blomqvist och Rothstein konstaterar efter en analys av forskningen inom området att själva utformningen av systemen uppvisar stora skillnader och att problemen och möjligheterna påverkas av olika institutionella lösningar. En jämförelse mellan skolan och sjukvården visar att det finns betydande skillnader i detta avseende mellan de två verksamhetsområdena. En bedömning av effekterna kräver därför att förhållandena studeras i de enskilda fallen. (Blomqvist och Rothstein 2000) Marknadsreformer har i många fall medfört ökad valfrihet, men valfrihet förutsätter inte alltid privata alternativ och all privatisering har inte alltid medfört ökad valfrihet.

I SOM - undersökningarna har ingått frågor om förslag till privatisering sedan 1987 (Nilsson och Strömberg 1988). Under senare år har frågorna avsett: sjukvård, skola, äldreomsorg samt vattenförsörjning. Skola och äldreomsorg är centrala primärkommunala uppgifter liksom vattendistribution medan sjukvården är den viktigaste landstingskommunala/regionala uppgiften. De svarande har under senare år haft att ta ställning till följande förslag:

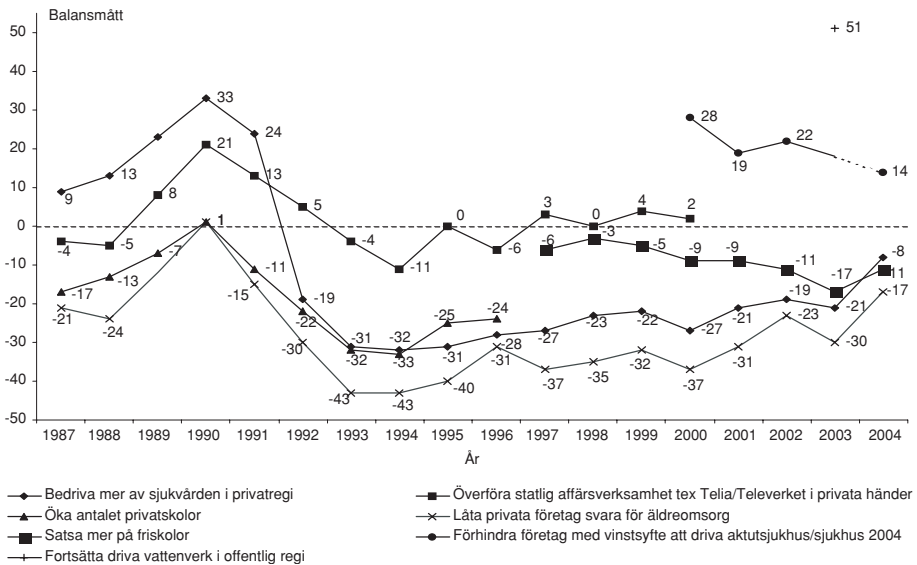
- Bedriva mer av sjukvården i privat regi,
- Förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus 2000-2002/sjukhus 2004,
- Öka antalet privata skolor (t.o.m. 1996)/satsa mer på friskolor (fr.o.m. 1997),
- Låta privata företag svara för äldreomsorg.
- Fortsätta driva vattenverk i offentlig regi.

Gemensamt för tre av förslagen är att de avser en förändring mot ökade privata inslag i produktionen av offentligt finansierade tjänster inom vård, skola och omsorg men inte nödvändigtvis en övergång till en huvudsakligen icke-offentlig modell; två avser att förhindra denna typ av privatisering för akutsjukhus/sjukhus respektive bibehållen offentlig drift av vattenverk.

Förändringen av attityden till privatisering följer samma huvudmönster som inställningen till den offentliga sektorn som helhet. Motståndet mot privatisering minskade 1988-1990. År 1990 fanns ett klart stöd för privatiseringar inom sjukvården, och av statlig affärsverksamhet, medan det var lika många för som emot privatiseringar inom skola och äldreomsorg. Därefter minskade opinionsstödet för

privata alternativ mycket kraftigt. År 1993 var motståndet mot privata lösningar inom sjukvård, skola och äldreomsorg väsentligt större än 1987. På dessa tre områden tog en majoritet avstånd från ytterligare privatiseringar. För sjukvården var förändringen särskilt markant.

Figur 3 Svenska folkets inställning till privatisering inom sjukvård, skola, äldreomsorg samt vattenförsörjning 1987-2004 (balansmätt)

Kommentar: Svarepersonerna har fått ta ställning till förslagen som redovisas i figuren och svarsalternativen har varit: *Mycket bra förslag*, *Ganska bra förslag*, *Varken bra eller dåligt förslag*, *Ganska dåligt förslag* och *Mycket dåligt förslag*. Andelen som inte tagit ställning till respektive förslag utgör andelen vet ej. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag. Värdena för 1998-2003 avser den politikinriktade riksundersökningen liksom värdena för sjukhus och sjukvård 2004, medan värdena för friskolor och äldreomsorg 2004 avser den medieinriktade riksundersökningen.

Under perioden 1993-1996 minskade motståndet mot privatiseringar inom sjukvård, skola och äldreomsorg något. Därefter har förskjutningarna gått i delvis olika riktning. För sjukvården fortsatte den trenden i riktning mot minskat motstånd mot privata lösningar med undantag för 2000 och 2003. Däremot har det funnits en klar övervikt för att förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus, då denna fråga ingått i undersökningarna 2000-2002. När "stopplagen" år 2004 fick en annan konstruktion ändrades frågan till att avse "sjukhus" med något mindre

stöd +14. (Prop. 2000/01:36 och Socialdepartementet, Promemoria 2004-06-23).³

Attityden till privat äldreomsorg var mer negativ 1997 än året innan. Efter detta ”hack i kurvan”, som påverkades av mediernas kritiska behandling av fallet Polhemsgården (Nilsson 2000) har även på detta område motståndet mot privata lösningar stegvis blivit mindre med undantag för år 2000 och 2003. För både sjukvård och äldreomsorg minskar motståndet mot privata alternativ klart år 2004.

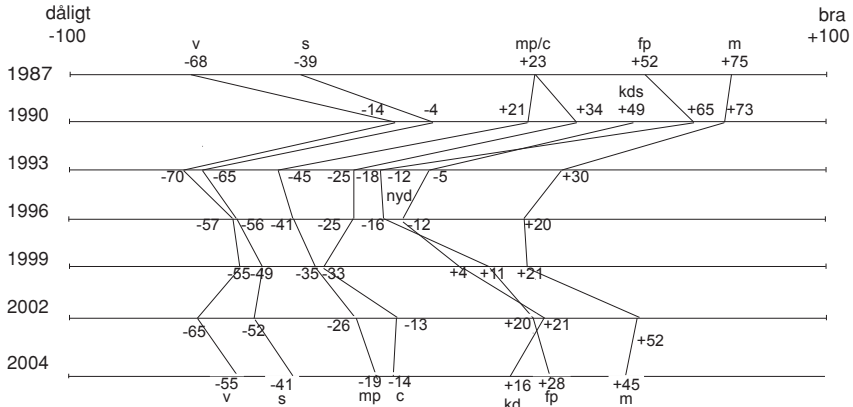
Från och med 1997 har inställning till offentligt finansierade insatser inom skolan registrerats genom frågan *satsa mer på friskolor* och stödet för friskolorna har stegvis minskat från balansmättet -3 år 1998 till -17 år 2003 och -11 år 2004. Inställningen till friskolorna varierar dock starkt mellan olika delar av landet, främst mellan storstäder och glesbygdskommuner (Carlsson 2002). Dessutom kan noteras att friskolor genomgående har varit det av medborgarna främst angivna besparingsobjektet om nedskärningar skall göras. Samtliga partiers sympatisörer utom moderata samlingspartiets har i de västsvenska undersökningarna angivit att det i första hand är friskolor som skall minskas på, om neddragningar skall göras (Nilsson 2004). Samma resultat redovisas från undersökningar i enskilda kommuner i Väst-sverige, oavsett kommuntyp (Persson 1999, Granqvist 2004 a och b). Vid en prioritering av nya insatser framhålls vård, skola och omsorg med sjukhusvård, äldreomsorg och kommunal grundskola som mest angelägna områden att satsa på sedan 1998 (Nilsson 2004).

De samlade effekterna av svängningarna i privatiseringsopinionen är mycket stora. Under tioårsperioden 1987 – 1999 i det närmaste halverades avståndet mellan vänsterpartiets och moderata samlingspartiets sympatisörer inom de fyra undersökta områdena och det minskade avståndet var resultatet av att både partierna till vänster och till höger förflyttade sig mot mitten. När det gällde att bedriva sjukvård och äldreomsorg var det främst de borgerliga partiernas sympatisörer som rörde sig mot mitten medan det var v- och s- sympatisörerna som förflyttade sig när det gällde skola.

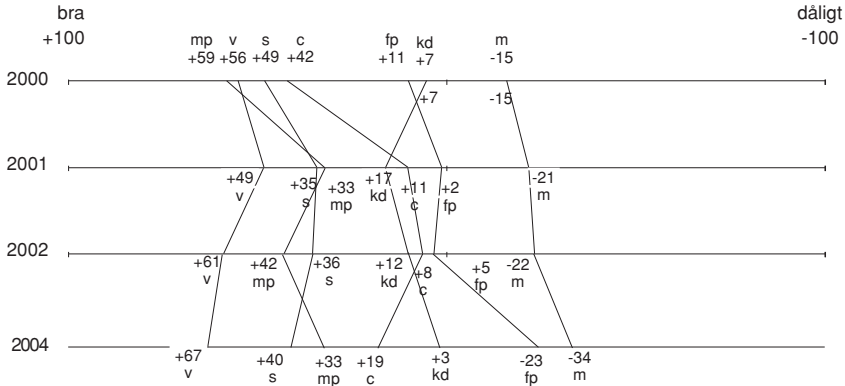
Vid millennieskiftet polariserades opinionen och de moderata sympatisörerna gick åt höger i samtliga frågor. Omvänt gick v- sympatisörerna till vänster. För övriga partier var förändringarna mindre enhetliga. När det gäller förslaget att *förhindra* företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus fanns det år 2000 en klar majoritet för bland mp, v, s och c, en svag övervikt för bland fp och kd och en övervikt emot bland m. I den nya frågan om ”stopplagen” för akutsjukhus, som drivs med vinstintresse, bestod detta mönster under de två följande åren men c-sympatisörer har intagit en mittenposition liksom kd- och fp-sympatisörerna. I denna fråga har mp två av åren legat till vänster om s. År 2004 var m- och fp-sympatisörerna emot att förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus. Inom kd var lika många för som emot medan det fanns en klar övervikt för stopplagen inom de övriga partierna med betydande övervikt för de tre nationellt samverkande partierna.

Figur 4 Partisympati och inställning till privatisering inom sjukvård, äldreomsorg, skola och vattenförsörjning 1987-2004 (balansmätt)

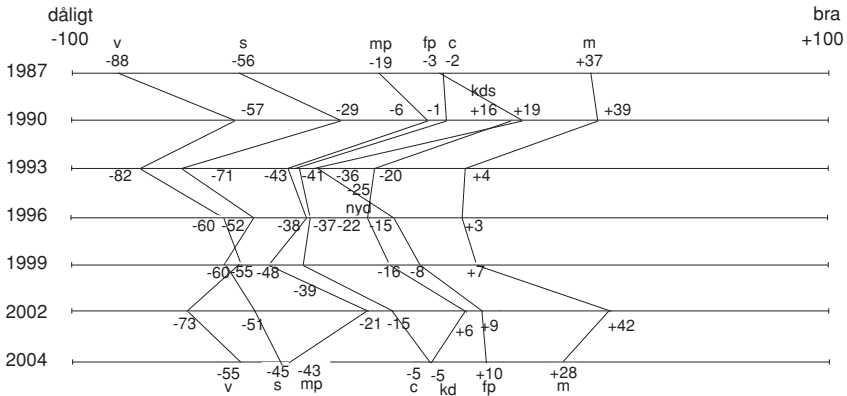
A.a Bedriva mer av sjukvården i privat regi

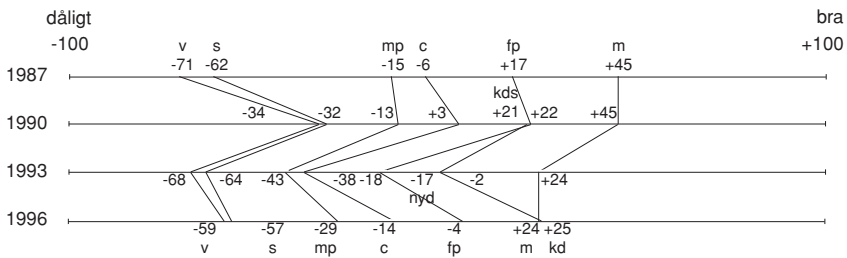
A.b Förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus/sjukhus 2000-2004

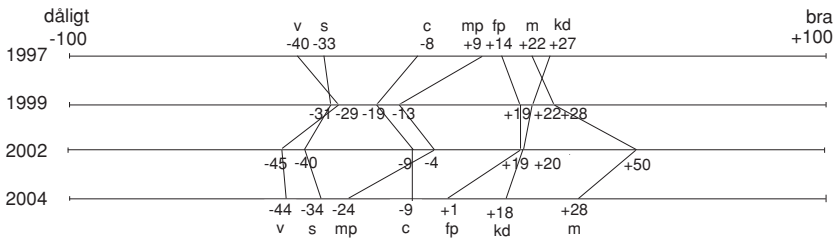
B. Låta privata företag svara för äldreomsorg

C.a. Öka antalet privatskolor

C.b. Satsa mer på friskolor

D Fortsätta driva vattenverk i offentlig regi

Kommentar: Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag och -100 (alla negativa) redovisas till vänster i figuren och +100 (alla positiva) till höger, utom för A.b och D, där +100 redovisas till vänster och -100 till höger. Partisympati avser bästa parti generellt.

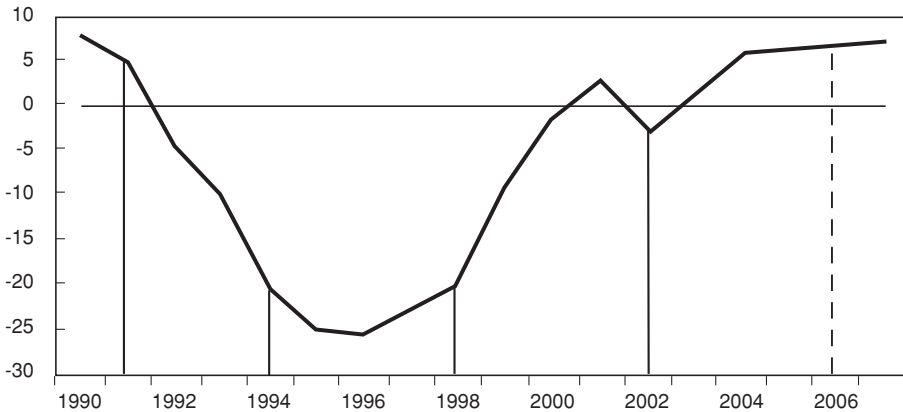
I frågorna om privatisering av skola, äldreomsorg och vård utkristalliserades vid millennieskiftet ett huvudmönster med v-, s- och mp-sympatisörerna klart emot privatiseringar och m-sympatisörer övervägande för medan övriga partiers sympatisörer placerade sig mellan de två positionerna i varierande grupperingar som blivit bestående. C-sympatisörer har dock under senare år uppvisat en övervikt emot privatiseringar på samtliga områden medan fp- och kd-sympatisörer genomgående varit för privatiseringar inom sjukvård och skola men med en övervikt emot att låta privata företag svara för äldreomsorg inom kd.

I ett globalt perspektiv har debatten om privatisering under senare år varit särskilt intensiv när det gäller vattenförsörjning (se t.ex. Shiva 2003 och Segerfeldt 2003). I 2003 års undersökning ingick en fråga om att *fortsätta driva vattenverk i offentlig regi*. Ingen fråga inom detta område har gett ett så starkt utslag, balansmåt +51 och i ingen fråga har partiernas väljare varit så samstämmiga. Miljöpartiets och vänsterpartiets sympatisörer var mest positiva, balansmåt +62 respektive +61. Även bland m fanns det en mycket klar övervikt för att fortsätta att driva vattenverken i offentlig regi, balansmåt +41. Genom ändrad lagstiftning saknar emellertid frågan aktualitet i kommunerna.

Den offentliga sektorn och välfärdsstaten

Svenska folkets inställning till den offentliga sektorn och attityder till privatisering har förändrats dramatiskt över tid. Under slutet av 1980-talet växte kritiken mot den offentliga sektorn med krav på avreglering och privatisering. Privatiseringsvågens höjdpunkt inträffade år 1990 under påverkan av utvecklingen i Östeuropa och influenser från de anglosaxiska länderna (Hadenius och Nilsson 1991). Därefter sker en kraftfull rekyl med uppslutning bakom välfärdsstaten och offentliga lösningar. Från mitten av 1990-talet minskar motståndet mot privata lösningar inom sjukvård och äldreomsorg även om det fortsatt finns övervikt mot privatiseringar. Opinionsen är hela tiden kluven kring satsningar på friskolor, vikt bl.a. tar sig uttryck i att medan den kommunala grundskolan framhålls som ett område som skall prioriteras, om nya medel skall skjutas till, utgör friskolor det oftast nämnda besparingsobjektet om nedskärningar skall göras.

Svängningarna av den kollektiva opinionen sker under en period som präglats av dramatiska förändringar av den offentliga sektorns ekonomi. År 1990 uppgick den offentliga sektorns finansiella förmögenhet till 8 procent av BNP. Den finansiella ställningen försämrades emellertid snabbt under krisen i början på 1990-talet och 1996 redovisades en nettoskuld som motsvarade 27 procent av BNP.⁴ Därefter förbättrades ställningen och 2001 var den åter positiv. För år 2002 redovisas en nedgång med en återhämtning under de två senaste åren. Från och med 2005 beräknas den finansiella ställningen vara fortsatt positiv även om det finansiella sparandet inte kommer att nå upp till målet 2 procent. I figur 5 redovisas den offentliga sektorns finansiella ställning sedan 1990 och i figuren har valåren markerats.

Figur 5 Den offentliga sektorns finansiella ställning (procent av BNP)

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet, Prop. 2004/2005:100, Bilaga 1.

Valåret 1991 hade sysselsättningen och ekonomin rycktt upp som det klar viktigaste problemområdet för svenska folket och "Ny start för Sverige" var oppositionens program för en alternativ politik. Men den offentliga sektorns ställning var fortfarande förhållandevis stark.

Valrörelsen 1994 präglades av debatten om budgetunderskottet och den växande statskulden. Saneringsprogram och skarpa förslag följde slag i slag. Partierna bjöd över varandra med ansvarfulla besparingar och nödvändiga inkomstförstärkningar. Nya reformer och ökade satsningar lyste med sin frånvaro. Frågan gällde inte om utgiftsbegränsningar skulle genomföras utan i vilken omfattning och på vilka områden och om också skatthöjningar var nödvändiga.

Fyra år senare hade perspektivet förskjutits, trots att den finansiella ställningen var densamma, men förändringen var inte nedåtgående utan uppåtgående. Med en förbättrad ekonomi avsåg förslagen vilka angelägna förstärkningar som skulle göras efter en period av åtstramning. Sysselsättningen samt vård, skola och omsorg var centrala teman i samtliga partiers budskap i valrörelsen. Skattefrågan med krav på omedelbara eller framtida skattesänkningar blev också ett inslag i debatten. För medborgarna var sysselsättningen det viktigaste samhällsproblemet under valrörelserna 1994 och 1998. Sveriges ekonomi kom 1994 på andra plats. Cirka 30 procent ansåg att Sveriges ekonomi var ett viktigt problem. Fyra år senare hade denna andel sjunkit till under 10 procent. Istället var det jämte sysselsättningen, vård, skola och omsorg som var de mest angelägna frågorna.

År 2002 var vård, skola och omsorg fortsatt centrala frågor medan både ekonomi och sysselsättning av medborgarna uppfattades som mindre viktiga frågor än tidigare. Sedan 2000 har sjukvården varit den enskilt viktigaste frågan på nationell nivå

följt av skola och äldrefrågor. Den försämrade ekonomiska ställningen 2002 blev emellertid ett inslag i valrörelsen med återtagna reformförslag och debatt om trovärdigheten i långtgående skatteförslag (Holmberg och Oscarsson 2004).

Legitimitet förutsätter både stöd för program och kapacitet att genomföra (Rose 1984). I dessa avseenden har medborgarna att ta ställning till partiernas trovärdighet.⁵ I Sverige gäller det i hög grad välfärdspolitiken, där avvägningen mellan skatter och serviceprogram är central. Trovärdighet är inte bara en fråga om en bedömning av rättigheter utan också av skyldigheter och framför allt avvägningen dem emellan. Det kom till uttryck i valrörelsen 2002. Ett andra inslag var det splittrade ansvaret för välfärdspolitiken genomförande med skilda majoriteter på olika nivåer, som väljarna hade att ta ställning till i valet (Nilsson 2003).

Efter valet 2002 sker en omprövning av välfärdspolitiken inom flera av partierna med inriktning på valet 2006, och med anpassning till tilltänkta samarbetspartiers positioner. Den offentliga sektorns finansiella ställning kan emellertid komma att erbjuda andra förutsättningarna för valrörelsen än under valrörelserna de senaste femton åren.

Noter

- ¹ För en bedömning av ett lands samlade välfärdspolitik är vid sidan av inkomstöverföringarna och serviceproduktionen också arbetsmarkands-, bostads-, regional- och skattepolitiken m.fl. politikområden av betydelse. För människornas välfärd är vidare insatser av familjen och frivilligorganisationer av största vikt. Denna framställning är emellertid i första hand inriktad på den offentliga sektorns roll och därmed är det serviceproduktionen och transfereringarna som är av speciellt intresse.
- ² Benämningarna varierar men ”sektiv” tar fasta på att kretsen förmånstagare inte är allomfattande medan ”grundtrygghet” utgår från bidragsnivån. I båda fallen ingår behovsprövade förmåner till skillnad från generella bidrag.
- ³ Inskränkningen i rätten att överlämna driften akutsjukhus till annan upphörde att gälla med utgången av 2002, då de i riksdagen samverkande partierna inte kunde enas om en förlängning av lagen. Baserat på en överenskommelse mellan regeringen och Vänsterpartiet och Miljöpartiet om vilka villkor som i framtiden skall gälla för alternativa driftsformer inom vården har ett förslag till ändring av Hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) utarbetats. Förslaget innebär att ”Om landsting överlämnar ansvaret för driften av hälso- och sjukvård som ges vid ett sjukhus till annan skall avtalet innehålla villkor om att verksamheten inte får drivas med syfte att skapa vinst åt ägare eller motsvarande intressent.” (Socialdepartementet, Promemoria 2004-06-23, Lagrådsremiss – Driftsformer för offentligt finansierade sjukhus, 2005-03-10)

- ⁴ Den offentliga sektorns finansiella ställning bestäms emellertid inte bara av det finansiella sparandet dvs. skillnaden mellan den konsoliderade offentliga sektorns inkomster och utgifter utan också av värdeförändringar på finansiella tillgångar och skulder, vilket kan ge kraftiga utslag vid förändringar av den svenska ekonomin.
- ⁵ Begreppet trovärdighet används istället för det mer allmänna förtroende, då den kognitiva aspekten är central i detta sammanhang.

Referenser

- Blomqvist, P & Rothstein, B (2000) *Välfärdsstatens nya ansikte. Demokrati och marknadsreformer inom den offentliga sektorn*. Agora.
- Carlson, Bengt R (2002) "Skolkvalitet för alla." I Nilsson, L (red) *Flernivådemokrati i förändring*, SOM-rapport nr 27. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Esping-Andersen, G (1990) *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Polity press.
- Esping-Andersen, G (1996) "After the Golden Age? Welfare State Dilemmas in a Global Economy." I Esping-Andersen, G, ed. *Welfare States in Transition*. Sage Publications.
- Esping-Andersen, G (2002) "Towards the Good Society, Once Again?" In Esping-Andersen, G m.fl. (2002) *Why we need a New Welfare State*. Oxford University Press.
- Granqvist, N (2004a) *Kommunundersökningen. Lerum 2004*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Granqvist, N (2004b) *Kommunundersökningen. Stenungsund 2004*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Hadenius, S och Nilsson, L (1991) *Ifrågasatt. Den offentliga sektorn i debatt och opinion*. Svensk Informations medicenter.
- Holmberg, S och Oscarsson, H (2004) *Väljare. Svenskt väljarbeteende under 50 år*. Norstedts juridik.
- Johansson, F, Nilsson, L och Strömberg, L (2001) *Kommunal demokrati under fyra decennier*. Liber.
- Korpi, W och Palme, J (2003) "New Politics and Class Politics in the Context of Austerity and Globalization: Welfare State Regress in 18 Countries, 1975-95." In *American Political Science Review*, vol. 97, No. 3.
- Kumlin, S (2003) *The Personal and the Political. How Personal Welfare State Experiences Affect Political Trust and Ideology*. Palgrave Macmillan.
- Kuhnle, S (2000) "Reflections on the Nordic Welfare State." In Karvonen, L och Ståhlberg, K (eds.) *Festschrift for Dag Anchar on his 60th Birthday on February 12, 2000*. Åbo Akademis förlag.

- Kuhnle, S och Solheim, L (1985) *Velferdsstaten – vekst og omstilling*. Tano Aschenhoug.
- Lundqvist, Lennart J (2001) ”Privatisering – varför och varför inte.” I Rothstein, Bo (red) *Politik som organisering. förvaltningspolitikens grundproblem*. Stockholm: SNS Förlag.
- Nilsson, L (2000) ”Opinionstrender och medieeffekter.” I Fridolf, M (red), *Vem formar politiken i kommunerna?*. SNS Förlag.
- Nilsson, Lennart (2003) ”Välfärdspolitik och legitimitet.” I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red), *Fåfångans marknad*, SOM-rapport nr 33. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2004) ”Service och demokrati.” I Nilsson, L (red) *Svensk samhällsorganisation i förändring. Västsverige vid millennieskiftet*. Göteborgs universitet.
- Nilsson, Lennart och Strömberg, Lars (1988) ”Offentligt – privat, Svenska Folkets åsikter om privatisering och avreglering.” I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red), *SOM-undersökningen 1987*, SOM-rapport nr 3. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Persson, J (1999) *Storstadsregionens kontraster. Kommunundersökningarna i göteborgsregionen 1996-1998*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Petersen, J H (1996) *Vandringer i velferdsstatens. 11 bidrag om velferdsstatens legitimitet*. Odense Universitetsforlag.
- Ploug, N och Kvist, J (1994) *Social tryghed i Europa. Udvikling eller afvikling? Social tryghed i Europa 1*. Socialforskningsinstitutet. Köpenhamn.
- Proposition 2000/01:36, *Sjukhus med vinstsyfte*.
- Segerfeldt, F (2003) *Vatten till salu. Hur företag och marknad kan lösa världens vattenkris*. Pejling nr 44, Timbro.
- Shiva, V (2003) *Krig om vatten: plundring och profit*. Ordfront.
- Socialdepartementet*, Promemoria 2004-06-23.
- Socialdepartementet*, Lagrådsremiss – Driftsformer för offentligt finansierade sjukhus, 2005-03-10.
- Vogel, J (1997) *Living conditions and inequality in the European Union 1997*. Eurostat Working Papers, E/1997-3.

RIMLIGT FÖRTROENDE?

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

En av SOM-institutets längsta tidsserier är mätningen av svenskarnas förtroende för olika samhällsinstitutioner. Vi har följt förändringarna i de samlade bedömningarna och analyserat skillnader i samhällsförtroende mellan olika grupper. Den långa tidsserien har även givit oss möjligheter att belysa hur olika politiska och sociala opinionsvindar påverkar allmänhetens förtroende, liksom vi har kunnat följa hur opinionsklimatet har betydelse för hur människor med olika bakgrund värderar samhällets institutioner. Ansatserna har således främst varit frågan om empiriska generaliseringar, medan det normativa perspektivet om vad som kan vara ett rimligt samhällsförtroende i stort sett lyst med sin frånvaro.

Också i årets översikt kommer vi att i huvudsak följa samma uppläggning som tidigare. Men vi avser även att vidga perspektivet och för första gången avslutningsvis ställa den normativa frågan om vad som kan vara en rimlig nivå på förtroendet för olika samhällsinstitutioner. Är det bra att ha stort förtroende för regeringen, polisen eller dagspressen? Eller är det kanske snarare sunt att förtroendet är lågt?

Vad är ett rimligt förtroende?

Utgångspunkten för SOM-undersökningarnas mätserie har från starten varit att institutionsförtroende står för ett slags förhållningssätt till samhället. Det handlar å ena sidan om en mekanism för att reducera social komplexitet i det dagliga livet och därigenom underlätta ställningstaganden och å andra sidan om en typ av utvärdering av ett samhällets sätt att fungera. Vi vet från tidigare studier att människor genomsnittligt har ett relativt högt samhällsförtroende och att en relativt stor andel av allmänheten, närmare var femte svarsperson, har relativt högt förtroende i fråga om nästan samtliga undersökta institutioner; endast en mindre andel har överlag lågt samhällsförtroende (Holmberg och Weibull, 2004a).

Den normativa fråga som inställer sig är i vad mån ett stort institutionsförtroende skall betraktas som en positiv eller negativ tillgång för ett samhälle. Den första, litet förenklade reaktionen är att det givetvis måste vara bra om medborgare har förtroende för de centrala institutionerna i sitt samhälle (Rothstein, 2004). Det frammanar bilden av lyckliga medborgare i ett lyckligt samhälle. Men nästan omedelbart infinner sig motbilden: givetvis är det inte bra med ett generellt högt förtroende utan förtroendet måste sättas i relation till respektive institution, både till dess karaktär och till dess sätt att fungera. Förtroende skall dessutom inte vara blint

utan ha förankring i kunskaper och förnuft. Ett rent känsloladdat förtroende är inget ideal.

Att det finns ett stort förtroende för en institution som fungerar dåligt måste rimligen betraktas som dysfunktionellt (jfr Weibull och Börjesson, 1995:156f). Totalitära system lägger ner mycket kraft på att ge sina politiska institutioner legitimitet, men medborgarna svarar ofta med ett lågt förtroende (jfr Weibull och Holmberg, 1997).

Problemet i ett sådant perspektiv är att det lägger alltför stor tonvikt på förtroende som en fråga om utvärdering. I själva verket spelar institutionens upplevda betydelse en lika stor, eller möjligen ännu större, roll för det förtroende medborgarna tilldelar dem. Visserligen har vi empiriskt kunnat visa att det finns ett samband mellan problem för storföretagen – låga börskurser, brottsmisstänkta direktörer och allmänt negativ uppmärksamhet i medierna – och förtroendet för dem (Holmberg och Weibull, 2004b). Men även om förtroendekurvan har gått ner så gäller i samma utsträckning som tidigare att personer som står långt till vänster har klart mindre förtroende för storföretagen än de som står klart till höger. Den ideologiska positionen spelar således nästan lika stor roll för bedömningarna som vad storföretagen faktiskt gör. Till detta kommer att den allmänna opinionen som den framträder i medierna också kommer att påverka bedömningarna.

Om vi således har svårt att göra en empiriskt baserad klassificering av de enskilda institutionernas faktiska verksamhet är frågan om de på andra grunder kan ges förväntade förtroendevärden. En möjlighet är att utgå från institutionernas formella roll, alltså i vad mån deras uppgift är att vara till för alla medborgare och att verksamheten avser att behandla alla lika under givna lagar och regler. Med ett sådant perspektiv skall vi principiellt förvänta höga förtroendevärden för riksdagen, polisen, domstolarna, försvaret och sjukvården. Däremot skall vi förvänta relativt låga värden för institutioner vars uppgift främst är att företräda specifika intressen eller driva opinion, t ex de politiska partierna, de fackliga organisationerna och dagspressen. Om medborgarna har ett lågt förtroende för *public service*-institutionerna måste det uppfattas som besvärande, medan ett lågt förtroende för opinionsinstitutioner, särskilt sådana som syftar till påverkan av medborgarna, närmast är ett hälso-tecken (jfr Larsson, 2004).

Givetvis går det inte att renodla klassificeringen och det finns många gränsdragningsproblem. Det parlamentariska systemet gör att politiska partsintressen influerar på regering och riksdag, liksom radio-TV som under lång tid stått under offentlig kontroll närmast uppfattas som en myndighet. För den fortsatta analysen kan det dock vara fruktbart att ha med dessa normativa utgångspunkter och betrakta utfallet av allmänhetens förtroendebedömningar i ljuset av dem. Vi kommer i vårt analysavsnitt även att göra ett försök till översiktlig klassificering. Institutioner som i huvudsak står för ett allmänintresse kommer vi att kalla AI-institutioner medan institutioner som främst representerar olika särintressen kallas SI-institutioner.

Svenska förtroendebedömningar 2004

Ursprungligen avsåg SOM-institutets förtroendemätning elva samhällsinstitutioner. De var valda för att ge ett brett spektrum av politiska, mediala, ekonomiska och sociala institutioner. Fr o m 1994 års mätning inkluderades rättsväsendet (domstolarna) och Svenska kyrkan. År 1995 tillkom kungahuset, 1996 kommunstyrelser och 1997 universitet/högskolor och de politiska partierna. Fr o m 1998 skedde en utökning genom att även institutioner inom EU – både parlamentet och kommissionen – inkluderades. År 2000 lades ytterligare en internationell institution till – Förenta Nationerna (FN). Sedan 2001 års mätning har ingen ny institution tillkommit.

Med de redovisade utökningarna omfattar undersökningen 2004 20 samhällsinstitutioner¹. Utfallet av mätningen redovisas i tabell 1. Om vi rangordnar institutionerna efter andelen som har *mycket högt* förtroende är det sjukvården och kungahuset som kommer klart högst med över tio procent. Väljer vi att utgå ifrån andelen som anger att de har mycket eller ganska högt förtroende kommer sjukvården högst (65%), följd av polisen (58%) och universitet/högskolor (57%). I botten ligger då de politiska partierna (13%) samt EU-kommissionen (12%) och Europaparlamentet (11%).

Med tanke på att vi avser att belysa institutionsförtroende i en mera principiell mening är det rimligt att även ta hänsyn till andelen som har lågt förtroende: en institutions ställning i samhället bestäms inte bara av hur stor andel som har förtroende för den utan också av hur stor andel som saknar förtroende. De institutioner som har lägst andel med lågt förtroende är universitet/högskolor och radio-TV med tio procent eller lägre, medan hälften eller mer av allmänheten har litet förtroende för EU-institutionerna.

Den teknik vi använder för att väga in både högt och lågt förtroende är ett balansmått. Måttet innebär helt enkelt att andelen högt förtroende minskas med andelen lågt förtroende. Förtroendet för en institution blir då andelen högt förtroende minus andelen med lågt förtroende. Detta kan sägas vara ett uttryck för vad som kan betraktas som en institutions *förtroendebas* (jfr Elliot, 1997). En rangordning efter balansmålet kommer att skilja sig från en rangordning efter enbart andelen högt förtroende i de fall där det finns en hög andel med lågt förtroende.²

När vi utgår från det samlade balansmålet visar det sig att sjukvården och universitet/högskolor ligger klart högst med ett balansmått på +51. Sjukvården får *de facto* anses ligga högre i kraft av en hög andel med stort förtroende, medan universitet/högskolor utmärks av att ha en relativt stor andel som inte kan ta ställning, 37 procent, i jämförelse med sjukvårdens 21 procent.

Därnäst i förtroendeligan kommer polisen (+43) och radio-TV (+39). Lägst förtroende åtnjuter de fackliga organisationerna (-20) och de politiska partierna (-31) samt de två EU-institutionerna (-38 respektive -40). Exakt hälften av de undersökta institutionerna har positiva balansmått, hälften har negativa. En mera

rimlig beskrivning är dock att en tredjedel har relativt höga, en tredjedel relativt låga och en tredjedel har balansmått nära noll.

Tabell 1 Förtroendet för samhällsinstitutioner 2004 (procent och balansmått)

Samhällsinstitution	Mycket stort	Ganska stort	Varken eller	Ganska litet	Mycket litet	Summa procent	Balansmått
Sjukvården	15	50	21	11	3	100	+51
Universitet/högskolor	8	49	37	4	2	100	+51
Polisen	9	49	27	12	3	100	+43
Radio/TV	6	43	41	8	2	100	+39
Grundskolan	7	41	37	12	3	100	+33
FN	7	38	36	12	7	100	+26
Domstolarna	8	37	35	15	5	100	+25
Bankerna	7	31	36	19	7	100	+12
Kungahuset	11	26	37	13	13	100	+11
Dagspressen	2	27	45	20	6	100	+3
Svenska kyrkan	5	22	44	16	13	100	-2
Försvaret	5	21	46	19	9	100	-2
Riksdagen	3	22	43	22	10	100	-7
Regeringen	3	22	37	26	12	100	-13
Kommunstyrelserna	2	17	44	27	10	100	-18
Storföretagen	2	17	43	27	11	100	-19
De fackliga organisationerna	2	18	40	27	13	100	-20
De politiska partierna	2	11	43	30	14	100	-31
EU-kommissionen	1	11	38	28	22	100	-38
Europaparlamentet	1	10	38	27	24	100	-40

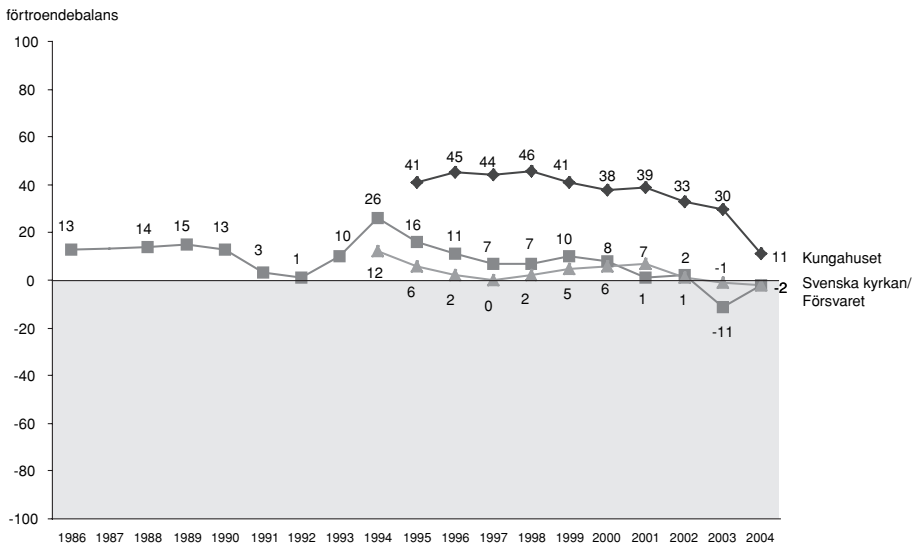
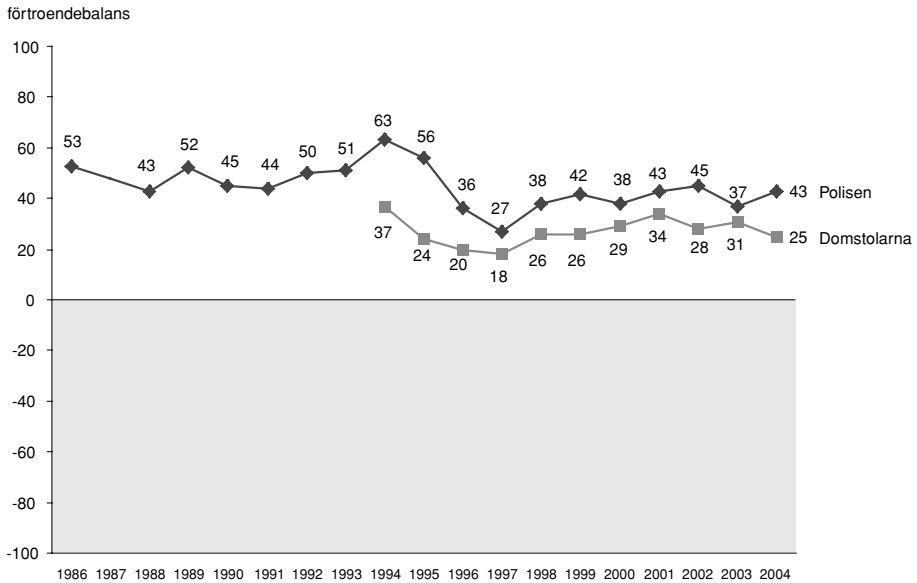
Kommentar: Tabellen redovisar en sammanläggning av resultaten från de två nationella SOM-undersökningarna 2004 (antal svar = 3 435) Personer som hoppat över hela frågan eller ej besvarat förtroendefrågan för någon enskild institution är inte medtagna i procenttalen. Dylåka svar var sällsynta och lämnades av endast mellan fem och sju procent för de olika institutionerna. Balansmåtten kan gå mellan +100 (alla svarspersoner anger stort förtroende) och -100 (alla svarspersoner anger litet förtroende).

Källa: Riks-SOM 2004

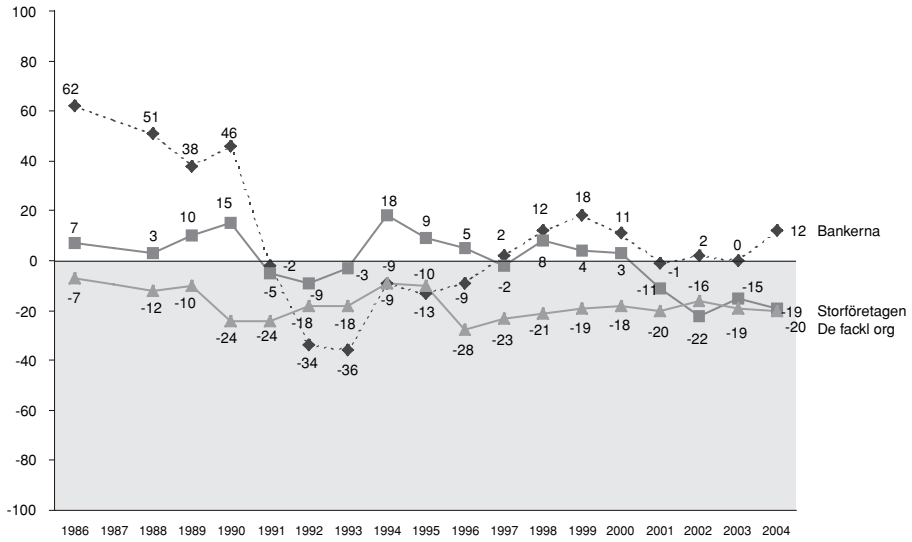
I figur 1 redovisas förtroendeförändringarna för hela tidsperioden 1986-2004 på grundval av balansmåtten. För tydlighetens skull redovisas förtroendeutvecklingen i ett antal kurvdiagram, där samhällsinstitutioner med likartad inriktning grupperats tillsammans. Det allmänna mönstret är att det sker förhållandevis små omkastningar i rangordningen mellan enskilda år. På några års sikt kan det dock framträda tendenser. I jämförelse med 2003 har i stort sett samtliga politiska samhällsinstitutioner tappat i förtroende. Detsamma gäller FN, där uppgången 2003 förefal-

ler ha varit tillfällig. Den stora förloraren är kungahuset, som under de senaste åren haft ett svagt fallande förtroende. Nedgången mellan 2003 och 2004 är dock anmärkningsvärt stor.

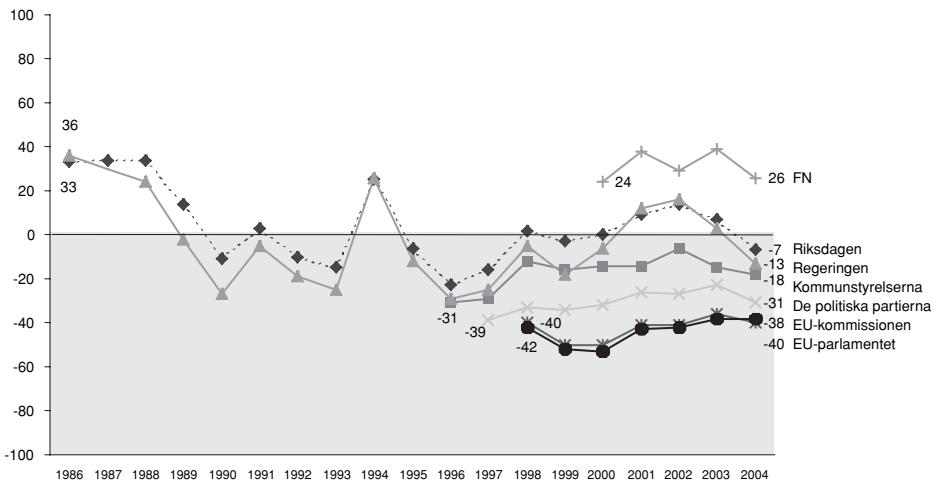
Figur 1 Bedömningar av förtroendet för tjugo samhällsinstitutioner 1986-2004 (förtroendebalans)

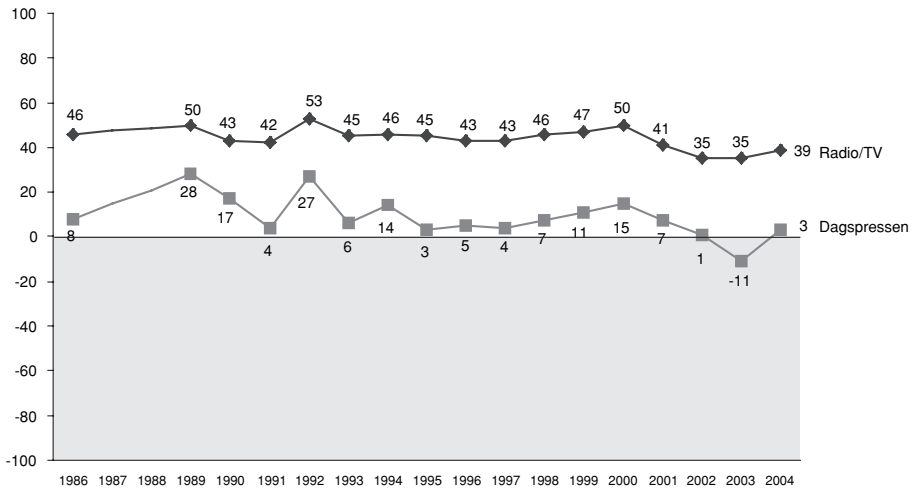
förtroendebalans

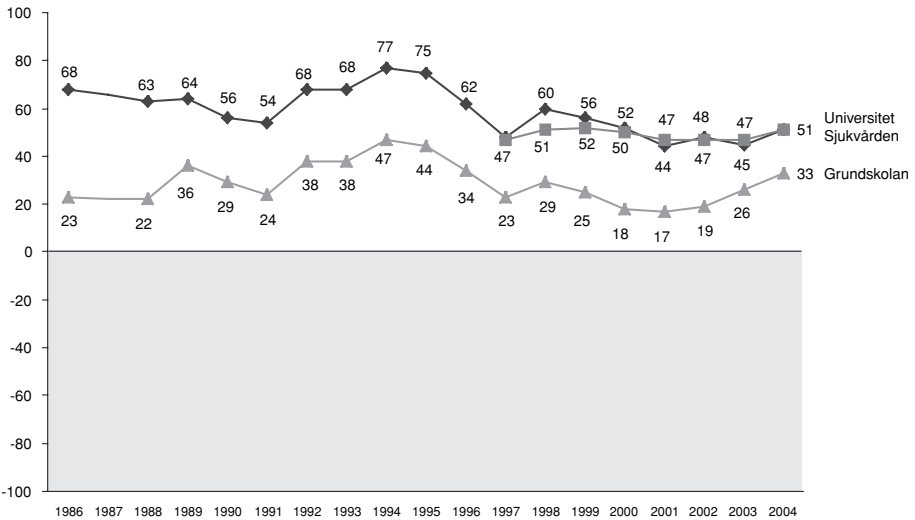
förtroendebalans

förtroendebalans

förtroendebalans

Kommentar: Om balansmått se tabell 1. År 1987 saknas i figurerna eftersom ett annat, icke jämförbart mått, användes detta år. För de två medieinstitutionerna saknas av samma skäl även siffror för 1988.

Den största uppgången mellan 2003 och 2004 gäller dagspressen. Den snabba förändringen bekräftar antagandet från analysen av 2003 års data att dagspressens stora nedgång var tillfällig och sannolikt kopplad till kritik mot pressens rapportering av mordet på Anna Lindh hösten 2003. Också flertalet traditionella myndighetsinstitutioner – försvaret, grundskolan, polisen och sjukvården har fått en något ökad förtroendebas. Förskjutningarna mellan de två åren är dock med några undantag förhållandevis små och har inte på något avgörande sätt påverkat den samlade rangordningen: det är samma institutioner som 2004 åtnjuter högst – och lägst – förtroende som det var 2003.

I likhet med tidigare måste vi fastslå att det samlade institutionsförtroendet långsiktigt fortsätter att försvagas. Efter några års uppgång visar nu på nytt de politiska institutionerna en nedgång. Antalet institutioner som uppvisar ett negativt balansmått har ökat något – 2002 var det fortfarande bara omkring en tredjedel som hamnade på den negativa sidan, medan det 2004 är hälften.

Om vi ser ända tillbaka till SOMs första förtroendemätning 1986 blir bilden än mörkare. Bland de elva institutioner vi då mätte var det endast en som hade en negativ förtroendebalans. Det var facket. Sedan dess har alltså förtroendet för svenska samhällsinstitutioner minskat mycket påtagligt. Alla institutioner – med ett undantag – har tappat i förtroende sedan slutet på 1980-talet. Det enda undantaget är grundskolan. Övriga har fått en mer negativ förtroendeprofil. Mest nedåt har det gått för bankerna, för regering och riksdag och för storföretagen. Storpolitiken och storkapitalet har förlorat mest förtroende. Media representerat av radio/TV och dagspressen har också tappat, men klart mindre än genomsnittet.

Den generella förtroendenedgången är tydlig sett i ett tjuugoårsperspektiv. Vi litade mer på samhällsinstitutionerna under 1980-talet än idag. Men nedgången har inte varit linjär och stadigt fallande. Många institutioner registrerade sina sämsta siffror åren kring 1997. Därefter har flera institutioner uppvisat något ökande förtroendevärden. Om vi jämför resultaten 1997 med 2004 kan hela tolv av nitton institutioner uppvisa förbättrade siffror. Förtroendet har ökat något igen. Starkast uppgång uppvisar polisen, kommunstyrelserna, regeringen, grundskolan och bankerna. Två institutioner som mycket påtagligt inte hängt med på den svagt uppåtgående förtroendetrenden under senare år är kungahuset och storföretagen. De har istället tappat mycket förtroende, speciellt kungahuset.

När det gäller de kortsiktiga förändringarna förefaller de ofta vara händelseberoende. De politiska institutionerna, särskilt riksdag och regering, fick en ökad uppslutning som en följd av oron i omvärlden efter terrorattackerna i New York och Washington 2001. Likaså fick FN en ökad uppslutning under Irakkriget, där Sverige markerade sitt stöd för världsorganisationen och ställde sig kritiskt till USA:s och Storbritanniens invasion av Irak. Några år senare har händelseeffekten avklingat och förtroendet gått tillbaka till tidigare nivå. Den ovannämnda nedgången för dagspressen 2003 är ett annat exempel på hur en enskild händelse kan ha påverkat bedömningarna vid en viss tidpunkt.

Analysen av trenderna tyder samtidigt på att enskilda större skeenden kan få långsiktiga effekter. Bankernas stora förtroendefall i början av 1990-talet och storföretagens nedgång i slutet av samma decennium hade sin bakgrund i bankkrisen respektive krisen för storföretag som Ericsson (jfr Holmberg och Weibull, 2004c). Det rör sig om händelser som fick långsiktiga effekter och det har därefter varit mycket svårt för dessa institutioner att återhämta sitt förtroende bland allmänheten.

Även om det är intressant att med utgångspunkt från olika slag av händelser försöka förklara upp- och nedgångar i samhällsförtroende är det samtidigt mycket vanskligt. Det kan lätt föra analysen i fel riktning. Förändringar i allmänhetens förtroende måste främst ses i ett långsiktigt perspektiv. Institutionsförtroende påverkas inte bara av särskilda händelser utan i lika hög grad av samhällsförändringar och värderingsförskjutningar, liksom i ett samspel mellan dessa olika faktorer.

Dimensioner i bedömningarna

Det finns ett samband mellan förtroendebedömningarna på individnivå. Och det sambandet tenderar att ge upphov till positiva korrelationer mellan de olika förtroendebedömningarna. Människor som gör uppskattande förtroendebedömningar på plussidan gör det inte bara för några få institutioner utan för de flesta. Sak samma gäller för människor som tenderar att göra låga eller negativa förtroendebedömningar. De gör det ofta för många olika institutioner. Det finns förtroendefulla personer och det finns misantroper. Men tendensen är inte så stark att vi inte kan urskilja klara dimensioner i bedömningarna. Vissa institutioner bedöms mer ihop och likartat än andra.

En faktoranalys baserad på förtroendesambanden mellan alla våra tjugo mätta institutioner ger upphov till en lösning med fem distinkta bedömningsdimensioner. Vi har 2004 döpt dem till politik, övernationellt, samhällsbevarande, fostran och media. Tidigare år har vi fått fram i huvudsak liknande lösningar (se tabell 2).

Regering och riksdag utgör kärnan i politikdimensionen med facket och kommundirektorerna något svagare anknutna. EU-kommissionen och EU-parlamentet är de centrala institutionerna i den övernationella dimensionen; FN och storföretagen ligger närmast att också höra hemma här. Den samhällsbevarande dimensionen definieras passande nog bäst av kungahuset men även av Svenska kyrkan och försvaret. Också polisen har sin starkaste anknytning till denna dimension. Dimensionen fostran toppas av universiteten och grundskolan. En viss koppling till fostrandimensionen har intressant nog också domstolarna, sjukvården och FN! Medie-dimensionen, slutligen, karaktäriseras av dagspressen och radio/TV.

Tabell 2 Faktoranalys av institutionsförtroende (faktorladdningar)

	Politik	Över- nationellt	Samhälls- bevarande	Fostran	Media
Regeringen	.82	.20	.01	.14	.00
Riksdagen	.75	.35	.14	.14	.01
De fackliga organisationerna	.57	.00	.01	.12	.38
Kommunstyrelsen	.53	.27	.24	.19	.18
Europaparlamentet	.24	.86	.14	.16	.00
EU-kommissionen	.27	.85	.14	.16	.00
Storföretagen	.01	.49	.45	.14	.26
Kungahuset	-.01	.13	.74	.01	.00
Svenska kyrkan	.14	.12	.61	.12	.15
Försvaret	.26	.00	.60	.16	.00
Polisen	.37	-.10	.46	.38	-.00
Universitet/högskolor	.00	.22	.01	.69	.15
Grundskolan	.15	.00	.11	.66	.20
FN	.12	.32	.01	.57	.00
Domstolarna	.22	.19	.35	.50	.01
Sjukvården	.38	-.17	.24	.46	-.00
Dagspressen	.14	.10	.12	.01	.78
Radio-TV	.12	.00	.01	.25	.75
Förklarad varians	14%	13%	11%	11%	8%

Kommentar: Lösning enligt Kaisers kriterium. Varimaxrotering.

Ett rimligt förtroendemönster?

I inledningen pekade vi på möjligheten att tolka utfallet i förtroendemätningen i ljuset av vad som kan vara det rimliga förtroendet för olika samhällsinstitutioner. Vad som är rimligt kan alltid diskuteras. Om vi ändå vågar oss på en sådan klassificering visar 2004 års SOM-mätning tydligt att det genomsnittliga förtroendet för våra elva institutioner som representerar någon form av allmänintresse (AI) är klart högre än förtroendet för de nio särintresseinstitutionerna (SI) – i balansmått mätt ett snitt på +14 mot ett snitt på -5.³ Riksdagen och försvaret tillsammans med EU-institutionerna är de AI-institutioner som har en negativ förtroendebalans. Övriga har positiva balanser med universitet och sjukvården i topp och kungahuset i botten. Bland SI-institutionerna finns det endast tre med en förtroendebalans på den positiva sidan – radio/TV, dagspressen och bankerna. Övriga bedöms övervägande

negativt när det gäller förtroende – mest så partierna, facket och storföretagen och minst Svenska kyrkan.

Institutionsförtroendet varierar för det mesta inte dramatiskt mellan olika sociala och politiska grupper. Institutioner som åtnjuter högt förtroende tenderar att ha goda siffror i alla grupper medan institutioner som har svaga förtroendesiffror tenderar att ha dåliga siffror i alla grupper. Exempel på den förra typen av institutioner är sjukvården och universiteten medan EU-verksamheterna kan representera det senare slaget.

I tabell 3 redovisas förtroendenivåerna för samtliga institutioner med uppdelning på dels kön och ålder, dels efter de teoretiskt mer intressanta faktorerna utbildning och ideologisk position. Utbildningsvariabeln får tjäna som en grov indikator för grad av kunskap. Vår normativa förväntan är att institutioner som tjänar allmänintresset skall åtnjuta högst förtroende samtidigt som institutioner som tjänar olika särintressen skall ha lägst förtroende bland högutbildade, mer insatta personer. Förväntan när det gäller ideologivariabeln är att AI-institutioner inte skall uppvisa stora förtroendskillnader mellan vänster och höger. SI-institutioner kan däremot vara ideologiskt kontroversiella med relativt stora förtroendskillnader som följd.

Kvinnor är något mer förtroendefulla än män, åtminstone när det gäller samhällsinstitutioner. Det är ett resultat vi funnit tidigare och det gäller också i SOM 2004. Kvinnor har i genomsnitt ett högre förtroende än män för femton av våra tjugo institutioner. Speciellt gäller det för polisen, bankerna, kungahuset och Svenska kyrkan. Skillnaderna är små, men de två institutioner där män tydligast tenderar att ha mer förtroende än kvinnor är universiteten och storföretagen.

När det gäller ålder finns det ibland större skillnader i förtroendet och flera intressanta mönster. Det finns till exempel en tydlig tendens att institutionsförtroendet är som högst bland antingen de yngsta (10 institutioner) eller de äldsta (8 institutioner), sällan bland medelålders och aldrig bland fyrtiotalisterna. Lägst förtroende däremot återfinns oftast bland fyrtiotalisterna (18 institutioner), sällan bland yngre personer. En institution där de yngsta och fyrtiotalisterna dock delar på platsen som minst förtroendefulla är kungahuset. De institutioner där åldersskillnaderna är som störst i förtroende mellan de yngsta och fyrtiotalisterna är bankerna, storföretagen och facket. I samtliga fall har ungdomen klart högre förtroende än de kritiska fyrtiotalisterna.

När det gäller utbildning går vår normativa hypotes hem men inte hundra procentigt. Högutbildade tenderar att ha högst förtroende för sju av elva AI-institutioner, och lägst för alla SI-institutioner utom för två. Högutbildade har högst förtroende för följande AI-institutioner – sjukvården, universiteten, polisen, grundskolan FN, domstolarna och riksdagen men inte för undantagen kungahuset, försvaret och de båda EU-institutionerna där högutbildade tvärtom har lägst förtroende. De SI-institutioner där högutbildade har lägst förtroende är radio/TV, bankerna, dagspressen, regeringen, kommunstyrelserna, storföretagen, och partierna. Undantagen är Svenska kyrkan, där högutbildade har högst förtroende, och facket där högutbildade har näst lägst förtroende.

Tabell 3 Förtroende för enskilda samhällsinstitutioner efter kön, ålder, utbildningsnivå och subjektiv vänster-högerplacering (förtroendebalans)

	Man	Kvinna	15-29	30-49	50-64	65-85	Lågutbildad	Låg-medelutb	Hög-medelutb	Högutbildad	Klart vänster	Något vänster	Varken eller	Något höger	Klart höger
Sjukvården	+52	+50	+49	+53	+48	+54	+50	+49	+50	+36	+59	+60	+43	+52	+48
Universitet	+52	+49	+59	+56	+43	+46	+35	+50	+56	+68	+52	+52	+39	+63	+53
Polisen	+34	+49	+38	+46	+35	+49	+43	+40	+41	+48	+29	+49	+39	+45	+42
Radio/TV	+39	+38	+36	+32	+44	+47	+47	+41	+34	+34	+34	+47	+37	+40	+33
Grundskolan	+32	+33	+40	+40	+22	+25	+30	+33	+32	+37	+38	+41	+30	+33	+17
FN	+24	+27	+34	+30	+20	+21	+18	+30	+27	+35	+24	+38	+14	+33	+30
Domstolarna	+25	+25	+25	+31	+16	+25	+12	+23	+28	+42	+15	+30	+15	+37	+30
Bankerna	+4	+19	+36	+2	-2	+23	+19	+14	+6	+6	-9	+8	+8	+19	+28
Kungahuset	+4	+17	+3	+13	+3	+28	+15	+14	+9	+5	-31	+1	+12	+22	+34
Dagspressen	+1	+3	+1	+1	+1	+11	+2	+1	-5	-12	-6	+2	-2	+8	+9
Svenska kyrkan	-11	+7	-5	-1	-11	+12	-2	-4	-7	+4	-20	-2	-2	+5	+3
Försvaret	-6	+2	+7	+2	-10	-4	-3	+1	-3	-4	-16	-8	-3	+4	+5
Riksdagen	-8	-6	-8	-6	-10	-4	-14	-12	-5	+10	+5	+16	-19	-9	-21
Regeringen	-15	-9	-11	-9	-18	-13	-14	-13	-16	-5	+12	+24	-21	-28	-54
Kommunstyrelserna	-23	-15	-18	-25	-20	-5	-12	-20	-20	-20	-15	-9	-23	-18	-32
Storföretagen	-16	-20	-7	-13	-30	-22	-24	-16	-19	-14	-52	-34	-22	+1	+15
Facket	-23	-15	-1	-18	-28	-25	-18	-17	-24	-19	+8	+4	-19	-37	-54
De politiska partierna	-22	-30	-22	-29	-38	-34	-39	-32	-29	-24	-26	-20	-43	-30	-31
EU-kommissionen	-40	-36	-30	-38	-47	-36	-46	-43	-34	-26	-49	-37	-46	-30	-18
EU-parlamentet	-43	-37	-28	-40	-48	-36	-48	-41	-35	-30	-55	-41	-48	-32	-18

Kommentar: Ju högre positiv siffra (+) desto större förtroende.

Källa: Riks-SOM 2004

Klassificeringen av vissa institutioner som allmänintresse eller särintresse är inte alltid självklar och i flera fall är förtroendeskilnaderna mellan olika utbildningsgrupper relativt små, men huvudtendensen är dock klart i hypotesens riktning. Institutioner som bör åtnjuta hög tilltro i ett gott samhälle visar sig vara mest betrodda bland samhällets mest insatta (=högutbildade med vårt grova mått) medan institutioner som inte bör åtnjuta ett lika högt förtroende har lägst förtroende bland de mest insatta medborgarna.

Den normativa hypotesen när det gäller ideologi får också stöd. Förtroendeskilnaderna mellan vänster- och högermänniskor är i genomsnitt större för SI-institutionerna än för AI-institutionerna. Störst vänster-högerskillnader i förtroende finner vi för storföretagen (högern mest förtroende), regeringen (vänstern), kungahuset (högern), facket (vänstern) och bankerna (högern). Bland dess är det endast kunga-

huset som är en AI-institution. Minst förtroendeskilnader mellan vänster och höger återfinns för universiteten, radio/TV, partierna, FN och sjukvården. Av dem är tre AI-institutioner och två SI (radio/TV och partierna). Resultaten går alltså i hypotesens riktning men inte utan vissa undantag. Huvudslutsatsen håller dock. Institutioner med allmänintresset i centrum åtnjuter ett bredare ideologiskt förtroende än institutioner med olika särintressen som prioritet.

Det mångkulturella samhället

En central normativ hypotes är att i ett välfungerande mångkulturellt samhälle skall institutionsförtroendet inte variera särskilt mycket mellan olika etniska grupper. Om olika invandrargrupper har ett markant lägre förtroende för t ex polisen eller skolan eller sjukvården signalerar det potentiellt allvarliga funktionsbrister i ett samhälle. I SOM-studierna kan vi inte detaljfördela svarspersonerna efter olika etnisk härkomst. Vi kan endast göra en indelning i fyra grupper byggd på hur svarspersonerna klassificerar sig själva – huvudsakligen upp vuxen i Sverige, i annat land i Norden, i annat land i Europa eller i land utanför Europa. Resultaten i tabell 4 visar förtroendet för våra tjugo institutioner uppdelat på dessa fyra grupper. Eftersom antalet svars personer är begränsat i flera av invandrargrupperna har vi slagit samman resultaten för åren 2002-2004. På så sätt får vi ett antal hundra svarande i varje grupp.

Huvudresultatet är att skillnaderna i institutionsförtroende för det mesta är relativt små mellan infödda svenskar och de olika invandrargrupperna. Räknat i balansmåttsenheter är de maximala skillnaderna i de flesta fall endast kring 10-15 enheter på en skala som kan variera mellan -100 till +100. I sju fall kan vi dock notera något större skillnader. Och i tre av dessa fall rör det sig om AI-institutioner där vi bör ha speciellt små skillnader – nämligen polisen, domstolarna och sjukvården. Mönstret är detsamma för alla tre institutionerna. Invandrare från Europa och från länder utanför Europa har i samtliga fall ett klart lägre förtroende än infödda svenskar. Balansmåttsskillnaderna uppgår till mellan 20-30 enheter.

Regeringen (s) är också en institution där invandrare har ett förtroende som relativt klart skiljer sig från infödda svenskar. Men här har invandrare inte ett lägre förtroende. De tenderar tvärtom att ha ett högre förtroende, speciellt tydligt bland utomeuropeiska invandrare. Helt överraskande är inte resultatet. Vi vet från Valundersökningarna i samband med riksdagsvalen att väljare med utomeuropeisk bakgrund är bland socialdemokraternas allra starkaste stödgrupper (Holmberg och Oscarsson 2004).

Förtroendet för de tre internationella institutionerna FN, EU-kommissionen och Europaparlamentet skiljer sig också klart åt mellan infödda svenskar och invandrare från utanför Norden. Infödda svenskar och invandrare från Norden har ett klart *lägre* förtroende för EUs institutioner än framförallt invandrare från något annat land i Europa. Resultatet är inte oväntat. Vi vet från andra studier att personer

uppvuxna på kontinenten är mer positiva till EU än personer med nordisk bakgrund. Det märktes bland annat i euro-omröstningen 2003 där invandrare överhuvudtaget och främst europeiska invandrare röstade mer ja än infödda svenskar (Hernborn m fl 2005, Oscarsson och Holmberg 2004).

Tabell 4 *Institutionsförtroende bland infödda svenskar och bland olika invandrargrupper (förtroendebalans)*

	Infödda svenskar	Uppväxt i annat land i Norden	Uppväxt i annat land i Europa	Uppväxt utanför Europa
Sjukvården	+50	+43	+20	+34
Universitet/högskolor	+48	+47	+59	+59
Polisen	+43	+39	+30	+18
Radio/TV	+37	+39	+33	+27
Grundskolan	+26	+24	+22	+39
FN	+34	+22	+13	+5
Domstolarna	+36	+21	+16	+20
Bankerna	+4	+3	+14	+20
Kungahuset	+27	+10	+20	+12
Dagspressen	-2	-5	+3	-5
Svenska kyrkan	±0	±0	-7	-10
Försvaret	-4	±0	-1	+11
Riksdagen	+4	+5	+12	+15
Regeringen	+3	+2	+15	+23
Kommunstyrelserna	-13	-5	-8	±0
Storföretagen	-18	-32	-15	-19
De fackliga organisationerna	-18	-19	-21	-7
De politiska partierna	-27	-33	-25	-16
EU-kommissionen	-41	-41	-14	-17
EU-parlamentet	-40	-40	-10	-21
Antal svarande	8 446	251	272	199

Kommentar: Svarepersonernas bakgrund fastställdes med hjälp av följande enkätfråga: "Var någonstans har Du... huvudsakligen vuxit upp?" med följande svarsalternativ förutom olika områden inom Sverige: "annat land i Norden; annat land i Europa; land utanför Europa". Förtroendebalansen kan variera mellan -100 (alla har ett mycket eller ganska litet förtroende) till +100 (alla har ett mycket eller ganska stort förtroende). Resultaten kommer från sammanslagna data från tre SOM-studier 2002 – 2004.

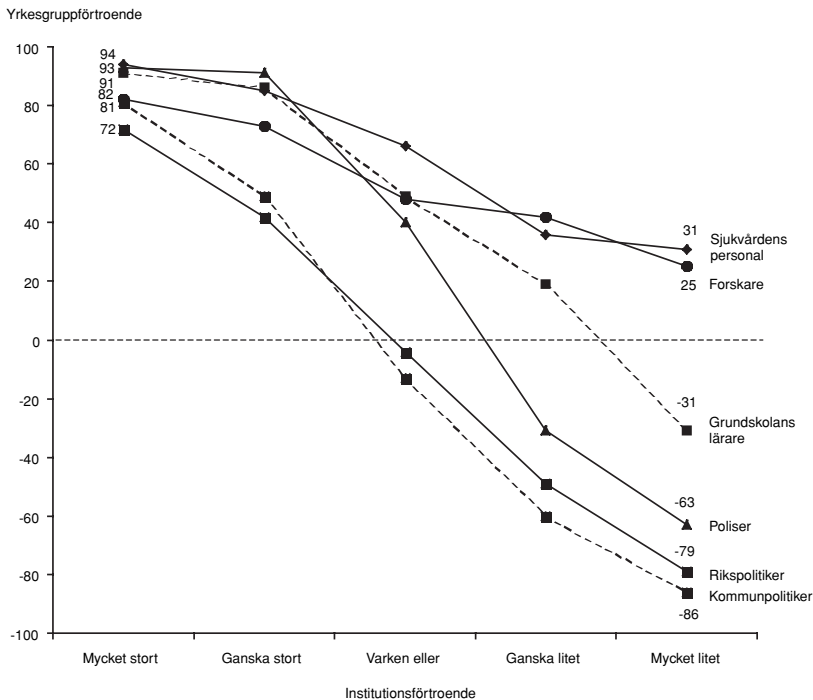
När det gäller FN är bilden den omvända. Infödda svenskar och till en del också nordiska invandrare har ett *högre* förtroende än invandrare från övriga Europa och framförallt än invandrare från länder utanför Europa. Här kan vi bara spekulera i att FNs insatser respektive frånvaro av insatser i flera internationella konflikter på Balkan, i Mellersta Östern och i Afrika lämnat en bittrare eftersmak bland människor med ursprung i dessa länder än bland infödda svenskar.

Vem bär vem?

Frågan är vem det är som har förtroende – verksamheten eller personalen. När vi tidigare analyserat frågeställningen har resultaten visat på mycket likartade bedömningar. Förtroendet för verksamhet och personal går ofta hand i hand. Läkare och poliser ligger högt precis som sjukvården och polisen, politiker ligger lågt på samma sätt som politiska partier och kommunstyrelser och någonstans däremellan befinner sig präster, banktjänstemän och officerare precis som kyrkan, bankerna och försvaret. Resultaten blir desamma 2004 för det fåtal yrkesgrupper vi mätt (se tabell 5 i kapitlet om *Forskning på världsbästa nivå*).

De skillnader som finns visar att framförallt fyra yrkesgrupper har mer förtroende än sina verksamheter. Det gäller framförallt sjukvårdens personal och lärare i grundskolan men också forskare och poliser. Övriga yrkesgrupper som ingår i vår mätning tenderar att ha samma eller ett något lägre förtroende än de institutioner de verkar inom. Det gäller rikspolitiker i jämförelse med riksdagen, kommunpolitiker i jämförelse med kommunstyrelserna och journalister i jämförelse med såväl radio/TV som med dagspressen.

Figur 2 *Institutionsförtroende och yrkesgruppförtroende 2004 (förtroendebalans)*

Källa: Riks-SOM 2004

Individkorrelationerna för förtroendebedömningarna mellan verksamhet och personal är överlag positiva, men inte alltid imponerande höga. Korrelationerna (r) varierar mellan som högst .70 för bedömningarna av poliser och polisen till som lägst .27 för förtroendet för forskare och universiteten. Det är uppenbart att människor förmår att skilja på sak och person i detta sammanhang. Värderingen av personalen kan skilja sig mycket påtagligt från värderingen av verksamheten. Ett bra exempel är sjukvården, där personalen har ett övervägande positivt förtroende även bland de relativt få personer som hyser ett mycket lågt förtroende för sjukvården (se figur 2). Det är ingen tvekan om att sjukvårdens personal bär upp sjukvårdens höga förtroende. Förtroendet för forskare visavi universiteten uppvisar ett liknande mönster. Forskare tenderar att ha ett förhållandevis högt förtroende även i den lilla gruppen människor som misstror universitet och högskolor.

Ett rimligt förtroende

Vad som är en rimlig förtroendenivå för ett samhälles institutioner kommer det alltid att finnas delade meningar om, likaså om vilka som är de viktigaste institutionerna i samhället. I själva verket är skillnaderna i sådana bedömningar vanligen det centrala i den politiska debatten, inte minst då det gäller ideologiska skiljelinjer. Trots detta har vi försökt att göra en klassificering av olika institutioner efter deras grad av allmänintresse respektive särintresse. I fråga om allmänintresseinstitutionerna förväntade vi oss ett genomsnittligt större förtroende än för särintresseinstitutionerna. Resultatet har visat sig gå i hypotesens riktning; det finns en något större uppslutning för allmänintresset än för särintressena.

I våra normativa utgångspunkter har vi inte gjort några antaganden om den absoluta nivån. Bör en allmänintresseinstitution som riksdagen ha ett 100-procentigt förtroende eller räcker det med att hamna på plus i fråga om balansmålet? Inte heller här finns anledning att spekulera, även om förtroendet för AI-institutionerna på allmänna grunder kan anses vara lågt. Däremot kan vi göra en bedömning av hur förtroendet förändrats sedan slutet på 1990-talet. Då var förtroendesiffrorna som lägst för många institutioner och de har därefter ökat för sju av tio AI-institutioner; mest för polisen och grundskolan. För två AI-institutioner har förtroendet gått ned, klarast för kungahuset men också för försvaret. I genomsnitt har AI-institutionernas förtroendebalans förstärkts med endast +1 enhet; kungahusets stora förtroendetapp drar ned snittet. När det gäller SI-institutionerna har fem fått ett förstärkt förtroende medan fyra tappat. Mest uppåt har det gått för kommunstyrelserna och regeringen. Tappat mest har storföretagen gjort. I genomsnitt har SI-institutionernas förtroendebalans förstärkts med +2 enheter.

När förtroendevinden vänt något under senare år har alltså inte AI-institutionerna vunnit mer än SI-institutionerna. Allmänintresset drar inte ifrån särintressena förtroendemässigt. Trenden går snarare svagt åt motsatt håll. Att det är så beror dock i allt väsentligt på en AI-institution – kungahuset. Om vi räknar bort kunga-

husets stora förtroendetapp har AI-institutionerna ökat i snittförtroende med +5 enheter sedan 1997, klart mer än motsvarande resultat för SI-institutionerna. Kungahuset är med andra ord ett förtroendesänke bland svenska institutioner som står för allmänintresset – något att fundera på för rojalister och för andra.

Noter

- ¹ Fr o m 1999 ingår bedömningen av samtliga samhällsinstitutionerna i båda de nationella SOM-undersökningarna. Detta ger 2004 ett totalt antal svarande på 3435.
- ² Balansmättet kan gå mellan +100 (alla svars personer anger högt förtroende) och -100 (alla svars personer anger lågt förtroende). I beräkningen av balansmättet ingår således inte alternativet ”varken högt eller lågt förtroende”. Metodanalyser tyder på att detta alternativ rymmer både personer som placerar institutionsförtroendet i mitten och personer som inte kan ta ställning.
- ³ Följande institutioner har vi klassificerat som AI-institutioner: sjukvården, universitetet, polisen, grundskolan, FN, domstolarna, riksdagen, kungahuset, försvaret, EU-kommissionen och Europaparlamentet. SI-institutionerna är: Svenska kyrkan, radio/TV, bankerna, dagspressen, regeringen, kommunstyrelserna, storföretagen, partierna och facket. Indelningen kan självfallet diskuteras. Klassificeringen av EU-institutionerna kanske mest. De skulle möjligen kunna klassas som SI-institutioner med argumentet att det endast gått tio år sedan Sveriges EU-inträde och att EU ännu inte har uppnått en hävdvunnen ställning som allmänintresse i Sverige. Den genomsnittliga förtroendebalansen för AI-institutionerna, exklusive EU-institutionerna, ökar till +26 från +14. För SI-institutionerna sjunker den genomsnittliga förtroendebalansen från -5 till -12 om vi inkluderar EUs båda institutioner. Stödet för våra normativa hypoteser ökar alltså om vi klassificerar EU-institutionerna som särintresse. Detsamma gäller våra övriga hypotestester.

Referenser

- Elliot, Maria (1997) *Förtroendet för medierna. TV, radio och dagspress i allmänhetens ögon*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Hernborn, Hans, Holmberg, Sören, Näsman, P (2005) *Valu som public service*. Stockholm: SVT
- Oscarsson, Henrik, Holmberg, Sören (2004) *Väljare*. Stockholm: Norstedts Juridik

- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2004a) Samlande institutionsförtroende. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Ju mer vi är tillsammans*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2004b) Förtroendet för näringslivet. I *Näringslivet och förtroendet* (SOU 2004:47). Bilagedel
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2004c) *MedieAkademins förtroendebarmeter 2004*. Göteborg: MedieAkademin
- Larsson, Larsåke (2004) Synen på PR- och reklamkonsulter. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Ju mer vi är tillsammans*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet
- Rothstein, Bo (2003) *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS förlag
- Weibull, Lennart, Börjesson, Britt (1995) *Publicistiska seder*. Stockholm: Tiden/SJF
- Weibull, Lennart, Holmberg, Sören (1997) Two Young Democracies and an Old One. I Lauristin et al (Eds.) *The Return to the Western World*. Tartu: Tartu University Press

RIKSDAGSLEDAMÖTERNA, VALKRETSEN OCH RIKSDAGEN¹

MARTIN BROTHÉN

Riksdagen är inte bara en *institution*. Den består också av 349 *individer*. Utifrån statsvetenskapliga teorier om legitimitet och stöd för demokratin och tidigare genomförda empiriska studier i USA finns det anledning att förvänta sig att medborgare i sina förtroendebedömningar skiljer mellan institutionen och dess enskilda ledamöter.²

Enligt Pippa Norris skapas legitimitet och stöd för demokratin på olika nivåer.³ Norris har i sin teoretiska modell i boken *Critical Citizens* delat in legitimiteten och stödet för demokratin i fem olika nivåer. Hon särskiljer demokratiskt stöd för nationen och samhället (*political community*), för regimprinciper (*regime principles*), för hur regimen fungerar (*regime performance*), för regimens institutioner (*regime institutions*) och för olika politiska aktörer (*political actors*). Med regim får i hennes begreppsapparat förstås styrelseskicket i ett samhälle. Därmed handlar stödet för regimprincipen om förtroendet för det styrelseskick som råder i ett specifikt land medan förtroendet för hur regimen fungerar handlar om hur styrelseskicket i praktiken fungerar. Förtroendet för regimens institutioner handlar om vilken tillit som tillskrivs de centrala samhällsinstitutionerna. Den lägsta nivån i Norris indelning avser förtroendet och stödet för de politiska aktörerna i landet.

Indelningen i olika förtroendenivåer är enkel; lika enkelt är det däremot inte att åstadkomma invändningsfria operationaliseringar på de olika nivåerna. De två första nivåerna i Norris modell är särskilt svåra att operationalisera på ett godtagbart sätt.⁴ Med den följande analysen får vi kunskap om hur stödet för den nivån som handlar om *politiska aktörer* ser ut i förhållande till förtroendet för *institutionen riksdagen*.⁵ Vi kommer därmed att skilja på förtroendet för riksdagen som institution och förtroendet för de enskilda ledamöter som representerar olika valkretsar. David Easton urskiljde vid mitten av 1960-talet tre nivåer för medborgarnas stöd för demokratin och legitimiteten för det politiska systemet. Han skiljde mellan samhället/nationen, den politiska regimen och centrala politiska aktörer.⁶ Med den indelning som Easton gjorde är det de två sistnämnda nivåerna vi kommer att studera i det här kapitlet.

Valkretsens betydelse

Som väljare i en representativ demokrati som den svenska lägger väljaren i de politiska valen sin röst på partier och partiernas kandidater i den egna valkretsen. In-

slaget av personval ökar väljarens fokus på valkretsens kandidater och riksdagsledamöter. Teoretiskt finns således ett stöd för en förväntning om att förtroendet för institutionen riksdagen kan skilja sig från förtroendet för valkretsens representanter.

Även för riksdagsledamöterna själva bör det stå klart att medborgarna främst utvärderar partierna och valkretsrepresentanterna snarare än institutionen riksdagen som sådan i själva valhandlingen. Den brittiske parlamentsledamoten Benjamin Disraeli markerade redan i mitten på 1800-talet den stora betydelse valkretsen har för det parlamentariska uppdraget: ”The country is nothing; it is the constituency you have to deal with”.⁷

Tendenserna kan förvisso tänkas vara större i Storbritannien än i Sverige, men uttalandet står sig fortfarande, också i Sverige. I den svenska representativa demokratin intar valkretsen en central ställning.⁸ I Sverige har valkretsen haft en statsrättsligt stark ställning. Genom valkretsarna tryggas den lokala och regionala representationen i riksdagen.⁹ Det är på denna nivå som mycket av kontakterna mellan väljare och valda äger rum. Partiernas distriktsorganisationer är vidare uppbyggda med utgångspunkt i valkretsindelningen och det är inom distriktsorganisationerna som nomineringarna inför till exempel riksdagsvalen sker; från centralt håll finns inga formella möjligheter att påverka nomineringsprocessen.¹⁰ Att valkretsarna har en framskjuten plats i det politiska livet manifesteras inte minst av ledamöternas placering i riksdagens kammare. En annan indikator på detta är förekomsten av ledamöter som är fortsatt aktiva i lokala politiska församlingar i sin hemkommun eller i landstinget. Att enskilda riksdagsledamöter har uppdrag för det egna partiet på lokal eller regional nivå är tämligen vanligt, om än i något minskande utsträckning.¹¹ Riksdagsledamöter ägnar följaktligen en stor del av sin tid och sin verksamhet åt valkretsen.¹² När ledamöter får tycka till om vad de skulle vilja ägna mer tid åt återkommer valkretsrelaterade arbetsuppgifter.¹³

Frågeställning

Trots den vikt som den representativa demokratin, i teori och praktik, tillskriver valkretsen har statsvetenskaplig forskning om förtroendet för politiker, partier och nationella parlament oftast varit helt fokuserad på den nationella nivån. Från USA – med sitt federala statsskick – vet vi dock att förtroendet varierar systematiskt mellan olika nivåer. I undersökningar har ett något högre förtroende kunnat uppmätas för delstatsregeringarna jämfört med förtroendet för den federala regeringen. Även när vi ser på förtroendet för kongressen och delstaternas egna kongressledamöter återfinns en närhetsrelaterad systematik i medborgarnas förtroendebedömningar. De amerikanska samhällsvetarna Seymour Martin Lipset och William Schneider redovisar resultat från undersökningar som visade att andelen medborgare med förtroende för de egna kongressledamöternas insatser var större än andelen medborgare med förtroende för kongressen som helhet.¹⁴

Den fråga man ställer sig är hur motsvarande förtroendebedömningar ser ut bland svenska medborgare när det gäller förtroendet för riksdagen respektive de egna riksdagsledamöterna i valkretsen. Teoretiskt motiveras en sådan studie av intresset att öka kunskapen om närhetens betydelse för medborgarnas förtroendebedömningar. Valkretsen utgör en viktig länk mellan väljare och valda. Det statsvetenskapligt relevanta problem som bör undersökas är hur förtroendet för den valda *institutionen* som sådan skiljer sig från förtroendet för *valkretsens representanter*. Vi börjar med att studera hur förtroendet för *institutionen* riksdagen har utvecklats.

Förtroendet för riksdagen

Förtroendet för politiker och partier i Sverige har sjunkit under en 30-årsperiod. Därom råder ingen tvekan. Sören Holmberg och Henrik Oscarsson redovisar i boken *Väljare – Svenskt väljarbeteende under 50 år* hur andelen väljare som instämmer i påståendena ”de som sitter i riksdagen och beslutar tar inte mycket hänsyn till vad vanligt folk tycker och tänker” och ”partierna är bara intresserade av folks röster, men inte av deras åsikter” har ökat över tid.¹⁵

År 1968 var andelen väljare som instämde i det första påståendet om riksdagen 46 procent. Exakt 30 år senare – i riksdagsvalet 1998 – uppmättes att 75 procent av väljarna instämde i samma påstående. Misstron mot politiker har således ökat kraftigt i Sverige under perioden 1968–1998. I 2002 års valundersökning har andelen väljare som instämmer i påståendet sjunkit till 65 procent. Utvecklingen är densamma om vi ser till det andra påståendet om partierna. 1968 instämde 37 procent av väljarna i detta påstående; 1998 hade andelen stigit till 75 procent. I 2002 års undersökning uppgår andelen till 67 procent.

Också sett till det analysredskap för att undersöka politikermisstron som introducerades i och med 1988 års valundersökning är tendensen densamma. Då infördes i valundersökningarna en fråga om svarspersonens förtroende för politiker i allmänhet. Utvecklingen av politikermisstron operationaliserat på detta vis är parallell med den längre tidsserien och uppvisade en ökande grad av misstro mellan 1988 och 1998, följt av en nedgång i misstron i samband med 2002 års riksdagsval.

Valåren är dock speciella. Under valåren bedrivs politiska kampanjer, politiker och kandidater är ute och möter medborgare i större utsträckning än andra år och massmedierna innehåller mer politikrelevant material än annars. Det kan därför finnas anledning att systematiskt studera förtroendet för politiker också mellan valåren. SOM-institutet, med sina årliga mätningar, erbjuder sådana systematiska studier av förtroendet för riksdagen ända tillbaka till 1986.

Den frågeformulering som undersökningen i kapitlet baseras på lyder: ”Hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper sköter sitt arbete?” Svarsalternativen har varit: ”mycket stort förtroende”, ”ganska

stort förtroende”, ”varken stort eller litet förtroende”, ”ganska litet förtroende” och ”mycket litet förtroende”.¹⁶

Förtroendet för riksdagen, mätt med SOM-institutets förtroendefråga, redovisas i tabell 1 och figur 1.¹⁷ I tabellen redovisas hur förtroendet för riksdagen har utvecklats mellan 1986 och 2004. Av redovisningen framgår hur svarspersonerna fördelar sig på de fem alternativa svarsmöjligheterna och hur andelen svars personer med stort förtroende minus andelen svars personer med litet förtroende (förtroendebalans) har varierat under samma period. Figuren åskådliggör tabellens resultat genom att visa hur andelen personer med mycket eller ganska stort förtroende har utvecklats under den aktuella tidsperioden.

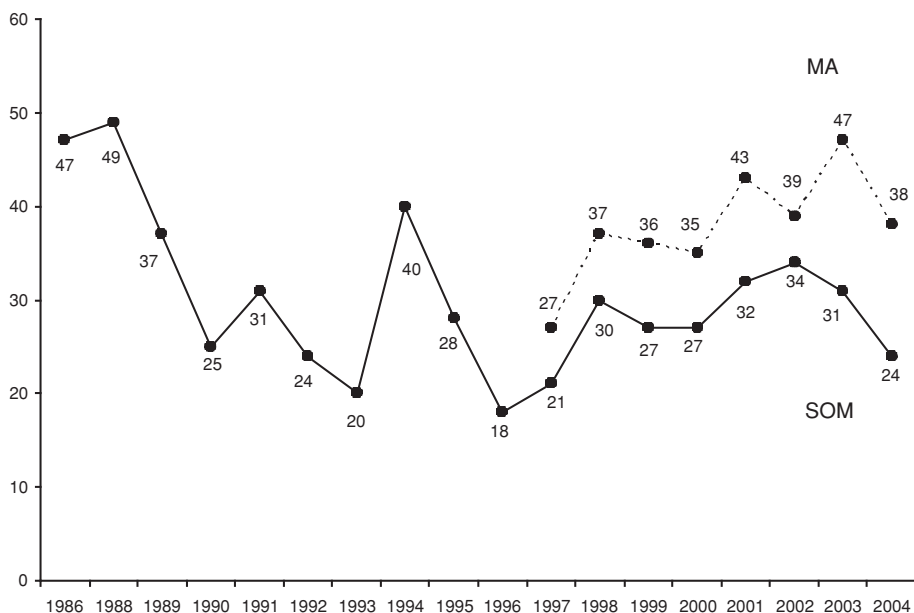
Tabell 1 Förtroendet för riksdagen 1986–2004 (procent, förtroendebalans)

	Mycket stort	Ganska stort	Varken stort eller litet	Ganska litet	Mycket litet	Summa	Förtroendebalans	Antal personer
1986	10	37	38	11	4	100	+32	1 556
1987 ¹⁾	12	52	-	29	7	100	+28	1 606
1988	10	39	37	10	4	100	+34	1 558
1989	6	31	41	16	6	100	+14	1 483
1990	4	21	39	22	14	100	-11	1 522
1991	4	27	41	19	9	100	+3	1 502
1992	3	21	41	23	12	100	-11	1 663
1993	2	18	45	22	13	100	-15	1 645
1994	5	35	43	13	4	100	+24	1 511
1995	3	25	39	23	10	100	-5	1 589
1996	2	16	40	26	16	100	-23	1 541
1997	2	19	41	26	12	100	-17	1 514
1998	3	27	41	21	8	100	+1	3 133
1999	3	24	41	21	11	100	-5	3 143
2000	2	25	45	19	9	100	-1	2 959
2001	3	29	45	16	7	100	+9	2 976
2002	4	30	45	15	6	100	+13	3 057
2003	4	27	44	18	7	100	+6	3 079
2004	2	22	43	23	10	100	-9	2 963
Differens 1986–2004	-8	-15	+5	+12	+6		-41	

Kommentar: ¹⁾ Mittenalternativet ”varken stort eller litet förtroende” fanns inte med i 1987 års undersökning. Resultaten avser svenska medborgare mellan 15 och 75 år. Frågeformulering: ”Hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper sköter sitt arbete?”

Källa: SOM-undersökningarna 1986-2004

Figur 1 Förtroendet för riksdagen 1986–2004 (andel mycket och ganska stort förtroende)

Kommentar: MedieAkademins/TNS Gallup AB omfattar 740 telefonintervjuer (slumpmässigt utvalda personer mellan 16 och 74 år) under perioden den 2 till 22 november 2004. Procenttalen är beräknade bland personer som besvarat förtroendefrågorna (Holmberg, S. & Weibull, L., MedieAkademins förtroendebarmeter 2004). Frågeformulering: "Hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper sköter sitt arbete?"

Källa: SOM-undersökningarna 1986–2004 och MedieAkademins förtroendebarmeter 1997–2004.

Resultaten är tydliga. Förtroendet tenderar att vara något högre under valår jämfört med året dessförinnan. Mätserien ger inte mindre än fem tillfällen då den *elektorala cykeln* i förtroendet för riksdagen bekräftas.¹⁸ Som Sören Holmberg visat kan det uppåtgående förtroendet för riksdagen i samband med valår hänföras till en mer allmän elektoral cykel för politikertilltron. Också förtroendet för andra politiska institutioner, som politiska partier och regeringen, ökar under valåren.¹⁹ Vid samtliga tillfällen då val hållits, 1988, 1991, 1994, 1998 och 2002, har förtroendet för riksdagen ökat något jämfört med året dessförinnan. Förtroendet har året därpå fallit något. Resultaten visar således på en elektoral cykel när det gäller förtroendet för riksdagen; valåren tenderar förtroendet att öka jämfört med året dessförinnan. De år riksdagen står i fokus för den politiska händelseutvecklingen, och de år medborgare ges möjlighet att påverka sammansättningen av den parlamentariska församlingen, ökar förtroendet.²⁰

Sett till hela tidsperioden från 1986 kan förtroendet för riksdagen delas in i två tydliga perioder. Den första, fram till 1996, kännetecknas av nedgång. Därefter har förtroendet ökat något. Bottenåret 1996 hade 18 procent av svarspersonerna ett stort eller ganska stort förtroende för riksdagen; motsvarande andel 2002 var 34 procent. Intressant att notera är också att nedgången i förtroendet efter valen 1998 och 2002 (tre procentenheter) var klart mindre än nedgången efter tidigare val. Efter både 1994 och 1988 års val gick förtroendet ned tolv procentenheter; efter 1991 års val var nedgången sju procentenheter.

Sett till den elektorala cykeln var nedgången i förtroendet år 2003 väntad. Resultatet för hösten 2004 kan därför tyda på ett trendbrott. Den tydliga ökning av förtroendet för riksdagen som kunnat utläsas sedan terrorhösten 2001, och som kunnat avläsas i flera olika mätningar av olika institut²¹, tycks vara bruten.

Förtroendet för valkretsens riksdagsledamöter

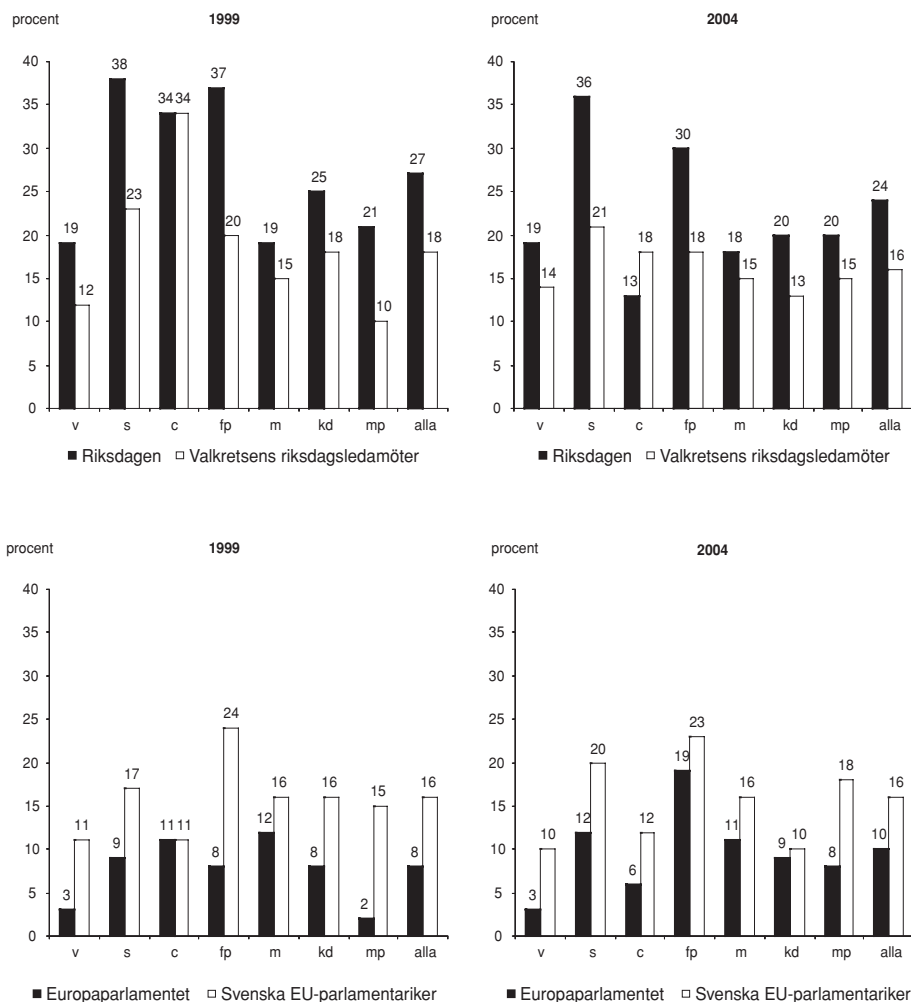
I de följande analyserna skall vi jämföra förtroendet för den *parlamentariska institutionen* med motsvarande förtroende för *valkretsens ledamöter*. Vi skall därmed närma oss frågeställningen om förtroendet för hela institutionen skiljer sig från förtroendet för valkretsens representanter. Vi kan genomföra analyser både för riksdagen och för Europaparlamentet.²²

För riksdagens del jämförs förtroendet för riksdagen med förtroendet för den egna valkretsens ledamöter; för Europaparlamentets del jämförs förtroendet för Europaparlamentet med förtroendet för svenska EU-parlamentariker.²³ Figur 2 redovisar resultaten av analysen vid två mätillfällen: 1999 och 2004. I den övre delen av figuren återges resultaten för riksdagen och i den undre resultaten för Europaparlamentet. I båda fallen redovisas andelen personer med mycket eller ganska stort förtroende.

Medborgarnas förtroendebedömningar tycks inte styras av samma mekanismer när det gäller riksdagen och Europaparlamentet. I fråga om närhetens betydelse är tendenserna de motsatta. När det gäller riksdagen är förtroendet högre för institutionen än för valkretsens representanter (27 procent respektive 18 procent år 1999 och 24 procent respektive 16 procent år 2004). För Europaparlamentet är situationen helt annorlunda (8 procent respektive 16 procent år 1999 och 10 procent respektive 16 procent år 2004). I det senare fallet, men inte i det förra, har således valkretsens ledamöter ett högre förtroende bland medborgarna än institutionen som helhet.

Allmänt sett har alltså svenska medborgare ett *lägre* förtroende för sin valkrets riksdagsledamöter än för riksdagen som helhet. Inom i stort sett samtliga partier uppmäts ett lägre förtroende för de folkvalda representanterna för valkretsen jämfört med riksdagen. Resultatet är det motsatta för Europaparlamentet. Medborgarna har större förtroende för valkretsrepresentanterna, det vill säga svenska EU-parlamentariker, än för Europaparlamentet som sådant. Resultaten är desamma både 1999 och 2004, vilket framgår av figur 2, men också 2002 då motsvarande analys genomfördes men som inte särredovisas.

Figur 2 Förtroendet för riksdagen och valkretsens riksdagsledamöter per parti 1999/2004 och förtroendet för Europaparlamentet och svenska EU-parlamentariker per parti 1999/2004 (andel mycket och ganska stort förtroende, procent)

Kommentar: Resultaten visar andelen svarspersoner som angivit mycket eller ganska stort förtroende. Endast personer som besvarat samtliga fyra frågor har medtagits i analysen. Personer som svarat "vet ej" ingår ej i analysen. Antalet svarande uppgick år 1999 till 1577 och år 2004 till 1629. Antalet svarspersoner i respektive parti var 1999 och 2004 följande. 216/141 (v), 435/543 (s), 62/105 (c), 75/160 (fp), 369/332 (m), 171/77 (kd) och 95/85 (mp).

Källa: SOM-undersökningarna 1999 och 2004.

Tabell 2 Förtroendet för riksdagen och för den egna valkretsens riksdagsledamöter i olika län 1999 och 2004 (procent mycket och ganska stort förtroende)

Län	År	Förtroende för riksdagsledamöter från valkretsen	Förtroende för riksdagen	Skillnad	Antal intervjuade
Stockholms län	2004	19	28	-9	319
	1999	15	31	-16	265
Uppsala län	2004	12	24	-12	51
	1999	22	31	-9	51
Södermanlands län	2004	14	22	-8	51
	1999	18	29	-11	45
Östergötlands län	2004	13	19	-6	85
	1999	12	26	-14	78
Jönköpings län	2004	21	26	-5	66
	1999	24	33	-9	55
Kronobergs län	2004	22	28	-6	36
	1999	25	22	+3	36
Kalmar län	2004	19	31	-12	48
	1999	24	28	-4	53
Blekinge län	2004	13	23	-10	30
	1999	22	34	-12	32
Skåne län	2004	14	24	-14	197
	1999	12	16	-4	224
Hallands län	2004	21	23	-2	53
	1999	25	25	±0	61
Västra Götalands län	2004	16	25	-9	290
	1999	21	28	-7	271
Värmlands län	2004	15	12	+3	40
	1999	14	18	-4	50
Örebro län	2004	19	23	-4	47
	1999	16	30	-14	44
Västmanlands län	2004	17	26	-9	54
	1999	12	20	-8	40
Dalarnas län	2004	16	11	+5	45
	1999	22	24	-2	50
Gävleborgs län	2004	16	33	-17	52
	1999	28	30	-2	46
Västernorrlands län	2004	18	20	-2	55
	1999	23	31	-8	52
Jämtlands län	2004	11	11	±0	28
	1999	25	20	+5	20
Västerbottens län	2004	19	28	-9	53
	1999	15	27	-12	60
Norrbottnens län	2004	22	24	-2	49
	1999	9	33	-24	46
Samtliga	2004	17	24	-7	1661
	1999	18	26	-8	1585

Kommentar: Resultaten visar andelen svarspersoner i respektive län som angivit mycket eller ganska stort förtroende för riksdagen respektive för den egna valkretsens riksdagsledamöter. Endast personer som besvarat båda frågorna har medtagits i analysen. Personer som svarat "vet ej" ingår ej i analysen. Gotland har inte medtagits i tabellen eftersom antalet svarande understiger 20 vid båda mätillfällena. Länsindelningen har ändrats något mellan mätillfällena. **Källa:** SOM-undersökningarna 1999 och 2004.

Det är bara Centerpartiet som vid båda tillfällena avviker något från resultaten om ett lägre förtroende för institutionen än för individerna. År 1999 uppmättes samma förtroende för riksdagen som för riksdagsledamöter från den egna valkretsen; 2004 var förtroendet högst för valkretsrepresentanterna. Centerpartiet är också det parti som uppvisar högst andel väljare med kandidat-kännedom respektive kontakter med riksdagsledamöter och har högst andel personröstande väljare.²⁴

I tabell 2 redovisas hur förtroendet för riksdagen och den egna valkretsens ledamöter varierar mellan olika valkretsar.²⁵ En viss försiktighet bör iakttas när resultaten studeras; det bör hållas i minnet att de bygger på ett mycket litet antal svarande och därför inte är statistiskt signifikanta. Tendenserna är dock desamma i det stora flertalet län: förtroendet är lägre för ledamöterna från den egna valkretsen än för riksdagen som helhet. Här är inte platsen att förklara vari orsakerna till skillnaderna i resultaten mellan olika valkretsar består. Däremot hade det varit önskvärt att något kunna förstå varför medborgare allmänt sett har ett lägre förtroende för valkretsens riksdagsledamöter än för riksdagen som helhet. I nuläget kan vi endast spekulera kring orsakerna.

Skillnad mellan Sverige och USA

Det faktum att resultaten för Sverige skiljer sig – och till och med går i motsatt riktning – jämfört med USA gör det rimligt att fråga sig om närhetens betydelse har att göra med valsyste-met och med medborgarnas kännedom respektive kontakter med folkvalda representanter. Det är inte osannolikt att kännedomen om parlamentariker går hand i hand med såväl kontakter som förtroende. Det har till exempel tidigare visats att människor som har kontakter med partier och politiker har en generellt sett större politikertilltro.²⁶ Att det finns ett samband mellan kännedom om enskilda politiker och kontakter med politiker är inte någon särskilt djärv hypotes. Därför kan vi förvänta oss att såväl kännedom som kontakter påverkar medborgarnas förtroende för den egna valkretsens ledamöter. Forskningsresultat tyder också på att kandidat-kännedomen är större i majoritetsvals-system jämfört med proportionella vals-system.²⁷ En anledning till att resultaten i Sverige och USA skiljer sig åt skulle kunna vara att valsyste-met i USA medför en större kandidat-kännedom, fler kontakter mellan väljare och valda och ett högre förtroende för de valkretsnära parlamentsledamöterna (jfr Centerpartiets väljare i Sverige). Landets geografiska storlek i kombination med det federala statsskicket medför också att parlamentet kan upplevas som avlägset för många väljare.

Resultatet är inte självklart positivt för den svenska demokratin. Resultaten återspeglar situationen efter Sveriges två första personval. Det svenska personvalssystemet har ännu inte fått något riktigt stort genomslag.²⁸ Endast en begränsad del av riksdagens ledamöter är till exempel invalda på personliga mandat och andelen väljare som utnyttjar möjligheten att personrösta har inte riktigt nått upp till de högt ställda förväntningar som fanns på systemet när det infördes. Om utveck-

lingen så småningom kommer att gå i riktning mot hur det ser ut i USA – med ett såväl mer personorienterat valsystem som ett större förtroende för de egna ledamöterna än för parlamentet som helhet – återstår därför att se. Än så länge har inte närheten den betydelse som man kunnat förvänta sig i Sverige.

Å ena sidan kan den svenska representativa demokratin tyckas fungera tämligen dåligt i den meningen att folkvalda representanter – oavsett anledningen härtill – åtnjuter ett generellt sett lägre förtroende bland allmänheten än riksdagen som helhet. För den viktiga länken i den svenska representativa demokratin – valkretsens representanter – har medborgarna ett svagare förtroende än för riksdagen som helhet. Å andra sidan behöver det inte vara onaturligt att väljarnas förtroende är större för den bestående institutionen och lägre för de ledamöter som för tillfället innehar mandat i parlamentet.

Noter

- ¹ Detta kapitel utgör en delrapport inom ramen för forskningsprojektet *Bilder av riksdagen – medborgare och riksdagsledamöter i den representativa demokratin* som finansieras av Riksbankens Jubileumsfond.
- ² Norris 1999; Lipset & Schneider 1983:381f.; Möller 1998:41.
- ³ Norris 1999:10.
- ⁴ Klingemann 1999; Holmberg 1997; 1999b:16 ff.
- ⁵ Med den begreppsapparat som används av Pippa Norris undersöker vi således förtroendet för *political actors* respektive *regime institutions*.
- ⁶ David Easton 1965; 1975.
- ⁷ Disraeli 1844:83. Disraeli lät dock uttalandet läggas i romanfiguren Mr Rigby's mun.
- ⁸ Jewell 1985:101.
- ⁹ SOU 1963:17, s. 121 och s. 295; SOU 1970:17, s. 41.
- ¹⁰ Brändström 1972; Sköld 1958; Back & Berglund 1978:103 ff.; SOU 1958:6; SOU 1986:27.
- ¹¹ SOU 1965:54, s. 45; Larsson 1986:73; Roth 1996:118 ff. Jfr Christoffersson 1986; Riksdagskommittén 2001; Brothén 2005.
- ¹² Inom ramen för Riksdagskommittén har riksdagen nyligen genomfört en undersökning om riksdagsledamöternas arbetsveckor, vari även redovisas uppgifter om ledamöternas uppdrag i kommuner och landsting/regioner respektive kontakter med den egna lokala och regionala partiorganisationen (Brothén 2005).

- ¹³ Brothén 2005.
- ¹⁴ Lipset & Schneider 1983:381f.; Möller 1998:41.
- ¹⁵ Holmberg & Oscarsson 2004:248 ff. Jfr Holmberg 2000:32 ff.
- ¹⁶ Frågan om förtroendet för olika samhällsinstitutioner har ställts i SOM-undersökningarna sedan 1986. Urvalet för undersökningen hösten 2004 har bestått av 6 000 personer i åldrarna 15–85 år från hela Sverige. Urvalet för undersökningarna har varierat något under tidsperioden 1986–2004. För att uppnå jämförbarhet för hela mätserien från 1986 och framåt ingår endast svars personer som är svenska medborgare och som är mellan 15 och 75 år. I 1998 års undersökning saknas 15-åringarna helt, se Lithner 1999:401. För en diskussion om frågeformulering, se Brothén 1998:51.
- ¹⁷ Jfr Sören Holmbergs och Lennart Weibulls kapitel i denna bok.
- ¹⁸ Holmberg 1994.
- ¹⁹ Också andra undersökningar indikerar en sådan allmän elektoral cykel för förtroendet för politiker. En studie kring allmänhetens förtroende för politiker i allmänhet mellan 1973 och 1994 visar t.ex. på ett uppåtgående förtroende i samband med valen, med undantag av valet 1979 (Österman 1995:16).
- ²⁰ Alla undersökningar ger inte ett lika entydigt stöd för en sådan valårseffekt som SOM-undersökningarna. Se t.ex. MedieAkademiens mätningar som redovisas i figur 1. SOM-mätningarna genomförs normalt under tidsperioden oktober–november, dvs. efter ett nytt riksmötes öppnande och därmed efter en nyvald riksdags första sammanträde. 2002 års SOM-undersökning genomfördes mellan den 24 september 2002 och den 10 februari 2002. MedieAkademin/NFO Infratest omfattar 750 telefonintervjuer mellan den 15 oktober och den 5 november 2002. Valårseffekten är inte lika tydlig i deras mätning.
- ²¹ T.ex. MedieAkademin och Styrelsen för psykologiskt försvar (Österman m.fl. 2004:24 ff.).
- ²² Jfr analyser av Sören Holmberg och Lennart Weibull som relaterar förtroendet för institutioner och förtroendet för de professionella yrkesutövare som ryms inom varje institution (t.ex. Holmberg & Weibull 2003).
- ²³ I valen till Europaparlamentet utgör Sverige som helhet valkrets. Den exakta frågeformuleringen har således för de båda jämförelseparen varit: ”riksdagen” respektive ”riksdagsledamöter från Din valkrets” och ”Europaparlamentet” respektive ”svenska EU-parlamentariker”. I samtliga fall har svarsalternativen varit: ”mycket stort förtroende”, ”ganska stort förtroende”, ”varken stort eller litet förtroende”, ”ganska litet förtroende” och ”mycket litet förtroende”.
- ²⁴ Holmberg & Oscarsson 2004:182 och 189.

- ²⁵ I undersökningen operationaliseras valkrets som länstillhörighet. Överensstämmelsen mellan läns- och valkretsgränser är inte fullständig.
- ²⁶ Holmberg 1999a:110; Parker & Parker 1993:450 ff.; Brothén 1999.
- ²⁷ Norris 1999; Holmberg 1999b.
- ²⁸ Holmberg & Möller 1999; Petersson et. al. 1999; Holmberg & Oscarsson 2004:190 f.

Referenser

- Back, P-E. & Berglund, S. (1978) *Det svenska partiväsendet*, Stockholm: AWE/Geber.
- Brothén, M. (1998) ”Fallande förtroende för riksdagen”, i Holmberg, S. & Weibull, L., *Opinionssambället, SOM-undersökningen 1997, SOM-rapport nr 20*, Göteborg: SOM-institutet.
- Brothén, M. (1999) ”Stigande förtroende för riksdagen under valår”, i Holmberg, S. & Weibull, L. (red.) *Ljusanande framtid, SOM-undersökningen 1998, SOM-rapport nr 22*, Göteborg: SOM-institutet.
- Brothén, M. (2005) *Riksdagsledamöternas arbetsvecka – arbetet i och utanför riksdagen*, Stockholm: Riksdagskommittén, Sveriges riksdag.
- Brändström, D. (1972) ”Nomineringsförfarandet vid riksdagsval. En studie av partiernas kandidatnomineringar inför 1970 års riksdagsval”, i *SOU 1972:17, Nomineringsförfarande vid riksdagsval. Riksdagen i pressen*, Stockholm: Allmänna Förlaget.
- Christoffersson, U. (1986) ”Riksdagsledamöternas arbetsveckor”, i *Folkets främsta företrädare, SOU 1986:27*, Stockholm.
- Disraeli, B. (1844) *Coningsby – or the New Generation*, Leipzig.
- Easton, D. (1965) *A Systems Analysis of Political Life*, New York: John Wiley.
- Easton, D. (1975) ”A Re-Assessment of the Concept of Political Support”, i *British Journal of Political Science* 1975:5.
- Holmberg, S. & Möller, T. (1999) *Premiär för personval, SOU 1999:92*, Stockholm: Rådet för utvärdering av 1998 års val (Justitiedepartementet).
- Holmberg, S. & Oscarsson, H. (2004) *Väljare – Svenskt väljarbeteende under 50 år*, Stockholm: Norstedts juridik.
- Holmberg, S. & Weibull, L. (2003) ”Förgängligt förtroende”, i Holmberg, S. & Weibull, L. (red.) *Fåfångans marknad, SOM-undersökningen 2002, SOM-rapport nr 33*, Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, S. (1994) ”Partierna tycker vi bäst om i valtider”, i Holmberg, S. & Weibull, L. (red.) *Vägval, SOM-undersökningen 1993, SOM-rapport nr 11*, Göteborg: SOM-institutet.

- Holmberg, S. (1999a) "Down and Down We Go. Political Trust in Sweden", i Norris, P. (ed.) *Critical Citizens. Global Support for Democratic Government*, New York: Oxford University Press.
- Holmberg, S. (1999b) *Representativ demokrati. Demokratiutredningens skrift nr 24, SOU 1999:64*, Stockholm: Fakta info direkt.
- Holmberg, S. (2000) *Välja parti*, Stockholm: Norstedts juridik.
- Jewell, M. E. (1985), "Legislators and Constituents in the Representative Process", Loewenberg, G. Patterson, S. C. & Jewell, M. E. (1985) *Handbook of Legislative Research*, Cambridge, Massachusetts och London: Harvard University Press.
- Klingemann, H-D. (1999) "Mapping Political Support in the 1990s: A Global Analysis", i Norris, P. (ed.) *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance*, Oxford: Oxford University Press.
- Larsson, T. (1986) "Att vara riksdagsledamot", i *Folkets främsta företrädare, SOU 1986:27*, Stockholm: Folkstyrelsekommittén.
- Lipset, S. M. & Schneider, W. (1983) *The Confidence Gap*, New York: Wiley.
- Lithner, A. (1999) "SOM-undersökningen 1998 – genomförande och utfall", i Holmberg, S. & Weibull, L. (red.) *Ljusnande framtid, SOM-undersökningen 1998, SOM-rapport nr 22*, Göteborg: SOM-institutet.
- Möller, T. (1998) *Politikerförakt eller mogen misstro? Misstron mot politiker och politiska institutioner*, Stockholm: Svenska Kommunförbundet och Kommentus Förlag.
- Norris, P. (ed.) (1999) *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance*, Oxford: Oxford University Press.
- Parker, G. R. & Parker S. L. (1993) "Why Do We Trust Our Congressman?", i *The Journal of Politics*, Vol. 55, No. 2, s. 442–453.
- Petersson, O. et. al. (1999) *Demokrati på svenskt vis. Demokratirådets rapport 1999*, Stockholm: SNS Förlag.
- Riksdagskommittén (2001) *Riksdagen inför 2000-talet, Riksdagskommitténs förslag till riksdagen 2000/01:RS1*, Stockholm: Sveriges riksdag.
- Roth, P-A. (1996) *Riket, valkretsen och hemkommunen. Lokal och regional representation i den svenska riksdagens andra kammare 1969*, Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Sköld, L. (1958) *Kandidatnominering vid andrakammarval, SOU 1958:6*, Stockholm: Författningsutredningen, Statens offentliga utredningar.
- SOU 1958:6 *Kandidatnomineringen vid andrakammarval*.
- SOU 1963:17 *Författningsutredningen: Sveriges statsskick, del 2 Motiv*.
- SOU 1965:54 *Länsdemokratiutredningen. Författningsfrågan och det kommunala sambandet*.
- SOU 1970:17 *Grundlagberedningen: Ersättare för riksdagsledamöter*.
- SOU 1986:27 *Folkets främsta företrädare*.

- Österman, T. (1995) *Vitbok över riksdagsvalet 1994. En långtidsstudie*, Stockholm: Tiden.
- Österman, T., Timander J. & Wikmans, T. (2004) *Förtroendet under vardag och kriser. Frågor till Sveriges befolkning september 1997 till april 2002*, Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar.

SKATTER OCH SKATTEFUSK[#]

HENRIK HAMMAR, SVERKER C. JAGERS OCH
KATARINA NORDBLOM

Välfärdsstaten är uppbyggd av många komponenter. Bland annat förutsätts ett relativt högt skatteuttag och ett stort mått av förtroende för medmänniskor och samhällets institutioner (Rothstein, 2003). Skatteuttag och förtroende hänger också i hög grad samman. Vissa skatter är mer (im)populära än andra, vilket bl.a. visar sig genom att attityden till skattenivåer skiljer sig åt mellan skatter. I just detta avseende visar tidigare studier att frågan om förtroende spelar en viktig roll. Om man litar på att ens medmänniskor betalar den skatt de är förpliktigade att betala, är man nämligen generellt sett mer villig att själv betala skatt (Skatteverket, 2003). Detta betyder i praktiskpolitiska termer att bland dem som har låg tillit till sina medmänniskor kommer staten att ha svårt att finna (frivilliga) finansärer av den generella välfärden. Vidare tycks förtroendet för samhällets institutioner ha betydelse för huruvida människor är villiga att betala skatt eller ej. Om man t.ex. inte tror att politikerna gör det jobb eller de uppgifter de är valda att utföra, kan man förvänta sig att sannolikheten att stödja skatthöjningar sjunker (Hammar & Jagers 2005).

I detta kapitel vill vi titta lite närmare på några av dessa aspekter. Närmare bestämt skall vi undersöka svenska folkets attityder till skattenivåer samt uppfattning av skattefusk och diskutera vad som kan förklara skillnader i uppfattningar. *Särskilt* vill vi studera hur förtroende medverkar till att forma människors attityder till skatter och uppfattningar om skattefusk.

Notera alltså att vi inte studerar människors generella attityder till det svenska skattetrycket och inte heller dess relation till storleken på den offentliga sektorn. Istället bryter vi ner analysen på enskilda skatter och tar oss an följande fyra frågeställningar:

- Vilken syn har man på olika skatters nivåer?
- Vad förklarar folks åsikter om skattenivåer?
- Hur vanligt tror man det är med fusk med olika skatter?
- Vad kan förklara folks uppfattning om skattefusk?

[#] Den här artikeln har skrivits inom ramen för det av Naturvårdverket finansierade forskningsprogrammet *COPE (Communication, Organisation, Power and Efficiency)* och är dessutom delvis finansierad av Stiftelsen Richard C. Malmstens minne. Datainsamlingen har också erhållit benäget bistånd från Adlerbertska forskningsfonden.

Det finns givetvis en mängd olika faktorer som bidrar till att förklara människors uppfattning om såväl skattenivåer som skattefusk. Vi skall emellertid koncentrera oss på ett begränsat antal. Först och främst vill vi undersöka betydelsen av förtroende, både för andra människor (så kallat generellt förtroende eller mellanmänsklig tillit) och för de styrande politikerna. Vi vill också studera betydelsen av kunskap inhämtad från olika källor. Förutom den gängse variabeln formell utbildning undersöker vi även vilken effekt mediekonsumtion har (vissa skatter har t.ex. fått ett mycket större utrymme i massmedia än andra) och huruvida man anser sig vara kunnig i samhällskunskap spelar roll för åsikter om skattenivåer och fusk.

Olika motiv till skatter

De skatter som undersöks är kommunal inkomstskatt, statlig inkomstskatt, arbetsgivaravgifter/egenavgifter, bolagsskatt, gåvoskatt, arvsskatt, förmögenhetsskatt, fastighetsskatt, fordonskatt, koldioxidskatt på bensin och diesel och alkoholskatt. Vi har valt just dessa elva olika skatter av tre skäl. För det första baseras skatterna på olika objekt. För det andra har de olika motiv, och för det tredje skiljer de sig avseende storleken på individens skattebetalning.

Skatterna kan i huvudsak delas in i tre olika grupper där motiven till skatterna ligger till grund för indelningen. Dessa är fiskala, fördelningspolitiska och effektivitetshöjande. Fiskala, eller statsfinansiella, motiv handlar helt enkelt om att få in medel till den offentliga sektorn för att kunna bedriva verksamhet. Skatter som främst används av fördelningspolitiska skäl brukar inte vara särskilt inkomstbringande för staten utan motiveras snarare av att fördelningen i samhället blir jämnare med hjälp av dem. De nyligen borttagna arvs- och gåvoskatterna är exempel på sådana fördelningspolitiska skatter. Medan dessa skatter fortfarande fanns, utgjorde deras intäkter endast ungefär 0,1% av svensk BNP, och var alltså högst marginella inkomstkällor (Egendomsskattekommittén 2004). Det finns också effektivitetsmotiverade skatter. Vissa aktiviteter i samhället medför oönskade, så kallade "externa effekter" och bedrivs i högre utsträckning än vad som är samhällsekonomiskt optimalt. Sådana aktiviteter kan minskas och därmed närma sig önskvärda nivåer med hjälp av ekonomiska incitament, såsom exempelvis skatter. Denna tanke ligger till grund för koldioxidskatten på fordonsbränslen. Med en sådan skatt blir bensin och diesel dyrare vilket motiverar människor att köra kortare sträckor eller välja en bränsleeffektivare bil. Liknande resonemang finns för alkoholskatten som framför allt finns för att folk inte skall konsumera alltför mycket alkohol, men liksom koldioxidskatten genererar den också betydande intäkter till staten.

Ibland går motiven till en skatt stick i stäv med dess effekter. Förmögenhetsskatten är t.ex. tänkt att vara starkt omfördelande i så måtto att endast hushåll med förmögenheter skall betala denna skatt och ju större förmögenhet, desto högre skatt är det tänkt. Vissa regler för beskattningsbara tillgångar gör emellertid att flera

mycket stora förmögenheter i Sverige helt undgår beskattning, medan andra med betydligt mindre förmögenheter och som inte omfattas av dessa speciella regler, får betala förmögenhetsskatt. Denna motsärlighet har blivit mycket uppmärksammas i media och kan därför tänkas påverka människors attityd till skatten i fråga.

Ännu vanligare är det dock att en skatt som har ett visst syfte får stora negativa effekter på andra områden. Det uppkommer alltså en balansgång där man tvingas väga för- och nackdelar mot varandra. Omfördelning kan till exempel ibland ske på bekostnad av effektivitet och det är i grund och botten en värdefråga huruvida man tycker att det som förloras i effektivitet uppvägs av det man vinner i omfördelning eller tvärt om. Exempelvis medför en höjning av koldioxidskatten på bensin och diesel (som är ett exempel på en effektivitetsbetingad skatt för att minska koldioxidutsläppen) att låginkomsthushåll på landsbygden drabbas relativt hårt eftersom dessa lägger en större andel av sin inkomst på drivmedel jämfört med ett höginkomsthushåll i storstad. Denna effekt kan anses stå i strid med fördelningspolitiska mål i såväl inkomst- som regionalpolitiska avseenden.

Attityder till skattenivåer

I Tabell 1 redovisas svaren på frågan ”Tycker Du att följande skatter bör höjas eller sänkas?” Balansmåtten längst till höger i tabellen visar andelen som vill sänka eller ta bort skatten minus andelen som vill höja den. Vi finner att fastighetsskatten (70 procent), arvs-skatten (66 procent) och gåvoskatten (63 procent) är de tre skatter som man helst vill sänka i stället för att höja. Det här är intressant sett i ljuset av att just arvs- och gåvoskatterna faktiskt avskaffades vid årskiftet 2004–2005. Det tycks alltså ha funnits ett medborgerligt stöd för beslutet att avskaffa dessa skatter.

Generellt sett är det klart fler som vill sänka de olika skatterna jämfört med att höja dem. De tre skatter som är minst impopulära att höja är bolagsskatten, förmögenhetsskatten och koldioxidskatten. Det relativt starka stödet för att höja koldioxidskatten är ett ganska oväntat resultat, eftersom vi i tidigare studier har funnit att stödet för att höja denna skatt är väldigt lågt (Hammar & Jagers 2003). Tydligt är dock stödet ännu svagare för att höja andra skatter. Man bör dock komma ihåg att jämfört med *helt andra sätt* att minska koldioxidutsläppen från trafiken, t.ex. genom att bygga ut kollektivtrafik, subventionera miljövänliga bränslen och öka informationen om bilåkandets skadeverkningar på klimatet, förblir en höjning av koldioxidskatten ett illa omtyckt förslag (Hammar och Jagers 2003). Samtidigt kräver alla de mer populära åtgärderna finansiering från andra skatter, som svenska folket alltså ännu mindre vill se höjda.

Vi ser i Tabell 1 att för vissa skatter är det ganska många som saknar uppfattning. Nästan en tredjedel av respondenterna har ingen uppfattning om nivån på bolagsskatten. Bolagsskatten är en skatt som inte berör särskilt många (i betydelsen att de inte är skattskyldiga), men detsamma gäller förmögenhetsskatten där betydligt färre saknar en uppfattning. En viktig orsak till dessa skillnader kan vara att den

förra skatten är relativt ”anonym”, medan den senare har fått ganska mycket uppmärksamhet i massmedia.

Tabell 1 Attityd till olika skatters nivåer (procent)

	Ej svar	Bör sänkas mycket /tas bort	Bör sänkas något	Bör varken sänkas eller höjas	Bör höjas något	Bör höjas mycket	Ingen upp- fattning	Summa procent	Balans- mått
Kommunal inkomstskatt	2	8	42	35	5	0	8	100	45
Statlig inkomstskatt, Arbetsgivaravgifter/ egenavgifter	2	12	40	32	5	0	9	100	47
Bolagsskatt	3	14	36	25	2	0	20	100	48
Gåvoskatt	5	6	15	29	11	2	32	100	8
Arvsskatt	2	48	19	14	3	1	13	100	63
Förmögenhetsskatt	2	52	18	12	3	1	12	100	66
Fastighetsskatt	2	25	18	24	13	6	12	100	24
Fordonskatt	1	39	32	17	1	0	10	100	70
Koldioxidskatt på bensin och diesel	2	13	39	33	5	1	7	100	46
Alkoholskatt	2	19	30	29	10	3	7	100	36
	1	20	35	25	6	6	7	100	43

Antal observationer: 1 690

Kommentar: Frågan som ställdes var ”Tycker Du att följande skatter bör höjas eller sänkas?” Balansmåten längst till höger i tabellen visar andelen som vill sänka eller ta bort skatten minus andelen som vill höja den.

Vad kan då förklara att attityderna till olika skatters nivåer skiljer sig så markant åt? Beror det på folks förtroende för varandra och politiker, eller är det andra faktorer som spelar roll – t.ex. egenintresset? I Tabell 2 redovisas regressionsresultat. Genom dessa kan vi se hur flera olika faktorer bidrar till att förklara inställningen till skattesänkningar. Analyserna är gjorda med avseende på huruvida man vill *sänka* kommunal inkomstskatt, fastighetsskatt respektive koldioxidskatt (dvs. våra tre beroende variabler som antar värdet 1 eller 0). Som förklarande variabler har vi valt två typer av förtroende, nämligen förtroende för riskdagen och tillit till medmänskorna. Referenspunkten är den största gruppen, som inte har något uttalat, varken stort eller litet förtroende för allmänhet eller politiker. I förhållande till detta ställer vi dels de två grupper som har störst respektive minst förtroende för andra människor, dels de två grupper som har störst respektive minst förtroende för riksdagen. Vi är också intresserade av att se massmedias roll för uppfattningen att en skatt bör sänkas och har som en oberoende variabel därför huruvida man läser en morgontidning fem eller fler dagar i veckan. Betydelsen av respondenternas egna uppskattning av sina kunskaper om samhället undersöks också, liksom betydelsen av uni-

versitetsutbildning. Det finns även anledning att tro att egenintresse påverkar inställning och vi kontrollerar därför för om man är villaägare (mått på egenintresse beträffande fastighetsskatt) och var man bor (där storstad och landsbygd jämförs med mindre och mellanstora städer) samt bilnehav (som mått på egenintresse när det gäller koldioxidskatten). Förutom inkomst, ålder och kön har vi också med politiska sympatier där vi jämför samtligas partisympatier med dem som sympatiserar med "annat parti". Regressionerna är gjorda på det urval som verkligen har en uppfattning om skatten i fråga. En oddskvot signifikant¹ större än ett betyder att sannolikheten ökar för att man skall vilja sänka skatten medan en oddskvot signifikant mindre än ett innebär att sannolikheten att man skall vilja sänka skatten minskar.

Tabell 2 Vad förklarar inställning till skattesänkningar (uppskattade oddskvoter)

	Kommunalskatt	Fastighetsskatt	Koldioxidskatt
Stark allmän tillit	0,82*	0,79	0,93
Svag allmän tillit	1,23	0,98	1,05
Stort politiskt förtroende	0,82	1,11	0,69**
Litet politiskt förtroende	1,67***	1,16	1,65***
Morgontidning	0,78*	1,44**	0,75**
Anser sig veta mycket om samhället	1,05	0,88	0,71**
Anser sig veta litet om samhället	1,68***	1,62**	1,45**
Högskolestudier	0,70**	0,80	0,62***
Hög inkomst	1,13	0,72	0,82
Låg inkomst	1,16	1,17	1,1
Villaägare	--	2,81***	--
Storstad	--	1,09	0,85
Landsbygd	--	0,90	1,47**
Bilägare	--	--	1,96***
Ålder	1,00	0,98	0,97
Ålder2	1,00	1,00	1,00
Kvinna	1,06	1,35**	0,89
v	0,99	0,47*	0,60
mp	1,66	0,71	0,33***
s	1,35	0,73	0,92
c	1,47	1,31	0,83
fp	1,98**	1,38	0,86
kd	2,14**	3,59***	0,92
m	3,18***	2,20**	1,43
Antal observationer	1298	1275	1302

Kommentar: För alla variabler utom ålder kan de så kallade oddskvoterna tolkas såsom att om denna är mindre än ett så är det mindre sannolikt att vilja sänka skatten och över ett att det är mer sannolikt att man vill sänka skatten. * $p < 0,10$, ** $p < 0,05$, *** $p < 0,01$; Ju fler stjärnor, desto säkrare statistiskt samband.

Vi ser att förtroende för politikerna är viktigt. De som har ett mycket litet förtroende är mer benägna att vilja sänka såväl kommunalskatten som koldioxidskatten. Stort förtroende för politiker gör det mindre sannolikt att man skall vilja sänka koldioxidskatten och att man är mycket mer benägen att vilja höja den än de som har mindre förtroende.² När det gäller ett regelbundet nyhetsintag i form av att ofta läsa en morgontidning, skiljer sig effekterna åt för olika skatter. Man vill till exempel i mindre utsträckning sänka kommunalskatten och koldioxidskatten, vilket, om vi tillåter viss spekulation, skulle kunna bero på att man genom tidningarnas rapportering upplever att den kommunala verksamheten och miljön snarare behöver ytterligare resurser. Fastighetsskatten har fått ganska mycket uppmärksamhet i massmedia de senaste åren vilket möjligen kan ligga till grund för resultatet att de som regelbundet läser morgontidningar i högre grad än andra vill sänka fastighetsskatten. Även den subjektiva uppfattningen om den egna kunskapen om samhället har betydelse. De som tycker sig ha ringa eller ingen kunskap är mer benägna att förespråka sänkta skatter, medan de som tycker sig veta mycket om samhället vill höja, snarare än sänka koldioxidskatten³. Även kunskap i form av utbildning påverkar på så sätt att de som har universitets- eller högskoleutbildning är mindre benägna att vilja sänka kommunal- och koldioxidskatten. Vi ser också att egenintresse spelar en stor roll (jmf Holmberg & Oscarsson 2004). Om man är fastighetsägare är sannolikheten att man vill sänka fastighetsskatten nästan tre gånger så stor som om man inte är det. Likaså vill bilägare i högre grad sänka koldioxidskatten, vilket också gäller för boende på landsbygden där ju många är beroende av bil. Bor man i storstad där den ökande bilismen ofta upplevs som ett problem, ökar istället sannolikheten att man vill höja koldioxidskatten.⁴

Överlag ser vi ingen indikation på att män och kvinnor vill höja och sänka skatter i olika utsträckning när vi i regressionerna kontrollerar för t.ex. inkomst, utbildning och ålder. I Tabell 2 är det bara fastighetsskatten som kvinnor är mer angelägna än män att sänka.⁵

Uppfattningar om skattefusk

Efter denna översikt över svenska folkets attityder till skattenivåer kommer vi nu i resten av kapitlet att koncentrera oss på uppfattningen om skattefusket utbredning.

I Tabell 3 redovisas svenska folkets uppskattning av hur mycket det fuskas med våra elva utvalda skatter. Som vi ser av balansmättet längst till höger i tabellen så varierar uppfattning om fusk väsentligt mellan de olika skatterna. De två skatter som flest människor tror att det fuskas med är förmögenhetsskatten (+ 36 procent) och gåvoskatten (+ 32 procent). Vänder vi på steken så finner vi också ett antal skatter vilka många människor inte tror att det fuskas särskilt mycket med. Störst övervikt för icke-fusk har fordonsskatten (-48 procent) och koldioxidskatten (-43 procent). Det vill säga, merparten av dem som har en uppfattning tror att det fö-

rekommer ytterst lite fusk med dessa skatter. Det är troligt att många gör bedömningen att det är relativt svårt för gemene man att undvika koldioxidskatten eftersom den läggs på det pris man betalar när man tankar sitt fordon. På liknande sätt är det svårt att fuska med fordonskatten.

Tabell 3 Uppfattning av skattefusk för olika skatter (procent)

	Ej svar	Mycket vanligt	Ganska vanligt	Inte särskilt vanligt	Inte alls vanligt	Ingen uppfattning	Summa procent	Balansmätt
Kommunal inkomstskatt	1	7	23	36	10	23	100	-16
Statlig inkomstskatt, Arbetsgivaravgifter/ egenavgifter	1	9	27	32	9	22	100	-5
Bolagsskatt	2	8	28	29	5	28	100	+2
Gåvoskatt	2	10	29	21	4	34	100	+14
Arvsskatt	2	18	34	17	3	26	100	+32
Förmögenhetsskatt	2	11	30	25	6	26	100	+10
Fastighetsskatt	1	19	37	16	4	23	100	+36
Fordonskatt	1	5	17	35	17	25	100	-30
Koldioxidskatt på bensin och diesel	2	3	10	35	26	24	100	-48
Alkoholskatt	1	3	10	31	25	30	100	-43
	1	10	18	24	19	28	100	-15

Antal observationer: 1 670

Kommentar: Frågan som ställdes var "Hur vanligt tror Du att det är med skattefusk bland människor som är skyldiga att betala följande typer av skatter?" Balansmåten längst till höger i tabellen visar andelen som tror att det är mycket eller ganska vanligt med fusk minus de som inte tror att det är särskilt eller alls vanligt med fusk.

Vid en jämförelse av resultaten i Tabell 1 och 3 ser man att det för alla skatter är fler som inte har någon uppfattning i frågan om skattefusk än i attitydfrågan som rör skattenivåer. En förklaring kan vara att människor i allmänhet har en hel del synpunkter på olika skatter, men att betydligt färre har funderat kring huruvida det fuskas med dem eller ej. I båda frågorna och på samtliga skatter har kvinnor i mycket större utsträckning än män svarat att de inte har någon uppfattning. På frågorna om skattenivåer hade i genomsnitt 8 procent av männen ingen uppfattning, medan 17 procent av kvinnorna saknade uppfattning. Motsvarande siffror för uppfattning om skattefusk var hela 32 procent för kvinnorna och 20 procent för männen. Kvinnor tycker sig också i mindre utsträckning än män ha goda kunskaper om samhället, vilket också tycks påverka huruvida man har en uppfattning eller ej.⁶

Vad bestämmer då skillnader i uppfattningar om skattefusket omfattning? Som antydde i inledningen är det förmodligen många saker. I detta avsnitt skall vi up-

pehålla oss vid några faktorer som vi har skäl att tro spelar en viktig roll: olika former av förtroende, olika typer av kunskap samt egna erfarenheter av att vara skattskyldig för de undersökta skatterna.

I tabell 4 inleder vi med att se på betydelsen av tillit till andra människor. Här framgår att om man inte tycker att man kan lita på människor i allmänhet så tror man generellt sett att skattefusk är mer vanligt förekommande än om man i stor utsträckning litar på sina medmänniskor. Undantagen är de skatter där man tror att skattefusk är allra vanligast. Hela 75 procent av de tillfrågade som har en uppfattning i frågan tror t.ex. att fusk med förmögenhetsskatten är mycket eller ganska vanligt. Detta gäller även bland de respondenter som tycker att man i allmänhet kan lita på folk. Återigen kan en förklaring vara det relativt stora utrymme som denna skatt fått i massmedia och i den politiska debatten. Det är också färre som saknar uppfattning om förmögenhetsskatten jämfört med de andra skatterna, vilket också tyder på att uppfattningen kan ha påverkats av medias bevakning. Likväl, den samlade bilden (se balansmålet för allmän tillit i tabell 4) är ändå att ju lägre förtroende man har för sina medmänniskor desto mer tror man att det fuskas. Om jag inte litar på andra människor i största allmänhet, varför skall jag då lita på att de betalar sin skatt?

Tabell 4 Hur andelen som tror att det fuskas med skatter varierar med allmän och politisk tillit (procent)

	Allmän tillit			Balansmätt (allmän tillit)	Politisk tillit		Balansmätt (politiskt förtroende)
	Alla	Stark tillit till medmänniskor (35 procent)	Ingen eller mycket svag tillit till medmänniskor (13 procent)		Stort förtroende för riksdagen (25 procent)	Inget eller mycket litet förtroende för riksdagen (31 procent)	
Kommunal inkomstskatt	40	35	50	-16	30	47	-17
Statlig inkomstskatt	46	42	56	-14	38	54	-16
Arbetsgivaravgifter	52	49	67	-16	49	53	-4
Bolagsskatt	62	58	67	-10	57	65	-8
Gävoskatt	72	70	72	-2	69	77	-8
Arvsskatt	57	55	62	-8	54	63	-9
Förmögenhetsskatt	74	74	73	+2	73	77	-4
Fastighetsskatt	30	29	42	-15	26	36	-10
Fordonsskatt	17	13	20	-5	13	18	-5
Koldioxidskatt på bensin/diesel	18	17	17	0	14	18	-4
Alkoholskatt	39	35	48	-15	36	40	-6

Kommentar: Andelen av dem som har en uppfattning som tror att fusk är mycket eller ganska vanligt.

Också förtroende för riksdagen⁷ tycks ha betydelse för hur omfattande man tror att skattefusket är. Kolumnen längst till höger i Tabell 4 visar att om man tillhör den knappa tredjedel som har litet eller inget förtroende för riksdagen så tror man i högre grad att det fuskas med samtliga av skatterna jämfört med om man har ganska eller mycket stort förtroende. Detta illustreras ytterligare i tabellen genom balansmättet längst till höger. Som vi ser finns det ett entydigt minustecken framför samtliga skatter, vilket indikerar en övervikt för den grupp som saknar eller har ett mycket litet förtroende för våra politiker. Man skulle kunna tänka sig att vi här ser en variant av en så kallad ”Toblerone-effekt”. Det vill säga, om man tycker att det är svårt att lita på de styrande fullt ut – efter de senaste årens skatte- och redovisningsincidenter upplever många att det fuskas också i denna grupp – då är man också benägen att tro att det generellt fuskas med skatter. Det kan också tänkas vara en misstro mot politikerna som gör att man inte litar på deras förvaltning av skattepengarna och att man därför själv vill undvika att betala skatt och tror att andra resonerar likadant. Detta är också en viktig förklaring till skattefusk enligt Skatteverket (2003) där den näst viktigaste anledningen till skattefusk ansågs vara ”Personer i framträdande ställning bryter mot samhällets normer.” Detta mönster verifieras och verkar förstärkas (Skatteverket 2005, bilaga 2 sid 7-8).

Spelar subjektiv uppfattning om kunskap i samhällsfrågor någon roll?

Vi vill se hur olika typer av kunskap påverkar uppfattningen om skattefusket omfattning, på motsvarande sätt som vi gjorde med avseende på attityderna till skatteinivåer. De respondenter som läser morgontidning minst fem dagar i veckan generellt sett tror att det fuskas mindre med skatter jämfört med mindre frekventa morgontidningsläsare.⁸ Uppfattningen om skattefusk skiljer sig också mellan grupper som anser sig ha olika mycket kunskap om samhällsfrågor. I Tabell 5 ser vi hur upplevd kunskap påverkar uppfattningen om skattefusk. Generellt sett tycker sig män ha betydligt större kunskap om samhället än kvinnor.⁹ Givet att man anser sig ha en viss kunskapsnivå är dock könsskillnaderna obetydliga.¹⁰

I Tabell 5 visar det sig också att de som säger sig ha stor kunskap om samhällsfrågor generellt tror att det fuskas mindre än de som har liten eller ingen kunskap. Tydligast är skillnaden för fordonsskatt och koldioxidskatt där andelen som tror att det fuskas är dubbelt så stor bland dem som upplever sig tillhöra de minst kunniga jämfört med dem som, enligt egen utsago, är mest kunniga. För arvs-, gåvo- och förmögenhetsskatterna är dock situationen den omvända: De som anser sig vara mest kunniga är den grupp som tror att det fuskas mest.

Tabell 5 Hur andelen som tror att det fuskas med skatter varierar med egen uppfattning om kunskap i samhällsfrågor (procent)

	Alla	Anser sig ha stor kunskap (31 procent)	Anser sig ha liten eller ingen kunskap (19 procent)
Kommunal inkomstskatt	40	38	49
Statlig inkomstskatt	46	45	50
Arbetsgivaravgift/Arbetsgivaravgifter	52	53	56
Bolagsskatt	62	62	64
Gåvoskatt	72	76	66
Arvsskatt	57	62	57
Förmögenhetsskatt	74	78	73
Fastighetsskatt	30	30	31
Fordonsskatt	17	12	24
Koldioxidskatt på bensin/diesel	18	13	26
Alkoholskatt	39	35	44

Kommentar: Andelen av dem som har en uppfattning i olika kategorier som tror att fusk är mycket eller ganska vanligt.

Kan ”egen” erfarenhet förklara uppfattning av skattefusk?

Också den egna erfarenheten av specifika skatter kan tänkas påverka uppfattningen om hur vanligt det är med fusk. Den egna erfarenheten kan både vara att man vet att en viss skatt är mycket svår att fuska med (t.ex. fordonsskatt och koldioxidskatt) eller att man vet att både man själv och ens vänner/kollegor (inte) fuskar med en viss skatt som man bör betala. I Tabell 6 nedan redovisas fem skatter och hur egen erfarenhet påverkar svarsmönstren:¹¹

Tabell 6 Egna erfarenheters betydelse för uppfattning om skattefusk (procent)

	Alla	Företagare	Icke företagare
Arbetsgivaravgifter	52	31	54
Bolagsskatt	62	38	66
Fastighetsskatt	29	Villaägare	Icke villaägare
		25	35
Fordonsskatt	16	Bilägare	Icke bilägare
		15	22
Koldioxidskatt	17	16	25

Kommentar: Andelen av dem som har en uppfattning i olika kategorier som tror att fusk är mycket eller ganska vanligt.

Vi ser klara indikationer på att egen erfarenhet påverkar uppfattningen om skattefusks omfattning negativt. Företagare tror i mycket mindre utsträckning än icke-företagare att det fuskas med arbetsgivare- och egenavgifter liksom villaägare i mindre utsträckning än andra tror att det fuskas med fastighetsskatten. Detsamma gäller bilägare, som tror att det fuskas mindre med fordons- och koldioxidskatten jämfört med dem som inte har bil. Detta kan delvis bero på vissa gruppers större kännedom om specifika skatter, t.ex. bilägare som vet att det är svårt att fuska med fordons- och koldioxidskatten. Skillnaden skulle också kunna vara kopplad till frågan om förtroende och misstroende. Om man själv inte är företagare eller villaägare kanske man hyser misstro mot dessa grupper och därför tror att de fuskar i större utsträckning än vad medlemmar i dessa grupper själva tror.

Regressionsresultat

I Tabell 4 – 6 har vi fått indikationer på att olika sorters förtroende och kunskap samt erfarenheter påverkar hur vanligt förekommande man tror att skattefusk är. Vi skall nu analysera svenska folkets uppfattningar om skattefusk avseende kommunalskatt, fastighetsskatt och koldioxidskatt med hjälp av regressionsanalys där kontroll för flera faktorer är möjlig. Resultaten redovisas i Tabell 7.

Följande kan utläsas ur analyserna. Stark allmäntillit gör att man tror att det fuskas mindre med kommunalskatten medan en svag tillit till medmänniskorna ökar sannolikheten att tro att det fuskas med fastighetsskatten. Ett litet förtroende för styrande politiker gör att man tror att det i större utsträckning fuskas med båda dessa skatter, medan ett uttalat stort förtroende för politikerna gör att man är mindre benägen att tro att folk fuskar med koldioxidskatten. Den politiska tilliten har alltså inte bara betydelse för om man vill höja eller sänka skatter, utan också för huruvida man tror att det skattefuskas. Med tanke på resultaten i Skatteverket (2003) är detta kanske inte så förvånande, eftersom ”personer i framträdande ställning bryter mot samhällets normer” anges som ett vanligt skäl till varför man fuskar med skatter. De som tycker sig ha dåliga eller inga kunskaper om samhällsfrågor är också mer benägna att tro att det fuskas. Som antytts ovan tror villaägare att det fuskas mindre med fastighetsskatten samtidigt som bilägare tror att det fuskas mycket mindre med fordons- och koldioxidskatten jämfört med de respondenter som saknar bil, vilket skulle kunna tyda på att de har större skattespecifika kunskaper och därför vet att det är svårt att fuska med dessa skatter. För den kommunala inkomstskatten tycks det omvända gälla. Höginkomsttagare tror att det fuskas mer med den kommunala inkomstskatten än vad respondenter med lägre inkomst gör. Politiska sympatier verkar inte spela någon roll för uppfattningen om skattefusks omfattning.

Tabell 7 Uppfattningar om fusk med olika skatter (logistisk regression, uppskattade oddskvoter)

	Kommunalskatt	Fastighetsskatt	Koldioxidskatt
Stark allmän tillit	0,76**	1,14	1,02
Svag allmän tillit	1,22	1,56**	0,80
Stort politiskt förtroende	0,81	0,94	0,63**
Litet politiskt förtroende	1,37**	1,43**	0,95
Morgontidning	0,96	0,77*	0,65**
Anser sig veta mycket om samhället	1,02	1,30*	1,11
Anser sig veta litet om samhället	1,57**	1,04	1,73**
Universitetsutbildad	0,83	0,69**	0,79
Hög inkomst	1,49**	1,28	0,93
Låg inkomst	0,90	1,42**	0,92
Villaägare	--	0,64***	--
Storstad	--	--	0,68*
Landsbygd	--	--	1,19
Bilägare	--	--	0,46***
Ålder	1,02	0,98	1,00
Ålder2	1,00	1,00	1,00
Kvinna	0,90	1,48***	0,93
v	1,07	0,66	0,49
mp	1,65	0,78	0,76
s	1,22	0,91	0,92
c	0,73	0,51	0,63
fp	1,45	0,97	0,49
kd	1,39	0,95	0,46
m	1,64	0,61	1,46*
Antal observationer	1110	1069	990

Kommentar: För alla variabler utom ålder kan de så kallade oddskvoterna tolkas såsom att om denna är mindre än ett så är det mindre sannolikt att tro att det skattefuskas och över ett att det är mer sannolikt att det skattefuskas.

*p<0,10, **p<0,05, ***p<0,01; Ju fler stjärnor, desto säkrare statistiskt samband.

Hur förklarar vi attityderna?

I detta kapitel har vi för det första försökt belysa svenska folkets inställning till olika skatters nivåer. Tycker man att de bör höjas eller sänkas? Det visar sig att en övervägande del av alla respondenter anser att samtliga skatter bör sänkas. Det finns emellertid gradskillnader. Det är t.ex. betydligt färre som vill sänka bolagsskatten (21 procent) än som vill sänka de kommunala och statliga inkomstskatterna (50 procent resp. 52 procent). Den skatt som allra flest vill sänka är dock fastighetsskatten, som 71% av respondenterna vill sänka eller ta bort, tätt följd av gåvo- och arvsskatten. I ljuset av dessa resultat får man nog anse att regeringens avskaffande

(efter det att enkäten skickats ut) av de två förstnämnda skatterna skedde i enlighet med den allmänna opinionen. Vad gäller skattehöjningar är det förmögenhetsskatten som flest (18,5 procent) vill se höjd, medan endast 2 procent vill se en höjning av fastighetsskatten, som är den minst populära skatten att höja.

Vi har gjort en regressionsanalys av vad som förklarar skillnader i attityder till sänkningen av tre olika skatter, kommunal inkomstskatt, fastighetsskatt samt koldioxidskatt på bensin och diesel. Vi har framförallt velat se vilken roll olika typer av förtroende och kunskap spelar. Om man inte litar på de styrande politikerna litar man kanske inte heller på att de förvaltar ens skattepengar väl. Lågt politiskt förtroende skulle därför kunna bidra till att man i större utsträckning vill sänka skatterna.

Massmedias rapportering förefaller också ha betydelse för folks attityder. Låt oss här spekulera en aning kring möjliga tolkningar. Att en skatt uppmärksammats i media tycks för det första göra att fler människor faktiskt har en uppfattning om skatten över huvud taget. För det andra tycks också medias rapportering påverka attityden i sig. Fastighetsskatten och dess höjningar har varit föremål för mycken debatt de senaste åren och ofta har det fokuserats på de fördelningsmässiga aspekterna. Människor som bor i områden som under senare år blivit attraktiva har sett sina taxeringsvärden och därmed skattebördor öka. Detta gäller även de med låga inkomster. Just detta har uppmärksammats mycket i media och kan vara en förklaring till att 71 procent av respondenterna *som inte äger sitt boende* ändå vill att fastighetsskatten skall sänkas. För den kommunala inkomstskatten och koldioxidskatten ger ett stort nyhetsintag i form av morgontidningar motsatt resultat – morgontidningsläsare är mindre benägna än andra att vilja sänka dessa skatter. Här är det kanske inte så mycket själva skattenivån som fått medial uppmärksamhet. Tidningsläsare har däremot i stor utsträckning fått ta del av rapporteringar om neddragningar i den kommunala sektorn och larmrapporter om dålig kvalitet och arbetsmiljö i skolor och vårdinrättningar. När det gäller koldioxidskatten skulle larmrapporter om att klimatet håller på att förändras kunna påverka morgontidningsläsare i riktningen att vilja öka insatserna för att rädda miljön.

För det andra har vi belyst och lite mer på djupet analyserat svenska folkets uppfattning om huruvida det fuskas med olika skatter. Det visar sig att de skatter som svenska folket tror att det fuskas mest med är förmögenhetsskatt och gåvoskatt, tätt följda av bolagsskatt och arvsskatt. De skatter som svenska folket tror det skattefuskas minst med är fordonsskatt och koldioxidskatt på bensin och diesel – uppskattningar som torde stämma ganska väl eftersom dessa skatter är svåra att smita ifrån.

Är politiker ”allmänna” syndabockar i opinionshänseende? Även om det är individer som fuskar så tyder våra resultat på att förtroendet för politikerna spelar en minst lika stor roll för fusket som förtroendet för medmänniskor i allmänhet. Ett lågt politiskt förtroende kan göra att man tror att det fuskas mycket, antingen för att politikerna ses som dåliga förebilder eller som dåliga ”samhällsbyggare” där systemet närmast inbjuder till fusk.

Till sist några ord om validiteten i analysen. Mäter vi verkligen det vi avser att mäta? I en attitydundersökning infinner sig alltid tolkningsproblem. Dessa får, allmänt sett, anses vara svårare ju mer komplexa frågeställningar som respondenten ställs inför. Beträffande uppfattning om skattefusk får frågorna anses vara relativt svåra att besvara, vilket den ganska stora andel respondenter som valt svarsalternativet "ingen uppfattning" också ger uttryck för. Att förstå tanken bakom en skattefinansierad generell välfärdsstat och hur nivåer och utformning av olika skatter bidrar till dess implementering är inte alldeles enkelt, liksom det kan vara svårt för uttolkarna av svaren att känna till de bakomliggande motiven till att välja svarsalternativ för de olika skatterna. Det går inte heller att *veta* omfattningen av skattefusk, utan svaren på dessa frågor blir subjektiva uppfattningar. Dock är dessa subjektiva uppfattningar i sig viktiga att analysera – tror vi att våra medmänniskor betalar sin skatt och bidrar till vår gemensamma välfärd eller inte? Även om vi aldrig helt kan kontrollera om människor "gissar rätt" kan vi ändå fundera över vad det betyder för samhällets normer att 75 procent av dem som verkligen litar på sina medmänniskor i allmänhet tror att det fuskas med förmögenhetsskatten. Beror det på att man inte tror att det är "människor i allmänhet" som bör betala och fuskar med denna skatt, eller är fusket så allmänt utbrett att det blivit norm och man därför inte ser skattefusk som något anmärkningsvärt? Det är inte bara svårt att besvara frågorna. Det är ibland också, som vi hoppas skall ha framgått ovan, svårt att ge dessa statistiska samband meningsfulla tolkningar, och vi tror heller inte att sista ordet är sagt i dessa frågor. Vad som emellertid får anses relativt klart är att vi i föreliggande undersökning lyckas tämligen väl med att fånga upp svenska folkets attityder hösten 2004, oavsett svårigheterna att tolka svaren.

Noter

- ¹ * indikerar statistiskt skild från 1 med 90% säkerhet, ** indikerar statistiskt skild från 1 med 95% säkerhet, *** indikerar statistiskt skild från 1 med 99% säkerhet.
- ² Inte redovisat i tabellen.
- ³ Regressionen för höjning är inte redovisad i tabellen.
- ⁴ Inte redovisat i tabellen.
- ⁵ Av alla de elva skatterna i undersökningen spelar kön ingen roll för hur man upplever nivån av sju av dem. Kvinnor vill sänka eller ta bort fastighetsskatt, gåvoskatt och fordonsskatt i större utsträckning än män, medan de är mer benägna än män att vilja höja alkoholskatten.

- 6 Detta säger naturligtvis ingenting om huruvida kvinnor faktiskt har lägre kunskaper i samhällskunskap utan bara att mäns och kvinnors subjektiva uppfattning skiljer sig åt.
- 7 Resultatet hade blivit detsamma om vi valt förtroende för regeringen i stället.
- 8 Undantaget är arbetsgivareavgifterna, som tidningsläsarna mer än andra tror att det fuskas med.
- 9 25 procent av kvinnorna och 37 procent av männen anser sig ha stor kunskap om samhället. Andelen män som anser sig ha liten eller ingen kunskap är 16 procent, medan motsvarande andel av kvinnorna är hela 23 procent.
- 10 Om man ser till andelen män respektive kvinnor som tror att fusk är vanligt utan hänsyn till subjektiv kunskap är kvinnor något mer benägna att tro att det fuskas än män. Störst är skillnaden för arbetsgivareavgiften där 59 procent av kvinnorna tror att det fuskas, medan 45 procent av männen tror detsamma. För bolagsskatten är motsvarande siffror 68 procent respektive 57 procent. För två skatter, nämligen kommunalskatt och gåvoskatt är det emellertid männen som tror att det fuskas mest.
- 11 Valet av dessa fem skatter beror på att vi här kan avgöra egen erfarenhet av specifika skatter, eftersom vi kan urskilja vilka som borde vara skattskyldiga för respektive skatt.

Referenser

- Egendomsskattekommittén (2004), *Reformerade egendomsskatter*, SOU 2004:36, Stockholm, Fritzes.
- Hammar, H. och C. Jagers, S. (2003) ”Om svenska folkets acceptans av en skärpt klimatpolitik” in Holmberg, S & Weibull, L (red) *Fåfångans marknad*, SOM-rapport nr 33, SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Hammar, H. och C. Jagers, S. (2005) ”Can Trust in Politicians Explain Individuals’ Support for Climate Policy? The Case of CO2 Tax.” *Submitted to Climate Policy*
- Holmberg, S. & Oscarsson, H. (2004) *Väljare. Svenskt väljarbeteende under 50 år*. Stockholm, Nordstedts juridik.
- Rothstein, B. (2003) *Sociala fällor och tillitens problem*, Stockholm, SNS Förlag.
- Skatteverket (2003) *Allmänhetens syn på skattesystemet, skattefusk och myndigheters kontroll*, Rapport 2003:2.
- Skatteverket (2004) *Skatter i Sverige, Skattestatistisk årsbok*, Skatteverket.
- Skatteverket (2005) *Invandrarnas syn på skatter och Skatteverket*, Rapport 2005:4, Skatteverket.

ENERGISPARANDE

PER HEDBERG OCH SÖREN HOLMBERG

Etablerade politiker säger det, myndigheter säger det, och inte minst miljörelsen säger det – vi måste minska energianvändandet. Skälen kan skifta: Oljekällorna sinar. Energiförbränning spär på växthuseffekten. Energiförbränning smutsar ned och riskerar människors hälsa. Pengar kan användas bättre än till dyr energi. Men oavsett skäl, uppmaningen blir densamma – spar på energin. Och omfattande energispar kampanjer dras igång.

Vår första fråga är den uppenbara. Hur är det bland de många människorna? Sparas det på energin? Och vilka är det i så fall som sparar och på vad sparas det? Vår andra fråga är mer teoretisk. Vad är det för faktorer som påverkar hur människor handlar när det gäller energianvändning? Att sociala och ekonomiska omständigheter spelar in är en naturlig hypotes. Fattiga har mer behov av att hålla igen och spara än rika. De måste vända på slantarna för att få ekonomin att gå ihop. Villabonde har mer energisparmöjligheter än lägenhetsboende och kanske också mer behov eftersom uppvärmningen ofta kostar mer i en villa än i en lägenhet. En annan hypotes är att inställning också spelar en roll. Mer konkret föreställer vi oss att människor med en miljöbevarande grön ideologi är mer mottagliga för energisparuppmaningar än andra människor utan en sådan ideologisk grundsyn.

Tillspetsat kan man säga att vi ställer en form av *Homo Economicus*-hypotes mot en ideologihypotes. I vad mån styrs människors eventuella energisparande av plånboken respektive av gröna ideologiska föreställningar? Om fattiga personer oberoende av grön inställning energisparar mer än rika har vi ett exempel på ekonominspirerat beteende. Om däremot människor med en grön attityd oberoende av ekonomiska omständigheter sparar energi mer än människor utan en grön inställning har vi ett ideologiinspirerat beteende. Vår empiriska prövning kommer att visa i vilken utsträckning vi får något av dessa båda renodlade utfall.

Datamaterialet består av 2004 års SOM-undersökning och ett speciellt frågebatteri kring människors energianvändning i olika sammanhang. Vi frågade om energisparande i fem olika fall – uppvärmning av bostaden, användning och val av belysning, användning och val av elapparater, varmvattenförbrukning och transporter/resor. Enkätfrågan löd sålunda: ”Hur ofta försöker Du minska Din energianvändning i följande sammanhang?”¹

Det är viktigt att notera att vi inte mäter beteende. Vi mäter människors rapporter om sitt eget beteende. Och det kan vara en stor skillnad. Man kan i vårt fall på goda grunder misstänka att svaren på sparfrågorna kommer att ha en positiv bias. Det är mer socialt acceptabelt att spara än att slösa. Andelen människor som säger

att de försöker minska sin energianvändning kommer alltså med stor sannolikhet att vara något för hög jämfört med andelen som verkligen *de facto* gör något. Hur stor denna överskattning kan vara vet vi inte. Resultaten tyder dock på att den inte kan vara speciellt stor eftersom andelen människor som totalt sett anger att de försöker energispara är förhållandvis låg. Men det är klart om vi gör det orealistiska antagandet att alla som uppger att de sparar, i verkligheten inte gör det, får vi en överskattning på maximalt 15-25 procentenheter.

Hur stor överskattningen kan vara i olika social och politiska grupper vet vi heller inte. Ett rimligt antagande är dock att den inte skiljer sig åt på något dramatiskt sätt mellan män och kvinnor, mellan ung och gammal eller mellan socialdemokrat och moderat. Om man vill vara extra försiktig kan vi säga att studien inte gäller sparbetende utan attityden eller inklinationen till energisparbetende. Personer som säger att de energisparar önskar eller vill gärna att de verkligen sparade.

Resultaten i tabell 1 visar att mellan 15-25 procent av svarspersonerna uppger att de *mycket ofta* eller *alltid* försöker minska sin energianvändning på de angivna sätten. Mest populärt är att spara på belysningen respektive uppvärmningen, minst populärt är att spara energi på resor.

Andelen personer som helt nonchalerar energisparandet, och anger att de *aldrig* försöker minska sin energianvändning, är ungefär lika stor. Mellan 8-20 procent av svenskarna uppger att de aldrig energisparar; flest när det gäller resor och lägst andel när det gäller belysning. De ljumma mittsvaren att man *ibland* eller *ganska ofta* försöker minska energianvändningen var de klart vanligaste svaren, cirka 60 procent avgav dem.

Tabell 1 Försöker minska energianvändning (procent)

fråga: "Hur ofta försöker Du minska Din energianvändning i följande sammanhang"

	aldrig	ibland	ganska ofta	mycket ofta	alltid	summa procent	antal personer
uppvärmning av bostaden användning och val	15	31	29	16	9	100	1656
av belysning användning och val av	8	30	37	18	7	100	1664
elapparater/elektriska verktyg/redskap	19	35	29	12	5	100	1658
varmvattenförbrukning	16	30	33	14	7	100	1663
transporter/resor	20	41	24	11	4	100	1641

Kommentar: Personer som inte besvarat frågan ingår ej i procentbasen. Andelen personer som ej besvarat de olika besparingsfrågorna varierar kring 6 – 7 procent.

Tabell 2 *Energisparande i olika sociala och politiska grupper (procent)*

	energisparande			summa procent	antal personer
	sparar lite	sparar medel	sparar mycket		
<i>kön</i>					
man	33	35	32	100	845
kvinnor	29	36	35	100	835
<i>ålder</i>					
15-30	48	34	18	100	324
31-60	31	35	34	100	883
61-85	20	37	43	100	473
<i>bostadsort</i>					
ren landsbygd	20	35	45	100	249
mindre tätort	26	34	40	100	366
stad, större tätort	34	37	29	100	785
de tre storstäderna	39	33	28	100	259
<i>utbildning</i>					
grundnivå	26	34	40	100	424
mellannivå	32	36	32	100	756
universitet/högskola	35	34	31	100	483
<i>inkomst</i>					
mycket låg	31	30	39	100	327
ganska låg	29	33	38	100	338
medel	33	36	31	100	288
ganska hög	31	38	31	100	280
mycket hög	32	39	29	100	356
<i>boende</i>					
bor i villa	23	38	39	100	959
bor i lägenhet	43	32	25	100	659
<i>familjeklass</i>					
arbetarhem	30	34	36	100	722
jordbrukarhem	25	35	40	100	52
tjänstemannahem	30	37	33	100	443
högre tjänstemannahem	35	35	30	100	248
företagarhem	36	37	27	100	142
<i>partisympati</i>					
v	28	38	34	100	143
s	28	37	35	100	540
c	30	31	39	100	108
fp	33	39	28	100	160
m	37	32	31	100	337
kd	29	34	37	100	76
mp	27	35	38	100	89
<i>vänster-höger dimension</i>					
klart till vänster	27	33	40	100	129
något till vänster	25	42	33	100	413
varken vänster eller höger	30	34	36	100	530
något till höger	36	35	29	100	405
långt till höger	41	31	28	100	135
<i>grön dimension</i>					
klart åt det gröna hållet	20	41	39	100	215
något åt det gröna hållet	30	32	38	100	451
varken grön eller grå	31	37	32	100	503
något åt det gråa hållet	32	39	29	100	326
klart åt det gråa hållet	50	22	28	100	113
samtliga	31	35	34	100	1680

Kommentar: Siffrorna över huruvida svarspersonerna sparar mycket eller lite el har tagits fram genom ett additivt index omfattande delfrågorna i tabell 1. De fåtal personer som hoppat över någon enskild delfråga har tilldelats värdet 1 för den besparingen, d v s sparar aldrig. Personer som inte besvarat någon av delfrågorna har uteslutits ur analysen. Det grundläggande indexet varierar från 5 (sparar aldrig) och 25 (sparar mycket ofta). Indexvärdena från 5-25 har därefter tredelats. Inkomstvariabeln avser hushållsinkomst. Hushåll med inkomster mellan 0 – 200 000 kr har kategoriserats som mycket låg, 201 000 – 300 000 som ganska låg, 301 000 – 400 000 som medel, 401 00 – 500 000 som ganska hög och hushållsinkomster från 501 000 kr och uppåt som mycket hög. Måttet på den gröna dimensionen bygger på en fråga om ett miljövänligt samhälle. Frågan är formulerad som ett förslag där svarspersonerna ombeds bedöma om förslaget är mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt, ganska dåligt eller mycket dåligt. Frågeformulering var: "Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen tillväxt". Skalan från "mycket bra förslag" till "mycket dåligt förslag" har i tabellen omtolkats till ytterpunkter på en grön-grå dimension där "mycket bra förslag" motsvarar "klart åt det gröna hållet" och "mycket dåligt förslag" motsvarar "klart åt det gråa hållet". Placeringen på vänster-högerdimensionen bygger på en självklassificeringsfråga.

De olika sparformerna överlappar i stor utsträckning bland svarspersonerna. Män-
niskor som tenderar att energispara i ett sammanhang tenderar också att energi-
spara i andra sammanhang. Alla korrelationer är klart positiva. Sambanden (r)
mellan människors användande av de olika sparmetoderna är tydliga och håller sig
mellan som högst $+0.68$ och som lägst $+0.39$.² Sambanden är tillräckligt entydiga för
att det skall vara möjligt att konstruera ett index omfattande alla de fem olika spar-
formerna. I tabell 2 har vi tredelat ett sådant index och klassificerat svarspersonerna
i tre grupper – människor som tenderar att energispara *lite*, *medel* eller *mycket*.
Resultaten visar i vilken utsträckning som man energisparar i olika sociala och
politiska grupper.

Mönstren är relativt tydliga. Energisparare tenderar att var kvinnor, äldre, lands-
bygdsbor, lågutbildade, låginkomsttagare, villabor, arbetare och jordbrukare, cen-
terpartister och miljöpartister, människor med vänsterinställning och personer med
grön ideologi. Skillnaderna är ibland små mellan olika grupper – till exempel mel-
lan kvinnor och män – men klart mer respektingivande mellan andra grupper – till
exempel mellan unga och äldre eller mellan villabor och lägenhetsboende.

De olika grupperna överlappar naturligtvis med varandra. Villaboende är vanli-
gare på landsbygden än i städerna. Lågutbildade tenderar att var äldre och med
lägre inkomster. Vänstermänniskor tenderar att vara åt det gröna ideologiska hållet.
Vi måste konstanthålla de olika faktorerna i multivariata analyser innan vi kan säga
någonting om i vad mån vi kan tala om självständiga effekter. Det visar sig då att
vänster-högerdimensionen inte har någon oberoende effekt. Det samma gäller kön,
familjeklass, utbildningsnivå och partisympati. Övriga faktorer har alla i olika grad
självständiga effekter på i vilken grad människor försöker spara energi.

Resultaten i tabell 4 visar utfallet av en serie regressionsanalyser med några av de
sociala och politiska grupperna som oberoende variabler till den beroende variabeln
energisparande. Analysen har inte enbart begränsats till att studera variationen i
energisparindexet. Vi har också analyserat sambanden för vart och ett av de olika
energisparformerna. Det visar sig nämligen att mönstren ser något olika ut bero-
ende på vilka sparformer vi talar om. I tabell 3 redovisas för tydlighetens skull an-
delen svars personer i olika sociala och politiska grupper som anger att de mycket
ofta eller alltid försöker minska energianvändningen när det gäller de sparområden
vi studerar, det vill säga uppvärmning, belysning, val av elapparater, varmvattenan-
vändning och resor.

En faktor har en påtaglig och självständig effekt oberoende av vilken sparform vi
talar om. Den faktorn är ålder. Äldre människor energisparar mer än yngre i alla
lägen; ett något oroande resultat om det beror på att en gammaldags sparmoral kan
har ersatts av en mer modern slösamoral bland yngre människor. Den ekonomiska
inkomstvariabeln har en oberoende effekt – fattiga energisparar mer än rika – men
inte i alla sammanhang. När det gäller bostadsuppvärmning och varmvattenanvänd-
ning blir inkomsteffekten inte signifikant – här tar boendefaktorn över.

Tabell 3 Olika slags energisparande i olika sociala och politiska grupper (procent)

	<i>andel försöker mycket ofta eller alltid minska energianvändningen</i>				
	uppvärmning av bostaden	val av belysning	val av elapparater	varmvatten- förbrukning	transporter; resor
<i>kön</i>					
man	27	24	15	20	14
kvinnor	23	26	18	22	17
<i>ålder</i>					
15 – 30	13	17	10	10	10
31 – 60	26	25	16	20	13
61 – 85	31	30	22	31	24
<i>bostadsort</i>					
ren landsbygd	42	36	23	27	20
mindre tätort	30	24	17	27	14
stad	21	22	15	18	14
storstad	16	25	14	16	16
<i>utbildning</i>					
grundnivå	26	27	20	26	20
mellannivå	27	24	15	20	13
universitet	22	25	17	19	16
<i>inkomst</i>					
mycket låg	25	30	25	24	23
ganska låg	25	28	16	24	20
medel	20	23	14	20	14
ganska hög	29	23	18	17	10
mycket hög	25	21	12	18	10
<i>boende</i>					
villa	32	27	17	24	14
lägenhet	14	22	15	16	17
<i>partisympati</i>					
v	25	24	20	20	20
s	24	23	17	23	15
mp	23	27	21	18	25
c	27	31	12	23	18
fp	24	22	10	18	13
kd	24	22	12	22	16
m	26	28	17	21	11
<i>grön dimension</i>					
klart grön	27	34	26	27	25
något grön	25	26	17	22	18
varken eller	24	23	14	19	12
något grå	23	21	13	19	12
klart grå	30	25	16	21	13
samtliga	25	25	17	21	15

Kommentar: Se tabell 1 och 2 för frågeformulering och avgränsningar.

Tabell 4 Vad förklarar energisparande? (β -koefficienter)

oberoende variabler	beroende variabler					
	uppvärmning av bostad	val av belysning	val av el-apparater	varmvatten-förbrukning	transporter; resor	energispar index
ålder	+0.14	+0.11	+0.10	+0.18	+0.06	+0.12
stad-land	-0.10	-0.02*	-0.02*	-0.06	-0.02*	-0.05
utbildningsnivå	+0.01*	+0.02*	+0.01*	-0.01*	+0.01*	+0.01*
hushållsinkomst	-0.01*	-0.05	-0.07	-0.03*	-0.09	-0.05
villa-lägenhet	-0.15	-0.05	-0.03	-0.08	-0.03*	-0.07
grön-grå ideologi	-0.04*	-0.07	-0.10	-0.07	-0.15	-0.08
adj. R ²	.14	.04	.04	.10	.05	.10

Kommentar: Resultaten visar β -koefficienter i multipla regressionsanalyser (OLS) med olika former av energisparande som beroende variabler. Alla variabler är kodade mellan 1 – 5. Höga värden står för mycket energisparande, hög ålder, storstad, hög utbildning, hög inkomst, boende i lägenhet och grå ideologi. Koefficienter utmärkta med en asterix (*) är inte signifikanta på .05-nivån.

Villabor spar mest på uppvärmning och varmvatten oberoende av inkomst. Villabor har mer möjligheter att energispara än lägenhetsboende och kanske också mer incitament. Att möjligheten spelar en stor roll visas av att landsbygdsbor som oftast bor i egna hus uppvisar en speciellt stark tendens att energispara när det gäller bostadsuppvärmningen, men i mindre grad när det gäller andra sparformer. De självständiga effekterna av inkomst och boende visar att det finns ett stöd för *Homo Economicus*-hypotesen. Människors ekonomiska egenintresse påverkar graden av energisparande. Det betyder att ekonomiska incitament kan användas om vi vill åstadkomma mer energihushållande.

Men resultaten visar också att grön ideologi har en självständig inverkan på energisparande. Och det gäller oavsett vilka sparformer vi talar om; dock med ett undantag. Det undantaget är uppvärmning av bostaden där effektmåttet inte är statistiskt signifikant. Villabor tenderar att spara på uppvärmningskostnaderna oavsett om de har en grön eller grå inställning till miljön. Någon extra sparinsats görs inte här av människor med en grön ideologi. När det däremot gäller de övriga sparformerna återfinns en självständig effekt av grön ideologi, speciellt tydlig vid val av transporter/resor. Människors energihushållning kan påverkas med ideologiska argument, kanske också med idealistiska.

Vårt huvudresultat är att såväl plånbok som ideologi spelar en självständig roll när svensken energisparar. Därutöver har analysen visat på betydelsen av möjligheten att kunna energispara. Det är svårare att påverka sin energianvändning om man bor i lägenhet än om man bor i villa. Det är därför inte överraskande att villabor energisparar klar mer än personer som bor i lägenhet. Det mest överraskande resul-

tatet är istället att ålder har ett så starkt självständigt samband med energisparande. Den äldre pensionärsgenerationen hushållar mycket mer med alla former av energi än medelålders och yngre människor. Kan det bero på att de äldre läste om Spara och Slösa i *Lyckoslanten* när de var unga – och lärde sig något?

Noter

- ¹ Undersökningen av svenska folkets energisparande ingår i forskningsprojektet *Energiopinionen i Sverige* som finansieras av *Energimyndigheten*.
- ² Korrelationen mellan energisparande när det gäller belysning och val av elapparater är högst (+.69). Lägst är sambandet när det gäller att försöka minska energianvändning via bostadsuppvärmning respektive transporter/resor (+.39).

HEMMAHÖRANDE PÅ FLERA NIVÅER

LINDA BERG

Det är spännande att iaktta den mängd av åtgärder som vidtas på olika politiska nivåer för att stärka människors känsla av samhörighet med en viss nivå eller ett visst territoriellt område.¹ Olika försök att motverka dåligt rykte eller stärka gemenskapen förekommer i allt från stadsdelar i våra storstäder och ända upp till EU-nivå. Ett lokalt exempel är Borås kommun som för ett par år sedan satsade miljoner på en kampanj för att förbättra stadens rykte – riktat mot de egna invånarna. Det fanns en vilja från politiskt håll att skapa en positiv anda i kommunen som bl.a. manifesterades i en kampanj kallad ”Borås med nya ögon” som gick ut på att försöka suddas bort stadens negativa rykte som tråkig och regnig.² Andra välkända exempel är regionala flaggor, beslutet att göra den svenska nationaldagen till en helgdag och att det finns en särskild dag, flagga och sång för EU. Det här är inte heller något typiskt svenskt fenomen, tvärtom pågår liknande tendenser runt om i Europa³.

För statsvetare är det framförallt de *politiska* nivåerna i samhället som är intressanta. Människors känslomässiga bindningar till ett visst (politiskt indelat) område antas bidra till att stärka legitimiteten och stabiliteten i detta område. Men inom andra samhällsvetenskaper har intresset för frågor som rör människors känslor av identifikation med territoriella områden varit mer väletablerat sedan länge. Inte minst har fenomenet *nationalism*, både dess positiva och negativa aspekter, uppmärksammats av exempelvis sociologer, psykologer och socialantropologer. I den omfattande floran av forskning finns många spännande infallsvinklar om allt från nationalismens framväxt, dess betydelse idag, och olika varianter av nationella känslor som finns hos individer i olika länder. (Se t.ex. Hjerm 2000; Calhoun 1995; Anderson 1991; Smith 1986). Något som inte är lika undersökt är däremot var och hur människor känner sig hemma på *olika* samhällsnivåer.

Känslomässiga bindningar till flera nivåer

Två huvudsakliga anledningar motiverar varför det är intressant att undersöka var och hur människor känner sig hemma på *olika* samhällsnivåer. För det första handlar det om varför det generellt är intressant (ur ett politiskt perspektiv) att studera känslor av hemmahörande i ett samhälle. I demokratiteori återfinns betydelsen av känslor av territoriellt hemmahörande framförallt i resonemang om *demos*, folket. Vilket är folket som styr, och hur ska de avgränsas från andra? (Dahl 1989) En stark känsla av *demos*, av hemmahörande på ett visst område, brukar ses som en god

förutsättning för ett stabilt demokratiskt samhälle. Att känslor av territoriell identifikation kan ha stor betydelse (och lika ofta av negativ karaktär) visar inte minst den politiska sprängkraften hos olika nationalistiska rörelser.

För det andra har det de senaste decennierna skett en omfattande förändring av den politiska organiseringen i samhället. Utöver medlemskapet i EU har nya politiska beslutsnivåer tillkommit, t.ex. stadsdelsnämnder och nya regioner. Omfattande decentraliseringar har överfört en allt större del av ansvaret för välfärdsfrågor till kommuner och landsting. Förändringarna innebär att det svenska samhället idag kan betraktas som ett flernivåsystem (Johansson 2000; Jerneck & Gidlund 2001; Nilsson 2002).

Nya gränser och en ny institutionell inramning innebär att det uppstår nya och fler möjligheter för människor att känna att de hör hemma på olika territoriella nivåer. Var och hur de faktiskt känner sig hemma i flernivåsystemet är frågor öppna för ny forskning. I den europeiska samhällsdebatten har frågan om människors känslor av hemmahörande framförallt diskuterats i förhållande till *nya* politiska nivåer, framförallt EU och nya regioner. Det handlar i stor utsträckning om vilken legitimitet dessa nya nivåer har (Duschesne & Frogier 1995; Schmitt & Thomassen 2001). I följden av diskussionen om "regionernas Europa", och EU som ett flernivåsystem, har föreställningar om att människor kan ha känslomässiga bindningar till flera politiska nivåer blivit vanligare. Michael Keating menar t.ex. att: "new and rediscovered identities are often multiple rather than singular, operating at two or even three levels" (Keating & Hughes 2003). Men de empiriska studierna på området är fortfarande ganska få, och ofta görs jämförelser på aggregerad nivå mellan olika länder. Individuella skillnader och variation av identifikation med flera olika nivåer har varit relativt ovanliga, särskilt i Sverige (men se t.ex. Möller 2003, Berg 2004).

Det finns ett flertal teorier med basen i psykologi som kommit att ligga till grund för föreställningar om hur individer hanterar och känslomässigt känner sig fästa vid olika territoriella nivåer. Utifrån olika teoretiska resonemang är det möjligt att diskutera känslomässiga bindningar till flera nivåer utifrån tre olika dimensioner eller perspektiv.

För det första handlar det om skillnader mellan de olika specifika *nivåerna*. Enligt vissa teoretiker antas känslomässiga bindningar skilja sig åt beroende på att olika nivåer har olika karaktär, eller för att identifikation på olika nivåer anses fylla olika syften. Ett syfte kan vara *differentiering*, där identifikationen hjälper till att särskilja människor när olika grupper möts och interagerar. Ett annat syfte kan vara *inkludering*, vilket bidrar till att få människor att känna att de tillhör en gemenskap av jämlikar. Ronald Inghart menar t.ex. att regionala identiteter skulle vara inkompatibla med en europeisk identitet eftersom han menar att dessa två nivåer är av olika karaktär (Duschesne & Frogier 1995). Olika modeller har utvecklats som förklarar varför individer skulle föredra en viss nivå framför en annan. Enligt närhetsprincipen antas individer i första hand känna sig hemma i mindre grupper, och

lokala eller regionala nivåer skulle därför vara viktigast. Men om en större grupp bättre kan tillgodose individernas behov (och dessutom kontrollerar de mindre grupperna) antas identifikation med den större gruppen vara viktigast (Lawler 1992). Utveckling av känslomässiga bindningar till ett territorium antas också ta tid. Mäniskor förutsätts därför inte identifiera sig med nya områden och territorier.

För det andra är det också rimligt att diskutera *styrkan* i den känslomässiga bindningen. Vissa individer antas ha mycket starka känslor för ett eller flera områden, medan andra antas ha en betydligt svagare, eller till och med obefintlig, känsla. Det finns personer som inte känner att de hör hemma på någon territoriell nivå överhuvudtaget. För den här gruppen är inte territoriella indelningar relevanta kategorier för hur de tänker på gruppstillhörighet, utan exempelvis kön, yrke, livsstil eller ideologi kan ha en avsevärt mycket större betydelse. Givet värdeförändringar mot mer kosmopolitism och ökad migration är det tänkbart att det här är en ökande grupp.

För det tredje är frågan om *relation* mycket spännande. Relation syftar i detta fall på hur känslor gentemot de olika nivåerna hänger samman. Teoretiskt handlar det om ett spann mellan de individer som enbart har känslomässiga bindningar till en enda nivå (oavsett vilken det är), och de personer som känner sig lika hemma på alla nivåer. Den förra kategorin kan sägas ha en *exklusiv identifikation*. Enligt det här synsättet ses känslomässiga bindningar till olika nivåer som inkompatibla med varandra, d.v.s. att om man starkt känner sig hemma på en nivå fungerar det inte att samtidigt känna sig hemma på andra nivåer. Den senare kategorin av personer kan sägas ha en *multipl* identifikation, där territoriella identifikationer med olika nivåer upplevs vara *inbäddade* i varandra, och således helt kompatibla. (Hooghe & Marks 2001; Medrano & Guitérrez 2001; Huici, et al. 1997)

Hur starka bindningar har svenskarna till olika områden?

I årets SOM-undersökning har en fråga ställts om hur fäst man är vid olika territoriella områden från lokalt (den ort eller del av kommun som man bor i) till Europa. De svarande har ombetts att för varje nivå ange hur fästa de är vid just detta område, på en skala mellan noll till tio (från *inte alls fäst* vid till *mycket fäst* vid). Den övergripande bilden i tabell 1 visar att för de lägre (inhemska) nivåerna är det ganska likartade mönster.

Det är en något större andel personer som är starkt fästa vid sin ort eller kommun, än vid kommunen som helhet samt län eller region. Däremot är det stora skillnader jämfört med hur starkt fästa människor är vid Sverige, EU och Europa. Störst andel (43 procent) är mycket fästa vid Sverige, medan endast sex procent är mycket fästa vid EU. Omvänt är 26 procent inte alls fästa vid EU, jämfört med den knappa procent som anser att de inte alls är fästa vid Sverige. I frågans utformning fanns det möjlighet att särskilja hur fäst man är vid dels EU, dels Europa. Som syns är det stor skillnad. Många fler svenskar känner sig fästa vid Europa än vid EU.

Andelen som känner sig mycket fästa vid Europa är nästan lika stor som för den egna kommunen (16 respektive 17 procent). Vi kan också se att det är vid extremvärdena, inte alls fäst vid respektive mycket fäst vid, som de stora nivåskillnaderna återfinns. Det stora flertalet personer är ganska starkt fästa vid alla nivåer utom för EU, dvs. de har svarat fem eller högre på frågan om hur fästa de är vid respektive nivå.

Tabell 1 Andel personer som i varierande styrka är fästa vid sin ort/kommundel, sin kommun, sitt län/region, Sverige, EU och Europa (procent)

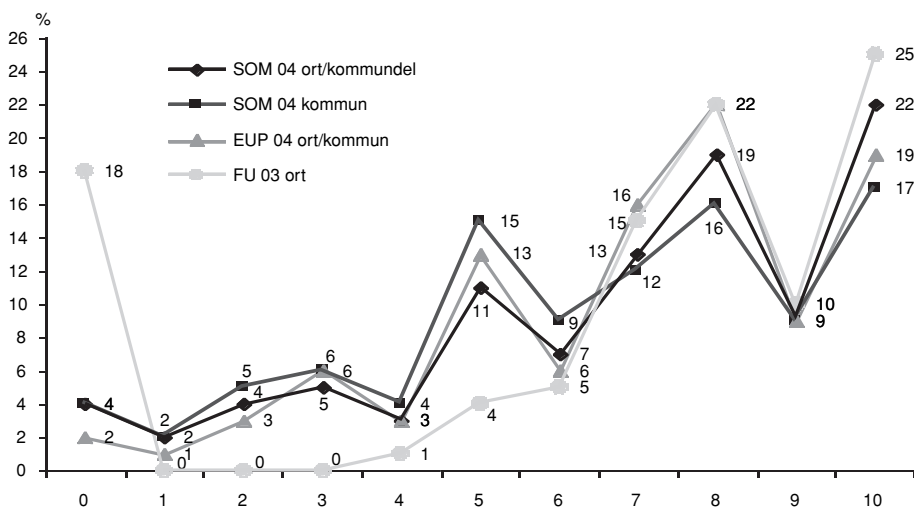
Hur fäst är du vid...	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Summa procent	Antal
Ort/kommundel	4	2	4	5	3	11	7	13	19	10	22	100	1696
Kommun	4	2	5	6	4	15	9	12	16	9	17	100	1695
Län/region	4	2	4	5	4	15	8	12	16	10	20	100	1681
Sverige	1	1	1	1	2	7	5	9	16	14	43	100	1689
EU	26	6	7	6	6	17	8	7	6	5	6	100	1651
Europa	10	3	4	5	5	18	9	10	12	8	16	100	1659

Kommentar: Frågan lyder: "Människor kan vara olika fästa vid olika områden. Hur fäst är Du vid: [respektive alternativ]". Skalan går från 0 (inte alls fäst vid) till 10 (Mycket fäst vid).

Jämfört med tidigare undersökningar finns här en intressant skillnad. I de särskilda SOM-undersökningarna för Västsverige har en fråga ställts i flera år var människor i första hand känner sig hemma, där enbart ett alternativ ska väljas från en lista som startar med orten där man bor och slutar med världen som helhet. När frågan har varit formulerad på så vis har närmare hälften av svarspersonerna svarat att de i första hand känner sig hemma på orten där de bor, följt av cirka 20 procent som känner sig hemma i första hand i Sverige (Johansson 2002). Skillnaden är markant jämfört med frågans lydelse i den här undersökningen. När det inte handlar om att välja *ett* område framför alla andra, utan möjligheten finns att ange styrka i identifikationen för varje område, är inte den känslomässiga bindning som anges starkast med orten, utan med Sverige.

En möjlig tolkning, som stämmer överens med en del psykologiska teorier, är att när människor ombeds att ange ett område där de i första hand känner sig hemma tänker de flesta på geografisk närhet. Möjligheten att ta med flera eller alla nivåer, gör däremot att det blir *styrkan* på den känslomässiga bindningen som hamnar i centrum. En annan förklaring skulle naturligtvis kunna vara att den här nya frågan inte har fungerat och att det är något fel på resultaten. För att pröva det finns möjlighet att jämföra med resultat från två andra undersökningar, folkomröstningen om euron 2003 (Se Oscarsson & Holmberg 2004) och valet till Europaparlamentet 2004, där frågor som liknar den här frågan har ställts. I diagram 1 nedan visas hur stark identifikation människor har med ort, kommundel eller kommun i tre olika undersökningar.

Figur 1 Grad av identifikation med ort, kommunal och kommun i tre olika undersökningar (procent)

Kommentar: De tre undersökningar som diagrammet baserats på är SOM-undersökning för hela Sverige 2004 ("SOM 04"), undersökningen om valet till EU-parlamentet 2004 ("EUP 04") samt undersökningen om folkomröstningen om euron 2003 ("FU 03"). För frågans lydelse i SOM 04, se diagram 1. I EUP 04 löd frågan: "Hur stark samhörighet känner Du med den ort/kommun där du bor?", med svarsskala 0-10 (från ingen samhörighet alls till mycket stark samhörighet). I FU 03 ställdes först frågan "Finns det någon särskild ort som du känner samhörighet med?", följt av en öppen fråga ställd till dem som svarade ja om vilken man tänker på, och först därefter en bedömning av hur stark samhörighetskänslan är med den angivna orten på en skala mellan 0-10. De som svarade nej på frågan har kodats som noll, varför denna kategori är högre än i övriga undersökningar. Se Berg 2004 för fler analyser av frågan i FU 03.

Samma mönster återfinns i samtliga tre undersökningar. Det är således troligen inget mätfel som gör att omkring 20 procent av svarspersonerna uppger den allra starkaste graden av känslomässig bindning till ort, kommunal och kommun. Även känslorna för Sverige och andra nivåer uppvisar ett likartat mönster i samtliga tre undersökningar (omkring 45 procent har mycket starka känslor för Sverige i alla undersökningarna). Slutsatsen blir att det inte handlar om mätfel eller slump att det blir olika svar när människor tillfrågas om *ett* område där de i första hand känner sig hemma, jämfört med frågor om hur *starkt* fäst man är vid varje nivå. I inledningen nämndes skillnaden mellan tre olika dimensioner av identifikation: nivå, styrka och relation. Skillnaden i svarsmönster pekar i riktning mot att det stämmer att styrkan i identifikation inte är samma sak som att svara på var man i första hand känner sig hemma.

Jämförelse mellan svenskar och andra EU-medborgare

Intresset för människors känslomässiga bindningar till olika områden är inget unikt svenskt fenomen. Tvärtom är det en fråga som intresserar politiker och forskare runt om i Europa. Länderna i Europa skiljer sig åt på många sätt, exempelvis vad gäller storlek, statsskick och konstitution. Även om vi enbart tittar på EU:s medlemsstater före senaste utvidgningen, finns det stora variationer i historisk utveckling och hur de lokala och regionala indelningarna ser ut. Med andra ord finns det all anledning att förvänta sig stora skillnader i hur starkt fästa människor i olika länder är vid olika områden. I *Eurobarometern*, EU-kommissionens opinionsundersökningar i EU:s medlemsländer, har de vid ett par tillfällen frågat människor om hur fästa de är vid olika områden.⁴ I tabell 2 visas hur stor andel som är mycket fästa vid sin stad/ort, sin region, sitt land och Europa.

Tabell 2 Andel personer som är mycket fästa vid sin stad, sin region, sitt land och Europa, i alla EU-länder 1995, 2000 och 2003 (procent)

	Stad/ort			Region			Land			Europa		
	1995	2000	2003	1995	2000	2003	1995	2000	2003	1995	2000	2003
Belgien	57	52	54	62	48	51	42	40	44	12	23	20
Danmark	45	48	52	56	44	49	73	68	76	10	22	22
Finland	31	30	43	39	37	46	59	53	64	6	15	11
Frankrike	43	41	46	50	39	45	51	45	50	9	17	14
Grekland	88	75	86	91	78	88	90	80	88	16	15	17
Irland	64	58	63	67	54	57	74	67	65	9	16	14
Italien	61	55	64	53	36	52	56	48	56	14	17	15
Luxemburg	58	46	49	62	45	44	58	55	57	20	35	32
Nederländerna	27	35	47	35	33	40	36	39	45	5	15	6
Portugal	69	61	66	72	59	63	74	60	62	15	20	16
Spanien	70	66	72	68	58	58	60	58	56	10	26	19
Storbritannien	44	45	51	50	42	45	54	50	48	4	11	7
Sverige	54	43	53	60	44	50	67	56	61	7	26	21
Tyskland	57	47	52	63	40	42	40	33	38	9	16	15
Österrike	62	59	65	71	55	58	60	55	58	7	24	23
EU15	55	50	56	60	47	49	58	52	51	10	19	14

Kommentar: Siffrorna i tabellen är hämtade från Eurobarometer 43.1bis (1995), 54.1 (2000) och 60.1 (2003). Frågan lyder: "Människor kan vara olika fästa vid sin stad eller ort, sin region, sitt land eller till Europa. Vänligen tala om hur fäst du är vid... [respektive alternativ]?" Fyra svarsalternativ finns för respektive nivå: mycket fäst vid, ganska fäst vid, inte särskilt fäst vid och inte alls fäst vid. Cirka 1000 svarande per land, utom Tyskland (ca 2000), Luxemburg (ca 600) och Storbritannien (ca 1300).

Precis som väntat finns det stora variationer mellan länderna. I en del federala länder är människor i högre utsträckning starkt fästa vid sina regioner än vid landet

som helhet. Medan i nordiska länder som Finland och Danmark med en historiskt svag regional nivå är känslorna starkast för den nationella nivån. Grekerna utmärker sig genom att en så stor andel personer är mycket starkt fästa vid alla inhemska nivåer, medan människor i Nederländerna i lägre grad är mycket fästa vid alla nivåer.

I alla länder är känslorna för Europa klart svagare än för de inhemska, lägre nivåerna. Men en intressant tendens är att det har skett en förskjutning över tid. 1995 var det framförallt i de gamla medlemsstaterna och i Sydeuropa som vi hittade personer som kände sig mycket fästa vid Europa. Luxemburgarna skiljer ut sig genom att vid samtliga tillfällen vara klart mest fästa vid Europa. Men förutom i Luxemburg är en större andel personer i norra Europa och bland de nyare medlemsstaterna mycket fästa vid Europa. Det ska dock påpekas att det är skillnad om frågan gäller Europa eller EU. Även i Eurobarometerns mätningar frågas det ibland om hur fäst man är vid EU, med klart lägre resultat än de siffror som syns i tabellen ovan (omkring 10-15 procent). Resultaten från SOM-undersökningen när det gäller skillnad mellan identifikation med olika nivåer stöds således även av ett generellt mönster för många EU-länder.

Den observante läsaren har säkert noterat att andelen svenskar som är mycket fästa vid olika nivåer i tabell 2 är avsevärt högre än för SOM-frågan i tabell 1. Förklaringen ligger i att Eurobarometern endast har fyra svarsalternativ mot SOM:s 11-gradiga skala. En sammanslagning av hur många som svarat mellan 7-10 för en viss nivå i SOM motsvarar ungefär andelen som svarat mycket fäst vid motsvarande nivå i Eurobarometern.

Vilka personer är fästa vid olika områden?

I opinionsundersökningar används nästan alltid kön, ålder och utbildning som bakgrundsfaktorer. En närmare undersökning av SOM-materialet visar att det i allmänhet är ganska lika svar mellan män och kvinnor, unga och gamla, samt människor med olika utbildning. Det finns dock en tendens att kvinnor, äldre och människor med lägre utbildning har en något starkare känslomässig bindning till Sverige eller till mer lokala områden. Män, yngre och människor med högre utbildning känner sig däremot något mer fästa vid EU, medan det inte är lika stora skillnader när det gäller hur fäst man är vid Europa.

Enligt teorier om territoriell identifikation talas det om en känslomässig socialisering med det område man är född i och bott länge i, vilket verkar stämma med åldersmönstret i materialet. Likaså är personer som är uppväxta på landsbygden, eller bor där nu, mer fästa vid de lokala och regionala områden som de bor i, jämfört med övriga personer. Storstadsbor är mest fästa vid sin kommun, och personer som är uppvuxna i storstad eller kommer från något annat land är mer fästa vid EU och Europa än övriga grupper. En utblick över skillnader i olika län visar att i Hal-

lands län är flest personer fästa vid sin ort och sin kommun. Den regionala identifikationen är starkast i Norrbotten, och här är man dessutom också starkast fäst vid Sverige. Stockholms län har flest personer som är fästa vid EU, medan sydsvenskar (med Kalmar län i spetsen) är de som mest känner sig som européer.

Tabell 3 Andel personer som är fästa vid olika områden, efter kön, ålder och utbildning (lodrätt procent)

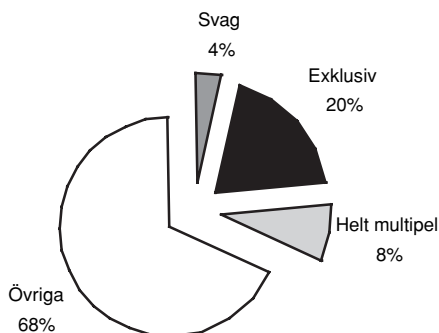
	Kön		Ålder				Utbildning			
	Kv	M	15-29	30-49	50-64	65-85	Låg	Medel-låg	Medel-hög	Hög
Ort/kommundel										
0	4	4	7	4	3	2	2	3	6	4
1-4	26	27	31	27	26	21	23	27	30	26
5-9	46	49	50	52	46	41	41	51	45	54
10	24	20	12	17	25	36	34	19	19	16
Kommun										
0	4	4	8	5	3	2	3	3	6	5
1-4	32	32	38	35	31	23	24	32	38	36
5-9	44	49	43	46	48	48	48	49	41	46
10	20	15	11	14	18	27	25	16	15	13
Län/region										
0	3	4	5	4	3	3	3	3	4	5
1-4	30	29	35	34	26	23	23	27	38	35
5-9	44	50	46	46	49	46	45	52	42	46
10	23	17	14	16	22	28	29	18	16	14
Sverige										
0	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1
1-4	11	13	12	14	14	7	13	10	17	10
5-9	41	47	52	48	43	31	32	45	46	54
10	47	39	34	37	42	61	54	44	36	34
EU										
0	30	23	21	25	28	32	35	24	25	21
1-4	43	41	43	46	43	34	37	45	43	43
5-9	22	30	30	25	24	26	22	25	27	30
10	5	6	6	4	5	8	6	6	5	6
Europa										
0	10	9	8	9	10	12	13	8	9	7
1-4	36	36	33	36	43	29	38	37	35	32
5-9	36	41	45	42	33	34	32	40	42	42
10	18	14	14	13	14	25	17	15	14	19
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal personer	846	848	312	562	451	371	431	570	349	329

Kommentar: Frågan lyder: "Människor kan vara olika fästa vid olika områden. Hur fäst är Du vid: [respektive alternativ]". Skalan går från 0 (inte alls fäst vid) till 10 (Mycket fäst vid). Andelen som svarat 0 respektive 10 är oförändrade, medan 1-4 samt 5-9 kodats om till var sin kategori.

Förutom att undersöka vilka personer som är fästa vid respektive nivå, togs i inledningen upp att även *styrkan* eller graden av känslomässig bindning är en dimension att ta hänsyn till. För att göra det har måtten på hur fäst varje individ är vid respektive nivå summerats. Svarsmönstren visar att det finns en stor variation med allt från individer som inte känner sig fästa vid någon nivå, upp till dem som är mycket fästa vid alla nivåer. Skillnaderna mellan olika grupper är dock ganska små och oftast inte heller signifikanta. Det är bara ålder som har en viss signifikant effekt, där personer med högre ålder tenderar att ha starkare känslomässiga bindningar till flera områden jämfört med yngre personer.

Den tredje dimensionen som nämndes i inledningen är *relation*, dvs. hur känslor gentemot de olika nivåerna hänger samman. Framförallt har skillnaden mellan ytterkategorier undersökts. En sådan ytterkategori består av personer som har en *exklusiv* identifikation, dvs. de är mycket fästa vid en nivå (avsett vilken det är) men är inte alls lika fästa vid alla andra nivåer. Den andra ytterkategorin motsvaras av personer som är helt *multipla*, eller inbäddade, dvs. de är starkt fästa vid alla nivåer. I diagrammet nedan visas hur stor andel av svenskarna i SOM-undersökningen som motsvarar dessa kategorier.

Figur 2 Andelen personer som har svaga, exklusiva eller helt multipla identifikationer (procent)

Kommentar: Frågan lyder: "Människor kan vara olika fästa vid olika områden. Hur fäst är Du vid: din ort/kommundel, din kommun, ditt län/region, Sverige, EU och Europa?". Skalan går från 0 (inte alls fäst vid) till 10 (Mycket fäst vid). Kategorin svag motsvarar de individer som svarat mellan 0-4 på samtliga nivåer, kategorin exklusiv motsvarar de som svarat mellan 8-10 på en enda nivå (oavsett vilken), och max 7 på alla övriga nivåer. Kategorin helt multipel består av individer som är mycket fästa (8-10) vid samtliga nivåer i undersökningen.

Som syns i diagrammet har 20 procent en exklusiv identifikation med någon av de nivåer som ingått i undersökningen. En mindre andel, åtta procent, är helt multipla och känner sig lika starkt fästa vid alla nivåer. Av diagrammet framgår dess-

utom att andelen som överhuvudtaget inte har känslomässiga bindningar till någon av nivåerna (eller ytterst svag) är fyra procent. Den stora majoriteten av svenskar tillhör däremot kategorin övriga, där personer är fästa vid tre, fyra nivåer men inte vid de övriga, eller har en ganska ljummen inställning till alla nivåer. Således är det många fler som har starka känslomässiga bindningar till flera nivåer, jämfört med de som är exklusivt fästa vid en enda nivå.

Hemmahörande – på flera nivåer

I inledningen till det här kapitlet nämndes att det är intressant att se var och hur starkt fästa människor är vid de olika nivåer som finns i samhället, eller i flernivåsystemet som det också kallas. Tre olika dimensioner av identifikation med olika territoriella områden presenterades; nivå, styrka och relation. När det gäller *nivå* på identifikationen är slutsatsen att svenskar i allmänhet är mer fästa vid Sverige än vid någon annan nivå i flernivåsystemet. Över 40 procent är i själva verket mycket starkt fästa vid Sverige, följt av ungefär hälften så många som är mycket fästa vid sin ort eller sin region. Inte speciellt förvånande är EU den nivå som minst andel är fäst vid, men hela 16 procent är mycket fästa vid Europa, vilket faktiskt är lika många som är mycket fästa vid sin kommun. Det finns med andra ord all anledning att skilja mellan EU och Europa när vi talar om var svenskarna känner sig hemma. Många svenskar känner sig fästa vid Europa, vi reser en hel del till andra europeiska länder och känner en viss samhörighet. Däremot är EU som politisk organisation inte något som svenskar i allmänhet identifierar sig med, vilket bland annat visas av att över en fjärdedel svarar att de inte alls är fästa vid EU. Med tanke på att vi bara varit medlemmar i EU i 10 år är det inte speciellt oväntat.

Styrkan på identifikationen varierar mellan nivåerna, men också mellan individer. I materialet finns en stor spridning mellan de som har en generell svag identifikation till dem som är mycket starkt fästa vid många nivåer. Sammantaget innebär det att *relationen* mellan identifikationen med de olika nivåerna också skiljer sig åt betydligt. Förutom de som inte alls känner sig fästa vid någon nivå (4 procent) är det framförallt en viktig skillnad mellan personer som har en exklusiv identifikation med endast en nivå (20 procent), och de som känner sig starkt fästa vid alla nivåer (8 procent). Det betyder att det stora flertalet svenskar är mycket fästa vid mer än en nivå, om än inte vid samtliga. För fortsatta analyser av vilken betydelse identifikationen har för politiska attityder är det således viktigt att ta hänsyn till relationen mellan identifikation med olika nivåer, exempelvis att skilja mellan individer som är starkt exklusivt fästa vid Sverige och de som är starkt fästa vid Sverige, men också till de flesta övriga nivåer.

Slutligen kan det konstateras att samma mönster av identifikation med flera nivåer som finns i flera europeiska länder med starka regioner, verkar återfinnas även i Sverige. Givet att den politiska makten idag återfinns på fler nivåer än tidigare kan det säkerligen glädja flera politiker att det inte enbart är Sverige som människor är

starkt fästa vid. Likaså är det ett rimligt antagande att identifikation med flera nivåer bör försvåra för mer negativa aspekter av nationalism och andra exklusiva territoriella identifikationer. Vilken betydelse det faktiskt har är frågor för fortsatt empirisk forskning.

Noter

- ¹ Forskningen möjliggörs inom ramen för forskningsprogrammet ISP (Institutioner, skiljelinjer och preferenser) som finansieras av FAS (Forskningsrådet för arbetsliv socialvetenskap) och Riksbankens Jubileumsfond.
- ² GP den 9 februari 2003.
- ³ Exempelvis har regionen Slask i Polen som bara funnits ett antal år delat ut dekaler med texten ”I love Slask”, vissa kommuner i ett flertal länder ordnar fest eller bjuder invånarna på bio, och i norra Belgien ordnar delstaten Flandern en särskild dag för att visa upp sina myndigheter och bjuda invånarna på underhållning.
- ⁴ Störst skillnad mot frågan i SOM är att det i Eurobarometern inte erbjuds en skala att gradera sin känsla på, utan istället finns det fyra alternativ (se tabellkommentar till tabell 2).

Referenser

- Anderson, Benedict (1991) *Den föreställda gemenskapen*. Reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning. Göteborg: Daidalos
- Berg, Linda (2004) ”Hemkänsla”, i Oscarsson, H. & Holmberg, S. (red.) *Kampen om euron*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Calhoun, Craig (1995) *Nationalism*. Buckingham: Open University Press
- Dahl, Robert A. (1989) *Democracy and its Critics*. New Haven: Yale University Press.
- Duschesne, Sophie & Frogner, André-Paul (1995) ”Is there a European Identity?” In Niedermayer, O. & Sinnott, R. (Eds.) *Public Opinion and Internationalized Governance*. Vol. 2. Beliefs in Government. Oxford: Oxford University Press.
- Hjerm, Mikael (2000) *My People Right or Wrong?* Umeå: Umeå universitet.
- Hooghe, Lisbet & Marks, Gary (2001) *Multi-level Governance and European Integration*. Governance in Europe. Lanham, MD: Rowman & Littlefield cop.
- Huici, Carmen, et al. (1997) ”Comparative Identity and evolution of socio-political change: Perceptions of the European Community as a function of the salience of regional identities”. *European Journal of Social Psychology*. 27:97-113.
- Jerneck, Magnus & Gidlund, Janerik (2001) *Komplex flernivådemokrati. Regional lobbying i Bryssel*. Malmö: Liber AB.

- Johansson, Jörgen (2000) "Försök med en ny regional samhällsorganisation. Demokrati, flernivåpolitik och regional mobilisering". I *Regional försöksverksamhet – tre studier*. SOU 2000:64. Stockholm: Fritzes.
- Keating, Michael & Hughes, James, Eds. (2003) *The Regional Challenge in Central and Eastern Europe*. Regionalism and Federalism, no 1. Brussels: P.I.E – Peter Lang S.A.
- Lawler, Edward (1992) "Affective attachments to nested groups: a choice-process theory". *American Sociological Review*. 57(3):327-39.
- Medrano, Juan Díez & Guitérrez, Paula (2001) "Nested identities: national and European identity in Spain". *Ethnic and Racial Studies*. 24(5): 753-78.
- Möller, Ulrika (2003) "Den kosmopolitiska svensken? Identitet som demokratiegenenskap". I Oscarsson, H. (red.) *Demokratitrender*. SOM-rapport 32. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, Lennart, red. (2002) *Flernivådemokrati i förändring*. SOM-rapport 27. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Oscarsson, Henrik & Holmberg, Sören (red.) (2004) *Kampen om euron*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Smith, Anthony D. (1992) "National Identity and the Idea of European Unity". *International affairs*. 68(1): 55-76.
- Schmitt, Hermann & Thomassen, Jacques (2001) *Political Representation and Legitimacy in the European Union*. Oxford: Oxford University Press.

RÖR INTE VÅR VÄLFÄRD!

MARIA PETTERSSON

Medborgare som protesterar mot nedskärningar i välfärden är en ganska vanlig syn runt om i Sverige idag.¹ När verksamheten vid akuten Lidköping skulle bantas demonstrerade över 10000 personer och 40000 personer skrev under protestlistor (GT/Expressen 2004-04-06). Nedläggningen av fem vårdcentraler runt om i Göteborg skapade kraftiga protester som resulterade i både demonstrationer och ockupationer av vårdcentraler (GP 2004-02-01; 2003-12-21). I Sveg skrev flera tusen medborgare på namnlistor i protest mot nedläggning av avdelningar på hälsocentralen (Östersunds-Posten 2004-10-15). I både Stockholm och Göteborg har föräldrar och barn strejkat och demonstrerat mot försämringar inom skolan (Dagens Nyheter 1999-05-26, 2000-04-04; Västnytt 2003-05-20; Göteborgs-Posten 2005-05-20). Exempelen är bara ett fåtal som visar att välfärdspolitiken är en stor stridsfråga som lämnar få oberörda. Men hur vanligt är det egentligen att medborgare missnöjda med välfärdspolitiken utför politiska handlingar för att visa detta missnöje? I detta kapitel ska den frågan försöka besvaras. Mer precist avses att närmare undersöka om det finns något samband mellan missnöje med offentlig service och politisk handling samt om sambandet är starkare i vissa grupper av medborgare än i andra.

Att undersöka hur medborgarna kanaliserar sitt välfärdsmissnöje är intressant ur flera aspekter. Politikens, och därmed också välfärdsstatens, beslutsstrukturer har förändrats genom att politiska beslut både flyttats uppåt till EU-nivån och nedåt till den lokala nivån. Ramlagar och målstyrning har ersatt centralisering och detaljstyrning (Pierre & Peters 2003). Som en konsekvens har även förutsättningarna för medborgarnas politiska deltagande förändrats (Verba, Schlozman & Brady 1995; Norris 2002). Från att påverka politikens input-sida via de politiska partierna försöker medborgare i allt högre grad påverka politikens output-sida, där de politiska besluten genomförs, genom andra former av politiskt deltagande (Togeby et al 2003). Politiken idag kan därmed betraktas som mer resultatnriktad vilket får konsekvensen att medborgarnas bedömningar av den förda politiken också blir en viktig grund för deras politiska preferenser och politiska handlingar. De förändrade förutsättningarna för politiskt deltagande gör det svårare för medborgarna att påverka politiken genom den representativa demokratins kanaler och istället har andra former för politiskt deltagande, till exempel att kontakta politiker och skriva under namninsamlingar, blivit allt viktigare (Pettersson et al 1998; Norris 2002).

Med politisk handling avses i detta kapitel handlingar som medborgarna utför för att påverka politikens resultat (Brady 1999). Inom forskningen om politiskt

deltagande inkluderas i begreppet deltagande vanligtvis både handlingar som att gå och rösta och handlingar som att demonstrera, skriva under namninsamlingar och kontakta politiker och tjänstemän (Verba, Schlozman & Brady 1995 är ett bra exempel). I föreliggande kapitel undersöks emellertid inte röstning utan fokus ligger helt på de andra deltagandeformerna.

Välfärdsmissnöje och politisk handling

Inom ramen för den nationella SOM-undersökningen 2004 ställdes frågor både om medborgarnas bedömningar av offentlig service och frågor om medborgarna genom olika politiska handlingar framfört synpunkter på olika välfärdsinstitutioner. De serviceinstitutioner som står i fokus i detta kapitel är grundskola, vårdcentral, sjukhusvård, äldreomsorg samt kollektivtrafik. De former av politisk handling som undersöks är kontaktat politiker, kontaktat tjänsteman, kontaktat massmedia, arbetat i aktionsgrupp, skrivit på namninsamling, demonstrerat samt arbetet i parti.

Innan vi besvarar frågan om det finns ett samband mellan missnöje med offentlig service och politisk handling ska vi först presentera resultat som enbart berör bedömning av fem serviceinstitutioner respektive i vilken utsträckning svenskarna försökt framföra synpunkter genom olika politiska handlingar mot samma institutioner.

Tabell 1 visar att de flesta i Sverige är nöjda med den service som levereras av grundskola, vårdcentral, sjukhusvård, äldreomsorg och kollektivtrafik. Alla balansmått, som visar andelen mycket och ganska nöjda minus andelen ganska och mycket missnöjda är på plussidan i samtliga fem fall. Mest nöjda är svenskarna med sjukhusvården, även om grundskola och vårdcentral inte kommer långt efter, och minst nöjda är de med äldrevården. Balansmättet för äldrevården är endast +6 vilket indikerar att andelen nöjda och missnöjda är nästan lika stor. De här resultaten ligger väl i linje med vad som framkommit i tidigare undersökningar (se bland annat Johansson, Nilsson & Strömberg 2001; Nilsson 2004)

Tabell 1 Bedömning av offentlig service (procent och balansmått)

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Ganska missnöjd	Mycket missnöjd	Summa procent	Antal svars-personer	Balans-mått
Grundskola	12	47	27	11	3	100	1076	+45
Vårdcentral	15	45	23	12	5	100	1599	+43
Sjukhusvård	17	47	23	9	4	100	1456	+51
Äldreomsorg	6	28	38	21	7	100	909	+6
Kollektivtrafik	9	42	28	14	7	100	1367	+30

Källa: RiKS-SOM-undersökningen 2004

Kommentar: Frågan lyder "Vad anser Du om servicen i den kommun där Du bor på följande områden". Svartalternativen är Mycket nöjd, Ganska nöjd, Varken nöjd eller missnöjd, Mycket missnöjd samt Vet ej. Svartalternativet Vet ej är borttaget ur analysen.

Tittar vi på i vilken utsträckning medborgarna utför olika politiska handlingar riktade mot de fem välfärdsinstitutionerna visar tabell 2 att deltagandet inte är särskilt utbrett. Vanligast, oavsett mot vilken institution man riktat sina handlingar, är att kontakta en tjänsteman som 18 procent uppger att det gjort följt av att skriva under namninsamling som 14 procent gjort. Att kontakta politiker, kontakta massmedier, arbeta i aktionsgrupp, demonstrera samt arbeta i parti är alla aktiviteter som mellan tre och sex procent av svenskarna gjort i syfte att framföra synpunkter på de fem institutionerna.

Tabell 2 Andel som utfört olika politiska handlingar för att framföra synpunkter på serviceverksamheter (procent)

	Kontaktat tjänsteman	Kontaktat politiker	Kontaktat massmedia	Arbetat i aktionsgrupp/organisation	Skrivit på namninsamling	Demonstrerat	Arbetat i parti	Summa institution
Grundskola	6	1	1	1	3	1	1	14
Vårdcentral	3	1	1	0	3	1	1	10
Sjukhusvård	3	2	1	1	4	1	1	13
Äldreomsorg	3	1	1	0	2	0	1	8
Kollektivtrafik	3	1	0	1	2	0	1	8
Summa handling	18	6	4	3	14	3	5	

Källa: Riks-SOM-undersökningen 2004

Kommentar: Frågan lyder "Har Du under de senaste 12 månaderna framfört synpunkter på någon av följande offentliga verksamheter? Markera med ett kryss för varje verksamhet på vilket sätt Du i så fall har framfört Dina synpunkter." För varje offentlig verksamhet, grundskola, vårdcentral, sjukhusvård, äldreomsorg, kollektivtrafik, är de olika handlingsalternativen Har ej framfört synpunkter, Kontaktat tjänsteman, Kontaktat politiker, Kontaktat massmedier, Arbetat i aktionsgrupp/organisation, Skrivit på namninsamling, Demonstrerat, Arbetat i parti. 1667 personer har besvarat frågan och utgör således den procentbas som värdena i tabellen grundar sig på. Tabellen visar bara den andel som utfört någon handling. Andelen som svarat nej varierar alltså mellan 94 och 96 procent.

Om vi istället riktar blickarna mot respektive institution har störst andel framfört synpunkter på skolan och sjukhusvården. I båda fallen är det över tio procent av medborgarna som svarar att de utfört politisk handlingar riktade mot grundskola eller sjukhusvården. För vårdcentral, äldreomsorg och kollektivtrafik är det tio procent, eller strax under tio procent, som tagit någon politisk handling för att framföra sina synpunkter på respektive serviceinstitution.

Så här långt kan vi alltså se att svenskarna vare sig är särskilt missnöjda eller att de utför politiska handlingar i särskilt stor utsträckning. Men det intressanta i sammanhanget är ju att se hur missnöje och politisk handling hänger ihop. Är det nöjda eller missnöjda medborgare som utför politiska handlingar?

Tabell 3 visar i vilken utsträckning nöjda och missnöjda medborgare framfört

synpunkter genom att utföra en politisk handling. För enkelhetens skull skiljer vi nu inte på de olika deltagandeformerna utan tar bara hänsyn till andelen medborgare som utfört någon av de politiska handlingarna. För att ytterligare förenkla tolkningen av resultaten analyserar vi de som är mycket och ganska nöjda med respektive serviceområde tillsammans, och på motsvarande sätt grupperar vi också de som är ganska respektive mycket missnöjda.

Ett tydligt mönster framkommer. För varje välfärdsinstitution, undantaget äldreomsorgen, är det en större andel bland missnöjda medborgare som utfört en politisk handling jämfört med bland nöjda medborgare. Starkast är sambandet för grundskolan där 34 procent av dem som är missnöjda med servicen utfört en politisk handling, men bara 13 procent av de nöjda. Skillnaden mellan nöjdas och missnöjdas handlingsnivå är ungefär lika stora för vårdcentral, sjukhusvård och kollektivtrafik. I regel är det drygt 10 procentenheter fler bland dem som är missnöjda med servicen från de tre institutionerna som utfört en politisk handling än bland de nöjda. Viktigt att nämna är också att även nöjda medborgare utfört politiska handlingar, men dock inte i samma utsträckning som missnöjda. För äldreomsorgen, vars service svenskarna generellt är minst nöjda med, finner vi att nöjda och missnöjda personer är ungefär lika aktiva.

Tabell 3 *Bedömning av service och andel som utfört någon politisk handling för att framföra synpunkter på service (procent och balansmått)*

<i>Andel som utfört politisk handling</i>	Nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Missnöjd	Balansmått
Grundskola	13	10	34	-21
Antal svarspersoner	624	288	139	
Vårdcentral	6	6	17	-11
Antal svarspersoner	925	358	269	
Sjukhusvård	9	9	22	-13
Antal svarspersoner	915	322	180	
Äldreomsorg	13	8	15	-2
Antal svarspersoner	302	334	247	
Kollektivtrafik	6	6	16	-10
Antal svarspersoner	684	372	282	

Källa: Riks-SOM-undersökningen 2004

Kommentar: Se tabell 1 och 2 för information om frågeformulering. De som svarat Mycket nöjd eller Ganska nöjd återfinns i tabellen ovan under kategorin Nöjd. På motsvarande sätt återfinns de som svarat Ganska missnöjd och Mycket missnöjd under kategorin Missnöjd. Balansmättet anger andelen bland nöjda som utfört politisk handling minus andelen missnöjda som utfört politisk handling. Procentbasen, och antal svarspersoner, utgörs av samtliga som besvarat frågan, det vill säga även de om inte utfört någon politisk handling.

Det räcker emellertid inte att fastslå att det finns ett samband mellan missnöje med offentlig service och politisk handling. Vi måste gräva djupare och även analysera bland vilka grupper i samhället vi hittar detta samband. Det är väl känt att alla medborgare inte deltar lika mycket i politiken. En första faktor som blir relevant att kontrollera sambandet för är om svarspersonerna är brukare eller ej av de olika serviceinstitutionerna. Distinktionen mellan brukare och icke-brukare ska med andra ord ses som ett mått på om man har kontakt med skolan, vården, äldreomsorgen eller kollektivtrafiken (Goul Andersen & Hoff 2001; Kumlin 2004; Nilsson 2004). Personer som är brukare av service är mer direkt berörda av förändringar, till exempel nedskärningar. Men man måste inte vara brukare av service för att visa sitt missnöje genom politisk handling. Till exempel kan en person som inte brukar sjukvård ändå indirekt känna sig berörd av förändringar eftersom det kan påverka servicen i framtiden. Alla serviceinstitutioner, utom äldreomsorgen, är också universella institutioner, det vill säga det sker inte någon behovsprövning för att man ska få tillgång till service.

Studie efter studie om politiskt deltagande har också visat att resursstarka personer i högre grad deltar än resurssvaga personer. Utbildningsnivå har visat sig vara en av de allra viktigaste förklaringsfaktorerna till politiskt deltagande (nägra exempel är Verba, Schlozman & Brady 1995, Petersson et al 1998; Goul Andersen & Hoff 2001; Norris 2002) och är därför den andra faktorn vi kontrollerar sambandet mellan servicemissnöje och politisk handling för.

I tabell 4 redovisas resultaten kring servicemissnöje och politisk handling när vi tar hänsyn till om svarspersonerna är brukare av servicen ifråga eller inte. Det första som kan konstateras är att en större andel av brukarna har utfört politiska handlingar jämfört med icke-brukarna. Några undantag finns från detta mönster, men tendensen är ändå ganska tydlig. Det andra som är viktigt att lyfta fram är att det finns en missnöjeseffekt på politisk handling både bland brukare och bland icke-brukare. Detta illustreras bra om vi tittar på balansmåten. För samtliga fem serviceinstitutioner, återigen dock med undantaget äldreomsorgen, är det en större andel bland dem som är missnöjda med skolan, vårdcentralen, sjukhusvården respektive kollektivtrafiken som utfört någon politisk handling, oavsett om de är brukare eller ej, jämfört med dem som är nöjda med service från dessa institutioner. Skillnaden mellan nöjda och missnöjda, oavsett om de är brukare eller inte, är i samtliga fall omkring eller större än 10 procentenheter.

Det tredje resultatet som framkommer är att effekten av missnöje verkar vara mer systematisk än effekten av att vara brukare. Brukare har högre deltagande än icke-brukare, men effekten av missnöje är faktiskt större bland icke-brukare i flera fall. För att förtydliga använder vi balansmåten igen. I fallet med grundskolan är effekten av missnöje på politisk handling större bland brukare än icke-brukare. Det illustreras av att balansmättet, alltså skillnaden i politisk handling mellan nöjda och missnöjda, för brukare är -27, medan balansmättet för icke-brukare är -11. Om vi istället analyserar resultatet för vårdcentral är balansmättet -14 för icke-brukare och

-11 för brukare. Denna skillnad är för liten för att vi ska våga dra några slutsatser om gruppskillnader, istället blir tolkningen att skillnaden mellan missnöjda brukare och icke-brukare av vårdcentral är liten. När det gäller sjukhusvård kan vi dock konstatera att missnöjeseffekten är betydligt större bland icke-brukare av sjukvård (-25) än bland brukare av sjukvård (-9). En lite reservation får dock lämnas då antalet missnöjda brukare är få vilket gör punktskattningarna mer osäkra. Både i fallet med äldreomsorgen och kollektivtrafiken är missnöjeseffekten lika liten/lika stor bland icke-brukare och brukare.

Tabell 4 Bedömning av service och andel som utfört politisk handling bland brukare och icke-brukare (procent och balansmätt)

	Nöjd		Varken nöjd eller missnöjd		Missnöjd		Balansmätt	
	Ej brukare	Själv eller anhörig brukare	Ej brukare	Själv eller anhörig brukare	Ej brukare	Själv eller anhörig brukare	Ej brukare	Själv eller nära anhörig brukare
Grundskola								
Utfört politisk handling	5	17	7	14	16	44	-11	-27
Antal svarspersoner	205	417	144	142	50	89		
Vårdcentral								
Utfört politisk handling	3	6	5	6	17	17	-14	-11
Antal svarspersoner	117	802	86	271	47	222		
Sjukhusvård								
Utfört politisk handling	4	11	3	12	29	20	-25	-9
Antal svarspersoner	216	693	112	210	41	138		
Äldreomsorg								
Utfört politisk handling	7	20	4	15	12	22	-5	-2
Antal svarspersoner	175	123	234	98	173	74		
Kollektivtrafik								
Utfört politisk handling	2	6	1	8	15	17	-13	-11
Antal svarspersoner	108	571	133	238	86	195		

Källa: Riks-SOM-undersökningen 2004.

Kommentar: Frågan om brukare lyder "Har Du eller någon anhörig nyttjat någon form av följande former av service under de senaste 12 månaderna?" Svarsalternativen är Ja, jag nyttjar själv, Nyttjar ej själv, men nära anhörig nyttjar, Nej, varken jag eller nära anhörig nyttjar. I tabellen ovan har kategorierna Ja, jag nyttjar själv och Nyttjar ej själv, men nära anhörig nyttjar slagits ihop till en kategori. Detta är gjort då det framförallt inom grundskolan, men även inom äldreomsorgen kan vara svårt att skilja mellan att vara brukare eller att vara anhörig. En förälder till ett barn i grundskolan kan se sig själv både som brukare och anhörig till exempel. Balansmättet anger andelen nöjda icke-brukare minus andelen missnöjda icke-brukare respektive andelen nöjda brukare minus andelen missnöjda brukare. Procentbasen, och antal svarspersoner, utgörs av samtliga som besvarat frågan, det vill säga även de som inte utfört någon politisk handling.

Ett ytterligare sätt att illustrera om att vara brukare har någon påverkan på sambandet är att enbart studera kolumnen för missnöjda. När det gäller skolan och äldreomsorgen har missnöjda brukare ett högre deltagande än missnöjda icke-brukare. För vårdcentral och kollektivtrafiken finns ingen skillnad och när de gäller sjukvården är det en större andel bland icke-brukarna som utfört politisk handling än bland brukarna.

För att summera kan vi således se att både missnöje och att vara brukare har effekt på medborgarnas politiska deltagande. Personer missnöjda med offentlig service utför politisk handling i högre grad än vad personer som är nöjda med offentlig service. Brukare av service har också högre deltagande än icke-brukare. Men vi kan också se att effekten av missnöje verkar vara starkare än effekten av att vara brukare. Denna slutsats kan vi dra baserat på det faktum att effekten av missnöje generellt inte är starkare bland brukare än bland icke-brukare.

Den andra kontrollen av sambandet mellan servicemissnöje och politisk handling utgörs av utbildning. Även här har vi förenklat tabellframställningen genom att analysera personer med låg och medellåg utbildning tillsammans och på motsvarande sätt analyserar vi personer med medelhög och hög utbildning tillsammans. Vi använder således utbildning på ett något trubbigt sätt för att enklare kunna avläsa tabellen, men det betyder att nyanser i resultaten kan gå förlorade.

När vi jämför personer med låg och hög utbildning framkommer att högutbildade överlag, oavsett om de är nöjda eller missnöjda eller vilken institution vi fokuserar på, utfört politiska handlingar i något högre grad än lågutbildade personer. Missnöjeseffekten, de vill säga att det politiska deltagandet är högre bland missnöjda jämfört med de nöjda, finns dock i båda utbildningsgrupperna, med ett undantag. Balansmättet, som jämför nöjdas aktivitetsgrad med missnöjdas aktivitetsgrad bland låg- respektive högutbildade är positivt för personer med hög utbildning och fallet äldreomsorgen. Det är med andra ord en större andel bland personer nöjda med äldreomsorgen och med hög utbildning som utfört en politisk handling än personer missnöjda med äldreomsorgen och med hög utbildning. Skillnaden är visserligen bara fyra procentenheter men effekten är ändå omvänd mot vad man kan förvänta sig. Jämför vi missnöjeseffekten i de två utbildningsgrupperna institution för institution är effekten ungefär lika stor bland lågutbildade (-21) som bland högutbildade (-18) när det gäller grundskolan. För både vårdcentral, sjukhusvård och kollektivtrafik är skillnaden mellan nöjda och missnöjdas politiska deltagande knappt större bland högutbildade än bland lågutbildade. Utbildningseffekten är således överlag svag. Personer med hög utbildning kanaliseras i de här tre fallen inte sitt servicemissnöje genom politiska handlingar i särskilt mycket högre grad än personer med låg utbildning. Äldreomsorgen uppvisar, som redan nämnt, ett annorlunda tecken. Skillnaden mellan nöjda och missnöjda lågutbildades politiska handlingsnivå är fem procentenheter, de vill säga en ganska svag missnöjeseffekt. För högutbildade kan vi snarare tala om en svag nöjdhetsseffekt.

Tabell 5 Bedömning av service och andel som utfört politisk handling fördelat på utbildning (procent och balansmått)

	Nöjd		Varken nöjd eller missnöjd		Missnöjd		Balansmått	
	Låg utbildning	Hög utbildning	Låg utbildning	Hög utbildning	Låg utbildning	Hög utbildning	Låg utbildning	Hög utbildning
Grundskola								
Utfört politisk handling	10	18	7	17	31	36	-21	-18
Antal svarspersoner	377	244	186	98	61	75		
Vårdcentral								
Utfört politisk handling	5	7	4	8	13	19	-8	-12
Antal svarspersoner	565	347	211	142	134	134		
Sjukhusvård								
Utfört politisk handling	9	11	8	10	18	27	-9	-16
Antal svarspersoner	564	340	187	129	94	85		
Äldreomsorg								
Utfört politisk handling	10	17	6	10	15	13	-5	4
Antal svarspersoner	192	104	220	110	149	97		
Kollektivtrafik								
Utfört politisk handling	4	7	4	9	12	23	-8	-16
Antal svarspersoner	373	306	220	148	164	115		

Källa: Riks-SOM-undersökningen 2004.

Kommentar: I tabellen ovan utgörs Låg utbildning av de svarspersoner som klassificerats som låg utbildning eller medellåg utbildning. Under Hög utbildning återfinns de som klassificerats som medelhög utbildning eller hög utbildning. Procentbasen, och antal svarspersoner, utgörs av samtliga som besvarat frågan, det vill säga även de som inte utfört någon politisk handling.

Rör inte vår välfärd!

Slutsatsen är att vi faktiskt kan prata om välfärdsprotester. Svenskar som är missnöjda med den offentliga servicen visar det genom att utföra politiska handlingar, till exempel genom att kontakta politiker och tjänstemän eller skriva under namninsamlingar. Visserligen är det så att det finns betydligt fler svenskar som *inte* utför någon politisk handling riktad mot grundskolan, vårdcentralen, sjukhusvården, äldreomsorgen eller kollektivtrafiken. "Alla" deltar aldrig, inte ens i riksdagsval. Dessutom finns det också flera andra välfärdsinstitutioner som det protesteras emot. Barnomsorg, färdtjänst och psykiatrisk vård är några exempel på serviceområden som inte finns med i analyserna i detta kapitel.

Resultaten visar också att både att vara brukare och att vara högutbildad betyder att man utför politiska handlingar i högre grad jämfört med att inte vara brukare eller att vara lågutbildad. Men när vi undersöker sambandet mellan servicemissnöje

och politisk handling bland brukare respektive icke-brukare och bland personer med olika utbildningsnivå framkommer intressanta mönster. När det gäller brukare kan vi tydligt se att skillnaden mellan nöjda och missnöjdas aktivitetsnivå oftast inte skiljer sig särskilt mycket åt mellan brukare och icke-brukare av olika serviceinstitutioner. Med andra ord kan vi se att nöjda brukare deltar mer än nöjda icke-brukare, men bland missnöjda brukare och icke-brukare finns inte samma tendens. Utbildningsnivå uppvisar också små skillnaden där missnöjda personer med hög utbildning i fler fall har bara obetydligt högre deltagandenivå än missnöjda personer med låg utbildning. Med tanke på vad tidigare studier om politiskt deltagande kommit fram till är det förvånansvärt, men samtidigt positivt, att utbildningsnivå inte har stor betydelse för i vilken utsträckning missnöjda medborgare utför politiska handlingar.

Sammanfattningsvis kan vi säga att protesterna mot nedskärningar och upplevda försämringar i välfärden runt om i Sverige inte går obemärkt förbi. Många, men långt ifrån alla, tar faktiskt tag i situationen och försöker framföra sina synpunkter på ett politiskt sätt. Det handlar inte bara om att beklaga sig medborgare emellan eller att uttrycka sina klagomål till personalen. Den svenska välfärdsstaten mobiliserar också medborgarna politiskt. Rör inte vår välfärd! är orden som förenar protesterna runt om i landet.

Not

- ¹ Detta kapitel skrivs inom ramen för forskningsprogrammet *Välfärdsstatens politiska sociologi: Institutioner, skiljelinjer, preferenser (ISP)* som finansieras av Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS) och Riksbankens Jubileumsfond.

Referenser

- Brady, Henry E. (1999) "Political Participation" i John P. Robinson, Philip R. Shaver & Lawrence S. Wrightsman *Measures of Political Attitudes: Volume 2 in Measures of Social Psychological Attitudes Series*, San Diego: Academic Press
- Goul Andersen, Jørgen & Jens Hoff (2001) *Democracy and Citizenship in Scandinavia*, New York: Palgrave
- Hugo, Linus (2003-12-21) "Kraftiga protester mot nedläggning", sidan 12 i Göteborgs-Posten
- Isemo, Alf (2004-02-01) "Vårdkramare beredda på fortsatta aktioner", sidan 10 i Göteborgs-Posten
- Isemo, Alf (2005-05-20) "Skolprotest i Torslanda", sidan 8 i Göteborgs-Posten
- Johannson, Folke, Lennart Nilsson & Lars Strömberg (2001) *Kommunal demokrati under fyra decennier*, Malmö:Liber

- Kumlin, Staffan (2004) *The Personal and the Political: How Personal Welfare State Experiences Affect Political Trust and Ideology*, New York: Palgrave Macmillan
- Nilsson, Lennart (2004) "Service och demokrati" i Lennart Nilsson (red) *Svensk samhällsorganisation i förändring: Västsverige vid millennieskiftet*, Göteborgs universitet: SOM-institutet och Cefos
- Norris, Pippa (2002) *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism*, Cambridge: Cambridge: Cambridge University Press
- Pettersson, Olof, Jörgen Hermansson, Michele Micheletti, Jan Teorell och Anders Wesholm (1998) *Demokrati och medborgarskap: Demokratirådets rapport 1998*, Stockholm: SNS förlag
- Pierre, Jon & Bo Rothstein (2003) *Välfärdsstat i otakt: Om politikens oväntade, oavsiktliga och oönskade effekter*, Malmö: Liber
- Ripås, Johan (1999-05-26) "Elever strejkar mot nedskärningar", sidan C02 i Dagens Nyheter
- Togeby, Lise, Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen, Torben Jørgensen Beck & Signild Vallgård (2003) *Magt og demokrati i Danmark: Hovedresultater fra Magtudredningen*, Århus: Aarhus Universitetsforlag
- Torp, Elinor (2000-04-04) "Föräldrar tömde skola i protest", sidan C04 i Dagens Nyheter
- Törnqvist, Mikael (2004-04-06) "Lidköpingsborna gick man ur huse för sitt sjukhus", sidan 10 i GT/Expressen
- Verba, Sidney, Kay Lehman Schlozman & Henry E. Brady (1995) *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*, Cambridge: Harvard University Press
- Västnytt (2003-05-20), inslag av Henrik Kruusvall
- Östersunds-Posten (2004-10-15) "Protestlistor mot nedläggning", sidan 8

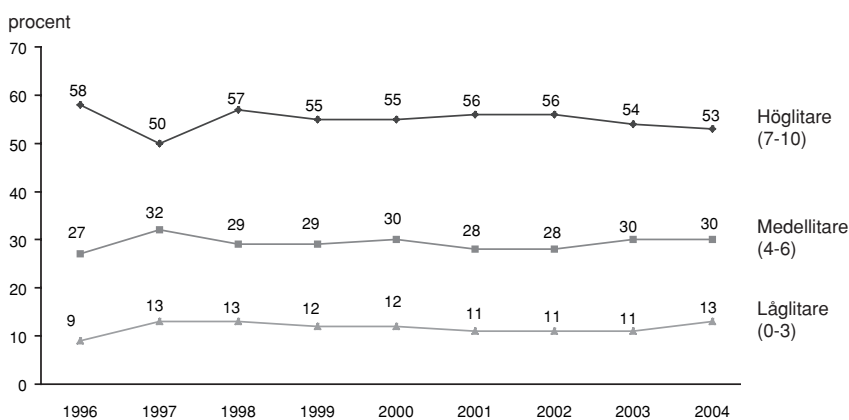
VILKA ÄR DET SOM LITAR PÅ SINA MEDMÄNNISKOR?

BO ROTHSTEIN

Sedan 1996 har SOM-institutet mätt graden av mellanmänsklig tillit i det svenska samhället. Svarepersonerna har fått frågan: "Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet?". Svartalativet har utformats som en 0-10 skala där 0 markerats med "Det går inte att lita på människor i allmänhet" och 10 med "Det går att lita på människor i allmänhet". I tolkningen av svaren på denna fråga har de som fyllt i 0-3 på skalan klassificerats som "låglitare", de som fyllt i 4-6 som "mellanlitare" och de kryssat i någon av rutorna 7-10 som "höglitare".

Anledning till att denna fråga ställts är den omfattande forskning som finns om mellanmänsklig tillit som en del av det sociala kapitalet och som visat att det är en viktig tillgång för samhällen, organisationer och individer. I länder som utmärks av att en stor del av medborgarna uppger att de anser att det i allmänhet går att lita på människor (dvs som har ett högt socialt kapital), har också ett antal andra karakteristika som de flesta av oss anser vara av stort värde. Till exempel har de i allmänhet bättre fungerande demokratiska institutioner, högre ekonomisk tillväxt, lägre korruption och annan brottslighet, osv (för referenser till denna litteratur se Kumlin

Figur 1 Mellanmänsklig tillit

Kommentar: Skalan går mellan 0 och 10, där 0 innebär att "det går inte att lita på människor i allmänhet" och 10 "det går att lita på människor i allmänhet". Resultaten är baserade på alla svare inklusive "vet ej-svar" (3 – 6 procent genom åren).

& Rothstein 2005, Rothstein & Uslander 2005 och Rothstein 2005). Av figur 1 framgår att årets mätning visar på en liten nedgång i den mellanmännsliga tilliten i Sverige. Nedgången är emellertid så liten att det ännu är alldeles för tidigt att spekulera om dess orsaker och om detta är inledningen till en trend eller något tillfälligt.

En mängd olika resultat och teoretiska aspekter på den mellanmännsliga tilliten och socialt kapital har rapporterats i tidigare SOM-rapporter. I denna rapport kommer jag att försöka ge några inblickar i frågan vad det är som skiljer ”höglitare” från ”låglitare”. Det är naturligtvis intressant dels när det gäller att förklara variationer i tillit mellan olika samhällen, men också när det gäller vad man kan dra för slutsatser för utformningen av olika politiska åtgärds- och reformprogram. Om nu socialt kapital är en så viktig tillgång för samhället är det naturligtvis av intresse att veta hur det kan förmeras.

På denna fråga, dvs vad det är som utmärker ”höglitarna” kan man nu ge ett relativt enkelt och säkert svar: Nämligen att det är de som ”har” som är höglitare och de som ”inte har” som är låglitare. Det är med andra ord de välanpassade och högutbildade som är höglitarna. De har också relativt goda inkomster och är nöjda med sina liv. Höglitarna är dessutom oftare akademiker, svenska medborgare, intresserade av politik, regelbundna läsare av morgontidningarna, folkpartister och förvärvsarbetande än låglitarna. På motsvarande vis är låglitare oftare arbetslösa, förtidspensionär, sjukskriven, LO-medlemmar, icke-svenska medborgare, missnöjda med den svenska demokratin och lågutbildade. De riktigt unga (15-29 år) litar dessutom i klart mindre grad på sina medmänniskor är medelålders och äldre. Om detta ändras över tiden (dvs man kommer att lita mer på andra människor när man blir äldre) eller om det indikerar att den mellanmännsliga tilliten kommer att sjunka i Sverige är det ännu för tidigt att säga. Det mesta talar för att det är det förra scenariot som blir fallet, dvs låg tillit till andra människor är något som botas med stigande ålder.

För vissa av dessa variabler är skillnaderna gentemot riksgenomsnittet höglitare (som är 53 procent i årets SOM-undersökningen) tämligen stort. Bland personerna som varit arbetslösa är det enbart 42 procent som är höglitare, för de som uppger att de ”inte alls” är intresserade av politik är siffran 41 procent och för de som uppger att de ”inte alls” är nöjda mer hur demokratin i Sverige fungerar är andelen höglitare enbart 31 procent. Vidare är enbart 27 procent av de som uppger att det ”inte alls” är nöjda med sina liv höglitare och för dem som anser att det är ett ”mycket bra förslag” att Sverige skall ta emot färre flyktingar är andelen höglitare 42 procent. Att ha dubbelt medborgarskap stärker inte heller tilliten till andra människor, här är det enbart 31 procent som är höglitare och för personer som sällan eller aldrig läser en morgontidning är siffran 45 procent.

På tre vanligtvis politiskt viktiga dimensioner finns det emellertid inga skillnader när det gäller den mellanmännsliga tilliten. Den första är geografi, eller närmare

bestämt om man bor på landet eller i storstad. Det är på procenttalet lika stor andel höglitare i storstäderna som på ”ren landsbygd”. Den andra är partisympati – det är ingen nämndvärd skillnad mellan de politiska partiernas olika anhängare i graden av tillit till andra människor. Detta gäller dock med två undantag. Folkpartister har klart mera tillit än andra människor och de som uppger ”annat parti” än våra sju riksdagspartier har klart mindre tillit än riksgenomsnittet. Den tredje dimensionen där man inte hittar några skillnader är kön. Skillnaden mellan män och kvinnor vad gäller mellanmänsklig tillit är obefintlig. Detta resultat gäller inte bara enkätundersökningar utan det konfirmeras också av den experimentella forskningen inom området. Dessa experiment går i allmänhet till så att en liten grupp försökspersoner sätts i en situation där de fördes med en summa pengar och informeras om att de kan vinna mer på att välja att samarbeta med andra i gruppen. Dilemmat för försökspersonerna är att den eventuella vinsten beror på om de som de väljer att samarbeta med i gruppen också väljer att samarbeta. I annat fall förlorar de den summa pengar de försetts med. Försökspersonerna måste alltså kunna avgöra vilka i gruppen som det finns skäl att lita på och vilka som man bör misstro. Dessa experiment kan varieras i det oändliga (typ av personer, hur mycket pengar det handlar om, antal samarbetsmöjligheter, kunskaper om de andra försökspersonerna, osv) och det går inte att dra generella slutsatser från enstaka sådana experiment. Däremot görs det sk. metaanalyser, dvs forskarna lägger ihop resultatet från en stor mängd likartade experiment och drar sedan slutsatser från de olika resultaten. Vad gäller kön har resultatet från denna forskning sammanfattats som följer:

Fastän vissa stereotyper väcker tanken att kvinnor skulle vara mera samarbetsinriktade än män så har forskningen misslyckats med att visa någon systematisk relation mellan könstillhörighet och beteende inriktat på val av samarbete i två-personers sociala dilemma (...) eller mellan kön och den sociala värdeorienteringen (...). Till detta kommer att effekter av information om de andras könstillhörighet inte har kunnat visa på några systematiska effekter (van Lange m.fl. 2000)

Resultaten är naturligtvis tämligen hoppfulla ur ett jämställdhetsperspektiv, eftersom det betyder att varken män eller kvinnor tycks ha någon inneboende psykologisk disposition att diskriminera könsmissigt vilka de litar eller inte litar på. När vi väljer om vi skall lita eller inte lita på en person, är det enligt denna forskning andra saker än personens könstillhörighet som är avgörande. Att till exempel män, som det ibland framhålls, skulle ha en psykologisk konstruktion av sitt undermedvetna som gör att de väljer att helst samarbeta med andra män och därmed till exempel diskriminerar kvinnor i arbetslivet, får således inte stöd i denna typ av forskning. Likaså ställer detta påståenden om att kvinnor och män inte kan samarbeta under jämlika villkor i politiska organisationer ifråga (cf. Eduards 2002).

Mellanmänsklig tillit som social intelligens

Vad är det då som faktiskt skapar uppfattningen att andra människor i samhället är att lita på. Det finns en mängd teorier om detta (se t ex Rothstein 2005) men jag tänker här särskilt redogöra för den japanske socialpsykologens Toshio Yamagishis spännande forskning. Hans utgångspunkt är att man kan anta att personer med låg social tillit var mindre lättlurade och godtrogna och att de därför var mera framgångsrika och skärpta och i högre grad tillhörde eliten än de med hög tillit till andra människor (Yamagishi 2001). Sådana blåögda personer skulle då vara lättlurade offer för skrupulösa egoistiska aktörer och bli förlorarna i samhället. Yamagishis många olika experiment (med företrädesvis japanska universitetsstudenter) visar emellertid intressant nog på motsatsen.

Social intelligens avser enligt Yamagishi förmågan att avgöra om personer man kommer i kontakt med är att lita på eller ej. Det handlar om en förmåga att upptäcka och hantera ”signaler” från andra människor om de är pålitliga eller inte. Enligt Steven Pinker är detta en förmåga som är väl utvecklad hos många människor, t.ex. förmågan att skilja mellan andras verkliga känslor och deras spelade känslor (Pinker 1997, s. 405)

De flesta japaner tror, enligt de data Yamagishi presenterar, att hög social tillit är ett uttryck för godtrogenhet medan låg tillit till andra människor visar på skarp-sinne och klipskhet. Yamagishi visar emellertid att det förhåller sig precis tvärtom och hans förklaring till detta är att låg social tillit och avsaknad av social intelligens utgör en ond cirkel i individers personlighetsutveckling. Låg social tillit hindrar nämligen individer från att ge sig in i sociala interaktioner, framförallt sådana som innebär risktagande men som också kan vara mycket fruktbarande, vilket i sin tur underminerar deras sociala intelligens, eftersom de inte uppövar sin förmåga att lära sig tyda signaler om vilka personer som man kan lita på.

Dessa signaler kan vara av mångahanda slag – Yamagishi redogör för ett antal experiment han och hans kolleger utfört som alla indikerar att höglitare är mera mottagliga för information som signalerar opålitlighet samt att de kan avgöra pålitlighet hos andra bättre än låglitare (Yamagishi 2001, s. 139). Bristen på sådan social intelligens gör att låglitare ofta gör misstag när de väl tar risken att lita på någon annan, vilket i sin tur förstärker deras misstro mot andra människor i allmänhet, vilket i sin tur gör dem mindre benägna att söka produktiva samarbeten med andra människor. De misslyckas helt enkelt oftare än andra i sina bedömningar om ifall andra individer är att lita på. Detta skapar i sin tur en ”ond cirkel” av misstro och bristande social intelligens, genom att de alltmer undviker att överhuvudtaget inleda relationer med andra som kan innebära risk för att de blir lurade. De hamnar därmed i en situation där vad de än gör så förlorar de. Inleder de relationer, gör deras brist på social intelligens att de ofta blir besvikna, vilket ökar deras misstro mot andra människor. Isolerar de sig, minskar deras förmåga att lära sig skilja mellan personer som är att lita på och de som inte är att lita på, vilket minskar deras chanser till positivt utbyte med andra.

Yamagishi har ett antal intressanta experiment som visar på hur denna relation fungerar. Ett av dem visar att studenter som har hög social tillit när de börjar sina studier, når bättre resultat än de som har låg social tillit, även om man konstanthåller för deras studiekapacitet när studierna började. Yamagishis förklaring är att "höglitarstudenterna" har en bättre utvecklad förmåga att hitta andra studenter som de kan inleda fruktbarande samarbete med när det gäller att tillgodogöra sig utbildningen, vilket gör att de klarar utbildningen bättre. Hans poäng är således att misstro leder till mera misstro, medan förtroende i kombination med social intelligens leder till mera förtroende. Studenter vid de japanska elituniversiteterna har t.ex. högre social tillit än de vid ordinära universitet. Detta generella resultat om kopplingen mellan socialt förtroende, social intelligens och ökad effektivitet stämmer väl överens med resultat från forskning om förtroendets betydelse i arbetslivet, dvs. i grupper inom företag och förvaltningar (Bennich-Björkman 1997; Kramer & Tyler 1996; Miller 1996). Detta resultat indikerar att det inte är så att skälet till att det är de framgångsrika i samhället som har hög social tillit beror på att de har lättare att ta kostnaderna för om personer de litat på skulle visa sig vara opålitliga. Yamagishis resultat indikerar istället att orsakspilen går åt andra hållet – nämligen att det är förmågan att skilja ut vilka personer som man bör lita (och inte lita) på som skapar framgång. Personer med högt utvecklad social intelligens inleder helt enkelt fler produktiva samarbetsrelationer med fler personer.

Yamagishis och hans kollegers resultat har emellertid vissa implikationer för den politiska nivån som det finns anledning att stanna vid. Problemet med en del forskning på området som visar på att social tillit bestäms i barndomen är dess determinism. Det finns naturligtvis ytterst små möjligheter att på politisk väg intervernera i dessa förhållanden. Skulle dessa teorier stämma är de individer, samhällen och länder som är drabbade av låg tillgång på socialt kapital i princip för evigt dömda att förbli så. Yamagishis teori om social intelligens är emellertid mindre deterministisk. Naturligtvis är den sociala intelligensen också beroende av socialisationsprocesser i barndomen, men den är mera öppen för politisk och institutionell påverkan.

Social intelligens är, enligt Yamagishi, något man lär sig genom omfattande interaktioner med andra människor, framförallt andra som inte är av "samma sort" som en själv. Implikationerna av detta är t.ex. att man, om man önskar individer med hög grad av social intelligens, bör skapa förutsättningar för att de tidigt kommer att interagera mycket med människor som inte är av "samma sort" som de själva. Dessa resultat talar för åtminstone två olika institutionella förhållanden på samhällsnivå. Det första är ett samhälle som skapar mångfacetterade sociala mötesplatser. Rimligen bör man då ha ett utbildningssystem som alltifrån förskolan till universitetsnivån inte segregerar efter kategorier som etnicitet, social klass och kön. Man skall naturligtvis vara försiktig med att direkt dra lärdomar för den offentliga politikens utformning från experimentell forskning, men resultaten pekar t.ex. på vädan av att etablera skolor, utbildningar eller andra sociala system som enbart

rekryterar personer av en och samma ”sort”. Detta bör då också tala för en bostads- och kulturpolitik samt ett arbetsliv som verkar integrerande i stället för segregande. Ett högre utbildningssystem vilket liksom det svenska numera syftar till att hålla kvar studenter så mycket som möjligt i sin etablerade uppväxtmiljö är då inget att rekommendera. Samhället bör i stället vara sådant att det ger individerna starka incitament att söka sig utanför etablerade sociala mönster för att söka nya möjligheter i nya sociala nätverk.

Referenser

- Bennich-Björkman, Li. 1997. *Organizing Innovative Research: The Inner Life of University Departments*. New York: Pergamon.
- Eduards, Maud. 2002. *Förbjuden handling: om kvinnors organisering och feministisk teori*. Malmö: Liber ekonomi.
- Kramer, Roderick M. & Tom R. Tyler (red.): 1996. *Trust in Organizations. Frontiers of Theory and Research*. London: SAGE.
- Kumlin, Staffan & Bo Rothstein. 2005. “Making and Breaking Social Capital. The Impact of Welfare State Institutions.” *Comparative Political Studies* 38:339-365.
- Miller, Gary J. 1996. *Hierarkins ekonomi : att styra effektiva organisationer*. Stockholm: SNS.
- Pinker, Steven. 1997. *How the Mind Works*. New York: W. W. Norton & Company.
- Rothstein, Bo & Eric M. Uslaner. 2005. “All for All. Equality and Social Trust.” London: London School of Economics and Political Science. LSE Health and Social Care: Discussion Paper Series.
- Rothstein, Bo. 2005. *Social Traps and the Problem of Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Yamagishi, Toshio. 2001. “Trust as a form of social intelligence”, i Karen S. Cook (red.): *Trust in Society*. New York: Russell Sage Foundation.
- van Lange, Paul A., Wim Liebrand, David A. Messick, and Henk Wilke. 2000. “Social Dilemmas: The State of the Art”, i Wim Liebrand, David Messick & Henk Wilke (red.): *Social Dilemmas: Theoretical Issues and Research Findings*. London: Pergamon Press.

KULTURSVERIGE

RUDOLF ANTONI

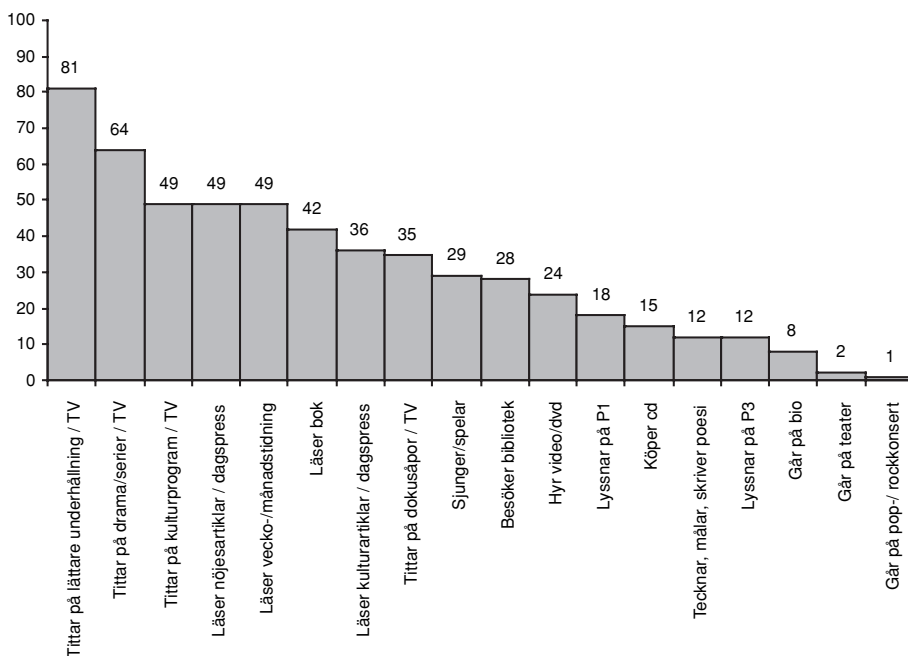
Begreppet kultur är mångfacetterat men ändå förledande enkelt att använda sig av i vardagligt tal. Man hör det ofta nämnt i helt olika sammanhang och med vitt skilda betydelser som till exempel företagskultur eller matkultur. En annan vanlig betydelse av kultur är den geografiska som binder samman människor inom ett land – exempelvis danskar – eller ett område – stockholmare. Denna betydelse av kultur kan vara användbar i vissa sammanhang, men samtidigt går många nyanser förloerade när människor grupperas efter rumsliga principer (Eisenman 1999). Ett annat sätt är att hänföra människor till olika kultursfärer efter deras intressen, vanor eller livsstilar och inkludera allt från besök på operan till dagstidningsläsning (Jämför Wadbring & Weibull 1997). Detta ligger nära det synsätt som ligger till grund för culture studies-traditionen där människors kultur ses som ett samlat uttryck för hela deras levnadsmönster, eller som Raymond Williams uttryckt det ”a whole way of life” (Williams 1958). Det kulturbegrepp som bildar utgångspunkt för den fortsatta framställningen är snävare, det utgår från den numera klassiska motsättningen mellan finkultur och populärkultur, inte för att ytterligare polarisera de två utan snarare för att avgränsa det fält som studeras. Adornos beskrivning av kulturen som någonting spirituellt, någonting som inte är direkt användbart för någon annan och vars syfte inte är mätbart (Piccone 1993) kan möjligen fungera i kulturens finrum men i realiteten är det mycket svårt att dra gränsen mellan vad är ”fint” och vad som är ”populärt” (Gans 1999). Faktum är att vi idag lever i ett globalt multikulturellt samhälle där populärkulturen är den gemensamma nämnaren för mängder av kulturer och subkulturer. Dessa grupperingar har ofta mycket starkare band än exempelvis de geografiskt definierade kulturerna och kan i vissa fall få betydelse för större samhälleliga förändringar (Fiske 1996).

Syftet med denna framställning är i första hand beskrivande. Det gäller att studera en rad olika typer av kulturaktiviteter som indikatorer på svenskarnas kulturella vanor. Jag har valt aktiviteter som utan större svårighet kan placeras under någon av kategorierna finkultur och populärkultur. Denna avgränsning har resulterat i en bred samling aktiviteter som dels omfattar ”hemmaaktiviteter” som tittande på olika typer av TV-program och lyssnande på olika radiokanaler samt läsning av böcker, vecko-/månadstidningar och olika typer av innehåll i dagstidningar, dels en rad ”uteaktiviteter” som biobesök, teaterbesök, biblioteksbesök och besök på pop/rockkonsert. Utöver detta ingår även kulturella aktiviteter där man själv är utövare som att sjunga eller spela något musikinstrument samt att teckna, måla eller skriva poesi.

Kulturella vanor och kulturkonsumtion

Hur ser då det kulturella landskapet ut i Sverige? Med grova penseldrag kan svenskarnas kulturvanor summeras på följande sätt: De absolut vanligaste kulturella aktiviteterna är de man kan göra hemma samt de man kan göra helt på egen hand där man själv bestämmer takten. Det vill säga man tittar i första hand på TV och därefter läser man. Detta stämmer oavsett typen av TV-program och oavsett vad man läser. Därefter följer de aktiviteter man gör ute bland folk som till exempel att gå på bio och att besöka bibliotek samt de aktiviteter där man själv medverkar som att sjunga eller spela något instrument. Minst vanliga är de aktiviteter där man betraktar andra människors kulturella utövande, det vill säga man besöker generellt sett teater och pop-/rockkonserter ganska sällan. Detta är givetvis till stor del bestämt av tillgång och tillgänglighet men i detta sammanhang spelar det inte så stor roll eftersom det här handlar just om våra faktiska kulturvanor.

Figur 1 Kulturtrappan 2004 (procent)

Kommentar: Diagrammet visar andelen som gjort saker "ofta". Kategorin "ofta" innebär för bok- och vecko-/månadstidningsläsning minst 1 gång per vecka. För läsning av olika tidningsinnehåll redovisas de som läser allt/i stort sett allt eller ganska mycket. Radiolyssnande innebär minst 5 dgr/vecka och TV-tittande innebär minst någon gång per vecka. För övriga aktiviteter innebär "ofta" minst 1 gång per månad.

Källa: Riks-SOM 2004

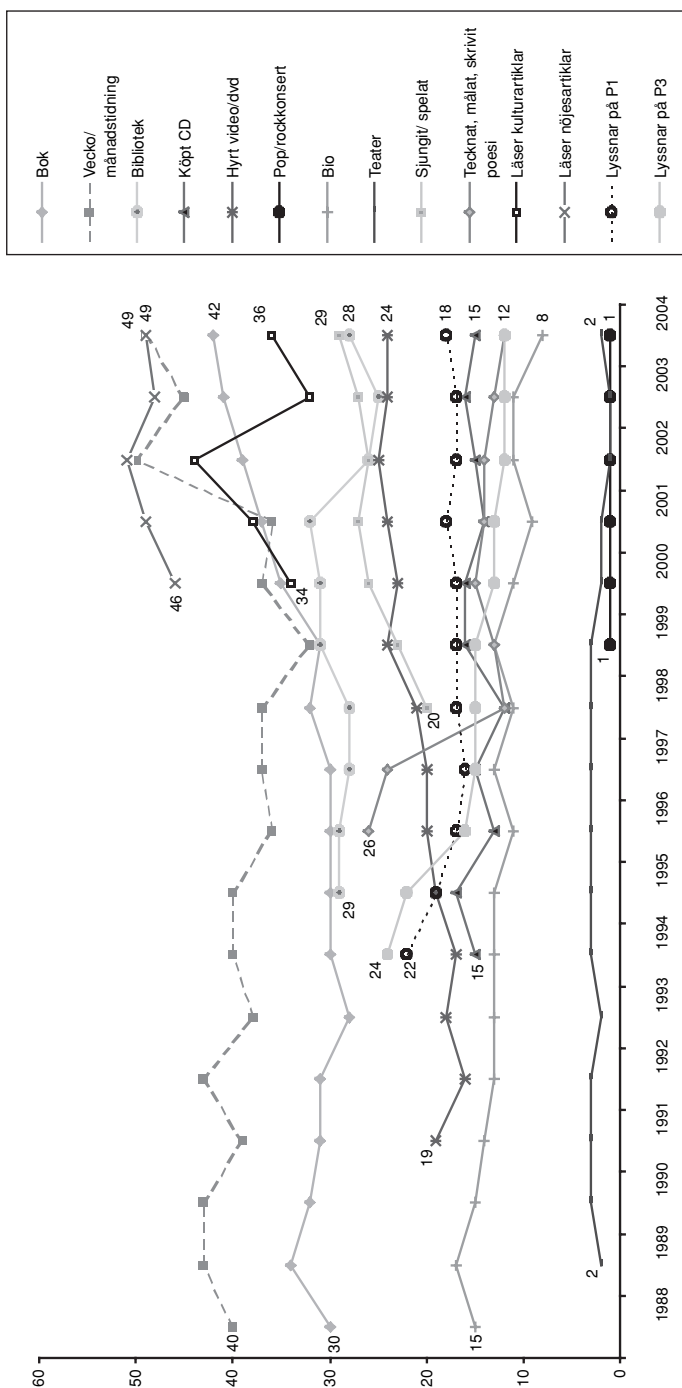
De tendenser som framträder tydligast när man ser till utvecklingen från några år tillbaka i tiden är att de allra vanligaste aktiviteterna också är de som är på starkast frammarsch och att ökningen är störst bland de som redan var intresserade. Att människor under de senaste åren har börjat läsa mer böcker och vecko-/månadstidningar har till viss del sin förklaring i att momsens på dessa sänktes 2002. Men det finns även andra faktorer som inverkat positivt på denna konsumtion som exempelvis nya försäljningsställen för böcker och att förlagen satsar på att snabbt ge ut billiga pocketupplagor av populära titlar (Antoni 2005).

Vanan att hyra video/dvd verkar fast rotad i svenskarnas kulturliv. Visserligen är det omkring hälften av allmänheten som aldrig hyr någon film men bland de som hyr film är tendensen att de gör det allt oftare. Teaterbesöken blir dock allt färre. Under de senaste 15 åren ökar andelen som aldrig går på teater med nio procentenheter medan det fortsatt är mycket få som ofta går på teater. Inte heller biograferna verkar kunna locka ut svenskarna i någon större utsträckning. Färre än tio procent går på bio minst en gång i månaden och 2004 är det 36 procent som aldrig går på bio. De svenska biblioteken har länge haft en trogen besöksfrekvens men de senaste åren har besökarna svikit. Troligen är detta ett resultat av en allt hårdare konkurrens från internet som sökverktyg och uppslagsbok (jfr Lars Höglunds och Eva Wahlströms artikel i denna volym). Till en början kunde biblioteken konkurrera genom att själva erbjuda internetjänster, men allteftersom folk fått ökad tillgång till internet i hemmet blir även denna tjänst överflödigt (Höglund 2004).

Svenskarnas musikintresse är stort. Trots att det är mycket få som ofta går på pop-/rockkonserter har andelen som sporadiskt besöker denna typ av evenemang under de senaste fem åren stadigt ökat från 23 till 32 procent. Samtidigt är det 2004 endast en tredjedel av befolkningen som aldrig köper en cd-skiva och omkring 15 procent som köper cd-skivor minst någon gång i månaden. Andelen som aldrig köper en skiva har dessutom minskat med tio procentenheter under de senaste tio åren vilket är intressant att notera med tanke på att skivbolagen redovisar minskade försäljningssiffror och att allt fler under samma tidsperiod har börjat ladda ner musik från nätet (Gradvall 2004). Siffror från Mediebarometern visar visserligen att det inte är mer än 5 procent av internetanvändarna som laddar ner musik en genomsnittlig dag men trenden förstärks då det bland de yngre är närmare var femte internetanvändare som laddar ner musik (Mediebarometern 2003). Detta kan tyda på att båda sidor i mp3-debatten till viss del har rätt. Visserligen köps det skivor lika ofta nu som tidigare, men man köper troligen inte lika många skivor vid varje tillfälle eller så köps det idag mer begagnade skivor. Samtidigt har musikens tillgänglighet på nätet faktiskt gjort fler människor intresserade av musik och därför är det idag allt färre som aldrig köper skivor (Gradvall 2004).

Andelen som själva utövar någon konstform har både ökat och minskat under de senaste åren. Det har mellan 1998 och 2004 blivit något vanligare att man i de svenska hemmen sjunger eller själv spelar något musikinstrument medan andelen som teckar, målar eller skriver poesi har minskat. Andelen som aldrig tecknar, må-

Figur 2 Kulturkonsumtion 1988-2004 (procent)

Kommentar: Siffrorna visar den procentuella andelen som gör olika saker "ofta". För en mer detaljerad beskrivning och förklaring se bilaga 1.

lar eller skriver poesi har mellan 1996 och 2004 gått upp med 18 procentenheter. Den mest dramatiska förändringen skedde i slutet av 1990-talet vilket rimmar illa med alla föreställningar om hur människan fungerar runt *fin de siècle* (Olsson & Algulin 1995). Även andelen medlemmar i någon typ av kulturförening minskar med några procentenheter i 2000-talets början.

Mönster i kulturkonsumtionen

Kulturkonsumtionen efter kön, ålder, utbildning och boende i stad eller på landsbygd uppvisar i stor utsträckning förväntade mönster. Kvinnor är generellt mer frekventa kulturutövare än män främst i fråga om de aktiviteter som brukar räknas till finkulturen – teaterbesök, bokläsning och besök på bibliotek. De är även mer frekventa när det gäller att själva teckna, måla, skriva poesi och sjunga eller spela instrument och bland kulturföreningarnas medlemmar är omkring två tredjedelar kvinnor. När det gäller övriga aktiviteter som här främst räknas till populärkultur är det överlag mindre skillnad mellan kvinnor och män men i de flesta fall är andelen kvinnor något högre. Med andra ord syns här två viktiga könskillnader. Dels att kvinnor ägnar sig mer åt finkultur än män men även att kvinnor överlag är mer kulturellt aktiva än män.

Ålder är en viktig faktor, inte så mycket för typen av kulturkonsumtion utan snarast för hur mycket som konsumeras. De yngre köper mest cd-skivor, hyr mest video/dvd, går mest på bio och på pop-/rockevenemang, läser mest nöjesartiklar och ser mest drama/serier och dokusåpor på TV. Dessutom sjunger och spelar de musikinstrument mest och de tecknar, målar och skriver mer poesi än andra. En enkel tolkning skulle vara att de under trettio är långt mer kulturellt orienterade än andra. Men bilden är mer komplex än så. Den yngre åldersgruppen är nämligen även de som läser minst kulturartiklar och tittar minst på kulturprogram på TV. Med andra ord finns den tydligaste kopplingen inte mellan ungdomen och kulturen i allmänhet utan snarare mellan ungdomen och graden av aktivitet.

Utbildning har främst inverkan på den skala man brukar se till när man jämför populärkultur och finkultur. Högutbildade utmärker sig genom att på flertalet kulturområden vara mer aktiva än andra medan lågutbildade uppvisar motsatt mönster. De enda kulturella utbud där lågutbildade konsumerar mer än högutbildade är dokusåpor och lättare underhållning på TV. Sambandet med utbildning är minst för de breda populärkulturella aktiviteterna som läsning av vecko-/månadstidningar och nöjesartiklar i dagspress samt tittande på drama/serier på TV. De aktiviteter där skillnaden är som störst beroende på utbildningsnivå är de traditionellt finkulturella – bokläsning, biblioteksbesök, teaterbesök och läsning av kulturartiklar där lågutbildade utmärker sig genom att i betydligt lägre grad ägna sig åt sådant.

Tabell 1 Kulturaktivitet och kulturkonsumtion fördelat på kön, ålder, utbildning och boende i stad och på landsbygd 2004 (procent)

	Kön		Ålder				Utbildning				Boende			
	Kvinnor	Män	15-29 år	30-49 år	50-64 år	65-85 år	Låg	Medellåg	Medelhög	Hög	Ren landsbygd	Mindre tätort	Stad/större tätort	Stockholm/ Göteborg/ Malmö
Läst någon bok	53	31	40	43	44	41	28	37	51	61	36	37	43	54
Läst vecko-/månads-tidning	55	43	39	44	52	64	54	45	52	48	53	50	50	42
Besökt bibliotek	34	22	34	27	25	29	18	24	39	39	22	25	31	30
Köpt cd-skiva	13	18	21	17	15	6	10	17	17	17	10	12	16	20
Hyr video/dvd	25	23	57	31	7	2	11	31	27	27	15	18	26	36
Gått på pop-/rock-evenemang	1	2	4	1	1	0	1	2	2	1	1	1	1	3
Gått på bio	8	8	20	6	5	3	4	8	9	13	3	5	8	17
Gått på teater	3	1	2	1	4	2	1	1	3	5	1	1	2	6
Sjungit/självt spelat instrument	36	21	40	29	27	20	20	30	29	39	31	25	29	31
Tecknat, målat, skrivit poesi	17	6	27	10	8	5	8	15	12	13	9	10	13	15
Medlem i kulturförening	18	12	14	12	17	20	11	12	15	25	10	16	15	19
Läser kulturartiklar	45	28	29	32	40	49	27	31	39	52	28	28	39	53
Läser nöjesartiklar	57	43	74	55	43	27	44	54	50	48	43	44	52	58
Lyssnar på P1	14	19	2	10	19	35	15	12	16	25	17	11	17	19
Lyssnar på P3	8	13	15	15	6	6	8	13	10	12	11	19	11	10
Tittar på Kulturprogram	51	46	28	42	58	71	49	40	54	58	39	46	50	59
Tittar på lättare underhållning	82	81	83	81	78	87	87	84	79	72	85	81	82	76
Tittar på drama/ serier	71	57	77	69	58	53	58	69	67	64	61	57	67	71
Tittar på dokusåpor	42	27	55	31	28	30	40	40	29	25	38	31	36	34

Kommentar: För medlemskap i kulturförening redovisas endast de som angett att de är medlemmar. Övriga resultat redovisas för andelen som ofta gör olika saker. Gällande bok- och vecko-/månads-tidningsläsning innebär detta minst 1 gång per vecka. Gällande läsning av kultur- och nöjesartiklar innebär det att man läser allt/i stort sett allt eller ganska mycket av detta material. Gällande tittande på olika typer av TV-innehåll innebär det att man tittar minst någon gång per vecka. Radiolyssnande innebär minst 5 dgr/vecka För övriga aktiviteter innebär "ofta" minst 1 gång per månad.

Källa: Riks-SOM 2004

Boende i stad, storstad eller på ren landsbygd påverkar främst kulturkonsumtionen genom skillnader i tillgång på kultur. Det finns helt enkelt inte lika många teatrar, biografier och bibliotek på landsbygden som det gör i städerna. Och besöken på sådana kulturinstitutioner är följdriktigt mindre vanliga bland de som bor utanför storstadsområdena. Samtidigt förefaller detta i sin tur påverka närliggande kulturva-

nor. Bokläsning är ett sådant exempel. Visserligen finns det fler ställen att köpa böcker på i städerna, men tillfälle att läsa torde finnas i lika stor utsträckning på landsbygden som i storstaden. Trots detta är det storstadsborna som läser mest. Det som framträder här är ett mönster av flera samverkande effekter. Kulturutbudet i städerna är visserligen större än på landsbygden, men utbildningsnivån är dessutom högre i städerna. Genomgående med några få undantag är att boende på ren landsbygd är mindre kulturellt aktiva än andra och att boende i Stockholm/Göteborg/Malmö är betydligt mer frekventa än andra när det gäller typiskt finkulturella aktiviteter.

Aktiva och passiva kulturkonsumenter

Även om man försöker undvika att använda sig av begreppen finkultur och populärkultur är det uppenbart att de är mycket användbara för att beskriva faktiska mönster i människors beteende. Det kulturella kapital som förknippas med olika typer av kulturutbud stämmer väl överens med det kulturella kapital dess nyttjare besitter, exempelvis i fråga om utbildning (Broady 1990). Men det framträder vid en närmare granskning ännu ett mönster i svenskarnas kulturvanor. Vissa människor är helt enkelt betydligt mer aktiva än andra. Detta gäller exempelvis personer under 30 år vilka visar sig ta till sig mer av det mesta. Denna kulturkonsumtion består inte lika utpräglat av den traditionella finkulturen utan inbegriper både finkultur och populärkultur utan större särskiljning. Tidigare studier har visat att graden av fritidsaktivitet hänger ihop med graden av föreningsaktivitet och att det i många fall är just hur aktiva människor är som avgör detta samband snarare än typen av aktivitet eller intresse (Se exempelvis Johansson 1998). Resultaten i denna analys pekar i samma riktning.

Figur 3 *Interkulturella relationer*

		Finkultur	
		Lite	Mycket
Populärkultur	Lite	Äldre Lågutbildade Män	Äldre Högutbildade Kvinnor
	Mycket	Unga Lågutbildade Män	Unga Högutbildade Kvinnor

Kommentar: Variabeln Finkultur är ett sammanslaget index av bokläsning, biblioteks- och teaterbesök, läsning av kulturartiklar i dagspress, lyssnande på P1 samt tittande på kulturprogram på TV. På motsvarande sätt är variabeln Populärkultur ett sammanslaget index av hur ofta man läst vecko-/månadstidning, besökt bio, hyrt video/dvd, köpt cd, lyssnat på P3 samt tittat på lättare underhållning på TV. Figuren visar de demografiska grupper med högst andel i respektive fält.

Det finns således fler skikt bland de svenska kulturkonsumenterna än de finkulturella och de populärkulturella. Främst är det en skillnad mellan högaktiva och mer passiva. I figur 3 blir sammansättningen i dessa grupper tydlig. Unga högutbildade kvinnor är flitiga konsumenter av både populärkultur och finkultur medan äldre lågutbildade män är mer passiva. Visserligen stämmer många av dessa högaktivas och lågaktivas drag överens med den franske kultursociologen Pierre Bourdieus numera klassiska indelning efter grader av kulturellt kapital, men det är inte självklart var gränserna skall dras. Enligt Bourdieu ägnar sig de med högt kulturellt kapital åt finkultur medan de med lägre kulturellt kapital ägnar sig åt populärkultur eller folklig kultur (Bourdieu 1986). För att pröva hur de olika aktiviteterna hänger ihop i den svenska miljön har en explorativ faktoranalys genomförts. Totalt förklarar dess faktorer närmare 45 procent av variansen.

Tabell 2 Kultursverige 2004 (faktoranalys)

	Soffpotatis	Nöjeskonsument	Kulturelit	Artist
Tittar på dokusåpor	.77	.03	-.19	-.01
Tittar på drama/serier	.73	.04	-.05	.09
Tittar på lättare underhållning	.55	.00	.00	-.25
Läser nöjesartiklar	.47	.37	.17	.06
Går på bio	.05	.65	.07	.26
Går på pop-/rockevenemang	.16	.63	-.01	.11
Hyr video/DVD	.22	.63	-.30	.28
Lyssnar på P3	.03	.57	.14	-.25
Köper CD	-.07	.55	.01	.12
Tittar på kulturprogram	.08	-.06	.78	.06
Läser kulturartiklar	-.02	.06	.76	.22
Går på teater	-.11	.36	.53	.09
Lyssnar på P1	-.34	-.13	.51	.05
Tecknar, målar, skriver poesi	.08	.17	.09	.68
Sjunger eller spelar något musikinstrument	.00	.06	.11	.64
Besöker bibliotek	-.08	.13	.14	.54
Läser böcker	-.08	.17	.26	.46
Läser vecko-/månadstidningar	.16	.02	.05	-.11
Andel förklarad varians	16%	14%	8%	6%

Kommentar: Faktornlösningen bygger på en varimaxrotering. Antalet faktorer har fastställts med hjälp av Kaisers kriterium.

En faktoranalys är inte fråga om en gruppering av människor utan visar de dimensioner som finns i svarmönstret genom de så kallade faktorerna. Faktorerna måste sedan tolkas efter de laddningar de har för enskilda item. Den första faktorn har jag kallat för *Soffpotatis* och den utgörs huvudsakligen men inte uteslutande av den lågaktiva eller passiva kulturanvändningen. Här ligger fokus i stor utsträckning på TV-tittande. Den andra faktorn kallas *Nöjeskonsument* och är så nära ett högaktiv populärkulturellt beteende man kan komma. Här handlar det mer om musik, underhållning och socialt umgänge. Den tredje faktorn utgörs av en omfattande finkulturell profil och kallas för *Kulturelit*. Aktiviteterna här, som teater och läsning av kulturartiklar, äger tillträde till Bourdieus finrum. Den fjärde och sista faktorn är svårare att reda ut. Även den utgörs huvudsakligen av finkultur men med det utmärkande draget att den inkluderar aktiviteter där man själv är aktiv, som att teckna, sjunga och skriva poesi. Här har jag valt att kalla denna faktor *Artist* eftersom det egna utövandet står i fokus. Den enda aktivitet som inte passar in i någon faktor är vecko-/månadstidningsläsande vilket troligen har sin förklaring i att olika föreställningar och helt skilda värden läggs i begreppen veckotidning och månads-tidning.

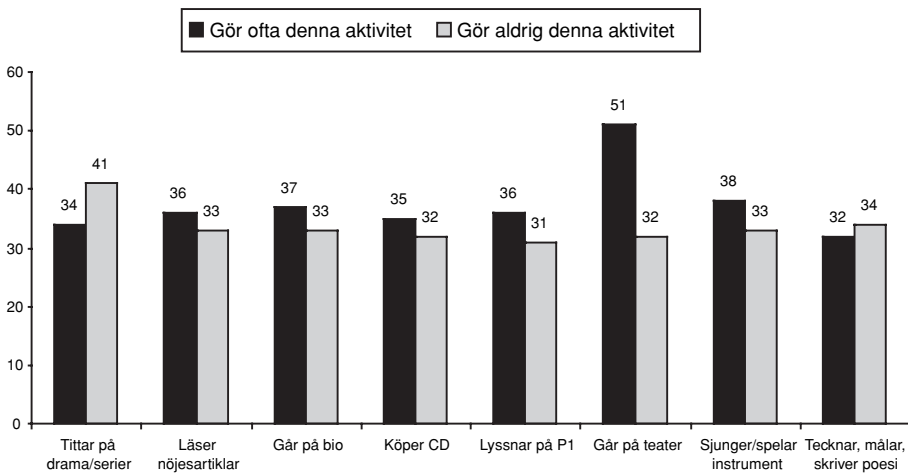
Det går också att relatera dimensionerna till demografiska egenskaper. En korrelationsanalys visar flera tydliga samband. Faktordimensionen *Nöjeskonsument* är nära kopplad till unga högutbildade män medan *Soffpotatis* huvudsakligen korrelerar med unga lågutbildade kvinnor. Detta kan tyckas lite märkligt men förklaras av att dimensionen *Soffpotatis* till stor del utgörs av olika typer av TV-tittande; aktiviteter där unga kvinnor är överrepresenterade, medan *Nöjeskonsument* bland annat utgörs av köp av cd-skivor, lyssnande på P3 och besök på pop- rockevenemang; i stort sett de enda aktiviteter där män är mer frekventa användare än kvinnor. Att faktordimensionen *Kulturelit* positivt korrelerar med att vara äldre, högutbildad och kvinna är föga förvånande och inte heller att *Artist* är hennes unga högutbildade motsvarighet. Något som däremot kan tyckas lite förvånande är att det endast är för *Nöjeskonsument* som det finns ett positivt samband med hushållsekonomi. Tydligt kräver nöjen en starkare ekonomi än finkultur. När det gäller graden av urbanisering är det störst samband mellan storstadsboende och både *Nöjeskonsument* och *Kulturelit* vilket är rimligt med tanke på att möjligheten att ägna sig åt många av dessa aktiviteter, till exempel teaterbesök och pop- rockkonsert är beroende av huruvida man har tillgång till dem.

Den lyckliga eliten?

Blir man då lyckligare om man ägnar sin tid åt finkultur än man blir om man ägnar sig åt populärkultur? Genom att se hur nöjda med livet olika kulturkonsumenter är och jämföra det med de som aldrig ägnar sig åt samma aktivitet kan vi få en översiktlig bild. En första iakttagelse är att det i fråga om flertalet kulturvanor finns ett klart samband med hur nöjd man är med livet. Det är endast på tre punkter som

den kulturella aktiviteten inte spelar någon roll för hur nöjda med livet människor är – att titta på kulturprogram på TV, att lyssna på P3 och att hyra video/dvd. Folk som gör detta ofta är precis lika nöjda med livet som de som aldrig gör det. De kulturaktiviteter som främst kan kopplas till en mer nöjd inställning till livet är traditionellt sett både populärkulturella och finkulturella aktiviteter som till exempel bio- och teaterbesök samt läsning av kultur- och nöjesartiklar. Med andra ord är de huvudsakligen aktiviteter som hör hemma i grupperna *Nöjeskonsument* och *Kulturelit*. Störst skillnad är när det gäller teatern: frekventa teaterbesökare är betydligt mer nöjda med livet än övriga.

Figur 4 Andel mycket nöjd med livet fördelat på frekvensen av några kulturaktiviteter 2004 (procent)

De aktiviteter som i viss utsträckning kan kopplas till en mer negativ inställning till livet som helhet är att teckna, måla, skriva poesi, besöka bibliotek, läsa vecko-/månadstidning, att titta på drama/serier och att titta på dokusåpor. De som ägnar sig åt dessa aktiviteter är alltså mindre nöjda med livet än de som inte gör det. Dessa kategorier känns igen från faktoranalysen ovan där de utgör merparten av två faktorer: *Soffpotatis* och *Artist*. Resultaten antyder att graden av aktivitet har betydelse. De utåtriktade aktiviteterna, oavsett om de är fin- eller populärkulturella, är mer kopplade till att vara nöjda med livet än de som är passiva och förhållandevis introverta. De som ägnar sig åt utåtriktade aktiviteter som att gå på teater, bio eller pop-/rockevenemang lever mer aktivt och är därför mer nöjda med sina liv. Om man ser till andelen mycket nöjda med livet i de olika faktordimensionerna är det inte helt oväntat *Kulturelit* som är mest nöjda med livet. *Nöjeskonsument* och *Soffpotatis* ligger som en samlad mittgrupp och *Artist* ligger under genomsnittet.

Smak för det goda

Vad som är bra konst, god smak och vad som är estetiskt tilltalande; allt detta ligger slutligen i publikens eller användarens egen bedömning. Kulturen förändras med tiden både till sitt syfte, sitt innehåll och sitt format och med den förändras förutsättningarna att kategorisera den efter gamla modeller. Många av de kulturella gränser som tidigare varit självklara håller på att suddas ut. Detta beror till stor del på att människor idag färdas flitigt över klassgränserna och då tar med sig vissa av smakens beståndsdelar. Dagens unga människor som till hög grad kännetecknas av just social mobilitet är i mängd och mycket också kulturella allätare (Gans 1999). På samma sätt som att man inte kan ta för givet att någon med en hög position i samhället förstår sig på konst eller att någon som vuxit upp i ett arbetarhem aldrig skulle gå på teater så kan man heller inte ta för givet att vissa kulturella aktiviteter gör människor lyckligare än andra (Berman 1991). Här finns det inga definitiva mönster som skiljer mellan olika typer av kulturkonsumtion. Till exempel är de som ofta går på bio mer nöjda med livet än de som ofta går på bibliotek, de som läser mycket kulturartiklar är lika nöjda med livet som de som läser mycket nöjesartiklar och de som ofta tittar på dokusåpor är mindre nöjda med livet än de som ofta lyssnar på P1. Resultaten pekar alltså inte entydigt mot att finkulturens konsumenter är mer nöjda med livet än de som ägnar sig åt populärkultur. Det är således rimligare att anta att det är aktiviteten och kontakten med andra människor som gör att vi blir nöjda med livet. Vi blir inte lyckligare av att göra saker med högt anseende utan vi blir lyckligare av att göra saker vi tycker om och umgås med varandra. Sedan kan det tvistas om tycke och smak i all evinnerlighet.

Referenser

- Antoni, Rudolf (2004) *Läsa och bläddra*. Utredning för Bokpriskommissionens räkning. Underlag för *Bokpriskommissionens slutrapport – Det skall vara billigt att köpa böcker och tidskrifter* SOU 2005:12 Stockholm
- Bourdieu, Pierre (1986) *Kultursociologiska texter*. Salamander, Stockholm
- Berman, Russell A. (1991) Popular Culture and Populist Culture. *Telos*, Spring 91, Issue 87
- Broady, Donald (1990) *Sociologi och epistemologi – Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. HLS Förlag, Stockholm
- Eisenman, Stephen F (1999) Negative Art History: Adorno and the Criticism of Culture. *Art Journal*; Vol 58, Issue 1
- Fiske, John (1996) Hybrid Vigor: Popular Culture in a Multicultural, Post-Fordist World. *Studies in Latin American Popular Culture*, Vol 15
- Gans, Herbert J. (1999) *Popular culture and high culture. An analysis and evaluation of taste*. New York: Basic Books

- Gradvall, Jan *20 år gamla Tracks, topplistornas list-etta* Artikel ur Dagens Industri 2004-09-10
- Höglund, Lars (2004) *Ändrade biblioteks- och informationsvanor ur Ju mer vi är tillsammans*. Holmberg, Sören; Weibull, Lennart (red), SOM-rapport nr 34
- Johansson, Sophie (1998) *Arbete, arbetsfri tid och fritid*. ur *Mångfald – bilder av en storstadsregion*. Nilsson, Lennart (red) SOM-rapport nr 21
- Mediebarometer 2003* MedieNotiser nr 1 2004, Nordicom, Göteborgs universitet
- Olsson, Bernt; Algulin, Ingemar (1995) *Litteraturens historia i världen*. Fjärde upplagan, Norstedts förlag, Stockholm
- Piccone, Paul (1993) *Beyond pseudo-culture? Reconstituting Fundamental Political Concepts*. Telos, Issue 95
- Rönmark, Héléne *Musiken tar plats på nätet* ur Download – tematidning från Modulmedia, mars 2005
- Wadbring, Ingela; Weibull, Lennart (1997) *Tidningsläsning och livsstilar*, ur *Ett missnöjt folk* Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red), SOM-rapport nr 18
- Williams, Raymond (1958) *Culture and Society*, London, Chatto & Windus, New York; Columbia University Press

Bilaga 1 Kulturaktivitet och kulturkonsumtion 1988-2004 (procent)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
<i>Läst någon bok</i>																	
aldrig	12	10	12	14	12	14	13	14	16	13	15	14	12	12	14	15	15
sporadiskt	58	56	56	55	57	58	57	56	54	57	53	55	53	51	47	44	43
ofta	30	34	32	31	31	28	30	30	30	30	32	31	35	37	39	41	42
<i>Läst vecko-/ månadstidning*</i>																	
aldrig	10	9	9	9	9	12	12	10	10	10	12	21	19	19	9	15	13
sporadiskt	50	48	48	52	48	50	48	49	54	53	51	47	44	45	41	40	38
ofta	40	43	43	39	43	38	40	40	36	37	37	32	37	36	50	45	49
<i>Besökt bibliotek</i>																	
aldrig	-	-	-	-	-	-	-	36	34	35	35	34	31	29	40	38	38
sporadiskt	-	-	-	-	-	-	-	35	38	36	36	36	38	39	34	37	34
ofta	-	-	-	-	-	-	-	29	29	28	28	31	31	32	26	25	28
<i>Köpt cd-skiva</i>																	
aldrig	-	-	-	-	-	-	43	38	40	38	34	29	27	29	32	31	33
sporadiskt	-	-	-	-	-	-	42	45	48	47	54	55	57	57	53	54	52
ofta	-	-	-	-	-	-	15	17	13	15	12	16	16	14	15	16	15
<i>Hyrt video/dvd</i>																	
aldrig	-	-	-	46	50	51	52	49	49	50	47	44	45	44	46	45	49
sporadiskt	-	-	-	35	34	31	31	32	32	30	32	32	32	32	29	30	27
ofta	-	-	-	19	16	18	17	19	20	20	21	24	23	24	25	24	24
<i>Gått på pop-/ rockevenemang</i>																	
aldrig	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	75	73	74	70	69	67
sporadiskt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23	26	25	29	30	32
ofta	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1
<i>Gått på bio</i>																	
aldrig	41	38	42	38	39	42	41	40	42	39	37	38	39	40	33	35	36
sporadiskt	44	45	43	47	48	45	46	47	47	48	51	49	50	51	56	55	56
ofta	15	17	15	14	13	13	13	13	11	13	11	13	11	9	11	11	8
<i>Gått på teater</i>																	
aldrig	-	51	51	54	51	55	56	55	54	52	55	54	56	60	57	57	60
sporadiskt	-	47	46	43	46	43	41	43	43	45	42	43	42	39	43	42	38
ofta	-	2	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	2	2	1	1	2
<i>Sjungit/ själv spelat instrument</i>																	
aldrig	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	69	63	58	59	59	57	56
sporadiskt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	14	16	15	15	16	16
ofta	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20	23	26	27	26	27	29
<i>Tecknat, målat, skrivit poesi</i>																	
aldrig	-	-	-	-	-	-	-	-	56	57	69	70	66	70	69	72	74
sporadiskt	-	-	-	-	-	-	-	-	18	19	19	17	19	16	16	16	14
ofta	-	-	-	-	-	-	-	-	26	24	12	13	15	14	14	13	12
<i>Medlem i kulturförening</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	18	18	15	15	14	15	-	14	15
<i>Läser kulturartiklar</i>	-	-	-	-	-	-	-	32	-	-	-	-	34	-	44	32	36
<i>Läser nöjesartiklar</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	46	-	51	48	49
<i>Lyssnar på P1</i>	-	22	-	-	-	-	22	19	17	16	17	17	17	18	17	17	18
<i>Lyssnar på P3</i>	-	68	-	-	-	-	24	22	16	15	15	15	13	13	12	12	12
<i>Tittar på kulturprogram</i>	-	-	26	24	24	28	29	-	-	-	-	-	-	-	52	44	49
<i>Underhållning**</i>	-	-	58	64	59	59	52	-	-	-	-	-	-	-	81	77	81
<i>Drama/serier</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	66	62	64
<i>Dokusåpor</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	33	33	35

Källa: Riks-SOM 1988-2004

Kommentar: Kategorin "ofta" innebär för bok- och vecko-/månadstidningsläsning minst 1 gång per vecka. För övriga aktiviteter innebär "ofta" minst 1 gång per månad. Resultat redovisas för de år då respektive fråga har ställts. För medlemskap i kulturförening redovisas endast de som angett att de är medlemmar. För läsning av olika tidningsinnehåll redovisas de som läser allt/i stort sett allt eller ganska mycket. Radiolyssnande innebär minst 5 dgr/vecka och TV-tittande innebär minst någon gång per vecka.* Vecko-/månadstidning hette veckotidning i frågan fram till år 1999. **Hette underhållningsprogram 1990-1994 och lättare underhållning 2002-2004.

VARFÖR MINSKAR BIBLIOTEKSSESÖKEN?

LARS HÖGLUND OCH EVA WAHLSTRÖM

Att de svenska biblioteken utnyttjas av en stor del av befolkningen är välkänt och hänger bland annat samman med att läskunnigheten redan tidigt var god i Sverige. Folkbiblioteken har också en ideologisk bas med tidiga kopplingar till folkrörelserna. Mer än hälften av befolkningen uppger idag att de besöker bibliotek och antalet biblioteksbesök uppgår enligt SCB till ca 45 miljoner år 2003. Detta gör biblioteken till den mest besökta kulturinstitutionen. Under de senaste åren har dock en viss minskning i besök och utlåningstal konstaterats. Mellan år 2000 och år 2003 minskade det totala antalet biblioteksbesök med ca 6 procent enligt SCB (SCB Statistikdatabas). Frågan är vad som ligger bakom denna utveckling. Ett sätt att belysa detta är att utgå från SOM-undersökningarna som sedan många år har data om biblioteksbesök, bokläsning och andra aktiviteter som rör allmänhetens informationsvanor. I den senaste undersökningen har vi dessutom utökat med specifika frågor om vad man uppfattar som möjliga orsaker till förändringar i biblioteksanvändning.

Bibliotek i Sverige

Bibliotek är inget homogent begrepp. Det finns ett flertal olika typer av bibliotek. De flesta tänker nog i första hand på de kommunala folkbiblioteken när man säger bibliotek och det är också dessa som främst når ut till den breda allmänheten. Folkbiblioteken har en rad uppgifter. Särskilt brukar man framhålla uppgifterna att främja intresse för läsning, litteratur, information, upplysning, utbildning och kulturell verksamhet (Bibliotekslagen 1996). Till detta kommer också folkbibliotekens funktion som mötesplats. Att kunna bidra till en allmän och fri informations-tillgång är en utmaning för bibliotekens verksamhet, inte minst i tider av snabb samhällsomvandling och teknologisk utveckling.

I början av 2005 trädde ett par tillägg till bibliotekslagen i kraft: "Bibliotek och bibliotekshuvudmän inom det allmänna biblioteksväsendet skall samverka" samt att kommuner och landsting "skall anta planer för biblioteksverksamheterna". Kulturrådet framhöll i februari 2005 i ett brev till samtliga kommuner att barns tillgång till litteratur är ett område som tarvar gemensam planering och samverkan mellan olika delar samhället och där det allmänna biblioteksväsendet är särskilt väsentligt. Bakgrunden till detta uttalande är att stimulans av barns och ungdomars läsande är en viktig uppgift för folkbiblioteken. Sverige ligger trots allt väl till såväl när det gäller biblioteksanvändning i allmänhet som när det gäller ungas läsvanor.

Exempelvis visar en aktuell rapport om barns läsvanor i Norden att barn (i åldern 9-15 år) i Sverige läser mest, ca 4 böcker per månad jämfört med 3.4 böcker i Norge och 2,8 i Danmark. För stimulera barns läsning upprättar folkbibliotek och skolor idag läsplaner för att bli berättigade till de medel som staten delar ut för kommunernas inköp av barn- och ungdomslitteratur (Øster 2004, Warmboe 2005).

I Sverige har samordningen av biblioteksresurser i kombination med spridningen av Internet gjort det möjligt att söka information i bibliotekens samlingar från den egna hemdatorn liksom att klara vissa andra moment som tidigare krävde biblioteksbesök. Detta kan minska antalet biblioteksbesök, men kanske även tillfällen till spontana boklån. Under Internets introduktionsperiod spelade folkbiblioteken en viktig roll genom att möjliggöra datorntillgång för dem som saknade detta. Denna roll finns givetvis fortfarande, men minskar i betydelse då numera en majoritet av befolkningen har tillgång till Internet.

Det finns flera olika förändringar i det svenska samhället som skulle kunna påverka läsvanor och biblioteksanvändning; Internet, sänkt bokmoms, bättre tillgång till lågprisböcker, bokklubbar, minskade öppettider i filialbibliotek, ökad konkurrens från allt fler digitala medier, allt fler TV-kanaler mm. I Bokpriskommissionens slutrapport (SOU 2005:12) framhålls att ca 1/7 av Sveriges befolkning inte läser böcker och att detta kan bero på bristande läskunnighet eller lästradition i hemmet, bokpriser, brist på tid eller att man hellre tittar på TV. I SOM-undersökningen 2003 visade sig att TV-tittande bland människor i allmänhet uppfattades som trolig anledning till att inte läsa böcker av mellan 83 och 95 procent av de svarande. Nordicom redovisar att läsningen av skönlitteratur under den senaste 8-årsperioden ökat, medan läsning av facklitteratur minskat (nöjesläsningen ökade 10 procentenheter mellan 1996 och 2003 och läsning för arbete/skola minskade 15 procentenheter under samma period, SOU 2005:12, s54). Bokpriskommissionens slutrapport noterar även att skönlitteraturen minskat i pris mellan 2001 och 2004, medan facklitteraturen endast minskat något under de närmaste åren efter momssänkningen.

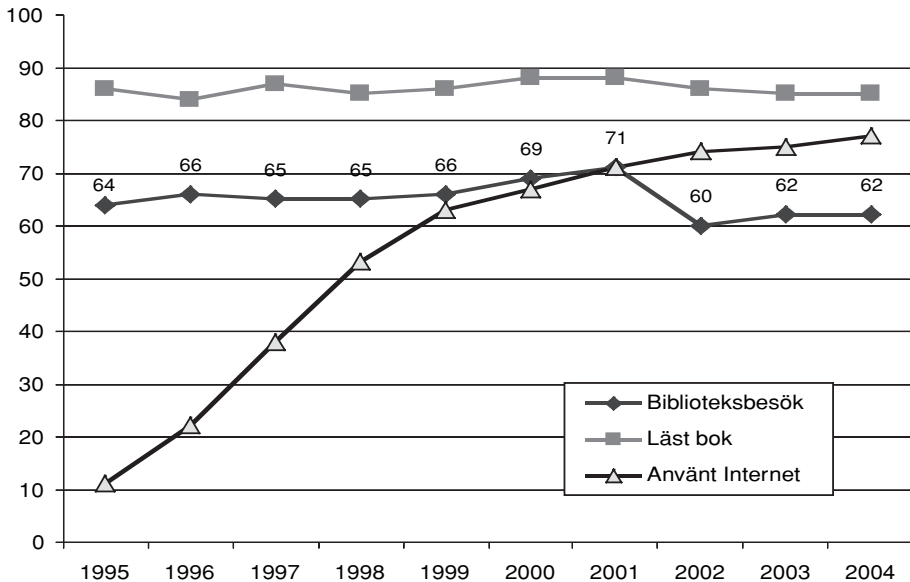
Kulturvanor förändras vanligen långsamt, men samtidigt är det uppenbart att en nedåtgående trend i biblioteksbesök och traditionella boklån blivit synlig under senare år. Detta har naturligtvis noterats bland bibliotekarier och organisationer inom området, men förklaringarna är inte entydiga. Forskningen kring dessa frågor är sparsamt förekommande.

Vi kan grupperna orsaker till minskande biblioteksbesök i tre kategorier: Alternativa vägar till böcker eller information, alternativa konkurrerande aktiviteter samt minskad tillgänglighet till bibliotek, t ex genom nedläggning av bibliotek på mindre orter, i förorter, färre bokbussar etc. Alla dessa tre typer av orsaker torde ha inverkat på de resultat vi här nedan redovisar. IT-utvecklingen är således bara en aspekt på de samhällsförändringar som sker med snabbare kommunikation, globalisering och ökande konkurrens både på varumarknader och om enskilda människors tidsutrymme.

Biblioteksbesök, läsning och Internet

En överblick över förändringarna den senaste 10-årsperioden beträffande biblioteksbesök, bokläsning och Internetanvändning ges i diagrammet nedan.

Figur 1 Biblioteksbesök, läsning av bok och användning Internet 1995-2004

Kommentar: Procentandel som någon gång per år eller oftare besökt bibliotek, läst bok eller använt Internet.

Under de senaste åren har en nedgång i biblioteksbesök kunnat noteras (figur 1). Emellertid föregicks detta av en mindre ökning under några år, vilket kan motivera en försiktighet när det gäller att bedöma om det rör sig om ett trendbrott. Om man jämför med biblioteksstatistiken tyder dock denna på en successiv minskning under perioden 2000 till 2003.

I SOM-undersökningen hösten 2004 noteras biblioteksbesök åtminstone någon gång per år till 62 procent bland de svarande, vilket är ungefär samma resultat som för 2003.

Nedgången i biblioteksbesök för flertalet grupper mellan 2001 och 2002 var något större för män, arbetare, lågutbildade, de yngsta och de äldsta än för övriga. Detta antyder ökade sociala skillnader, men mellan 2003 och 2004 syns inga större ytterligare förändringar. Tendensen kan jämföras med resultaten från bokpriskommissionens rapport, där det redovisas en uppgång för bokläsningen främst

inom resursstarka grupper (SOU 2005:15). Sett över hela perioden 2001-2004 finns det således tecken på ökade klyftor mellan hög- och lågutbildade såväl när det gäller biblioteksbesök som bokläsning och användning av Internet (Tabell 1).

Tabell 1 Biblioteksbesök, bokläsning och Internetanvändning 2001-2004 (procent)

	Biblioteksbesök senaste året				Läst bok senaste året				Använt Internet senaste året			
	2001	2002	2003	2004	2001	2002	2003	2004	2001	2002	2003	2004
Antal svar	1795	1728	1773	3440	3439	3391	3499	3435	3420	3494	3513	3423
Ålder												
15-29	82	70	73	72	91	91	89	88	98	98	98	98
30-49	73	64	65	67	88	88	86	88	88	90	92	93
50-64	64	53	55	57	87	85	83	83	68	71	73	76
65-80	65	51	55	53	88	81	80	82	20	21	24	27
Kön												
Män	65	51	57	55	82	79	78	78	74	75	78	77
Kvinnor	76	67	66	69	94	93	91	92	69	74	73	76
Utbildning												
Låg	60	46	45	42	81	77	70	71	54	56	43	47
Medel (-låg 2004)	75	61	60	62	91	89	86	85	83	85	83	84
Medelhög				72				93				88
Hög	85	79	80	80	98	97	96	97	91	92	92	92
Nuvarande familjetyp												
Arbetarhem	66	53	56	56	82	79	77	78	66	68	69	71
Jordbrukarhem	48	37	51	46	72	65	79	73	38	44	50	48
Tjänstemannahem	76	67	67	68	93	93	91	92	77	80	81	81
Högre tjänst / akademikerhem	82	73	74	79	99	98	97	96	89	90	90	92
Företagarhem	67	58	60	55	90	90	85	88	73	75	78	77
Partipreferens												
Vänsterpartiet	82	76	71	75	93	91	85	88	82	82	79	83
Socialdemokraterna	70	56	59	59	85	84	79	83	66	71	71	72
Centerpartiet	54	49	62	66	87	80	85	83	68	66	63	67
Folkpartiet	73	67	71	68	92	93	92	91	83	82	86	86
Moderaterna	68	52	57	56	89	88	87	87	77	80	80	78
Kristdemokraterna	76	62	61	71	91	88	91	88	63	65	68	73
Miljöpartiet	82	84	70	80	91	93	91	93	81	85	81	85
Annat parti	61	64	57	53	84	77	80	78	78	78	80	77

Bokläsningen är stabilare än biblioteksbesöken och visar endast en marginell nedgång, medan Internetanvändningen ökar - utom bland ungdomar där redan 98 procent uppger sig använda Internet och bland lågutbildade. Möjligen finns, när det gäller Internet, konjunkturfaktorer med i bilden samt att satsningar som till exempel Kunskapslyftet avslutats.

Biblioteksanvändning och nya medier

Den totala bokutlåningen mätt som antal utlånade böcker låg i Sverige enligt SCB på ca 76,1 miljoner lån år 2003. Detta är ca två procent färre lån än år 2002 och ett resultat av en successiv minskning under en följd av år. Om man ser närmare på utlåningsstatistiken framträder ett pågående skifte mellan gamla och nya media. Utlånen av skönlitteratur har minskat 11 procentenheter, facklitteraturen har minskat med 8 procentenheter och barnlitteraturen med 6 procentenheter. Samtidigt noteras allt fler utlån av andra media. Särskilt har utlån av video och kassettböcker ökat kraftigt.

Tabell 2 *Relativ förändring i utlån av olika typer av media 2000-2003. Index år 2000=100*

Medietyp:	År			
	2000	2001	2002	2003
Skönlitteratur för vuxna	100	98	94	89
Facklitteratur för vuxna	100	96	92	92
Barnböcker	100	97	93	94
Talböcker	100	101	101	102
Övriga AV-medier	100	112	103	105
Musikfonogram	100	108	114	115
Videogram (för utlåning/uthyrning)	100	112	122	126
Bok och band	100	119	119	127
Kassettböcker m.m.	100	108	126	136

Kommentar: För att underlätta jämförelser mellan olika media har här år 2000 valts som startår för alla mediakategorier med värdet 100, även om antalet lån för nyare media är väsentligt färre än traditionella boklån.

Källa: SCB

Användningen av bibliotek och deras tjänster varierar sedan länge mellan olika sociala kategorier. Att vara kvinna, högutbildad och tjänsteman ger hög sannolikhet för biblioteksanvändning. Yngre är överrepresenterade bland bibliotekens besökare, men även i de högre åldersgrupperna är en majoritet biblioteksanvändare, vilket framgår av tabell 1. Av tabell 2 framgår dessutom att medieanvändningen trend-

mässigt ändrar karaktär genom att utlån av AV-media mm ökar, medan bokutlåningen minskar något.

Internetanvändningen i befolkningen har under ett antal år ökat och under de allra senaste åren har allt fler bibliotek introducerat elektroniska tjänster, som kan nås via nätet hemifrån. Här kan också nämnas den rådgivningstjänst som finns på nätet: "Fråga biblioteket.se!" och Bibliotek.se, som möjliggör sökning i såväl folk- som forskningsbibliotekens samlingar samt den pågående utbyggnaden av det svenska nätbiblioteket. Tillsammans med en ökande mängd e-böcker är det nätbaserade biblioteket redan en viktig resurs för litteraturförmedling och informations-sökning och denna utveckling fortsätter alltså med kraft och med stora insatser från biblioteken.

Andra möjliga förklaringar till färre biblioteksbesök och boklån är tillgången på billig skönlitteratur i pocket-format, minskad bokmoms samt kanske också minskad uppsökande verksamhet riktad till äldre, till arbetsplatser etc. Det är också känt att ett antal biblioteksfilialer lagts ned, vilket kan innebära en viss begränsning i tillgängligheten. På liknande sätt kan ekonomiska begränsningar och därpå följande minskade inköp av litteratur bidra till färre boklån. De flesta sådana förändringar ger dock sannolikt små utslag när man ser till hela befolkningen. I 2004 års undersökning har vi ställt frågor till befolkningen om förändringar i biblioteksvanorna och hur viktiga man uppfattar olika orsaker till detta vara.

Kan biblioteksutnyttjandet förutsägas?

Om man kombinerar två klassiska faktorer som utbildning och kön ger dessa tillsammans stora skillnader i nivån på biblioteksanvändning. Utbildningsnivå ger upphov till dubbelt så stor effekt på biblioteksanvändningen som kön. Den sammantagna genomsnittliga effekten av dessa två variabler var 2004 ca 33 procent (2003:36 procent). En viktig anledning till att besöka biblioteket kan vara att man bedriver aktiva studier. Studerande är en kategori som, vid sidan av skolbibliotek och högskolebibliotek, ofta utnyttjar folkbiblioteken. Tillsammans ger kön, utbildning och studier en sammanlagd genomsnittlig effekt på biblioteksanvändning om 65 procentenheter. Huruvida man är boende i stad eller på landet inverkar ytterligare något till stadsbors fördel, men endast med några få procentenheter och redovisas därför inte i tabellen nedan.

Studieaktivitet, utbildningsnivå och kön påverkar således biblioteksanvändningen mycket starkt. Innebörden av detta tycks vara att utrymmet för ytterligare förklarande variabler är något begränsat.

Tabell 3 Andel som använder biblioteket efter kön, utbildning och studieaktivitet 2004 (procent)

STUDERANDE	NEJ				JA			
	LÅG		HÖG		LÅG		HÖG	
	Man	Kvinna	Man	Kvinna	Man	Kvinna	Man	Kvinna
Procent som besöker bibliotek varje kvartal -eller oftare	22	33	43	55	57	69	83	85
Antal svarande	853	738	431	501	81	102	41	92

Kommentar: Ett effektmått som varierar mellan 0 och 1, baserad på genomsnittlig procentskillnad avseende biblioteksbesök kan beräknas från tabellen ovan: effekt av kön= 0,09, effekt av utbildning=0,21, effekt av studier=0,35 och sammanlagd effekt=0,65

Aktiviteter på biblioteket

Som framgått ovan ligger nivån på boklån fortfarande högt, men utbudet av andra tjänster och media har ökat på biblioteken. Av följande tabell kan vi se att även sökning på Internet – som en aktivitet på biblioteket - minskat under senare år, sannolikt som en följd av den ökade tillgången på Internet i svenska hem. Förändringarna jämfört med 2003 är obetydliga och inom felmarginalen.

Tabell 4 Andel som ofta gör olika aktiviteter på biblioteket 2001-2004 (procent)

Aktivitet på biblioteket	2001		2002		2003		2004	
Lånar barnböcker	11%	1741	7%	1675	10%	1490	8%	1397
Lånar skönlitteratur	19%	1759	14%	1678	16%	1518	17%	1411
Lånar facklitteratur	17%	1744	11%	1673	16%	1508	13%	1398
Lånar musik el film	-	-	-	-	-	-	4%	1378
Läser böcker	12%	1738	6%	1674	7%	1485	9%	1390
Läser tidningar och tidskrifter	11%	1746	9%	1675	8%	1499	(11)	1400
Läser tidskrifter	-	-	-	-	-	-	8%	1381
Använder studieplatser	4%	1735	4%	1658	5%	1479	4%	1361
Använder dator för att söka information på Internet	9%	1737	5%	1659	4%	1488	3%	1374
Söker information-faktauppg.	-	-	-	-	-	-	7%	1375
Träffar vänner	-	-	5%	1662	5%	1485	4%	1376

Kommentar: Basen utgör det antal svarande på respektive fråga som "ganska ofta" eller "mycket ofta" gör olika aktiviteter.

Traditionella aktiviteter som lån av skönlitteratur, lån av facklitteratur och bokläsning ligger här på ungefär samma nivå 2004 som året innan. Om vi ser närmare på traditionella biblioteksaktiviteter som boklån i olika åldersgrupper ser man dels naturliga skillnader kopplade till skolgång och livscykel och dels tydliga skillnader mellan hög- och lågutbildade (Tabell 5).

Tabell 5 Litteraturlån på biblioteket efter ålder och utbildning 2004 (procent)

Aktivitet på biblioteket	Låg utbildning				Hög utbildning			
	15-29	30-49	50-64	65-85	15-29	30-49	50-64	65-85
Lånar barnböcker	2	12	2	2	5	22	5	5
Lånar skönlitteratur	15	8	12	26	18	22	16	27
Lånar facklitteratur	13	9	7	4	35	17	13	9

Kommentar: Basen utgör det antal svarande på respektive fråga som "ganska ofta" eller "mycket ofta" gör olika aktiviteter (n).

Av tabellen ovan framgår att lån av barnböcker skiljer sig betydligt mellan hög- och lågutbildade. Högutbildade i den ålder då man har små barn lånar ofta barnböcker i nära dubbelt så stor utsträckning som motsvarande bland lågutbildade gör detta. Om vi begränsar oss till dem som uppger att de har egna barn blir resultatet motsvarande. Även i övriga åldersgrupper lånas barnböcker mer frekvent av högutbildade. En annan särskilt tydlig skillnad gäller lån av facklitteratur bland yngre och medelålders biblioteksbesökare. De två faktorerna hänger logiskt samman. Det finns här anledning att understryka betydelsen av att tidigt grundlägga läsvanor, vilket berördes inledningsvis i denna artikel. Detta sägs också i bibliotekslagen med följande formulering "Folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar genom att erbjuda böcker, informationsteknik och andra medier anpassade till deras behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning" (SFS 1996:1596). Folkbiblioteken har här en svår och viktig demokratisk och social uppgift att nå ut till alla grupper i samhället. Uppgiften går helt i linje med den ursprungliga uppgiften för folkbibliotek och deras föregångare, vilket beskrivs i en skrift om det moderna folkbibliotekets framväxt: Rollen "som kompensatorisk kraft i samhället till gagn för de medborgare som står svagast i fråga om kunskap och tillgång till information blir nu minst lika viktig som under pionjärernas dagar för hundra år sedan." (Ristarp och Andersson 2001).

Förändrad biblioteksanvändning och några möjliga orsaker

För att även belysa den subjektiva uppfattningen om minskningen i antalet biblioteksbesök ställdes 2004 även frågan: "Hur har ditt utnyttjande av bibliotek föränd-

rats under de senaste 5 åren?” Här uppger 19 procent att deras biblioteksutnyttjande ökat, medan hela 32 procent uppger att det minskat och ca hälften av de svarande uppger att det varken ökat eller minskat. I en följdfråga fanns det möjlighet att ange hur viktiga olika möjliga orsaker till minskad biblioteksanvändning bedöms vara. Av tabell 6 framgår att såväl minskad bokläsning som ökade egna köp av böcker, TV-tittande och Internetanvändning upplevs som viktiga orsaker av många.

Tabell 6 Orsaker till minskad biblioteksanvändning bland dem som minskat samt fördelat efter kön, utbildning och åldersgrupper

Uppgivna orsaker	Samtliga Ganska el mycket viktig orsak	Härav:		Utbildning		Ålder:				Antal svar
		Kön Män	Kvinnor	Låg	Hög	15- 29	30- 49	50- 64	65- 85	
köper oftare böcker	53	36	66	47	59	45	52	59	58	439
ser mer på TV	45	41	50	53	36	39	38	49	66	437
får det jag behöver via Internet	43	53	34	41	45	57	54	22	24	422
läser böcker mer sällan	39	41	37	46	31	46	32	36	43	422
har fått längre till biblioteket	15	14	16	16	13	14	14	13	24	423
Försämrad service på biblioteket	7	8	5	7	7	5	8	8	7	421

Kommentar: Svarande av dem som uppgett att biblioteksanvändningen under de senaste åren minskat något eller minskat mycket. Antal svar avser dem som minskat sin biblioteksanvändning.

Det finns givetvis en rad orsaker i form av ändrade levnadsförhållanden som kan föranleda minskad biblioteksanvändning, till exempel avslutade studier, ändrade arbetsförhållanden, sjukdom etc. De alternativa källorna till information och underhållning, egna köp av böcker, TV-tittande samt Internet ligger dock i topp bland angivna orsaker. Man kan också notera att längre avstånd till biblioteket och försämrad service inte hör till de orsaker som många upplever vara viktiga. Bland övriga orsaker som nämnts av färre personer ingår avslutade studier, tidsbrist, att barnen nu är vuxna mm.

Vi ser av tabell 6 att uppgivna orsaker till minskad biblioteksanvändning varierar tydligt mellan olika grupper. Kvinnor uppger sig köpa böcker i mycket större utsträckning än män, 66 respektive 36 procent. Även högutbildade uppger att man köper mer böcker nu än tidigare betydligt oftare än lågutbildade. Lågutbildade och den äldsta åldersgruppen anger oftare än övriga grupper TV-tittande som orsak till minskad biblioteksanvändning. Att man får den information man behöver via Internet anger oftast män och personer i den yngsta gruppen.

TV-tittande uppges i flera sammanhang som en aktivitet som konkurrerar med både besök på bibliotek och bokläsning. Det finns här också möjligheter att undersöka detta på annat sätt. Om vi jämför biblioteksbesök och TV-vanor framgår att tittande på olika typer av TV-program har helt olika samband med biblioteksanvändning.

Tabell 7 TV-vanor relaterat till bokläsning och biblioteksbesök 2003 (procent)

Tittande på TV-program av typ	Samband med bokläsning	Samband med biblioteksbesök	Antal svar
<i>Positiva samband:</i>			
Kulturprogram	+0,25	+0,21	1662/1665
Samhällsprogram	+0,17	+0,13	1672/1676
Drama/ serier	+0,09	+0,03	1666/1673
<i>Negativa samband:</i>			
Sportprogram	-0,15	-0,09	1678/1684
Dokusåpor	-0,10	-0,09	1679/1673
Djur- och naturprogram	-0,07	-0,10	1704/1706
<i>Svaga eller inga samband:</i>			
Långfilmer	+0,06	-0,07	1686/1694
Matprogram	+0,02	-0,06	1682/1685
Talkshows	+0,01	+0,03	1665/1661
Lätt underhållning	-0,03	-0,06	1683/1686
Lek/ spelprogram	-0,07	-0,04	1659/1665
Nyhetsprogram	+0,05	-0,02	1716/1718

Kommentar: Biblioteksbesök är mätt med en 7-gradig skala från aldrig till flera gånger per vecka. TV-tittande är mätt med en fyrgradig skala från aldrig till flera gånger i veckan. Sambandsmättet är Spearmans rangkorrelation.

Tabell 7 visar att frekvent tittande på Kulturprogram, samhällsprogram och drama/serier är något som är vanligare bland flitiga biblioteksanvändare. Att ofta se sportaktiviteter eller dokusåpor på TV uppvisar negativa samband med biblioteksbesök. Tittande på ett flertal andra typer av program uppvisar mycket små eller inga samband med biblioteksbesök och bokläsning. Givetvis upptar TV-tittande i allmänhet många veckotimmar och kan därför antas konkurrera med bokläsning och biblioteksbesök. Resultatet här antyder dock att sambanden är komplicerade, vilket sammanhänger med att båda dessa typer av aktiviteter är förknippade med såväl smak och intresse som socioekonomiska faktorer.

Slutdiskussion

Den tryckta boken har sedan nära 500 år en central ställning när det gäller förmedling av information och underhållning. Under 1900-talet har vi sett en stor mängd nya media tillkomma och allt fler veckotimmar går åt till medieanvändning och bruk av ny informationsteknologi. Det är då rimligt att det också sker förskjutningar mellan olika typer av media. Vid introduktionen av Internet fanns på en del håll viss rädsla för att detta skulle gå ut över till exempel bokläsning och traditionell biblioteksanvändning. Av detta har trots allt relativt lite märkts. I hög grad verkar bruk av en typ av informationskällor gå samman med bruk av andra. Till slut nås emellertid ett stadium då tidsutrymmet för bruk av olika media helt enkelt tar slut. När det gäller nya media under utveckling nås också troligen ett läge då de helt enkelt framstår som minst lika bra eller bättre än de traditionella. Boken som teknologi har varit en ovanligt långlivad innovation. Sannolikt fortlever den länge än. Vi har dock här sett tecken på att nya sätt att distribuera information och underhållning kan leda till minskad användning av traditionella, tryckta böcker. Möjligen är vi i början på en mycket långsam förändring. Kanske blir det till slut ekonomi och miljöaspekter som avgör hur fort förändringarna kommer att gå.

Det finns som vi pekat på flera faktorer som kan leda till färre biblioteksbesök och minskad utlåning, vilket också biblioteksstatistiken redovisar. En fundamental faktor är givetvis också bibliotekens ekonomiska förutsättningar. Under 2003 minskade bibliotekens inköp av böcker med hela 9 procent, medan utlånen endast minskade med 2 procent (Kulturrådet 2004). De som minskat sin biblioteksanvändning uppger dock i ganska stor utsträckning ökade egna bokköp, TV-tittande och Internet som viktiga orsaker. Här finns också tydliga skillnader mellan män och kvinnor, låg- och högutbildade samt mellan olika åldergrupper.

Vi har också berört barnens läsande. Av de totala lånen vid svenska folkbibliotek svarade utlån av barnböcker för 43 procent 2003, vilket är mer än lån av skönlitteratur för vuxna eller lån av facklitteratur (Kulturrådet 2004). Vi noterade att det framgår av SOM-undersökningen 2004 att lån av barnböcker är drygt dubbelt så vanligt bland högutbildade med barn som bland lågutbildade med barn. Här finns viktiga uppgifter att söka nå alla föräldrar och ge dem och deras barn möjligheter till lässtimulans.

Vi har i denna korta artikel pekat på några aktuella tendenser vad gäller böcker, bibliotek och läsande. Det finns en trendmässig justering nedåt, när det gäller (traditionella) biblioteksbesök och boklån. Samtidigt blir tillgången till bibliotekstjänster och information förbättrad genom en snabb övergång till allt fler Internetbaserade tjänster och det sker en kraftig ökning av utlån när det gäller kassetböcker och liknande. Övergången till nya media i biblioteken motsvarar dock inte i antal de minskande boklånen. Kombinationen av minskade utlån, minskad bokläsning och kvarstående eller ökade skillnader mellan olika grupper i befolkningen framstår som ett problem. I synnerhet har vi här pekat på de stora skillnaderna mellan grupper med olika utbildningsnivå när det gäller att stimulera de egna barnens läsning.

Referenser

Bibliotekslagen SFS 1996:1596

Kulturrådet (2004) *Folkbiblioteken 2003*. Kulturen i siffror 2004:2

Ristarp, Jan & Andersson, Lars G (2001) *Mitt i byn! Om det moderna folkbibliotekets framväxt*. Lund, Bibliotekstjänst.

SOU 2005:12 *Bokpriskommissionens slutrapport: det skall vara billigt att köpa böcker och tidskrifter*.

Statistiska Centralbyrån, SCB, www.scb.se/statistikdatabasen.

Warmboe, Thorleif (2005) Biblioteksplaner underlättar samarbete. *Barn+Ungdom* nr 1, 2005.

Øster, Anette (2004) *Las! Les, Läs. Läsvaner og børnebogs kampanjer i Norden*. Center for børnelitteratur i Danmark, København.

VIKTIGT MED FORSKNING PÅ VÄRLDSBÄSTANIVÅ

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

Svenska folket tycker det är viktigt att vi i Sverige satsar på forskning på världsbästnivå. Vi har under åren 2002-2004 ställt frågan för sammanlagt fjorton olika forskningsområden och fått klara majoriteter som svarat mycket eller ganska viktigt för tio av områdena. Medicinsk forskning toppar med över 90 procent som vill se spetsforskning när det gäller cancer och reumatiska sjukdomar. Den nya gentekniken får ett något svagare stöd, cirka 60 procent anser det viktigt med världsbästaforskning på området. "Nyttiga" forskningsområden som miljö, energi och teknik hamnar också högt med upp emot 90 procent som tycker det är viktigt med högkvalitativ forskning. Andra "nyttiga" områden som det nya IT-fältet men också det gamla området transportteknik åtnjuter inte ett lika starkt opinionsstöd. Cirka 60 procent anser spetsforskning är viktig när det gäller IT och 71 procent när det gäller transportteknik.

Alla de här forskningsområdena handlar om medicin, teknik och naturvetenskap. Och på de områdena är alltså klara majoriteter av svenska folket överens om av vi forskningsmässigt skall ligga vid forskningsfronten. När vi kommer in på samhällsvetenskap och humaniora återfinns inte längre någon konsensus om forskningsprioritering och intresset minskar för att forskningen skall vara världsbäst. Vi har endast frågat om ett begränsat antal områden men nationalekonomi är det enda samhällsvetenskapligt-humanistiska ämnet som når över ett femtioprocentigt opinionsstöd som spetsforskningsområde. Sjuttio procent anger att det är mycket eller ganska viktigt att nationalekonomisk forskning bedrivs på världsbästnivå i Sverige. Motsvarande resultat för mindre "nyttiga" områden som historia, arkeologi och filosofi ligger kring endast 30-40 procent. Ett naturvetenskapligt område hamnar också här nere i botten listan. Det är den kortsiktigt "onyttiga" rymdforskningen som enbart 35 procent tycker det är viktigt att vi spetsatsar på.

Mönstret är tämligen tydligt. Svenska folkets prioritering av vilka områden vi bör spetsforska på är till stor del styrd av en nyttobedömning. Och det gynnar medicin och teknik – och ekonomi. Kultur- och upplevelseorienterad forskningsområden av humanistiskt slag röner ett mycket mer blandat intresse. Inom de områdena är det i själva verket fler människor som *inte* vill satsa på spetsforskning än som vill det. Många politiker kommer att nicka instämmande när de ser dessa resultat. De gör samma bedömningar. Ätminstone tycks det så om man kan döma efter forskningspropositionen 2005.

Men det är också tydligt att forskningsprioriteringarna inte enbart styrs av mer eller mindre uttalade nyttokalkyler. Andra faktorer som berördhet, samhälleliga

Tabell 1 Svenska folkets uppfattning om vilka områden som skall forskningsprioriteras (procent)

Fråga: ”Hur viktigt anser Du det vara att det i Sverige satsas på forskning på världsbästa nivå inom följande områden?”

område	mycket viktigt	ganska viktigt	inte särskilt viktigt	inte alls viktigt	ingen uppfattning	summa procent
cancer						
2002	78	17	3	0	2	100
2003	81	15	2	0	2	100
reumatiska sjukdomar						
2004	59	32	4	0	5	100
miljö						
2002	57	34	5	0	2	100
2003	58	32	6	1	3	100
2004	51	37	6	1	5	100
energi						
2002	54	35	5	1	5	100
teknik						
2003	47	38	8	1	6	100
genteknik						
2002	27	30	26	9	8	100
2003	35	29	20	9	7	100
2004	24	34	23	8	11	100
pedagogik						
2002	35	44	12	2	7	100
IT						
2002	28	44	17	2	9	100
2004	28	42	17	2	11	100
transportteknik						
2002	26	45	20	1	8	100
nationalekonomi						
2003	26	44	19	3	8	100
historia						
2002	10	29	42	11	8	100
2003	13	28	35	13	11	100
arkeologi						
2004	9	30	39	11	11	100
rymden						
2004	9	25	40	14	12	100
filosofi						
2004	8	20	39	16	17	100

värderingar och empati spelar även in. Det kan man se när man studerar hur olika grupper prioriterar delvis olika. Och som vi ska se senare kunskaper och förtroende är också viktiga i sammanhanget.

Resultaten i tabell 1 redovisar mer i detalj våra resultat. Mätningarna har gjorts av SOM-institutet inom ramen för forskningsprojektet *Vetenskapen i Samhället (ViS)*. Den ideella föreningen *Vetenskap & Allmänhet (VA)* har varit finansiär.

Människors prioriteringar när det gäller forskning ser förhållandevis lika ut i olika sociala grupper. Viss mindre skillnader finns dock. I studien 2004 ville kvinnor jämfört med män satsa något mer på forskning kring reumatiska sjukdomar och miljö, medan män något mer än kvinnor prioriterade forskning om genteknik och IT. När det gäller det låga intresset för spetsforskning inom arkeologi, filosofi och rymden var kvinnor och män i huvudsak ense.

Åldersskillnader i bedömningarna var något mer påtagliga för vissa forskningsområden, till exempel när det gäller reumatiska sjukdomar som äldre forskningsprioriterade klart mer än yngre. Genomsnittligt finns en viss tendens att de allra yngsta mellan 15-19 år överlag ville satsa något mindre på världsbästa-forskning än äldre människor. Det enda område där de yngsta ville satsa mer än äldre är rymdforskning.

Utbildningsskillnaderna är också små, utom när det gäller reumatiska sjukdomar och IT. Lågutbildade (som ofta är äldre) forskningsprioriterar reumatismforskning klart mer än högutbildade. När det gäller IT är mönstret det omvända. Högutbildade är mer intresserade av spetsforskning än lågutbildade. Ett visst åsiktsmönster av samma slag finns också när det gäller genteknik; högutbildade är något mer intresserade av högkvalitativ forskning än lågutbildade.

Forskningsbedömningarna är också mycket likartade när vi ser på människors partisympatier. Genomsnittligt sett är sympatisörer till socialdemokraterna, centerpartiet och kristdemokraterna något mindre positiva till satsningar på världsbästa-forskning än anhängare till v, mp, fp och m. Men vi talar bara om små skillnader. Några detaljresultat kan dock vara illustrativa. Sympatisörer till v och mp är mest positiva till miljöforskning och till satsningar på filosofi. Moderata och folkpartistiska sympatisörer toppar när det gäller att prioritera forskning om genteknik och IT. Kristdemokrater och moderater är de som är mest för att forskningssatsa på reumatiska sjukdomar. Partiskillnaderna är dock för små för att vi skall kunna tala om någon partipolitiserings av forskningens inriktning bland väljarna. När vi i öppna enkätfrågor efterhör vad människor tycker är viktiga samhällsproblem är det också fortfarande mycket sällsynt att forskningsfrågor kommer upp; färre än en procent nämner forskning explicit. Det är bara att konstatera att forskningspolitik inte är ett politiserat område bland svenska väljare.

Kunnighet

Ett av ViS-projektets huvudfrågeställningar är i vad mån människors åsikter om forskningsprioriteringar är kopplade till kunskaper och förtroende för vetenskap.

Tabell 2 Bedömning av egen kunnsighet 2004 (procent)

Fråga: "Hur kunnsighet anser Du personligen att Du är inom följande områden?"

	djur & natur	samhälls- kunnsighet	matematik	hälsa medicin	IT/data	filosofi	rymden	summerat index; medeltal
samtliga	53	53	49	49	40	30	29	43
man	55	56	54	44	45	31	35	45
kvinnor	52	49	45	55	35	28	23	40
15-19	49	52	50	39	53	33	35	44
20-29	55	55	50	52	44	31	31	46
30-64	52	52	51	49	53	33	34	45
65-85	51	48	44	46	18	22	18	35
låg utbildning	50	45	41	39	23	18	19	33
medellag	53	52	48	47	40	28	29	42
medelhög	55	56	51	55	49	36	32	48
hög utbildning	56	60	58	60	52	42	38	52
partisympati								
v	55	57	48	52	41	36	31	45
s	52	51	48	48	38	26	27	41
mp	54	51	43	52	41	39	32	45
c	55	48	48	43	30	22	20	38
fp	53	57	53	52	48	34	33	47
kd	50	49	47	52	37	29	23	40
m	55	56	54	53	45	31	34	46
övrigt	57	51	50	48	42	26	30	43
samtliga år 2002	56	54	52	49	41	-	-	-

Kommentar: Ju högre medeltal, desto kunnsighet. Skalan kan variera mellan 0 (helt okunnsighet) och 100 (mycket kunnsighet). Frågeskalans värden mellan 0-10 har multiplicerats med 10. Personer som ej besvarade kunnsighetsfrågorna (mellan 4-6 procent) är ej medtagna i procentbasen. Det summerade indexet varierar också mellan 0-100 där högre värden indikerar hög subjektiv kunnsighet. Indexet omfattar samtliga områden.

Vi har sett att nytthetsbedömningar och kanske också egennyttan har betydelse när människor forskningsprioriterar. Men hur är det med en så rationell faktor som insatthet/kunskap och en så affektiv/kognitiv faktor som förtroende, vilken roll spelar de när människor avgör vad som bör spetsforskas om. Vår hypotes är att det främst är förhållandevis kunniga människor med förtroende för vetenskap som vill satsa offensivt på spetsforskning. Vi börjar prövningen med att se på kunskapsfaktorn.

Vi har mått på undersökningspersonernas egna subjektiva bedömning av den egna kunskapsområdet inom olika vetenskapsområden såväl som mer objektiva mått på graden av *de facto* kännedom om vad som är vetenskap. Resultaten i tabell 2 visar hur kunniga människor bedömer sig vara inom sju olika vetenskapsområden. Skillnaderna är rätt stora mellan olika områden. Mest kunniga tycker svenska folket sig vara när det gäller djur&natur respektive samhällskunskap, minst uppfattar man sig vara inom områden som filosofi och rymden.

Bedömningen av den egna kunskapen ser relativt olika ut inom olika sociala och politiska grupper. Genomsnittligt sett tycker sig män, medelålders, högutbildade och fp- respektive m-sympatisörer vara mest kunniga. Minst kunniga uppfattar man sig vara bland kvinnor, bland de äldsta, bland lågutbildade och bland sympatisörer till centerpartiet, kristdemokraterna och socialdemokraterna. Kvinnor uppfattar sig som kunnigare än vad män gör på ett område – hälsa&medicin. De allra yngsta tycker sig vara kunnigare än vad äldre gör på två områden – IT och rymden och genomsnittligt uppfattar sig yngre ungefär lika kunniga som vad medelålders gör. De partipolitiska skillnaderna i kunskapsbedömningarna är små inom de flesta av områdena. Lite intressant är det dock att sympatisörer till vänsterpartiet och miljöpartiet uppfattar sig själva som kunnigast på filosofi, klart mer så än t ex socialdemokrater och centerpartister gör. När det däremot gäller kunskaper i matematik placerar sig inte v- och mp-sympatisörer överst. Där hamnar istället folkpartister och moderater. Ur demokratisk synvinkel kan det ses som bra att partiskillnaderna är relativt små när det gäller upplevelsen av kunskaper i samhällsfrågor. De skillnader som finns visar dock att v- och fp-sympatisörer tycker sig vara mest kunniga med c- och kd-väljare på sista platserna. Bakom resultatet ligger främst skillnader i utbildningsnivå.

När vi prövar sambandet mellan människors uppfattningar om sin egen subjektiva kunskap inom olika vetenskapsområden och viljan att satsa på spetsforskning i Sverige visar det sig vara positivt precis som vi förväntade oss enligt hypotesen. Korrelationen (r) mellan ett sammanfattande mått på graden av uppfattad kunskap om olika vetenskapsområden och vårt sammanlagda index för i vilken utsträckning man vill satsa på spetsforskning är $+0.15$; knappast ett imponerande starkt samband men dock positivt. Människor som uppfattar sig som kunnigare inom skilda vetenskapsfält är mer positiva till forskningsinsatser än människor som tycker sig vara mindre kunniga.

Uppfattad kunskap är inte oviktig, men dock inte lika viktig som objektiv kunskap. Resultaten i tabell 3 representerar ett sätt att någorlunda enkelt få ett mått

på människors ”objektiva” kunskaper om vad vetenskap är. Vi talar alltså inte om ämneskunskaper utan om kännedom om vad som konventionellt brukar definieras som vetenskap. Mätningen gäller hur svenska folket bedömer graden av vetenskaplighet inom ett antal kunskapsområden. Sammanlagt under åren 2002-2004 har vi frågat om nio olika områden. Sju av dem brukar betraktas som vetenskaper med hemhörighet på de flesta universitet. Två brukar klassificeras som icke-vetenskaper utan hemvist på seriösa universitet. Att Lunds universitet nyligen accepterat en donationsprofessur med inriktning mot bland annat parapsykologi har väckt ett visst uppseende och kritik. Men Lund har väl gjort det för pengarnas skull; inte efter något vetenskapligt ställningstagande, för vi hoppas.

Tabell 3 Svenska folkets uppfattning om vad som är vetenskap (procent)

Fråga: ”I vilken utsträckning bedömer Du följande områden som vetenskapliga?”

	inte alls vetenskapligt (1,2)	mittsvar (3)	i högsta grad vetenskapligt (4,5)	ingen uppfattning	summa procent
astronomi					
2002	9	17	57	17	100
2003	8	14	59	19	100
2004	8	15	62	15	100
astrologi					
2002	56	13	13	18	100
2003	53	13	15	19	100
2004	59	12	14	15	100
nationalekonomi					
2002	12	23	52	13	100
2003	12	22	48	18	100
historia					
2003	13	23	49	15	100
biologi					
2002	3	9	77	11	100
2003	2	6	80	12	100
2004	2	8	79	11	100
parapsykologi					
2002	49	16	14	21	100
2004	54	18	11	17	100
teologi					
2002	43	21	18	18	100
statskunskap					
2002	17	25	42	16	100
filosofi					
2002	19	26	38	17	100

Kommentar: Undersökningspersonerna fick besvara frågan med hjälp av en skala mellan 1 (inte alls vetenskapligt) och 5 (i högsta grad vetenskapligt). ”Rätt” svar har inringats.

I samtliga fall utom ett har folkets övervikt placerat kunskapsfälten på det konventionellt riktiga sättet. Astronomi, nationalekonomi, historia, biologi, statskunskap och filosofi har bedömts vara vetenskapliga medan astrologi och parapsykologi har utpekats som inte vetenskapliga. Undantaget är teologi som är ett universitetsämne men som av fler svenskar betraktas som icke-vetenskapligt (43 procent) än som vetenskapligt (18 procent).

Ser vi närmare på resultaten 2004 blir man inte imponerad av utfallet. Samstämmigheten om vad som är vetenskap är inte särskilt stor. Att endast 62 procent respektive 79 procent korrekt klassificerar astronomi och biologi som vetenskaper är naturligtvis inte bra. Att enbart 42 respektive 38 procent bedömer statskunskap och filosofi som vetenskaper är mycket låga siffror, även om man kanske kan ursäktas en del med att vi här har att göra med ämnen som sysslar med forskningsfrågor som är samhälleligt och politiskt kontroversiella. Men det är uppenbart att både statskunskap och filosofi behöver stärka sina profiler som objektiva och opartiska vetenskaper.

Direkt nedslående är dock att endast 59 respektive 54 procent pekar ut astrologi och parapsykologi som *icke-vetenskaper* och att 14 respektive 11 procent bedömer områdena som vetenskapliga. Och här är det främst de allra yngsta mellan 15-19 år som hamnar mest snett. Hela 21 procent bland dem uppfattar astrologi som vetenskap. Motsvarande siffra för parapsykologi är på samma nivå, 20 procent.¹

Om vi slår samman svaren när det gäller bedömningen av vetenskapligheten för områdena astronomi, astrologi och biologi får vi fram ett fungerande mått som säger någonting om graden av "objektiv" kunskap om vad som är vetenskap. En analys med ett sådant mått visar på förhållandevis klara kunskapskillnader mellan olika utbildningsgrupper – högutbildade är påtagligt kunnigare än lågutbildade – men också på enbart smärre skillnader mellan andra sociala och politiska gruppers kunskaper.

De mönster vi finner känns dock igen från tidigare mätningar. Män är något mer kunniga än kvinnor. De yngsta och de äldsta är mindre kunniga än medelålders personer. Regelbundna morgontidningsläsare och regelbundna tittare på SVTs nyhetssändningar är kunnigare än personer som inte läser morgontidning eller tittar på Rapport eller Aktuellt i SVT. Kvällstidningsläsning och tittande på nyhetssändningar i TV 4 har ett rakt motsatt samband med kunskap om vad som är vetenskap. Vi implicerar givetvis inte något enkelt kausalt samband, men regelbundna kvällstidningsläsare och regelbundna tittare på TV 4s Nyheterna är mindre kunniga än personer som inte läser kvällstidningar eller följer nyheterna i TV4. Partipolitiskt är sympatisörer till folkpartiet och miljöpartiet i genomsnitt kunnigast. I botten hamnar socialdemokrater och centerpartister. Det måste dock ånyo betonas att vi inte talar om några stora skillnader.

Vårt "objektiva" kunskapsindex är förhållandevis klart korrelerat med det subjektiva måttet. Människor som tror sig vara kunniga visar sig också ofta vara det. Korrelationen är +.45; ett klart anständigt samband. En grupp som uppvisar en lägre

korrelation än genomsnittet är de allra yngsta (+.38). Det beror till en del på en kaxig attityd. De tror att de är kunnigare än de är.

Det bivariata sambandet mellan människornas ”objektiva” kännedom om vad som är vetenskap och viljan att satsa på spetsforskning visar sig vara positivt enligt hypotesen och aningen starkare än motsvarande samband för det subjektiva kunskapsmättet. Korrelationen är +.17 mot +.15 för det subjektiva måttet; ingen stor skillnad. Normativt vill vi att det i första hand skall vara människor som kan något om vetenskap som vill satsa mer. Om kunniga människor inte vill satsa på mer forskning medan okunniga vill det skulle forskningen och politiken ha ett legitimitetsproblem. Men så är det alltså inte. Sambandet är positivt. Ju kunnigare desto mer vill man satsa på spetsforskning.

Förtroende för forskning inom olika fakultetsområden

Förtroende har både en kognitiv och en affektiv komponent. Vi litar inte på andra människor eller institutioner reservationslöst, utan kännedom om vad de gjort tidigare eller vad de står för inför framtiden. Men samtidigt kan vi av gammal vana hysa mycket starka lojaliteter och känslor för personer och företeelser vars göranden vi inte alltid är väl uppdaterade på. Mätmässigt är det ofta svårt att skilja de båda komponenterna åt. I vårt fall med förtroende för forskning förväntar vi oss normativt att det finns ett positivt samband mellan kunskap och grad av förtroende. Ett rent affektbaserat förtroende vore svårt att hantera. Forskning bör rimligen ha mer att göra med kunskap än med känslor; så också forskningsförtroende kan man tycka.

När det gäller forskningsförtroende har vi mätt den på två olika sätt, dels som förtroende för den forskning som bedrivs inom olika ämnesområden, dels som grad av förtroende för yrkesgruppen forskare. Resultaten i tabell 4 visar utfallet för sex olika fakultetsområden i SOM-mätningarna 2002-2004.

Medicin klarar sig bäst med något över 80 procent som uttrycker ett mycket eller ganska högt förtroende. Teknik och naturvetenskap följer därefter med förtroendesiffror kring 70 procent. Samhällsvetenskap (cirka 50 procent) och utbildningsvetenskap (43 procent) uppnår sämre resultat, men inte lägst där hamnar humaniora med omkring 40 procent som har ett mycket eller ganska stort förtroende. En del av förklaringen till humanioras och även till utbildningsvetenskapens svaga resultat är många svars personer inte har någon åsikt. Benämningarna – eller på modernt reklamspråk varumärkena – humaniora och utbildningsvetenskap är förhållandevis okända.

Genomsnittligt sett är förtroendeskilnaderna små mellan olika sociala och politiska grupper. Inga könsskillnader finns, äldre är dock något mer förtroendefulla än de yngsta, liksom högutbildade har ett något högre förtroende än lågutbildade. Partipolitiskt hyser sympatisörer till fp, m och mp högst förtroende för forskning 2004 medan c-sympatisörer har lägst förtroende. Tidigare år har miljöpartister legat

lägst. Bakom resultaten skymtar olika utbildningsnivåer. Men alla skillnader är mycket små.

Tabell 4 Förtroende för forskning inom olika områden (procent)

Fråga: "Allmänt sett, vilket förtroende har Du för den forskning som bedrivs i Sverige inom följande områden?"

	mycket/ganska stort förtroende	varken/eller	mycket/ganska litet förtroende	ingen uppfattning	summa procent
medicin					
2002	84	9	2	5	100
2003	84	8	2	6	100
2004	81	9	2	8	100
teknik					
2002	71	16	2	11	100
2003	71	14	1	14	100
2004	73	14	1	12	100
naturvetenskap					
2002	63	22	1	14	100
2003	68	16	1	15	100
2004	68	17	1	14	100
samhällsvetenskap					
2002	48	33	3	16	100
2003	52	28	3	17	100
2004	50	29	3	18	100
utbildningsvetenskap					
2004	43	26	6	25	100
humaniora					
2002	37	29	5	29	100
2003	41	24	3	32	100
2004	38	26	4	32	100

Kommentar: Enkätfrågan omfattade svarsalternativen mycket respektive ganska stort förtroende, varken stort eller litet förtroende, mycket respektive ganska litet förtroende samt ingen uppfattning. Svaret "ingen uppfattning" ingår i procentbasen, men inte personer som hoppat över att svara. Den senare gruppen omfattade 2002 4-7 procent, 2003 3-5 procent och 2004 4-5 procent av undersökningspersonerna.

Resultaten för de olika fakultetsområdena skiljer sig något mer mellan olika grupper. Män har mer förtroende än kvinnor för speciellt teknisk forskning men också för naturvetenskap. Kvinnor hyser mer förtroende än män för forskning inom medicin, samhällsvetenskap, utbildningsvetenskap och humaniora. Könsskillnaderna är som störst när det gäller teknik och utbildningsvetenskap. Ungdomens forskningsförtroende relativt äldres är speciellt lågt för medicinsk forskning och forskning inom

teknik och naturvetenskap. Ålderskillnaderna är klart mindre när det gäller samhällsvetenskap, utbildning och humaniora. Partimässigt toppar fp-anhängare förtroendet för medicin med mp-sympatisörer lägst. När det gäller teknik och naturvetenskap toppar också folkpartister men med v- respektive c-sympatisörer i botten. Humaniora uppvisar miljöpartister som mest förtroendefulla med kd-sympatisörer lägst. När det gäller samhällsvetenskap hamnar också kristdemokraters förtroende lägst med folkpartister på toppen.

Tabell 5 Förtroendet för yrkesgrupper (procent)

Fråga: ”Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete?”

	mycket stort	ganska stort	varken/ eller	ganska litet	mycket litet	ingen uppfattning	summa procent
sjukvårdens personal							
2002	28	57	10	3	1	1	100
2003	25	55	13	4	1	2	100
2004	28	56	11	3	1	1	100
forskare							
2002	18	49	21	2	1	9	100
2003	14	40	24	3	1	18	100
2004	17	49	22	3	0	9	100
polis							
2002	17	49	22	7	3	2	100
2003	13	49	22	11	4	1	100
2004	13	55	20	7	4	1	100
lärare, grundskolan							
2002	14	48	24	6	2	6	100
2003	10	48	25	6	1	10	100
2004	12	54	22	5	2	5	100
rikspolitiker							
2002	2	27	40	18	9	4	100
2003	2	22	37	23	10	6	100
2004	2	22	41	20	11	4	100
journalister, radio-TV							
2002	3	26	40	19	9	3	100
2003	2	24	41	21	9	3	100
journalister							
2004	2	22	46	19	8	3	100
journalister, dagspress							
2002	2	19	39	23	13	4	100
2003	1	14	35	29	18	4	100
företagsledare							
2003	2	19	37	19	12	11	100

Förtroende för forskning visar sig enligt vår normativa hypotes vara positivt kopplad till kunskap. Korrelationerna mellan ett genomsnittligt förtroendeindex för alla sex fakultetsområdena och våra två kunskapsmått är inte imponerande starka men de är positiva, +.17 för subjektiv kunskap och +.18 för det ”objektiva” kunskapsmättet.

Förtroende för forskare som yrkesgrupp

Universiteten toppar SOMs förtroendelista tillsammans med sjukvården 2004 (se kapitlet om institutionsförtroende). Forskare som yrkesgrupp lyckas inte fullt lika bra när de jämförs med sjukvårdens personal. När det gäller förtroende för olika yrkesgrupper intar sjukvårdens personal en klar förstaplats på SOMs rangordning. Men forskare kommer tvåa, nätt före poliser och lärare i grundskolan men klart före rikspolitiker, journalister och företagsledare (se tabell 5).

Förtroendet för en verksamhet och för dess företrädare brukar oftast hänga samman. Det finns i de flesta fall ett positivt samband som dock inte alltid behöver vara påtagligt starkt. I vårt fall är korrelationen mellan förtroendeindexet för forskningen och förtroendet för forskare som yrkesgrupp +.33.

Det visar sig också att sambandet mellan förtroendet för yrkesgruppen forskare och våra båda kunskapsmått är positivt, +.24 med det subjektiva måttet och +.23 med det ”objektiva”; ett klart tillfredställande resultat ur normativ synpunkt. Människor med kunskaper om vetenskap har ett större förtroende för forskare än okunniga människor. Det hade varit alarmerande om det varit tvärtom. Men nu är det inte så. Förtroende för forskare vilar på någon form av kunskapsbas, liksom förtroende för forskning som sådan.

Förtroende centralt för viljan att satsa på spetsforskning

Vår grundfråga om sambandet mellan intresset för att satsa på världsbästa-forskning och kunskap respektive förtroende får i huvudsak samma svar som vid de tidigare testerna 2002 och 2003. Det är främst människor med förtroende och kunskaper som vill satsa på spetsforskning i Sverige. En regressionsanalys med graden av forskningsprioritering som beroende variabel och genomsnittligt forskningsförtroende, subjektiv respektive ”objektiv” kunskap och utbildningsgrad som oberoende variabler förklarar 21 procent av variansen i viljan att satsa på högkvalitativ forskning. Förtroendevariabeln uppvisar den klart starkaste direkteffekten. Objektiva och subjektiva kunskaper har båda självständiga effekter oberoende av varandra. Båda effekterna är emellertid svaga med inverkan av objektiv kunskap något starkare än inverkan av subjektiv kunskap. Formell utbildning har ingen oberoende effekt på graden av forskningsprioritering.

En tolkning av resultatet skulle kunna vara att kunniga människor oberoende av skolutbildningsnivå vill satsa på forskning, men det vill också självsäkra och lite kaxiga människor. Men viktigast är förtroende. Det är nyckelfaktorn. Människor utan förtroende för vetenskap och forskning är klart mindre villiga att satsa på spetsforskning än människor med forskningstilltro. Ett brett folkligt stöd för svensk forskning på världsbästanivå kräver de många människornas förtroende.

Noter

- ¹ Om vi slår samman datamängderna för SOM-studierna 2002-2004 får vi en tillräckligt stor mängd för att kunna bryta ned resultaten efter kön och ålder samtidigt. I den större sammanslagna datamängden blir resultatet för andelen som uppger att *astrologi* är en vetenskap: 15-19 år män 24 procent/kvinnor 28 procent; 50-59 år män 9 procent/kvinnor 18 procent; 80-85 år män 11 procent/kvinnor 13 procent. Andel som uppger att *parapsykologi* är en vetenskap: 15-19 år män 22 procent/kvinnor 24 procent; 50-59 år män 9 procent/ kvinnor 11 procent; 80-85 år män 6 procent/kvinnor 7 procent.

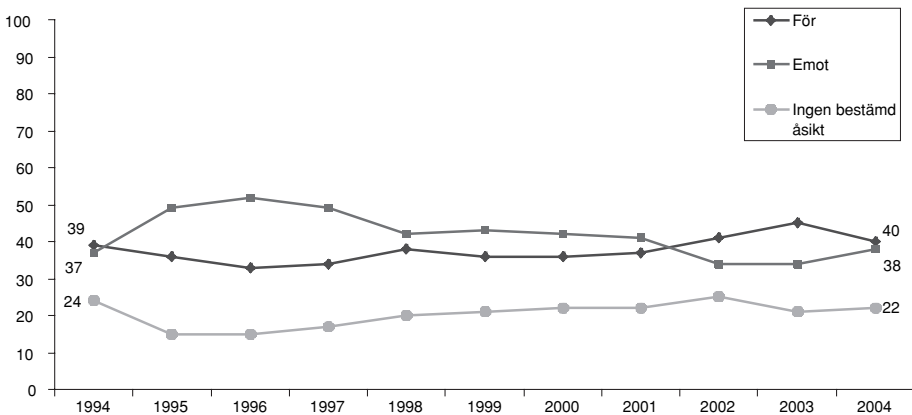
Opinion

SVENSK OPINION OM EU-MEDLEMSKAPET

RUTGER LINDAHL

Det är i år tio år sedan Sverige inträdde som medlem i Europeiska unionen (EU). Beslutet föregicks av en folkomröstning som gav till resultat "ett knappt ja" till medlemskap. (Gilljam, Holmberg, m.fl., 1996) Ganska snart visade undersökningar att opinionsläget svängt. År 1996 uppgav fler än hälften (52 procent) av de tillfrågade att de i huvudsak var emot Sveriges medlemskap i EU. Därefter har EU-motståndet sjunkit och andelen EU-förespråkare har ökat. Är detta en tillfällig anpassning till det faktiska förhållandet, eller en långsiktig trend? Resultat från den senaste SOM-undersökningen visar att de senaste årens utveckling bryts år 2004. En konsekvens av detta är att det nu än en gång väger relativt jämt i den svenska folkopinionen mellan EU-anhängare och EU-motståndare. Dessa resultat från SOM-undersökningen 2004 kan jämföras med vad Eurobarometern, EU:s officiella opinionsundersökningsinstitut, rapporterar när det gäller opinionsläget bland svenskar. I den senaste rapporten, för vilken datainsamling genomfördes under i stort sett samma tid som SOM-institutets undersökning, konstateras att "Svenskarnas stöd för EU-medlemskapet är nu starkare än någonsin sedan EU-inträdet 1995." (Eurobarometer Nr 62) Stödet har sedan förra undersökningen (våren 2004) ökat och omfattar närmare hälften av de svarande. Andelen som anser att Sveriges EU-medlemskap är något dåligt sjönk samtidigt kraftigt till tjugofyra procent. De två delvis motstridiga resultaten av samtidiga opinionsundersökningar bland svenskar ger en antydning om att resultaten skall tolkas med försiktighet. Såväl skillnader i urval och frågeformulering som rena tillfälligheter kan spela in. För att kunna svara på om den tidigare konstaterade EU-positiva trenden i den svenska opinionen nu är bruten eller om nedgången endast är tillfällig behövs fler mättillfällen.

Under den av folkomröstningen om euron starkt präglade hösten 2003 noterades det starkaste stödet sedan början av 1990-talet för Sveriges EU-medlemskap. De senaste årens stigande stöd utgjorde ett trendbrott i svensk EU-opinion. En möjlig förklaring till denna utveckling är att svenska folket successivt vant sig vid att också vara EU-medborgare. Ett breddat accepterande av detta förhållande har lett till att stödet för medlemskap ökat samtidigt som stödet för ett svenskt utträde ur EU minskat. Det förhållandevis starka stödet för EU-medlemskapet 2003 kan också ha en grund i att det bland många av dem som röstade nej till euron uppstod behov av att markera att de trots detta önskade se ett fortsatt svenskt medlemskap i EU (Lindahl, 2004a).

Figur 1 Svenska folkets inställning till EU-medlemskap 1994-2004 (procent)

Kommentar: Fråga: "Vilken är din åsikt om det svenska medlemskapet i EU?" Tre svarsalternativ: I huvudsak för; I huvudsak emot; Har ingen bestämd åsikt.

Källa: SOM-Institutet, Göteborgs universitet.

Resultatet för 2004 visar att de senaste årens EU-positiva trend, i alla fall tillfälligt, har brutits. Avståndet mellan EU-anhängare och EU-motståndare har återgått till att vara lika litet som under folkomröstningshösten 1994. Samtidigt kan noteras att andelen svenskar som inte har någon bestämd åsikt i frågan är ungefär lika stor som tio år tidigare. Att tio år efter det att Sverige inträdde som medlem i EU över tjugo procent bland befolkningen inte anser sig ha en bestämd åsikt i frågan om de är för eller emot EU-medlemskapet skulle kunna uppfattas som ett misslyckande för både EU-anhängare och EU-motståndare, men andelen utan bestämd åsikt är här lägre än i många andra samhällsfrågor. Det som snarare är anmärkningsvärt är hur jämn uppdelningen är mellan de båda blocken. Sannolikt skall andelen utan bestämd åsikt i detta sammanhang snarast ses som ett tecken på hur starkt politiserade EU-frågor är och att därmed många som känner sig utsatta för korstryck troligen väljer att inte ta klar ställning.

När möjliga förklaringar till opinionsförändringen 2004 skall sökas ligger det nära till hands att peka på den politiska turbulens som runt om i Europa förorsakats av förslaget till fördrag om en konstitution för Europa och beslutet att öppna för turkiskt medlemskap i EU. Till det minskade stödet för EU-medlemskap kan också som förklaring föras fram debatten om det sk. tjänstedirektivet och den ökade uppmärksamhet som riktats mot utflyttning av arbetstillfällen, bl.a. till EU:s nya medlemsländer. Många av dessa frågor är stora och komplexa. Omfattande mediebevakning och ett mycket stort utbud av andra informationskällor har

givit många möjligheter att följa den politiska debatten. Brottet i opinionskurvan är tydligt både bland politiskt intresserade och bland ointresserade, liksom bland hög- och lågkonsumenter av politiska nyheter. Bilden av det europeiska samarbetet och dess utvecklingstendenser tycks i första hand ha dämpat förväntningarna och ökat osäkerheten bland svenska folket.

Stabilt könsmonster i EU-opinionen

Kvinnor är genomgående i högre utsträckning än män emot Sveriges medlemskap i EU. De saknar traditionellt också i högre utsträckning än män en bestämd åsikt i frågan. Detta mönster framträder i undersökningar som sträcker sig mer än trettio år tillbaka i tiden.

Intressant att notera är att opinionskurvorna för kvinnor och män i stora drag följs åt över tid. Inte vid någon tidpunkt korsar de varandra. Däremot varierar avståndet mellan dem. Minsta opinionsavståndet mellan män och kvinnor finns bland dem som är i huvudsak emot Sveriges medlemskap i EU och det största avståndet bland dem som är för EU-medlemskap (Holmberg, 2005).

Bland både kvinnor och män kunde 2004 konstateras ett sänkt stöd för och ökat motstånd mot Sveriges medlemskap i EU, samt en ökad andel som inte anser sig ha en bestämd åsikt i frågan. Ett byte av jämförelsepunkt från hösten 1994 till hösten 1995 ger dock en markerad förändring av bilden av hur opinionen utvecklats över den senaste tioårsperioden. En jämförelse med situationen 1994 visar att opinionsläget hösten 2004 kan sägas vara närmast identiskt. Tas utgångspunkt för jämförelsen i opinionsläget hösten 1995, dvs. då Sverige varit medlem i EU i ca tio månader, är den långsiktiga trenden att andelen svenskar som är för EU-medlemskap har ökat och att andelen som är emot har minskat. Vi kan dock även konstatera att andelen bland svenskarna som inte anser sig ha någon bestämd åsikt i frågan har ökat.

Opinionsläget 2003 uppvisar ett avvikande mönster. Sannolikt fungerade folkomröstningskampanjen inför euro-valet samma höst som stimulans till att ta ställning inte bara i euro-frågan utan även i EU-medlemskapsfrågan. Andelen svenskar som uppgav sig sakna bestämd åsikt i frågan om Sveriges EU-medlemskap sjönk kraftigt 2003, men år 2004 har denna andel åter ökat.

EU-stödet har ökat bland unga och medelålders

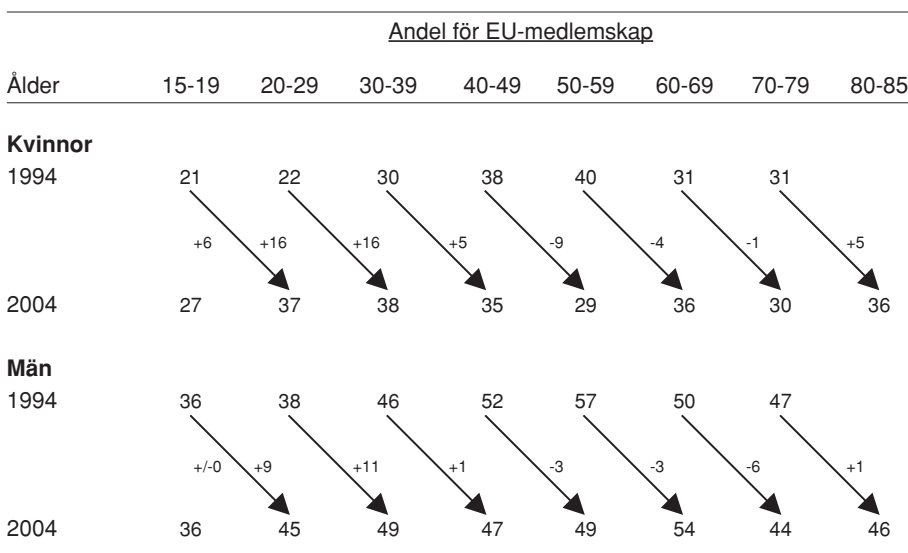
I folkomröstningen om EU-medlemskap 1994 fann Ja-sidan stöd främst bland medelålders och äldre. Detta opinionsmönster gäller fortfarande tio år senare. De yngsta väljarna, dvs. de under trettio år, har dock blivit mer EU-positiva. Samtidigt kan konstateras att minskningen av andelen EU-motståndare i de yngsta åldersgrupperna är större än ökningen av andelen EU-förespråkare. Detta betyder att det

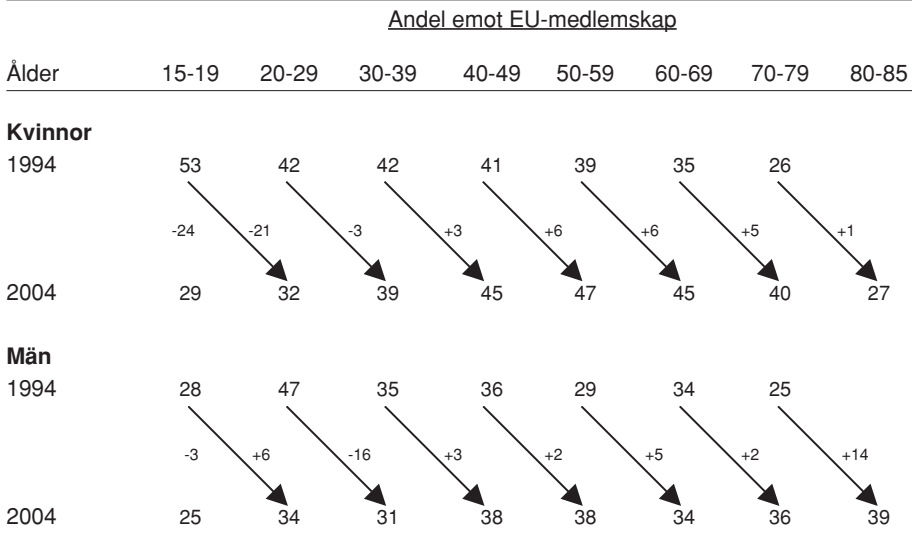
under den gångna tioårsperioden skett en kraftig ökning av andelen unga svenskar som inte anser sig ha någon bestämd åsikt i fråga om Sveriges medlemskap i EU.

Även om vi inte kan fastställa några mer dramatiska förändringar i det grundläggande opinionsmönstret när det gäller medlemskap i EU, finns det anledning att lite närmare undersöka om det framträder några särdrag som kan kopplas till de tillfrågades ålder. En jämförelse av opinionsmönstret inom olika åldersgrupper 1994 med motsvarande förhållanden 2004 visar på betydande skillnader. Inom ålderskategorin ”under trettio år” har stödet för Sveriges EU-medlemskap stigit både bland män och kvinnor. Tydligast är ökningen bland unga kvinnor, men den återfinns också bland medelålders kvinnor och bland män under trettio år. Samtidigt har EU-motståndet sjunkit både bland kvinnor och män i denna åldersgrupp. Det kan också noteras att även andelen som inte uppger någon bestämd åsikt i frågan om Sveriges EU-medlemskap har ökat. Bland kvinnor och män över fyrtio års ålder har stödet för EU-medlemskap minskat något och andelen som är emot har ökat.

En jämförelse av opinionsmönstret för dem som 1994 t.ex. var mellan tjugooch tjugonio år med hur det ser ut 2004 då denna åldersgrupp blivit tio år äldre ger underlag för olika resonemang kring vad som har hänt i opinionsmönstret under den gångna tioårsperioden. Har de, nu tio år äldre och med tio års erfarenhet av EU-medlemskap, ändrat sin inställning i denna fråga?

Figur 2 EU-opinionen i Sverige år 1994 och 2004, fördelad efter kön och inställning till svenskt medlemskap i EU

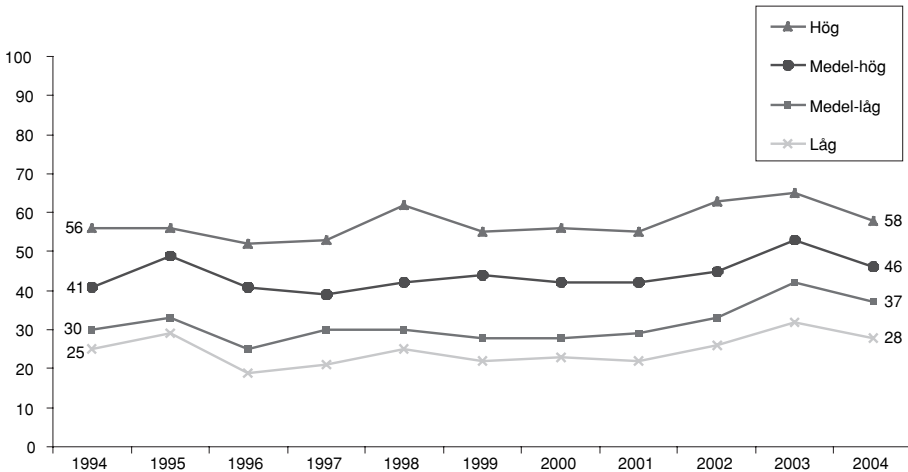
Bland kvinnor står åldersgrupperna upp till fyrtionio år 2004 för ett klart starkare stöd för EU-medlemskap än de gjorde tio år tidigare. En ökning av EU-stödet kan noteras inom samtliga delgrupper. Samma tendens finns bland män inom dessa åldersgrupper. Den omvända tendensen kan noteras när det gäller motståndet mot EU-medlemskap. Både när det gäller kvinnor och män är det år 2004 unga och yngre medelålders svenskar som tagit över rollen som främsta EU-supporters från de i övre medelåldern och de äldre (jfr. Oscarsson, 2004). Frågor som kan ställas till detta resultat är om de sistnämnda är besvikna på det som EU-medlemskapet inneburit sedan 1994, medan de yngre gick in i EU-medlemskapet utan lika höga förväntningar och därför, i ljuset av globaliseringsprocessen, nu i högre grad är beredda att acceptera och även stödja EU och dess verksamhet.

Utbildning – en betydelsefull faktor bakom opinionsmönstret i EU-frågor

Inställning till Sveriges EU-medlemskap uppvisar ett starkt samband med utbildningsnivå. Detta har konstaterats i en rad tidigare undersökningar. Effekten av utbildningsnivå framträder tydligast när det gäller stöd för EU-medlemskapet. Trenden sedan 1994 är att stödet för EU-medlemskap stiger med utbildningsnivå. Avståndet mellan de olika utbildningskategorierna är förhållandevis stort. Det är t.ex. dubbelt så hög andel högutbildade jämfört med lågutbildade som stöder Sveriges EU-medlemskap. Inom samtliga fyra undersökta utbildningsnivåer kan noteras ett likartat opinionsutvecklingsmönster under de tio gångna åren. Trots en re-

lativt samfällad och kraftig nedgång i EU-stödet 2004, är huvudtrenden under tioårsperioden att stödet för Sveriges medlemskap i EU har ökat.

Figur 3 Andel EU-förespråkare fördelat på utbildningsnivå 1994-2004 (procent)

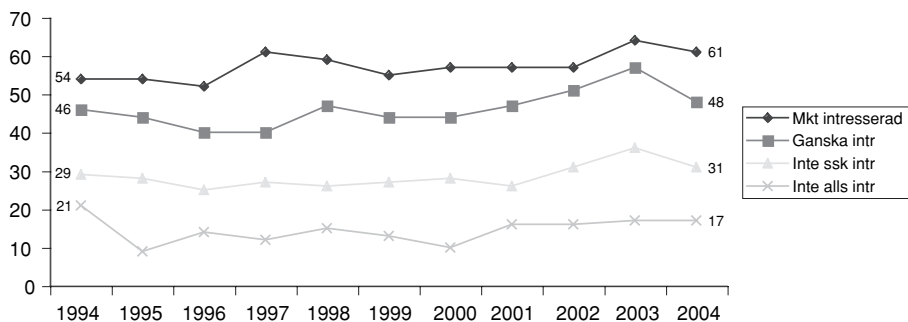
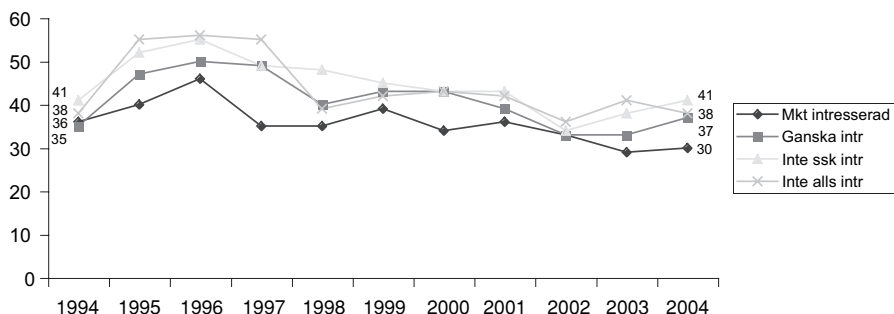

När det gäller motståndet mot EU-medlemskap visar resultaten att det inom samtliga utbildningsnivåer finns en sjunkande tendens över tid. Avstånden mellan de olika nivåerna är väsentligt mindre än vad fallet är bland EU-förespråkarna. EU-motståndet är jämnare fördelat mellan de olika utbildningsnivåerna.

Politiskt intresse

Grad av politiskt intresse visar sig under den gångna tioårsperioden ha stor betydelse för inställning till Sveriges EU-medlemskap. När det gäller förespråkare för EU-medlemskapet framträder betydelsen av politiskt intresse utomordentligt tydligt. Ju högre subjektivt deklarerat intresse för politik, desto högre sannolikhet för stöd till Sveriges EU-medlemskap. Samma tydliga mönster erhålls vid en undersökning av vilka som anger att de saknar bestämd åsikt i frågan. Ju lägre intresse för politik, desto högre andel som inte uppger någon bestämd åsikt i denna fråga.

När det gäller EU-motstånd framträder en i stort sett helt omvänd bild av opinionsmönstret. Avståndet mellan de olika subjektiva intressenivåerna är förhållandevis litet. Mönstret är detsamma vid jämförelse med vad som gäller för EU-förespråkare, men sambandet är svagare. Det är värt att notera att andelen politiskt intresserade som uppger sig vara i huvudsak emot Sveriges medlemskap i EU under perioden sedan 1994 har varierat mellan drygt fyrtiofem och knappt trettio procent.

Figur 4a Andel EU-förespråkare fördelade efter nivå på politiskt intresse 1994-2004 (procent)**Figur 4b Andel EU-motståndare fördelade efter nivå på politiskt intresse 1994-2004 (procent)**

Partisympati och EU-opinion

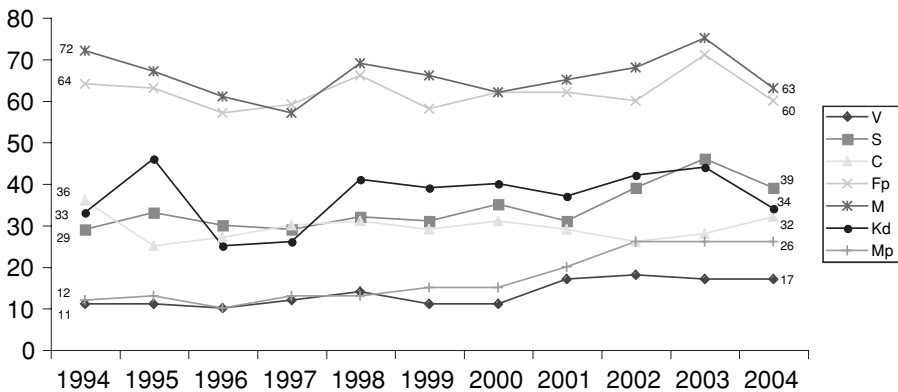
I den svenska EU-debatten utkristalliserades tidigt ett partipolitiskt mönster. I detta står moderata samlingspartiet och folkpartiet för det starkaste EU-stödet, medan vänsterpartiet och miljöpartiet står för det starkaste EU-motståndet. Mellan dessa partier grupperar sig det socialdemokratiska partiet, centerpartiet och kristdemokratiska partiet. Samtliga av dessa sistnämnda partier var redan från början splittrade i frågan om svenskt EU-medlemskap.

Vad har då hänt när det gäller opinionsmönstret under den gångna tioårsperioden? Först kan konstateras att inget parti i denna fråga någonsin har lyckats mobilisera sina sympatisörer till hundra procent bakom den officiella partilinjen. Den starkaste mobiliseringen finns under hela perioden bland vänsterpartiets och miljöpartiets sympatisörer. Notabelt är dock att det för båda dessa partier kan konstateras

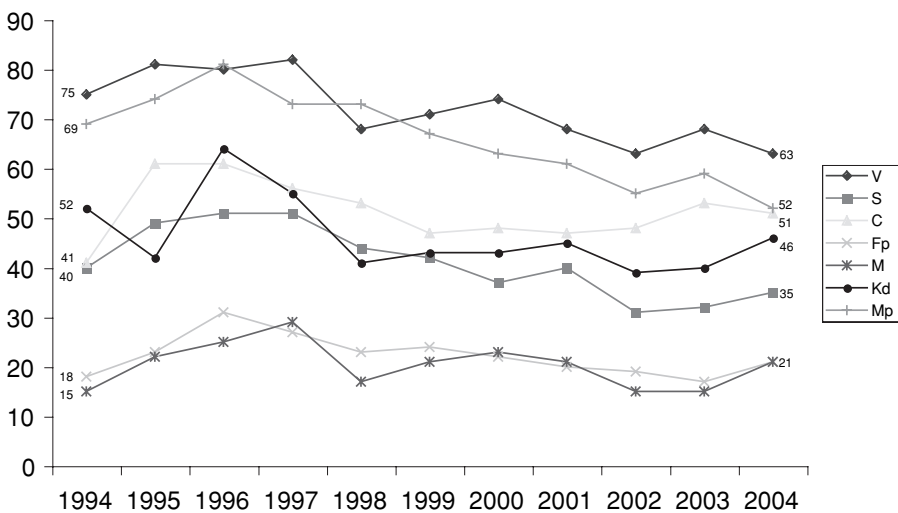
en långsam med tydlig trend i riktning mot minskat motstånd mot och ökat stöd för EU-medlemskap. Bland miljöpartister har stödet t.ex. ökat från 12 procent 1994 till 26 procent 2004. Samtidigt har EU-motståndet bland sympatisörerna minskat från 69 procent till 52 procent under tioårsperioden.

Socialdemokraterna, centerpartiet och kristdemokraterna ligger under hela perioden kvar i mitten av opinionsmönstret både när det gäller andel som stöder EU-medlemskap och andel som motsätter sig detta. Bland sympatisörer med de två sistnämnda partierna kan man se en ökning av EU-motståndet under de senaste åren och 2004 ett relativt kraftigt sänkt stöd för EU-medlemskapet.

Figur 5a Andel EU-förespråkare fördelade efter partisympati 1994-2004 (procent)

Figur 5b Andel EU-motståndare fördelade efter partisympati 1994-2004 (procent)

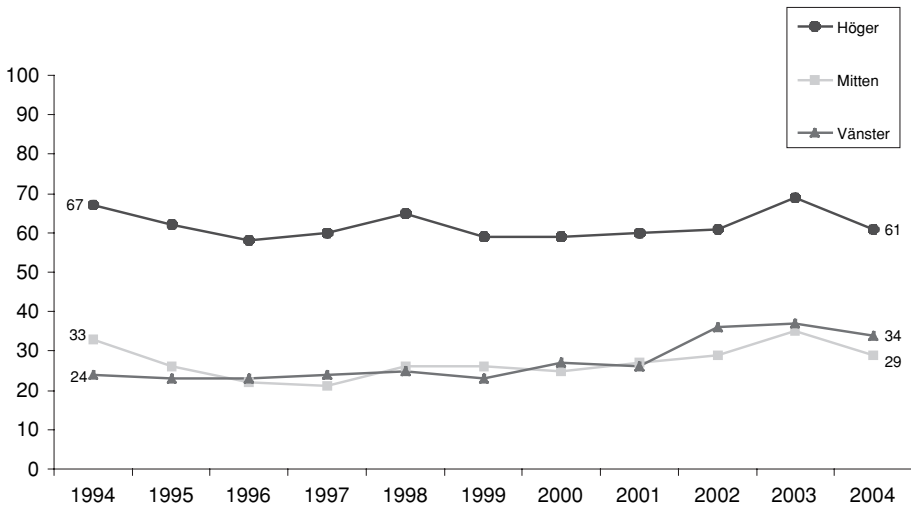

Moderata samlingspartiets och folkpartiets sympatisörer har genomgående utgjort det starkaste stödet för Sveriges EU-medlemskap. I båda fallen har stödet legat relativt stabilt, dock utan att något år nå upp över sjuttiofem procent. EU-motståndet har representerats av mellan femton och trettio procent bland moderater och folkpartister. Utvecklingen mellan 2003 och 2004 är anmärkningsvärd genom att resultaten visar på både ett kraftigt minskat EU-stöd och ett ökat EU-motstånd. Både bland moderaternas och folkpartiets sympatisörer ligger EU-motståndet på tjugoen procent 2004.

Huvudintrycket av det aktuella opinionsmönstret är att det i stället för att bli ännu tydligare när det gäller partiernas sympatisörers inställning till EU-medlemskap, så har opinionsmönstret tätat. Partierna har numera att hantera en mer komplex och mer instabil svensk EU-opinion. Detta gäller även bland det egna partiets sympatisörer.

I svensk politik har EU-frågan tydligt kunnat analyseras mot bakgrund av en vänster-högerdimension. Traditionellt är stödet för Sveriges medlemskap i EU starkast bland svenskar som politiskt anser sig stå till höger och motståndet starkast bland dem som anser sig stå till vänster.

Figur 6 Andel EU-förespråkare fördelade på subjektiv politisk vänster-höger position 1994-2004 (procent)

Sedan 1994 har dock stödet bland högersympatisörer sjunkit något, men den mest anmärkningsvärda trenden är att vänstersympatisörer år 2004 i klart högre utsträckning än tio år tidigare är positiva till det svenska EU-medlemskapet. Det kan också vara av intresse att notera att den politiska mitten under de senaste åren varit

mindre positivt inställd till EU-medlemskap än de som subjektivt anser sig stå till vänster i svensk politik.

Fortsatt stora skillnader mellan nord och syd, storstad och landsbygd

I en lång rad undersökningar har sedan början av 1990-talet kunnat konstateras att attityderna till Sveriges medlemskap i EU också har kunnat analyseras utefter en centrum-periferidimension. I denna står centrum för bl.a. hög utbildning, hög inkomst, erfarenhet av internationella kontakter, arbete i privat eller statlig sektor, boende i stad och i södra Sverige eller något av storstadsområdena (Stockholm, Göteborg och Malmö), medan periferi karaktäriseras av låg utbildning, låg inkomst, inga eller mycket få internationella kontakter, arbete i kommunal sektor eller arbetslöshet, boende på landsbygd eller på mindre ort i mellersta eller norra Sverige. (Oscarsson, 2004)

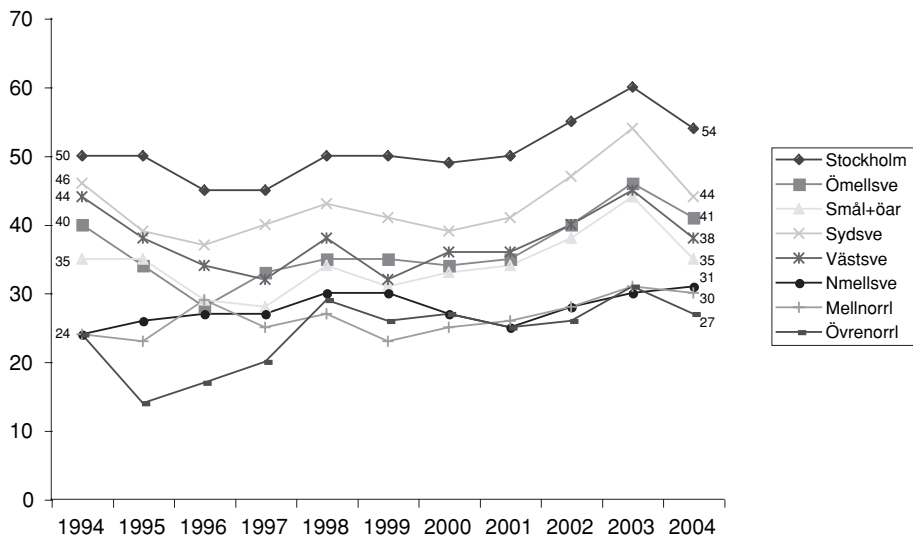
En analys av opinionsmönstret i Sverige utifrån ett geografiskt perspektiv visar att det under hela perioden främst är i Stockholmsområdet och i Sydsverige som det finns starkt stöd för EU-medlemskap. Det lägsta stödet och det starkaste EU-motståndet finns i norra Sverige. Stockholmsområdet har under perioden från 1994 haft en särställning i opinionsmönstret genom att stå för det klart starkaste EU-stödet och det lägsta EU-motståndet. Därefter har Sydsverige följt. Under de första åren på 2000-talet närmade sig den sydsvenska stödnivån sakta Stockholmsnivån, men denna trend bröts i och med 2004 års undersökning, EU-stödet sjönk kraftigt både i Stockholm och Sydsverige, medan EU-motståndet ökade svagt. Samtidigt ökade andelen som inte ansåg sig ha en bestämd åsikt i frågan kraftigt i båda områdena.

De mellansvenska regionerna ligger också opinionsmässigt i ett mellanläge. I de flesta fall har EU-motståndet minskat något under 2000-talet, samtidigt som EU-stödet ökat. I 2004 års SOM-undersökning bryts dock detta mönster. Förutom en kraftig minskning av EU-stöd kan även här noteras en ökning av andelen som inte anser sig ha en bestämd åsikt.

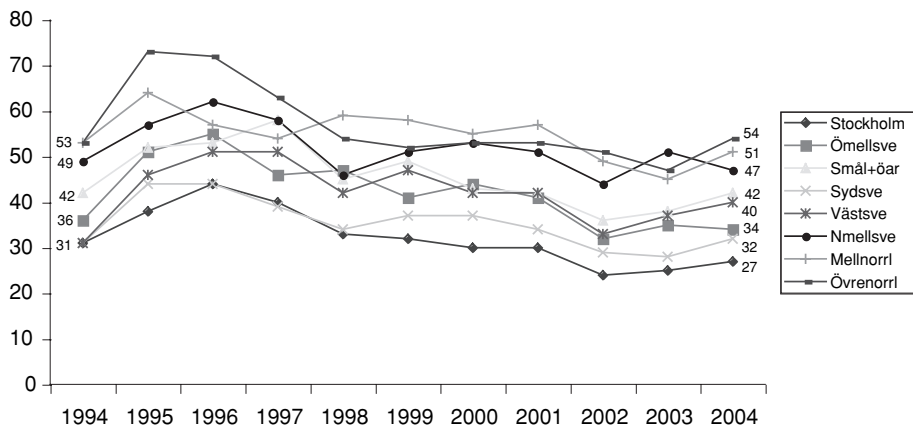
I norra Sverige har EU-motståndet visat en sakta minskande trend. Även en svag ökning av stödet för EU-medlemskap kan spåras i undersökningsresultaten. Värt att notera är att opinionsförändringarna mellan 2003 och 2004 är mycket svagare i norra Sverige jämfört med både Mellansverige, Sydsverige och Stockholmsområdet.

En analys av bostadsortens betydelse visar att grundmönstret för hela tioårsperioden är stabilt. Starkast motstånd mot EU-medlemskap finns på landsbygden, därefter på mindre orter, medan invånare i städer och storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö uppvisar lägre EU-motstånd och även starkare EU-stöd.

Figur 7a Andel EU-förespråkare fördelade efter geografisk hemort 1994-2004 (procent)

Figur 7b Andel EU-motståndare fördelade efter geografisk hemort 1994-2004 (procent)

Efter tio års EU-medlemskap – mönstren hos en kluven opinion står kvar

Visst finns det trender i svenska folkets inställning till EU-medlemskapet. Motståndet mot EU har minskat något och stödet ökat svagt, men grundmönstren i resultaten från SOM institutets undersökningar talar ett tydligt språk om att det svenska opinionsmönstret ännu efter tio års medlemskap i stort sett har kvar de huvuddrag som kunde konstateras vid folkomröstningen hösten 1994.

Resultat från tidigare SOM-undersökningar visar, liksom även resultat bl.a. i Eurobarometern, att svenskarna i jämförelse med de flesta andra medlemsländers befolkning i högre utsträckning inte är nöjda med vad EU-medlemskapet medfört för Sverige och dem själva. (Lindahl, 2004b) Många uppger sig vara intresserade av EU-frågor, men en betydande del bland svenskarna uppger sig vara ointresserade och känner sig uppenbart främmande för EU-relaterade frågor. I avsaknad av en livaktig och ständigt pågående bred politisk debatt om EU och det svenska medlemskapet, tycks det som om opinionen främst stimuleras genom speciella satsningar, som t.ex. i samband med folkomröstningen om euron. Förhållandena i Sverige när det gäller avsaknad av livlig EU-debatt är inte på något sätt unika inom dagens EU25. Snarare är detta det vanligaste förhållandet. Om detta inte uppfattas som demokratiskt tillfredsställanden kanske det vore dags att pröva med ge EU-frågor en mer framträdande plats i svensk vardagspolitik och därmed i svenska valrörelser.

Referenser

- Eurobarometern, europa.eu.int/comm/public_opinion/archives/eb/eb62_sw_nat.pdf
- Gilljam, M., Holmberg, S, m.fl. (1996) *Ett knappt ja till EU*. Stockholm, Norstedts juridik.
- Holmberg, S. (2005) *Swedish Opinion on the Swedish Membership in the European Union*. Göteborg, SOM-institutet.
- Holmberg, S. och Weibull, L. (red.) (2004) *Ju mer vi är tillsammans*. Göteborg, SOM-institutet.
- Oscarsson, H. och Holmberg, S. (red.) (2004) *Kampen om euron*. Göteborg, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Lindahl, R. (2004a) "EU- och EMU-medlemskapets konsekvenser" i Oscarsson, H. och Holmberg, S. (red) *Kampen om euron*. Göteborg, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet, s. 45-60.
- Lindahl, R. (2004b) "EU ja, men . . ." i Holmberg, S. och Weibull, L. (red.) *Ju mer vi är tillsammans*. Göteborg, SOM-institutet, s. 155-164.
- Oscarsson, H. (2004) "Det delade landet" i Oscarsson, H. och Holmberg, S. (red.) *Kampen om euron*. Göteborg, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet, s. 257-279.

SVENSK NATO-DEBATT PÅ SPARLÅGA

ULF BJERELD

Luften har – åtminstone tillfälligt – gått ur den svenska Nato-debatten. Visserligen kräver folkpartiet fortfarande att Sverige skall överge den militära alliansfriheten och i stället söka medlemskap i Nato. Moderaterna har formellt intagit samma ståndpunkt som folkpartiet, eftersom den moderata partistämman hösten 2003 röstade igenom ett sådant beslut mot den moderata partiledningens vilja. Men varken moderaterna eller folkpartiet vill driva frågan inför väljarkåren. Den folkliga opinionen för fortsatt militär alliansfrihet och mot ett svenskt Nato-medlemskap är för stark.

Efter folkomröstningen om svenskt medlemskap i EMU och den klara segern för Nej-sidan är det heller nästan ingen som tror att moderaterna eller folkpartisterna inom överskådlig tid kan vända opinionen i Nato-frågan. I stället skulle en profilering på denna fråga riskera att gynna socialdemokraterna i 2006 års val. Dels skulle socialdemokraterna kunna vinna väljarstöd bland osäkra mittenväljare som absolut inte vill att Sverige går med i Nato. Dels skulle socialdemokraterna kunna visa på en spricka i den borgerliga alliansen. Kristdemokraterna och framför allt centerpartiet är motståndare till ett svenskt Nato-medlemskap.

Den borgerliga alliansen kommer därför att ha vissa problem med att skriva sig samman om vilken säkerhetspolitik Sverige skall bedriva efter ett eventuellt regeringskifte. Sannolikt kommer samskrivningarna att tona ned frågan om svenskt Nato-medlemskap och i stället lyfta fram värdet av att Sverige aktivt deltar i det europeiska samarbetet inom säkerhetspolitiken.

Resultaten från 2004 års SOM-undersökning innebär inga ljus i tunneln för Nato-anhängarna. I skuggan av EMU-omröstningen, den blodiga händelseutvecklingen i Irak samt folkpartiets och moderaternas ovilja att driva frågan fanns det inte mycket som talade för att Nato-motståndet skulle ha minskat i styrka. Så blev heller inte fallet. Nato-motståndet har i stället ökat ytterligare, en ökning som återfinns inom de flesta befolkningsgrupper och inom de flesta partier. I Tabell 1 redovisas svenska folkets inställning till Nato-medlemskap under åren 1994-2004.

Av de tillfrågade 2004 anser 20 procent att det är ett bra förslag att Sverige söker medlemskap i Nato. År 2003 var andelen 22 procent och 2002 var den 23 procent. Andelen som anser att det är ett dåligt förslag att Sverige söker medlemskap i Nato ökar hösten 2004 till 47 procent, mot 44 procent i 2003 års undersökning och 41 procent i 2002 års undersökning. Sammantaget innebär resultaten att det svenska

Nato-motståndet ökar för andra året i rad. Endast vid två tidigare mättillfällen har andelen Nato-motståndare varit högre (48 procent år 1994 och 49 procent år 2001).

Tabell 1 Svenska folkets inställning till NATO-medlemskap 1994-2004 (procent)

Förslag: Sverige bör söka medlemskap i Nato

År	Bra förslag	Varken eller	Dåligt förslag	Summa procent	Opinionsbalans
1994	15	37	48	100	-33
1995	17	37	46	100	-29
1996	21	34	45	100	-24
1997	24	38	38	100	-14
1998	22	35	43	100	-21
1999	19	34	47	100	-28
2000	24	31	45	100	-21
2001	22	29	49	100	-27
2002	23	36	41	100	-18
2003	22	34	44	100	-22
2004	20	33	47	100	-27

Kommentar: Opinionsbalansen visar andelen som tycker att det är ett bra förslag minus andelen som tycker att det är ett dåligt förslag. Värdena kan därmed variera mellan +100 (alla tycker att det är ett bra förslag) och -100 (alla tycker att det är ett dåligt förslag). Positiva värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett bra förslag, medan negativa värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett dåligt förslag. Personer som ej besvarat frågan ingår inte i procentbasen.

En jämförelse med andra undersökningar ger stöd för tolkningen att det svenska Nato-motståndet har ökat. *Styrelsen för Psykologiskt Försvar (SPF)* genomför årliga mätningar utifrån frågeformuleringen ”Tycker du att Sverige skall söka fullt medlemskap i Nato eller skall vi hålla fast vid alliansfriheten?” I 2004 års SPF-studie anser 17 procent att Sverige skall söka medlemskap i Nato, medan 67 procent anser att Sverige skall hålla fast vid alliansfriheten (*Opinion 2003*). Motsvarande andelar i 2003 års SPF-studie var 22 procent för ett svenskt Nato-medlemskap och 59 procent för en bibehållen militär alliansfrihet. Sammantaget uppvisar 2004 års SPF-studie den klart mest negativa Nato-opinionen sedan SPF började använda denna frågeformulering år 1997.

Vi skall nu redovisa vilka åsiktskillnader som återfinns i olika befolkningsgrupper. Tabell 2 visar svenska folkets åsikt i Nato-frågan 1994-2004 efter kön, ålder och partisynpat.

Tabell 2 Svenska folkets inställning till Nato-medlemskap, efter kön, ålder och partisympati 1994-2004 (opinionsbalans)*Förslag: Sverige bör söka medlemskap i Nato*

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Samtliga	-33	-29	-24	-14	-21	-28	-21	-27	-18	-22	-27
Kön											
Man	-30	-22	-20	-13	-18	-25	-18	-18	-12	-16	-21
Kvinna	-35	-33	-28	-16	-24	-36	-24	-35	-26	-29	-32
Ålder											
15-30	-45	-29	-30	-16	-12	-26	-28	-24	-10	-16	-19
31-60	-32	-32	-26	-15	-27	-30	-26	-35	-26	-27	-33
61-75	-20	-17	-16	-14	-12	-28	-7	-11	-9	-19	-21
Partisympati											
vänsterpartiet	-58	-53	-46	-57	-39	-55	-51	-61	-50	-51	-64
socialdemokraterna	-36	-39	-38	-30	-33	-40	-41	-36	-32	-35	-40
centerpartiet	-35	-26	-28	-32	-29	-40	-23	-37	-35	-39	-19
folkpartiet	-27	-4	-24	+11	-7	-31	-27	-21	-4	-8	-10
moderaterna	-17	+2	+7	+21	+9	+4	+16	+8	+34	+19	+8
kristdemokraterna	-32	-9	-24	+2	-12	-14	+1	-17	+5	-14	-13
miljöpartiet	-61	-42	-50	-43	-52	-50	-36	-52	-54	-36	-55

Kommentar: Se Tabell 1. Ju mer negativ opinionsbalans, desto svagare stöd för att Sverige bör söka medlemskap i Nato.

Män har vid varje mättillfälle haft en mer positiv inställning än kvinnor till ett svenskt Nato-medlemskap och så är det även 2004. Ålderskillnaderna har varierat över tid. Vid de flesta mättillfällena har de äldsta varit minst negativa till ett svenskt Nato-medlemskap. I de två senaste årens mätningar är motståndet emellertid svagast i den yngsta gruppen, även om skillnaderna är små. Bland olika partisympatisörer är Nato-motståndet störst bland vänsterpartister, miljöpartister och socialdemokrater. Noterbart är att centerpartiets väljare är betydligt mindre negativt inställda till ett svenskt Nato-medlemskap än de varit i tidigare års mätningar. Moderaterna är det enda parti som uppvisar en övervikt för personer som förespråkar ett svenskt Nato-medlemskap. Såväl bland kristdemokrater som folkpartister är Nato-motståndarna fler än Nato-anhängarna. Det innebär att folkpartiet fortfarande endast förmår samla en minoritet av sina egna anhängare bakom partiets linje i Nato-frågan. Sammantaget har Nato-opinionen i 2004 års undersökning – genom centerpartisternas förändrade inställning – i större utsträckning än tidigare börjat formera sig efter vänster-högerdimensionen. Vänsterpartister, socialdemokrater och

miljöpartister är mest negativa till ett svenskt Nato-medlemskap, medan de borgerliga partiernas sympatisörer är mindre negativa till ett Nato-medlemskap.

I rådande opinionsläge finns det således inte mycket som talar för att Nato-frågan under överskådlig tid kommer att hamna högt på den politiska dagordningen. Men riktigt säker kan man inte vara. Nato-frågan inrymmer fortfarande en konfliktpotential kring värdefrågor som bl a berör synen på krig, kärnvapen, Sveriges oberoende och inte minst Sveriges relationer till USA. Till EAPR:s (*Euroatlantiska Partnerskapsrådet*) första s k Säkerhetsforum i Åre 24-25 maj 2005 väntas stora protester. EAPR:s Säkerhetsforum är tänkt att vara ett årligt återkommande informellt ministermöte mellan Nato:s medlemsstater och de stater som samarbetar med Nato inom ramen för *Partnerskap för fred (PFF)* – däribland Sverige. Samarbetet är politiskt känsligt eftersom PFF av kritikerna uppfattas som ett väntrum inför ett fullt Nato-medlemskap. Men om protesterna mot detta Säkerhetsforum i Åre blir tillräckliga för att mer än tillfälligt blåsa liv i Nato-debatten är en öppen fråga.

KÄRNKRAFTSANHÄNGARNA BEHÅLLER LEDNINGEN

SÖREN HOLMBERG

Det som hände 2003 var inte en tillfällighet. Kärnkraftsanhängarna blev då för första gången fler än kärnkraftsmotståndarna i Sverige. I den senaste SOM-mätningen 2004 behåller kärnkraftsanhängarna sin ledning, om än med ett något mindre försprång än året innan; 45 procent vill använda kärnkraften på lång sikt mot 36 procent som vill avveckla den. I undersökningen 2003 var andelen kärnkraftsanhängare 46 procent mot 34 procent motståndare (se tabell 1 och figur 1).

Man bör observera att vi inte talar om kortsiktiga åsikter kring aktuella kärnkraftskonflikter som t ex avvecklingen av Barsebäckreaktorerna. När det gäller närliggande frågor av det slaget har den kärnkraftspositiva opinionen redan tidigare varit starkare än den negativa. Stängningen av Barsebäck I 1999 gjordes mot folkmajoriteten, inte med. Det samma gäller årets stängning av Barsebäck II.¹

Vad vi talar om är den långsiktiga användningen av kärnkraften i Sverige – om den skall användas som energikälla eller ej. Och här har den svenska opinionen ända sedan kampen om kärnkraften inleddes i mitten av 1970-talet hela tiden varit klart mer inriktad på avveckling än på användning (Holmberg, Westerståhl och Branzén 1977). Men det ändrades alltså 2003 då kärnkraftsförespråkarna för första gången gick om motståndarna.²

Vid tiden för folkomröstningen 1980 var opinionsläget mycket annorlunda med 66 procent som långsiktigt önskade en kärnkraftsavveckling mot 30 procent som föredrog att använda kärnkraften (Holmberg och Asp 1984). Omedelbart efter Tjernobylyolyckan 1986 steg andelen som vill avveckla kärnkraften till hela 75 procent mot endast rekordlåga 12 procent som vill behålla den (Holmberg 1988).

Framgångsvinden för kärnkraftsförespråkarna har även inneburit att andelen som inte bara vill använda befintliga reaktorer utan också vill satsa offensivt på fler kärnreaktorer vuxit från 2 procent 1980, över 6 procent 1996 till 15 procent 2004; fortfarande en minoritet, men en långsamt växande minoritet. Andra mätningar i SOM-undersökningen pekar åt samma håll. Opinionsen förskjuts mot mer stöd för att använda kärnkraften och mot ett ökande stöd för att bygga fler reaktorer (se tabell 2 och tabell 1 i Per Hedbergs kapitel).

Tabell 1 Åsikter om kärnkraftens långsiktiga användning i Sverige (procent)

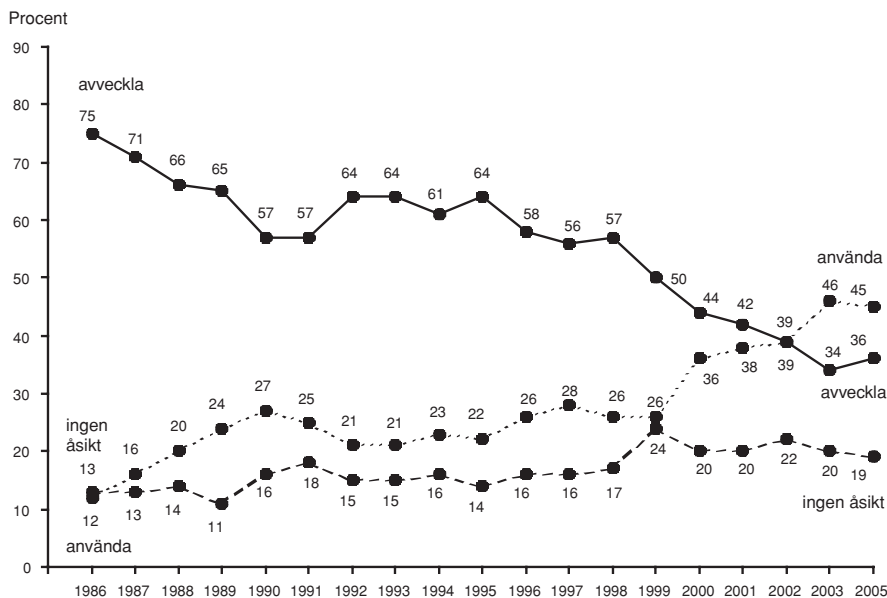
Fråga: ”Vad är din åsikt om kärnkraftens långsiktiga användning som energikälla i Sverige?”

åsikt	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
avveckla kärnkraften senast till år 2010	22	19	17	16	15	14	12	12	11
avveckla kärnkraften, men använd de kärnkraftsreaktorer vi har tills de har tjänat ut	31	32	40	34	29	28	27	22	25
använd kärnkraften och förnya efterhand kärnkraftsreaktorerna, men bygg inga fler	18	19	21	19	26	29	28	31	30
använd kärnkraften och satsa på fler kärnkraftsreaktorer i framtiden	6	7	5	7	10	9	11	15	15
ingen bestämd åsikt/ej svar	23	23	17	24	20	20	22	20	19
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal personer	1779	1754	1740	1703	1704	1739	1777	1818	1774
andel avveckla	53	51	57	50	44	42	39	34	36
andel använda	24	26	26	26	36	38	39	46	45
övertikt avveckla	+29	+25	+31	+24	+8	+4	±0	-12	-9

Kommentar: Frågeformuleringen år 2000-2004 skiljer sig något åt från formuleringen åren 1996-1999.

Opinionsupphämtningen från kärnkraftsanshängarnas sida har skett i två omgångar. Först under slutet av 1980-talet när den omedelbara Tjernobyleffekten klingade av. Sedan under den senaste femårsperioden när kärnkraftsavvecklingen inleddes, elmarknaden utsatts för konkurrens och elpriserna ökat drastiskt. Allt detta under en tjuugoårsperiod när inga allvarliga kärnkraftsolyckor inträffade.

**Figur 1 Avveckla eller använda kärnkraften på lång sikt?
Opinionsutvecklingen 1986-2004 (procent)**

Kommentar: Se tabell 1 för enkätfrågans utformning år 2004. Svartalternativ 1-2 har definierats som "avveckla" medan svartalternativ 3-4 klassificerats som "använda". Åren 1986-1997 respektive 1996-1999 användes delvis annorlunda enkätfrågor. I figur 1 används den äldre femdelade enkätfrågan för åren 1986-1997 och den nya fyrdelade därefter.

Tabell 2 Avveckla kärnkraften på lång sikt

Påstående: "Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften?"

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
mycket bra förslag	22	21	22	19	17	14	14
ganska bra förslag	25	23	22	21	23	19	19
varken bra eller dåligt förslag	21	22	21	23	23	23	23
ganska dåligt förslag	16	16	18	17	17	20	20
mycket dåligt förslag	13	13	12	14	14	19	18
ej svar	3	5	5	6	6	5	6
summa procent	100	100	100	100	100	100	100
antal personer	3561	3503	1842	3638	3606	3675	3612
andel bra	47	44	44	40	40	33	33
andel dåligt	29	29	30	31	31	39	38
övertikt avveckla	+18	+15	+14	+9	+9	-6	-5

Inte lika farlig

Det minskande kärnkraftsmotståndet har ett tydligt samband med människors riskbedömningar. Kärnkraften uppfattas inte som lika farlig idag jämfört med för tjugo-trettio år sedan. Det var länge sedan något otäckt inträffade. Risken för en större kärnkraftsolycka i Sverige tilldelades i genomsnitt – på en skala mellan 1 (liten risk) till 10 (stor risk) – värdet 6.2 1980 och hela 6.8 1986 strax efter Tjernobylolyckan av svenska folket. Idag på 2000-talet är motsvarande riskbedömning mycket lägre, 5.4 år 2004 (se tabell 3). Det här är en av huvudorsakerna till det minskande kärnkraftsmotståndet i Sverige. Men det kan inte förklara varför motståndet sjunkit under senare år. Kärnkraftens farlighet har inte bedömts vara avtagande under de senaste sex-sju åren. Risknivån uppfattas ungefär vara densamma idag som i slutet på 1990-talet. Med andra ord, det är inga nedtonade riskbedömningar som ligger bakom de senaste årens opinionssvängning i kärnkraftsvänlig riktning.³ Kortsiktigt har andra faktorer spelat in.

Tabell 3 Riskbedömningar i kärnkraftsfrågan 1980-2004 (medeltal)

Fråga: ”Vad anser Du om följande risker som har diskuterats i samband med kärnkraften? Hur stor är risken för...”

Hur stor är risken för:	80	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04
att kärnkraften leder till att allt fler länder skaffar sig atomvapen?	6,2	6,8	6,5	5,8	5,7	5,5	5,9	5,7	5,9	5,8	5,6	5,9	5,2	5,2	5,5	5,0	5,0	5,2	5,4	5,4
att vi i Sverige inte kan hantera och slutförvara kärnkraftens avfall på ett säkert sätt?	---	6,1	6,1	5,8	5,7	5,2	5,4	5,3	5,1	5,3	4,8	5,2	4,5	5,0	4,6	4,8	4,6	4,5	4,7	4,5
en större olycka med radioaktivt utsläpp i ett kärnkraftverk i Sverige?	4,8	4,8	4,4	3,9	3,9	3,5	3,7	3,7	4,0	3,9	3,6	3,9	3,7	3,6	3,6	3,5	3,6	3,4	4,0	3,6
att länderna i Östeuropa inte kan hantera sina kärnkraftverk och sitt kärnavfall på ett säkert sätt?	---	---	---	---	---	---	---	---	---	8,8	8,7	8,9	8,4	8,5	8,5	8,5	8,2	8,1	8,2	8,0

Kommentar: Medeltalen kan variera mellan 1,0 (mycket lite risk) och 10,0 (mycket stor risk). Siffrorna för 1980 är hämtade från *Kampen om kärnkraften* av Sören Holmberg och Kent Asp (1984: 476). Ett – markerar att frågan ej ställts.

Elpriskänslighet

En sådan faktor som det spekulerats om är elprishöjningarna. Det har talats om fortsatt höga elpriser, eller än högre priser, om kärnkraften avvecklas. Några bra bevis för att de höjda elpriserna verkligen påverkat opinionen i kärnkraftsvänlig riktning har vi dock inte. Men tanken är att speciellt elpriskänsliga grupper skulle vara bland dem som blivit mer positiva till kärnkraft; egenintresset skulle ha klockat in. Någon mer genomarbetad prövning av en dylik hypotes kan emellertid inte göras eftersom vi saknar data om människors elpriskänslighet över tid. Men helt nakna är vi inte. Vid åtminstone ett tillfälle har svenska folkets ekonomiska känslighet för elpriset mätts. Det är i SOM-undersökningen 2004. Vi kan inte mäta tidsseriesambandet, men vi kan undersöka kopplingen på individnivå mellan kärnkraftsåsikt och elpriskänslighet.

Vi frågade: ”Hur ekonomiskt beroende är Ditt hushåll av priset på el?” Antalet svarsalternativ var fyra från mycket beroende till inte alls beroende. Resultaten visar att en majoritet angav att de var mycket eller ganska beroende av elpriset (58 procent), medan en ganska stor minoritet svarade att de inte var särskilt eller inte alls beroende (38 procent). Enligt hypotesen väntar vi oss en högre andel kärnkraftsanhängare bland elpriskänsliga personer än bland dem som anger att de inte är särskilt ekonomiskt beroende av elpriset. Resultaten visar på ett rakt omvänt förhållande. Elpriskänsliga personer tenderade att vara något *mindre* positiva till att använda kärnkraften än personer som inte är elpriskänsliga. Mest positiva till kärnkraften är personer som anger att de inte alls är ekonomiskt beroende av elpriset (se tabell 4). Sambanden är förhållandevis svaga, men de går alltså i motsatt riktning mot vad egenintressehypotesen specificerade.

Resultatet kan förefalla något överraskande för den som tror att *Homo Economicus* alltid gör sig gällande. I detta fall får man gräva djupare för att hitta en svag skugga av honom. Om vi kontrollerar för inkomst – och det är viktigt eftersom rika människor både är mindre elpriskänsliga än fattiga och mer positiva till kärnkraft – visar det sig att sambandet blir det förväntade om än mycket svagt. Det vill säga inom varje inkomstgrupp tenderar elpriskänsliga personer vara något mer positiva till kärnkraft än människor som inte är särskilt elpriskänsliga. Faktorn elpriskänslighet har alltså den förväntade effekten på kärnkraftsattityden, men effekten är mycket blygsam.

Tabell 4 Avveckla eller använda kärnkraften på lång sikt efter olika sociala och politiska variabler (procent)

	avveckla	använd	ingen åsikt	summa procent	antal personer	övertikt avveckla
kön						
man	32	57	11	100	882	-25
kvinna	40	33	27	100	892	+7
ålder						
18-30	41	37	22	100	350	+4
31-60	35	47	18	100	918	-12
61-85	34	47	19	100	506	-13
utbildning						
grundnivå	37	40	23	100	453	-3
mellannivå	34	48	18	100	789	-14
universitet/högskola	39	47	14	100	501	-8
bostadsort						
landsbygd	44	34	22	100	261	+10
tätort	35	46	19	100	391	-11
stad	34	48	18	100	820	-14
Stockholm/Göteborg/Malmö	37	47	16	100	268	-10
inkomst						
mycket låg	42	33	25	100	343	+9
ganska låg	38	45	17	100	439	-7
medel	38	42	20	100	301	-4
ganska hög	37	50	13	100	291	-13
mycket hög	29	61	10	100	369	-32
ekonomiskt beroende av priset på el						
mycket beroende	35	45	20	100	365	-10
ganska beroende	38	45	17	100	624	-7
inte särskilt beroende	38	50	12	100	548	-12
inte alls beroende	35	56	9	100	95	-21
vänster-höger dimension						
klart till vänster	53	31	16	100	134	+22
något till vänster	46	39	15	100	431	+7
varken vänster eller höger	35	39	26	100	557	-4
något till höger	30	58	12	100	419	-28
långt till höger	15	72	13	100	141	-57
grön dimension						
klart åt det gröna hållet	54	27	19	100	220	+27
något åt det gröna hållet	43	42	15	100	473	+1
varken grön eller grå	34	46	20	100	523	-12
något åt det gråa hållet	28	61	11	100	334	-33
klart åt det gråa håller	19	65	16	100	116	-46
partisympati						
v	62	27	11	100	149	+35
s	35	43	22	100	570	-8
c	51	37	12	100	109	+14
fp	31	59	10	100	164	-28
m	18	69	13	100	354	-51
kd	37	39	24	100	80	-2
mp	66	13	21	100	92	+53
övrigt parti	36	43	21	100	70	-7
inget parti	31	33	36	100	186	-2
samtliga	36	45	19	100	1774	-9

Kommentar: Intervjufrågan om kärnkraften redovisas i tabell 1. Resultaten gäller för år 2004. Frågan om beroende av priset på el löd: Hur ekonomiskt beroende är Ditt hushåll av priset på el; mycket beroende, ganska beroende, inte särskilt beroende, inte alls beroende? Inkomstvariabeln avser hushållsinkomst. Hushåll med inkomster mellan 0 – 200 000 kr har kategoriserats som mycket låg, 201 000 – 300 000 som ganska låg, 301 000 – 400 000 som medel, 401 000 – 500 000 som ganska hög och hushållsinkomster från 501 000 kr och uppåt som mycket hög. Måttet på den gröna dimensionen bygger på en fråga om ett miljövänligt samhälle. Frågan är formulerad som ett förslag där svarspersonerna ombeds bedöma om förslaget är mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt, ganska dåligt eller mycket dåligt. Frågeformulering var: "Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen tillväxt". Skalan från "mycket bra förslag" till "mycket dåligt förslag" har i tabellen omtolkats till ytterpunkter på en grön-grå dimension där "mycket bra förslag" motsvarar "klart åt det gröna hållet" och "mycket dåligt förslag" motsvarar "klart åt det gråa hållet". Människors vänster-högerideologi har mätts med en självklassificeringsfråga.

Oförändrade sociala mönster

De senaste årens stora åsiktsförändringar i kärnkraftsfrågan har inte givit upphov till några nya mönster när det gäller vilka sociala och politiska grupper som tenderar att vara för respektive emot kärnkraften. Gamla sanningar gäller än. Frontlinjerna är desamma som under 1970-talet. Det är fortfarande kvinnor, unga, lågavlönade och glesbygdabor som tenderar att vara mest negativa till kärnkraften. Män, äldre, stadsbor och höginkomsttagare utgör idag precis som under 1970-talet kärnkraftsanhängarnas kärntrupp (se tabell 4). Åsiktsskillnaderna mellan olika sociala grupper skall dock inte dramatiseras. De finns men har alltid varit relativt beskedliga.

Vänster-höger

Då är åsiktsskillnaderna mellan olika politiska grupper klart mer intressanta. Här finner vi klart större skillnader. Människors kärnkraftsåsikter struktureras i första hand av politiska och ideologiska faktorer, inte av sociala omständigheter eller av kortsiktiga ekonomiska överväganden. Resultaten i tabell 4 illustrerar mycket tydligt att politiska faktorer som vänster-högerideologi, grön inställning och partisympati har ett mycket påtagligt samband med människors åsikter om kärnkraften. Och ånyo känner vi i huvudsak igen oss från 1970-talet när det gäller parti och grön attityd, men intressant nog inte när det gäller vänster-högerideologi. Idag som under åren kring folkomröstningen 1980 finns störst andel kärnkraftsmotståndare bland vänsterpartister, miljöpartister och centerpartister, medan kärnkraftsanhängarna är klart starkast bland moderaterna.⁴ De nya miljökritiska attityderna under 1970-talet tenderade att också var kärnkraftsnegativa och så är det fortsatt under 2000-talet (Bennulf 1994).

Men när det gäller vänster-högerdimensionen kan en tydlig förändring märkas. Under 1970-talet fanns ingen åsiktsmässig koppling mellan kärnkraftsåsikter och vänster-höger. Kärnkraftsmotståndare och anhängare fanns både till vänster och

höger; till och med något mer till höger i de första mätningarna (Holmberg, Westerståhl och Branzén 1977). Kärnkraften var en ny och självständig konfliktdimension i svensk politik åren kring 1976-1980. Men en så är det inte längre. Kärnkraften på massnivå har alltmer blivit en vänster-högerfråga. Sambandet (r) mellan människors kärnkraftsattityd och vänster-högeråsiikt höll sig kring .00 vid tiden för folkomröstningen 1980. I de första SOM-mätningarna på 1980-talet visade motsvarande värden på korrelationer kring -.15. I de senaste SOM-studierna har korrelationen förändrats ytterligare till värden kring -.30. En negativ koefficient betyder i detta sammanhang att kärnkraftsmotstånd och vänster tenderar att hänga samman liksom kärnkraftsförespråkande och höger.⁵ På massnivå är kärnkraften idag en före detta alternativ konfliktdimension. Vänster-högerdimensionen har inkorporerat konkurrenten.

Partipolarisering

Men kärnkraftens åsiktsmönster bland partiernas sympatisörer ser i allt väsentligt ut på samma sätt som i folkomröstningen 1980. Sympatisörer till v, mp och c har nu som då mest kärnkraftsnegativa åsikter med övervikter för att avveckla kärnkraften på lång sikt. Bland sympatisörer till s, kd, fp och m överväger idag åsikten att kärnkraften långsiktigt skall användas, med fp- och m-sympatisörer som mest positiva och s- och kd-anhängare som något mer splittrade. Jämfört med 1980 har framförallt kd-sympatisörer förflyttat sig åsiktsmässigt från en klar majoritet som röstade på linje 3 till en viss övervikt idag som långsiktigt vill utnyttja kärnkraften. Bland s-, fp- och m-väljare var det endast minoriteter som stödde linje 3 1980. De allra flest röstade redan då på de mer kärnkraftspositiva linjerna 1 eller 2; som dock på pappret innebär ett stöd för en långsiktig avveckling av kärnkraften. I folkomröstningen 1980 kunde man ju inte rösta för att använda kärnkraften, bara rösta för att på sikt avveckla den!

Jämfört med opinionsläget 2003 har alla partiers sympatisörer blivit något mer negativa till kärnkraften, med två undantag – socialdemokraterna som inte förändrats alls och moderaterna som blivit något mer positiva. Övriga partiers anhängare har blivit något mer negativa eller mindre positiva. Mest har v- och mp-sympatisörer förskjutits åt det negativa hållet, men förändringen åt det kritiska hållet syns också tydligt hos centerpartiets sympatisörer.⁶ Den kärnkraftspositiva vinden bland c-sympatisörer som kunde iaktas 2003 har alltså inte fortsatt 2004. Snarare kan vi se en viss rekyl tillbaka till mer kärnkraftsnegativa åsikter.

De i och för sig inte särskilt dramatiska åsiktsförskjutningarna 2004 innebär att partipolariseringen ånyo ökar något i kärnkraftsfrågan. Förra året såg det ut som om polariseringen var klart på väg ned, men den utvecklingen har alltså inte fortsatt 2004. Polariseringen kan vi mäta med det statistiska sambandsmättet η , som kan variera mellan .00 (ingen partipolarisering) och 1.00 (maximal polarisering). När kärnkraften var som hetast i svensk politik åren kring 1980 höll sig η kring

.45-.50. I SOM-studierna sedan 1986 har eta hållit sig på lägre nivåer, mellan som högst .40 (1991) och som lägst .28 (2003). I mätningen 2004 uppnådde eta värdet .40. En tangering av det högst värdet vi har uppmätt i SOM. Partimotsättningen på massnivå i kärnkraftsfrågan – mätt som grad av partipolarisering – är alltså minst lika stor idag som den någonsin varit under den senaste tjuugoårsperioden; klart mindre än under kärnkraftsstriden kring 1980, men fortfarande aktningvärd.

Aktörsförtroende

Förtroende är alltid centralt när det gäller opinionsbildning. Vi påverkas inte bara av argument utan också av vem som framsäger dem. Budskap är viktiga men också budbärare. Och här kommer förtroende in. Vi tar större intryck av budbärare vi litar på.

I SOM-undersökningarna har vi sedan starten 1986 mätt människors förtroende för några av de viktigaste aktörerna i kärnkraftsfrågan. Resultaten i tabell 5 pekar på intressanta förändringar när det gäller vilka vi litar på i energi- och kärnkrafts-sammanhang.

Tabell 5 Förtroende för olika aktörer i energi- och kärnkraftsfrågan. Andel svarspersoner som anger ett mycket stort eller ganska stort förtroende (procent)

Fråga: ”Hur stort förtroende har Du för följande grupper när det gäller information om energi och kärnkraft?”

	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04	
miljöorganisationer	57	65	63	64	61	64	69	68	65	71	67	59	59	65	59	55	61	61	60	
kärnkraftsindustrin	36	46	47	49	58	52	45	48	42	45	45	41	52	53	52	54	52	55	58	
regeringen	52	52	49	37	36	44	36	43	46	39	38	28	43	42	44	54	52	52	42	
forskare	81	89	88	85	87	83	80	83	81	81	85	81	82	85	87	85	85	82	85	
journalister	16	21	28	26	20	24	28	30	26	28	29	26	26	30	29	22	25	25	30	
statliga myndigheter	40	40	44	35	36	38	36	45	42	41	40	33	45	47	56	58	60	59	57	
kommunstyrelsen																				
där Du bor	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	26	35	36	33	37	39	41	34
elbolagen	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	29	27	--	26

Kommentar: Frågan innehöll också svarsalternativen ganska litet respektive mycket litet förtroende. Personer som ej besvarat förtroendefrågorna (mellan 4-10 procent genom åren) är inte medtagna i procentbasen. Ett – markerar att frågan ej ställts.

Miljöorganisationer och kärnkraftsindustrin har hittills varit motståndare i kärnkraftsdebatten och miljösidan har gynnats av ett större förtroendekapital än industrin. Förtroendesiffrorna för miljöorganisationer har alltid legat högre än motsvarande

siffror för kärnkraftsindustrin. Men det håller på att jämna till sig. Jämfört med för tio år sedan står förtroendet för miljöorganisationer still eller minskar något samtidigt som förtroendet ökar för kärnkraftsindustrin. I senaste mätningen 2004 uttrycker 60 procent förtroende för miljöorganisationer mot 58 procent för kärnkraftsindustrin. Motsvarande siffror 1994 var 65 procent för miljöorganisationer och 42 procent för kärnkraftsindustrin. Det är alltså inte bara kärnkraftsåsikterna som blivit mer positiva. Tilltron till kärnkraftsindustrin har också vuxit.

När det gäller övriga aktörer är det värt att notera bottensiffrorna för elbolagen, de mycket starka och stabila siffrorna för forskare och de relativt höga siffrorna för statliga myndigheter. Speciellt det sistnämnda resultatet är mycket positivt. Översynsmyndigheter som skall kontrollera att allt går rätt till bör ha ett högt förtroende. Om vi inte litar på alla parter skall vi åtminstone kunna lita på domaren.

Fördel kärnkraften

Kärnkraftsmotstånd och miljöorganisationer tappar opinionsstöd samtidigt som kärnkraftsförespråkare och kärnkraftsindustrin har vinden i ryggen. Så kan SOM-mätningarnas trender sammanfattas enkelt. Någon större fråga på väljardagordningen är dock inte energi- och kärnkraftsfrågor numera. Endast 1 procent av svarspersonerna i SOM-studien 2004 utpekade energi/kärnkraft som en viktig samhällsfråga. Så sent som 1990 var motsvarande andel 11 procent. Och går vi ännu längre tillbaka till valen 1976 och 1979 så toppade kärnkraften väljarnas list över viktiga frågor (Holmberg och Oscarsson 2004). Men så är det inte längre.

Frågan är vad som händer i valet 2006 i efterdyningarna av stängningen av Barsebäck II och i början på en svensk och internationell debatt om att inte avveckla kärnkraften utan istället satsa på att bygga ut den (Domenici 2004). Ett av utbyggnadsförespråkarnas huvudargument har att göra med växthuseffekten. Mer kärnkraft bidrar inte till den globala uppvärmningen. Bland väljare uppfattas växthuseffekten som ett av de största miljöhoten. Endast uttunnningen av ozonskiktet sågs som ett större hot i SOM-mätningen 2004. När vi mäter graden av oro för förändringar i jordens klimat får vi liknande resultat, det vill säga relativt höga andelar som uttrycker oro, högre än för ekonomisk kris till exempel, men lägre andelar än för terrorism.⁷

Problemet för utbyggnadsförespråkarna är dock att opinionen än så länge inte uppvisar ett samband mellan oro/rädsla för växthuseffekten och en positiv inställning till kärnkraft. Idag är åsiktsmönstret det rakt motsatta. Människor som ser växthuseffekten som en stor risk respektive är oroliga över klimatförändringar tenderar att vara minst positiva till kärnkraften, inte mest positiva.⁸ Miljö- och klimatargumenten har uppenbarligen inte fungerat särskilt väl hittills för utbyggnadsförespråkarna.

Men valet 2006 kan kanske innebära en ändring på det. De senaste tjugo årens kamp om kärnkraften har gällt en avveckling. Kommer de närmaste årens kamp istället att gälla en utbyggnad?

Noter

- ¹ I en Sifo-undersökning från januari 2003 svarade 62 procent nej på frågan ”Tycker Du att kärnkraftsverket Barsebäck 2 ska avvecklas eller tycker Du inte det?”. Andel som svarade ja var 24 procent medan 13 var tveksamma eller svarade vet ej (Sifo 2003). Uppdelat efter partisympati ser resultaten följande ut: v nej 37 procent/ja 50 procent; s 62/23; c 46/44; fp 76/18; m 86/9; kd 75/11 och mp 27/63. Utfallet visar på en klar opinionsövervikt för nej bland sympatisörer till s, fp, m och kd, en svag övervikt för nej bland c-sympatisörer, en svag övervikt för ja bland v-sympatisörer och en klar övervikt för ja bland mp-sympatisörer. Regeringen s har med andra ord inte med sig en majoritet av sina egna väljare på beslutet att stänga Barsebäck II. I själva verket är en klar majoritet av socialdemokraternas sympatisörer emot att avveckla Barsebäck II (62 procent). Å andra sidan är detta läge ingen nyhet. En majoritet av socialdemokraternas väljare var också emot att inleda kärnkraftsavvecklingen 1999 (Holmberg 2000:326).
- ² En historisk tillbakablick på kärnkraftsopinionens utveckling återfinns i skriften ”Kärnkraftsopinionen 25 år efter folkomröstningen”. Mätningarna är genomförda av Temo och finansierade av organisationen Kärnkraftssäkerhet och utbildning AB som står kärnkraftsindustrin nära. Se Modig (2005).
- ³ Korrelationen på individnivå mellan kärnkraftsåsikt och olika riskbedömningar är stark men har dock även den i många fall minskat under senare år, men med ett undantag – risken för att Östeuropa inte kan hantera kärnkraften säkert. Korrelationerna (r) ser ut som följer i några SOM-studier olika år. Risken för en reaktorolycka i Sverige: .62 1986, .57 1993, och .50 2004. Risken för att vi inte kan hantera kärnkraftens slutförvar säkert i Sverige: .61 1986, .55 1993 och .53 2004. Risken för atomvapenspridning: .45 1986, .43 1993 och .36 2004. Risken för att Östeuropa inte kan hantera kärnkraften säkert: .13 1995, .16 2002, och .20 2004. Det är med andra ord bedömningarna av de svenskrelaterade kärnkraftsriskerna som är starkast kopplade till åsikterna om kärnkraftens framtid i Sverige.
- ⁴ Andelen röster på linje 3 i folkomröstningen 1980 (den mest kärnkraftsnegativa linjen) fördelade sig enligt följande bland partiernas sympatisörer i mars 1980: vpk 90 procent, c 90, kds 77, fp 28, s 19 och m 17 (Holmberg och Asp 1984:381). I valet 1976 var ordningen mellan partisympatisörerna något anorlunda: c 72 procent, vpk 60, fp 40, m 38 och s 21 (inga säkra uppgifter om kds). Resultaten 1976 gäller andel konsistent emot kärnkraften på ett kärnkraftsåsiktindex (Holmberg, Westerståhl och Branzén 1977:90). Det vill säga, i valet 1976 var s-väljare mest positiva/minst negativa till kärnkraft. Vid tiden för folkomröstningen 1980 fick vi det mönster vi har idag med m-väljare som mest positiva/minst negativa till att använda kärnkraften.

- ⁵ Korrelationen mellan subjektiv vänster-högerposition och kärnkraftsåsikt var -0.13 1986 och 1987 och -0.20 1988. I SOM-mätningarna 2002, 2003 och 2004 har motsvarande korrelation varit -0.29 , -0.27 respektive -0.28 (Holmberg 2004:189).
- ⁶ Opinionsövertikten för att kärnkraften bör avvecklas var som följer bland de olika partiernas sympatisörer 2003 och 2004; ju högre positivt värde desto mer negativ åsikt om kärnkraften: v +21, +35; s -8, -8; c +6, +14; fp -31, -28; m -48, -51; kd -13, -2; mp +41, +53.
- ⁷ SOMs mätningar av miljöhot och oro inför framtiden har finansierats av forskningsprojekt ledda av Lennart J. Lundqvist. Mätningarna av miljöhot omfattar ett 10-tal olika hot och tidsserierna går tillbaka till 1993. Orosmätningarna gäller grad av oro inför framtiden och startade redan 1986. De omfattar hittills ett 20-tal företeelser (t ex miljöförstöring, arbetslöshet, terrorism, ekonomisk kris, ökat antal flyktingar mm), som dock var och en inte mäts varje år. Resultaten från oros- och miljöhotsmätningarna dokumenteras i Holmberg och Nilsson 2005.
- ⁸ Miljöhoten mäts på en skala mellan 1 (lågt) och 10 (høgt). I studien 2004 återfanns den *lågsta* andelen kärnkraftanhångare bland personer som placerade växthushotet på 10, det vill säga bland dem som upplevde växthuseffekten som allra allvarligast. *Høgst* andel kärnkraftsanhångare fanns bland personer som placerade växthushotet på riskvärdet 4, det vill säga något under mitten på skalan. Orosfrågan hade fyra svarsalternativ mellan mycket oroande till inte alls oroande och gällde vad man själv upplevde som oroande inför framtiden. *Lågst* andel kärnkraftsanhångare återfanns bland personer som tyckte klimatförändringarna var mycket oroande (40 procent, 625 personer). *Høgst* andel kärnkraftsanhångare hittar vi bland den lilla grupp människor som inte alls tycker att klimatförändringarna är oroande (65 procent, 40 personer).

Referenser

- Bennulf, Martin (1994) *Miljöopinionen i Sverige*. Lund: Dialogos.
- Domenici, Pete (2004) *A Brighter Tomorrow. Fulfilling the Promise of Nuclear Energy*. New York: Rowman & Littlefield.
- Modig, Arne (2005) *Kärnkraftsopinionen 25 år efter folkomröstningen*. Stockholm: Temo.
- Holmberg, Sören, Westerståhl, Jörgen och Branzén, Karl (1977) *Väljarna och kärnkraften*. Stockholm: Publica.
- Holmberg, Sören och Asp, Kent (1984) *Kampen om kärnkraften*. Stockholm: Publica.

- Holmberg, Sören (1988) *Svenska folkets åsikter om kärnkraft och slutförvaring efter Tjernobyl*. Stockholm: Statens kärnbränslenämnd.
- Holmberg, Sören och Oscarsson, Henrik (2004) *Väljare*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Holmberg, Sören och Nilsson, Åsa (2005) *Miljöhot resp. Svensk oro* Göteborg: SOM-institutet
- Holmberg, Sören (2000) Kärnkraften – en stridsfråga även under 2000-talet? I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart *Det nya samhället*. Göteborg: SOM-institutet.
- Avveckla Barsebäck 2*. Stockholm. Sifo 2003.

SVENSKA FOLKET TYCKER OM SOL OCH VIND

PER HEDBERG

Energifrågor ligger i botten på listan över vilka frågor människor i Sverige anser vara viktiga. Listan toppas av vård, sysselsättning och utbildning. Endast en procent nämner energifrågorna som viktiga.¹ Men det innebär inte att svenska folket saknar åsikter när det gäller energifrågor. Tvärtom tar man tydligt ställning i frågan om vilka energislag Sverige bör satsa mer på eller avstå från i framtiden. Sedan 1999 har det i SOM-undersökningarna ställts en fråga om vilka energikällor vi bör satsa på i framtiden. Frågan omfattar åtta energikällor; vattenkraft, vindkraft, solenergi, kärnkraft, biobränslen, fossil/-naturgas, kol och olja. Resultaten från den senaste SOM-undersökningen samt från de fem tidigare undersökningarna redovisas i tabell 1.²

Av de energikällor vi frågar om är tveklöst solenergi och vindkraft populärast. Resultaten från 2004 års SOM-undersökning visar att 79 procent av den svenska befolkningen vill satsa mer på solenergi än vad som görs idag. Motsvarande siffra för vindkraft var 73 procent. Därefter följer vattenkraft och biobränslen som 47 respektive 45 procent vill satsa mer på. För naturgas och kärnkraft är siffrorna 30 respektive 14 procent. En ökad satsning på kol och olja saknar nästan helt stöd bland befolkningen. Endast 2 procent vill se en ökad satsning på dessa två energikällor. Kol anser 77 procent att vi helt bör avstå från eller satsa mindre på än idag. Motsvarande siffra när det gäller olja är 73 procent.

Resultaten visar också på en stabil opinion över det sex år vi ställt frågan. Några dramatiska förändringar har inte skett. Små skiftningar kan dock noteras när det gäller kärnkraft och vindkraft. Kärnkraftsopinionen har blivit något mer positiv. Andelen som vill satsa mer på kärnkraft har ökat från 9 procent 1999 till 14 procent 2004 medan andelen som helt vill avstå från kärnkraften som energikälla minskat från 20 procent till 16 procent.³ Stödet för en ökad satsning på vindkraft minskade med tio procentenheter, från 74 till 64 procent, mellan åren 1999 och 2003. Men den senaste mätningen visar på en återhämtning och 2004 var andelen som önskade satsa mer på vindkraften åter uppe i nivå med de tidigaste mätningarna (73 procent).⁴ Vad som påverkat opinionen är svårt att säga. Möjligtvis kan det spekuleras i om uppmärksamhet kring lokala debatter om vindkraftsetableringar fick opinionen att vika något 2002 och 2003. Exempelvis resulterade den hittills enda folkomröstningen om utbyggnad av vindkraften i Skurups kommun 2002 i ett knappt nej. En orsak till det ökade stödet 2004 skulle kunna vara att befolkningen i en tid av höga priser på el och olja samt den förestående avvecklingen av Barsebäck 2 i större utsträckning söker alternativ till de dominerande energikällorna, varav vindkraften kan vara ett.

Tabell 1 Vilka energikällor bör Sverige satsa på? (procent)

fråga: "Hur mycket bör vi i Sverige satsa på nedanstående energikällor under de närmaste 5 - 10 åren?"

energi­källor och undersökningsår	svarsalternativ					summa procent
	satsa mer	satsa ungefär som idag	satsa mindre än idag	helt avstå från energikällan	ingen åsikt	
vattenkraft						
1999	41	44	6	1	8	100
2000	39	48	6	1	6	100
2001	40	46	7	1	6	100
2002	44	45	4	1	6	100
2003	44	44	4	1	7	100
2004	47	41	5	1	6	100
vindkraft						
1999	74	14	3	1	8	100
2000	72	17	4	2	5	100
2001	71	16	5	2	6	100
2002	68	19	5	2	6	100
2003	64	22	5	2	7	100
2004	73	16	3	2	6	100
solenergi						
1999	77	11	2	1	9	100
2000	77	14	2	1	6	100
2001	75	14	3	1	7	100
2002	77	14	2	1	6	100
2003	75	15	1	1	8	100
2004	79	12	2	1	6	100
kärnkraft						
1999	9	34	26	20	11	100
2000	11	34	30	19	6	100
2001	11	36	29	18	6	100
2002	12	37	29	16	6	100
2003	16	38	24	15	7	100
2004	14	36	27	16	7	100
biobränslen						
1999	29	27	13	3	28	100
2000	44	28	10	3	15	100
2001	46	29	8	2	15	100
2002	45	32	8	1	14	100
2003	44	29	8	2	17	100
2004	45	30	9	2	14	100
fossil-/natargas						
1999	21	26	17	5	31	100
2000	30	32	17	4	17	100
2001	31	32	16	4	17	100
2002	32	35	14	3	16	100
2003	30	31	15	4	20	100
2004	30	33	17	4	16	100
kol						
1999	1	9	39	34	17	100
2000	2	10	39	37	12	100
2001	2	11	38	38	12	100
2002	2	13	41	33	11	100
2003	2	10	35	38	15	100
2004	2	10	41	36	11	100
olja						
1999	2	17	48	18	15	100
2000	2	20	52	16	10	100
2001	2	19	51	17	11	100
2002	2	22	50	16	10	100
2003	2	20	47	18	13	100
2004	2	15	53	20	10	100

Kommentar: Resultaten omfattar enbart svarspersoner som kryssat för något svarsalternativ. Andelen personer som hoppar över de olika delfrågorna varierar mellan 6-9 procent genom åren.

Tabell 2 Andel positiva till att satsa mer på vindkraften efter social grupptillhörighet, partisympati och ideologi 1999-2004 (procent)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
kön						
man	72	71	70	66	63	72
kvinna	75	73	73	69	65	73
ålder						
15-30	69	74	69	67	62	70
31-60	76	73	77	70	70	79
61-85	72	68	63	62	54	63
bostadsort						
ren landsbygd	80	82	80	72	73	81
mindre tätort	77	72	71	70	62	74
stad, större tätort	70	70	70	67	63	69
de tre storstäderna	74	65	69	65	61	76
utbildning						
grundnivå	71	71	67	66	59	66
mellannivå	74	73	71	68	63	75
universitet/högskola	74	72	79	68	71	76
partisympati						
v	86	81	85	80	75	82
s	72	72	70	66	62	70
c	80	90	80	79	76	82
fp	84	81	79	70	63	69
m	63	59	62	48	54	65
kd	72	69	72	69	66	68
mp	87	84	87	86	77	92
vänster-höger dimension						
klart till vänster	87	81	76	75	79	84
något till vänster	77	79	79	74	69	80
varken vänster eller höger	72	73	69	65	63	69
något till höger	71	69	69	64	60	71
långt till höger	61	54	63	56	57	63
grön dimension						
klart åt det gröna hållet	83	82	85	--	--	84
något åt det gröna hållet	80	78	75	--	--	78
varken grön eller grå	70	71	69	--	--	68
något åt det gråa hållet	70	65	65	--	--	69
klart åt det gråa håller	49	52	53	--	--	69
samtliga	74	72	71	68	64	73

Kommentar: Personer som inte besvarat frågan ingår ej i procentbasen. Frågeformulering redovisas i tabell 1. Måttet på den gröna dimensionen bygger på en fråga om ett miljövänligt samhälle. Frågan är formulerad som ett förslag där svarspersonerna ombeds bedöma om förslaget är mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt, ganska dåligt eller mycket dåligt. Frågeformulering var: "Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen tillväxt". Skalan från "mycket bra förslag" till "mycket dåligt förslag" har i tabellen omtolkats till ytterpunkter på en grön-grå dimension där "mycket bra förslag" motsvarar "klart åt det gröna hållet" och "mycket dåligt förslag" motsvarar "klart åt det gråa hållet". Människors vänster-högerideologi har mätts med en självklassificeringsfråga.

Vindkraftens planerade utbyggnad har alltså ett kraftigt stöd bland svenska folket. Men frågan är om stödet är lika stort i samtliga grupper i samhället eller om det varierar mellan olika grupper och om det i så fall skett några förändringar sedan mätningarnas start 1999. I tabell 2 redovisas andelen som önskar se en större satsning på vindkraften bland personer i olika sociala grupper, bland personer med olika partisympati och bland personer med olika ideologisk hemvist under åren 1999 till 2004.

Överlag är kopplingen till olika sociala bakgrundsegenskaper mycket svag eller i det närmaste obefintlig. Mellan åren 1999 och 2004 har kvinnor varit något mer positiva till vindkraften jämfört med män, men skillnaderna är små och har aldrig överstigit tre procentenheter. I den senaste mätningen var skillnaden obetydlig. Personer i åldersgruppen 31–60 år har vid samtliga mätillfällen, undantaget 2000, varit något mer positiva jämfört med personer i den yngsta och äldsta åldersgruppen. Personer som bor på ren landsbygd har under hela undersökningsperioden varit något mer positiva till en vindkraftsutbyggnad jämfört med personer boende i mindre tätorter, städer eller storstäder. Utbildningsnivå verkar i stort sett sakna betydelse för människors åsikter om vindkraften. Ett mycket svagt mönster visar emellertid att personer med endast grundutbildning under de sex undersökta åren har varit något mindre positiva till en ökad satsning på vindkraften jämfört med personer med kortare eller längre påbyggnadsutbildning. Den ökade viljan att satsa mer på vindkraften som konstaterats mellan 2003 och 2004 återfinns inom samtliga grupper. Störst är ökningen bland boende i de tre storstäderna (+ 15 procentenheter) och svagast bland personer med universitets eller högskoleutbildning (+ 4 procentenheter).

Stödet för vindkraften är stort bland samtliga partiernas sympatisörer. Men det finns små gradskillnader. I den senaste mätningen är stödet störst bland miljöpartiets (92 procent), vänsterpartiets (82 procent) och centerpartiets (82 procent) sympatisörer. Stödet för en ökad satsning på vindkraften ligger bland övriga partisympatisörer mellan 65 procent bland moderater till 70 procent bland socialdemokrater. Mönstret med ett kraftigt stöd för vindkraften bland de ”gröna” partiernas sympatisörer känns igen från tidigare års undersökningar. Störst förändring sedan 1999 återfinns bland folkpartiets sympatisörer. Från att ha varit bland de mest vindkraftsvänliga har andelen som vill satsa på vindkraft sjunkit från 84 procent 1999 till 69 procent 2004. Övriga partiernas siffror ligger 2004 strax under eller strax över 1999 års resultat. Noterbart är också att stödet för vindkraften bland moderaternas sympatisörer ökat från 48 procent till 65 procent de senaste tre åren.

Ideologiskt finns en svag koppling till vänster-högerskalan i svensk politik. Personer som placerar sig till vänster är något mer positiva till vindkraft jämfört med personer som placerar sig till höger. I 2004 års undersökning var andelen som vill satsa på vindkraften 84 procent bland dem som placerar sig klart till vänster jämfört med 63 procent bland dem som placerar sig klart till höger. Mönstret är detsamma under hela undersökningsperioden. Frågan som ligger till grund för bestämningen av grön ideologi ställdes inte 2002 och 2003. Under åren 1999 till 2001 fanns ett

tydligt samband mellan grön ideologi och åsikt om vindkraft så tillvida att personer som placerade sig klart åt det gröna hållet var mer positiva än personer som placerade sig åt det gråa hållet. Undersökningen 2004 visar på ett något svagare samband. Fortfarande är stödet störst bland personer som placerar sig långt åt det gröna hållet (83 procent), men personer som placerar sig långt åt det gråa hållet har blivit mer positiva än tidigare (69 procent). Jämför vi 1999 års siffror med 2004 års finner vi dem i stort sett identiska, med ett undantag. Bland personer som placerar sig klart åt det ”gråa” hållet har andelen som vill satsa mer på vindkraften ökat med 20 procentenheter, från 49 procent till 69 procent.⁵

Tabell 3 Stöd för ökad satsning på åtta energikällor bland invånarna i Sveriges län sammanslaget under perioden 1999-2004 (balansmätt)

Län	vind- kraft	vatten- kraft	sol- energi	kärn- kraft	bio- bränslen	natur- gas	kol	olja
Stockholms	+59 (1)	+36	+71	-23	+30	+12	-71	-66
Uppsala	+61 (3)	+26	+71	-28	+22	+1	-71	-64
Södermanlands	+66 (1)	+28	+76	-28	+23	+2	-71	-64
Östergötlands	+64 (1)	+33	+73	-35	+32	+2	-70	-64
Jönköpings	+66	+46	+72	-41	+37	+16	-79	-74
Kronobergs	+59	+38	+65	-33	+33	+1	-72	-64
Kalmar	+68 (5)	+40	+72	-35	+30	+7	-75	-64
Gotlands	+47 (4)	+27	+81	-48	+23	+7	-71	-63
Blekinge	+64 (2)	+37	+70	-29	+32	+9	-73	-63
Skåne	+52 (7)	+37	+70	-20	+28	+15	-74	-65
Hallands	+54 (9)	+36	+77	-27	+27	+8	-79	-67
Västra Götalands	+69 (3)	+42	+78	-36	+34	+13	-73	-67
Värmlands	+73 (6)	+44	+79	-41	+34	+1	-76	-63
Örebro	+72	+34	+73	-37	+23	+4	-67	-61
Västmanlands	+64	+37	+68	-27	+24	+2	-68	-67
Kopparbergs	+75	+36	+83	-50	+36	+13	-74	-69
Gävleborgs	+67 (6)	+35	+76	-38	+28	+7	-70	-65
Västernorrlands	+70	+39	+79	-42	+33	+4	-72	-66
Jämtlands	+73 (1)	+15	+76	-50	+39	-2	-68	-67
Västerbottens	+74	+26	+78	-56	+38	+2	-73	-72
Norrbottens	+73	+25	+76	-48	+32	+1	-71	-69
Stockholms kommun	+60	+32	+72	-26	+29	+10	-71	-66
Göteborg kommun	+70	+44	+76	-36	+29	+19	-66	-61
Malmö kommun	+49	+37	+63	-23	+19	+12	-74	-66
Hela landet	+64	+37	+74	-33	+30	+9	-73	-66

Kommentar: Personer som inte besvarat frågan ingår ej i procentbasen. Frågeformulering redovisas i tabell 1. Balansmättet har tagits fram genom att subtrahera andelen personer som svarat ”satsa mindre än idag” och ”helt avstå från energikällan” från andelen personer som svarat ”satsa mer än idag”. Siffran inom parentes i kolumnen för vindkraft anger antal platser Energimyndigheten bedömer som lämpliga för vindkraftsetablering i det aktuella länet.

Hösten 2004 presenterade energimyndigheten 49 platser i 13 län där man menar att det vore lämpligt att bygga vindkraftsanläggningar. Frågan är om invånare i olika län har olika åsikter när det gäller en satsning på vindkraften och hur ser opinionen ut i de län Energimyndigheten anser lämpliga för en vindkraftsutbyggnad? SOM-undersökningarna bygger på ett slumpmässigt urval i riket som helhet. Vid en nedbrytning av materialet till län kommer små län endast att representeras av ett fåtal personer, vilket medför statistisk osäkerhet. Resultaten i tabell 3 är därför baserade på samtliga sex års SOM-undersökningar och omfattar 9 756 personer som svarat på frågan om hur mycket man vill satsa på vindkraften. Lägst antal personer återfinns för Gotlands län (49).⁶ Resultaten redovisas i form av ett balansmått där andelen som vill satsa mindre än idag eller helt vill avstå från energikällan har subtraherats från andelen som vill satsa mer på energikällan.

Oavsett region finner vi en majoritet som vill satsa mer på vindkraften än vad som görs idag. De regionala skillnaderna är små. Minst positiva är befolkningen på Gotland (+47), i Skåne (+52) och i Halland (+54). Mest positiv är befolkningen i Kopparbergs län (+75), Västerbotten (+74), Jämtland (+73), Värmland (+73) och Norrbotten (+73). Förenklat finner vi ett något mer positiv inställning till vindkraften i norr än i söder. Resultaten i tabell 3 visar också att det finns små skillnader mellan de tre storstäderna. Befolkningen i Malmö (+49) är mindre positiv till en satsning på vindkraften än Stockholmare (+60) och Göteborgare (+70).

I tabellen redovisas inom parentes det antal platser i länet som Energimyndigheten bedömer som lämpliga för vindkraft. Av de 49 platser som bedöms som lämpliga återfinns 20 i Hallands, Skåne och Gotlands län, d v s i de län där opinionen var *minst* positiv. Balansmättet för hela riket är +64, i län där det inte planeras vindkraftverk är det genomsnittliga balansmättet +69, i län där det planeras minst en plats för vindkraftverk är genomsnittet +63 och i län där det enligt planerna är lämpligt att etablera vindkraft på mer än tre platser är genomsnittet +60.⁷ Skillnaderna är mycket små och det övergripande resultatet är att attityden till vindkraft är positiv oavsett var man bor i landet.

Region spelar överhuvudtaget en blygsam roll när det gäller frågan om vilka energikällor svenska folket tycker man bör satsa mer eller mindre på i framtiden. Små regionala skillnader återfinns, förutom när det gäller vindkraft, även för kärnkraft och vattenkraft. Befolkningen i nordliga län är något mer negativa till en ytterligare satsning på kärnkraften jämfört med befolkningen i t ex Skåne, Stockholms och Hallands län. I Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län är man också något mindre positiv till ökad satsning på vattenkraften jämfört med befolkningen i många andra län. Men skillnaderna är små.

Ytterligare en faktor som hypotetiskt skulle kunna påverka människors inställning till olika energikällor skulle kunna vara vilka energisystem de själva använder för uppvärmning av sina hem. Hypotesen grundar sig på en tanke om egenintresse som uttrycker sig i en mer positiv syn på den energikälla man själv använder för upp-

värmning av bostaden. De som utnyttjar biobränslen för uppvärmning av huset skulle vara mer positiv till biobränslen än andra, de som ordnar uppvärmning med olja skulle vara mer positiv till olja som energikälla än andra och de som enbart utnyttjar el för uppvärmning av bostaden skulle vara mer positiv till kärnkraft än andra.

I tabell 4 redovisas synen på kärnkraft, olja och biobränslen bland personer som enbart utnyttjar el, olja eller biobränslen för uppvärmning av sina hem. Analysen avser endast personer som bor i villa eller radhus. Därtill redovisas inställningen till kärnkraft, olja och kol bland samtliga personer som bor i villa eller radhus och bland samtliga personer som svarat på frågan.

Tabell 4 Åsikter om vilka energikällor Sverige bör satsa på efter hur den egna villan/radhuset värms upp? (procent)

energikällor och egen uppvärmning av hemmet	helt avstå från					summa procent	balansmätt
	satsa mer än idag	satsa ungefär som idag	satsa mindre än idag	energi-källan	ingen åsikt		
kärnkraft							
enbart uppvärmning med el	17	37	28	12	6	100	-23
enbart uppvärmning med olja	14	32	34	14	6	100	-34
enbart uppvärmning med biobränslen	8	30	32	18	12	100	-42
samtliga boende i villa/radhus	16	36	28	14	6	100	-26
samtliga	14	36	27	16	7	100	-29
olja							
enbart uppvärmning med el	2	13	56	22	7	100	-76
enbart uppvärmning med olja	0	21	63	5	11	100	-68
enbart uppvärmning med biobränslen	1	16	49	22	12	100	-70
samtliga boende i villa/radhus	2	14	57	19	8	100	-74
samtliga	2	15	53	20	10	100	-71
biobränslen							
enbart uppvärmning med el	46	29	11	2	12	100	+33
enbart uppvärmning med olja	44	29	5	2	20	100	+37
enbart uppvärmning med biobränslen	47	36	4	1	11	100	+42
samtliga boende i villa/radhus	47	31	9	1	12	100	+37
samtliga	45	30	9	2	14	100	+34

Kommentar: Personer som inte besvarat frågan ingår ej i procentbasen. Frågeformulering redovisas i tabell 1. Till personer boende i villa eller radhus ställdes en helt öppen fråga om vilka energikällor det egna hemmet värms upp av. I analysen ingår personer som svarat att deras hem enbart värms upp av el, enbart av olja eller enbart av biobränslen. Dessutom redovisas resultaten för samtliga boende i villa/radhus och för samtliga som besvarat frågan. Balansmättet har tagits fram genom att subtrahera andelen personer som svarat "satsa mindre än idag" och "helt avstå från energikällan" från andelen personer som svarat "satsa mer än idag".

Människors syn på vilka energikällor vi skall satsa på påverkas i mycket liten grad av vilket system de själva har för uppvärmning av sina egna hem, men de svaga effekter som kan skönjas går i hypotesens riktning. Personer som enbart använder el för uppvärmning av bostaden är något mindre negativa till kärnkraft (-23) jämfört med personer som enbart använder olja (-34) eller biobränslen (-42). Synen på olja och biobränslen påverkas knappast alls av om man själv värmer sin bostad med enbart olja eller biobränslen. Men även här pekar de mycket svaga tendenserna i hypotesens riktning. Personer som enbart använder biobränslen för uppvärmning är något mer positiva till biobränslen som energikälla (+42) jämfört med personer som använder el (+33) eller olja (+37). Personer som enbart använder olja för uppvärmning av bostaden är något mindre negativ till olja som energikälla (-68) jämfört med personer som använder biobränslen (-70) eller el (-76). Framförallt är det en mindre andel bland dem som använder olja som helt vill avstå från energikällan (5 procent) jämfört med dem som använder el (22 procent) eller biobränsle (22 procent).

Synen på kärnkraften är något mer positiv bland personer som värmer sitt hem med el jämfört med samtliga villaägare och med befolkningen i helhet. Synen på olja är inte lika negativ bland personer som har oljeuppvärmning av sina hem jämfört med samtliga villaägare och med befolkningen som helhet. Synen på biobränslen är också något mer positiv bland dem som värmer sina hem med biobränslen jämfört med samtliga villaägare och med befolkningen i helhet. Men huvudresultatet av analysen är att människors uppvärmningssystem av den egna bostaden är i det närmaste betydelselös när det gäller åsikter om vilka energikällor Sverige skall använda i framtiden; sambanden mellan kärnkraftsåsikt och eluppvärmning är dock möjligen inte ointressanta.

Resultaten från 2004 års SOM-undersökning visar sammanfattningsvis att synen på hur mycket Sverige skall satsa på olika energikällor är stabil. Endast små förändringar har skett under de sex undersökta åren. En av dem gäller vindkraftsopinionen. Det som såg ut att vara en svag trendmässig tillbakagång i den positiva synen på vindkraften mellan 1999 och 2003 bröts 2004 och nu är svenska folket lika positiv till vindkraften som man var i början av mätserien. Om 2003 års ”låga” siffra för vindkraften var ett tillfälligt bottennapp eller om 2004 års högre siffra bara var ett kortvarigt glädjeskutt får kommande undersökningar ge svar på.

Noter

- ¹ Se Holmberg och Weibull, 2005a och Holmberg och Weibull, 2005b
- ² Undersökningen om den svenska energiopinionen ingår i forskningsprojektet *Energiopinionen i Sverige* som finansieras av Energimyndigheten
- ³ Se Holmberg, 2005 om den svenska kärnkraftsopinionen.

- ⁴ I forskningsprojektet *Energiopinionen i Sverige* ingår även en fråga om hur befolkningen ser på en etablering av vindkraft i den egna kommunen. Frågan lyder: ”Hur ställer Du Dig till en etablering av vindkraft i den kommun där Du bor?” med svarsalternativen mycket positiv, ganska positiv, varken positiv eller negativ, ganska negativ och mycket negativ. Mönstret i svaren på denna fråga känns igen från frågan om hur mycket vi skall satsa på vindkraften. 1999 var andelen positiva till en etablering av vindkraft i den egna kommunen 74 procent, 2000 70 procent, 2001 70 procent, 2002 66 procent, 2003 59 procent och 2004 67 procent.
- ⁵ Se Holmberg, 2005 för vilka faktorer som strukturerar åsiktsbildningen i kärnkraftsfrågan. När det gäller åsikter om vattenkraften och naturgas återfinns inga tydliga samband med de oberoende faktorerna i tabell 3. Struktureringen av åsikterna i fråga om solenergi påminner i huvudsak om de faktorer som strukturerar åsikterna om vindkraften. Sambandet med utbildningsnivå är dock något starkare. Bland personer med endast grundutbildning var 70 procent positiva till en ökad satsning på solenergi jämfört med 83 procent bland personer med högskole- eller universitetsutbildning. Biobränslen är något populärare bland män än kvinnor, bland personer boende på ren landsbygd än bland personer boende i städer, bland högutbildade än bland lågutbildade, bland personer som placerar sig klart till vänster än bland personer som placerar sig klart till höger på vänster-höger skalan och bland personer som placerar sig klart åt det gröna hållet än personer som placerar sig klart åt det grå hållet. Ålder tycks ha en inverkan på vad svenska folket anser om kol som energikälla, men saknar betydelse när det gäller människors inställning till olja. Äldre personer anser i högre grad än yngre att vi helt skall avstå från kol som energikälla. När det gäller både kol och olja är andelen som vill avstå från dem något högre bland män än kvinnor.
- ⁶ Se Energimyndigheten, 2004 och Dagens Nyheter, 2004
- ⁷ Tidigare undersökningar har visat att även om svenska folket överlag har en positiv inställning till vindkraften som energikälla så avtar entusiasmen om det blir tal om en etablering i närheten av den egna bostaden. I SOM-undersökningen 2000 var andelen som ville satsa mer på vindkraften 72 procent medan andelen positiva till en etablering av vindkraftverk i närheten av den egna bostaden var 41 procent. Motsvarande siffror 2003 var 64 respektive 33 procent (se Hedberg, 2004). Frågan om inställning till vindkraftsetablering i närheten av den egna bostaden ställdes inte i 2004 års SOM-undersökning.

Referenser

Dagens Nyheter, 2004-10-25

Energimyndigheten, 2004. www.stem.se/WEB/STEMEx01Swe.nsf/F_PreGen01?ReadForm&MenuSelect=70E8C70E78795C65C1256F6D00344DDC&WT=Energitillforsel.Elproduktion.Riksintresse%20#vindkraft

Hedberg, Per 2004 "Vikande stöd för vindkraften". I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Ju mer vi är tillsammans*. SOM-rapport 34. Göteborg: SOM-institutet.

Holmberg, Sören 2005 "Kärnkraftanhängarna behåller ledningen". I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Lyckan kommer, lyckan går*. SOM-rapport 36. Göteborg: SOM-institutet.

Holmberg, Sören och Weibull, Lennart 2005a "Lyckan kommer, lyckan går". I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Lyckan kommer, lyckan går*. SOM-rapport 36. Göteborg: SOM-institutet.

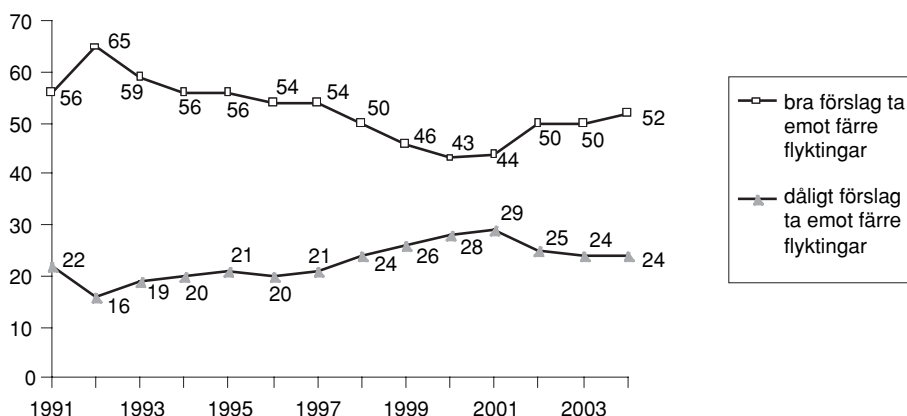
Holmberg, Sören och Weibull, Lennart 2005b (eds) *Swedish Trends 1986-2004*. Göteborg: SOM-institutet.

BÅDE TOLERANS OCH KRITIK I ATTITYDerna TILL INVANDRARE

MARIE DEMKER

Hedersmord, arbetslösa invandrarakademiker, kriminella ungdomsgång och hatiska flyktingbarn är några av de medieberättelser som varit vanliga under året som gått. Och visst ser vi en ökad kritik av flyktinginvandringen i opinionen under de senaste fyra åren – samtidigt ser vi inte motsvarande kritiska hållning mot dem som redan är här. Tvärtom.

Figur 1 Den svenska opinionens syn på flyktingmottagning i Sverige

Kommentar: Förslaget som svarspersonerna fick ta ställning till löd: "Ta emot färre flyktingar i Sverige" och svarsalternativen var mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt samt mycket dåligt förslag. Den redovisade siffran är andelen som svarat mycket eller ganska bra respektive mycket eller ganska dåligt om förslaget. Endast personer som besvarat frågan är medtagna i procentbasen.

I likhet med tidigare år ökar kritiken mot flyktinginvandring med stigande ålder och män är mer kritiska än kvinnor är. Personer med tilltro till bönenas makt är mindre benägna att vilja minska antalet flyktingar i Sverige liksom de som regelbundet besöker gudstjänster av olika slag. Kritiken mot flyktinginvandringen är störst i arbetarhemmen och minst i akademiker- och högre tjänstemannahem.

Tabell 1 Svenska folkets inställning till flyktningmottagning efter kön, partisympti, ålder, böneliv, kyrkogång och nuvarande social klass (procent)**Förslag:** *Ta emot färre flyktingar i Sverige*

	Mycket eller ganska bra förslag
Samtliga	52
KÖN	
Män	56
Kvinnor	50
PARTISYMPATI	
vänsterpartiet	33
miljöpartiet	33
socialdemokraterna	51
centerpartiet	56
folkpartiet	46
kristdemokraterna	46
moderata samlingspartiet	64
annat parti	67
ÅLDER	
15-19 år	46
20-29 år	49
30-39 år	48
40-49 år	50
50-59 år	54
60-75 år	59
BETT TILL GUD	
Ingen gång senaste 12 månaderna	53
Högst en gång i kvartalet	53
Minst en gång i månaden	36
BESÖKT GUDSTJÄNST	
Ingen gång senaste 12 månaderna	56
Minst en gång i kvartalet	43
NUVARANDE HEM	
Arbetarhem	59
Jordbrukarhem	59
Företagarhem	56
Tjänstemannahem	50
Högre akademikerhem	35

Kommentar: Förslaget som svarspersonerna fick ta ställning till löd: "Ta emot färre flyktingar i Sverige" och svarsalternativen var mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt samt mycket dåligt förslag. Den redovisade siffran är andelen som svarat mycket eller ganska bra. Endast personer som besvarat frågan är medtagna i procentbasen.

Flyktingpolitiken har sedan lång tid varit en starkt partiskiljande fråga. Mönstret ligger fast sedan tidigare år – moderata sympatisörer är mest kritiska till flyktinginvandring medan miljöpartiets (och i år vänsterpartiets) sympatisörer är minst kritiska. Sedan valåret 2002 har folkpartiets sympatisörer förändrats från att tillhöra de allra mest flyktingvänliga till att bli mer lika övriga borgerliga sympatisörer i kritiken mot flyktinginvandringen. Fortfarande är dock folkpartiets sympatisörer mer positiva till flyktinginvandring än socialdemokratiska, centerpartistiska och moderata sympatisörer.

De enda större förändringarna i 2004 års mätning har skett bland vänsterpartiets och folkpartiets sympatisörer. Vänsterpartiets sympatisörer har blivit mindre kritiska till flyktinginvandring (-8 enheter) och är nu tillbaka på ungefär valårets 2002 siffror. Folkpartiets sympatisörer har istället blivit mer kritiska (+6 enheter) och även de är nu tillbaka ungefär på valårets 2002 siffra. Inga andra sympatisörgrupper har förändrats påtagligt sedan 2003.

Assimilation och särart

Integrationsdebatten har sedan 1960-talet präglats av pendlingen mellan assimilation och bevarandet av den nationella särarten. Såväl politik som forskning har ömsom betonat vikten av att skapa likhet mellan infödda och invandrare och ömsom betonat vikten av att båda grupperna är trygga och stolta i sina egna kulturella traditioner. I början av 1990-talet, i samband med att flyktingmotståndet ökade, undersökte SOM-institutet inställningen till den svenska integrationspolitiken. Därefter gjordes undersökningen om 1999 – vid en tidpunkt när kritiken var som lägst – och har ånyo gjorts om 2004 när motståndet mot flyktinginvandring åter har ökat.

Stödet för önskan att den svenska politiken skall hjälpa invandrare att anpassa sig till svenska traditioner är som störst 1994 och 2004 men minskar 1999. Stödet för att den svenska politiken skall syfta till att stärka invandrarnas egna kulturer är emellertid lika lågt under hela perioden och förändras inte. Att integrationen i det svenska samhället befordras genom stärkandet av den ursprungliga kultur som invandraren har med sig till Sverige har således mycket lite stöd bland allmänheten, och stödet ökar inte heller under mer flyktingvänliga perioder i opinionsbildningen.

Under de dryga tio år som undersökningen sträckt sig över har stödet för en ”försvenskningsspolitik” först sjunkit och sedan ökat igen. Ökat stöd för en invandrarpolitik som hjälper invandrare att anpassa sig till svensk kultur och tradition kan vi se hos vänsterpartiets och miljöpartiets sympatisörer medan flera andra partier sympatisörgrupper har minskat sitt stöd något.

Det har skett en utjämning över tid mellan partiernas sympatisörer i synen på anpassning till svensk kultur och tradition. Skillnaden mellan den grupp som ger minst stöd åt tanken på anpassning (centerpartiets sympatisörer) och den som tror

mest på den (moderaternas sympatisörer) är elva enheter år 2004. Skillnaden mellan motsvarande grupper var tio år tidigare (vänsterpartiets och kristdemokraternas sympatisörer) nästan dubbelt så stor, nämligen 21 enheter.

Tabell 2 Svenska folkets inställning till anpassning och till bibehållandet av nationell kultur; efter kön, ålder och partisympati 1994, 1999 och 2004 (procent)

Förslag:

1. Invandrarpolitiken bör hjälpa flyktingar och invandrare att bevara sin nationella kultur och tradition.
2. Invandrarpolitiken bör hjälpa flyktingar och invandrare att anpassa sig till svensk kultur och tradition.

	Bra förslag att bevara:					
	Nationell kultur			Svensk kultur		
	1994	1999	2004	1994	1999	2004
Samtliga	23	24	22	80	66	80
KÖN						
Män	18	22	20	81	65	81
Kvinnor	28	25	23	79	66	78
ÅLDER						
15-19	24	29	29	68	54	67
20-29	21	24	29	78	61	75
30-39	20	20	23	81	65	79
40-49	25	22	21	79	69	82
50-59	23	22	18	81	70	77
60-75	26	24	29	83	66	85
PARTISYMPATI						
vänsterpartiet	34	30	36	66	61	77
miljöpartiet	40	28	36	68	71	78
socialdemokraterna	26	26	23	80	64	78
centerpartiet	18	25	17	84	57	75
folkpartiet	25	27	24	84	74	80
kristdemokraterna	24	25	19	87	79	82
moderata saml.partiet	14	14	14	86	68	86
ny demokrati	0	–	–	73	–	–
annat parti	12	20	13	68	48	79

Kommentar: Svartalternativen var mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt samt mycket dåligt förslag. Den redovisade siffran är andelen som svarat mycket eller ganska bra. Endast personer som besvarat frågan är medtagna i procentbasen.

Stödet för att den svenska invandrarpolitiken skall inriktas på att bevara invandrarernas ursprungliga nationella kulturer och traditioner har generellt legat ganska stilla under hela tioårsperioden. Hos personer yngre än 40 har stödet för en sådan politik dock ökat något medan den minskat hos dem över 40 år. Miljöpartiets och kristdemokraternas sympatisörer har förändrat attityd sedan 1994 i så måtto att de blivit mindre benägna att stödja en särartspolitik. Något som också gäller socialdemokraternas sympatisörer.

Opinionsbalansen inom grupper – alltså skillnaden mellan dem som tycker att något är dåligt och dem som tycker att något är bra – har ökat inom kristdemokraternas, centerns och folkpartiets sympatisörsgrupper. Opinionsbalansen till nackdel för förslaget att bevara invandrarernas nationella kultur och tradition har ökat med nio, tio respektive tretton enheter i dessa grupper sedan 1994. Störst negativ övervikt finns inom moderata sympatisörsgrupper och hos centersympatisörer. En positiv övervikt för att stödja bevarandet av den ursprungliga kulturen finns bara hos vänsterpartiets och miljöpartiets sympatisörer.

På samma sätt har opinionsbalansen till nackdel för förslaget att bevara invandrarernas nationella kultur och tradition ökat i gruppen över 40 år, medan den har minskat i gruppen under 40 år. Resultaten betyder att i gruppen under 40 år går opinionstrenden mot jämvikt mellan dem som tycker förslaget är bra respektive och dåligt, medan i gruppen över 40 år ökar obalansen till nackdel för förslaget.

Skillnaden mellan kvinnor och män i stödet till en särartspolitik har minskat betydligt sedan 1994. Från att ha varit tio procentenheter är skillnaden idag endast tre enheter. Kvinnornas stöd för en politik som stödjer invandrarernas egen kultur och tradition har kontinuerligt minskat sedan 1994 medan männens stöd har ökat något litet.

Tolerans och främlingsfientlighet

Immigrationspolitiken är (förstås) flerdimensionell. Det betyder att synen på invandring, invandrare och mångkultur inte helt och hållet ligger på samma skala. Under perioden sedan 1990-talets början har politikområdet immigration nyanserats, problematiserats och politiserats. Men det starka sambandet mellan vilja till en starkt restriktiv flyktingpolitik och toleransen gentemot människor med annat ursprung än Sverige kvarstår. Som exempel kan nämnas att 1993 tyckte 89 procent av dem som *inte* skulle vilja få en invandrare från en annan del av världen som familjemedlem att flyktingpolitiken borde skärpas. Motsvarande andel bland dem som inte alls hade något emot att få en invandrare i familjen var 41 procent. År 2004 var motsvarande siffror 87 procent respektive 40 procent, alltså i det närmaste identiska andelar. Ett annat exempel är att 1993 ansåg 32 procent av dem som ville garantera invandrare full religionsfrihet att flyktingpolitiken borde skärpas. Motsvarande andel bland dem som istället var *motståndare* till full religionsfrihet

för invandrare var 85 procent. År 2004 är motsvarande siffror 32 procent respektive 82 procent, alltså återigen i det närmaste identiska andelar.

Som vi ser är sambandet alls icke deterministiskt. Att vara motståndare till full religionsfrihet för invandrare i Sverige innebär inte per definition att man också vill ha en restriktiv flyktingpolitik – men sannolikheten ökar avsevärt.

Tabell 3 Svenska folkets attityder till invandrare och rasism över tid 1993-2004 (procent)

Instämmer helt eller i stort sett i påståendet:	1993	1997	1999	2004
"Det finns för många utlänningar i Sverige"	52	48	40	42
"Invandrarna i Sverige skall fritt få utöva sin religion här"	41	39	41	40
"Jag kan tänka mig att gå med i en organisation som arbetar mot rasism och främlingsfientlighet"	40	44	49	47
"Jag skulle inte tycka om att få en invandrare från en annan del av världen ingift i familjen"	25	18	17	15

Kommentar: Svartalternativen var instämmer helt, i stort sett, delvis, inte alls samt vet ej. Den redovisade siffran är andelen som svarat helt eller i stort sett. Endast personer som besvarat frågan är medtagna i procentbasen. Personer som svarat "vet ej" är inte medräknade i procentbasen.

Mest anmärkningsvärt, menar jag, är att synen på religionsfrihet förändrats så lite. Med tanke på den delvis hätska debatt som förts kring islams uttryck i Sverige är det oväntat att attityden till invandrarnas fulla religionsfrihet inte förändrats något nämnvärt under hela perioden. Övriga indikatorer visar också på förändring i riktning mot en ökad tolerans. Andelen som upplever att det svenska samhället har för stor andel människor från andra länder har sjunkit samtidigt som den faktiska andelen utlandsfödda har ökat. Andelen som är beredda att engagera sig i organisationer mot rasism har snarast ökat under perioden – och där kan noteras att andelen osäkra (vet ej-svar) snarast har minskat. Andelen som är motståndare till att få en person med ursprung i en annan del av världen i familjen har minskat – och inte heller där har andelen osäkra ökat utan snarast minskat något.

Att göra s k nivåskattningar (alltså vad som i sig är mycket eller litet) är inte möjligt i den här typen av empiriska studier. Endast trender och jämförande förändringar kan utgöra grunden för en diskussion om graden av tolerans och intolerans. För att ge ett litet hum om nyanserna i den svenska toleransen kan en jämförelse med franska data från ungefär samma period göras. Om vi tittar på dem som ”instämmer helt” i påståendet att det finns för många utlänningar i Frankrike så har den andelen legat på 37 procent år 1988, 42 procent år 1995 samt 32 procent år 1997. Motsvarande andelar för Sverige är 18 procent år 1993, 16 procent år 1997 samt 17 procent år 1999 (År 2004 är andelen i Sverige 18 procent).¹ Sannantaget ligger nivån i Frankrike således på ungefär det dubbla mot i Sverige. Förklaringen till det är dock ämnet för en annan studie än den föreliggande.

Om nu toleransen ökat totalt i Sverige, samtidigt som restriktiviteten också tycks öka något, vilka grupper har förändrats (och vilka har det inte)?

Män har en tydligare trend än kvinnor – männens tolerans har ökat på alla områden utom religionsfrihetens. Kvinnor har blivit lite mer skeptiska både till religionsfrihet och till att delta i anti-rasistiska organisationer. Skillnaden år 2004 mellan män och kvinnor är störst när det gäller religionsfriheten (13 enheter) och vilja till medlemskap i anti-rasistiska organisationer (nio enheter).

Toleransen är störst hos de yngre. Men skillnaderna är inte stora och inte heller går trenderna över tid alltid åt samma håll. I synen på andelen ”utlänningar” i Sverige har de yngre blivit alltmera toleranta, men redan i trettioårsåldern planar förändringen ut och för dem över 60 år har uppfattningen att det är för många ”utlänningar” i Sverige stärkts sedan 1993. Benägenheten att gå med i en anti-rasistisk organisation har alltid varit störst bland yngre och där har den också ökat något. Men medelålders personer är idag mindre benägna att engagera sig i anti-rasistiska organisationer medan de över 60 inte förändrats. Oviljan att få en familjemedlem från en annan del av världen var förr störst bland de yngsta (15-19 år) och de över 60 år, men där har de yngsta idag en mer tolerant inställning medan de över 60 är fortsatt mest skeptiska.

Partimönstret är i många avseenden desamma som vi tidigare redovisat – mest tolerans visar miljöpartiet och minst toleranta är centerpartiets och moderaternas sympatisörer. Skillnaderna är markanta; bland miljöpartiets sympatisörer anser endast 15 procent att Sverige har för många ”utlänningar” medan 49 procent av moderata sympatisörer anser detsamma, bland miljöpartiets sympatisörer hyser endast 2 procent en ovilja mot att få en person från en ”annan del av världen” som familjemedlem medan 18 procent av centerpartiets sympatisörer anser detsamma. Stödet för religionsfriheten är dock högst bland folkpartiets sympatisörer (64 procent) och lägst bland centerpartiets (31 procent).

Religionsfrihet, kön, ålder och ideologi

Attityden till invandrades möjligheter att ”fritt få utöva sin religion” i Sverige har som vi sett inte förändrats mycket över tid. Detta trots att debattens vågor har gått

höga i dessa frågor ända sedan den första studien 1993. Vi har också konstaterat att kvinnor har visat en ökad benägenhet att inte vilja stödja olika former av särpolitik och att även stödet för religionsfriheten minskat något hos kvinnorna medan de legat stilla hos männen. Yngre är däremot mer positiva till religionsfrihet än äldre, och har blivit allt mer positiva sedan 1993. Vänster och höger tycks inte heller förklara lika mycket av synen på invandrades religionsfrihet som flera andra frågor i immigrationspolitiken. Sedan länge är det en etablerad sanning att personer till vänster är mer positiva till flyktinginvandring än personer som anser sig stå till höger. Men religionsfriheten stöds i denna studie främst av folkpartiets och miljöpartiets sympatisörer (64 respektive 56 procent) medan det lägsta stödet finns hos centerpartiets sympatisörer (31 procent). I en mellangrupp finns vänsterpartiets och kristdemokraternas sympatisörer (båda 40 procent) samt socialdemokraternas och moderaternas sympatisörer (båda 38 procent).

Religionsfrihet måste anses vara en av de allra mest fundamentala mänskliga rättigheterna och det är också en av de frågor som ställer demokratin inför svårast dilemman. Religionen har anspråk på människan som politiken aldrig kan matcha – de existentiella frågorna om livets mening och mål är till syvende och sist nog viktigare för de flesta av oss än hur arbetsmarknadspolitiken utformas. Religionsförföljelse är också ett av de tydligaste kriterierna för asyl, något som gör frågan extra brännande för ett invandrarland som Sverige.

Genom att försöka förklara stödet för religionsfriheten menar jag att man kan närma sig toleransens kärna. Låt oss i ett första steg analysera hur ideologi (i termer av vänster och höger) samt erfarenheter (i termer av kvinnor och män samt ålder) kan bidra till förståelsen av attityden till invandrades religionsutövning. Är det unga kvinnor till vänster och äldre kvinnor till höger som står på var sin sida här? Eller är kön i sig en mer avgörande faktor för synen på religionsfriheten?

Tabell 4 *Positiva attityder till invandrades religionsfrihet efter ideologi, ålder och kön 2004 (procent)*

		Till vänster	Varken eller	Till höger
Kvinnor	15-29	56	42	19
	30-49	41	32	26
	50-64	45	29	36
	65-85	33	22	40
Män	15-29	48	59	60
	30-49	54	41	49
	50-64	48	34	41
	65-85	33	24	36

Kommentar: Svarsalternativen var instämmer helt, i stort sett, delvis, inte alls samt vet ej. Den redovisade siffran är andelen som svarat att de helt eller i stort sett instämmer i påståendet "Invandrarna i Sverige ska fritt kunna utöva sin religion här". Kategorin "Till vänster" innefattar dem som klassificerat sig själva både som "klart till vänster" och "något till vänster". Kategorin "Till höger" innefattar dem som klassificerat sig själva både som "klart till höger" och "något till höger". Endast personer som besvarat frågan är medtagna i procentbasen. Personer som svarat "vet ej" är inte medräknade i procentbasen.

Av tabell fyra framgår att unga kvinnor till vänster och äldre kvinnor till höger inte alls är på motsatt sida. Tvärtom befinner de sig på samma sida. Resultaten visar också att vare sig kön eller ideologi ensamt räcker till för att förklara synen på religionsfrihet. Såväl ålder, kön som ideologi har betydelse för synen på religionsfrihet. Men interaktionen mellan dem skapar olika sambandsmönster inom grupperna kvinnor och män, vänstersympatisörer och högersympatisörer samt äldre och yngre. Starkast stöd för full religionsfrihet för invandrare är höger- eller mittenorienterade män under 30 år – tillsammans med vänsterorienterade kvinnor i samma åldersgrupp! Lägst stöd för full religionsfrihet för invandrare är istället högerorienterade kvinnor under 30 år. Vare sig ideologi eller könstillhörighet räcker till som förklarande faktor.

Bland de allra yngsta männen är stödet för religionsfrihet störst bland dem med högerideologi, medan både vänster- och högerpositionerade äldre män är mer positiva till religionsfrihet än de som betecknar sig som mittenväljare. Högermännen under 65 år är också konsekvent mer positiva till religionsfriheten än högerkvinnorna. Bland kvinnorna är stödet för religionsfrihet istället störst bland dem med vänsterideologi, utom bland pensionärerna där kvinnorna till höger är mer positiva till religionsfrihet än både jämnåriga vänsterkvinnor och pensionerade män i alla läger.

Yngre män och kvinnor till höger har således diametralt olika uppfattningar om invandrade svenskars religionsfrihet. Manliga och kvinnliga pensionärer till vänster är däremot helt överens i sin relativa skepsis till invandrades religionsfrihet. Finns förklaringen till detta politiskt oväntade mönster i konflikten mellan den svenska jämställdhetsideologin och de ofta patriarkala traditioner som influerat en del invandrarreligioner? Eller betonar yngre kvinnor till vänster värnet om invandrades mänskliga rättigheter mest medan yngre kvinnor till höger inte uppfattar den dimensionen som lika viktig? Betonar äldre kvinnor till höger kanske jämställdheten mindre men värnar den enskildes religiösa övertygelse mer? Och har yngre män till höger alls funderat på religionsfrihetens konsekvenser för kvinnor och män? Alla dessa intressanta frågor kräver ett svar för att förstå hur tolerans och vidsyn skapas i det komplicerade samspelet mellan erfarenheter, nationell kultur och existentiella frågor i vårt avlånga och mångkulturella land. Men det första steget är att veta hur vi skall ställa frågorna.

Noter

¹ Schweisguth 2000:179

Referenser

Schweisguth, Etienne (2000) ”The myth of neoconservatism” ur Lewis-Beck Michael S (red) *How France votes*, Chatham House Publishers, New York/London

ISRAEL OCH PLO – 35 ÅR I SVENSK OPINION

ULF BJERELD

På fredagskvällen den 16 januari 2004 gick Israels ambassadör i Sverige, Zvi Mazel, till attack mot ett konstverk, installationen ”Snövit och sanningens vansinne”, vid en vernissage på Historiska Museet i Stockholm. Konstverket bestod av en fontän och en bassäng med rött vatten. I bassängen flöt en segelbåt med en bild på den kvinnliga palestinska självmordsbomberskan Hanadi Jaradat, som i oktober 2003 sprängde sig själv och 19 andra personer till döds på en restaurang i Haifa i Israel. Den israeliske ambassadören uppfattade installationen som en hyllning till Hanadi Jaradat och knuffade ned en strålkastare i bassängen, vilket förorsakade kortslutning.

Konstnärerna Dror Feiler och Gunilla Sköld Feiler blev mycket upprörda. De menade att deras konstverk alls inte var en hyllning till terrorismen, och hänvisade till den text som hörde till konstverket och som beskrev de oskyldiga personernas och deras familjers lidanden. Ambassadörens utbrott fick politiskt efterspel. Israels premiärminister Ariel Sharon och president Moshe Katsav hyllade ambassadörens agerande mot det ”avskyvärda” konstverket. Den svenske ambassadören i Israel kallades upp till det israeliska utrikesministeriet för att förklara hur ett sådant konstverk kunde få visas på Historiska Museet, särskilt med tanke på att utställningen var ett led i den Förintelsekonferens som då pågick i Stockholm. Statsminister Göran Persson tog däremot bestämt avstånd från den israeliske ambassadörens agerande och kallade det oacceptabelt.

Incidenten med ambassadör Zvi Mazels ingripande mot konstverket och det politiska efterspelet visar Palestinakonfliktens känslighet och ideologiska laddning. Få internationella frågor väcker så starka känslor som konflikterna i Mellanöstern och då främst Palestinafrågan. Antisemitismen, Förintelsen och det judiska folkets särskilda plats i kristen tro och tradition är några av de faktorer som bidrar till denna känslighet.

I svensk opinion och politik var Israels ställning stark och oomtvistad under 1950- och början av 1960-talet. Konflikten definierades av den svenska regeringen som en mellanstatlig kamp mellan Israel och de arabiska staterna och där Israel var den svagare parten. Skuldbördan lades helt på arabstaterna. Palestinierna sågs som en flyktinggrupp, vars öde man på humanitära grunder kunde beklaga. Men de tillskrevs inte status av ”folk” med nationella rättigheter och ansågs därför inte heller ha någon rätt till egen statsbildning. Samtliga politiska partier utom kommunisterna delade denna inställning och Israel hade också ett starkt stöd i den svenska folkopinionen.

I dag är situationen helt förändrad. Konflikten ses inte längre som en motsättning mellan staten Israel och de arabiska staterna, utan i stället som en konflikt mellan det israeliska och det palestinska folket. I denna konflikt är det Israel som ses som den starkare parten, dels eftersom det redan existerar en israelisk statsbildning, dels eftersom Israel sedan junikriget 1967 ockuperar de palestinska områdena Västbanken och Gazaremsan. Skuldbördan fördelas mera jämnt mellan konfliktens parter och Israel tappade under 1970- och 1980-talen sin starka ställning i den svenska folkopinionen.¹

Tidigare har vi haft tillgång till en tidsserie över folkopinionens utveckling 1969 – 1991, där samma frågeformulering om inställning till Israels och PLO:s agerande använts vid fem olika mätillfällen: Gillar eller ogillar du Israels/PLO:s uppträdande i Mellanösternkrisen? Sedan 1991 och fram till nu har denna frågeformulering inte använts i någon ny opinionsundersökning. Eftersom frågan ställdes på nytt i 2004 års SOM-undersökning kan vi därför i Tabell 1 för första gången redovisa den svenska opinionsutvecklingen i synen på Israel och PLO under 35 års tid, perioden 1969 – 2004.

Tabell 1 Svenska folkets uppfattning om Israels och PLO:s uppträdande åren 1969-2004 (procent och balansmått)

	Israel					PLO				
	Gillar	Ogillar	Ej svar	Summa procent	Diff	Gillar	Ogillar	Ej svar	Summa procent	Diff
1969	33	35	32	100	-2	5	48	47	100	-43
1973	49	35	16	100	+14	5	74	21	100	-69
1986	20	69	11	100	-49	8	79	13	100	-71
1988	9	77	14	100	-68	13	72	15	100	-59
1991	20	68	12	100	-48	11	75	14	100	-64
2004	8	83	8	99	-75	7	83	10	100	-76

Kommentar. Frågeformuleringarna var "Gillar eller ogillar du Israels uppträdande i Mellanösternkrisen?" respektive "Gillar eller ogillar du den palestinska organisationen PLO:s uppträdande i Mellanösternkrisen?". Svarsalternativen var "gillar helt", "gillar delvis", "ogillar delvis" och "ogillar helt". I tabellen är "gillar helt" och "gillar delvis" hopslagna till "gillar", medan "ogillar delvis" och "ogillar helt" är hopslagna till "ogillar". Kolumnen "Diff" visar andelen som gillar minus andelen som ogillar respektive parts agerande.²

Resultaten visar att under dessa 35 år har Israels ställning i den svenska folkopinionen aldrig varit så svag som nu. På frågan "Gillar eller ogillar du Israels uppträdande i Mellanösternkrisen" är det 2004 endast åtta procent som svarar gillar, medan 83 procent svarar ogillar. Uppfattningen om Israels agerande kan jämföras med opinionsläget i slutet av 1960- och början av 1970-talet, då 33 procent (1969) och 49 procent (1973) sade sig gilla Israels agerande och 35 procent (1969) och

1973) sade sig ogilla Israels agerande. Israels ras i folkopinionen syns redan i slutet av 1980-talet, då den första palestinska Intifadan bröt ut. Bilder av tungt beväpnad israelisk militär som bekämpade stenkastande palestinska barn präglade mediebevakningen. Men inte ens då var andelen som ogillade Israels uppträdande så hög som nu.

PLO har dock inte lyckats vinna det opinionsstöd som Israel förlorat. Resultaten visar att det 2004 är lika stor andel – 83 procent – som säger sig ogilla PLO:s agerande som säger sig ogilla Israels agerande. Andelen som gillar PLO:s agerande är t o m något lägre än andelen som gillar Israels agerande – sju mot åtta procent.

Det svaga stödet för PLO i svensk opinion kan sannolikt förklaras med att organisationen associeras till palestinskt våld och terror – även om PLO i sak tagit avstånd från terrorhandlingar. Bilden av den palestinska myndigheten som maktfullkomlig och korrumperad spelar säkert också in. Israel svaga ställning kan förklaras av ockupationspolitiken, bosättningspolitiken, byggandet av muren samt våldet och dödsskjutningarna på de ockuperade områdena.

Vi skall nu redovisa vilka åsiktsskillnader som finns i olika befolkningsgrupper. Tabell 2 visar svenska folkets uppfattning om Israels och PLO:s agerande 2004, efter kön, ålder och partisympati.

Tabell 2 Svenska folkets uppfattning om Israels och PLO:s agerande 2004, efter kön, ålder och partisympati (procent och balansmått)

	Israel					PLO				
	Gillar	Ogillar	Ej svar	Summa procent	Diff	Gillar	Ogillar	Ej svar	Summa procent	Diff
<i>Kön</i>										
Kvinna	6	82	11	99	-76	5	81	13	99	-76
Man	11	84	5	100	-73	9	85	5	99	-76
<i>Ålder</i>										
15-30	6	83	11	100	-77	8	78	14	100	-70
31-60	8	84	8	100	-76	8	84	9	101	-76
61-75	10	85	5	100	-75	5	88	6	99	-83
<i>Parti</i>										
v	3	95	3	101	-92	17	79	4	100	-62
s	6	87	7	100	-81	7	85	8	100	-78
mp	1	91	8	100	-90	7	86	8	101	-79
c	9	84	6	99	-75	4	90	6	100	-86
fp	7	87	6	100	-80	3	90	7	100	-87
kd	15	81	4	100	-66	2	92	5	99	-90
m	18	78	5	101	-60	5	89	6	100	-84

Kommentar: Se Tabell 1.

Resultaten visar att det inte existerar några könsskillnader mellan män och kvinnor i synen på Israel och på PLO. Män är visserligen något mer positivt inställda till både Israel och PLO:s agerande, vilket kan hänga samman med att kvinnor nästan alltid är mer negativt inställda till våld och våldsanvändning. Men kvinnor är också oftast överrepresenterade i vet ej-kategorin, vilket bidrar till att jämna ut balansmättet. Resultaten visar också på små skillnader mellan åldersgrupperna. Äldre är något mer positivt inställda till Israel och något mer negativt inställda till PLO. De yngre är överrepresenterade i vet ej-kategorin.

Bland olika partisympatisörer är moderater och kristdemokrater mest positivt inställda till Israel – 15 respektive 18 procent av moderaterna och kristdemokraterna säger sig gilla Israels agerande. Folkpartiet uppfattas ofta, tillsammans med kristdemokraterna, som det mest Israel-vänliga partiet i riksdagen. Men folkpartisterna i undersökningen är i princip lika negativt inställda till Israels agerande som socialdemokraterna. Bland folkpartisterna är det endast sju procent som gillar Israels agerande, mot sex procent bland socialdemokraterna. Mest kritiska mot Israel är, inte oväntat, vänsterpartister och miljöpartister. I synen på PLO är åsiktsskillnaderna mellan partisympatisörerna mindre. Det är bara vänsterpartister som skiljer ut sig genom att vara mer positivt inställda till PLO:s agerande.

Israel och PLO är således två ganska impopulära aktörer i den svenska opinionen. Låt oss komma ihåg att frågeformuleringen gällde synen på Israels och PLO:s uppträdande. Eftersom konflikten i så stor utsträckning präglas av våldshandlingar vore det förvånande om just agerandet vunnit uppskattning i opinionen. Svarsbilden hade kanske blivit annorlunda om frågan i stället gällt vem av parterna i konflikten som har mest rätt, eller vem av parterna man känner mest sympati för. Huvudintrycket blir ändå att det ständiga våldet, trögheten i förhandlingarna, ockupationspolitiken och de upprepade brotten mot folkrätten skapat en slags ”krigströtthet” på avstånd i den svenska opinionen. Endast ett slut på våldet, respekt för folkrätten och reella framsteg i fredsförhandlingarna kans stärka Israels och PLO:s ställning i den svenska folkopinionen.

Noter

¹ Se Bjereld (1989) och (1992).

² År 1969 och 1973 genomfördes undersökningen av Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, övriga år har den genomförts av SOM-institutet vid Göteborgs universitet. År 1969 användes telefonintervju, år 1973 besöksintervju, övriga år postenkät. År 1969 och 1973 användes beteckningen ”Al Fatah och liknande Palestinaorganisationer” i stället för PLO.

Referenser

- Bjereld, U (1989) *Svensk Mellanösternpolitik. En studie av Sveriges agerande och ställningstaganden gentemot konflikterna i Mellanöstern 1947-1985*. Doktorsavhandling. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Bjereld, U (1992) ”Israel - David eller Goliat? Palestinakonflikten och den kristna opinionen” i Holmberg, S & Weibull, L (red) *Trendbrott? SOM-rapport 8*. Göteborgs universitet.

ÅSIKTER OM VÅLD OCH PORNOGRAFI I MEDIERNA

ULLA CARLSSON

I debatten om våldsutvecklingen i samhället förekommer ofta påståenden om att våldet har ökat under de senaste decennierna och att våldet blivit allt grövre. Om det verkligen förhåller sig så är dock inte säkerställt. Forskares analyser av våldsutvecklingen ger en något splittrad bild inte minst beroende på svårigheter att mäta omfattningen av våldsbrott (Estrada 2005). Dessutom sker förändringar i vad som uppfattas som våld över tid. Men den allmänna föreställningen är att våldet i samhället har ökat (Estrada 2005, Pollack 2001).

För framväxten av en sådan föreställning spelar medierna en central roll. Det sker genom ett samspel mellan kriminalpolitik/brott och medier som varierar över tid (Pollack 2001). Ett nytt medielandskap och journalistikens förändrade roll i samhället medverkar till en annan journalistik om våld i samhället idag än tidigare (Pollack 2001, Reiner 2002). Våldsbrott och straff har blivit en vara som framgångsrikt saluförs av medierna. Samspelet mellan kriminalpolitik/brott och medier tar sig många olika uttryck:

Rättegångar blir till mediespektakel. Brottsbekämpning sker via olika TV-program där brott dramatiseras och rekonstrueras med fiktionens medel och polis och journalist söker publikens samarbete i jakten på förövare. Lagstiftning inspireras av opinionsyttringar i medierna. (Pollack 2001)

Föräldrar, lärare och politiska beslutsfattare uttrycker farhågor om mediernas negativa inflytande på unga människor. Så länge moderna massmedier har funnits har det funnits en oro över hur medierna påverkar barn och ungdomar men denna oro har ökat i takt med teknologikutvecklingen på medieområdet. Särskilt har uppmärksamheten riktats mot våldet i medierna som delvis tar sig nya uttryck och former. Det gäller även pornografiska filmer och bilder, som har blivit allt vanligare genom kabel-/satellit-TV och Internet. I detta sammanhang diskuteras även mediernas betydelse för sexualiseringen och intimiseringen av det offentliga rummet.

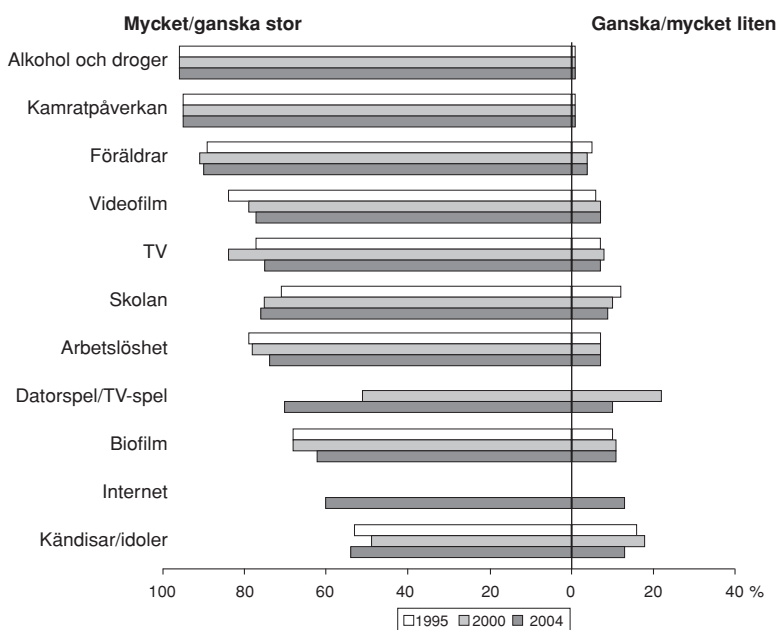
Ett samband anas mellan våldet i samhället och det våld som visas i TV, datorspel och på video och Internet. Med den ökade tillgängligheten av pornografi i dagens medier finns också en oro för att barn och unga skall påverkas negativt, t ex att de får en förvriden syn på sexualiteten. För att sätta gränser för spridningen av medieinnehåll som anses ha skadlig påverkan på barn och unga diskuteras lagstiftning och frivillig reglering för att skydda minderåriga. Samtal förs mellan myndigheter,

medieföretag och allmänheten i syfte att uppnå samstämmighet i fråga om grundläggande principer på området såväl i Sverige och andra enskilda länder som inom EU.

Mediernas betydelse för våldet i samhället

I *SOM-undersökningarna* 1995, 2000 och 2004 har i stort sett samma fråga ställts i syfte att fånga svenska folkets uppfattning om vad som ligger bakom våldet i samhället och särskilt den betydelse medierna tillmätts i detta sammanhang (Weibull 1996, Carlsson 2001). Vid sidan av faktorer som är medierelaterade – videofilm, TV, biofilm, kändisar/idoler, dator- och TV-spel (från 2000) och Internet (ny 2004) – har intervjupersonerna fått ta ställning till andra faktorer som alkohol och droger, arbetslöshet och skola liksom föräldrars och kamraters roll. Avsikten är att belysa den svenska allmänhetens uppfattning om de olika faktorernas betydelse, hur de olika faktorerna hänger samman samt förändringar över tid.

Figur 1 Faktorer som anses ha mycket stor/ganska stor respektive ganska liten/mycken liten betydelse för våldsutvecklingen i samhället 1995, 2000 och 2004 (procent)

Kommentar: Internet mättes första gången 2004

De tre faktorer som anses ha störst betydelse för våldsutvecklingen i samhället är alkohol/droger, föräldrar och kamratinflytande – en överväldigande majoritet av de tillfrågade (97 procent, 95 procent respektive 89 procent) bedömer dessa vara av mycket stor eller stor betydelse för våldsutvecklingen i samhället. Så var det även 1995 och 2000. Därefter urskiljer sig en mellangrupp med faktorer som innefattar medier som videofilm (77 procent), TV (75 procent) och dator/TV-spel (70 procent) samt arbetslöshet (76 procent) och skolan (74 procent). Något lägre värden uppvisar faktorer som biofilm (62 procent), Internet (60 procent) och kändisar/idoler (54 procent). Samtliga faktorer erhåller således relativt höga värden och det är få som svarar liten betydelse.

Resultatet kan i sin helhet vid en första anblick tyckas ligga mycket nära det resultat som erhöles 1995 och 2000. En beräkning av balansmått för de olika faktorerna visar att även rangordningen är i stort sett densamma. Vid en närmare betraktning visar det sig dock att det har skett vissa förändringar. Vad gäller de tre första faktorerna så är bilden alltså oförändrat stabil medan arbetslöshet som angiven faktor har tonats ned något 2004, vilket säkert kan förklaras av ett annat konjunkturläge nu än för fyra år sedan. Skola ligger kvar på samma nivå som 2000. Förändringarna gäller främst uppfattningen om mediernas betydelse för våldsutvecklingen. En faktor som anses vara av märkbart större betydelse för våldsutvecklingen 2004 än 2000 är dator/TV-spel. Hälften av de tillfrågade tillmäter denna faktor mycket stor eller stor betydelse 2000 och fyra år senare är det 70 procent som gör den bedömningen. Därtill har Internet tillkommit 2004 som en orsak till våldsutvecklingen och det är 60 procent som bedömer att denna faktor är av mycket stor eller stor betydelse. En viss förskjutning från faktorerna videofilm, bio och TV till nya medieteknologier som datorspel och Internet samt kändisar/idoler kan påvisas. Sammantaget anses medierna idag ha en större betydelse för våldsutvecklingen än 2000 och 1995.

Synen på vad som ligger bakom våldsutvecklingen i samhället är i många avseenden likartad mellan olika grupper. I det närmaste alla oavsett kön, ålder och utbildning tillmäter alkohol och droger mycket stor eller stor betydelse. Motsvarande undersökningar har genomförts i flera andra länder och även i dessa anses alkohol och droger spela en avgörande roll för våldsutvecklingen i samhället (von Feilitzen&Carlsson 2000). Därefter följer kamratpåverkan och föräldrar med något lägre värden. Samstämmigheten är också stor i bedömningen av dessa faktorer med tanke på olika gruppers svarsmönster. Även om åsikterna går något mer isär vad gäller skola och arbetslöshet som orsaker till våldet i samhället är överensstämmelsen mellan svaren relativt stor om man ser till kön, ålder och utbildning. Ungdomarna avviker överlag genom lägre värden.

För de medierelaterade faktorerna är skillnaderna dock större. Ålder visar sig ha stor betydelse för bedömningen av de medierelaterade faktorernas roll för våldet i samhället. De unga avviker genom att uppvisa lägre värden än andra grupper – det gäller särskilt video- och biofilm, TV, dator-/TV-spel och kändisar/idoler. Ungdo-

marna anser alltså i större utsträckning att de nämnda faktorerna har en relativt mindre betydelse för våldsutvecklingen i samhället medan flertalet av de äldre anser samma faktorer vara av mycket stor eller stor betydelse. Detta mönster är i stort sett överensstämmande med 2000 och 1995 års svarsmönster och inte att förvånas över. Den unga generationen är uppvuxen med många olika medier och det utbud som återfinns i dessa. Det finns skäl att här lyfta fram den *digitala generationsklyfta* som kännetecknar dagens medielandskap. I debatten blir det ofta övertoner som brukar benämnas moralisk panik eller mediepanik och begränsad diskussion om själva sakfrågan (Dahlquist 1998, Drotner 1999).

Det är dock av intresse att notera att för fyra år sedan var det få ungdomar som ansåg att dator/TV-spel hade någon betydelse för våldet i samhället medan det 2004 är drygt hälften av 15 till 29-åringarna som anser att detta är en betydande faktor. För fem år sedan var datorspelen fortfarande något relativt nytt och outforskat men idag har många ungdomar flera års egen erfarenhet av dessa spel och det är sannolikt mer troligt att det är den kunskapen som ligger bakom dagens högre värden än debatten om datorspelen. Samma tendens om än svagare kan iakttas vad gäller kändisar/idoler. Det är 45 procent av 15 till 29-åringarna som tycker att Internet är av mycket stor eller ganska stor betydelse.

De yngre åldersgrupperna uppvisar också lägre värden för skolan som en bakomliggande orsak till våldet i samhället 2004 än tidigare medan motsatt trend råder i de äldre åldersgrupperna. För andra faktorer är inte variationerna i svarsmönstren lika påtagliga.

Tabell 1 Faktorer som uppfattas ligga bakom våldet i samhället 2004: kön, utbildning och ålder (balansmått)

Faktor	Kön		Utbildning			Ålder				Samtliga			
	Kvinnor	Män	Låg	Medel-låg	Medel-hög	Hög	15-29	30-49	50-64	65-85	1995	2000	2004
Alkohol och droger	+97	+94	+97	+96	+94	+97	+93	+94	+98	+99	+95	+95	+96
Kamratpåverkan	+95	+92	+95	+93	+94	+95	+90	+93	+95	+97	+94	+94	+94
Föräldrar	+85	+86	+85	+83	+85	+89	+77	+88	+85	+90	+84	+87	+86
Videofilm	+78	+62	+81	+65	+70	+66	+42	+63	+83	+93	+78	+72	+70
TV	+75	+61	+75	+66	+66	+66	+53	+62	+75	+85	+71	+68	+68
Arbetslöshet	+71	+62	+75	+63	+60	+69	+39	+65	+77	+84	+72	+71	+67
Skolan	+65	+69	+79	+65	+63	+56	+55	+65	+68	+80	+59	+65	+67
Datorspel/TV-spel	+70	+48	+70	+55	+60	+54	+35	+53	+71	+80	/	+29	+60
Biofilm	+59	+42	+63	+47	+49	+45	+29	+43	+63	+71	+58	+57	+51
Internet	+59	+36	+58	+44	+45	+44	+25	+45	+57	+64	/	/	+48
Kändisar/idoler	+46	+36	+54	+39	+35	+36	+17	+35	+54	+61	+38	+31	+41
Antal svar	869-	808-	416-	571-	319-	346-	361-	519-	496-	299-	1 680-	1 743	1 690
	907	836	450	583	328	354	365	532	517	330	1 743	1 774	1 730

Anmärkning: Balansmättet anger andelen personer som har angivit mycket eller ganska stor betydelse minus andelen personer som har angivit ganska eller mycket liten betydelse. Värdena kan därmed variera från +100 (alla tycker att det är av mycket stor betydelse) till -100 (alla tycker att det är av mycket liten betydelse).

Även när man jämför kvinnors och mäns föreställningar om vad som ligger bakom våldsutvecklingen i samhället är skillnaderna markant större vad gäller olika medie-relaterade faktorer än för andra typer av faktorer, det gäller samtliga medier och i synnerhet dator/TV-spel och Internet där avsevärt fler kvinnor anser att dessa faktorer är av större betydelse än vad männen gör. Noteras kan att det är en märkbart större andel av männen som 2004 anser att kändisar och idoler bidrar till våldet i samhället än det var 2000.

När det gäller utbildning kan klara skillnader påvisas i svarsmönstren: ju lägre utbildning desto större betydelse tillmäts mediernas inflytande på våldet i samhället. Flera av de medierelaterade faktorerna uppvisar dessutom högre värden än 2000. Återigen gäller det framför allt dator/TV-spel medan värdet för TV och biofilm är i stort sett oförändrat jämfört med tidigare mätningar. Uppfattningen om skolans betydelse för våldsutvecklingen följer samma mönster medan variationerna vad gäller andra faktorer är relativt små.

Det visar sig vid en närmare analys att det finns stöd för att tala om en faktisk *mediefaktor* i allmänhetens uppfattning om vad som ligger bakom våldet i samhället. Vid en faktoranalys avseende samtliga faktorer utkristalliseras vissa grundläggande svarsmönster eller bakomliggande faktorer¹, som reducerar faktorerna till tre huvudfaktorer: *en mediefaktor* (videofilm, dator/TV-spel, biofilm, TV, Internet samt kändisar/idoler), *en social faktor* (alkohol och droger, kamratinflytande och arbetslöshet), och *en institutionell faktor* (föräldrar och skolan). Det finns med andra ord ett starkt samband mellan olika faktorer inom varje svarsmönster, de som t ex svarar videofilm nämner också datorspel och biofilm. Liknande svarsmönster kunde även iakttagas vid de tidigare undersökningarna 2000 och 1995 (Weibull 1996, Carlsson 2001).

Åsikter om medievåldets påverkan

Frågan om våldet i medierna och dess påverkan på sin publik, främst unga människor, har studerats av många forskare genom åren och flera tänkbara tolkningar av resultaten har redovisats (Carlsson & Feilitzen 1998, Feilitzen 2001). I SOM-undersökningen 2004 har frågor ställts om såväl uppfattningen om medievåldets inflytande som egna erfarenheter av sådan påverkan. En majoritet av de tillfrågade anser att våld i dator/TV-spel (75 procent), dokusåpor (67 procent) och långfilmer/TV-serier (65 procent) är mycket eller ganska skadligt för barn och unga. Det är dock fler som anger 'ganska skadligt' än 'mycket skadligt' med undantag av dator/TV-spel där det omvända gäller. För våld i dokumentärer, nyheter och tecknade filmer är resultatet ett annat, kring 60 procent anser att våld i dessa programtyper inte är skadliga. Det är mycket få som inte uttalar någon uppfattning.

Tabell 2 Uppfattning om hur skadligt våld i olika typer av medieinnehåll är för barn och unga 2004 (procent)

	Mycket skadligt	Ganska skadligt	Inte särskilt skadligt	Inte alls skadligt	Ingen uppfattning	Summa procent	Antal svar
Datorspel/TV-spel	38	36	16	4	5	100	1 749
Dokusåpor	28	39	23	4	6	100	1 723
Långfilmer/TV-serier	24	41	27	4	4	100	1 740
Nyheter	10	27	49	11	4	100	1 724
Tecknade filmer	13	22	42	17	6	100	1 724
Dokumentärer	9	25	49	12	4	100	1 711

Fler kvinnor än män har uppfattningen att våld i medierna, särskilt i datorspel och dokusåpor, är skadligt för unga människor. Studerar man särskilt åldersgruppen 15-29 år visar sig samma könsmonster än tydligare, t ex anser 75 procent av de unga kvinnorna att våld i dator-TV-spel är mycket eller ganska skadligt för unga människor, motsvarande siffra för de unga männen är 43 procent. Samtidigt vet vi att det är främst pojkar och unga män som spelar dator-/TV-spel (*Nordicoms Mediebarometer 2004*). Ju äldre svarspersonerna är i desto högre grad anser man att våldsinslag i de olika programtyperna är mycket eller ganska skadliga. Betydligt fler äldre svarar 'mycket skadligt' än yngre åldersgrupper.

Utbildning ger ett svarmönster som uppvisar endast små skillnader mellan olika grupper med undantag för dokusåpor och tecknade filmer. Märkbart fler med hög utbildning anser att våld i denna typ av program är mycket eller ganska skadligt för barn och unga än de med låg utbildning. Även andra undersökningar har visat att föräldrar med längre utbildning i högre grad än andra finner t ex animerade program olämpliga än övriga men det är föräldrarnas tittande tillsammans med sina barn som är mest avgörande för om man anser animerade program som lämpliga eller olämpliga. Det viktigaste skälet till att ett animerat program anses som olämpligt är att programmet innehåller våld (Feilitzen 2004).

Det ställdes även en fråga om egna erfarenheter av negativ påverkan av våldsinslag i TV, film och dator/TV-spel. Med negativ påverkan menas här ökad benägenhet hos unga människor att utöva våld, bli aggressiva, känna oro och rädsla, få en förvriden verklighetsuppfattning samt att visa bristande medkänsla. En klar majoritet (64-75 procent) av de tillfrågade säger för samtliga svarsalternativ att så är fallet. Så många som tre fjärdedelar säger att våld i audiovisuella medier utifrån den egna erfarenheten ökar benägenheten för en förvriden verklighetsuppfattning. Här är det fler som anger alternativet 'i mycket stor utsträckning' (40 procent) än 'i ganska stor utsträckning' (35 procent). För övriga svarsalternativ råder omvänd relation. Flertalet redovisar en uppfattning, det är få som inte har en uppfattning av det ena eller andra slaget.

Tabell 3 Uppfattning om i vilken utsträckning egen erfarenhet av att våld i TV, film och dator-/TV-spel leder till olika typer av påverkan hos barn och unga 2004 (balansmätt)

Faktor	Kön		Utbildning				Ålder				Samtliga
	Kvinnor	Män	Låg	Medel-låg	Medel-hög	Hög	15-29	30-49	50-64	65-85	
...få förvriden verklighetsuppfattning	+65	+51	+67	+51	+57	+59	+30	+50	+74	+78	+58
...känna oro och rädsla	+60	+33	+59	+38	+44	+50	+10	+39	+68	+71	+47
...utöva våld	+54	+34	+55	+40	+45	+36	+9	+38	+60	+70	+45
...visa bristande medkänsla	+50	+37	+55	+33	+42	+46	+6	+33	+62	+72	+43
...bli aggressiva	+44	+28	+52	+29	+30	+32	-4	+27	+54	+68	+37
Antal svar	896-605	829-836	439-452	580-583	326-328	351-355	363-364	530-532	507-513	324-335	1 326-1 744

Anmärkning: Balansmättet anger andelen personer som har angivit mycket stor utsträckning eller ganska stor utsträckning minus andelen personer som har angivit ganska liten utsträckning eller mycket liten utsträckning. Värdena kan därmed variera från +100 (alla tycker att det är av mycket stor betydelse till -100 (alla tycker att det är av mycket liten betydelse).

Närmare 70 procent menar att förekomsten av våld i medierna ökar benägenheten för utövande av våld respektive känna oro och rädsla. Något färre, 64 procent, tycker på samma sätt vad gäller aggressivt beteende. I 2000 års SOM-undersökning ställdes en liknande fråga om påverkan av våldsinslag i TV och film leder till aggressivitet och även om frågekonstruktionen skiljer sig åt liknar resultaten varandra. De tillfrågade är alltså mer övertygade om mediernas negativa påverkan än vad som kan säkerställas i den forskning som finns på området.

Det är fler kvinnor än män och fler lågutbildade än högutbildade som anser att unga människor påverkas i negativ riktning. Men skillnaderna är betydligt mer markanta mellan olika åldersgrupper. Med högre ålder ökar andelen som anser att våldet i medierna påverkar barn och unga i negativ riktning. Det är t ex närmare 80 procent av de äldsta som säger sig ha egen erfarenhet av att barn och unga blir aggressiva av våld i medierna medan motsvarande siffra för den yngsta åldersgruppen är drygt 40 procent. Noteras skall dock att för övriga svarsalternativ ligger andelen bland de yngsta som svarar 'i mycket stor' eller 'ganska stor utsträckning' kring 50 procent och 61 procent av ungdomarna säger att våld i medierna bidrar till en förvriden verklighetsuppfattning. Det är svårt att se något annat skäl än erfarenhet av egen medianvändning bakom det resultatet.

Åsikter om pornografi och sex i medierna

Ofta påtalas att det genom ett ökat antal TV-kanaler via kabel och satellit samt Internet har blivit allt vanligare med inslag/program som innehåller pornografi och

sexscener. Det finns forskare som talar om en pågående kulturell process där pornografin blir en del av vardagslivet och ibland även ett idealiserat element i kulturen (Knudsen&Sørensen 2004). Filmer och bilder som tidigare skulle ha upplevts som pornografi är idag tillgängliga helt öppet i en mängd olika medier/kanaler. Uppfattningen om vad som var pornografi för 20 år sedan har idag en annan innebörd inte minst för unga människor. Den pornografi som är tillgänglig på video och Internet kan också innehålla våldsinslag. Det handlar om former av våld som är viktiga komponenter i den samhälleliga ordning som placerar kvinnan lägre än mannen.

Forskare och andra experter skönjer förändrade attityder till sexualitet, ändrade sexualvanor och en märkbar ökning av konsumtion av pornografi, bl a som en effekt av medialiseringen av sexualiteten. Av rapporten *Ungdomar och sexualitet – en kunskapsöversikt 2000* framgår att konsumtionen av pornografi har ökat såväl bland unga män som unga kvinnor, 70 procent av männen och 50 procent av kvinnorna har tagit del av pornografi i medierna. Allt pekar på ett samband mellan pornografikonsumtion och att ha prövat vissa sexuella handlingar (Forsberg 2000).

När frågan ”i vilken utsträckning anser du att barn och unga påverkas negativt av pornografiska inslag/sexscener” i olika programtyper ställs i SOM-undersökningen 2004 säger åtta av tio att så sker i mycket stor eller ganska stor utsträckning vad gäller pornografisk film, över hälften anger ’mycket stor utsträckning’. Bland kvinnorna är det betydligt fler som tycker så än bland männen. Endast smärre skillnader kan dock avläsas mellan olika ålders- och utbildningsgrupper. Enigheten är alltså relativt stor i bedömningen att pornografisk film har en negativ påverkan på barn och unga.

Sju av tio gör samma bedömning av pornografi på Internetsajter. Även här är det en markant skillnad mellan kvinnor och män. Det är också fler högutbildade än lågutbildade som anser att pornografi på Internetsajter har en negativ påverkan på barn och unga. Ungdomarna, 15-29 år, har vad gäller Internet i stort sett samma uppfattning som övriga åldersgrupper. För andra programtyper uppvisar de äldsta de högsta och ungdomarna de lägsta värdena på skala från negativ påverkan i mycket stor utsträckning till ingen negativ påverkan alls.

Över hälften av de svarande anser att pornografi och sexscener i dokusåpor (64 procent), musikvideor (54 procent) och långfilmer/TV-serier (52 procent) har en negativ påverkan på barn och unga i mycket stor eller ganska stor utsträckning. Svarsmönstret är tydligt, värdena är högre för kvinnor, högutbildade och äldre. De som regelbundet tittar på dokusåpor, d v s flera gånger i veckan, har i stor utsträckning samma uppfattning om dokusåporas påverkan som de som tittar sällan eller aldrig. Skillnaderna i synen på negativ påverkan är relativt stor mellan unga kvinnor som ofta tittar på dokusåpor och unga män med samma tittarvanor. Drygt 60 procent av de unga kvinnorna, 15-29 år, svarar att pornografi och sexscener i dokusåpor i mycket stor eller ganska stor utsträckning påverkar barn och unga negativt medan 40 procent av de unga männen i samma åldersgrupp ger uttryck för samma

uppfattning. Detta bör noteras då högkonsumenter av en programtyp brukar ligga under genomsnittet när det gäller vad som kan betecknas som negativ påverkan.

Tabell 4 *Uppfattning om i vilken utsträckning pornografiska inslag/sexscener i olika typer av medieinnehåll påverkar barn och unga negativt 2004 (procent)*

	I mycket stor utsträckning	I ganska stor utsträckning	I ganska liten utsträckning	I mycket liten utsträckning	Ingen uppfattning	Summa procent	Antal svar
Pornografisk film	52	28	9	3	8	100	1 754
Internetsajter	40	32	9	3	16	100	1 726
Dokusåpor i TV	28	36	21	7	8	100	1 718
Musikvideor	21	33	25	10	11	100	1 714
Långfilmer/TV-serier	19	32	33	9	7	100	1 731
TV-reklam	17	24	35	14	10	100	1 713

För TV-reklam är resultatet det motsatta, ungefär hälften anger negativ påverkan i ganska liten eller ingen påverkan. Kvinnor och den äldsta åldersgruppen är dock betydligt mer negativa än andra till hur TV-reklam med pornografiska inslag/sexscener påverkar barn och unga.

I SOM-undersökningen 2004 tillfrågades intervjupersonerna även om olika typer av tänkbara följder av tittande på pornografiska inslag/sexscener i TV, film och på Internet: att det leder till ökat sexuellt våld i samhället, ändrade sexualvanor bland ungdomar, förvriden uppfattning om kvinnors och mäns sexualitet, ökad kunskap om sexuella relationer, försvagad självkänsla hos unga människor, samt ökad förståelse för olika sexuella uttryck.

Det är drygt 80 procent av de tillfrågade som anser att pornografiska inslag/sexscener i TV, film och på Internet i mycket stor eller ganska stor utsträckning ger upphov till en förvriden uppfattning om kvinnors och mäns sexualitet hos unga människor och lika många menar på samma sätt att sådant medieinnehåll leder till ändrade sexualvanor bland ungdomar. Något högre värden kan utläsas för kvinnor och de äldre åldersgrupperna och motsvarande lägre andelar för unga människor, särskilt unga män.

Något färre, 72 procent, svarar att denna typ av innehåll i mycket stor eller ganska stor utsträckning leder till ökat sexuellt våld i samhället. Här är det markant större andelar, och starkare uttryck för denna åsikt, bland kvinnor och äldre än i andra grupper. Ungdomarna däremot är inte lika övertygade och här finns än mer påtagliga könsskillnader: 67 procent av de unga kvinnorna anser att pornografiska inslag/sexscener i TV, film och Internet ger upphov till ökat sexuellt våld i samhället medan motsvarande siffra för de unga männen är 40 procent.

Försvagad självkänsla hos unga människor ser 62 procent av de svarande som en möjlig effekt av pornografiska inslag/sexscener i TV, film och på Internet. Den enda skillnad som kan noteras är mellan kvinnor (72 procent) och män (56 procent). Oavsett ålder och utbildning tycker man ungefär lika. Noteras kan dock att det är så många som 60 procent bland männen som flera gånger i veckan tittar på dokusåpor, som anser att sådana inslag i medierna ger upphov till försvagad självkänsla hos unga människor.

Påverkan som kan karakteriseras som negativ får betydligt större genomslag än svarsalternativ som 'ökad kunskap om sexuella relationer' (29 procent) och 'ökad förståelse för olika sexuella uttryck' (27 procent). Ungdomsgruppen skiljer dock ut sig genom att i högre grad ställa sig mer positiva till dessa påståenden än andra, det gäller främst 'ökad kunskap om sexuella relationer'. Bland dem som är mest positiva återfinns ungdomar, särskilt unga män, som är regelbundna tittare på dokusåpor. I övrigt är det inga större skillnader i svarsmönstret mellan unga kvinnor och unga män vad gäller denna fråga.

Tabell 5 *Uppfattning om i vilken utsträckning pornografiska inslag/sexscener i TV, film och på Internet ger upphov till olika typer av påverkan 2004 (balansmätt)*

Faktor	Kön		Utbildning				Ålder				Samtliga
	Kvinnor	Män	Låg	Medel-låg	Medel-hög	Hög	15-29	30-49	50-64	65-85	
Förviden uppfattning om kvinnors och mäns sexualitet	+82	+54	+72	+63	+69	+72	+55	+68	+73	+78	+69
Ändrade sexualvanor bland ungdomar	+77	+56	+67	+62	+65	+76	+59	+65	+66	+80	+67
Ökat sexuellt våld i samhället	+69	+34	+65	+46	+47	+51	+28	+45	+61	+78	+52
Försvagad självkänsla hos unga människor	+54	+24	+41	+35	+40	+45	+21	+44	+45	+46	+40
Ökad förståelse för olika sexuella uttryck	-34	-27	-12	-29	-40	-49	-28	-44	-37	-2	-31
Ökad kunskap om sexuella relationer	-31	-35	-15	-31	-42	-50	-23	-47	-40	-8	-33
Antal svar	889-911	824-840	430-458	581-585	324-326	353-537	360-363	529-535	505-515	315-338	1 713-1 751

Anmärkning: Balansmättet anger andelen personer som har angivit mycket stor utsträckning eller ganska stor utsträckning minus andelen personer som har angivit ganska liten utsträckning eller mycket liten utsträckning. Värdena kan därmed variera från +100 (alla tycker att det är av mycket stor betydelse till -100 (alla tycker att det är av mycket liten betydelse).

Men det är också uppenbart att ungdomarna själva på flera områden i relativt stor utsträckning uppfattar att medieutbudet påverkar barn och unga på sätt som kan betecknas som negativa. Dessa uppfattningar formeras i en tid när synen på vad som är offentligt och vad som är privat är i förändring och med en generation som är uppvuxna med datorer, Internet, kabel-/satellit-TV, video och mobiltelefoner. Unga människors kunskap om flera medier, t ex Internet, både vad gäller möjligheter och risker, är betydligt mer omfattande än föräldrarnas kunskap. Föräldrarna har begränsad vetskap om hur barn använder nya medier. Skillnaden mellan vad föräldrar tror att barnen gör på Internet och vad barnen faktiskt gör framgår klart av resultatet i det s k SAFT-projektet (SAFT 2002 och 2003). Detta gör att unga människor tolkar mediernas innehåll i en kontext som idag i högre grad skiljer sig från de vuxnas än tidigare. Mot den bakgrunden kan det vara skäl att fråga vad som händer när de kommersiella medierna/kanalerna förmedlar pornografi som något positivt medan samhället förmedlar en mer problematisk och moraliserande uppfattning.

Vilka åtgärder förordas för att minska negativ påverkan av våld och pornografi i medierna?

Olika sätt att begränsa spridningen av skadligt innehåll, som t ex våldsskildringar, pornografi, förödmjukande reklam, stereotypa och missaktande skildringar av unga, kvinnor och minoritetsgrupper, hatiska uttryck, etc., genom lagstiftning och självreglering, har debatterats i många år. Tyngdpunkten i debatten har dock skiftat under det senaste decenniet från lagstiftning och förbudstänkande till betoning på föräldrars och vuxnas ansvar.

Samtidigt som medierna antas skapa problem representerar de också sociala och kulturella resurser. En fråga som ofta ställs är om barn och unga är hjälplösa offer framför skärmen eller om de faktiskt är kapabla att möta de utmaningar som ligger i dagens medieutbud. I det sammanhanget betonas särskilt vikten av kunskap om medierna och deras påverkan, det som brukar betecknas 'media literacy'. Det handlar om att stärka unga människor i sin roll som mediekonsument. 'Media literacy' förutsätter förståelse av hur medierna fungerar, hur de skapar mening, hur de är organiserade och kunskap om hur man kan använda dem med förnuft. På det hela taget handlar det om att stärka barns och ungdomars kritiska förmåga liksom deras förmåga att uttrycka sig på många olika sätt genom bild, ljud och ord. Allt oftare framhålls värdet av medieundervisning i skolan. Idag är enighet stor inom t ex EU om att skolan har ett ansvar att föra in barns mediekultur i undervisningen. Här är det inte bara fråga om att förmedla ett teoretiskt vetande utan också ett praktiskt kunnande.

Utän tvekan är det självregleringen som har stått i fokus under senare år. Både här hemma och i aktuella EU-dokument poängteras att mediebranschen bör ta ett ökat

ansvar för skyddet av barn och unga. Tanken är att mediernas självreglering skall leda till färre lagstiftningsåtgärder eftersom lagstiftningen snabbt blir föråldrad på grund av den snabba teknologikutvecklingen på medieområdet.

Av naturliga skäl skiljer sig graden av självreglering åt mellan olika medier. Det finns ett direkt samband mellan omfattningen av lagstiftning på ett område och förekomsten av självregleringsinitiativ. Medierådet pekar här t ex på jämförelsen mellan TV-området och den interaktiva underhållningsindustrin. Sådana medier som har existerat under lång tid har också en ”tydligare samordning när det gäller policyfrågor och interna regelverk” (Medierådet 2005). Det är konsumenterna som genom att ställa krav kan åstadkomma förändringar. Det är väl känt att medieföretagen själva inte gör några förändringar utan lönsamhetskrav. I Sverige där staten länge har svarat för regleringen av medieutbudet har konsumenterna visat relativt litet intresse för dessa frågor.

I SOM-undersökningen 2000 ställdes en fråga för att få kunskap om hur allmänheten ställer sig till olika typer av åtgärder som syftar till att motverka att barn och unga utsätts för skadliga våldsskildringar i TV, på bio och Internet. Det visade sig också i svaren att det fanns ett stort intresse för att på olika sätt skydda barn och unga från negativ påverkan av mediernas våldsskildringar.

Samma fråga har ställts i SOM-undersökningen 2004 med tillägget pornografi. I motsats till 2000 års undersökning fick svarspersonerna 2004 värdera åtgärderna på en skala från mycket effektiv åtgärd till mycket ineffektiv åtgärd. Vissa åtgärder har också preciserats. Genom dessa förändringar är inte svarsmönstren 2004 och 2000 helt jämförbara.

År 2000 var det en överväldigande majoritet av de tillfrågade som ansåg att åtgärder som underlättar för föräldrar att ta ställning till mediernas innehåll var särskilt bra. Det gällde rekommendation om lämplig ålder för att se programmet, innehållsdeklaration av program, informationskampanjer riktade till föräldrar samt varning i ord och bild före sändning av program. Alla dessa åtgärder kan rubriceras som informerande eller upplysande till sin karaktär i motsats till mer förbudsriktade åtgärder, som t ex lagstiftning om obligatorisk förhandsgranskning. Samvariationen var stor vad gällde dessa rekommendationer, dvs det var i stor utsträckning samma personer som hade stor tilltro till denna typ av åtgärder. Drygt 75 procent av de tillfrågade ansåg också att etiska regler för branschen var en mycket bra eller bra åtgärd.

När frågan ändras för att istället avse hur effektiv en åtgärd är blir rangordningen en annan. Andra konsekvenser av förändringen i frågan är lägre värden än 2000 och det är betydligt fler som denna gång svarar 'varken effektiv eller ineffektiv åtgärd' än för fyra år sedan. Det visar sig vara betydligt svårare att ta ställning till om en åtgärd är effektiv eller ineffektiv än om den är bra eller dålig.

Tabell 6 Uppfattning om olika förslag i syfte att motverka att barn och unga utsätts för våldsinnehåll och pornografi i TV, film, datorspel och på Internet 2004* (procent)

Åtgärd	Mycket eller ganska effektiv åtgärd	Varken effektiv eller ineffektiv åtgärd	Mycket eller ganska ineffektiv åtgärd	Summa Procent	Balansmått
Etiska regler inom mediebranschen	74 (77)	19 (19)	7 (4)	100	+67 (+73)
Informationskampanjer riktade till föräldrar	68 (78)	23 (18)	9 (4)	100	+59 (+74)
Lagstiftning om obligatorisk förhandsgranskning	59 (66)	26 (21)	16 (13)	100	+ 43 (+53)
Tekniska filter som blockerar sändning av program/inslag	57 (48)	28 (24)	14 (28)	100	+43 (+20)
Obligatorisk medieutbildning i skolan	51 (64)	37 (29)	12 (7)	100	+39 (57)
Tydlig innehållsdeklaration av alla program/inslag	52 (82)	32 (15)	15 (3)	100	+37 (79)
Varningar i ord och bild före sändning av program/inslag	52 (78)	30 (17)	18 (5)	100	+34 (73)
Tydlig deklaration om lämplig ålder	49 (85)	32 (11)	18 (4)	100	+31 (81)

Anmärkning: Svaren har angivits på följande skala: mycket effektiv åtgärd, ganska effektiv åtgärd, varken effektiv eller ineffektiv åtgärd, ganska ineffektiv åtgärd, mycket ineffektiv åtgärd. I tabellen redovisas sammanslagningar av mycket effektiv /ganska effektiv åtgärd och ganska ineffektiv/ mycket ineffektiv åtgärd samt varken effektiv eller ineffektiv åtgärd. Antal svarspersoner per delfråga varierar mellan 1 669 och 1 705.

* I 2000 års SOM-undersökning angavs svaren på följande skala: mycket bra åtgärd, ganska bra åtgärd, varken bra eller dålig åtgärd, ganska dålig åtgärd, mycket dålig åtgärd. Resultat från 2000 anges inom parentes.

Etiska regler inom mediebranschen erhåller i undersökningen 2004 störst gensvar, 74 procent svarar att detta är en effektiv åtgärd. Det är i stort sett lika många som idag anser att etiska regler, eller uppförandekoder som det kallas inom EU, är en mycket effektiv eller ganska effektiv åtgärd som 2000 tyckte det var en mycket bra eller bra åtgärd. Av det kan slutsatsen dras att tilltron till denna typ av åtgärd har stärkts sedan 2000. Det är också ett tecken på att konsumenterna i större utsträckning anser att mediebranschen själva måste ta ett ansvar.

Informationskampanjer riktade till föräldrar kommer också högt, 68 procent anser att det är en mycket effektiv eller ganska effektiv åtgärd. Andra informationsinriktade åtgärder som tydlig rekommendation om lämplig ålder, tydlig innehållsdeklaration av alla programinslag samt varning före sändning av program/inslag återfinns i botten av rangordningen.

Mer förbudsriktade åtgärder som lagstiftning om obligatorisk förhandsgranskning och tekniska filter som blockerar sändning av program/inslag får relativt starkt stöd. Närmare 60 procent menar att lagstiftning om obligatorisk förhandsgranskning är en mycket effektiv eller ganska effektiv åtgärd och den enda åtgärd som får fler svarande, 57 procent, vad gäller 'mycket eller ganska effektiv åtgärd' än när frågan 2000 gällde 'mycket bra eller bra åtgärd' är tekniska filter som blockerar sändning av program/inslag.

Tabell 7 Uppfattning om olika förslag i syfte att motverka att barn och unga utsätts för våldsinnehåll och pornografi i TV, film, datorspel och på Internet och 2004* (balansmätt)

Faktor	Kön		Utbildning				Ålder				Samtliga
	Kvinnor	Män	Låg	Medel-låg	Medel-hög	Hög	15-29	30-49	50-64	65-85	
Etiska regler inom mediebranschen	+76	+57	+62	+63	+66	+79	+50	+70	+70	+75	+67 (+73)
Informationskampanjer riktade till föräldrar	+66	+52	+55	+56	+63	+64	+42	+61	+61	+73	+59 (+75)
Lagstiftning om obligatorisk förhandsgranskning	+59	+26	+41	+42	+40	+50	+31	+41	+44	+60	+43 (+53)
Tekniska filter som blockerar sändning av program/inslag	+53	+32	+44	+41	+39	+49	+31	+45	+44	+51	+43 (+20)
Obligatorisk medieutbildning i skolan	+42	+34	+50	+33	+38	+33	+26	+34	+41	+58	+39 (+57)
Tydlig innehållsdeklaration av alla program/inslag	+43	+31	+48	+35	+33	+29	+27	+33	+37	+54	+37 (+79)
Varning före sändning av program/inslag	+41	+26	+46	+35	+26	+25	+30	+34	+30	+45	+34 (+73)
Tydlig deklaration om lämplig ålder	+33	+29	+46	+30	+21	+23	+14	+25	+33	+58	+31 (+81)
Antal svar 2004	858-887	810-818	420-435	566-576	319-325	344-350	356-361	520-528	492-502	294-314	1 669-1 705

Anmärkning: Balansmättet anger andelen personer som har angivit mycket eller ganska effektiv åtgärd minus andelen personer som har angivit ganska eller mycket ineffektiv åtgärd. Värdena kan därmed variera från +100 (alla tycker att det är en effektiv åtgärd) till -100 (alla tycker att det är en ineffektiv åtgärd).

* Balansmätt 2000 anges i parentes; 2000 års SOM-undersökning angavs svaren på följande skala: mycket bra åtgärd, ganska bra åtgärd, varken bra eller dålig åtgärd, ganska dålig åtgärd, mycket dålig åtgärd.

Hälften av allmänheten tycker att förslaget om obligatorisk medieutbildning i skolan är en effektiv åtgärd. Det kan förvåna att andelen som tycker så inte är större men i Sverige har denna fråga rönt relativt litet intresse både från politiska

beslutsfattare, lärarutbildare och medierna själva. Jämfört med många andra länder ligger Sverige avseende medieutbildning i skolan efter i utvecklingen (Feilitzen&Carlsson 2004). Det finns många forskare och andra experter som menar att förebyggande åtgärder, som t ex medieutbildning, är mycket viktiga och det handlar mer om riskhanteringsstrategier och folkhälsoperspektiv än om svar på medieeffekter (Potter 2004).

Det finns en uppenbar könsfaktor i svarsmonstren. Kvinnorna är överlag betydligt mer positiva till de nämnda åtgärderna än männen är – det gäller särskilt lagstiftning om obligatorisk förhandsgranskning och filtrering men även etiska regler inom mediebranschen (tabell 7). Männen är mer benägna att svara 'varken effektiv eller ineffektiv åtgärd'. Kvinnor lägger som synes större vikt vid mer förbudsriktade åtgärder än männen. Även utbildning uppvisar ett liknande svarsmonster där tillfrågade med högre utbildning förordar förbudsriktade åtgärder i något större utsträckning än lågutbildade. Tilltron till de olika informationsriktade åtgärderna är större bland lågutbildade än bland högutbildade, informationskampanjer riktade till föräldrar är dock även här ett undantag.

Med stigande ålder blir man allt mer positiv till samtliga föreslagna åtgärder. Störst skillnader mellan de olika åldersgrupperna uppvisas vad gäller tydlig deklaration om lämplig ålder, information till föräldrar samt lagstiftning om obligatorisk förhandsgranskning, och minst skillnader vad gäller varning före sändning av program och filtrering. Rangordningen är dock i stora drag den samma för samtliga åldersgrupper.

Även för den yngsta åldersgruppen 15-29 år är det i sammanhanget ett relativt högt värde för tekniska filter som blockerar sändning av program/inslag. Lagstiftning om obligatorisk förhandsgranskning får samma värde idag som i den tidigare undersökningen, vilket med den nya formuleringen av svarsalternativen pekar på ett ökat stöd även för denna typ av åtgärd i ungdomsgruppen.

Variationer avseende partisympatier är för flertalet åtgärder relativt små. Samstämmigheten är stor vad gäller de två första åtgärderna i rangordningen, etiska regler för mediebranschen och informationskampanjer riktade till föräldrar. För vänsterpartiet och miljöpartiet uppvisas något högre värden avseende etiska regler än för övriga partier. De tillfrågade som sympatiserar med socialdemokraterna följer den totala rangordningen och ligger något över genomsnittet för samtliga åtgärdsförslag. Centerpartiets sympatisörer följer samma mönster men ofta med än högre värden. Särskilt hyser man stark tilltro till lagstiftning om förhandsgranskning och filtrering, och samma uppfattning gör sig gällande bland kd:s sympatisörer.

Moderaternas sympatisörer ligger mycket nära genomsnittet för de flesta åtgärderna men avviker med ett lägre värde för lagstiftning om förhandsgranskning. Folkpartiets sympatisörer följer också i stor utsträckning rangordningen men ligger klart under genomsnittet för samtliga åtgärdsförslag. De synes tillsammans med kd:s sympatisörer t ex vara de mest tveksamma till obligatorisk medieutbildning i skolan. Även för miljöpartiets sympatisörer kan motsvarande resultat påvisas. Väns-

terpartiets sympatisörer uppvisar det högsta värdet för denna åtgärd. Samstämmigheten är också stor vad gäller de informationsinriktade åtgärderna som återfinns sist i rangordningen, möjligen med undantag av centerpartiets sympatisörer som ställer sig positiva till innehållsdeklarationer av program i högre grad än andra och miljöpartiets väljare som är mer skeptiska än övriga till samtliga tre åtgärder.

Tabell 8 Uppfattning om olika förslag i syfte att motverka att barn och unga utsätts för våldsinnehåll och pornografi i TV, film, datorspel och på Internet 2004* (balansmätt)

Åtgärd	Partisympati						
	v	s	mp	c	fp	kd	m
Etiska regler för mediebranschen	+75	+70	+76	+73	+64	+70	+60
Informationskampanjer riktade till föräldrar	+61	+60	+51	+67	+55	+66	+62
Lagstiftning om obligatorisk förhandsgranskning	+47	+46	+52	+ 61	+35	+61	+32
Tekniska filter som blockerar sändning av program/inslag	+42	+48	+ 47	+53	+ 37	+56	+ 36
Obligatorisk medieutbildning i skolan	+48	+46	+39	+46	+22	+23	+35
Tydlig innehållsdeklaration av alla program/inslag	+34	+43	+26	+ 49	31	+36	+ 37
Varningar i ord och bild före sändning av program/inslag	32	+39	+24	+36	+26	+ 36	+35
Tydlig rekommendation om lämplig ålder	+ 27	+39	+24	+39	+23	+29	+29
Antal svar	130- 132	518- 538	83- 85	102- 106	165- 168	75- 79	365- 372

Anmärkning: Balansmättet anger andelen personer som har angivit mycket eller ganska effektiv åtgärd minus andelen personer som har angivit ganska eller mycket ineffektiv åtgärd. Värdena kan därmed variera från +100 (alla tycker att det är en mycket bra åtgärd) till 100 (alla tycker att det är en mycket dålig åtgärd).

* Balansmätt 2000 anges i parentes; 2000 års SOM-undersökning angavs svaren på följande skala: mycket bra åtgärd, ganska bra åtgärd, varken bra eller dålig åtgärd, ganska dålig åtgärd, mycket dålig åtgärd.

Svarsmönster som kunde avläsas hos den breda allmänheten gäller också i stort olika partiers sympatisörer. Tilltron är störst till mer reglerande åtgärder där ansvaret vilar på staten genom lagstiftning och mediebranschen genom utarbetande av uppförandekoder. Någon tydlig vänster-högerdimension rörande frågor om åtgär-

der som syftar till att skydda barn och unga från skadliga våldsskildringar kan inte utläsas.

Konklusioner

I årtionden har det uttryckts farhågor för mediernas negativa inflytande på barn och unga. Med dagens ständigt ökande medieutbud har farhågorna förstärkts. Det gäller inte som tidigare enbart våldet i medierna utan även pornografiska inslag och sexscener på Internet och i kabel-/satellit-kanaler. Många ser ett samband mellan olika negativa beteenden i samhället och det som visas i bildmedierna.

En majoritet av befolkningen anser att våldsskildringar i datorspel, dokusåpor och långfilmer/TV-serier är skadliga för barn och unga. När det gäller egna erfarenheter av hur våld i TV, film och datorspel påverkar unga människor anger flertalet ökad benägenhet att 'få förvriden verklighetsuppfattning', 'utöva våld', 'känna oro och rädsla' samt 'bli aggressiva'. Men när man frågar om tänkbara orsaker till våldet i samhället är det inte i första hand mediernas inflytande som påtalas utan för det stora flertalet av svenska folket, oavsett kön, ålder och utbildning, är de viktigaste orsakerna sociala faktorer som alkohol och droger och kamratpåverkan. Det är samma svarsmönster som i tidigare undersökningar 1995 och 2000.

En klar mediefaktor kan dock urskiljas vid sidan av en social och en institutionell faktor när det gäller allmänhetens uppfattning om vad som ligger bakom våldet i samhället. Medierna anses dessutom ha större betydelse idag än för fyra år sedan, det gäller inte minst dator-/TV-spel och Internet. Det är också betydligt fler unga människor som menar att dator-/TV-spel har mycket stor eller stor betydelse för våldsutvecklingen i samhället än det var för fem år sedan.

Även pornografiska inslag och sexscener på Internetsajter och i dokusåpor anses av flertalet leda till negativ påverkan. Flertalet anger att sådant medieinnehåll leder till en 'förvriden uppfattning av kvinnors och mäns sexualitet, 'ändrade sexualvanor bland ungdomar' samt 'ökat sexuellt våld i samhället'. Negativ påverkan anges betydligt oftare än den påverkan som kan karakteriseras som positiv: 'ökat kunskap om sexuella relationer' och 'ökad förståelse för sexuella uttryck'. Det är främst ungdomar, företrädesvis unga män, som ger uttryck för sådana uppfattningar.

Resultatet av SOM-undersökningen visar att oron för att unga människor skall påverkas negativt av visst innehåll i medierna är minst lika stor, om inte större, vad gäller pornografi och sexinslag än våldsskildringar. Det är betydligt fler kvinnor än män, såväl gamla som unga, som uppfattar mediernas påverkan som negativ. Kvinnor förespråkar också i avsevärt större utsträckning än män mer förbudsriktade åtgärder i syfte att motverka att barn och ungdomar utsätts för våld och pornografi i medierna – åtgärder som åvilar stat och mediebransch.

I förlängningen av sådana resultat finns det skäl att reflektera kring mediernas inflytande på våldsutvecklingen i samhället, skildringen av såväl själva våldet som synen på förövare/offer och ansvarsfrågan. Det handlar också om mediernas och i

synnerhet pornografins betydelse för vad som är kvinnligt och manligt, d v s mediernas bidrag till att upprätthålla en samhällelig ordning där kvinnan är underordnad mannen. Medierna speglar inte bara verkligheten utan bidrar till att konstruera hegemoniska definitioner som ofta framställs som självklara.

Not

- ¹ Faktoranalys med varimaxrotering. Antalet faktorer har fastställts enligt Kaiser's kriterium. Förklarad varians: Mediefaktor = 42 procent, Social faktor = 15 procent, Institutionell faktor = 9 procent

Referenser

- Carlsson, Ulla: "Medierna och våldet i samhället". I Holmberg, S & Weibull, L (red): *Land du välsignade? SOM-undersökningen 2000*. SOM-institutet, Göteborgs universitet 2001 (SOM-rapport 26)
- Carlsson, Ulla & von Feilitzen, Cecilia (eds) *Children and Media Violence. Yearbook 1998 from the Unesco International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen*. Nordicom, Göteborgs universitet, 1998
- Dalquist, Ulf: *Större våld än nöden kräver? Medievåldsdebatten i Sverige 1980-1995*. Boréa förlag, Umeå, 1998 (doktorsavhandling vid Sociologiska institutionen, Lunds universitet)
- Drotner, Kirsten: *Unge, medier og modernitet. Pejlinger i et foranderligt landskab*. Borgen/Medier, Valby, 1999 (Skriftserie fra Center for Ungdomsmedier; 5)
- Estrada, Felipe: *Våldsutvecklingen i Sverige - En presentation och analys av sjukvårdsdata*. Institutet för framtidsstudier, Stockholm, 2005 (Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2005:4)
- von Feilitzen, Cecilia: *Vad säger forskningen om medievåldets påverkan?* Nordicom, Göteborgs universitet 2001
- von Feilitzen, Cecilia & Carlsson, Ulla (eds): *Children in the New Media Landscape. Yearbook 2000 from the Unesco International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen*. Nordicom, Göteborgs universitet 2000
- von Feilitzen, Cecilia & Carlsson, Ulla (eds): *Promote or Protect. Yearbook 2003 from the Unesco International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen*. Nordicom, Göteborgs universitet 2004
- Forsberg, Margareta: *Ungdomar och sexualitet. En kunskapsöversikt år 2000*. Folkhälsoinstitutet, Stockholm, 2000
- Knudsen, Susanne V. & Sørensen, Anette Dina: *Unge, kjønn og pornografi i Norden, NIKK magasin*, 2004
- Nordicoms Mediebarometer 2004*. Nordicom, Göteborgs universitet, 2005

- Pollack, Ester: *En studie i medier och brott. Institutionen för journalistik, medier och kommunikation*, Stockholms universitet, Stockholm, 2001
- Rapport om självreglering under 2004 inom branscherna för audiovisuella och elektroniska medier*. Medierådet, Stockholm, 2005
- Reiner, Robert: "Media Made Criminality: The Representation of Crime in the Mass Media". I Maguire, M; Morgan R & Riner, R (eds): *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford University Press, Oxford, 2002
- SAFT - Safety, Awareness, Facts and Tools, <http://www.saftonline.org>, http://www.medieradet.se/upload/Rapporter_pdf/SAFT_foraldrastudie.pdf
- Weibull, Lennart: Våld, samhälle och medier. I Holmberg, Sören&Weibull, Lennart: *Mitt i Nittioalet. SOM-undersökningen 1995*. Göteborgs universitet, 1996 (Nr 16).

SYNEN PÅ AKTUALITETSJOURNALISTIKEN I TV¹

LENNART WEIBULL

Den 1 januari 1925 inledde Radiotjänst de första nationella radiosändningarna i Sverige. Radiotjänst var ett privat bolag, vars tillstånd att sända var omgärdat av en rad regler. En av dessa gällde att det skulle finnas ett programråd (Hadenius, 1998:50f). Programrådet skulle vara ett 'vid sidan av Aktiebolaget Radiotjänsts styrelse fristående organ för samtliga svenska radioprograms granskning och bedömning från allmänna synpunkter'. Rådet hade egen befogenhet att granska program men skulle även 'taga del av de anmälningar mot detsamma som kunna inkomma till bolaget eller till innehavare av lokala radiostationer' (Djerf-Pierre och Weibull, 2001:44).

De nyckelord som redan vid denna tid kom att myntas som grundläggande krav på radions programinnehåll är opartiskhet och saklighet. Dessa krav går därefter som en röd tråd genom den svenska radio- och senare TV-historien. De kommer in i radiolagen från 1966 och är i nuvarande radio- och TV-lag formulerade som möjliga krav för ett sändningstillstånd. De är idag krav som gäller för programverksamheten inom public service-företagen Sveriges Radio och Sveriges Television samt för TV4. Det är sedan Granskningsnämndens för radio och TV uppgift att på eget initiativ eller efter anmälan pröva om programverksamheten följer reglerna.

När det första programrådet upplöstes i mitten av 1930-talet och kontrollen av programföretagens efterlevnad av lag och avtal övertogs av den statliga radionämnden – sedan 1994 Granskningsnämnden för radio och TV – var motivet att principfrågorna inte var lika många som tidigare och att klagomålen på programverksamheten blivit färre. Anmälningarna till Radionämnden var också under en period mindre frekventa men under 1950- och särskilt 1960-talet ökade antalet kontroversiella program i dåvarande Sveriges Radio och därmed anmälningarna till Radionämnden (jfr Djerf-Pierre och Weibull, 2001:190 och 297). Ökningen fortsatte under 1970-talet upp till ca 700 per år för minska under 1980-talets andra del och under 1990-talet. I början av 2000-talet har det på nytt skett en ökning och de senaste åren ligger antalet på i genomsnitt 1200 (Djerf-Pierre m fl 2005). Därtill kommer att ökningen av antalet anmälningar enskilda år ibland förklaras av att flertalet gäller ett enda program eller en programserie. Jan Josefsson sk valstugeprogram 2002 medförde i sig närmare 100 anmälningar (Granskat och klart 2002).

Det går givetvis inte att utifrån anmälningarna värdera hur medborgarnas föreställningar om och attityder till radions och televisionens programverksamhet. Antalet anmälningar i procent av publiken är givetvis helt marginellt, men den

intressanta frågan är i vad mån de representerar toppen av ett isberg av programkritik som aldrig kommer fram, kanske beroende på att man inte känner till möjligheten att anmäla program? Den enda möjligheten att belysa hur det förhåller sig med detta är att ställa frågor till ett representativt urval av den svenska allmänheten om deras syn på programverksamheten inom radio och TV. Detta är bakgrunden till den studie som här redovisas.

Studier av allmänhetens bedömningar

Huvudsyftet med undersökningen är således att belysa hur allmänheten bedömer programverksamheten i radio och TV. Det handlar om i vilken utsträckning publiken har invändningar mot enskilda program eller programserier. En följdfråga är vilken utsträckning man känner till att man kan anmäla program till Granskningsnämnden för radio och TV. Ett andra syfte är att få en bild av vad människor uppfattar som de viktigaste egenskaperna hos ett bra program. Svaret på den frågan gör det möjligt att värdera konsistensen i allmänhetens attityder. I ett andra steg skall resultaten av undersökningen också kunna ställas mot de faktiska anmälningarna under samma period.²

Det finns många studier av allmänhetens attityder till medier. En vanlig typ har varit att studera det förtroende medier åtnjuter bland allmänheten (jfr Elliot, 1997). SOM-institutet har således sedan mitten av 1980-talet undersökt förtroendet för radio-TV och dagspress som samhällsinstitutioner och forskningsprogrammet Dagspresskollegiet har sedan slutet av 1990-talet frågat om allmänhetens förtroende för enskilda medier, bl a Sveriges Television och Sveriges Radio (Weibull, 2004). En annan infallsvinkel i studiet av medieattityder är vilka egenskaper eller funktioner allmänheten betraktar som de viktigaste hos ett medium, ofta i jämförelse med hur man anser att mediet lever upp till egenskaperna (jfr Reimer, 1998; Hellingwerf, 2000; Nordström, 2001).

I den här aktuella studien har vi sökt ta till vara erfarenheter från tidigare undersökningar. De frågor som ställts i SOM-undersökningen 2004 har avsett:

- i vad mån allmänheten är kritisk till programinnehållet och vad denna kritik i så fall gäller
- hur väl insatt man är i själva granskningssystemet
- vad man uppfattar som rimliga krav på en kanal respektive viktiga innehållsegenskaper hos program

Den avgränsning som skett är dels att frågorna primärt inriktats på television, i praktiken SVT och TV4, dels att frågorna avser nyhets- och samhällsprogram. Avgränsningen har gjorts med hänsyn till att det är dessa aspekter på programverksamheten som främst berörs i anmälningarna till Granskningsnämnden. För jäm-

förelsens skull har också det ställts en parallell fråga om kunskapen om och synen på Pressens Opinionsnämnd.

Synen på innehållet i nyhets- och samhällsprogram

En första iakttagelse är att den svenska allmänheten är förhållandevis positiv till nyhets- och samhällsprogrammen i Sveriges Television och TV4. Hälften av de svarande har under de gångna 12 månaderna aldrig haft några invändningar mot något innehåll i sådana program, mindre än 15 procent har haft det mycket eller ganska ofta.

Givetvis är det omöjligt att på grundval av en undersökning göra en bedömning om nivån på kritiken (14 procent har mycket och ganska ofta invändningar) skall betraktas som hög eller låg. Om vi jämför med den i en tidigare frågeundersökning ställda frågan om innehållsbrister i morgonpressen visade denna ett genomsnitt på 28 procent för 13 angivna innehållsegenskaper (Weibull, 2000). Jämförelsen är inte helt rättvisande men tyder ändå på mindre kritik mot nyhets- och samhällsmaterial i TV än i morgontidningar, vilket är i linje med vad andra studier visat (t ex Weibull, 2004). Detta belyser dock enbart den relativa nivån i kritiken, inte den absoluta.

Ett annat sätt att värdera graden av kritik är att undersöka vilka som oftast har invändningar (tabell 1). Först visar sig att det i synen på nyhets- och samhällsprogram inte finns några större köns- eller ålderskillnader; bland de yngsta är det dock en betydligt större andel som aldrig haft några invändningar. Istället är samhällsintresset som spelar en stor roll. De som ofta ser på nyhets- och samhällsprogram har oftare invändningar, men den grupp som i vår analys framträder som mest negativ till nyhets- och samhällsprogram är de som är mycket politiskt intresserade. Bland dessa är andelen som haft användningar under de senaste tolv månaderna 30 procent, att jämföra med de som är ointresserade av politik där andelen ligger på endast omkring 10 procent. Resultatet är knappast överraskande. Det rör sig om den, förhållandevis begränsade (drygt tio procent av svarspersonerna), grupp som är mycket engagerad i samhällsfrågor och därmed även i nyhets- och samhällsprogram. Också att det finns en högre andel kritik bland högutbildade än bland lågutbildade kan tolkas på motsvarande sätt. Samtidigt kan det noteras att faktiskt var fjärde mycket politiskt intresserad och var tredje högutbildad inte haft några invändningar mot programinnehållet under det gångna året.

Eftersom invändningar mot nyhets- och samhällsprogram ofta har anknytning till partipolitiska eller ideologiska förhållanden är det intressant att svarspersonernas ideologiska ståndpunkt förefaller ha relativt liten betydelse. Bland dem som placerar sig själva till vänster är andelen med invändningar på i stort sett samma nivå som bland dem som placerar sig till höger. I den grupp som placerar sig längst till vänster är dock kritiken större än de som placerar sig längst till höger; bland de förra är det enbart var tredje (35%) som aldrig haft invändningar i jämförelse med varannan bland de senare (48%).

Tabell 1 Invändningar mot nyhets- och samhällsprogram i SVT och TV4 under de senaste 12 månaderna efter kön, ålder, utbildning, ideologi, politiskt intresse, tittar på nyhets- eller samhällsprogram och förtroende för radio och TV 2004 (procent)

	Mycket ofta	Ganska ofta	Någon gång i veckan	Aldrig	Antal personer
Kön					
Kvinnor	2	10	35	53	906
Män	4	11	40	45	832
Ålder					
15-29 år	4	9	28	59	361
30-49 år	3	10	38	49	527
50-64 år	2	13	41	44	516
65-85 år	3	11	41	45	100
Utbildning					
Låg	1	9	35	55	461
Medellåg	3	8	33	56	573
Medelhög	4	12	40	44	323
Hög	4	19	43	34	348
Ideologisk position					
Klart till vänster	6	16	43	35	128
Något till vänster	2	9	39	50	356
Varken höger eller vänster	2	9	35	54	625
Något till höger	4	12	40	44	415
Klart till höger	4	13	35	48	158
Politiskt intresse					
Mycket intresserad	7	23	43	27	191
Ganska intresserad	4	13	44	39	685
Inte särskilt intresserad	1	6	32	61	696
Inte alls intresserad	4	7	23	66	141
Tittar på nyhets-/samhällsprogram					
Någon gång/flera ggr i veckan	3	11	38	48	1643
Mer sällan/aldrig	5	4	22	69	78
Förtroende för radio och TV					
Mycket/ganska stort förtroende	2	8	37	53	855
Varken stort eller litet förtroende	3	12	38	47	656
Mycket/ganska litet förtroende	7	20	35	38	150
Samtliga	3	11	37	49	1738

Fråga: "Har det under de senaste 12 månaderna hänt att Du haft invändningar mot något innehåll i ett nyhets- eller samhällsprogram i Sveriges Television (SVT) eller TV4?"

Källa: Riks-SOM 2004

Vi kan också konstatera att det finns ett klart samband mellan att ha förtroende för radio-TV som samhällsinstitution och inte ha invändningar mot nyhets- och samhällsprogrammen. Bland dem som har mycket eller ganska stort förtroende för radio-TV som samhällsinstitution är andelen som ofta haft invändningar 10 procent att jämföra med 27 procent bland dem som har lågt förtroende. Resultatet ligger i linje med tidigare iakttagelser att förtroendet för ett medium framför allt har samband med dess roll som nyhetsförmedlare (Weibull och Börjesson, 1995; Weibull, 2004).

Vad gäller kritiken?

De personer som uppgivit sig någon gång haft invändningar mot innehållet i nyhets- eller samhällsprogram fick följdfrågan vad dessa gällde. Frågan var öppen och svarspersoner fick själva skriva in svaret. Det fanns möjlighet att ange två invändningar. Totalt har 435 personer – 25 procent av samtliga och drygt 50 procent av dem som någon gång under de senaste tolv månaderna haft invändningar – angivit minst någon invändning; av dessa angav drygt var tredje även en andra invändning. Här finns det dock betydande skillnader mellan olika grupper. Bland de politiskt mycket intresserade och högutbildade som i föregående frågan framfört kritik har i stort sett alla redovisat någon invändning; bland lågutbildade och politiskt intresserade är det ytterst få.

De angivna invändningarna har klassificerats dels efter huvudtyp, dels efter mer specifika anledningar. Vidare har det gjorts en skillnad mellan invändningar som avser televisionens nyheter och samhällsprogram i allmänhet och sådana som hänför sig direkt till program i en enskild kanal.³ Arbetet med klassificeringen visar även att svarspersonerna inte alltid begränsat sina invändningar till nyhets- och samhällsprogram eller till de senaste tolv månaderna. I vår analys har vi ändå valt att inkludera dessa. Den samlade bilden redovisas i tabell 2.

Om vi först studerar totalkolumnen för huvudtyperna av invändningar kan vi se att 56 procent faller inom området verklighetsskildring, alltså avser kritik mot hur ett visst samhällsfenomen skildras. Därefter rör kritiken vad vi valt att kalla programutformning (32%), t ex hur personer behandlas eller hur nyhetsankare uppträder. Den tredje vanligaste huvudtypen gäller ämnesval (22%), en kritik mot att nyhets- och samhällsprogram tar upp fel saker eller har fel fokus.

En andra iakttagelse beträffande de angivna invändningarna är att de oftare är generella än kanalspecifika. Endast drygt tio procent av invändningarna avser enskild kanal. Detta betyder att svarspersonerna relativt sällan relaterar sina invändningar till enskilda program utan istället uttalar sig allmänt kritiskt om vissa företeelser i nyhets- och samhällsprogram.

Det är således brister i opartiskhet och saklighet som är de mest förekommande invändningarna. Bedömningarna bland allmänheten ligger därmed i linje med vad som kan utläsas av de anmälningar som inkommer till Granskningsnämnden för radio och TV, också där utgör dessa två anledningar en klar majoritet (Granskat

och klart, 2004). Mönstret är detsamma inom i stort sett alla grupper. Bland de politiskt mycket intresserade och de högutbildade är det framför allt brister i opartiskheten som kritiseras, bland personer som placerar sig till höger är kritik mot bristande saklighet relativt sett något vanligare, bland äldre gäller kritiken oftare programutformningen.

Tabell 2 Huvudtyper av invändningar och anledningar till invändningar mot nyhets- och samhällsprogram i SVT och TV4 2004 (procent)

	Allmänna Invändningar			Kanalspecifika invändningar			Totalt	
	Invändning 1	Invändning 2	Samtliga 1+2	Invändning 1	Invändning 2	Samtliga 1+2		
Ämnesval	16	21	24	4	-	4	22	
Allmän invändning mot ämnesval		6	5	8	0	-	0	7
Verklighetsskildring	44	44	59	25	(30)	31	56	
Opartiskhet		17	15	22	8	-	8	20
Fakta-/sakfel		14	9	17	8	(10)	10	16
Politisk hänsyn, snedvridning		4	2	5	0	(20)	4	5
Invändning mot ämnesval i nyhets- och samhällsprogram		1	4	2	0	-	0	2
Specifika nyhetshändelser	8	5	10	4	-	4	9	
Programutformning	24	22	32	25	(40)	33	32	
Allmän invändning mot specifik journalist		-	-	-	8	-	8	1
Program-/debattledare ej opartisk, vinklar, ej neutral		3	3	4	6	(10)	8	4
Brist på hänsyn till personlig integritet		4	4	5	4	(0)	4	5
Ämnesval övriga program	1	1	1	6	-	6	1	
Verklighetsskildring övriga program	1	0	1	4	-	4	1	
Programutbud	2	3	3	4	(10)	6	3	
Reklam	1	2	2	13	(20)	17	3	
Allmän invändning mot reklam		1	2	2	13	(20)	2	3
Övrigt	3	3	4	15	-	15	6	
Allmän negativ invändning mot enskilt program		0	0	1	13	-	13	2
<i>Antal personer</i>	<i>387</i>	<i>135</i>	<i>387</i>	<i>48</i>	<i>10</i>	<i>48</i>	<i>435</i>	

Kommentar: Ämnesval och Ämnesval övriga program – omfattar områden som; *dålig nyhetsvärdering, för mycket gamla nyheter, provokativa nyheter, saknar/överdriven fokusering på specifikt ämne/enskilda personer, sex, naket, pornografi, våld, brott/brottslingar, terror, eländesrapportering, krig och katastrofer.* Verklighetsskildringar, Verklighetsskildringar övriga program och Nyhetshändelser – omfattar områden som; *fakta-/sakfel allmänt, partiskhet, ensidigt, vinklat, dåligt urval av källor, politisk hänsyn/snedvridning, lögn/osanning, icke objektivt, dåliga analyser, bristande per-*

spektiv, likriktad nyhetsförmedling och elitorienterat inte folkets åsikter. Programutformning – omfattar områden som; dåligt språk/svordomar, dåligt debattklimat, bilder/bildsekvenser som visar för mycket våld, brist på hänsyn till personlig integritet, för lite textning av program, intervjuare/journalist/ nyhetsankare/ nyhetsreporter/ programledare/ debattledare/ expertkommentator partisk, håller sig ej till sanningen, inkompetent/okunnig, avbryter och dålig på att följa upp svar. Programutbudet – omfattar områden som; saknar viss typ av program, för många/för få reprisar och tablåläggning. Reklam – omfattar områden som; reklamavbrott i nyhets-/sambhällsprogram/andra program/i filmer/mellan program och för täta reklamavbrott. Övriga invändningar – omfattar områden som; negativt, allmänt, enskilt program, nämnt invändningar som ej går att härleda till innehåll i nyhets-/sambhällsprogram. Procenttalen i den vänstra delen av varje kolumn anger procentandelen invändningar fördelade efter huvudtyp, den högra kolumnen anger de viktigaste underkategorierna i procent av samtliga. Summan av procenten i kolumnerna Samtliga 1+2 överstiger 100 eftersom den bygger på att svarspersonerna hade möjlighet att ange två invändningar.

() = mycket osäkra siffror p g a få svar

Källa: Riks-SOM 2004

De kanalspecifika invändningarna är alltför få för att tillåta några slutsatser om synen på SVT respektive TV4. Det kan dock konstateras att invändningarna mot SVT är något fler än mot TV4. Samtidigt framgår att svarspersonerna inte alltid tänker de senaste tolv månaderna; således finns det de som nämner Jan Josefssons valstugereportage från 2002 som exempel på kritik mot SVT, alltså det program där Granskningsnämnden fick ett stort antal anmälningar.

Kunskap om att anmäla

Som frågan om invändningar har ställts ger den en översiktlig bild av kritiken mot nyhets- och samhällsprogram i televisionen men säger mindre om styrkan i invändningen. Inte heller säger resultaten något om hur allmänheten uppfattar möjligheten att gå vidare med sin kritik och anmäla ett program till Granskningsnämnden för radio och TV. Samtidigt är här medborgarnas kunskap om hur systemet fungerar en avgörande förutsättning. Mot denna bakgrund ställdes i enkäten även frågor om hur insatta i detta allmänheten upplevde sig vara.

Postenkäter är inte en lämplig form för kunskapsfrågor genom att svarspersonerna i princip kan ta reda på vad som faktiskt gäller innan de besvarar frågorna. De frågor som ställts syftar därför till att belysa kunskapen om Granskningsnämnden genom två frågor, varav den ena ger en indirekt belysning av hur väl insatt svarspersonerna anser sig vara.

Den första frågan är en uppföljning till frågan om invändningar och gäller i vad mån man bedömer sig känna till, dels om det är möjligt att anmäla program i radio och TV, dels om man vet vart man i så fall skall vända sig. Frågan ger således en bild av den upplevda kunskapen, men säger inget om i vad mån svarspersonerna har rätt eller fel. Utfallet visar att 29 procent inte alls säger sig känna till möjligheten att anmäla och 40 procent uppger sig känna till anmälmöjligheten men vet inte vart man vänder sig; kvarvarande 31 procent anser sig vara insatta i anmälningsförfarandet (tabell 3).

Tabell 3 *Kännedom om möjlighet att anmäla innehåll i nyhets- eller samhällsprogram och vart man vänder sig för att anmäla efter kön, ålder, utbildning, ideologi, politiskt intresse, tittar på nyhets-/ samhällsprogram och förtroende för radio och TV 2004 (procent)*

	Ja, båda	Ja, men inte vart	Nej	Summa procent	Antal personer
Kön					
Kvinnor	27	41	32	100	923
Män	35	38	27	100	831
Ålder					
15-29 år	24	43	33	100	364
30-49 år	35	40	26	100	532
50-64 år	36	40	25	100	520
65-85 år	24	38	39	100	338
Utbildning					
Låg	24	35	41	100	462
Medellåg	26	44	31	100	581
Medelhög	39	40	19	100	327
Hög	42	39	19	100	351
Ideologisk position					
Klart till vänster	35	40	25	100	134
Något till vänster	32	45	23	100	357
Varken höger eller vänster	27	36	37	100	626
Något till höger	34	42	23	100	414
Klart till höger	38	38	24	100	167
Politiskt intresse					
Mycket intresserad	51	35	14	100	193
Ganska intresserad	38	43	20	100	697
Inte särskilt intresserad	21	41	39	100	697
Inte alls intresserad	17	32	51	100	142
Tittar på nyhets-/samhällsprogram					
Någon gång/flera ggr i veckan	31	41	28	100	1658
Mer sällan/aldrig	29	22	49	100	77
Förtroende för radio och TV					
Mycket/ganska stort förtroende	31	41	28	100	859
Varken stort eller litet förtroende	31	39	30	100	666
Mycket/ganska litet förtroende	35	40	24	100	156
Samtliga	31	40	29	100	1681

Fråga: "Om Du skulle ha invändningar mot något innehåll i ett nyhets- eller samhällsprogram i Sveriges Television eller TV4, känner Du till att Du har möjlighet att anmäla det?"

Källa: Riks-SOM 2004

Utfallet i olika grupper följer det förväntade mönstret. Det är de mycket politiskt intresserade (51%) och de högutbildade (42%) som uppger sig mest insatta, i jämförelse med politiskt ointresserade (knappat 20%) och lågutbildade (24%). Möjligen kan det överraska att en relativt hög andel bland politiskt intresserade inte känner till vart man skall vända sig om man vill anmäla. En rimlig tolkning är dock att de kan ta reda på det om man skulle vilja göra en anmälan. Det finns inte heller något större samband mellan kunskap om att anmäla och hur ofta man tittar på nyhets- och samhällsprogram respektive vilket förtroende man har för radio-TV som samhällsinstitution.

Den fråga som på ett direkt sätt avser att fånga upp människors specifika kunskaper om att det finns en granskningsnämnd för radio och TV utgår ifrån hur man bedömer att nämnden fungerar. Bland svarsalternativen finns här 'Känner inte till', vilket gör det legitimt att inte ha någon kunskap. I samma fråga får svarspersonerna ta ställning både till Granskningsnämnden och Pressens Opinionsnämnd, dagspressens motsvarande nämnd som är ett frivilligt organ och inte juridiskt reglerat.

Det indirekta sättet att mäta kunskapen om Granskningsnämnden visar att bara 15 procent uppger sig inte känna till nämnden, alltså en klart lägre andel än i fråga om den subjektiva kunskapen om anmälningssystemet, och 35 procent saknar uppfattning. Kunskapen är även här klart högre bland de politiskt intresserade och de högutbildade.

Om vi skulle utgå från detta resultat skulle således 85 procent vara insatta i nämndens verksamhet, i jämförelse med 30 procent baserat på frågan om subjektiv kunskap. Förklaringen till skillnaden ligger delvis i att den förra frågan faktiskt nämner Granskningsnämnden och därför hjälper svarspersonerna att komma ihåg. Samtidigt visar svaren att 35 procent anger att de inte kan bedöma hur nämnden fungerar, vilket med säkerhet kan tillskrivas det faktum att de inte är särskilt väl insatta.

Ett försök att väga samman resultatet av de frågorna ger vid handen att mellan 25 och 30 procent av allmänheten har en aktiv kunskap om granskningsystemet. Om vi till detta lägger dem som har en mera passiv kunskap kan vi möjligen nå upp till omkring 50 procent. En direkt jämförelse med Pressens Opinionsnämnd visar att Granskningsnämnden för radio och TV är mera känd både totalt och i enskilda grupper. Andelen insatta i Pressens Opinionsnämnds verksamhet – de som har åsikter om den – är endast en dryg tredjedel av allmänheten, i jämförelse med hälften för Granskningsnämnden.

Kunskap och mediekritik

Det kan diskuteras om kunskapsnivån skall betraktas som hög eller låg respektive hur nivån på bedömningarna av nämndens sätt att fungera skall värderas. Jämförelserna med Pressens Opinionsnämnd har visserligen visat att Granskningsnämnden för radio och TV i båda fallen kommer ut bättre, men resultatet säger ändå litet om rimligheten i bedömningarna.

Ett annat sätt att närma sig frågan om vad som kan vara en rimlig kunskapsnivå är att utgå från granskningen av radio och TV från dess grundläggande funktion som kontrollsystem som möjliggör för medborgarna att klaga på sådant som inte uppfattas följa lagar och regler. Om ett sådant system skall fungera är det en nödvändig förutsättning att åtminstone de som är kritiska till hur TV fungerar känner till hur man skall bära sig åt om man vill anmäla ett program. På samma sätt är det viktigt att det finns en legitimitet hos nämnden, att fungerar bra, bland dem som är kritiska till programverksamheten. Däremot är det av något mindre vikt att de som är allmänt nöjda med programmen har sådana kunskaper. I tabell 4 provas dessa krav.

Utfallet av analysen ger stöd åt antagandet att systemet fungerar. De som ofta har invändningar anser sig mera insatta i hur anmälningar går till (42 respektive 40%) i jämförelse med dem som inte haft någon invändning under de senaste tolv månaderna (24%). De förra anser sig också bättre insatta i nämndens sätt att fungera (58 respektive 63%) än vad de senare gör (43%). Det kan dock fortfarande diskuteras om detta är tillräckligt höga siffror för att systemet skall få godkänt – det är trots allt 60 procent av dem som ofta haft invändningar som inte uppfattar sig som särskilt insatta i anmälmöjligheterna.

Tabell 4 Kunskap om att anmäla efter invändningar mot nyhets- och samhällsprogram i TV 2004 (procent)

Krav på TV-nyheter	Invändningar mot nyhets- och samhällsprogram i TV			
	Mycket ofta	Ganska ofta	Någon gång	Aldrig
Känner till anmälmöjligheter				
Ja, helt	42	40	35	24
Ja, delvis	42	36	40	41
Nej	17	24	25	35
Summa procent	101	100	100	100
Antal svar	48	186	645	833
Syner på hur granskningsnämnden fungerar				
Mycket bra	6	8	8	10
Ganska bra	21	33	34	27
Inte särskilt bra	23	17	11	4
Inte alls bra	8	4	3	2
Ingen uppfattning	27	28	32	39
Känner inte till	15	9	12	18
Summa procent	100	100	100	100
Antal svar	48	180	632	825

Källa: Riks-SOM 2004

En annan kritisk punkt är att de som mycket ofta har invändning mot nyhets- och samhällsprogram är de som är minst positiva till Granskningsnämndens sätt att fungera (47%) – men det rör sig här om en mycket liten grupp av svarspersonerna och bland dem som ganska ofta har invändningar är det två tredjedelar som anser att nämnden fungerar bra. Den mest positiva gruppen är emellertid de som inte haft några invändningar mot programverksamheten. Resultatet understryker snarast den tidigare slutsatsen att de som har invändningar generellt sett är en mera samhällskritisk grupp och att detta även spiller över på deras bedömning av Granskningsnämnden.

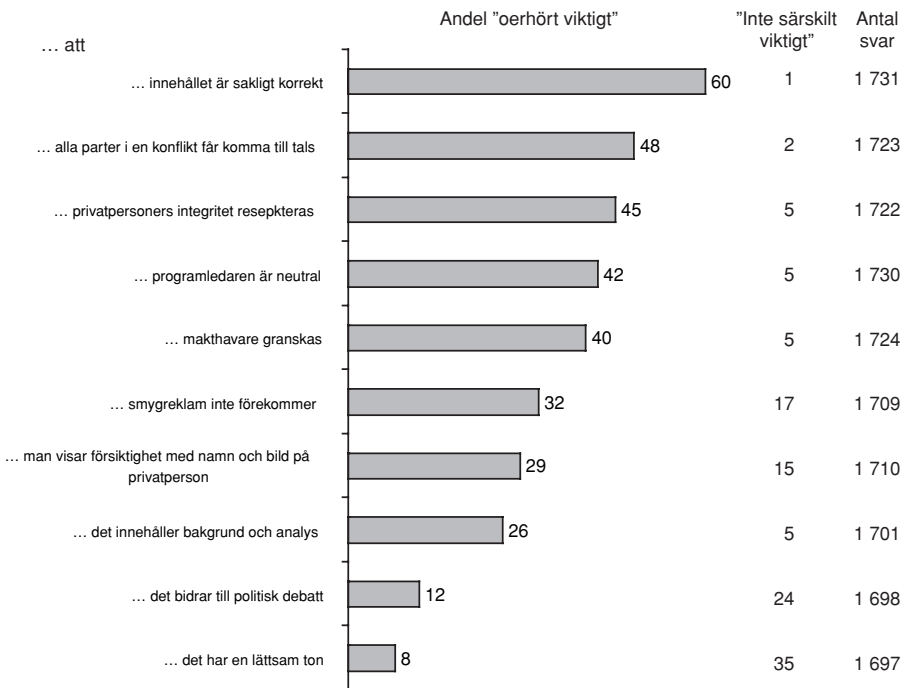
Det idealiska programmet

Den tredje frågeställningen avser vad allmänheten anser vara det idealiska nyhets- eller samhällsprogrammet i TV. Den har undersökts genom en enkätfråga där tioprogramegenskaper fått bedömas på en skala från 'oerhört viktig' till 'inte alls viktig'. Skälet att ha med skalsteget 'oerhört viktig' motiverades av ett intresse att få en större varians i bedömningarna; i och med att flertalet egenskaper kunde förväntas vara viktiga var det nödvändigt att få spridning efter graden av viktighet. I figur 3 finns en rangordnad redovisning av de tio egenskaperna efter andelen för 'oerhört viktig egenskap'; i högermarginalen anges även den andel av svarspersonerna som inte anser respektive egenskap vara viktig.

Det helt dominerande kravet på nyhets- och samhällsprogram är föga oväntat att innehållet skall vara sakligt korrekt (60%). Därefter kommer kraven på att alla parter skall få komma till tals, att privatpersoners integritet respekteras, att programledaren är neutral och att maktbärande granskas, som samtliga anses oerhört viktiga av mellan 40 och 50 procent av allmänheten. Kraven på bakgrund och analys, på bidrag till politisk debatt och på en lättsam ton har endast en mindre uppbackning bland allmänheten och, i fråga om de två senare egenskaperna, även en relativt hög andel som anser dem oviktiga.

Det intressanta med kravmönstret är att det i hög grad är en spegelbild mot hur svaren på den öppna frågan om invändningar mot innehållet i nyhets- och samhällsprogram fördelar sig. Det är saklighet och opartiskhet som är de grundläggande kraven, liksom respekt för personlig integritet och neutralitet hos programledaren. Däremot är en lättsam ton, troligen uppfattat som program där politik och samhälle spelar en mindre roll, uppfattas som mindre önskvärd.

En explorativ faktoranalys visar också att det finns två huvuddimensioner i svaren. Den ena laddar högt i de klassiska kraven på saklighet, neutralitet och opartiskhet, den andra i de senare tillkomna kraven som gäller hänsyn till enskilda människor – försiktighet med namn och bild och respekten för enskilda människors integritet. Pressar vi analysen ytterligare blir bilden ännu tydligare. Då visar sig då att fördjupning faller ut som egen faktor, liksom även kravet på en 'lättsam ton'.

Figur 1 Viktiga egenskaper hos nyhets- och samhällsprogram 2004 (procent)

Fråga: "Har det under de senaste 12 månaderna hänt att Du haft invändningar mot något innehåll i ett nyhets- eller samhällsprogram i Sveriges Television (SVT) eller TV4?"

Källa: Riks-SOM 2004

Mönstret kan tolkas så att det hos allmänheten finns tydliga förväntningar på vad som krävs av ett bra nyhets- och samhällsprogram och att dessa krav tämligen väl motsvarar de regelsystem som finns.

Styrkan i förväntningarna kommer även till uttryck i det faktum att det finns förhållandevis små skillnader mellan olika grupper, särskilt när det gäller huvudkraven på ett bra program. I alla grupper är saklighet och opartiskhet oerhört viktiga krav, liksom även programledarens neutralitet och respekten för personlig integritet. På några punkter finns det dock avvikelser som är värda att notera. Bland de yngsta är kravet på programledarens neutralitet betydligt lägre än bland pensionärerna – 30 respektive 55 procent – och kravet på att makthavare granskas varierar med ideologisk position: 57 procent av dem som placerar sig klart till vänster anser att detta är oerhört viktigt i jämförelse med 9 procent av dem som placerar sig klart till höger. Personer till vänster har i jämförelse med personer till höger högre krav

även i fråga om att smygklam inte får förekomma och att privatpersoners integritet skall respekteras. De politiskt intresserade har, knappast förvånande, högre krav på bakgrund och analys samt bidrag till politisk debatt än vad övriga har.

Andra krav på SVT än på TV4?

De grundläggande kraven på ett bra nyhets- och samhällsprogram är således de krav som traditionellt har gällt för public service. Som visades i inledningen har de sina rötter i de programregler som fastställdes redan i radions barndom och som därefter har varit framträdande i lagstiftning och sändningstillstånd. Med tanke på det här rör sig om en tradition som också dominerats av det tidigare Sveriges radio och senare av SVT kunde man möjligen tänka sig att allmänhetens krav skulle vara högre på SVT än på det senare tillkomna TV4. Visserligen är regelsystemen idag desamma, men det senare bolagets reklamfinansiering skulle möjligen kunna påverka allmänhetens bedömning.

Mot denna bakgrund ställdes även en fråga om man har samma krav på nyhets- och samhällsprogram i SVT och TV4. Utfallet i svaren går i hypotesens riktning att kraven är något högre på SVT – var femte svarande ställer högre krav på SVT, medan mindre än var tjugonde har högre krav på TV4. Det överväldigande flertalet (76%) ställer emellertid samma krav på båda TV-bolagen (tabell 5).

Tabell 5 *Krav på innehållet i SVT:s och TV4:s nyhets- och samhällsprogram efter utbildning, ideologi och politiskt intresse 2004 (procent)*

	Mycket högre krav på SVT	Något högre krav på SVT	Samma krav på båda	Något högre krav på TV4	Mycket högre krav på TV4	Antal personer
Utbildning						
Låg	7	6	83	2	2	456
Medellåg	5	13	76	5	1	582
Medelhög	9	14	75	2	1	331
Hög	10	20	69	1	-	355
Ideologisk position						
Klart till vänster	14	20	63	2	2	132
Något till vänster	7	17	74	1	1	357
Varken höger eller vänster	6	8	81	3	1	625
Något till höger	7	16	75	2	1	419
Klart till höger	7	9	78	5	1	166
Politiskt intresse						
Mycket intresserad	14	14	70	2	1	191
Ganska intresserad	9	15	74	1	1	703
Inte särskilt intresserad	5	12	80	3	1	702
Inte alls intresserad	5	4	80	7	4	137
Samtliga	7	13	76	3	1	1679

Fråga: "Ställer Du samma krav på innehållet i Sveriges Televisions (SVT:s) och TV4:s nyhets- och samhällsprogram?"

Det finns samtidigt klara skillnader mellan olika grupper. Politiskt intresserade personer som politiskt placerar sig till vänster och högutbildade ligger betydligt högre i andelen som ställer större krav på SVT – 30 procent bland de högutbildade och 28 procent bland de mycket politiskt intresserade. Det är samma grupper som också har högt förtroende för SVT (Weibull, 2004). Resultatet pekar på att SVT för politiskt engagerade grupper spelar en betydligt större roll än vad TV4 gör.

Ett fungerande granskningssystem av TV?

Den huvudfråga som inledningsvis ställdes gällde hur det svenska granskningssystemet för radio och TV fungerar i ett medborgarperspektiv. Vi kan nu summera en del huvudresultat.

För det första är det tydligt att den svenska allmänheten är relativt nöjd med inriktningen på televisionens nyhets- och samhällsprogram. Det är relativt många som under de senaste tolv månaderna inte har haft något att invända mot dem, samtidigt som det finns en mindre grupp av i första hand politiskt intresserade som mycket eller ganska ofta haft invändningar.

För det andra har det visat sig att kanske omkring hälften av svenskarna kan bedömas vara insatta i hur det svenska systemet för granskning av radio och TV fungerar. Om vi sätter kravet relativt högt kan endast en fjärdedel anses ha en sådan kunskap. Å andra sidan har det visat sig att kunskapen är klart högre bland personer som ofta har haft invändningar mot programverksamheten.

Slutligen har det visats att de huvudkrav som den svenska allmänheten ställer på ett bra nyhets- och samhällsprogram i hög grad svarar mot de krav som återfinns i lagar och regler för radio och TV. Det finns också en logisk relation mellan vad allmänheten uppfattar vara ett bra program och de brister i programverksamheten som framkommer i form av invändningar.

Den bild som framträder indikerar ett rimligt väl fungerande system. Den svaga länken i analysen är hur man skall tolka att en relativt hög andel inte upplever några invändningar mot nyhets- och samhällsprogram och inte heller känner till hur granskningssystemet fungerar. För att knyta an till klassisk demokratiteori kan deras passivitet antingen vara ett uttryck för att de är nöjda och därmed inte behöver bry sig om systemet eller ett uttryck för att de är missnöjda men samtidigt anser det lönlöst att påverka systemet (jfr Lewin, 1970). En försiktig slutsats är att den förra tolkningen är rimligast. Ännu en indikation är att de som är mindre insatta trots allt anser att Granskningsnämnden fungerar bra. Det är också troligt att televisionen för dessa grupper kanske främst inte är en fråga om samhällsbevakning utan mera om underhållning och förströelse.

Noter

- ¹ Artikeln är en förkortad version av *Allmänhetens bedömningar av aktualitetsjournalistiken i svensk TV 2004*, utgiven av Granskningsnämnden för radio och TV 2005.
- ² Ett sådant projekt startade i maj 2005 och beräknas vara färdigställt i oktober 2005.
- ³ Klassificeringen utgår från dels SOM-undersökningens generella klassificeringsschema av samhällsproblem, dels de bedömningsgrunder som kan utläsas av sändningstillstånden och som även används av Granskningsnämndens redovisningar. Kodningen har genomförts av fil mag Mathias A Färdigh.

Referenser

- Börjesson, Britt (2005) *Presestikens facit. Anmälningar och beslut hos PO/PON 1996-2003*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Djerf-Pierre, Monika, Weibull, Lennart (2001) *Spegla granska tolka. Aktualitetsjournalistik i radio och TV 1925-1995*. Stockholm: Prisma.
- Djerf-Pierre, Monika, Strömbäck, Jesper, Weibull, Lennart, Petersson, Olof (2005) *Mediernas integritet*. Stockholm: SNS förlag.
- Elliot, Maria (1997) *Förtroendet för medierna*. Göteborg; Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Granskat och klart 2002-2004*. Granskningsnämnden för radio och TV 2003-2005.
- Hadenius, Stig (1998) *Kampen om monopolet*. Stockholm: Prisma
- Hadenius, Stig, Weibull, Lennart (2003) *Massmedier. En bok om press radio & TV*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Hellingwerf, Karin (2000) Viktiga egenskaper hos dagspressen. I Wadbring, I, Weibull, L (red) *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2004) Samlande institutionsförtroende. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Ju mer vi är tillsammans*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Nordström, Bengt (2001) Publiservicetelevisionens starka och svaga sidor. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Land, Du välsignade?* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Lewin, Leif (197) *Folket och eliterna*. Uppsala: Almqvist & Wiksell
- Reimer, Bo (1998) TV-tittande & TV-funktioner. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Opinionssambället*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

- Weibull, Lennart (2000) Förtroendet för dagspressen. I Wadbring, I, Weibull, L (red) *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Weibull, Lennart (2004) Förtroendet för mediernas innehåll. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Ju mer vi är tillsammans*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart, Börjesson, Britt (1995) *Publicistiska seder*. Stockholm: Tiden/SJF.

SVENSKARNAS INSTÄLLNING TILL REKLAM

MARIE ELFVING

Reklam, reklam och åter reklam. I dag möter vi reklam nästan överallt. I morgontidningen läser vi annonser, på kommersiell TV ser vi på reklam och via radio lyssnar vi på reklam. Med posten får vi direktreklam och när vi kopplar upp oss på Internet möter vi reklam även där. Reklam är på liknande sätt också en del av de offentliga miljöerna. I busskurer förändras reklambudskapen veckovis, och i stadsmiljö kan vi varje dag se nya banderoller och affischer. Reklam finns överallt och förmedlas inte bara via medier och i stadsmiljön, utan finns samtidigt representerat i många av våra vardagsföremål. Ofta är vi till och med själva reklambärare när vi använder märkeskläder, köper den senaste mobiltelefonmodellen eller när vi packar veckans matinköp i ICA- eller COOP-kassen. Olika siffror cirkulerar, men fullt realistiskt är att vi nås vi av cirka 3000 olika reklambudskap varje dag (Elliot och Speck 1998; Richards och Curran 2002:63).¹

Även om vi på en mental nivå bestämmer oss att vi inte skall eller vill bli påverkade av reklam, är vi likväl på ett omedvetet plan ständigt utsatta för den. Ett viktigt skäl är att alla de kommersiella budskap som reklamen oupphörligt sänder ut till stor del förmedlas av medier som vi regelbundet tar del av. Idag står medier för cirka 60 procent av reklamspridningen, vilket är en summa på cirka 18 miljarder kronor.² Reklamfinansierad TV, privat lokalradio och Internet är idag en självklar del av medieutbudet, samtidigt har vi sett en ökning av anmälningar av reklam som kan kopplas till den ökade debatten av etik, jämställdhet och reklam i tidningar, radio och TV under slutet av 1990-talet och början av 2000. Men även regissörerna Vilgot Sjöman och Claes Erikssons rättegången mot TV4 gällande kränkning av regissörernas ideella rätt enligt upphovsrättslagen år 2004 kan sammankopplas till en form av ideologiskt motstånd mot reklam.

Tidigare konsumentforskning visar att relationen till reklam kan beskrivas som både komplex, ambivalent och flerdimensionell. På många sätt en relation i form av "hatkärlek" (Scipione 1997; O'Donohoe 2001). Så även om forskning visar att publiken uppfattar att reklam introducerar och ger information om produkter och kan ses som underhållande (Pollay och Mittal 1993; Coulter, Zaltman och Coulter 2001). Betraktas den i andra fall som motbjudande och smaklös, kanske främst genom användandet av stereotyper och sexism. Men även kombinationen av att reklam många gånger innefattar normer och värderingar som kan ses som föräldrade alternativt fränstötande kan förstärka en negativ bild av reklam.

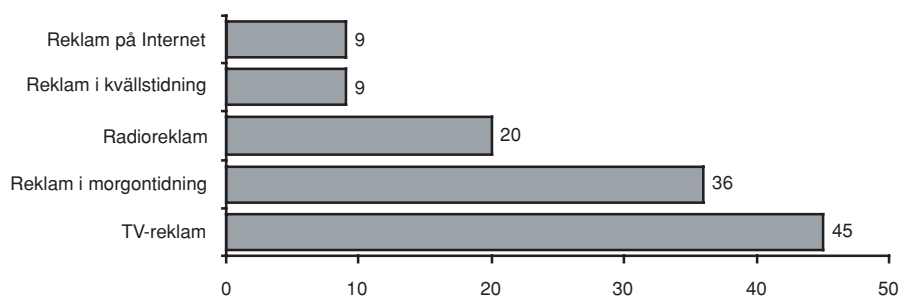
Även om reklam är en grundläggande del i det dagliga medieutbudet ger studier om människors förhållningssätt till reklam inom det medie- och kommunikations-

vetenskapliga fältet liten kunskap om hur människor värderar reklam i olika medier. Det finns idag få vetenskapliga undersökningar som kombinerar och jämför medier och reklam. I den allmänna konsumentreklamforskning som finns ges medier generellt en underordnande roll, alternativt en kontextgivande funktion. Genom att undersöka inställning till reklam i medier ges en bild av hur svenskarna ser på medierna som reklambärare. I det följande presenteras svenskarnas inställning till reklam i medier år 2004, samt en diskussion kring möjliga förklaringsfaktorer som kan ligga bakom inställningen till reklam i medier.³

Svenskarnas inställning till reklam

En normal mediedag ägnar vi 5 timmar och 51 minuter åt olika former av medier (Mediebarometern, 2004), vilket är en betydlig del av den vakna tiden per dygn. Människor tar del av olika medier i olika utsträckning. En genomsnittlig vardag tar en majoritet av svenskarna del av TV, dagstidningar och radio, medan exempelvis bara 40 procent använder Internet. I och med det allt mer ökade reklaminnehålllet som medierna förmedlar, i kombination med den tid människor ägnar åt medier, kan man anta att svensken tar del av allt mer reklam.

Figur 1 Andel av allmänheten som tagit del av reklam i olika medier en genomsnittlig dag (procent)

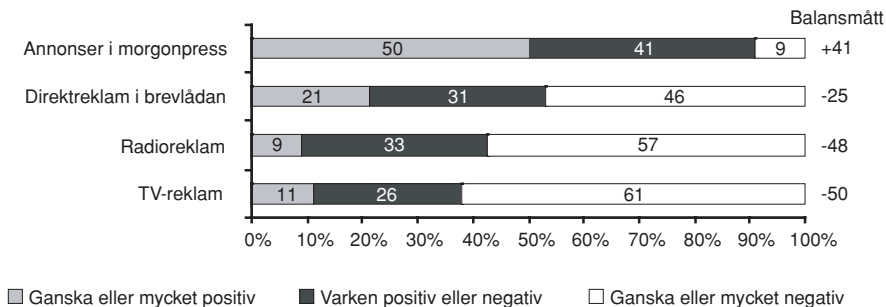

Källa: Mediebarometern 2003 (Nordicom-Sverige)

Mediebarometern (2003) visar att ungefär hälften av svenskarna säger sig tagit del av TV-reklam och 36 procent uppger att man tagit del av annonser i morgonpress. 20 procent har lyssnat till reklambudskap på radio och nio procent uppger att man tagit del av reklam från sin kvällstidning. Hur olika grupper tar del av reklam i enskilda medier ger också en bild av vilken publik mediet i huvudsak har. TV-reklam ses till exempel i större utsträckning bland yngre och morgontidningens reklam läses i större utsträckning bland medelålders.⁴ Mediebarometerens resultat kan tolkas

som om att reklam allt mer uppfattas vara en del av den dagliga medieanvändningen. Men användning är inte detsamma som att man uppskattar reklamen. I själva verket är mycket av reklamobservationen bara en följd av att man tar del av ett visst medium - det går helt enkelt inte att undvika reklamen i den. Frågan är då hur ser svenskarnas inställning till reklam i medierna ut. Finns det skillnader och i så fall vilka? Mot bakgrund av detta ställdes i SOM-undersökningen 2004 ett antal frågor om allmänhetens bedömning av reklam i olika medier. En av frågorna avsåg: vilken är Din allmänna inställning till följande typer av reklam? De undersökta reklamformer är: annonser i morgonpress, TV-reklam, radioreklam, Direktreklam i brevlådan.

Figur 2 Inställning till reklam i olika medier (procent)

Kommentar: Antal svar varierar mellan 1729-1772. Balansmått visar skillnaden mellan de som är positivt inställda och de som är negativt inställda.

Urval: Svenska och icke-svenska medborgare mellan 15-85 år som har en åsikt om reklam i medier.

Källa: Riks-SOM 2004.

Huvudresultatet visar på tydliga skillnader i svenskarnas inställning till reklam mellan olika medier. Mest positiv är man till annonser i morgonpress, därefter föredrar man direktreklam i brevlådan, följt av reklam i TV och radioreklam (figur 2). Resultatet ligger i linje med vad som framkommit i tidigare studier (Sternvik 2003). Differensen mellan de olika reklamformerna är stor. Genom att subtrahera de positiva och de negativa ställningstagandena från varandra ges en uppfattning om vilken emotionell inställning allmänheten har till reklam (balansmättet finns till höger i figuren). Detta resultat visar att det är endast annonser i morgonpress som har ett positivt värde, de övriga reklamformerna får negativa siffror. Överlag visar resultatet på en tämligen negativ inställning till reklam i medier, med undantag just för reklam i morgonpress. Detta resultat kan till viss del ses som väntat. Reklam och närbesläktade områden som exempelvis PR är generellt sammankopplade med negativa associationer (Larsson 2003:83ff). Utöver det negativa resultatet är det

även intressant att notera att för samtliga reklamformer är procentsiffran för svarsalternativet varken/eller förhållandevis högt, mellan 26 och 41 procent. Ett sådant svar kan bero på en mängd olika faktorer. Inledningsvis att det kan finnas en motvilja att *tycka till* om reklam. Reklam ses idag till viss del som något "fult" och det finns en tendens att det är lättare att tillskriva reklam som fenomen negativa egenskaper framför positiva (Nordström 2000; Sternvik 2003). En alternativ tolkning kan vara att man förhåller sig neutral till reklam, dvs. att man verkligen inte har någon åsikt.

Bedömningar i olika grupper

Faktorer som kan förklara skillnader i inställningen till reklam i medier kan dels ses utifrån egenskaper hos individen, dels som egenskaper hos medier i deras roll som reklambärare. I denna text kommer förklaringsfaktorer att prövas bland bedömningskillnader beroende på social bakgrund, individens samhällssyn och medievanor. Social bakgrund kan ha betydelse för att vi genom kön, ålder eller utbildning socialiseras in i olika tankemönster, att vi har olika roller, t.ex. vara den gör inköp i ett hushåll eller att vi har olika livsstilar och konsumtionsmönster. Individens samhällssyn är relevant för att frågor som rör medier och reklam generellt är förknippade med någon form av politiskt ställningstagande (exempelvis i form av ståndpunkter kring medieavregleringen). Medievanor, i form av egna erfarenheter av mediet i fråga, kan antas ha betydelse för inställningen till reklam i medier. Tittar man till exempel specifikt på amerikanska studier när det gäller reklamens trovärdighet har det visat sig att äldre föredrar reklam i press mer än yngre, och att användning av medier har visat sig korrelera med ålder (Becker, Martino & Towers, 1976). Egen användning bör således ha betydelse för inställning till reklam i medier. I föreliggande text undersöks förklaringsfaktorerna enligt följande: social bakgrund genom variablerna kön, ålder och utbildning. Samhällssyn via ställningstagandet av placering på en vänster-höger skala och avslutningsvis undersöks medievanor med hjälp av frekvens av medieanvändning.

Demografiska faktorer – kön, ålder och utbildning

När det gäller inställning till reklam visar resultatet att kvinnor är mer positiva till annonser i morgonpress och direktreklam i brevlådan jämfört med män. I fråga om inställning till TV- och radioreklam finns inga könsskillnader (tabell 1). Att morgonpress och direktreklam utmärker sig i fråga om kön skulle kunna förklaras med att vi sedan tidigare vet att gruppen kvinnor är överrepresenterade när det gäller tillvalsläsning i form av det närliggande, dvs. familjenytt, hem och hushåll samt annonser i morgonpress (Hadenius och Weibull 2003:411; se även Åsa Nilsson och Lennart Weibulls artikel i denna volym).

Procentsiffrorna visar också på ålderskillnader mellan de olika reklamformerna. Äldre är mer positivt inställda till annonser i morgonpress än yngre och yngre är i

sin tur mer positivt inställda till TV-reklam, radioreklam och direktreklam än äldre. Gruppen högutbildade är mer positiva till annonser i morgonpress än gruppen lågutbildade, i övrigt är inställningen förhållandevis jämn utbildningsgrupper emellan. Denna procentfördelning stämmer väl överens med hur olika grupper tar del av medier samt reklam i enskilda medier (Mediebarometern 2003).

Tabell 1 Inställning till reklam fördelat på kön, ålder och utbildning (procent)

	Kön		Ålder				Utbildning			
	kvinnor	man	15-29	30-49	50-64	65-85	låg	medel	m-hög	hög
Annonser i morgonpress										
Ganska eller mycket positiv	53	47	38	49	56	53	45	49	55	53
Varken eller ganska eller mycket negativ	40	42	50	42	36	36	44	43	37	38
Summa procent	101	100	101	99	100	100	101	100	99	100
Balansmått	+45	+36	+25	+41	+48	+42	+33	+41	+48	+44
Antal svar	908	842	369	357	522	322	453	581	331	357
TV-reklam										
Ganska eller mycket positiv	12	12	16	13	11	7	11	13	12	12
Varken eller ganska eller mycket negativ	25	28	27	29	26	22	28	27	27	22
Summa procent	100	100	102	100	100	100	101	100	100	100
Balansmått	-51	-48	-43	-45	-52	-64	-51	-47	-49	-54
Antal svar	914	842	370	537	522	327	461	583	328	356
Radioreklam										
Ganska eller mycket positiv	9	9	11	10	9	4	8	10	8	9
Varken eller ganska eller mycket negativ	33	33	31	36	35	28	36	35	31	27
Summa procent	101	100	100	100	100	100	99	99	99	100
Balansmått	-50	-49	-47	-44	-47	-64	-47	-44	-52	-55
Antal svar	893	836	369	537	514	309	442	580	327	355
Direktreklam i brevlådan										
Ganska eller mycket positiv	28	17	23	25	22	18	23	23	22	20
Varken eller ganska eller mycket negativ	31	31	32	37	29	24	28	37	30	28
Summa procent	100	101	101	101	100	101	99	100	99	100
Balansmått	-13	-36	-23	-14	-27	-41	-25	-17	-25	-32
Antal svar	924	848	370	538	525	339	471	584	330	358

Kommentar: Balansmått visar skillnaden mellan de som är positivt inställda och de som är negativt inställda.

Urval: Svenska och icke-svenska medborgare mellan 15-85 år som har en åsikt om reklam i medier.

Källa: Riks-SOM 2004.

Som tidigare redovisats är det också intressant att notera att samtliga reklamformer har höga procentsiffror för svarsalternativet varken/eller. Då det i praktiken är svårt att undvika reklam i vardagslivet har svarsalternativet bearbetats som om att de svarande på ett övergripande plan *mer* eller *mindre* har en åsikt, dvs. i någon form tagit ställning. Generellt gäller att äldre mer tar ställning och oftare har en åsikt jämfört med yngre. Ett undantag till detta finns i den allmänna inställningen till TV-reklam. I detta fall har de flesta svarande en åsikt, endast 26 procent har valt varken/eller alternativet. I övrigt uttrycker gruppen högutbildade i förhållande till de övriga utbildningsgrupperna mer åsikter och tar oftare ställning. Unga uttrycker minst åsikter om reklam i morgonpress, men mer i fråga om inställning till reklam i TV, radioreklam och direktreklam i brevlådan.

Avslutningsvis är det intressant att notera att när det gäller kön, ålder och utbildning rangordnas de olika reklamformerna genomgående på samma sätt. Samt att ett balansmått visar på positiva siffror för annonser i morgonpress och negativa siffror för de övriga reklamformerna.

Ideologins betydelse för inställning till reklam

Resultaten visar också på skillnader när det gäller individers samhällssyn beträffande inställningen till reklam i medier. När det gäller annonser i morgonpress, radio- och TV-reklam visar resultaten en tydlig skiljelinje mellan vänster- och högerpositioner (tabell 2). För samtliga reklamformer är inställningen mest positiv bland dem som politisk placerar sig något eller klart till höger. Jämför man sedan resultatet för självklassificeringen av vänster/höger med resultaten från samtliga svarande, kan man notera att de som placerar sig något eller klart till höger uppvisar högre procentsiffror än genomsnittresultatet.

Vidare kan man dra slutsatsen att ideologins betydelse för bedömningen är klart i störst i fråga om TV-reklamen. Visserligen är majoriteten i alla grupper negativ, men bland personer som betraktar sig som klart till vänster är balansmättet -75 , dvs. nästan ingen är positiv, och bland dem som är klart till höger är måttet -27 . Den ideologiska skiktningen är också något större för radio än för dagspress. Bakom detta kan anas den politiska debatt som förekommit om reklam i svensk radio och TV (Hadenius och Weibull 2003: 208ff).

När det gäller inställning till direktreklam i brevlådan är procentspridningen däremot överlag jämn. Det är inga nämnvärda skillnader mellan procentsiffrorna oavsett om svarspersonerna betraktar sig åt höger eller något åt vänster. De som skiljer ut sig är de som uppger sig vara något till vänster och de som uppger sig vara varken till vänster eller höger. Som tidigare redovisats visar resultaten att kvinnor är mer positiva till direktreklam i brevlådan jämfört med män. En fråga som aktualiseras är vilken betydelse kön har för resultatet. Kan kön vara en bakomliggande faktor? Resultatet visar dock inte på några entydiga resultat. För gruppen något till vänster är skillnaden marginell, gruppen "varken höger eller vänster" har en differens på 12 procent. Går man då vidare och tittar på balansmåttsresultatet är skillnaderna mellan dessa två grupper obetydliga.

Överlag visar ett balansmåtsresultat att de som uppger sig vara klart till vänster genomgående har den mest negativa inställningen till samtliga reklamformer och att de som uppger sig vara klart till höger i tre av fyra fall är mest positivt inställda. Den reklamform som lämnar upp mest för diskussion är direktreklam, där inga entydiga resultat kan dras utifrån ett ideologiskt perspektiv.

Tabell 2 Inställning till reklam placering på vänster-högerskalan (procent)

	Klart till vänster	Något till vänster	Varken höger eller vänster	Något till höger	Klart till Höger
Annonser i morgonpress					
Ganska eller mycket positiv	41	51	45	56	66
Varken eller ganska eller mycket negativ	36	42	46	37	28
	23	8	9	7	6
Summa procent	100	101	100	100	100
Balansmått	+18	+43	+36	+49	+38
Antal svar	136	355	629	413	163
TV-reklam					
Ganska eller mycket positiv	5	9	11	14	23
Varken eller ganska eller mycket negativ	14	20	29	30	27
	80	71	60	56	50
Summa procent	99	99	100	100	100
Balansmått	-75	-62	-49	-42	-27
Antal svar	132	357	630	411	165
Radioreklam					
Ganska eller mycket positiv	6	7	10	10	15
Varken eller ganska eller mycket negativ	21	27	36	36	38
	74	66	55	55	47
Summa procent	101	100	101	101	100
Balansmått	-68	-59	-45	-45	-32
Antal svar	132	357	620	406	162
Direktreklam i brevlådan					
Ganska eller mycket positiv	20	25	23	20	22
Varken eller ganska eller mycket negativ	22	31	34	30	29
	58	44	43	50	50
Summa procent	100	100	100	100	101
Balansmått	-38	-19	-20	-30	-28
Antal svar	134	360	635	413	167

Kommentar: Balansmått visar skillnaden mellan de som är positivt inställda och de som är negativt inställda.

Urval: Svenska och icke-svenska medborgare mellan 15-85 år som har en åsikt om reklam i medier.

Källa: Riks-SOM 2004.

Medievanors betydelse för inställning till reklam?

Vi har redan sett antydningar till att de grupper som använder ett visst medium mer än andra är något mer positiva till reklamen i det mediet. Amerikanska studier har visat att bedömningar av reklamens trovärdighet följer samma mönster. Äldre föredrar reklam i press mer än yngre, liksom de läser dagstidningar i större utsträckning än yngre (Becker, Martino & Towers, 1976). Frågan är hur mönstret ser ut i Sverige. I det följande har det för morgonpress och TV undersökts i vad mån frekventa användare skiljer sig åt i inställningen till reklam i mediet från dem som mindre frekvent tar del av det.

Tabell 3 *Inställning till reklam, aktivitet av morgontidningsläsande (procent)*

	Läser morgontidningar 5-7 dagar i veckan	1-4 dagars läsning i veckan	Sällan eller aldrig
Annonser i morgonpress			
Ganska eller mycket positiv	55	43	35
Varken eller ganska eller mycket negativ	38	46	51
	8	10	15
Summa procent	101	99	101
Balansmätt	+47	+33	+20
Antal svar	1265	184	301

Kommentar: Balansmätt visar skillnaden mellan de som är positivt inställda och de som är negativt inställda.

Urval: Svenska och icke-svenska medborgare mellan 15-85 år som har en åsikt om reklam i medier.

Källa: Riks-SOM 2004.

När det gäller morgonpress finns det mycket entydiga mönster (tabell 3). Hälften av de som läser morgontidningar minst sex dagar i veckan är positiva till tidningsannonser, i jämförelse med en dryg tredjedel bland de sporadiska läsarna. I den senare gruppen är det dock ändå fler som är positiva än som är negativa (balansmättet är +20). Förklaringarna är delvis det stora antal som placerat sig på alternativet varken/eller, vilket indikerar att de saknar åsikt.

När det gäller TV har både regelbundet tittande och kanalpreferens analyserats (tabell 4). Det visar sig att inställningen till TV-reklam är mest positiv bland dem som enbart tittar på kommersiella kanaler, därefter följer de som kombinerar tittande på kommersiella kanaler och SVT. Minst positiva är gruppen tittare som bara tittar på SVT. Något överraskande är att gruppen som uppger att de inte tittar på någon TV-kanal minst 5 dagar i veckan är mer positivt inställda än de som enbart tittar på SVT kanaler. Samtidigt skall konstateras att det i samtliga grupper finns

en övervikt av dem som är negativa till reklam. Även bland dem som enbart ser på kommersiella kanaler är det en klar övervikt på den negativa sidan (balansmätt -35).

Tabell 4 Inställning till TV-reklam, regelbundet tittande och kanalpreferens (procent)

	Tittar inte på någon TV-kanal minst 5 dagar per vecka	Tittar enbart på SVT minst 5 dagar per vecka	Tittar enbart på kommersiella TV-kanaler 5 d/v eller mer	Tittar både på SVT och kommersiella TV-kanaler 5 d/v eller mer
TV-reklam				
Ganska eller mycket positiv	10	4	17	13
Varken eller ganska eller mycket negativ	27	18	31	26
	63	78	52	61
Summa procent	100	100	100	100
Balansmätt	-53	-74	-35	-48
Antal svar	278	208	289	981

Kommentar: Balansmätt visar skillnaden mellan de som är positivt inställda och de som är negativt inställda.

Urval: Svenska och icke-svenska medborgare mellan 15-85 år som har en åsikt om reklam i medier.

Källa: Riks-SOM 2004.

Svenskarnas inställning till reklam

Svenskarnas inställning till reklam kan sammanfattas som svalt, för att inte säga negativt. Av de fyra reklamformer som undersökts är det endast en som kan sägas få svenskarnas godkännande – reklam i morgonpress. För de övriga är den stora majoriteten negativ. Det har också visats att demografi, ideologiska ståndpunkter och medievanor har betydelse för inställningen till reklam i medier. Särskilt den ideologiska faktorn är stark, all mediereklam bedöms mer kritiskt av personer som uppger sig vara till vänster än bland dem som klassificerar sig till höger. Det har också visats sig att ålder och medieanvändning har samband med inställningen till reklam i olika medier, men i detta fall är bilden mindre entydig. Äldre läser mer dagstidningar än yngre och är också mer positiva till reklam i dagspress. En närmare granskning visar dock att tidningsläsare oavsett ålder ser mer positivt på annonser i morgonpress. Mediefaktorn förefaller vara något viktigare.

Att svenskarna numera tar del av allt mer reklam än tidigare är således inte det samma som att man uppskattar reklam – snarare kan man förmoda att sambandet är det omvända. Samtidigt finns det anledning att ifrågasätta den generella bilden av reklam. Synen på reklam är inte enhetlig, utan *var* man tar del av reklam har

betydelse för *vad* vi tycker om den. Det är rimligt att anta att den medvetna användningen av reklam i människors ögon hänger samman med kontexten, alltså i det sammanhang där reklamen förekommer. Medier står idag för 60 procent av reklamspridningen det är därför av vikt att vidare undersöka publikens syn på medier som reklambärare, inte minst de processer som ligger bakom människors syn på reklam. Upplever svenskarna att reklam i medier är trovärdig, vilka utbyten ges i form av information, underhållning och vilken påverkan tror svenskarna att reklam i medier har på andra?

Noter

- ¹ I reklam litteraturen varierar siffrorna mellan 500 till 5000, en rimlig summa är 3000 reklambudskap per dag.
- ² Denna summa inkluderar även reklam på Internet.
- ³ Detta kapitel är en del av ett avhandlingsarbete som studerar hur människor uppfattar reklam i medier. Fokus är föreställningar om reklamens trovärdighet, upplevt utbyte och den påverkan vi tror att reklam har på andra, så kallade tredjepersonseffekter.
- ⁴ För en utförligare diskussion om hur människor tar del av reklam och annonser i olika medier se Wadbring, Ingela (2003) Direktreklam: utveckling, användning, värdering. PM nummer 51 från Dagspresskollegiet: www.jmg.gu.se/projekt/Dagspresskollegiet.html

Referenser

- Becker, Lee B. Martino, Raymond A. & Towers, Wayne M. (1976) *Media Advertising Credibility*. Journalism Quarterly, Spring, Vol. 53: 216ff
- Coulter, Robin A, Zaltman, Gerald & Coulter, Keith S. (2001) *Interpreting Consumer Perceptions of Advertising: An application of the Zaltman Metaphor Elicitation Technique*. Journal of Advertising, Winter, Vol. 30, 4, p1ff
- Elliott, Michael T. & Speck, Paul Surgi (1998) *Consumer Perceptions of Advertising Clutter and Its Impact Across Various Media*. Journal of Advertising Research, Jan/Feb, Vol. 38, 1, p29
- Hadenius, Stig och Weibull, Lennart (2003). *Massmedier. Press, radio och tv i förvandling*. Stockholm: Bonnier Alba.
- Larsson, Lars-Åke (2004) Synen på PR- och reklamkonsulenter. I Holmberg och Weibull (red.) *Ju mer vi är tillsammans*. Göteborg: SOM-Institutet, Göteborgs universitet

- Mediebarometern, 2003* Göteborg: Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet
- Mediebarometern, 2004* Göteborg: Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet
- Nordström, Bengt (2001) Public Service-Televisionens starka och svaga sidor. I Holmberg och Weibull (red.) *Land, Du välsignade?* Göteborg: SOM-Institutet, Göteborgs universitet
- O'Donohoe, Stephanie (2001) 'Living with ambivalence. Attitudes to advertising in postmodern times'. I *Marketing Theory*, Vol. 1(1): 91-108
- Pollay, Richard W. & Mittal, Banwari (1993) *Heres the Beef: Factors Determinants, and segments in the Consumer Criticism of Advertising*. *Journal of Marketing*, 57:99-114
- Richards, Jef & Curran, Catharine M (2002) *Oracles on 'Advertising': Searching for a Definition*. *Journal of Advertising* vol.31, 2:63ff
- Scipione, Paul A. (1997) *Too much or too little? Public perceptions of advertising expenditures*. *Journal of Advertising Research* vol. 37, 3:49ff
- Sternvik, Josefine (2003) *Attityder till reklam och annonser i olika medier*. Pm nr 50 från Dagspresskollegiet Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Wadbring, Ingela (2003) *Direktreklam: utveckling, användning, värdering*. PM nr. 51 från Dagspresskollegiet.

Massmedia

MOT NYA LÄSVANOR?

ULRIKA ANDERSSON

Att kurvan för dagspressens samlade upplaga har varit nedåtgående de senaste femton åren är ingen nyhet inom mediebranschen. En och annan chefredaktör har kanske legat vaken både en och två nätter och funderat över möjliga lösningar på problemet med det svikande prenumerantunderlaget. Inte heller 2004 blev året då den negativa trenden vände. För första gången på åtskilliga decennier understeg branschens samlade upplaga 4 miljoner exemplar.¹ Från att runt 1990 ha legat nära 5-miljonerstrecket, har siffrorna minskat med drygt en femtedel, till 3,997 miljoner exemplar år 2004. För en särskild grupp dagstidningar har upplagan dock ökat de senaste åren. Det är kvällspressen som står för den positiva upplagestatistiken. Medan övriga tidningar tillsammans har minskat sin samlade upplaga med drygt 1 procent under 2004, ökade kvällspressen med ungefär samma procentsats. Den största procentuella uppgången stod *Expressen*² för, ca 2 procent, medan *Aftonbladet* ökade med 0,5 procent.³ I ett längre perspektiv är trenden dock något annorlunda. Det var kvällspressen som led de största förlusterna under nittioalets stormiga år, och trots de senaste årens uppgång har ingen av tidningarna lyckats ta sig tillbaka till den nivå de låg på i slutet av åttiotalet. Morgontidningarna klarade sig i sin tur relativt väl genom krisåren, även om många andratidningar har haft ekonomiska svårigheter, liksom en del större tidningar.⁴ Under de senaste åren har läget kommit att förbättrats för delar av branschen, vilket kan förmodas bero på att olika sparpaket har genomförts. Sett från ett internationellt perspektiv tillhör svenskarna dock fortfarande ett av världens mest tidningsläsande folk. Endast grannlandet Norge har tillsammans med Japan, en högre andel läsare i relation till antalet invånare.⁵

Följande kapitel syftar till att belysa olika aspekter av tidningsläsning, liksom faktorer som kan ha och som kommer att kunna påverka utvecklingen framöver. Inledningsvis tas situationen på den svenska mediemarknaden upp.

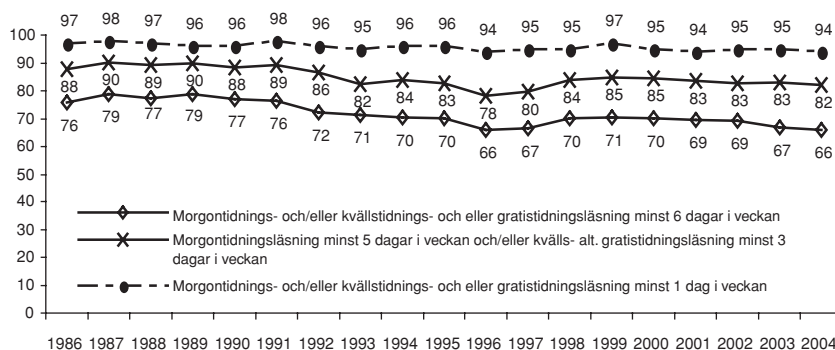
Förändrade villkor i det svenska medielandskapet

1990-talet innebar inte bara en ekonomisk turbulens på dagspressens område. Även situationen på mediemarknaden i stort präglades av stora förändringar. Nya TV-kanaler såg dagens ljus, radioutbudet förändrades och gratistidningarna gjorde sitt inträde på marknaden. En tidning som *Metro*, som 1996 utgavs endast i Stockholm, sprids år 2005 i ytterligare tretton svenska städer. Därtill kommer att flertalet dagstidningar numera finns att tillgå via Internet. Både TV4 och SVT sänder morgon-

tv under vardagarna, TV4:s lokal-tv sänder lokala och regionala nyheter varje morgon och kväll, medan SVT har flera regionala sändningar kvällstid.

De upplagemässiga förändringarna inom dagspressen kan ses som en naturlig följd av denna utveckling. Utbudet är större, den ekonomiska och demografiska situationen annorlunda och befolkningens vanor har förändras inom vissa områden. Samtidigt tycks vanan att läsa morgontidningar fortfarande relativt stark, även om förändringar har skett det senaste decenniet (figur 1).

Figur 1 Andelen regelbundna dagstidningsläsare 1986-2004 (procent)

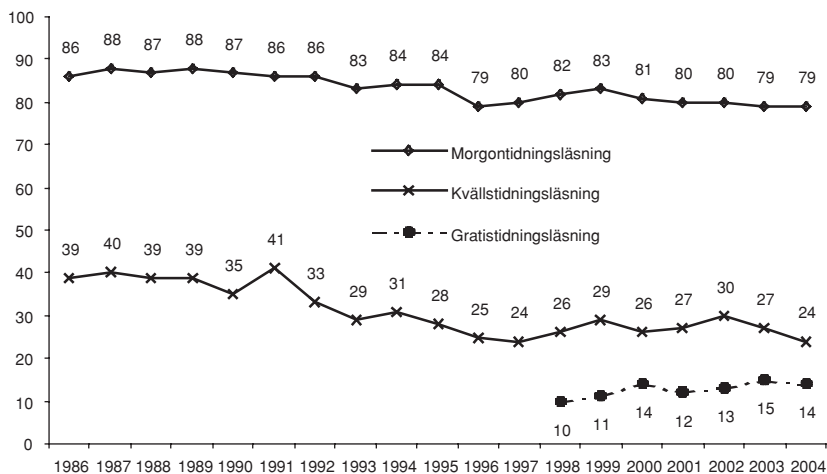

Kommentar: Urvalet innefattar såväl svenska som icke svenska medborgare i åldrarna 15-85 år. Från och med 1998 inkluderas även läsning av storstädernas gratistidningar i de fall då respondenterna angivit dessa som sin morgontidning.

Det är framför allt de regelbundna läsarna som har ändrat sina vanor. Bland personer som uppger sig läsa dagstidningar en eller några få dagar i veckan syns inga större förändringar 2004 jämfört med 1986. Skillnaderna framträder istället då man beaktar andelen *regelbundna* dagspressläsare. Med regelbunden avses i det här fallet läsning av morgonpress minst 5 dagar per vecka och/eller läsning av kvällspress minst 3 dagar per vecka. Mätt utefter dessa kriterier får nittioalets krisår ett tydligare avtryck i statistiken. Som framgår av figur 1 har samtliga kurvor gått ned sedan 1986, om än i olika stor utsträckning. De regelbundna läsarna har successivt minskat i andel under nittioalet, med en bottennotering på 78 procent år 1996. Detta ska jämföras med toppnoteringar på 90 procent i slutet av åttioalet. Efter 1996 tycktes den negativa trenden vara bruten, siffrorna ökade och nådde vid tiden för millennieskiftet 85 procent. Därefter har andelen återigen dalat till 82 procent år 2004. Även bland individer med hög tidningskonsumtion, de som läser morgon-, kvälls- och/eller gratistidningar minst 6 dagar per vecka, har andelen minskat från en högsta notering på 79 procent i slutet av åttioalet till 66 procent år 2004, en

skillnad på hela 13 procentenheter. Siffror för 2004 är tillsammans med 1996 års siffror den lägsta andel som uppmäts.

Figur 2 Regelbunden läsning av morgon-, kvälls- och gratistidningar 1986-2004 (procent)

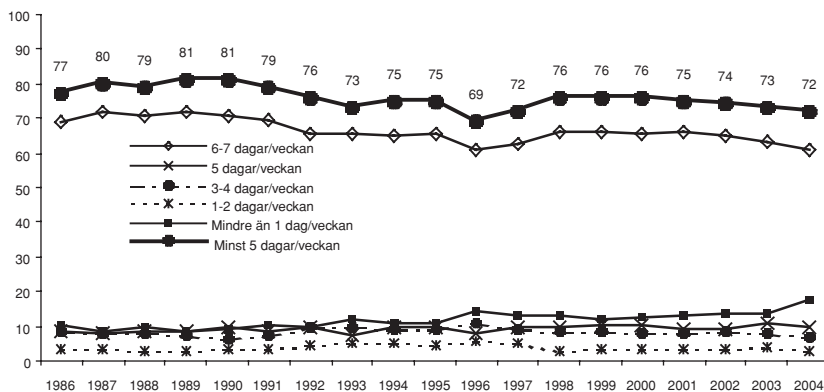
Kommentar: Urvalet innefattar såväl svenska som icke svenska medborgare i åldrarna 15-85 år. Regelbunden läsning avser för morgontidningar läsning minst 5 dagar per vecka samt för kvälls- och gratistidningar läsning minst 3 dagar per vecka.

Att situationen på såväl mediemarknaden i allmänhet som i den svenska ekonomin har påverkat dagstidningsläsningen under nittiotalet, är knappast anmärkningsvärt. Den upplevda privatekonomiska situationen har förmodligen en inte obetydlig påverkan på om man väljer att hålla sig med en prenumeration eller inte. Nittiotalets höga arbetslöshet och osäkra ekonomiska villkor kan spåras i de sviktande siffrorna för andelen regelbundna läsare. Under det tidiga 2000-talet har den svenska ekonomin dock förbättrats. Många svenskar satsar stora summor pengar på boende och andra materiella tillgångar, situationen på arbetsmarknaden är bättre än under nittiotalets krisår, men ändå fortsätter tidningsläsandet att sjunka, åtminstone när det gäller morgonpressen. Samtidigt finns det en relativt ny tidningsgrupp som till skillnad från de traditionella tidningarna har ökat sin andel läsare – gratistidningarna (figur 2). Förvisso är mätperioden relativt kort när det gäller dessa, men tendensen tycks ändå vara att de tar en allt större plats bland den tidningsläsande befolkningen. Kanske är det här en del av förklaringen till en minskad andel regelbundna läsare står att söka.

Morgontidningsläsning anno 2004

Trots nedgången i dagstidningsläsning tillhör svenskarna ett av världens mest tidningsläsande folk. Detta gäller framför allt morgonpressen och särskilt de lokala morgontidningarna. Nästan tre av fyra individer i åldrarna 15-85 år uppger sig läsa en morgontidning minst 5 dagar per vecka. Trots det har morgonpressen sedan toppnoteringar i slutet av åttiotalet och fram till idag tappat 9 procentenheter, eller 11 procent, av de regelbundna läsarna. Den huvudsakliga nedgången har skett i tre perioden mellan åren 1991-1993, 1996-1998 samt från och med 2001 och framåt. Hur lång och kraftig den senaste nedgången kommer att bli, går inte att säga. Tendensen visar dock att morgontidningarna årligen har tappat ca 1 procentenhet av de regelbundna läsarna sedan 2001. Det kan kanske tyckas marginellt, men om utvecklingen fortsätter riskerar nedgången att äventyra morgonpressens ställning på marknaden. Frågan är då varför de regelbundna läsarna, liksom den samlade upplagan för morgontidningarna, fortsätter att minska, trots att faktorer som arbetslöshet och ekonomiska villkor i samhället snarast är bättre nu jämfört med för tio år sedan.⁶ Det torde vara särskilt viktigt att vara vaksam på en långsamt minskande läsning i goda tider, såväl som på en väsentligt minskad läsning under dåliga tider, eftersom den förra måste bedömas som mer allvarligt än en tidsbegränsad kris.

Figur 3 Regelbundenhet i morgontidningsläsning 1986-2004 (procent)

Kommentar: Urvalet innefattar såväl svenska som icke svenska medborgare i åldrarna 15-85 år. Från och med 1998 inkluderas även läsning av storstädernas gratistidningar i de fall då respondenterna angivit dessa som sin morgontidning.

Trots en minskning av andelen regelbundna morgontidningsläsare under 1990- och början av 2000-talet, har dagstidningarna inte tappat särskilt många läsare sett till

det totala *antalet*. De dalande siffrorna beror istället på att de som läser en morgontidning minst fem dagar i veckan, har börjat läsa mer sällan. Andelen icke-läsare har inte ökat nämnvärt under perioden, men det har däremot andelen sporadiska läsare (figur 3). Delar av de regelbundna läsarna har därmed gått över till att bli sporadiska läsare. Sett till de genomgripande förändringar som skett inom mediebranschen, får dess påverkan på morgontidningsläsningen ändå anses relativt begränsad. Därtill kommer att förändringarna ser olika ut för olika regioner i landet.

Läsvanorna är dock inte lika i alla samhällsgrupper. Vissa tillhör de mer lågfrekventa läsarna, medan andra tillhör de mer högfrekventa. De som framför allt utmärker sig som lågfrekventa är unga vuxna (15-29 år), låg- och medelutbildade, arbetare och ensamstående. Det finns dock en klar övertäckning mellan dessa grupper. Exempelvis tillhör delar av de unga vuxna även gruppen låg- och medelutbildade, eftersom de ännu inte har hunnit skaffa sig en högre utbildning. Till de högfrekventa läsarna hör så äldre personer, högutbildade, tjänstemän och akademiker, samt gifta och samboende (tabell 1). Fördelningen av grupper inom de låg- respektive högfrekventa morgontidningsläsarna har i stort funnits så länge som undersökningar av den här formen har genomförts.

Resultaten styrker antagandet att benägenheten att regelbundet läsa morgontidningar hänger samman med ekonomiska faktorer. De lågfrekventa läsarna är i många fall ekonomiskt svagare jämfört med de högfrekventa, vilket gör att dessa ibland tvingas välja bort morgontidningen för att ha råd med annat, alternativt väljer ett billigare sätt att anskaffa nyheter. Ett sådant alternativ är gratistidningarna. Om den typen av tidningar räknas in i de lågfrekventa läsarnas tidningskonsumtion, ökar andelen tidningsläsare. Ekonomin är inte den enda faktorn som påverkar benägenheten att läsa morgontidningar. En i många fall relativt svag ekonomisk svag grupp som pensionärer, tillhör dagspressens trognaste konsumenter. Ca 90 procent av dessa läser regelbundet en morgontidning. Faktorer som livssituation och levnadsvanor utgör troligen en minst lika viktig förklaring till olika gruppers läsbeteende.

Som tabell 1 visar är förändringarna i befolkningens läsvanor olika stora beroende på vilka grupper som betraktas. Den totala andelen regelbundna morgontidningsläsare har sakta men säkert sjunkit i vissa grupper, medan den i andra grupper är relativt konstant genom mätperioden. Den tydligaste förändringen syns om man studerar läsning efter ålder. Den lägsta läsnivån återfinns bland åldrarna 15-29 år, där andelen har sjunkit från en högsta nivå på 86 procent år 1987 till 67 procent år 2004. Differensen utgörs här av 19 procentenheter, vilket innebär att gruppen av regelbundna unga läsare har sjunkit med 22 procent de senaste 18 åren. Men också bland 30-49 åringarna är läsnivån relativt låg, jämfört med de mer trogna läsarna i åldrarna 50-85 år. Det är således bland de unga och de yngre medelålders som den största nedgången i morgontidningsläsande återfinns. Invidiver i gruppen 50+ kan däremot karaktäriseras som stabila. Nittioalets nedgång var lägre än för övriga åldersgrupper, och år 2004 är läsnivån densamma som innan krisåren.

Tabell 1 Regelbunden morgontidningsläsning i olika grupper 1986-2004 (procent)

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Diff*	
Totalt	88	90	89	90	88	89	86	82	84	83	78	80	84	85	85	84	83	83	82	12	
<i>Kön</i>																					
Man	90	92	90	92	89	91	88	83	84	84	79	81	84	85	85	83	82	83	83	13	
Kvinna	85	88	88	88	88	88	85	82	84	82	77	78	84	85	85	84	83	83	80	11	
<i>Ålder</i>																					
15-29 år	83	86	83	82	81	82	80	73	72	71	66	67	73	75	74	72	71	72	67	20	
30-49 år	90	91	92	93	90	92	89	83	85	83	78	80	82	84	83	81	80	80	79	14	
50-64 år	91	94	93	92	93	92	91	90	90	93	86	86	91	91	90	90	90	91	89	8	
65-85 år	87	90	90	93	90	91	86	85	89	85	85	86	91	89	91	88	89	90	89	8	
<i>Utbildning</i>																					
Låg	87	-	88	90	89	90	88	83	85	82	81	81	85	86	85	85	83	85	85	9	
Medel	90	-	88	91	90	86	85	82	83	82	77	78	80	83	83	81	81	81	80	14	
Hög	90	-	94	90	88	95	86	82	86	85	79	80	87	86	86	84	84	88	83	16	
<i>Subjektiv klass</i>																					
Arbetare	86	89	87	88	89	86	84	80	82	81	76	76	81	83	82	82	80	80	79	13	
Jordbrukare	84	85	87	89	84	87	90	75	88	87	73	79	87	88	85	78	79	82	76	17	
Tjänsteman	89	92	90	92	92	93	88	88	87	84	83	89	88	88	87	87	87	85	10		
Högre tjänsteman	95	96	96	91	89	93	91	87	89	90	84	88	90	89	91	87	85	90	86	12	
Egen företagare	90	91	89	95	88	92	92	84	82	81	82	84	86	89	88	87	82	88	88	14	
<i>Civilstånd</i>																					
Ensamstående	-	-	-	-	-	-	-	75	77	77	72	73	76	78	79	77	74	76	73	7	
Gift/sambo	-	-	-	-	-	-	-	86	87	86	82	83	88	88	88	86	87	87	86	6	

Kommentar: Urvalet innefattar såväl svenska som icke svenska medborgare i åldrarna 15-85 år. Från och med 1998 inkluderas även läsning av storstädernas gratistidningar i de fall då respondenterna angivit dessa som sin morgontidning. Siffrorna avser läsning av morgontidning minst 5 dagar/vecka och/eller läsning av kvällstidning och eller skriven gratistidning minst 3 dagar /vecka. * Differensen anger största skillnaden genom åren, d.v.s. skillnaden mellan högsta och lägsta uppmätta värdet under åren 1986-2004.

Även faktorer som flyttning spelar roll för vanan att läsa tidningar. Yngre människor tenderar att flytta oftare och längre jämfört med äldre, och mätningar visar att människor som bott mindre än ett år på en ort inte läser tidningar lika regelbundet som personer som bott länge på en och samma ort.⁷ Återigen finns ålderskillnaden med som en påverkande faktor i sammanhanget.

En återkommande fråga är i vad mån skillnader i läsvanor är stabila över tid. Kommer exempelvis de yngre generationerna att ta över de äldre generationernas läsmönster, då de uppnår samma ålder? Att högutbildade tenderar att läsa dagstidningar i högre utsträckning än andra, är inte heller garanti för att även framtidens högutbildade kommer att göra så. Dagens studerande kan under studietiden ha tillskansat sig andra former för att få sitt nyhets- och informationsbehov tillgodosett.

Morgontidningarna är oftast både lättillgängliga och gratis på såväl gymnasier som på högskolor och universitet. Dessutom är Internetanvändningen hög bland dessa grupper, varför tidningsläsning via webben kanske faller sig mer naturligt än att bläddra i en papperstidning vid frukostbordet.⁸ Morgontidningsläsning bygger i stor utsträckning på vana. Möjligen kan det vara så att unga vuxna som inte läser morgontidningar regelbundet i dagsläget, inte heller kommer att göra det då de blir äldre och har skaffat sig mer fasta rutiner.

Tabell 2 Läsning vid olika tidpunkter under dagen, antal lästillfällen och genomsnittlig lästid 1986-2004 (procent, medelvärde och minuter)

	1986	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003 ¹	2004
Före kl 8	61	66	64	63	62	60	58	58	59	57	58	56	56	56	57	55	(53)	59
Mellan kl 8-12	27	27	29	29	29	30	33	31	33	32	33	33	33	37	33	35	(30)	35
Mellan kl 12-17	18	17	15	14	15	16	17	17	17	17	12	13	17	17	17	16	(13)	15
Efter kl 17	46	46	44	44	43	42	41	44	44	41	42	39	43	40	39	41	(29)	40
Genomsnittligt ant. lästillfällen	1,51	1,55	1,51	1,51	1,49	1,48	1,48	1,50	1,52	1,47	1,45	1,42	1,51	1,49	1,46	1,48	(1,24)	1,50
Genomsnittlig lästid (minuter)	29,4	29,6	30,3	29,3	28,3	29,1	28,9	29,8	29,1	28,7	28,8	28,4	30,0	30,1	28,8	29,4	(25,3)	30,5
Antal svar	1523	1545	1495	1476	1474	1765	1733	1607	1659	1646	1568	1682	1672	1758	1754	1774	(1820)	1778

Kommentar: Urvalet innefattar såväl svenska som icke svenska medborgare i åldrarna 15-85 år. Från och med 1998 inkluderas även läsning av storstädernas gratistidningar i de fall då respondenterna angivit dessa som sin morgontidning. Totalt urval bland de som läser morgontidning minst 1 dag/veckan. ¹ 2003 års undersökningen innefattade även en mättekniskt förändring där tidsintervallerna ändrades. Detta har gjort att resultaten för 2003 inte är helt jämförbara med tidigare år, då den ändrade tidsindelningen påverkade både antalet lästillfällen och samlad lästid.

En halvtimme vid frukostbordet

Även tidpunkten för läsning av morgontidningen har förändrats något de senaste åren. Det hör dock till bilden att frågetekniken var en annan år 2003, vilket kom att påverka både antalet lästillfällen och samlad lästid; samtliga siffror för 2003 är betydligt lägre än motsvarande siffror såväl innan som efter detta mättilfälle (tabell 2). Trots detta går det att utläsa vissa mönster i utvecklingen. Det som framför allt är synbart är att eftermiddags- och kvällsläsningen av morgonpress har minskat sedan mitten av åttiotalet. Det tidiga lästillfallet, före klockan 08.00, ligger på ungefär samma nivå som under det tidiga nittiotalet, medan förmiddagsläsningen har ökat något. Det kan i sammanhanget vara intressant att nämna att befolkningens morgonvanor i övrigt har förändrats de senaste tio åren. Man börjar arbeta något senare⁹ och andelen som äter frukost utanför hemmet har ökat. Förvisso äter fort-

farande 81 procent av befolkningen frukost hemma, men vanorna håller på att ändras, särskilt bland unga och storstadsbor.¹⁰ Kanske kan denna utveckling vara en bidragande orsak till att läsmönstret så smått har förändrats.

Den genomsnittliga lästiden har legat relativt konstant på cirka 30 minuter genom hela mätperioden.¹¹ Det kan kanske tyckas märkligt att tiden inte har ökat eftersom tidningarna under samma period har blivit allt tjockare.¹² Å andra sidan har den inte heller minskat, vilket kanske hade förefallit mer naturligt då konkurrensen om mediepublikens uppmärksamhet har hårdnat de senaste åren. Kombinationen av ökad tjocklek på tidningarna och en stabil lästid på trettio minuter, torde rimligen innebära att läsningen idag är betydligt mer koncentrerad än tidigare.

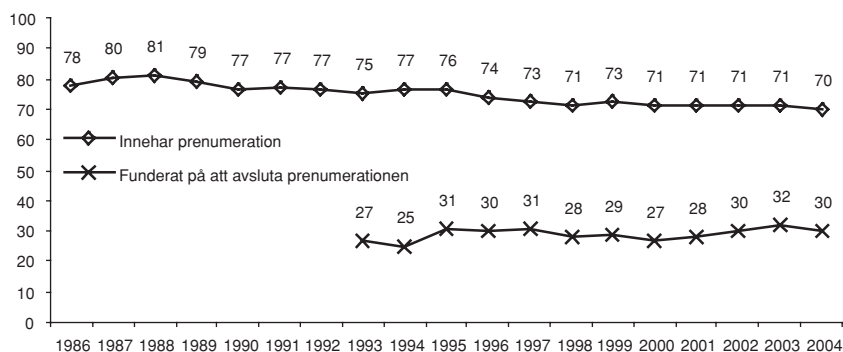
Att ha eller inte ha – om prenumerationsbenägenhet

För dagspressens del ser försäljningsvillkoren olika ut beroende på om det är morgontidningar eller kvällspress som åsyftas. De förstnämnda säljs till större delen genom hushållsprenumerationer, medan de flesta som läser kvällstidningar köper lösnummer. En morgontidning som *Hallands Nyheter* sålde år 2004 knappt 2 procent av upplagan via lösnummer, vilket kan jämföras med *Aftonbladet*, där motsvarande siffra var 95 procent.¹³ De flesta morgontidningsläsarna väljer att läsa tidningen i hemmet, även om andelen som läser på jobbet eller i skolan har ökat de senaste åren.¹⁴ Skillnaderna förefaller naturliga då morgontidningen oftast kan levereras direkt till hemmet, medan kvällstidningen måste köpas i en affär eller liknande. 70 procent av befolkningen mellan 15-85 år har en morgontidningsprenumeration i hushållet (figur 4). Bland de regelbundna läsarna är andelen ännu högre.

Den totala andelen morgontidningsprenumeranter är relativt hög, även om den sedan slutet av 1980-talet har minskat med 11 procentenheter. En första nedgångsperiod inföll åren runt 1990, då andelen hushåll med prenumeration föll från 81 till 77 procent. En andra period inträffade vid mitten av 1990-talet. Under 2000-talets första år tycktes minskningen ha avstannat då siffrorna låg stabilt runt 70-procentsstrecket. 2004 minskade dock andelen något på nytt och siffran är den lägsta noterade någonsin sedan den här typen av undersökningar påbörjades i slutet av sjuttioalet. Huruvida kurvan kommer att falla ytterligare eller stanna på samma nivå får kommande års undersökningar svara på.

Vilka grupper väljer att hålla sig med en morgontidningsprenumeration och vilka väljer att avstå? Den högsta andelen prenumeranter återfinns bland äldre och gifta/samboende individer, medan den lägsta andelen återfinns i hushåll med unga vuxna och ensamstående. Prenumerationsbenägenheten följer i det här fallet mönstret för läsvanorna. Livsmönster och vanor i kombination med ekonomiska förutsättningar är viktiga faktorer i sammanhanget. Eftersom yngre människor oftast inte har lika starkt bundna vanor som äldre, i större utsträckning bor själva och dessutom i många fall även är ekonomiskt svagare än övriga grupper är det inte med nödvändighet lika självklart för dessa att hålla sig med en prenumeration.¹⁵

Figur 4 Prenumeration i hushållet 1986-2004, samt eventuella funderingar på att avsluta prenumerationen (procent)

Kommentar: Urvalet innefattar såväl svenska som icke svenska medborgare i åldrarna 15-85 år. Frågan om varför man funderar på att avsluta prenumerationen infördes först 1993. Kurvan bygger på de som minst någon enstaka gång funderat på att upphöra sin prenumeration.

Frågan om prenumerationsprisets nivå för människors benägenhet att hålla sig med en morgontidningsprenumeration, har i tidigare undersökningar visat sig ha en liten, men i huvudsak underordnad roll i sammanhanget. Det är istället prisökningstakten som påverkar, snarare än ett högt eller lågt prenumerationspris.¹⁶ Men det finns även andra faktorer som spelar in för om man som prenumerant funderar över att säga upp sin tidningsprenumeration. Omkring en tredjedel av de som har en prenumeration i hushållet har vid minst ett tillfälle under det gångna året funderat på att avsluta denna. Siffran har varit relativt konstant de senaste åren, även om det går att utläsa en liten uppgång för de som uppger att de "flera gånger" har funderat på att säga upp prenumerationen. Viktiga faktorer bakom dessa funderingar, är prenumerantens ålder. Den högsta andelen tveksamma återfinns i åldersgruppen 30-49 år, den lägsta andelen bland pensionärer.

Det vanligaste skälet till att man har funderat på att säga upp sin prenumeration har de senaste två åren varit att prenumerationspriset höjts (tabell 3). Dessförinnan var "Allt har blivit så dyrt..." det mest förekommande svaret. Orsaken till att det har skett en förskjutning mellan svaren, hänger samman med den allmänna konjunkturen och upplevelsen av den egna privatekonomiska situationen. I takt med att konjunkturen har svängt uppåt har höjningen av prenumerationspriset tagit över som den vanligaste förklaringen till varför man har funderingar av denna karaktär. Medier som gratistidningar och Internetnyheter kan även ha inverkat på värderingen av prenumerationspriset. Utvecklingen på mediemarknaden har troligen haft betydelse för läsarnas attityder till tidningen och vad en tidning ska kosta. Prenumerationsprisets roll för funderingar på att upphöra med prenumerationen kan då

snarast ses som ett uttryck för huruvida man är *villig* att betala för nyheter och hur mycket dessa i så fall får kosta.¹⁷

Vi lever i ett samhälle där det verkar som att allt fler vill hinna med allt mer inom en begränsad tidsrymd, och tidsbristen har under den senaste tioårsperioden kommit att bli en allt vanligare orsak till varför man som prenumerant funderar på att upphöra med tidningen. Ytterligare ett argument som ökat kraftigt under samma period är att man tycker sig kunna läsa tidningen på Internet istället. I 2004 års mätning kan även noteras en uppgång för alternativet att tidningens innehåll inte är tillräckligt bra, vilket är den högsta andelen under mätperioden. Andelen prenumeranter som anger läsning på arbetsplatsen eller skolan som skäl till funderingar på att säga upp prenumerationen, har legat relativt konstant genom mätperioden, likaså de som anger att de får lokal information från radio och TV. Det är således främst privatekonomiska och mediestrukturella faktorer, som tillsammans med upplevd tidsbrist får en tredjedel av prenumeranterna att tveka om sin prenumeration, inte själva tidningsinnehållet eller dess distribution.

Tabell 3 Skäl till varför man funderat på att upphöra med sin prenumeration 1993-2004 (procent av prenumeranter som funderat minst någon gång på att avsluta sin prenumeration)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2003	2004
Prenumerationspriset har höjts	28	26	31	28	23	20	22	24	27	34	33
Allt har blivit så dyrt att pengarna inte räcker till	45	39	43	42	42	47	31	35	33	24	26
Jag har inte tid att läsa	17	19	19	22	16	21	23	27	21	24	26
Tidningens innehåll är inte tillräckligt bra	17	20	16	18	14	16	17	11	17	19	23
Jag har tillgång till tidningen på arbetet/skolan	15	15	19	15	15	16	17	16	17	16	15
Jag får lokal information i radio och TV	13	13	14	12	14	11	16	15	15	13	13
Jag kan läsa tidningen på Internet	-	-	-	-	2	5	7	10	8	14	12
Tidningsutdelningen har sköts dåligt	6	9	6	6	6	6	11	8	9	13	8
Jag får de nyheter jag behöver från en gratistidning	-	-	-	-	-	-	-	5	-	5	6
Tidningen har bytt till ett format som inte passar mig	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Tidningens politiska linje passar mig inte	6	8	6	5	4	1	4	1	3	5	-
Tidningen har blivit så förändrad	5	6	5	6	4	2	4	4	4	-	-
Tidningen innehåller för mycket annonser	-	-	-	6	4	9	5	9	6	-	-
Jag kan låna av granne/bekant	3	3	2	3	2	2	3	2	2	-	-
Tidningen innehåller för lite annonser	2	2	2	0	3	1	2	1	-	-	-
Jag flyttade från orten	1	1	0	0	1	0	1	1	-	-	-
Jag kan läsa tidningen på kollektiv trafiken	-	-	-	-	-	3	4	6	-	-	-
Annat skäl	-	-	15	9	13	-	-	-	-	-	-
Antal svar	370	319	407	386	393	374	376	343	379	402	414

Kommentar: Urvalet innefattar såväl svenska som icke svenska medborgare i åldrarna 15-85 år. Tabellen bygger på de personer som minst någon enstaka gång funderat på att avsluta sin prenumeration. 2002 ställdes inte denna fråga i SOM-formuläret.

Hittills är det bara prenumeranternas funderingar kring tidningen som har beaktats. Dock är det så att även stora delar av icke-prenumeranterna på ett eller annat sätt tar del av morgontidningar. Omkring en av tio regelbundna morgontidningsläsare har ingen egen prenumeration i hushållet. En tredjedel av dessa uppger att de läser tidningen på jobbet eller i skolan (tabell 4). Köp av lösnummer var fram till millennieskiftet det näst vanligaste anskaffnings sättet, men har de senaste åren passerats av tidningsläsning på Internet.¹⁸ Utvecklingen på mediemarknaden under nittio-tal har därmed bidragit till bitvis förändrade medievanor bland de regelbundet tidningsläsande icke-prenumeranterna, genom att dessa har funnit nya vägar för att få sitt informations- och nyhetsbehov tillgodosett.

Tabell 4 *Icke-prenumeranternas tillgång till en morgontidning 1986-2004 (procent)*

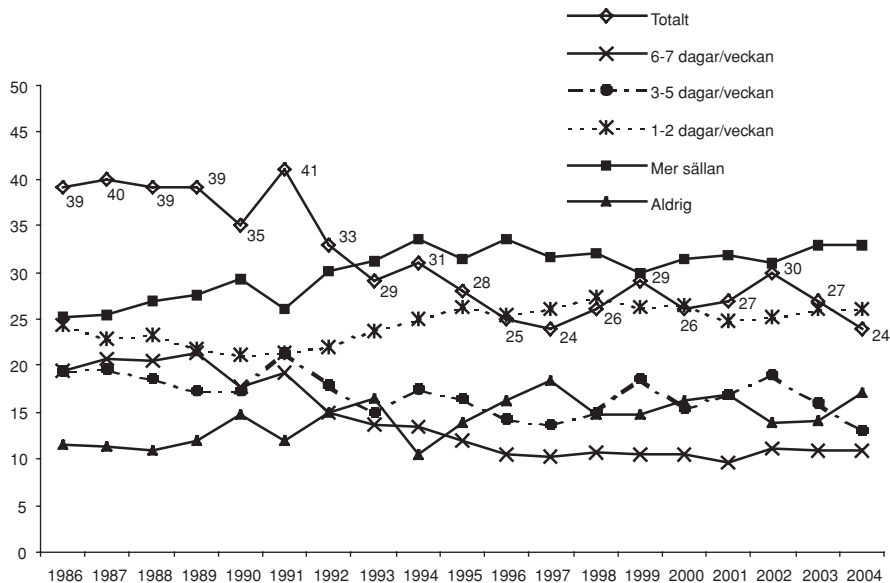
	1986	1988	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Läser på arbete/skola	39	38	32	34	34	36	37	35	36	37	36	36	36	35	33	40	34
Läser på Internet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	5	7	10	11	14	15	15
Läser på kollektivtrafiken	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	11	12	10	11	13	12
Köper lösnummer	-	25	27	41	27	23	27	24	21	17	14	16	16	14	13	13	11
Läser hos bekant/ granne	9	8	8	17	11	12	14	12	11	11	12	11	9	9	10	10	8
Läser på annat sätt	22	8	5	5	8	10	8	12	8	12	8	10	5	6	4	5	6
Lånar av bekant/ granne	6	4	5	8	5	6	7	7	7	7	4	5	5	3	5	4	4
Läser på bibliotek	2	2	3	5	5	5	6	6	5	4	6	8	6	4	4	-	-
Antal svar	357	310	371	363	439	463	397	421	461	477	1026	962	1015	1046	1037	1049	1091

Kommentar: Urvalet innefattar såväl svenska som icke svenska medborgare i åldrarna 15-85 år. Tabellen bygger på de som uppgivit att de inte prenumererar på någon morgontidning. Ett streck (-) innebär att frågan inte ställdes det året.

Kvällspressens läsare

Som nämnts inledningsvis led kvällspressen stora förluster under 1990-talets konjunkturedgång. Som mest förlorade gruppen 38 procent av sina regelbundna läsare. Liksom för morgonpressen kan nedgången förklaras med att allt fler av de regelbundna läsarna har valt att läsa mer sporadiskt. Samtidigt har kvällspressen de senaste åren uppvisat positiva upplagesiffror, inte minst år 2004 då gruppens samlade upplaga steg med drygt 1,2 procent. Det är dock fortfarande långt kvar till åttio-talets lysande siffror.¹⁹

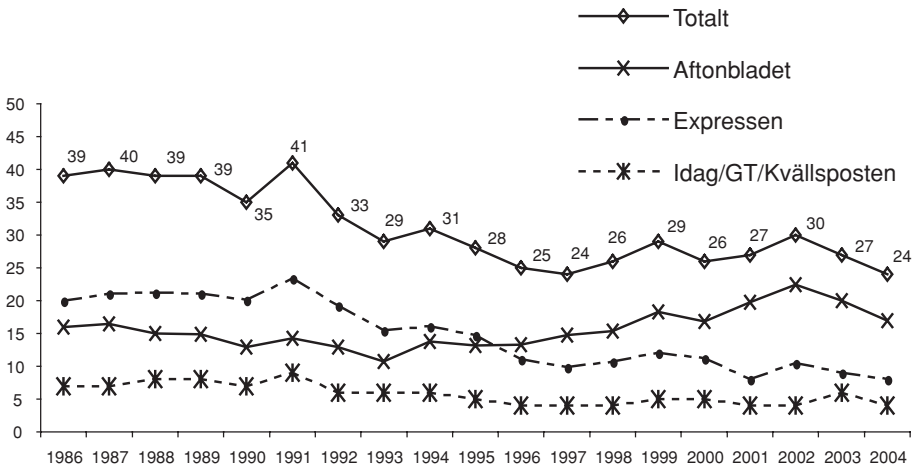
Trots att kvällspressens samlade upplaga visat något ökande siffror de senaste åren, ger mätningar från samma period en bild av att befolkningens benägenhet att läsa kvällstidningar har minskat. 2002 uppgav ca 30 procent att de tog del av någon av de befintliga kvällstidningarna, en siffra som år 2004 har sjunkit till 24 procent.²⁰

Figur 5 Regelbundenhet i kvällstidningsläsning 1986-2004 (procent)

Kommentar: Urvalet innefattar såväl svenska som icke svenska medborgare i åldrarna 15-85 år. Med regelbunden avses läsning minst 3 dagar per vecka.

Som nämnts tidigare är kravet för att en individ ska räknas som en regelbunden morgontidningsläsare, att vederbörande läser en morgontidning minst fem dagar per vecka. För kvällstidningsläsning är siffran något lägre, tre dagar per vecka, ett mått som dock är rimligt sett till genomsnittligt läsmönster.²¹ Efter dessa kriterier har de regelbundna kvällspressläsarna minskat med ca 6 procentenheter sedan 2002, samtidigt som andelen icke-läsare har ökat från 14 till 18 procent det senaste året. Andelen högfrekventa läsare har legat relativt konstant sedan mitten av nittio-talet, så även de lågfrekventa läsarna. Liksom för morgontidningarna är *antalet* läsare mer eller mindre konstant, medan de som läser gör det allt mer sällan. Utvecklingen skiljer sig visserligen sinsemellan tidningarna, där i synnerhet *Aftonbladet* tycks ha tappat regelbundna läsare de senaste åren. Den upplageuppgång som skett inom kvällspressen de senaste åren, syns således inte i de observerade läsvanekurvorna. Huruvida det beror av en slump eller om delar av befolkningen inte vill uppge i hur stor utsträckning de läser kvällstidningar, kan enbart spekuleras i.

Figur 6 Regelbunden kvällstidningsläsning 1986-2004, fördelat på olika tidningar (procent)

Kommentar: Urvalet innefattar såväl svenska som icke svenska medborgare i åldrarna 15-85 år. Med regelbunden läsning avses läsning minst 3 dagar per vecka.

Kvällspressens villkor på mediemarknaden ser annorlunda ut jämfört med morgonpressens. Eftersom de säljs i lösnummer måste de locka läsare varje dag, vilket innebär att man är mer känslig för enskilda händelser i omvärlden. Tidigare års mätningar har kunnat visa att en ökning av läsekretsen ofta hänger samman med ökad lösnummerförsäljning vid specifika händelser.²² Mordet på Olof Palme och prinsessan Dianas död tillhör några av de händelser som kraftigt dragit upp kvällspressens lösnummerförsäljning.²³ Nedgången i de senaste två årens mätningar kan därför tyckas förvånande, med tanke på att 2003 innehöll ett ministermord (Anna Lindh) samt en folkomröstning (EMU), medan 2004 avslutades med Tsunami-katastrofen i Asien. Läsvanekurvan går således i motsatt riktning mot det förväntade. Frågan är dock om nedgången hade varit ännu kraftigare om dessa enskilda händelser inte hade ägt rum, likaså huruvida nedgången är en tillfällighet eller en trendutveckling. Svaret står att söka i kommande års mätningar.

2004 års undersökning visar dock att andelen regelbundna kvällstidningsläsare har sjunkit från en toppnotering på 41 procent år 1991, till en bottennotering på 24 procent hösten 2004 (tabell 12). Det är framför allt män, låg- och medelutbildade, som tillsammans med unga vuxna (15-29 år) och medelålders (50-64 år) regelbundet tar del av kvällstidningar, och det är även i dessa grupper som läsningen har minskat mest, sett över tid. 47 procent av de unga vuxna läste regelbundet kvällstidningar år 1987, vilket kan jämföras med 26 procent år 2004. Även ensamstående har enligt mätningarna minskat sin konsumtion av kvällstidningar

det senaste året. Ekonomiska aspekter, möjligheter att mer eller mindre gratis ta del av nyheter samt ett förändrat tidningsinnehåll, kan vara möjliga förklaringar till varför andelen regelbundna läsare har minskat bland dessa grupper. Ytterligare en stor minskning står att finna bland personer med hög utbildning. Endast 12 procent uppger år 2004 att de läser en kvällstidning minst tre dagar per vecka, vilket är en minskning med 10 procentenheter på bara två år. Vad just denna minskning beror av är dock svårare att bedöma. Den enda grupp som i sammanhanget har ökat sitt läsande är lågutbildade, där andelen regelbundna läsare ligger 3 procentenheter högre än föregående år.

Tabell 5 Regelbunden kvällstidningsläsning i olika grupper 1986-2004 (procent)

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Diff*	
Totalt	39	40	39	39	35	41	33	29	31	28	25	24	26	29	26	27	30	27	24	17	
<i>Kön</i>																					
Man	45	44	42	42	37	45	36	31	34	31	28	27	30	31	29	29	35	29	26	19	
Kvinna	33	37	36	35	33	36	30	26	28	26	22	21	22	27	23	24	26	25	23	16	
<i>Ålder</i>																					
15-29 år	44	47	46	42	38	48	38	29	34	31	25	24	25	32	30	31	36	29	26	22	
30-49 år	40	39	43	41	35	41	34	32	34	30	28	27	25	30	27	28	30	25	23	18	
50-64 år	38	44	33	37	36	39	33	29	28	32	25	24	27	31	27	27	31	31	27	20	
65-85 år	27	28	23	28	29	30	23	20	25	18	18	17	23	21	19	20	23	22	22	13	
<i>Utbildning</i>																					
Låg	41	-	41	43	40	43	39	30	36	32	27	29	31	34	29	30	32	26	29	17	
Medel	42	-	38	39	36	46	33	32	31	31	29	23	27	30	29	30	36	31	26	23	
Hög	23	-	32	25	21	29	22	19	22	19	19	14	15	19	19	19	22	18	12	20	
<i>Subjektiv klass</i>																					
Arbetare	45	46	46	45	41	44	38	35	38	34	29	31	33	37	32	34	36	32	30	17	
Jordbrukare	16	21	16	9	16	29	19	11	7	11	9	12	8	15	16	17	14	15	13	22	
Tjänsteman	39	41	38	38	34	42	29	27	30	28	23	18	22	27	24	22	28	24	19	24	
Högre tjänsteman	19	25	27	25	17	29	18	11	18	12	14	16	16	16	16	16	18	19	15	18	
Egen företagare	43	43	39	44	38	40	36	33	32	28	29	28	28	29	31	30	32	33	29	16	
<i>Civilstånd</i>																					
Ensamstående								27	32	29	24	24	25	30	27	26	29	27	22	10	
Gift/sambo								30	31	28	25	24	26	29	26	27	31	27	25	7	

Kommentar: Urvalet innefattar såväl svenska som icke svenska medborgare i åldrarna 15-85 år. Som regelbunden räknas kvällstidningsläsning minst 3 dagar per vecka. *Differensen anger största skillnaden genom åren, d.v.s. skillnaden mellan uppmätta högsta och lägsta värdet.

På väg mot nya läsvanor?

Det brukar talas om raka kurvor och stabila vanor i samband med befolkningens läsvanor och visst ser dagstidningsläsandet vid en första anblick relativt stabilt ut över de snart 20 undersökta åren. Samtidigt framstår det allt mer som att nittioalets ekonomiska svängningar tillsammans med utvecklingen på mediemarknaden, har bidragit till en uppluckring av stabiliteten i befolkningens tidningsvanor. Till de trognas skara hör fortfarande pensionärer och medelålders, liksom gifta/samboende och högutbildade. Men vad händer då individerna i dessa grupper av naturliga anledningar så småningom försvinner ur tidningarnas prenumerantregister – kommer dagens unga vuxna att överta de äldre generationernas läsmönster? Mycket talar för att svaret är nej.²⁴ Förändrad livsstil och livssituation har ändrat förutsättningarna för hushållsprenumeration och lässituation. Även anskaffnings sättet kan påverkas. Genom ny teknologi och andra distributionsformer kommer dagens unga troligen att ha ett delvis nytt synsätt på hur nyheter ska införskaffas, och kanske framför allt på vad man är villig att betala för dessa.

Att papperstidningen skulle försvinna helt är trots det inte särskilt sannolikt. Dagspressen kommer även fortsättningsvis att vara en viktig källa för informations- och nyhetsförmedling. De senaste årens mätningar har dock visat att de regelbundna läsarna läser allt mer sporadiskt och kanske är det detta läsmönster som kommer att bli det vanligaste sett på längre sikt. Förändrade vanor och behov hos befolkningen ger förmodligen förändrade läsvanor i framtiden, på så sätt att andelen prenumeranter och andelen regelbundna läsare kommer att ligga på en något lägre nivå jämfört med dagens siffror. Försvinna helt kommer dagspressen dock aldrig att göra, dess ställning i samhället är allt för väletablerad för att det skulle kunna ske. Men att en förändringens våg har svept in över Tidningsverige tycks tydligt, även om dess efterverkningar ännu inte fullt ut kan värderas.

Noter

- ¹ TS-boken.
- ² Uppgiften gäller för de tre tidningarna *Expressen*, *GT* och *Kvällspressen*.
- ³ TS-boken.
- ⁴ Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart, 2001.
- ⁵ *World Press Trends 2004*, 2004.
- ⁶ Andersson, 2003b.
- ⁷ Andersson, 2003c; Lithner, Anders, 2000.

- ⁸ Andersson, 2003a.
- ⁹ Statistiska centralbyrån, 2003.
- ¹⁰ Carr, Josefine, 2000.
- ¹¹ Ett undantag finns för år 2003, men även förklaras skillnaden troligen genom den mättekniska förändring som genomfördes det året.
- ¹² Høst, Sigurd och Severinsson, Ronny, 1997; Nilsson, Åsa och Severinsson, Ronny, 2001.
- ¹³ TS-boken.
- ¹⁴ *Mediebarometer 2004*, 2005.
- ¹⁵ Andersson, Ulrika, 2003c; Bergström, Annika, 2002.
- ¹⁶ Hellingwerf, Karin, 1995; Andersson, 2003d.
- ¹⁷ Andersson, 2003d; Bergström, 2002.
- ¹⁸ Se även Bergström, 2005.
- ¹⁹ Hadenius, Stig och Weibull, Lennart, 2003.
- ²⁰ Samtidigt har resultat från andra mätningar visat att kvällstidningsläsningen har ökat. Se exempelvis *Mediebarometer 2004*. Måtten i de båda undersökningarna är dock olika. SOM-institutet mäter vanor och upplagan påverkas av t ex strömläsare som inte fångas upp, eller att läsarna ökar från tre till fem lästa nummer per vecka, vilket i SOM-mätningarna hamnar inom *ett* intervall. Dessutom genomförs SOM-undersökningarna under hösten, medan tidningarnas upplaga räknas på årsbasis. Säsongsvariationer syns därmed inte i SOM-mätningarna.
- ²¹ Wadbring och Weibull, 1996.
- ²² Wadbring och Weibull, 2001.
- ²³ Hadenius och Weibull 2003.
- ²⁴ Nilsson, Åsa 2005.

Referenser

- Andersson, Ulrika (2003a) *Framtidens tidningsläsare*. Dagspresskollegiets PM-serie nr 43. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Andersson, Ulrika (2003b) *Tidningsläsning bland arbetslösa*. Dagspresskollegiets PM-serie nr 44. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

- Andersson, Ulrika (2003c) *Det föränderliga samhället – åldersammansättning, flyttning och hushållsstruktur i relation till tidningsläsare*. Dagspresskollegiets PM-serie nr 45. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Andersson, Ulrika (2003d) *Till vilket pris som helst...? Prenumeranter i förhållande till prenumerationspris*. Dagspresskollegiets PM-serie nr 46. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Bergström, Annika (2002) *Att upphöra med morgontidningsprenumerationen. Om prenumeranters funderingar på att upphöra med morgontidningsprenumerationen och i så fall varför*. Dagspresskollegiets PM-serie nummer 34. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Bergström, Annika (2005) *nyhetsvanor.nu. Nyhetsanvändning på internet 1998 till 2004*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Carr, Josefine (2000) *Nya frukostvanor – dagens första mål flyttar hemifrån*. Mjölklämjandets.
- Hadenius, Stig och Weibull, Lennart (2003) *Massmedier. En bok om press, radio & TV*. Albert Bonniers Förlag.
- Hellingwerf, Karin (1995) "Prenumerationsprisets roll" i Weibull, Lennart och Kratz, Charlotta (red) *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Dagspresskollegiet. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Høst, Sigurd och Severinsson, Ronny (1997) *Avisstrukturen i Norge og Sverige – 1960-1995*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Lithner, Anders (2000) "Alla läser tidningen. Nästan" i Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (red), *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*. Dagspresskollegiet. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Mediebarometer 2004* (2005) *MedieNotiser* nr 1 2005. Nordicom Sverige, Göteborgs universitet.
- Nilsson, Åsa (2005) "Medieanvändningens generationer och livscyklar" i *Mediebarometer 2004*. Nordicom Sverige, Göteborgs universitet.
- Nilsson, Åsa och Severinsson, Ronny (2001) *Trender och traditioner i svensk morgonpress 1987-1999*. Dagspresskollegiet. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Tid för vardagsliv – Kvinnors och mäns tidsanvändning 1990-91 och 2000/01* (2003) *Levnadsförhållanden*, rapport 99. Statistiska centralbyrån.
- TS-boken (löpande)
- Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (1996) "Räckvidd och läsvana 1986-1995. En nivåjämförelse mellan två tidningsläsningsmått" i Carlsson, Ulla (red) *Rapport från 1996 års Mediebarometerseminarium*. Nordicom, Göteborgs universitet.

Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (2001) "Dagspressen står pall" i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Land, du välsignade?* SOM rapport nr 26. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

World Press Trends 2004 (2004) World Association of Newspapers.

TABLOIDISERINGEN – EN KOMPAKT TIDNINGSTREND

JOSEFINE STERNVIK

”Från Ystad till Haparanda, gammal som ung, röd som blå alla tycker att tabloid är det bästa dagstidningsformatet.” (Jonsson, 2005)

Dagstidningsläsarna gillar tabloidformatet (cirka 28 cm bred och 39 cm hög). Det har både tidningsföretagen och andra branschorganisationer slagit fast gång efter annan. *”Läsarna kräver ett mindre tidningsformat”*, har det hetat och bakgrunden till formatövergången sägs främst vara läsarbaserad: *”Vi gör det för läsarnas skull”*. Nu är de bakomliggande skälen till ett formatbyte sällan så enkla och endimensionella. Det finns givetvis flera förklaringar till varför tidningarna byter format. De ser olika ut för olika tidningar och har bland annat att göra med konkurrenssituation, annonsmarknad och ekonomi. Orsakerna till formatförändringarna har dessutom sett olika ut i olika tider. De som bytte format under 1960-talet gjorde det inte på samma grunder som de som idag går över från ett större till ett mindre format.

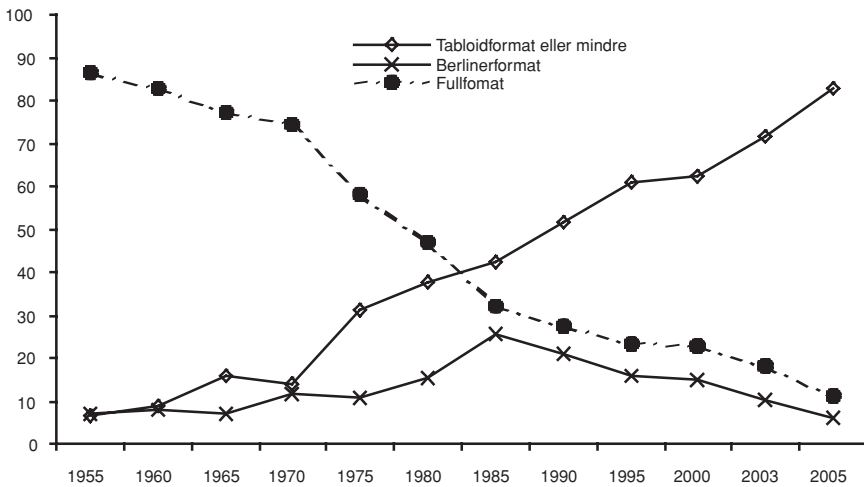
Även om man alltså kan ifrågasätta bakgrunden och de verkliga motiven bakom formatövergångarna går det inte att förneka att de flesta läsare är positivt inställda till att tidningarna går ner i sidformat – men inte alla. Studerar man läsarnas attityder till den egna tidningens formatbyte kan man ganska snart konstatera två saker. För det första att det finns vissa grupperingar bland läsarna i hur man uppfattar den egna morgontidningen i sin nya kostym. För det andra att det finns en tydlig uppfattning om vad som är ett lyckat respektive misslyckat formatbyte. Alla tidningar har inte vunnit lika stort gehör för den nya tidningen då de bytt till tabloidformatet. Jag återkommer strax till detta. Först ska jag inleda med en beskrivning av formatutvecklingen och försöka bena ut vad en formatövergång innebär. Allt för att ge en bakgrund till det som idag kommit att kallas för morgonpressens tabloidisering.

Tabloidiseringen – en långtidstrend

Oavsett vad som drivit på utvecklingen mot tidningarnas allt mer kompakta format och oavsett hur denna övergång uppfattas av läsarna, så är det ett faktum att flera tusen läsare har fått en allt mindre morgontidning under de senaste åren. I oktober 2004 gick de tre största morgontidningarna i Sverige över till tabloidformatet. Efter 2005 väntas omkring 85 procent av de svenska dagstidningarna tryckas i detta format.

Tabloidutvecklingen beskrivs ofta som en ny trend i tidningsbranschen, men i själva verket är det ett gammalt fenomen – åtminstone i vårt land. Att morgontidningarna byter format har skett så länge dessa tidningar funnits och den pågående tabloidiseringsvågen har i det snaraste helt ridits ut. Trenden att allt fler tidningar byter till det mindre tabloidformatet har ägt rum sedan detta format introducerades i modern tid av Expressen 1944 och formatutvecklingen kommer troligtvis inte sluta här.

Figur 1 Tidningsformatens utveckling under de senaste 50 åren (1955-2005, procent)

Urväl: Samtliga dagstidningar i Sverige med en utgivningsfrekvens på minst 1 dag i veckan
Källa: Formatprojektets tidningsdatabas, Dagspresskollegiet.

Sedan mitten av 1900-talet har tabloiderna blivit allt fler. Brytpunkten skedde redan under 1980-talets första hälft. Då blev tabloiderna fler än fullformatstidningarna och om de senaste årens utvecklingstakt för tabloidformatet håller i sig är de större formatens dagar snart räknade.

Utvecklingen beträffande tidningsformat följer inte den traditionella utvecklings- och förändringsprocessen inom tidningsbranschen: tabloidiseringen har till exempel inte genomförts med utländska tidningar som förebilder. Sverige har istället, tillsammans med Norge, gått i täten för utvecklingen mot en allt mer kompakt morgontidning. Inte heller har formatutvecklingen initierats och drivits på av storstadstidningarna som normalt är fallet vid nya trender inom dagspressen. Den tabloidiseringsvåg som vi nu ser slutet på har framför allt startats av de mindre tidningarna.

Lågfrekventa tidningar på landbygden, vanligen andratidningar på konkurrentorter, var de första att byta till tabloidformatet.

Det som är intressant och som gjort att tabloidiseringen kommit upp på agendan de senaste åren är att det under 2000-talet skett ett formatbyte även bland de större dagstidningarna i Sverige. Branschstandarden har ändrats från fullformat (eller broadsheet) till tabloid. Formatfrågan har också blivit högaktuell i övriga Europa och stora delar av västvärlden. Hösten 2003 fick exempelvis de två London-baserade tidningar, *The Independent* och *The Times*, upp omvärldens ögon för tabloidiseringen. De båda kvalitetstidningarnas övergång var att betrakta som en mer eller mindre sensation eftersom tabloidformatet i England vid den här tidpunkten fortfarande ansågs vara lågstatuspress och än idag talar man här hellre om kompaktutgåvor än om tabloider (se t.ex. McMullan & Wilkinson, 2004; WAN, 2004). Men den allt mer kompakta tidningstrenden har alltså sitt ursprung långt bortom London och Storbritanniens gränser.

Tidningsformatets betydelse

Det är inte bara formatmässigt som tidningarna förändrats genom åren. Dagens tidningar skiljer sig ganska mycket från de som utkom för exempelvis hundra år sedan. De har blivit mer läsarvänliga så till vida att innehållet har strukturerats och kategoriserats. Kvalitén har förbättrats på grund av stora framsteg både inom pappersindustrin och tryckbranschen. Färg har blivit standard och bildjournalistiken har fått en lika central plats i tidningen som texten (se t.ex. Sternvik, 2005; Nilsson & Severinsson, 2001).

Vikten av att tidningarna förändras och utvecklas i takt med tiden har ofta poängterats. I Sverige har vi haft en stark tradition med just omdaningar inom pressen, vilket kan vara en förklaring till dagspressens starka ställning i vårt land (Gustafsson, 1996). Å andra sidan har samtidigt tidningarnas brist på modernisering lyfts fram som ett skäl till dagspressens sakta försvagade ställning under det senaste decenniet. Det har ofta framhållits att tidningarna måste anpassa sig *mer* efter sin samtid än vad de hittills gjort. Förutsättningarna för dagstidningen har förändrats radikalt de senaste årtiondena, bland annat i och med ökad mediekonkurrens och människors förändrade livsmönster. Tabloidiseringen beskrivs ofta i dessa sammanhang som tidningarnas räddning. Ett sätt att lösa de svikande läsarna, vinna anonsörer och bemöta den ökade mediekonkurrensen. Men är det verkligen så – är det möjligt att växa genom att krympa?

2004 års samlade resultat från morgontidningsbranschen visar på en fortsatt nedgång för morgonpressen, både sett till upplaga och läsvanor (Andersson, 2005; TS-statistik, 2005). Även de tidningar som bytt format under året, så som t.ex. *Dagens Nyheter*, *Göteborgs-Posten* och *Östersunds-Posten*, uppvisar försvagade resultat. Ändå är de flesta tidningsföretag positiva inför den framtida utvecklingen och många tror att det nya formatet kommer att bli en trendbrytare i den nedåt gående intäkts-

spiralen. Upplagan för enskilda tidningar som bytte format under slutet av 2004 har förvisso i många fall ökat efter formatförändringen, vilket inte syns i 2004-års helårsbaserade tidningsstatistik. 42 000 människor fastnade t.ex. för *Göteborgs-Postens* erbjudande att prenumerera på tidningen i 30 dagar för 30 kronor. Knappt en fjärdedel av dessa övergick sedan till att bli riktiga prenumeranter. 3 000 nya läsare provade *Östersunds-Posten* en månad efter formatövergången och en tredjedel av dessa blev sedan fasta prenumeranter (Marklund, 2005).

Den ökade läsarskaran beror inte sällan på att tidningarna kört stora kampanjer i samband med övergångarna med kraftigt reducerade priser. Fler lockas av en billigare tidning, men priserbjudandena kan givetvis inte förklara allt. Kampanjen som *Dagens Nyheter* körde efter övergången resulterade exempelvis i att tre gånger så många provade tidningen jämfört med motsvarande kampanj 2003. Nyfikenheten kring den ”nya” produkten har också dragit läsare.

Även annonsörerna har fått reducerade priserbjudanden hos de tidningar som bytt format, vilket lett till tappade annonsintäkter i många fall. En helsidesannons i *Göteborgs-Posten* kostar exempelvis idag endast 70 procent av det pris man tog ut för en helsidesannons då tidningen var i fullformat. Enligt tidningarna själva har dock många annonsörer utnyttjat prissänkningen till att antingen öka storleken eller frekvensen på sitt material, vilket gjort att annonsförlusterna i många fall blivit mindre än beräknat. Prissänkningen på annonser är med all sannolikhet också tillfällig. Just nu diskuteras det i tidningsföretagen hur man ska kunna ta betalt av annonsörerna för den ökade räckvidd som tidningen fått efter formatövergången.

En formatförändring kan, som visat, i många fall leda till snabba fördelar för tidningen, men forskning har pekat på att vinsterna inte är långsiktiga. Några studier visar att när nyfikenheten lagt sig och de reducerade priserbjudandena upphört kan de direkta fördelarna knappt skönjas (se t.ex. Khattak, 2005; McMullan & Wilkinson, 2004). Till detta kommer också stora kostnader för tidningsföretagen i samband med övergången då personal ska utbildas och teknik ställas om etc. Å andra sidan kan tidningsföretagen göra diverse besparingar i samband med formatbytet. Nerdragningar på redaktionen i form av minskad personalstyrka samt minskad pappersförbrukning är några exempel på resursbesparingar som tidningar kan förväntas göra i samband med tabloidiseringen. Tendensen har dock de senaste åren varit att tidningarna är mycket försiktiga med sådana åtgärder i ett initialt skede, eftersom man har marknadens ögon på sig.

En formatförändring är inte i sig tillräcklig för att vända de nedåtgående kurvorna. Men därmed inte alls sagt att en formatförändring saknar betydelse för att stärka dagstidningens ställning. Det är upp till hur redaktionen väljer att hantera övergången och det fortsatta arbetet med tidningen som blir avgörande. Det finns exempel på både långsiktigt lyckade och misslyckade formatövergångar. Det bör också nämnas att de fåtal stora morgontidningar i Sverige som fortfarande trycks i fullformat är några av de mest lönsamma tidningsföretagen i dagsläget. Vilken betydelse själva formatet har kan därför diskuteras.

Läsarna och det nya formatet – några huvudtendenser

Exakt vilken roll läsarna spelar i formatövergången är inte självklar. Forskningen pekar åt olika håll. Tidningarnas egna studier visar på en läsardriven övergång medan exempelvis Dagspresskollegiets lokala läsarundersökningar ger en annan bild: läsarna är nöjda med det format den egna tidningen har (se t.ex. Strid & Weibull, 1995). På samma sätt är det inte självklart vad en formatövergång egentligen betyder ur ett läsarperspektiv. Nyfikenheten på en tidning som en dag blir hälften så stor som den varit i kanske hundra år, är självklart ansevärd och lockar läsare i ett initialt skede. Men vilken betydelse har formatet egentligen när nyhetens behag lagt sig?

Det finns många studier av vilka egenskaper som läsarna bedömer som mest viktigt hos morgontidningen (se t.ex. Bogart, 1989; Weibull, 1983; McGregor, 1977). Ett klart mönster är att saklighet och opartiskhet prioriteras men också att etiska hänsyn värderas mycket högt (se t.ex. Börjesson & Weibull, 1995). Det är samma mönster som visar sig i den tidserie som genomförts inom ramen för SOM-institutets årliga mätningar (se t.ex. Antoni 2003; Hellingwerf, 2000; Jansson, 1997; Severinsson, 1991). Två saker är framförallt viktiga ur formatsynpunkt. För det första: tidningarnas format är inte lika viktigt som dess innehåll och andra praktiska egenskaper som förenklar läsningen. För det andra: formategenskaper har blivit allt viktigare de senaste åren.

Tabell 1 *Bedömning av viktiga egenskaper hos morgontidningen 1998, 1999, 2000, 2002 och 2004 (%)*

	1998	1999	2000	2002	2004
Tillförlitlig [nyhetsbevakning]	96	97	96	-	96
Lätt att hitta i	86	86	89	92	92
Kommer i tid på morgonen	86	87	85	89	87
Är lättläst	77	77	81	-	82
Har ett lagom stort [sid]format	-	-	-	71	76
Har lagom långa artiklar	-	-	-	-	74
Har något läsvärt på varje sida	-	-	-	76	70
Har en modern form	51	50	55	-	-
Har ett modernt format	-	-	-	55	68
Har flera olika sektioner	-	-	-	-	48
Har en bra nyhetstjänst på Internet	-	-	-	27	29
Antal personer [genomsnitt]	1446	1453	1489	1440	1390

Kommentar: Frågan har skiljt sig något åt från år till år i avseende vilka egenskaper som läsarna kunnat bedöma. Då uppgift saknas i tabellen ovan har denna egenskap ej ingått i frågan det året.

Urval: Svenska och icke-svenska medborgare mellan 15 och 85 år som angivit att de läser tidningen minst 1 dag i veckan.

Källa: Riks-SOM 1998, 1999, 2000, 2002, 2004

Att tidningen har en tillförlitlig nyhetsbevakning, att den kommer i tid på morgonen och att den är lätt att hitta i, hamnar i topp, medan mer form- och layoutmässiga egenskaper ligger lägre och Internetsatsningen hamnar i botten.

Hur viktigt man bedömer de olika egenskaperna hänger till stor del samman med i vilken utsträckning man tar del av en morgontidning. I princip kan man säga att regelbundna läsare bedömer samtliga egenskaper viktigare än oregelbundna läsare – med ett undantag: Internetsatsningen. Bakom detta finns en åldersfaktor. De äldre är generellt sett mer frekventa morgontidningsläsare än de yngre och Internet bedöms inte helt oväntat mer viktigt av de yngre, eftersom det främst är dessa som utnyttjar denna tjänst.

Även om formatet inte anses vara den viktigaste egenskapen hos en morgontidning, tenderar den att få allt större betydelse. Att tidningen ”har ett modernt format” är den enskilda egenskap som ökat mest sett till viktighetsbedömningen, låt vara att det bara finns två mätpunkter. Även vikten av att tidningen ”har ett lagom stort sidformat” har ökat och bedöms nu till och med viktigare än att tidningen ska ha ”något läsvärt på varje sida”. Man kan anta att formatets ökade betydelse till stor del beror på den mediala uppmärksamhet som de senaste årens formatbyten fått. Det allt mer utsuddade sambandet mellan tabloidformatet och kvällstidningsjournalistiken har troligen också bidragit till en mer liberal inställning. Det finns numera en någorlunda utbredd vetskap om att det faktiskt går att göra morgontidningar i ett mindre format utan att de automatiskt måste bli sensationsinriktade och få en utpräglad kvällstidnings karaktär.

Ett byte av sidstorleken innebär givetvis stora förändringar för den enskilde tidningen. Tidningen måste redigeras på ett annat sätt och innehållet måste anpassas efter den nya ramen. Det går till exempel inte att få plats med lika många artiklar och notiser på en hälften så stor sida. I många fall tenderar ett formatbyte också att vara ett tillfälle att se över tidningen i övrigt, i fråga om både innehåll och form. Själva bytet av sidstorleken blir då endast en aspekt av tidningens omdaning.

Under 2004 bytte ett flertal morgontidningar sidstorlek. Flertalet av dessa gick från fullformat till tabloid. Kostymen blev därmed hälften så stor. De flesta läsare vars morgontidning bytt format under året som gått verkar tycka att den egna tidningen förändrats till det bättre. De senaste åren har det i SOM-undersökningen ställts frågan om man upplever att den egna morgontidningen blivit bättre eller sämre jämfört med för ett år sedan. Betraktar man den frågan i relation till huruvida den tidning man läser bytt format kan man se tydliga skillnader. Betydligt fler morgontidningsläsare anser att tidningen förändrats till det bättre då tidningen bytt format.

Ungefär en fjärdedel av svarspersonerna läser en morgontidning som under de senaste 12 månaderna har bytt format. Nästan två femtedelar av dessa tycker att tidningen har blivit bättre under det senaste året. Resultatet bygger i och för sig endast på cirka 300 svarande men de stöds av flera andra undersökningar med betydligt större underlag.¹ Exakt samma frågor har ställts och vissa genomgående mönster i attityderna till tidningar som bytt till tabloidformatet går att skönja.

Tabell 2 *Bedömning om den egna morgontidningen blivit bättre eller sämre jämför med ett år sedan, fördelat på de vars tidning bytt format respektive inte bytt format de senaste 12 månaderna (%)*

	Tidningen har inte bytt format	Tidningen har bytt format	Differens
Bättre	18	38	+20
Samma	73	49	-24
Sämre	9	13	+4
Summa procent	100	100	
Balansmått	+9	+25	
Antal personer	1101	304	

Kommentar: *Differensen* anger skillnaden mellan de vars tidning inte bytt format och de vars tidning har bytt format de senaste 12 månaderna. *Balansmålet* anger skillnaden mellan de som angivit att tidningen blivit "bättre" och de som angivit att tidningen blivit "sämre".

Urval: De som angivit att de läser tidningen minst 1 dag i veckan.

Källa: Riks-SOM 2004

Tabloid – mer än bara ett format

För bara något decennium var det otänkbart att de större morgontidningarna skulle byta till det mindre tabloidformatet, eftersom både läsare och annonsörer motsatte sig detta bland annat på grund av de föreställningar som var inbyggda i tabloidtidningen. Idag är det – annonsmässigt sett – en fördel att vara tabloid, eftersom detta format numera är branschstandard och underlättar annonsörernas beslut. Även från läsarsynpunkt ser det annorlunda ut då introduktionen av gratis-tidningar som *Metro* och nischade tidningar av typen *Dagens Industri* omkullkastat många av föreställningarna och banat vägen för de "seriösa tabloiderna". Utomlands, t.ex. i Storbritannien, har utmaningen i detta avseende varit betydligt större. Där kan formatet fortfarande ge vissa associationer till sensationsjournalistik, men studier visar ändå att de flesta läsare ser många fördelar med tabloidformatet (Strid och Weibull, 1995; McMullan & Wilkinson, 2004; Khattak, 2005; WAN, 2004).

I SOM-undersökningen 2004 fick de läsare vars morgontidning bytt format ta ställning till i vilken grad man instämde i olika påståenden om morgontidningen om man jämförde tidningen med innan formatbytet. Den övervägande bilden är att man upplever att tidningen blivit mer lätthanterlig samt lättare och roligare att läsa.

Generellt sett är alltså en majoritet av läsarna positivt inställda till den "nya", mindre morgontidning som de får hem i sin brevlåda. Den är bekvämare att hantera, lättare att hitta i och har i viss mån även ett mer läsvärt innehåll. Men det är också uppenbart att den traditionella kopplingen mellan tabloidformatet och kvällstidningsjournalistiken fortfarande lever kvar i viss mån, även om den troligen suddats ut en hel del under de senaste åren.

Tabell 3 Omdöme om den egna morgontidningen 2004 jämfört med innan tidningen bytte format (medelvärde, standardavvikelse)

	medelvärde	standardavvikelse
Bekvämare att hantera	4,2	1,13
Är lättare att hitta i	3,5	1,29
Roligare att läsa	3,3	1,32
Innehåller mer annonser	2,9	1,39
Har ett mer läsvärt innehåll	2,9	1,21
Innehåller mer kvällstidningsjournalistik	2,4	1,21
Mindre tydlig text	2,2	1,30
Innehåller färre nyheter	2,2	1,17
Blivit mer yttlig	2,1	1,25
Sämre överblick	2,1	1,28
Genomsnitt	2,8	1,26
Antal personer (genomsnittligt antal)	284	284

Kommentar: Tabellen anger medelvärde och standardavvikelse för graden av instämmande i de olika påståendena om den egna morgontidningen (5-gradig skala där "instämmer helt" motsvarar värde 5 och "instämmer inte alls" motsvarar värde 1).

Urval: De som angivit att de läser tidningen minst 1 dag i veckan och vars morgontidning bytt format de senaste 12 månaderna.

Källa: Riks-SOM 2004

Läsarna är relativt överens om att morgontidningen i tabloidformatet är lättare att hantera och att den *inte* innehåller färre nyheter i jämförelse med innan formatbytet. Däremot är man mer oeniga om huruvida det verkligen är så att tidningen innehåller flera annonser efter formatbytet och huruvida tidningen blivit roligare att läsa samt om den i själva verket har fått mindre text.

Det finns vissa tydliga grupperingar bland läsarnas bedömningar av morgontidningen. Tidigare studier har framförallt pekat på två skiljelinjer i läsarnas attityder till tidningarnas byte av tidningsformat (se t.ex. Strid & Weibull, 1995; Khattak, 2005; McMullan & Wilkinson, 2004). För det första har man påvisat en *könsdimension*. Kvinnor är mer positivt inställda än män till att tidningar byter från full- eller berlinerformat till tabloidformat. För det andra har man också urskiljt en tydlig *åldersdimension*. Yngre är i större utsträckning än äldre positiva till tabloidformatet. Framförallt är det ungdomar och unga människor under 30 år som tycks lockas av den mindre tidningen.

Att det är just dessa grupper som tilltalas av tabloidformatet framhålls ofta som ett starkt skäl till att byta till just detta format. Unga människor är en underrepresenterad grupp i tidningsläsandet, som framförallt domineras av äldre män och kvinnor (se t.ex. Andersson, 2005). Det är också en strategiskt viktig grupp sett till dagspressens framtid. Det är till exempel viktigt att locka unga människor in i

tidningsläsandet så att de etablerar denna vana. Kvinnor är dessutom en köpstark grupp som kan antas locka fler annonsörer och framförallt nya grupper av annonsörer till tidningarna (Khattak, 2005; Bokelund, 1995; Solomon, Bamossy & Askegaard, 1999).

Läsarnas bedömning uttrycker inte bara en värdering av enskilda kategorier utan även en mer allmän syn på förändring i format. En så kallad explorativ faktoranalys har använts i syfte att skilja ut dimensioner i läsarnas bedömning av morgontidningar som bytt format under året. Det kan då tydligt urskiljas såväl positiva som negativa dimensioner bland läsarna. I princip kan man tala om tre läger; de som är positiva till den lilla tidningen och som tycker att den både är lättare och roligare att läsa (förändringspositiv), de som tycker att tidningen blivit svårare att läsa (formnegativ) och de som tycker att tidningens journalistiska kvalitet blivit sämre (innehållsnegativ). Poängen är inte att det finns fler kritiska dimensioner än positiva, eftersom den positiva dimensionen är betydligt större än de båda negativa tillsammans. Det som är intressant är att det bland kritikerna finns en *förmin*riktad och en mer *innehålls*riktad dimension. Den förra dimensionen utgörs av de vars vana att läsa morgontidningen störts på grund av dess nya form; de hittar inte lika lätt och känner inte längre igen sig. Den senare är de som fortfarande kopplar samman tabloidformatet med tabloidjournalistiken och som menar att innehållet i tidningen förändrats och blivit mer likt kvällstidningarna och mer ytlig i förhållande till innan.

Tabell 4 Dimensioner i läsarnas omdömen om den egna morgontidningen 2004 jämfört med innan formatbytet (faktorladdningar)

	Förändrings- positiv	Form- negativ	Innehålls- negativ
Roligare att läsa	,862	-,096	-,060
Har ett mer läsvärt innehåll	,855	,096	,138
Är lättare att hitta i	,781	-,316	-,067
Bekvämare att hantera	,472	-,318	-,291
Mindre tydlig text	-,035	,911	,075
Sämre överblick	-,170	,809	,289
Innehåller mer annonser	-,266	,599	,419
Innehåller mer kvällstidningsjournalistik	,027	,132	,815
Blivit mer ytlig	-,125	,098	,799
Innehåller färre nyheter	,059	,315	,690
Förklarad varians: (%)	37	21	10
Antal personer (genomsnittligt antal): 284			

Kommentar: Faktorlösning enligt Kaiser kriterium. Varimaxrotering.

Urval: De som angivit att de läser tidningen minst 1 dag i veckan och vars tidning bytt format de senaste 12 månaderna.

Källa: Riks-SOM 2004

Analyserar man de olika dimensionerna kan man se att resultatet inte helt stödjer den tidigare forskningen. Det finns visserligen en tydlig könsaspekt i hur man bedömer morgontidningar som bytt format. Den förändringspositiva dimensionen är framförallt kopplad till kön. Det är kvinnor som är mest positiva, medan de mer negativa dimensionerna – och då främst de formnegativa – företrädesvis utgörs av män.

Åldersdimensionen är däremot mindre tydlig och betydligt mer komplex. Det är inte så att de yngre läsarna framför allt går att placera in i den förändringspositiva dimensionen. Åldersgrupperna är spridda över de olika dimensionerna. Vad man däremot kan se är att det finns en skillnad mellan äldre och yngre läsare i vad man uppfattar som positiva respektive negativa omdömen. Gör man en faktoranalys av enbart de unga tidningsläsarna (15-29 åringar) vars tidning bytt format de senaste 12 månaderna, blir dimensionerna något annorlunda. De yngre som anser att tidningen innehåller mer kvällstidningsjournalistik och som tycker att tidningen blivit mer ytlig, menar samtidigt att tidningen har fått ett mer läsvärt innehåll. De går alltså inte att tala om en innehålls*negativ* dimension bland de unga läsarna, utan snarare om en innehålls*positiv*. Må vara att urvalet blir ganska litet, men resultatet är genomgående även i de andra studier som undersökt fenomenet.

Materialet ger också en antydning om att vanan att läsa morgontidning spelar in i bedömningen av tidningen. De med stark tidningsvana, det vill säga de som läser tidningen så gott som dagligen, anser att tidningen blivit mer svåröverblickbar och innehåller mer annonser. De placerar sig främst i den formnegativa dimensionen. Detta hänger troligtvis samman med att man inte känner igen sig i den nya tidningen. Det är svårare att hitta och få en överblick eftersom man inte hunnit vänja sig. De mer sporadiska läsarna är företrädesvis innehållsnegativa. De tycker att tidningen innehåller mer kvällstidningsjournalistik och att den blivit mer ytlig. I princip kan man säga att ju mindre dagar i veckan man läser en morgontidning desto mer korrelerar man med denna dimension. Fördomarna kring tabloidformatets koppling till journalistiken tenderar således delvis att vara kopplat till tidningsläsning.

En annan intressant aspekt som kommit fram – och som även flera andra studier pekar på – är att läsarnas attityder till stor del beror på tidningarna själva och hur de väljer att hantera formatövergången. Relationen mellan de positivt och de negativt inställda dimensionerna varierar från tidning till tidning. Detta ger en antydning både om tidningens publik och hur väl de lyckats få med läsarna i övergången. De tidningar som bytte format under förra året agerade i flera fall på olika sätt i fråga om hur man hanterade formatövergången. Erfarenhetsmässigt tycks det vara en fördel att noga se över hela tidningen i samband med tabloidiseringen och lägga om både journalistik och layout efter det nya formatet, istället för att ”trycka ner” fullformatstidningen i en hälften så stor kostym.

Tabloidisering utan betydelse?

Sverige har, tillsammans med Norge, gått i täten för de allt mer kompakta morgontidningarna. Tabloidtrenden är ingen nyhet i vårt land, men utvecklingen har de senaste åren fått stor uppmärksamhet i samband med att flera av de största morgontidningarna bytt format både här i Sverige och internationellt.

Läsarmässigt finns det både bra och dåliga tänkbara framtidsscenarioer som tabloidformatet kan tänkas medverka till – direkt eller indirekt. Om man hårdrar det kan det handla om såväl dess framtida överlevnad som dess undergång. Med tanke på att kvinnor och i viss mån också de unga läsargrupperna visat sig mer positiva till morgontidningen då den blivit i tabloidformat är det exempelvis fullt möjligt att tidningarnas formatbyten, dels öppnar för nya läsare, dels förhindrar att unga läsare hoppar av tidningsläsandet. Den kompakta morgontidningen kan bli ett massmedium som både form- och innehållsmässigt attraherar kommande generationers läsare och banar vägen för en stark morgontidning även i framtiden.

Å andra sidan kan man också tänka sig det motsatta scenariet där formatövergången bidrar till den traditionella morgontidningens undergång. Ett förändrat tidningsformat innebär en förändrad tidning – inte bara sett till storleken. Kortare artiklar är exempelvis ett måste för att rymmas i tidningen och i flera fall kommer troligen också formatbytet att innebära färre artiklar eftersom tidningarna sällan kompenserar de förlorade sidutrymmet med motsvarande antal sidor. Risken finns att den traditionella morgontidningen urholkas och tappar de sedvanliga läsarna. Satsning på unga människor innebär en tidning som dagens läsare inte känner igen sig i och tappar intresset för. Om de köpstarka grupperna försvinner till andra nyhetsmedier kommer också annonsörerna att göra det. Morgonpressen har då undergrävt sin egen existens.

Det finns många möjliga framtidsscenarioer, men hur troliga är de i själva verket och vilken roll spelar egentligen tabloidformatet? Att formatövergångarna är förknippade med diverse attityder av olika slag är inte så konstigt. De flesta läsare vars tidning bytt format under året som gått är dock positivt inställda till den ”nya” tidningen. Framför allt tycker man att tabloiden underlättar läsningen genom att tidningen blivit mer lättillgänglig i olika avseenden. Men kan en positiv attityd leda till ett förändrat beteende i form av en tidningsläsarvana? Vanan att läsa en morgontidning har visat sig vara oerhört stark. Det krävs mycket för att den ska förändras och många aspekter påverkar ett sådant beteende. Dagens Nyheter pekar exempelvis på hur deras kanske största läsarskara; den äldre generationen och framförallt män, är missnöjda med det nya tidningsformatet, vilket dock inte kommer leda till att de slutar prenumerera.

Det finns mycket som tyder just på att ett förändrat tidningsformat i sig inte är någon avgörande faktor för dagspressens framtid. Mycket talar för att flertalet av dem som valt att stå utanför tidningsläsandet kommer att stå kvar där oavsett tidningens format. På sikt är det inte troligt att formatet i sig kommer leda till ökade

intäkter, även om det kortsiktigt tenderar att ge en del fördelar i form av nya läsare. Å andra sidan är det heller knappast troligt att formatbytet kommer att innebära färre läsare eller tappade annonsintäkter. Ett byte av sidstorleken är inte heller nödvändigtvis sammankopplat med en förändrad journalistik där förenkling och sensation står i centrum – det kan vara det, men det behöver inte vara det.

Vilka effekterna av morgontidningarnas tabloidisering blir, är med andra ord mycket upp till tidningarna själva – det visar både erfarenheter och dagens forskning. Men ur ett läsarperspektiv är det svårt att tro att det på lång sikt kommer att innebära speciellt mycket. En sak som dock är säker är att tabloidiseringen kommer att ersättas av en annan trend. Exakt hur denna kommer att se ut och vilken betydelse den kommer att få återstår att se.

Noter

- ¹ Exakt samma fråga om läsarnas omdöme om den egna morgontidningen jämfört med innan formatbytet är ställd i både Väst- och Syd-SOM-undersökningarna. I dessa undersökningar har sammanlagt 3286 personer utgjort basen.

Referenser

- Andersson, Ulrika (2005) "Mot nya Läsarvanor?". Ur Holmberg och Weibull (red.) *Lyckan kommer, lyckan går*. SOM-rapport nr. xx. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Antoni, Rudolf (2003) "Press på dagspressen" Ur Holmberg och Weibull (red.) *Fåfångans marknad*. SOM-rapport nr 33. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Bogart, Leo (1989) *Press and Public. Who Reads What, When, Where and Why in American Newspapers*. Second Edition. Lawrence Erlbaum Associates (LEA), Publishers, London.
- Bokelund, Christina (1995) *Tidningsstunden är min, bara min*. Om kvinnors konsumtion av populärpress och andra medier. Informations- och massmediegruppen, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet.
- Börjesson, Britt och Weibull, Lennart (1995) *Publicistiska Seder. Svensk presstetik i teorin och praktik 1900-1994*. Svenska Journalistförbundet, Tidens förlag, Stockholm.
- Hellingwerf, Karin (2000) "Viktiga egenskaper hos dagspressen". Ur Wadbring och Weibull (red.) *TRYCKT. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*. Dagspresskollegiet, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Jansson, André (1997) *Tidningsvärden i morgon och kvällspress*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

- Jonsson, Jonas (2005) ”Tabloid sänker kostnaderna”. Artikel i *Dagens Industri* den 9/2-2005.
- Gustafsson, Karl Erik (1996) *Dagspressen i Norden. Struktur och ekonomi*. Studentlitteratur, Lund.
- Khattak, James (2005) *The Bottom Line of Broadsheet-to-Compact Format Change. Why Do It, How to Deal With Advertising, How Consumers React*. INMA , International Newspaper Marketing Association, Dallas, USA.
- Marklund, Mikael (2005) ”Plus för nya Tabloider. Upplagan ökar. Annonsintäkterna intakta.” Artikel i *Pressens Tidning* nr. 2. Stockholm.
- McGregor, OR (1977) *Attitudes to the Press. A Report by Social and Community Planning Research*. Research Series 3. Royal Commission on the Press. Her Majesty’s Stationery Office, London.
- McMullan, Dawn & Wilkinson, Earl (2004) *Does Size Matter for Newspapers? The Trend Toward Compact Formats*. INMA , International Newspaper Marketing Association, Dallas, USA.
- Nilsson, Åsa & Severinsson, Ronny (2001) *Trender och traditioner i svensk morgonpress 1987-1999*. Dagspresskollegiet, Institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet.
- Severinsson, Ronny (1991) *Bedömning av viktiga egenskaper hos morgontidningen*. PM nr 14. Dagspresskollegiet, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Solomon, Michael, Bamossy, Gary and Askegaard, Søren (1999) *Consumer Behaviour. A European Perspective*. Prentice Hall Europe, London.
- Sternvik, Josefine (2005) ”Form och innehållstrender i dagspressen. Dagens Nyheter under 1900-talet” Ur *Presshistorisk årsbok 2005*. Presshistoriska föreningen, Stockholm.
- Strid, Jan och Lennart Weibull (1995) ”Tidningsformatets roll.” Ur Weibull och Kratz (red.) *Tidningsmiljöer Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Dagspresskollegiet, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- TS-statistik* (2005)
- WAN (2004) *New Designs, New Formats. Shaping the Future of Newspaper. Analysing Strategic Developments and Opportunities in the Press Industry*. Strategic Report volume 3 N° 3 juni 2004. WAN, World Association of Newspapers. Paris.
- Weibull, Lennart (1983) *Tidningsläsning i Sverige. Tidningsinnehav, tidningsval, tidningsvanor*. Liber förlag, Stockholm.

MEDIER ELLER INNEHÅLL?

ÅSA NILSSON OCH LENNART WEIBULL

Medieutbudet i början av 2000-talet är större än någonsin. Typiskt för beskrivningar av medieområdets expansion är betoningen av mängden av medier, antalet mediekanaler och de senaste tekniska nyheterna. Mindre ofta har det handlat om själva innehållet – vilken typ av innehåll har expanderat i och med mediasystemets förändring? I debatten har det slentrianmässigt talats om mediernas kommersialisering eller uttryckts värderingar i stil med 'underhållning till döds' (Postman, 1986). Sällan har diskuterats på vilket sätt medieinnehållet förändrats genom volymökningen (t. ex. genom tv-sändningarnas förlängning över dygnet), tillkomsten av nya kanaler (t. ex. på radioområdet) och framväxten av nya medieteknologier (t. ex. internet). En annan förbisedd aspekt gäller hur beroendeförhållanden mellan medier påverkat och påverkar mediernas innehållsprofil. Och i stort sett ingen har ställt frågan i vad mån publikens innehållspreferenser inom respektive medium påverkats av utbudsförändringarna. Det är den senare frågeställningen som särskilt intresserar oss.

Forskning om människors medieanvändning, baserad på mediasamhället under 1960- och 1970-talen, har ofta dragit slutsatsen att dagspressen främst används som ett informationsmedium i bevakningen av vår omvärld, att televisionen är ett underhållningsmedium men där också nyheter spelar en viktig roll, medan radion i huvudsak fungerar som en ljudtapet men också som ett uppdateringsmedium (jfr. Wright 1959; Shibutani 1966; Stephenson 1967; Lundberg & Hultén 1968). Karakteristiskt för denna forskning har varit att den betonat funktionen hos medieanvändningen snarare än faktiska innehållspreferenser. Men senare tillkom också denna inriktning i studier av dagspress (Schyberger 1965; Weibull 1983) och radiotv (Radio-TV möter publiken, 1972). Däremot har relativt få undersökt sambanden mellan innehållspreferenser i olika medier (jfr. dock Sepstrup, 1976).

I dag är medieutbudet ett annat än på 1970-talet. Dagens medier erbjuder tillsammans ett innehåll vida större än vad den enskilde individen kan sätta sig in i under en hel livstid. Det finns synnerligen gott om möjligheter att välja och vraka bland ämnen och presentationsformer, alltefter individuella intressen och behov (jfr. Becker & Schönbach 1989; Bjur 2005). Mot denna bakgrund har vi ställt oss den grundläggande frågan i vad mån innehållspreferenser i dagens mediasamhälle är mediebundna eller ej. Syftet är avgränsat till att studera hur publiken uppger sig ta del av ett antal olika innehållskategorier i morgonpress och tv, och på denna grundval analysera förhållandet mellan innehållspreferens och medium. Underlaget är frågor som forskningsprogrammet *Dagspresskollegiet* ställt i olika SOM-undersök-

ningar sedan 1986. Jämförelsen i detta sammanhang är dock begränsad till 2004 års Riks-SOM-undersökning.

Innehållspreferenser i morgonpress och television

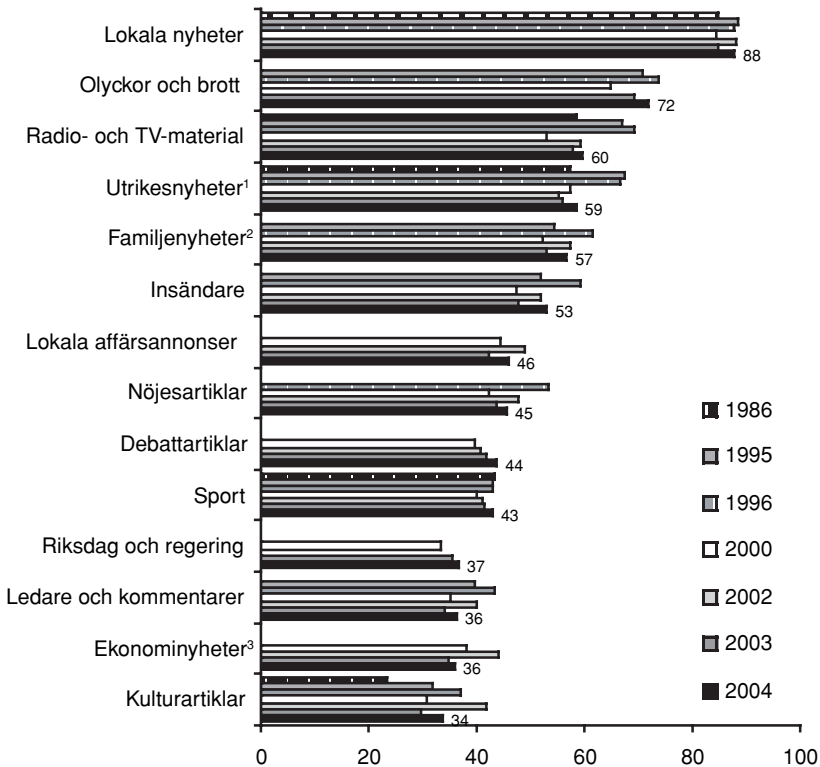
Det är välbekant att olika medier tenderar att attrahera olika grupper av människor. Tv har störst spridning härvidlag: tittar på tv gör såväl unga som gamla, kvinnor som män, lågutbildade som högutbildade, människor med intresse för ”finkultur” liksom de som hellre tar del av ”populärkultur”. En genomsnittlig dag är det bara 15 procent av Sveriges 9–79-åringar som *inte* ser på tv (Nordicom-Sveriges Mediebarometer 2004). Morgontidningen representerar ett i jämförelse mer publiknischat medium, med ett i första hand lokalt inriktat innehåll. En central faktor i sammanhanget är åldern: små barn är inte mycket till morgontidningsläsare, en del börjar läsa när de närmar sig ungdomsåren, men störst andel läsare har vi bland medelålders och äldre (Nilsson 2005, s. 119f.). Vidare tenderar sådant som utbildning och lokal förankring att spela in i sammanhanget (jfr. Ulrika Anderssons kapitel i denna volym). Men totalt sett läser ändå 71 procent av svenska folket (9–79 år) en morgontidning en genomsnittlig dag (Nordicom-Sveriges Mediebarometer 2004).

En tv- eller morgontidningsvana är en sak, vilket innehåll man väljer att läsa eller titta på en annan; såväl televisionen som morgontidningen har en stor ämnesbredd. Vad man väljer att ta del av är kanske ibland också det som gör att man alls knäpper på tv:n eller prenumererar på en morgontidning. När det gäller den lokala morgontidningen är det lokala nyhetsmaterialet det utan konkurrens mest lästa innehållet; 2004 är det 88 procent av morgontidningsläsarna som läser åtminstone ganska mycket av detta material (figur 1). Olyckor och brott, ett i huvudsak lokalt orienterat innehåll, är ämnen som lockar nära tre av fyra läsare; därefter i rangordningen följer radio- och tv-sidorna, utrikesmaterialet, familjenyheter och insändarna, som drygt hälften uppger att de läser åtminstone ganska mycket av. Tidningsläsningens innehållsinriktning ur detta perspektiv har förhållit sig mycket stabil de senaste tio åren, och även i ett längre perspektiv förefaller läsarnas innehållspreferenser relativt likartade (Weibull 1983, s. 290ff.). Likaledes har människors bedömning av vad som är viktigt tidningsinnehåll bara marginellt förändrats under det senaste kvartseket (Strid 2004).

Ifråga om tv-tittandet är nyhetsprogram vad som utan konkurrens fångar flest frekventa tittare: cirka 85 procent tittar på nyheter flera gånger i veckan (figur 2). Sportprogrammen lockar i jämförelse knappt hälften så många, men intar med det en andraplacering i rangordningen av de tolv innehållskategorier som ingått i frågan i de tre senaste SOM-undersökningarna. Därefter placerar sig kategorin lättare underhållning och samhällsprogram, innehållstyper som en knapp tredjedel ser flera gånger i veckan. En knapp fjärdedel ser på långfilmer, drama/serier och djur-/naturprogram. Dokusåpor, kulturprogram, matprogram, lek-/spelprogram och

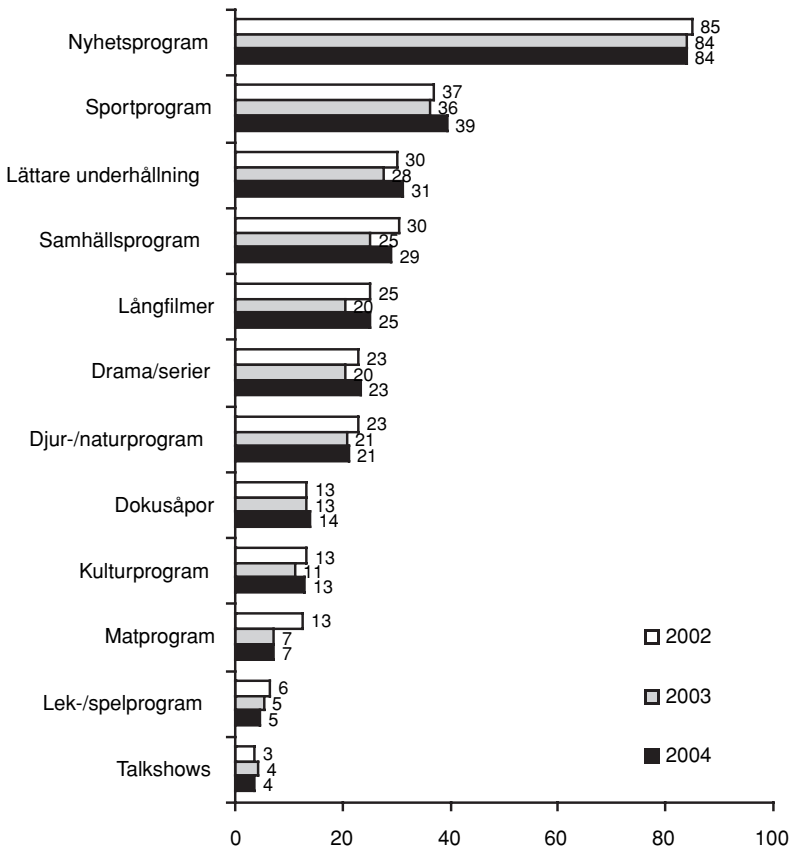
talkshows samlar mellan några och knappa 15 procent av tittarna. Stabiliteten över de tre åren är mycket stor; det enda egentliga undantaget gäller matprogram.¹ Resultaten ligger väl i linje med Mediebarometerns studier av tittandet en genomsnittlig dag (Nordicom-Sveriges Mediebarometer 2004, s. 53).

Figur 1 Läsning av olika innehåll i den lokala morgontidningen 1986–2004 (procent)

Kommentar: Redovisade siffrvärden avser 2004. Frågan lyder: 'Hur mycket brukar Du normalt läsa av följande typer av innehåll i den lokala morgontidningen?'. Svartalalternativen är: 'allt/i stort sett allt'; 'ganska mycket'; 'inte särskilt mycket'; 'ingenting/nästan ingenting alls'; 'vet ej'. Resultaten avser andelen som uppger att de läser 'mycket' eller 'ganska mycket'. Procentbasen utgörs av dem som uppger sig läsa en lokal morgontidning minst 1 g/v och besvarat åtminstone någon delfråga i frågan om lästa innehållskategorier. (1986 och 2000 saknades vet ej-alternativ; övriga år likställs vet ej-svar med överhoppad delfråga.) Antal svarande personer varierar under åren mellan 1 412 (2004) och 1 573 (2000). ¹2002: 'Internationella frågor'; ²1995–1996: 'Familje- och personnyheter'; ³2002: 'Ekonomi- och affärsnyheter'.

Figur 2 Tittande på olika typer av tv-program 2002–2004 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: 'Hur ofta brukar Du titta på följande typer av TV-program?'. Svartalternativen är 'flera gånger i veckan'; 'någon gång i veckan', 'mer sällan', 'aldrig'. Staplarna redovisar andelen som uppger sig titta flera gånger i veckan. Procentbasen utgörs genomgående av dem som tittar på tv minst 1 g/v (baserat på frågorna om tittande på programtyper respektive kanaler) och besvarat åtminstone någon delfråga i programtypfrågan. Antal personer respektive år är 1 775, 1 798 respektive 1 784 individer.

Om nyheter är den kategori tv-tittarna tittar i särklass oftast på, är skillnaden gentemot övrigt innehåll mindre sett till spenderad tid. Faktaprogram och fiktion/långfilm är i Sveriges Televisions programutbud kategorier som spenderas lika mycket tid på som nyhetsprogram; och sport och nöje kommer inte långt efter (Public service-redovisningen från SVT 2004, tabell 22.2). Inkluderas tittandet på TV4 och de rena privatkanalerna med deras rika utbud av nöjes/underhållningsprogram (Svenskt TV-utbud 2004, s. 29ff.), "tappar" nyheter ytterligare relativt andra programtyper. Men sett enbart till det SVT-bundna tittandet har tidsandelen för ny-

heter förhållit sig mycket stabil sedan slutet av 1960-talet (se t. ex. *MedieSverige 1999/2000*, s. 381; *Cronholm m. fl. 1993*, s. 101; *Strid och Weibull 1983*, s. 75; *Höijer 1972*, s. 174ff.) Under 1990-talet har dock förskjutningar skett mellan andra innehållstyper i SVT, i form av ett minskat tittande på fiktion/långfilm och nöje till förmån för sport; förskjutningar som delvis kan förklaras med en ökad publik hos de mer fiktions- och nöjesinriktade privata kanalerna.

Resultatet ovan ifråga om andelen som regelbundet tittar på olika innehållstyper är i olika hög grad påverkat av utbudet (jfr. *Asp 2002*); nyheter finns till exempel att följa i flera kanaler många tidpunkter under dagen (och natten), matprogram är mindre vanliga (se *Svenskt TV-utbud 2004*, s. 116f. beträffande sändningsvolym). Men eftersom det dagliga tittandet är utbrett och flertalet programkategorier i frågan finns representerade i tv-tablåerna på daglig basis, är det ändå rimligt att i en undersökning av tittarvanor och innehållspreferenser utgå från det mer regelbundna tittandet flera gånger i veckan. Om kriteriet för tittarvana annars mildras till en tittarfrekvens om åtminstone varje vecka, ändras rangordningen något bland programtyperna; sportprogram är kategorin som står för störst förflyttning i detta avseende genom att därmed falla till sjunde plats.

Morgontidningsläsning handlar till stora delar om nyhetskonsumtion. Oavsett om det är fråga om olyckor och brott, utrikesmaterial, familjesidor, nöjesartiklar eller annat så är morgontidningens huvudsakliga roll att förse oss med ett så dagsaktuellt innehåll som möjligt. Med 71 procent dagliga morgontidningsläsare och totalt 83 procent i den vuxna befolkningen som tittar på tv-nyheter flera gånger i veckan är det rimligt att läsa in ett starkt nyhetsintresse i svenskars medievanor. Just televisionens starka ställning som förmedlare av nationella nyheter och dagspressens motsvarande position vad gäller framför allt lokala nyheter, är ett genomgående mönster också i andra länder och över tid (jfr. *Wright 1959*; *Lundberg & Hultén 1968*; *Bennike & Ludvigsen 1978*; *Bogart 1981*; *1989*; *Massenkommunikation III, 1987*, s.105ff; *Poulsen 1996*). Men även om nyheter är ett centralt innehåll i morgontidningen erbjuder den också annat, mindre dagsaktuellt material – vilket i än högre grad gäller televisionen.

Varierande innehållspreferenser

Möjligen bortsett från morgontidningarnas lokala nyheter och televisionens nyhetsprogram som fångar flertalet läsare respektive tittare, finns således utrymme för en hel del individuella preferenser i innehållsvallet, särskilt om vi ser till den mer frekventa/omfattande användningen.

Ålderns betydelse för en morgontidningsvana går igen även i själva läsningen. Äldre lägger till att börja med ned väsentligt mer tid på tidningen; en genomsnittlig dag 2004 spenderar gruppen 65–79-åriga morgontidningsläsare i genomsnitt 44 minuter med tidningen – att jämföra med 18 minuter för gruppen 15–24-åringar (*Nordicom-Sveriges Mediebarometer 2004*, s. 70). Detta har konsekvenser

Tabell 1 Läsning av olika innehåll i den lokala morgontidningen 2004, i olika grupper (procent)

		Lokala nyheter	Olyckor och brott	Radio- och TV-material	Utrikesnyheter	Familjenyheter	Insändare	Lokala affärsannonser	Nöjesartiklar	Debattartiklar	Sport	Riksdag och regering	Ledare och kommentarer	Ekonominyheter	Kulturartiklar	Genomsnittligt antal innehållskategorier (Minsta) antal svar	
SAMTLIGA		88	72	60	59	57	53	46	45	44	43	37	36	36	34	7,0	1 412
<i>Kön</i>	Kvinna	89	75	65	57	71	59	51	53	47	25	35	36	28	42	7,3	743
	Man	86	68	54	61	41	46	41	37	40	63	39	37	45	25	6,8	669
	<i>Eta</i>	0,04	0,07	0,11	0,04	0,30	0,13	0,10	0,15	0,08	0,38	0,04	0,01	0,18	0,17		
<i>Ålder</i>	15–19 år	59	67	61	44	32	32	20	74	13	50	7	13	6	22	5,0	87
	20–29 år	83	79	62	62	41	40	44	75	33	43	28	23	23	33	6,7	148
	30–39 år	88	71	65	58	58	45	50	59	37	49	31	27	32	30	7,0	202
	40–49 år	90	74	56	62	59	48	46	47	45	38	37	30	34	33	7,0	214
	50–59 år	89	67	55	58	56	54	48	39	46	43	39	36	44	34	7,1	301
	60–65 år	94	80	62	64	66	63	55	39	56	47	44	49	50	40	8,1	175
	66–75 år	91	68	61	54	65	68	47	24	57	31	46	57	39	41	7,5	185
	76–85 år	94	67	61	61	67	69	40	13	44	47	51	55	41	32	7,3	93
<i>Eta</i>	0,24	0,11	0,07	0,10	0,19	0,22	0,15	0,36	0,22	0,11	0,21	0,27	0,23	0,10			
<i>Utbildning</i>	Låg	90	76	61	50	68	64	49	35	36	46	30	36	32	21	6,9	373
	Medellåg	88	76	65	55	55	51	49	52	38	48	28	32	30	30	7,0	446
	Medelhög	89	69	56	67	53	53	47	48	50	40	43	37	45	38	7,3	253
	Hög	86	64	56	71	50	43	39	47	59	33	54	44	44	52	7,4	306
	<i>Eta</i>	0,04	0,11	0,07	0,17	0,14	0,15	0,08	0,13	0,19	0,12	0,21	0,09	0,14	0,23		
<i>Subjektiv klass</i>	Arbetarhem	90	80	64	51	65	61	50	49	35	48	27	30	26	25	7,0	553
	Jordbrukarhem	93	88	63	45	74	60	50	43	31	38	31	36	31	17	7,0	41
	Tj.mannahem	89	70	62	61	54	53	47	41	49	44	40	37	41	37	7,2	401
	Hö. tj.manna-/akademikerhem	84	59	50	76	42	35	38	44	59	32	58	49	51	53	7,3	223
	Företagarhem	90	65	54	59	49	54	46	41	54	36	46	46	52	35	7,2	111
	<i>Eta</i>	0,07	0,19	0,11	0,18	0,18	0,18	0,08	0,07	0,19	0,12	0,23	0,15	0,21	0,21	0,07	
<i>Stad-land</i>	Ren landsbygd	90	78	66	47	68	58	56	39	35	43	29	32	30	25	7,0	215
	Mindre tätort	92	72	55	50	67	58	50	40	40	40	34	30	32	26	6,9	306
	Stad/större tätort	87	73	60	64	55	53	45	48	45	45	39	40	38	35	7,3	671
	Sthlm/Gbg/Mmö	84	62	61	73	37	42	33	53	59	39	45	42	45	54	7,2	192
	<i>Eta</i>	0,09	0,10	0,07	0,18	0,20	0,10	0,13	0,09	0,14	0,06	0,10	0,10	0,10	0,20		

Kommentar: Avser läsning av 'allt/i stort sett allt' eller 'ganska mycket'. Eta förklarar hur stor andel av den totala variationen i morgontidningsläsandet (per respektive innehållskategori) som förklaras av gruppindelningen i den oberoende variabeln (kön, ålder etc.). Måttet kan variera mellan 0 och 1, där 1 innebär att den oberoende variabeln förklarar all variation och 0 ingen alls. Måttet kräver inte ett linjärt samband.

för hur mycket material man hinner ta del av.² Ser vi till de 14 ämneskategorier som ingick i 2004 års SOM-undersökning är skillnaden i ämnesbredd dock mest betydande mellan de allra yngsta och övriga; gruppen 15–19-åringar tar del åtminstone ”ganska mycket” av fem kategorier, i äldre år mellan sju och åtta (tabell 1). Åldern har större betydelse för valet av ämnen. Endast ett material läses i större utsträckning av tonårsläsare än övriga; det gäller sporten. Och tillsammans med dem i 20-årsåldern är tonåringarna också flitigast läsare av nöjesmaterialet. I övrigt tenderar läsarna i 60-årsåldern ligga i topp för flertalet ämnen. Minst åldersdifferentierande är konsumtionen av tv- och radioinnehåll.

Men ålder förklarar inte allt. Det finns stora könsskillnader i läsning av sport och familjenyheter, där män tenderar att favorisera det förra och kvinnor det senare. Ekonomi, kultur och nöje är också ämnen där riktningen går lite olika vägar: män läser mer på temat ekonomi och kvinnor mer av nöje och kultur. Utbildningsfaktorn inverkar som mest ifråga om kultur, ”riksdag och regering”, debattmaterial och utrikesnyheter, som de högutbildade genomgående läser mer av (gäller i än högre grad med kontroll för ålder). Omvänd betydelse har utbildningsnivån för läsning av insändare, sport, olyckor och brott och familjematerial, som lågutbildade generellt läser mer av än högutbildade. Men hos de unga är sambandet inte givet; hos dem är utbildning fortfarande en läsfrämjande faktor beträffande insändare och för övriga kategorier försvinner det entydiga sambandet.

Boendegeografen har betydelse för läsandet av framför allt kultur, utrikes- och debattmaterial – innehåll som storstadsbor tar del av i högre grad än boende på landsbygden. Det ska dock inte rakt av tolkas som uttryck för skiljande intresse, utan åtminstone delvis som resultatet av den mer begränsade tillgången till denna typ av material i landsortspressen (Nilsson m. fl. 2001, s.77f.). Boende utanför storstäderna tar tvärtom i högre grad del av, vanligen, lokalt präglad material: familjenyheter, affärsannonser, insändare, allmänna nyheter och innehåll på temat ”olyckor och brott”.

Klasstillhörighet har starkast samband med läsning av ”riksdag och regering”, ekonominyheter och kulturmaterial, där arbetare och jordbrukare läser mindre än tjänstmän/akademier. Egenföretagarna liknar de högre tjänstemännen/akademikerna ifråga om det politiska och det ekonomiska men inte beträffande kulturmaterialet. Arbetarklass/jordbrukare följer landsbygdsmonstret i en relativt utbredd läsning av familjenyheter och insändare.

Om tv-tittande i sig är en mer utbredd företeelse än morgontidningsläsning, finns dock även här en hel del variationer i befolkningen när det kommer an till vilket innehåll tittandet är inriktat på. I genomsnitt ser svensken på (knappt) tre av de tolv listade innehållskategorierna flera gånger i veckan. (Inkluderas även mindre frekvent tittande, minst varje vecka, stiger antalet till sju kategorier.) Resultaten redovisade i figur 1 visade dock på en relativt stor innehållsbredd i även det frekventa tittandet och indikerar därmed en betydande variation i programval.

Tabell 2 Tittande på olika typer av tv-program 2004 i olika grupper (procent)

		Nyhetsprogram	Sportprogram	Lättare underhållning	Samhällsprogram	Långfilmer	Drama/serier	Djur-/naturprogram	Dokusåpor	Kulturprogram	Matprogram	Lek-/spelprogram	Talkshows	Genomsnittligt antal programtyper	(Minsta) antal svar
SAMTLIGA		84	39	31	29	25	23	21	14	13	7	5	4	2,9	1 784
<i>Kön</i>	Kvinna	81	22	33	30	24	29	20	19	15	9	6	5	2,9	945
	Man	87	59	29	28	26	17	22	8	10	5	3	3	3,0	838
	<i>Eta</i>	0,08	0,37	0,05	0,01	0,03	0,14	0,02	0,17	0,07	0,08	0,05	0,05		
<i>Ålder</i>	15–19 år	33	36	44	7	35	48	7	31	3	2	3	9	2,6	128
	20–29 år	64	32	40	18	33	38	13	28	5	6	5	6	2,9	238
	30–39 år	86	38	32	19	27	22	13	11	5	5	3	5	2,7	276
	40–49 år	86	36	29	29	31	24	18	9	11	5	5	3	2,8	264
	50–59 år	94	40	18	34	19	17	22	10	13	7	3	2	2,8	342
	60–65 år	97	47	28	37	21	19	30	13	23	8	6	4	3,3	199
	66–75 år	97	43	39	49	18	14	34	9	26	15	6	1	3,5	209
	76–85 år	96	48	34	38	13	8	39	7	21	16	9	1	3,3	121
<i>Eta</i>	0,48	0,10	0,18	0,25	0,15	0,25	0,23	0,23	0,23	0,16	0,08	0,13			
<i>Utbildning</i>	Låg	87	44	34	30	24	22	31	16	11	11	7	3	3,2	472
	Medellåg	75	40	33	23	29	27	20	18	9	7	5	5	2,9	589
	Medelhög	88	36	28	33	24	21	17	11	15	7	2	4	2,9	331
	Hög	91	34	28	36	17	20	13	7	19	3	3	2	2,7	350
	<i>Eta</i>	0,17	0,07	0,06	0,10	0,10	0,07	0,16	0,12	0,11	0,10	0,10	0,06		
<i>Subjektiv klass</i>	Arbetarhem	81	41	34	25	29	27	27	18	8	10	7	5	3,1	737
	Jordbrukarhem	81	33	37	21	25	10	29	12	10	8	6	2	2,7	52
	Tj.mannahem	88	43	30	31	22	21	20	12	16	4	3	2	2,9	481
	Hö. tj.manna-/akademikerhem	90	31	24	37	16	20	9	7	19	3	3	2	2,6	261
	Företagarhem	85	31	28	36	24	20	15	12	14	9	3	1	2,8	136
	<i>Eta</i>	0,11	0,10	0,07	0,10	0,11	0,10	0,16	0,12	0,13	0,12	0,08	0,09		
<i>Stad–land</i>	Ren landsbygd	85	40	30	22	22	22	25	15	6	7	6	3	2,8	276
	Mindre tätort	81	34	26	23	22	19	21	12	8	5	6	2	2,6	384
	Stad/större tätort	85	42	32	31	25	23	22	14	15	8	4	4	3,0	835
	Sthlm/Gbg/Mmö	86	37	36	41	33	30	14	15	21	9	3	6	3,3	258
	<i>Eta</i>	0,05	0,06	0,07	0,13	0,08	0,08	0,08	0,04	0,15	0,05	0,05	0,07		

Kommentar: Avser tittande 'flera gånger i veckan'. Angående eta-måttet, se kommentar till tabell 1.

En jämförelse mellan olika gruppers tittarvanor (tabell 2) visar exempelvis hur kvinnor och män tenderar att skilja sig åt i det att kvinnor generellt oftare ser dokusåpor och drama/serier medan män i väsentligt större utsträckning tittar på sportprogram. Programbredden i kvinnors och mäns tittande är däremot detsamma. Det gäller i princip också sett till ålder, utbildning, stad-land-boende och subjektiv klasstillhörighet. Men även längs dessa dimensioner återfinns skillnader i vad som ryms inom de i genomsnitt cirka tre programtyper man tar del av så ofta som flera gånger per vecka.

Den största åldersspridningen i tittandet gäller nyheter; den huvudsakliga gränsen går någonstans i trettioårsåldern – i gruppen 15–19-åringar tittar en tredjedel på nyheter flera gånger i veckan, i gruppen 20–29-åringar har andelen växt till knappt två tredjedelar, och längre upp i åldrarna handlar det om ungefär 9 av 10 individer. Med ökande ålder växer också generellt intresset för att ta del av samhällsprogram, djur-/naturprogram och kulturprogram. Omvänt minskar med ökande ålder andelen regelbundna tittare ifråga om särskilt drama/serier och dokusåpor. Vad gäller dokusåpor och talkshows är det särskilt de yngsta grupperna som bär upp tittandet.

De enda innehållstyper som de mest högutbildade ser i högre utsträckning än lågutbildade är kultur-, nyhets- och samhällsprogram. Utbildningsfaktorn slår i övrigt mest tydligt beträffande djur-/naturprogram vilket lågutbildade tittar på i högst utsträckning; till viss del kan detta förklaras med den högre medelåldern hos lågutbildade (äldre tittar generellt mer på denna typ av program) men inte helt.

Stad/land-dimensionen framträder som tydligast i tittandet på kultur- och samhällsprogram, vilket är betydligt mer utbrett i storstäderna än på landsbygden.

Dimensioner i morgontidningsläsningens och tv-tittandets innehållspreferenser

Med utgångspunkt i varierande innehållspreferenser mellan olika grupper, inställer sig frågan vilka dimensioner det finns i morgontidningsläsandet och tv-tittandet.

Vid en faktoranalys av läsandet av morgontidningens olika innehållstyper framträder fyra tydliga dimensioner (tabell 3). Den första faktor som faller ut samlar läsande av sådant som rör riksdag/regering, ledare/kommentarer, utrikesnyheter, debattartiklar, ekonominyheter och kulturartiklar; dimensionen skulle kunna rubriceras "elitsamhälle", och kan i sig förklara en femtedel av variationen i tidningsläsarnas innehållsval på denna typ av översiktliga nivå. Nästa dimension rör samhällets lokala nivå (familjenyheter, lokala nyheter, insändare, olyckor/brott, lokala affärsannonser). Därefter erhålls en nöjesdimension (nöjesartiklar och radio-/tv-material), och slutligen faller sportinnehållet ut som en egen starkt avgränsad dimension. Tillsammans förklarar denna modell över morgontidningsläsandets dimensioner 60 procent av variationen hos läsarnas innehållspreferenser.³

Tabell 3 Dimensioner i morgontidningsläsande 2004

	Elit-samhälle	Lokal-samhälle	Nöje	Sport
Riksdag och regering	0,80	0,09	0,00	0,05
Ledare och kommentarer	0,71	0,17	-0,11	-0,24
Utrikesnyheter	0,70	0,03	0,20	0,18
Debattartiklar	0,68	0,25	0,07	-0,25
Ekonominyheter	0,67	0,01	-0,03	0,27
Kulturartiklar	0,50	-0,01	0,39	-0,47
Familjenyheter	-0,08	0,75	0,15	-0,06
Lokala nyheter	0,21	0,73	-0,02	0,08
Insändare	0,25	0,71	-0,07	-0,15
Olyckor och brott	0,12	0,63	0,31	0,21
Lokala affärsannonser	0,03	0,58	0,31	0,00
Nöjesartiklar	0,04	0,08	0,86	-0,02
Radio- och tv-material	0,01	0,37	0,64	0,12
Sport	0,09	0,03	0,09	0,82
Förklarad varians (%)	21	19	11	9

Kommentar: Principalkomponentanalys med varimaxrotering; antalet faktorer bestämt av Kaisers kriterium. Analysen är baserad på en trikotomisering av svarsskalan: tar del av 1) allt/i stort sett allt; 2) ganska mycket; 3) inte särskilt mycket/ingenting/nästan ingen alls/vet ej – approximativt tolkad som intervallskala. Faktorladdningarna anger sambandet mellan faktorerna (dimensionerna) och trikotomerna för respektive innehållskategori. Faktorladdningar större än 0,39 är inramade. Faktorernas sammanlagda förklaringskraft är 60 procent.

En motsvarande analys av tv-tittandet pekar på sex relevanta dimensioner. En första handlar om lättviktsunderhållning; den samlar kategorierna talkshows, dokusåpor och lättare underhållning. Här tenderar även lek-/spelprogram att falla in, liksom drama/serier. En andra dimension skapas kring de två speciallämnesprogrammen: mat och djur/natur, men omfattar även den lek-/spelprogram. En tredje dimension är fiktion: långfilm och drama/serier. En fjärde dimension som framträder är kultur/samhälle (kultur- och samhällsprogram), en femte är en egen avgränsad nyhetsdimension, och slutligen framträder en sjätte, än mer tydligt avgränsad, sportdimension. Denna modell förklarar sammantaget 71 procent av variationen i tv-tittandets programtypsval.⁴ Om tittande på lokala nyhetsprogram inkluderas i modellen faller detta in under samma dimension som tittande på nyhetsprogram mer allmänt.

Tabell 4 Dimensioner i tv-tittande 2004

	Lättvikts- underhållning	Ämnes- specifikt	Fiktio n	Kultur/ samhälle	Nyheter	Sport
Talkshows	0,76	0,02	0,12	0,19	-0,13	0,02
Dokusåpor	0,72	0,03	0,23	-0,21	0,08	-0,09
Lättare underhållning	0,42	0,20	0,34	-0,09	0,39	0,25
Matprogram	0,16	0,81	0,03	0,11	-0,01	-0,08
Djur- och naturprogram	-0,13	0,75	0,13	0,08	0,22	0,07
Lek-/spelprogram	0,50	0,54	-0,14	0,01	-0,07	0,25
Långfilmer	0,04	0,07	0,88	0,02	-0,13	0,07
Drama/serier	0,41	0,00	0,73	0,00	0,07	-0,12
Kulturprogram	-0,03	0,13	-0,01	0,87	-0,02	0,06
Samhällsprogram	0,03	0,05	0,02	0,77	0,36	-0,02
Nyhetsprogram	-0,08	0,11	-0,12	0,25	0,83	0,08
Sportprogram	0,00	0,02	0,01	0,05	0,10	0,95
Förklarad varians (%)	15	13	13	13	9	9

Kommentar: Principalkomponentanalys med varimaxrotering; lösningen har styrts till sex faktorer. Analysen är baserad på en trikotomisering av svarsskalan: tar del av 1) flera gånger i veckan; 2) någon gång i veckan; 3) mer sällan/aldrig – approximativt tolkat som intervallskala. Faktorladdningar större än 0,40 är inramade. Faktorernas sammanlagda förklaringskraft är 71 procent. I övrigt, se kommentar till tabell 3.

Dimensionsanalysen av morgontidningsläsningen visar ett något mer sammanhållet mönster (dimensionernas förklaringskraft) än motsvarande analys av tv-vanorna. Det är rimligt att betrakta detta som ett uttryck för mediernas skilda karaktär: i en dagstidning är möjligt att lätt välja ur materialet och skapa vanor knutna till dagligen återkommande ämnesavdelningar; televisionen utgör mer av ett flöde där innehållsvalet inte kan göras lika lätt utom möjligen ifråga om nyheterna.

Dimensioner i medieanvändningens innehållspreferenser

Hur kan då publikens innehållspreferenser inom respektive medium relateras till varandra, dvs. hur förhåller sig vanorna att ta del av nyheter, sport, nöje och andra innehållstyper till varandra beroende på vilket medium som utnyttjas som distributör? Har vi att göra med i första hand medie- eller ämnesbundna dimensioner? En faktoranalys av både tv- och morgontidningspreferenser sammantaget visar hur det finns dimensioner som verkar såväl inom som över medier.

Tabell 5 Dimensioner i morgontidningsläsande och tv-tittande 2004

	Elit- samhälle (morgontidn)	Lokal- samhälle (morgontidn)	Under- hållning (tv-fokus)	Special- program i tv	Kultur- samhälle (medieob.)	Sport (medieob.)
mt Riksdag och regering	0,81	0,07	-0,04	-0,02	0,11	0,03
mt Ledare och kommentarer	0,72	0,07	-0,08	0,11	0,13	-0,13
mt Utrikesnyheter	0,69	0,11	0,12	-0,12	0,13	0,09
mt Debattartiklar	0,66	0,23	-0,07	0,01	0,24	-0,14
mt Ekonominyheter	0,65	0,01	-0,08	-0,01	0,06	0,21
mt Familjenyheter	-0,01	0,73	-0,04	0,22	0,00	-0,07
mt Olyckor och brott	0,19	0,68	0,17	0,05	-0,09	0,07
mt Lokala affärsannonser	0,05	0,67	0,03	0,04	0,04	-0,03
mt Lokala nyheter	0,26	0,63	-0,13	0,24	-0,02	0,02
mt Radio- och tv-material	-0,05	0,61	0,26	-0,14	0,24	0,15
mt Insändare	0,36	0,54	-0,01	0,30	-0,07	-0,11
mt Nöjesartiklar	-0,02	0,47	0,44	-0,40	0,22	0,04
tv Drama/serier	0,01	0,08	0,76	0,04	0,00	-0,09
tv Dokusåpor	-0,03	0,15	0,65	0,10	-0,25	-0,04
tv Långfilmer	-0,02	-0,03	0,65	-0,01	0,01	0,07
tv Talkshows	-0,01	-0,06	0,62	0,13	0,03	-0,02
tv Lättare underhållning	-0,13	0,16	0,48	0,29	0,12	0,22
tv Djur- och naturprogram	0,02	0,14	0,03	0,68	0,12	0,06
tv Matprogram	0,02	0,15	0,22	0,64	0,11	-0,07
tv Lek-/spelprogram	-0,11	0,08	0,29	0,54	-0,02	0,11
tv Kulturprogram	0,17	-0,06	0,01	0,14	0,81	-0,03
tv Samhällsprogram	0,32	-0,02	0,02	0,30	0,61	0,01
mt Kulturartiklar	0,35	0,19	0,00	-0,19	0,60	-0,20
tv Nyhetsprogram	0,09	0,09	-0,18	0,39	0,39	0,23
tv Sportprogram	-0,01	-0,07	-0,01	0,14	0,05	0,88
mt Sport	0,08	0,08	0,04	-0,03	-0,12	0,87
Förklarad varians (%)	12	11	10	8	7	7

Kommentar: Principalkomponentanalys med varimaxrotering; lösningen har styrts till sex faktorer. Faktoreernas sammanlagda förklaringskraft är 55 procent. I övrigt, se kommentarer till tabell 3 och 4. Förkortningarna 'mt' respektive 'tv' står för morgontidning respektive television, dvs. det medium som innehållet konsumeras genom.

En första faktor som faller ut, med kraft att förklara 12 procent av variationen i tittande och läsande sammantaget, gäller den *elitsamhälle-dimension* vi tidigare funnit i morgontidningsläsandet (tabell 5). Läsandet av kulturartiklar omfattas inte längre lika tydligt, även om det förvisso fortfarande laddar relativt högt på dimensionen, något som gäller också läsandet av insändare och tittande på televisionens samhällsprogram. Elitsamhälle-dimensionen står i negativt förhållande till tittande på televisionens lättare underhållning och lek-/spelprogram. En andra faktor som faller ut fångar även den i första hand upp morgontidningsläsning: preferensen för morgontidningens lokala material, tillsammans med läsning av radio/tv-material och, med svagare koppling, nöjesartiklar (*lokalsamhällesdimensionen*). En tredje faktor kan i stället hämtas från tv-tittandet, här i en vidare *underhållningsdimension* som inkluderar både fiktion och vad som kan kallas lättviktsprogram. Denna dimension innehåller också element av tidningsläsning: nöjesmaterialet. En fjärde faktor motsvarar den *ämnesspecifika tv-dimensionen* som vi fann i analysen av enbart tv-tittande.

Den femte faktor som faller ut är till skillnad från de fyra första mer obunden till medium: en *kultur/samhälle-dimension* vilken rymmer användning av såväl tv som morgontidning. Än mer medieobunden är den sista dimension som framträder: *sport*. I modellen hamnar det mycket utbredda tv-nyhetstittandet lite vid sidan om: kategorin laddar lika starkt på kultur/samhällsdimensionen som på den som samlar tittande på special-tv-program. Totalt förklarar modellen 55 procent av vanorna att ta del av tv- och morgontidningsinnehåll.

Människorna bakom dimensionerna

Dimensioner i medieanvändningen är inget som bara finns, fixerat och givet, utan skapas av människors individuella vanor och preferenser. Vilka mer generella typer av individer döljer sig då bakom dessa medieanvändningsmönster? Inom dimensionen vi kallar elitsamhälle återfinns – bland dessa morgontidningsinriktade personer – särskilt män, människor i övre medelåldern/pensionärer, högutbildade, tjänstemän/akademiker/egenföretagare och storstadsbor (tabell 6). En likaledes lätt ”åldersgränad” dimension är lokalsamhälle, även den med tydlig morgontidningsprägel, men i stället giltigt särskilt för kvinnor, lågutbildade, arbetare och landsbygdsbor. Tittande på specialprogram i tv (mat, djur/natur, lek/spel) är likaledes förknippat med hög ålder, låg utbildning och landsbygd/mindre tätort, men till skillnad från lokalsamhällesdimensionen är denna könsneutral. Den tv-fokuserande underhållningsdimensionen är tvärtom ovan dimensioner ungdomligt präglad, med viss arbetarklassprägel och en tydlig storstadskaraktär.

Den medieobundna dimensionen kultursamhälle har en viss kvinnlig prägel, en hög medelålder och ett starkt samband med hög utbildning, akademiker- och storstadsmiljö. Tvärtom har den likaledes medieobundna dimensionen sport en starkt manlig karaktär, och är i övrigt mindre tydlig nischad ifråga om ålder, utbildning/

klasstillhörighet och land-/storstadsmiljö, även om dimensionen är mer giltig för lågutbildade arbetare/lägre tjänstemän än högutbildade akademiker.

Tabell 6 Dimensioner i morgontidningsläsande och tv-tittande relativt kön, ålder, utbildning, stad-land respektive klasstillhörighet 2004

	Medborgar- elit (mt)	Lokal- samhälle (mt)	Under- hållning (tv främst)	Special- program i tv	Kultur- samhälle (medieob.)	Sport (medieob.)
<i>Kön</i>						
Kvinna	-0,08	0,24	0,09	0,02	0,10	-0,44
Man	0,09	-0,27	-0,09	-0,02	-0,11	0,49
<i>Eta</i>	<i>0,09</i>	<i>0,26</i>	<i>0,09</i>	<i>0,02</i>	<i>0,10</i>	<i>0,46</i>
<i>Ålder</i>						
15–19 år	-0,42	-0,27	1,00	-0,97	-0,48	-0,01
20–29 år	-0,20	-0,14	0,70	-0,53	-0,30	-0,08
30–39 år	-0,20	0,04	0,16	-0,22	-0,05	0,14
40–49 år	-0,03	-0,14	-0,04	-0,12	0,02	-0,08
50–59 år	0,02	-0,02	-0,26	0,13	0,04	0,02
60–65 år	0,26	0,16	-0,24	0,36	0,18	0,09
66–75 år	0,26	0,17	-0,37	0,52	0,35	-0,13
76–85 år	0,24	0,21	-0,58	0,68	-0,07	0,09
<i>Eta</i>	<i>0,21</i>	<i>0,14</i>	<i>0,43</i>	<i>0,43</i>	<i>0,21</i>	<i>0,09</i>
<i>Utbildning</i>						
Låg	-0,08	0,27	-0,15	0,35	-0,23	0,05
Medellåg	-0,13	0,04	0,20	-0,07	-0,10	0,08
Medelhög	0,09	-0,10	0,00	-0,07	0,12	-0,03
Hög	0,26	-0,27	-0,13	-0,27	0,34	-0,14
<i>Eta</i>	<i>0,15</i>	<i>0,19</i>	<i>0,15</i>	<i>0,23</i>	<i>0,21</i>	<i>0,08</i>
<i>Subjektiv klass</i>						
Arbetsarhem	-0,17	0,23	0,10	0,11	-0,21	0,04
Jordbrukarhem	-0,23	0,35	-0,22	0,25	-0,23	-0,09
Tj.mannahem	0,02	-0,09	-0,07	0,06	0,16	0,07
Hö. tj.manna-/ akademikerhem	0,38	-0,40	-0,16	-0,36	0,34	-0,17
Företagarhem	0,35	-0,17	0,00	-0,05	-0,02	-0,12
<i>Eta</i>	<i>0,22</i>	<i>0,24</i>	<i>0,11</i>	<i>0,17</i>	<i>0,22</i>	<i>0,09</i>
<i>Stad-land</i>						
Ren landsbygd	-0,18	0,23	-0,10	0,14	-0,22	-0,01
Mindre tätort	-0,12	0,16	-0,24	0,14	-0,19	-0,08
Stad/större tätort	0,08	-0,04	0,04	-0,02	0,03	0,05
Sthlm/Gbg/Mmö	0,21	-0,35	0,31	-0,31	0,44	-0,05
<i>Eta</i>	<i>0,13</i>	<i>0,18</i>	<i>0,17</i>	<i>0,15</i>	<i>0,21</i>	<i>0,06</i>

Kommentar: Resultaten visar medelvärde på de faktorscores som erhållits via faktoranalysen redovisad i tabell 5. Dessa är normerade så att de har medelvärde 0 och standardavvikelse 1; storleken på avståndet från 0 anger undergruppens avvikelse från genomsnittet i befolkningen. Angående eta-måttet, se kommentar till tabell 1.

Ämnesintresse eller medievana?

Om sport och kultur är innehållspreferenser som i liten grad är bundna till ett visst medium, medan andra dimensioner är mer mediebundna, hur ska detta faktum tolkas? En möjlig förklaring är att just sport- och kulturintresse är väl förankrat i individens livsstil i övrigt; är du intresserad av sport/kultur så följer du upp detta intresse på flera sätt, genom att ta del av tillgängligt medieutbud på området, men också genom att gå på matcher/teater etc., diskutera med vänner och kanske själv vara utövare i något avseende. En annan förklaring skulle vara den att olika medier är nischade mot olika områden, och därmed tenderar att tillgodogöra människors intressen och behov olika väl. Sport och kultur-/samhällsliv ges gott utrymme i både tv och morgonpress; medan intresset för ett fördjupande elitsamhällesinnehåll och närlokalt material bäst tillgodoses via morgontidningen medan tvärtom underhållning och förströelse har kommit att bli televisionens signum.

Något som stärker den första tolkningen är det faktum att regelbundet läsande av kvällstidning – välfylld med sportmaterial – laddar högt på sportdimensionen. Samma sak gäller lyssnande på radions P4 (men till exempel inte lyssnande på P1). Kultursamhällesdimensionen hänger tvärtom särskilt samman med regelbundet P1-lyssnande (men däremot inte med kvällstidningsläsande). Men även inom de dimensioner som inte rymmer kombinationer av morgontidningsläsning och tv-tittande finner vi kopplingar till annan medieanvändning – vilket därmed stärker även den andra förklaringens rimlighet: att olika medier helt enkelt varierande väl tillgodoser olika intressen, fyller olika behov. Vad gäller exempelvis den morgontidningsorienterade elitsamhällesdimensionen finner vi ett starkt samband med lyssnande på P1 (och ekosändningarna) samt läsande av specialpress. Och ett intresse för det närlokala tycks också i viss utsträckning kunna tillgodoses av lyssnande på P4 (och även P1) och kanalens lokala nyhetssändningar. Vad gäller underhållningsdimensionen, som visat sig inte inkludera mycket av tidningsläsning, finns i stället ett tydligt samband med internetanvändning i nöjessyfte. Och ifråga om den kanske mest svårtolkade dimensionen – tittande på televisionens specialprogram – finner vi en stark koppling till lokalradiolyssnande. Gemensam faktor i detta fall är en relativt hög ålder, låg utbildning och landsbygd.

Vi har i dag ett så rikt medieutbud att det sammantaget svarar med ett överflöd oavsett ämnespreferens. Av ovan kan vi sluta oss till att vi i jakten på innehåll som svarar mot våra intressen i många fall väljer på tvärs över medier – men också att vissa medier bättre än andra tycks tillgodose vissa intressen. I så måtto gäller en hel del av 1960- och 1970-talens forskning om mediers olika funktioner fortfarande.

Men utvecklingen mot en alltmer sammansmält mediedegel där vi läser tidningen på nätet, lyssnar på radio i mobilen och ser på tv i datorn gör att det finns skäl att förvänta sig en ännu närmare koppling mellan livsstil och innehållspreferenser framöver. Ett sådant samband mellan livsstilar och kanalval har redan tidigare iakttagits (Wadbring och Weibull, 1997). Men sedan dess har ny teknik bidra-

git till en tydligare nischning inom mediasystemet med en ökad fragmentarisering i publikens kanalval som följd (Nordicom-Sveriges Mediebarometer 2004). Slutsatsen är dock inte att medierna eller kanalerna spelat ut sin roll. Tvärtom finns det på tv-sidan tendenser till hur profilerade kanaler styr vilket innehåll vi tar del av (Hill m.fl., kommande). Två konkreta exempel är SVT:s minskande publikandelar bland nöjesintresserade unga tittare till förmån för de privata kanalerna och den närmast obefintliga andel i övrigt nyhetsintresserade svenskar som tar del av TV3:s nyhetsutbud. Det är kanske ändå dags att sluta tala om mediers olika funktioner, och i dagens – vi kallar det ofta kommersialiserade – samhälle i stället fundera över i vilken utsträckning vår mediekonsumtion i allt högre grad styrs av av-sändaren?

Noter

- ¹ I tidigare års SOM-undersökningar – 1986, 1990–1994 – har frågorna om tit-tandet på olika typer av tv-program haft en annan mätskala. Frågan gällde dessa år hur mycket man brukar se på olika typer av tv-program, utifrån svarsskalan 'allt/i stort sett allt'; 'ganska mycket'; 'inte särskilt mycket'; 'ingenting/nästan inget alls'. En sådan fråga har med tv-utbudets kraftiga expansion blivit allt svårare att besvara. Jämför vi utfallet ifråga om nyhetsprogram var det under första halvan av 1990-talet drygt 80 procent av den vuxna befolkningen som sade sig ta del av allt eller ganska mycket av nyhetsprogram; drygt 60 procent av djur-/naturprogram; cirka 60 procent av underhållningsprogram; cirka hälften av dokumentär-/sambhällsprogram; dryga 40 procent av sportprogram; ungefär en fjärdedel av kulturprogram.
- ² En studie från början av 1980-talet, då dagstidningarna generellt var mycket tunnare än i dag (Nilsson m. fl. 2001, s. 25ff.), visade att en genomsnittsläsare tog del av 14 procent av artiklarna i den lästa tidningens (Reimer 1986, s. 37ff.).
- ³ En motsvarande analys av läsvanor baserat på SOM-undersökningen 1986 och de fem innehållskategorier som ingick detta år, resulterade i tre dimensioner (Reimer 1994, s. 130): 1) inrikes/utrikes/kultur; 2) lokala nyheter/annonser (relativt svag dimension); 3) sport. Väljer man ut enbart dessa innehållskategorier i 2004 års undersökning blir resultatet detsamma; det tycks alltså finnas en stabilitet i dimensionerna.
- ⁴ En analys av tv-vanor beträffande ett mindre antal innehållskategorier i 1986 respektive 1992 års undersökning (jfr. not 1) resulterade i två dimensioner: 1) dokumentärer, kultur, och nyheter; 2) underhållning och sport, och med djur/natur laddande svagt på bägge (Reimer 1994, s. 142f.). Utgår vi från enbart dessa (ungefärligen motsvarande) kategorier 2004 framträder samma dimensioner men med djur/natur nu tydligt laddande på underhållning/sport-dimensionen.

Referenser

- Asp, Kent (2002) "Tv-tittarnas programpreferenser och den 11 september". I Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Det våras för politiken*. SOM-rapport nr. 30. SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Becker, Lee B. & Schönbach, Klaus (red.) (1989) *Audience responses to media diversification: coping with plenty*. Lawrence Earlbaum, Hillsdale N.J.
- Bennike, Sigurd & Ludvigsen, Jacob (1978) *Beretrningen om blåsten på Berlingeren, bladkonflikterna 1977 og befolkningens behov*. Dansk Mediakomité, Köpenhamn.
- Bjur, Jakob (1995) "Den individualiserade TV-tittaren". I *Det hyperindividualiserade samhället*. Bjereld, Ulf; Demker, Marie; Ekecrantz, Jan & Ann-Marie Ekengren (red.). Boréa, Umeå.
- Bogart, Leo (1981) *Press and Public: Who reads what, where, when and why in American Newspapers*. (2nd Edition, 1989) Lawrence Earlbaum, Hillsdale N.J.
- Cronholm, Margareta; Nowak, Lilian; Höijer, Birgitta; Abrahamsson, Ulla B.; Rydin, Ingegerd & Schyller, Ingela (1993) "I allmänhetens tjänst – Ett kvartsekel med publik- och programforskningsavdelningen vid Sveriges Radio". I Carlsson, Ulla & Magnus Anshelm (red.) *Mediesverige 1993 – Statistik och analys*. Nordicom-Sverige 1/1993. Nordicom, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Hill, Annette; Nilsson, Åsa & Weibull, Lennart (kommande) "Channel Framing". Arbetsrapport, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Höijer, Björn (1972) "Utbudet och publikmekanismerna". I *Radio och tv möter publiken*. Publik- och programforskningsavdelningen vid Sveriges Radio. Sveriges Radios förslag, Stockholm.
- Lundberg, Dan & Hultén, Olof (1968) *Individen och massmedia*. EFI, Stockholm.
- Massenkommunikation III. Eine Langzeitstudie zur Mediennutzung und Medienbewertung 1964-1985*. Schriftenreihe Media Perspektiven. Alfred Metzner Verlag, Frankfurt am Main.
- MedieSverige 1999/2000*. (1999) Red: Carlsson, Ulla; Bucht, Catharina & Facht, Ulrika. Nordicom-Sverige. Nordicom, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Nilsson, Åsa (2005) "Medieanvändningens generationer och livscyklar." I *Nordicom-Sveriges Mediebarometer 2004*. Medienotiser nr. 1, 2005. Nordicom, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Nilsson, Åsa; Severinsson, Ronny; Wadbring, Ingela & Weibull, Lennart (2001) *Trender och traditioner i svensk morgonpress 1987–1999*. Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG), Göteborgs universitet, Göteborg.
- Nordicom-Sveriges Mediebarometer 2004*. Medienotiser nr. 1, 2005. Nordicom, Göteborgs universitet, Göteborg.

- Poulsen, Jørgen (1996) *At lese avis*. Kommunikationsuddannelsen, Roskilde Universitetscenter, Roskilde.
- Public service-redovisningen från SVT 2004*. www.svt.se/svt, 2005-05-17.
- Reimer, Bo (1986) *Läsaren och tidningen – MEMO-studier av en dags tidningsläsning*. Rapport nr. 9, Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Reimer, Bo (1994) *The Most Common of Practices – On Mass Media Use in Late Modernity*. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
- Shibutani, Tamotsu (1966) *Improvised News. A Sociological Study of Rumour*. Bobbs-Merrill, Indianapolis.
- Stephenson, William (1967) *The Play Theory of Mass Communication*. Chicago University Press, Chicago.
- Strid, Ingela & Weibull, Lennart (1983) *MedieSverige – En systematisk översikt*. Tidens förlag/Svenska Journalistförbundet, Stockholm.
- Strid, Jan (2004) ”Viktigast i tidningen 1979–2003”. I Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Ju mer vi är tillsammans*. SOM-rapport nr. 34. SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Svenskt TV-utbud 2004*, Granskningsnämndens rapportserie, rapport nr. 17. Stockholm.
- Wadbring, Ingela & Weibull, Lennart (1997) ”Tidningsläsning och livsstilar”. I Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Ett missnöjt folk*. SOM-rapport nr. 18. SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Weibull, Lennart (1983) *Tidningsläsning i Sverige – Tidningsinnehav, tidningsval, läsvanor*. Publica, LiberFörlag, Stockholm.
- Wright, Charles (1959) *Mass Communication. A Sociological Perspective*. Random House, New York.

TIDNINGAR I BREVLÅDOR, PÅ BUSSAR OCH I STÄLL

INGELA WADBRING

Tryckta publikationer som ges ut gratis kan se ut på väldigt olikartade sätt. Det som är gemensamt för dem är att de helt och hållet är finansierade av annonser. I övrigt är det skillnader som dominerar; en del av dem gränsar i sin utformning till direktreklam, andra till dagstidningar. Vissa tidningar innehåller i princip enbart annonser medan andra innehåller ungefär detsamma som en traditionell morgontidning; en mix av annonser och redaktionell text. De typer som kan vara rimligt att karaktärisera de lokala gratistidningarna som är följande:

- Annonsblad, som i huvudsak innehåller annonser, exempelvis Lekbergsbladet eller Björklövet
- Blandtidningar, som innehåller redaktionell text men i olika stor omfattning och utan att layoutmässigt direkt likna traditionella morgontidningar, exempelvis Markbladet eller Annonsbladet i Sandviken
- Veckoutgivna gratistidningar, som likt traditionella morgontidningar har en mix av annonser och redaktionell text, och layoutmässigt liknar dessa, exempelvis Mitt i Kista eller Finnveden Nu
- Dagliga gratistidningar, vilket är de tre titlarna (men sex editionerna) Metro, Stockholm City och Extra Östergötland

En beräkning ger vid handen att det idag finns mellan 300 och 350 gratisutgivna lokala tidningar i Sverige med någon slags allmänt innehåll. De har en samlad veckoupplaga på cirka 6 miljoner exemplar (Andersson och Wadbring, kommande), vilket kan jämföras med den traditionella morgonpressens samlade dagsupplaga om nästan 3,3 miljoner exemplar (Weibull 2004).

Av dessa över 300 gratistidningarna kan ungefär en tredjedel karaktäriseras som annonsblad, en tredjedel som blandtidningar och en tredjedel som gratistidningar. Ungefär hälften av de 300 utkommer varje vecka, en fjärdedel varje månad och resten med varierande utgivningstäthet. Därtill kommer ytterligare ett antal gratisutgivna tidningar med specifikt innehåll (t.ex. nöjesutbud i en viss region) eller med annan geografisk spridning (t.ex. nationella gratistidskrifter för villaägare) som vanligen utkommer mer sällan än veckovis (Andersson och Wadbring, kommande); dessa ingår inte i redovisningen. Sett till antal är de dagligen utgivna gratistidningarna få, även om de till upplaga är stora.

Det har tidvis funnits en relativt hätsk debatt kring gratistidningar. Kritikerna har menat att gratistidningar bara stjälar intäkter från annonsmarknaden utan att ge något igen till läsarmarknaden. Samma kritiker kan i nästa andetag dock påpeka att annonser har ett högt läsvärde för läsarna, vilket är alldeles sant. Man kan inte påstå att kritiken försvunnit, men den har ändrat karaktär – till viss del säkert beroende på att många tidningshus själva satsar på gratisdistribuerade tidningar av olika slag (se t.ex. Pressens Tidning, löpande).

Hur tar då människor del av dess tidningar? Är det tidningar som endast ägnas förströdd uppmärksamhet bland allmänheten eller är det tidningar som har någon slags betydelse? Och hur ser läsningen av dem ut i relation till andra dagstidningar, eller annorlunda uttryckt: kan man betrakta dem som komplement eller konkurrenser till de traditionella dagstidningarna? Det är frågor som ska diskuteras i detta kapitel.

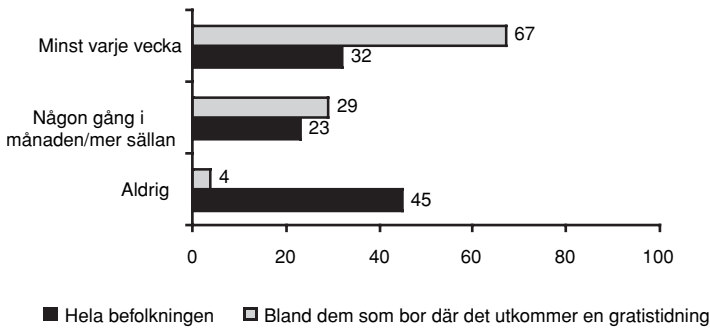
Läsning i allmänhet

De vecko- och månadsutgivna gratistidningarna utkom förr primärt i områden där det inte fanns någon morgontidning eller där någon morgontidning i alla fall inte hade sitt huvudkontor – och därmed fanns en annonsmarknad för gratistidningarna (Gustafsson 1996). Fortfarande är denna spridning vanlig, men det har tillkommit en mängd gratistidningar framför allt i storstadsregionerna, och då avses inte enbart de dagligen utgivna utan också de veckoutgivna. Spridningen kan emellertid vara mer eller mindre ”lokallokal” i betydelsen att den kanske endast utkommer i delar av en stad eller stadsdel och därför har det varit svårt att utifrån tidningarnas utgivningsort gissa sig till hur stor andel av befolkningen som har möjlighet att ta del av dem.

Att en tidning utkommer, innebär heller inte med nödvändighet att man tar del av den, ens om den är gratis. Ointressanta publikationer får ingen stor publik, vare sig de är gratis eller inte.

Men människor läser de gratisdistribuerade tidningarna. I figur 1 visas läsfrekvensen för de gratisdistribuerade tidningar, redovisat med två olika mått.¹ Det första måttet visar hur läsningen ser ut bland hela befolkningen, oavsett om respondenterna angett att det utkommer någon gratistidning där de bor eller inte. Det andra måttet visar läsningen bland dem som angett att det utkommer en gratistidning där de bor. I båda fallen ingår såväl dagliga som vecko- och månadsutgivna gratistidningar.²

Av befolkningen som helhet, läser ungefär en tredjedel en gratistidning åtminstone varje vecka. Ytterligare drygt en femtedel av befolkningen tar del av gratistidningar åtminstone någon gång nu och då. Här ingår såväl sporadiska läsare som de läsare som endast har tillgång till gratistidningar som utkommer relativt sällan.

Figur 1 Läsning av gratistidningar/annonsblad i Sverige 2004 (procent)

Kommentar: Antalet svarande är för befolkningen som helhet 1838 personer, för dem som bor där det utkommer en gratistidning 730 personer.

De som bor på platser där det utkommer någon gratistidning, läser dessa i mycket stor utsträckning. Två tredjedelar läser minst varje vecka och det är endast ett litet fåtal som aldrig tar del av dem.

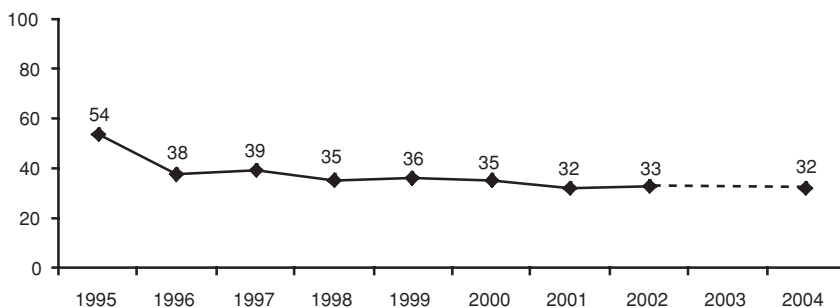
Om man jämför med geografiskt avgränsade studier där frågorna ställs om enskilda tidningstitlar, brukar dessa uppvisa ett än ”bättre” resultat sett till läsningsfrekvens (se Andersson och Wadbring, kommande). Det finns två skäl därtill. Det första är att i den fråga som här redovisas så ingår en mängd tidningar som inte utkommer så ofta som varje vecka; man kan inte ta del av dem så ofta. Det andra skälet är att man alltid får bättre resultat när man efterfrågar titlar/varumärken än allmänna företeelser; oavsett som det gäller banker, tidningar eller något helt annat.

Det mönster vi kan se ifråga om läsning stämmer väl med tidigare undersökningar i SOM-institutets regi och tidigare ställda frågor, som har ställts på olika sätt snart sagt varje år.

I figur 2 visas hur läsningen sett ut över tid, och det slående är stabiliteten över tid, trots den olikartade frågekonstruktionen – och trots att gratistidningsmarknaden är en turbulent marknad med många nedläggningar och starter varje år.

Ungefär en tredjedel av befolkningen uppger att de med någon slags regelbundenhet läser en gratistidning eller ett annonsblad. Någon slags fråga kring läsningen av gratistidningar och annonsblad är ställd varje år sedan 1995 – samma år som Metro startade – utom år 2003.

Endast år 1995 skiljer ut sig från mönstret, vilket troligen beror på frågans konstruktion detta år; man angav då bara ja eller nej på en fråga om man regelbundet läste en gratistidning. Även en gång om året kan ju vara regelbundet, varför detta sätt att ställa frågan känns något missvisande.

Figur 2 Läsning av gratistidningar/annonsblad i Sverige 1995-2004 (procent)

Kommentar: Frågan är ställd på olika sätt olika år.³

Att spridningen över landet är ojämnt fördelad har redan konstaterats; inte alla bor där det utkommer någon slags allmän gratispublikation. Det skiljer sig åt, bland annat beroende på stadsstorlekar.

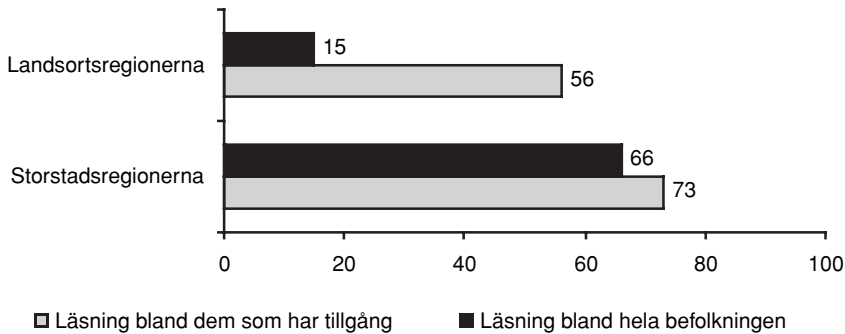
Läsning i storstad och landsort i synnerhet

Med tanke på att det i de tre storstadsregionerna i Sverige finns såväl dagliga gratistidningar och veckoutgivna gratisdistribuerade tidningar, så bör det vara här läsningen av gratistidningar är som störst. I Stockholmsregionen utges nästan 50 gratisdistribuerade tidningar, i Göteborgsregionen 25 tidningar och i Malmöregionen drygt 10 (Andersson och Wadbring, kommande). Då ingår förstås Metro och Stockholm City, men sett till antal titlar så är det ju bara två i Stockholm och vardera en i Göteborg och Malmö.

I figur 3 redovisas läsningen i storstads- respektive landsortsregioner med två olika mått, samma mått som i figur 1. Skillnaden i läsning är stor beroende på vilket mått som används. Sett till befolkningen som helhet boende utanför storstadsregionerna är det ungefär 15 procent som läser en gratistidning av något slag regelbundet. Om vi istället ser till dem som bor i ett område där det utkommer en gratistidning, är det drygt hälften som tar del av dessa med en så pass hög regelbundenhet som varje vecka.

I storstadsregionerna är skillnaden i regelbunden läsning mellan befolkningen som helhet och dem som bor där det utkommer en gratistidning väldigt små. Det beror i sin tur på att nästan alla bor där det utkommer åtminstone en gratistidning; dels en daglig, ofta också en veckoutgiven. Det är ungefär 70 procent som regelbundet tar del av en gratistidning i storstadsområdena.

Figur 3 Regelbunden läsning av gratistidningar i landsorts- respektive storstadsregionerna 2004 (procent)

Kommentar: Med regelbunden läsning avses läsning varje vecka. Landsorten blir därmed något diskriminerad eftersom det är här det finns tidningar som utkommer mer sällan.

Att det finns geografiska skillnader är inte särskilt förvånande utan snarast självklart. En olikartad spridning av tidningarna leder till en olikartad läsning av dem. Vad som dock är tydligt, är att finns det en gratistidning där man bor, är sannolikheten stor att man tar del av den.

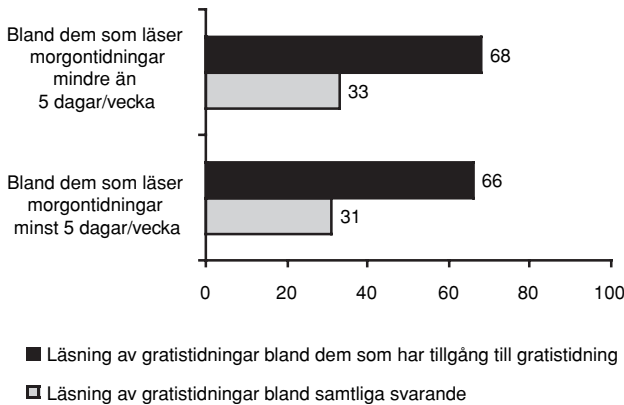
Konkurrens eller komplement?

Eftersom de gratisdistribuerade tidningarna läses av en stor del av befolkningen där de utkommer, så kan vi sluta oss till att de betyder någonting för läsarna. Frågan är naturligtvis vad de betyder. Det råder olika uppfattning om vilken betydelse gratistidningar kan spela i ett samhälle: en del tillskriver dem endast negativa egenskaper medan andra ser att de kanske kan ha något att tillföra (för en genomgång, se t.ex. Wadbring 2003; jfr Nygren 2005).

En självklar fråga som ställs är om gratisdistribuerade tidningar riskerar att konkurrera ut ”riktiga” tidningar. På en övergripande nationell nivå är svaret på en sådan fråga: nej. Ingenting tyder på att det finns något som helst samband, vare sig i positiv eller negativ riktning, mellan läsning av gratisdistribuerade tidningar och hemdistribuerade morgontidningar (se figur 4).

Oavsett om man läser en morgontidning regelbundet eller inte, läser man gratistidningar i ungefär samma utsträckning. Även om det fortfarande är så att många gratisdistribuerade tidningar utkommer i gränslandet mellan två lokala morgontidningars huvudsakliga spridningsområde, väljer man inte att enbart läsa en gratistidning, utan väljer sannolikt att läsa båda. De fyller olika funktioner genom att de verkar på olika geografiska nivåer (jfr Høst 1996).

Figur 4 Regelbunden läsning av gratistidningar/annsblad efter läsning av morgontidningar, 2004 (procent)

Kommentar: med regelbunden läsning avses läsning varje vecka.

Samtidigt får inte glömmas bort att det vi ser ovan är hur mönstret ser ut på en övergripande nationell nivå, där de vecko- och månadsutgivna gratistidningarna är de absolut flesta och därmed får ett stort genomslag. Vad gäller de dagliga gratis-distribuerade tidningarna i storstäderna är mönstret delvis annorlunda; där kan man i viss mån se att det finns en konkurrens mellan betal- och gratistidningar som inte visar sig då den övergripande nationella nivån studeras (Nygren 2005; Wadbring 2003).

Gratis medier – framtidens melodi?

Gratismedier är inget nytt fenomen. Lika länge som det har funnits dagstidningar har det funnits tidningar som varit helt annonsfinansierade; den första brukar sägas vara Stockholmske Handels-Mercurius från 1700-talet (Svensson 1988). Gratistidningsmarknaden har alltid varit turbulent genom att det varit enklare att starta ett annonsblad/gratistidning än en daglig tidning – men det har också varit enkelt att lägga ned gratistidningar som inte burit sig.

Idag har allt fler traditionella tidningshus valt att satsa på gratistidningar, i Sverige likväl som annorstädes, samtidigt som de små, enskilt ägda gratistidningarna i många fall finns kvar (Andersson och Wadbring, kommande) och med tanke på internet som ytterligare gratis medium, så känns det ganska riskfritt att tala om gratis medier som framtidens melodi. Å andra sidan, betalda medier är troligen också framtidens melodi – det ena utesluter på intet sätt det andra.

Noter

- ¹ I senaste SOM-undersökningen ställdes två frågor om de veckoutgivna gratistidningarna. Den första frågade efter om det alls utkom någon gratistidning eller annonsblad i den region respondenten bor, den andra hur denna i så fall lästes. Därtill ställdes specifika frågor om Metro och Stockholm City på annan plats i enkäten. Svarspersonerna har uppenbart haft svårt att skilja mellan dagliga gratistidningar och andra gratistidningar, vilket inneburit att hälften av dem som angett att det utkommer en gratistidning där de bor, angett att dess titel är Metro eller Stockholm City trots att det explicit i frågan angavs att vi avser andra tidningar än just dessa. För att redovisa resultaten så rimligt som möjligt har jag därför slagit samman all gratistidningsläsning – oavsett hur ofta tidningen utkommer och vilken av gratistidningsfrågorna respondenten besvarat.
- ² Se not 1. Svarsalternativen skiljer sig också för de båda frekvensfrågorna. Ifråga om dagliga gratistidningar är alternativen 6-7 dagar/vecka, 3-5 dagar/vecka, 1-2 dagar/vecka, mer sällan och aldrig. Ifråga om övriga gratistidningar/annonsblad är alternativen minst varje vecka, någon gång per månad, mer sällan och aldrig.
- ³ 1995 ställdes frågan *Läser Du regelbundet något lokalt annonsblad eller lokal gratistidning som innehåller nyheter?* Svaret angavs med ett ja eller ett nej.
1996 och 1997 ställdes frågan *Hur ofta brukar Du läsa något av följande: Lokalt annonsblad/gratistidning som innehåller nyheter?* Svaret angavs i intervallerna 6-7 dagar/vecka, 3-5 dagar/vecka, 1-2 dagar/vecka, mer sällan och aldrig.
1998-2002 ställdes frågan *Hur ofta brukar Du läsa något av följande: Annan gratistidning eller lokalt annonsblad?* (Frågan följer på frågor om andra tidningar) Svaret angavs i samma intervaller för respektive tidning som 1996 och 1997.
2003 ställdes ingen fråga överhuvudtaget om gratistidningar.
2004 ställdes frågan på ett helt nytt sätt. Se not 1.

Referenser

- Andersson, Ulrika och Wadbring, Ingela (kommande) *I gratistidningarnas förlovade land* (preliminär titel). Göteborg: JMG, Göteborgs universitet
- Gustafsson, Karl Erik (1996) *Marknaden för gratistidningar i Sverige*. Göteborg: Handelshögskolan, Göteborgs universitet
- Høst, Sigurd (1996) *Aviskonkurransen, Nye og gamle teorier belyst gjennom A-prensens utvikling*. Fredrikstad: Institutt for journalistikk
- Nygren, Gunnar (2005) *Skilda medievärldar. Lokal offentlighet och lokala medier i Stockholm*. Stockholm: Symposion

Pressens Tidning (löpande)

Svensson, Jan (1988) *Kommunikationshistoria*. Lund: Studentlitteratur

Wadbring, Ingela (2003) *En tidning i tiden? Metro och den svenska dagstidningsmarknaden*. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet

Weibull, Lennart (2004) Dagspress. I Carlsson, Ulla och Facht, Ulrika (red) *Mediesverige 2003/2004. Statistik och analys*. Göteborg: Nordicom, Göteborgs universitet

DE UNGA OCH RADION

JAN STRID

När det talas eller skrivs om ungdomar och medier handlar det i första hand om ny medieteknologi: data, mp-3-spelare och plasmav. Men någonstans skall de nya medierna hämta sina användare och då blir frågan naturlig, vad händer med de gamla medierna samtidigt som vi önskar oss mycket nytt så finns det oro för att det gamla skall försvinna. I dagarna april 2005 föreslog Sveriges Radio förändringar i sin kanalstruktur i syfte att anpassa sig till lyssnarna.. Får man tro kultursidorna i de stockholmsbaserade tidningarna drabbas Sverige av en ”kulturskymningen” om radiokanalen P2 måste skäras ner och står inför en omläggning (nedläggning) och tanken är tydligen att man skall satsa bl a på ungdomsradio.

Finns det då något skäl för Sveriges Radio att göra denna satsning på förändringar i sina kanaler. I SOM-undersökningen de senaste fem åren har vi märkt en nedgång i radiolyssnandet bland ungdomar dels totalt sett men särskilt för Sveriges Radios kanaler P1 och P2 (jfr Strid 2004). Längre tillbaka så har även Sveriges Radios P3 minskat, från 1994, året efter att de privata lokalradiostationerna började sända, från ca 15 procent till ca 6 procent 2003. Däremot står Sveriges Radios kanal P4 stark med sina ca 30 procents dagligt lyssnande. Dock har P4 endast några få procents lyssnande bland personer under 30 år. Att det finns anledning för SR att agera torde väl beläggas av utvecklingen. I det följande skall vi ytterligare belysa situationen genom att studera 2004-års radiovanor i olika åldersgrupper.

Kanalvalet 2004

SOM-undersökningarna har från starten 1994 tagit sikte på vilka kanaler som allmänheten brukar lyssna på. Detta innebär att siffrorna inte direkt kan jämföras med undersökningar som mäter vad man lyssnade på under gårdagen eller den gångna veckan. Eftersom människors vanor är tämligen stabila och radiolyssnandet i huvudsak äger rum på tre platser – i hemmet, på arbetet/i skolan och i bilen – så förefaller publiken relativt lättare kunna ange vilka kanaler de brukar ta del av. Eftersom ungdomars vanor inte är lika stabila som äldres är det större risk att vi kan missa kanaler som man mera tillfälligt råkar lyssna på i t ex varuhus, kafeer eller annan offentlig miljö men eftersom vi är mera intresserade av tendenser över tid torde ”brukarfrågan” kunna fungera även för ungdomssvaren.

De frågeställningar som denna framställning tar sikte på är åldersfaktorns betydelse, stabiliteten i radiolyssnandet samt om vi kan spåra generationseffekter i radiolyssnandet. Men låt oss starta med vilka kanaler publiken tar del av och hur ofta.

Tabell 1 Andel som brukar ta del av olika radiokanaler mer eller mindre regelbundet, hösten 2004 (procent)

Kanal	Dagligen	5-6 ggr/v	3-4 ggr/v	1-2ggr/v	Mer sällan	Aldrig	Summa procent
P1	13	3	4	6	24	49	100
P2	3	1	2	4	27	62	100
P3	6	5	8	12	32	36	100
P4	32	8	10	12	18	21	100
Radio Rix	9	5	9	9	16	51	100
Radio City	2	2	4	5	16	72	100
Energy (NRJ)	3	3	3	6	19	66	100
Mix Megapol	3	3	6	8	19	60	100
Lugna Favoriter	4	2	5	7	16	67	100
Närradio	3	1	2	4	19	71	100

Här kan vi se att det endast är de två ”nyttokanalerna” eller talkanalerna, P4 och P1 i Sveriges Radio, som når över 10 procents dagligt lyssnande. Detta gör ingen av ”förströelsekanalerna” eller musikkanalerna. Om vi i stället ser till dem som lyssnar någon gång i veckan når P4 upp till 62 procent och P1 till 50 procent medan P2 och närradion når endast 10 procent. Bland de mera populära musikkanalerna når P3 och Rix högst med ca 30 procent medan övriga ligger lägre.

Men vad som är mera intressant än hur det ser ut vid en viss tidpunkt är hur utvecklingen varit och om Sveriges Radio nu skall förändra får detta bero av hur man ser på framtiden. Om vi drar ut tendenserna för hur det sett ut sedan den tidigare förändringen 1993 vad kan vi då anta kommer att ske? För tydlighetens skull redovisas endast vart annat år i tabellen.

Tabell 2 Andelen dagliga lyssnare på de olika radiokanalerna 1994-2004 (procent)

Kanal	1994	1996	1998	2000	2002	2004
P1 i Sveriges Radio	17	12	13	13	12	13
P2 i Sveriges Radio	4	3	3	3	2	3
P3 i Sveriges Radio	15	9	8	7	7	6
P4 i Sveriges Radio	32	30	31	31	31	32
Radio Rix	4	5	6	6	6	9
Radio City	4	4	3	2	2	2
Radio NRJ/ Energy	4	6	4	5	3	3
Mix Megapol	-	3	5	5	4	3
Lugna Favoriter	-	-	-	-	3	4
Annan privat radio	-	-	-	-	4	3
Närradio	4	4	3	3	3	3
Antal svarande	1704	1779	1821	1842	3606	3612

Det dominerande intrycket av ovanstående siffror är den mycket stora stabiliteten. P1 och P3 minskade fram till 1996 men därefter har i stor sett inget hänt i om man ser till storleken i lyssnarandelen för de olika radiokanalerna. Om vi ser till ”musikkanalerna” (de privata lokalradiokanalerna samt P3) så hade de tillsammans 1996 27 procent och de hade 2004 30 procent (inräknat Lugna Favoriter och annan privat radio). De två ”talkanalerna” P1 och P4 hade 1996 42 procent och 2004 45 procent och P2 ligger still. Kampen om lyssnarna tycks stå mellan de olika ”musikkanalerna” eller om de lyssnare som föredra dessa kanaler vilket till största delen är ungdomar.

Ålderns betydelse

Ålder är den faktor som förklarar en mycket stor del av publikens kanalval. Är man ung, upp till 30 år så lyssnar man på musik – dock ej klassisk musik i P2. Om man är mellan 30 och 50 år kan man blanda tal och musik medan om man är över 50 år så är det talade kanaler man väljer att lyssna till – samt i någon mån P2.

Tabell 3 Andelen dagliga lyssnare på olika radiokanaler efter ålder, 2004 (procent)

Kanal	15-19	20-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60-75	76-85
P1	0	1	3	5	5	10	12	15
P2	0	1	0	1	1	1	5	14
P3	7	13	6	10	6	3	4	6
P4	5	4	5	15	24	46	55	50
Rix	19	15	14	14	18	4	1	1
City	2	3	6	4	2	1	1	0
NRJ	12	7	4	3	2	1	1	0
Megapol	5	7	6	6	6	2	1	0
Lugna	5	5	2	4	6	4	2	0
Närradio	1	1	1	2	2	4	5	3
Antal	240	212	247	581	574	667	822	269

Mönstret i sambandet mellan ålder och kanalval är detsamma oavsett frekvens i lyssnandet. Att jag väljer att redovisa det dagliga lyssnandet beror att detta ger en bättre bild av det faktiska lyssnandet. Om jag istället valt att redovisa lyssnandet minst någon gång per vecka skulle dock åldersgränserna framträda ännu tydligare.

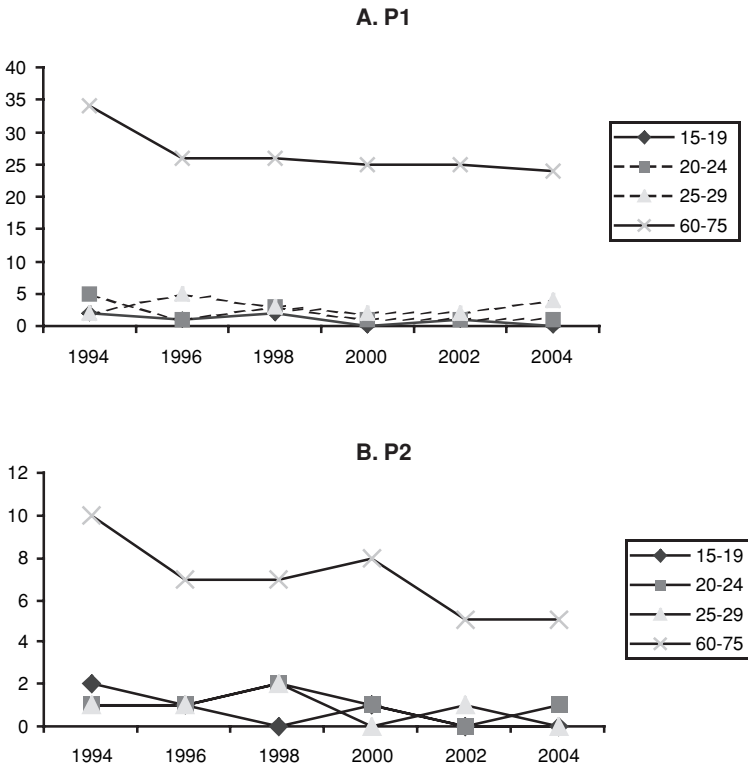
Vad vi hittills har sett är den mycket höga grad av stabilitet som visas i ett övergripande mönster samt ålderns betydelse för lyssnandet. Det finns heller inget som tyder på att det skulle ske några förändringar i radiolyssnandet bland vuxna personer så kan det vara av intresse att se till lyssnandet speciellt i den yngre generationen eller de mellan 15 och 30 år.

Dels av det skälet att man här skulle kunna spåra generationseffekter del av det skälet att Sveriges Radios förslag till förändringar i utbudet är tänkt att rikta sig till just ungdomar.

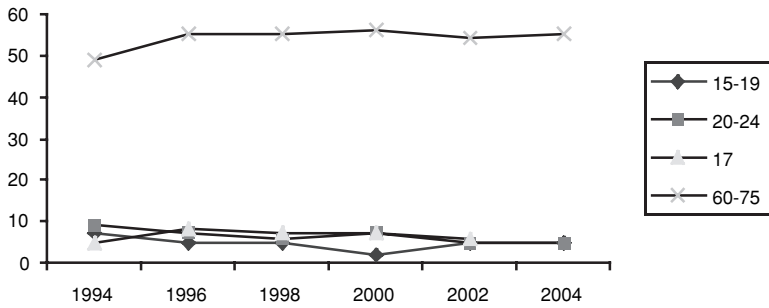
I nedanstående figurer har ungdomarna delats in i tre åldersgrupper, 15 till 19 år, 20 till 24 år och 25 till 29 år. Dessutom har åldersgruppen 60 till 75 år lagts inför jämförelsens skull.

Tidsskalan är densamma som tidigare vart annat år mellan 1994 och 2004. Antalet individer i varje ungdomsgrupp är ca 200 och i den äldre gruppen ca 800 stycken. Det bör observeras att skalorna för procentandelarna inte är densamma för de olika radiokanalerna.

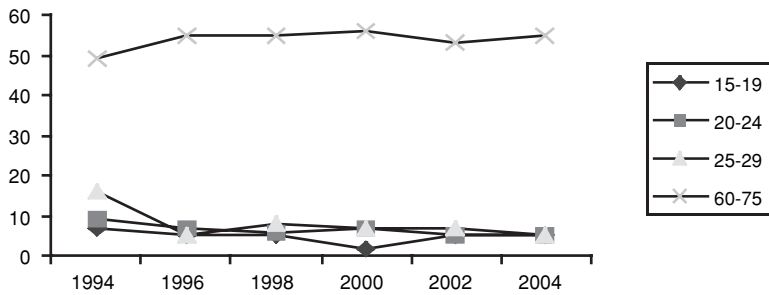
Figur *Andel dagliga lyssnare på bland 15-19, 20-24 och 25-29-åringar jämfört med 60-65-åringar (i procent)*

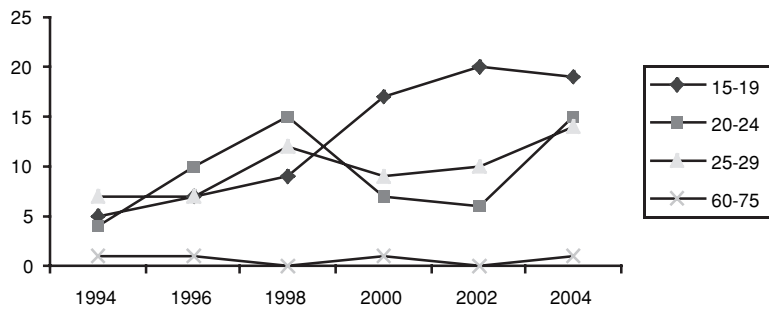
C. P3

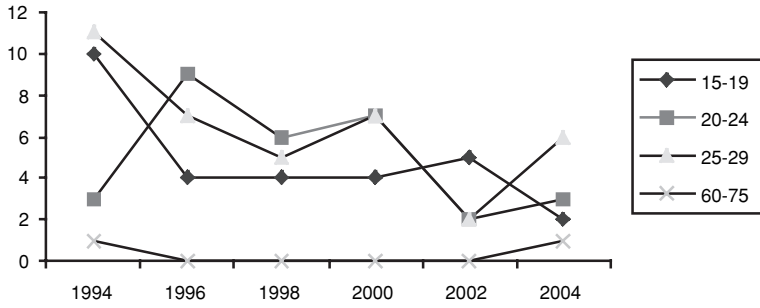
D.P4

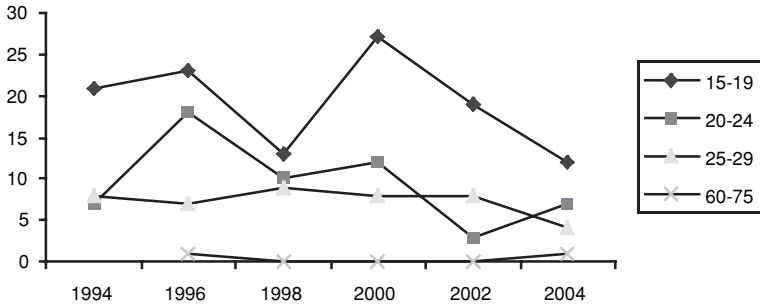
D. Radio Rix

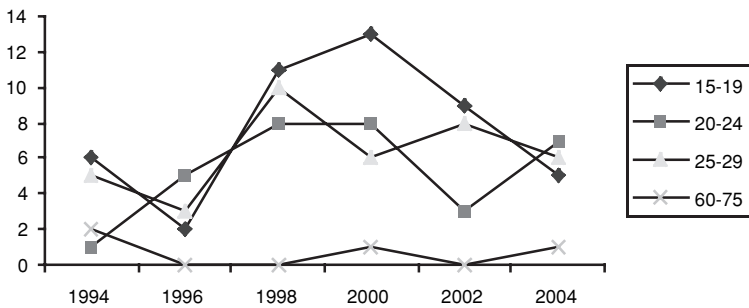
E. Radio City

F. Radio Energy/NRJ

G. Mix Megapol

Först skall vi se på ljudradions klassiska kanal *P1*. Hur står det till med ungdomsintresset för den. Eftersom den statistiska felmarginalen ligger mellan 2 och 3 procentenheter för varje åldersgrupp kan vi knappast spåra några tendenser alls bland ungdomarna. Möjligen en liten nedgång bland de allra yngsta på samma sätt som bland personer mellan 60 och 75 år. Om vi ser till 15 till 19-åringar 1994 vars lyssnande låg på 2 procentenheter så är de 2004 35-39 år och ligger på 5 procentenheter medan de som var 35-39 år 1994 också låg på 5 procentenheter. Någon generationseffekt kan därmed inte spåras vad gäller *P1* utan det är åldern, eller position i ålderscykeln, som betyder något.

Även när det gäller lyssnandet på *P2* kan en liten nedgång spåras även om också den ligger inom ramen för den statistiska felmarginalen för ungdomarna. Jämförelseåldern 60-75 år uppvisar däremot en tydlig nedgång i det dagliga lyssnandet. Inte heller här kan spåras någon generationseffekt under vår undersökningsperiod vad gäller ungdomarna men kan mycket väl finnas hos dagens äldre.

Radiokanalen *P3* tappade en stor del av sina unga lyssnare före omläggningen 1993 men har därefter legat relativt stilla bland ungdomar mellan 15 och 29 år. Däremot har *P3* tappat i åldrarna över 30 år vilket gör att *P3* har tappat över halva sin publik mellan 1994 och 2004.

P3 är ju den kanal bland Sveriges Radios kanaler som konkurrerar med de privata lokalradiostationerna med sitt musikutbud.

Radio City har framför allt haft en nedgång bland de yngsta ungdomarna och förefaller haft svårt att finna sin (musik-) nisch. Den har under hela undersökningsperioden pendlat mellan 4 och 2 procent av befolkningen. *Radio City* har också färre stationer än de övriga lokala privatradionäten (Jfr Hadenius och Weibull, 2003:244ff).

Energy/NRJ är den station vars utbud präglas av den allra senaste popmusiken och ligger högst bland de allra yngsta och har först på 2004 blivit förpassad till andra plats av *Radio Rix* bland de yngsta ungdomarna. Kurvan är också totalt sett nedåtgående för denna enda utlandsägda privata lokalradio som har näst flest stationer av de privata lokalradiostationerna. *Energy* har också färre lyssnare över 30 år än de andra privata lokalradiostationerna.

Mix Megapol fick inte detta namn förrän 1996 då den startade ganska lågt, ökade bland ungdomarna för att sedan falla igen bl a beroende på att man medvetet försökte profilera sig på unga vuxna. Utbudet förefaller 2004 mera tilltala hela gruppen på ett likartat sätt jämfört med tidigare. *Mix Megapol* är den tredje största kanalen vad gäller antal stationer bland de privata lokalradiostationerna.

Slutsatser

Kapitlet inleddes med tre frågeställningar gällande radiolyssnandet: ålderns betydelse, möjliga generationseffekter samt stabilitet kontra förändring. Vi har kunnat konstatera att åldern eller position i ålderscykeln spelar en stor roll för valet av kanal

men vi har under perioden inte kunnat spåra några större generationseffekter. Vad vi har kunnat se är en mycket hög grad av stabilitet. De privata lokalradiostationerna konkurrerar med varandra och Sveriges Radios kanal P3 medan Sverige Radios kanaler P1 och P4 i stort sett inte konkurrerar med någon. P1:s utbud domineras av Stockholm och riket i stort medan P4 (som består av 26 lokala stationer) är lokala på sina respektive orter. Inte heller P2 konkurrerar med någon annan med sin i huvudsak klassiska musik. Med tanke på P2-lyssnarnas höga ålder kan man ana en generationseffekt men den är svår att spåra på grund av lyssnarnas begränsade antal.

Referenser

- Strid, Jan (2004): Tio års radiolyssnande: en översikt. I Holmberg, S & Weibull, L (red): *Ju mer vi är tillsammans*. Göteborg, SOM-institutet. Göteborgs universitet.
- Hadenius, Stig, Weibull, Lennart (2003). *Massmedier*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.

DEN FJÄRDE VÅGEN

ANNIKA BERGSTRÖM

Vi får allt mer tekniktäta hem, det skvallrar inte minst reklambergen om som dyker ner i brevlådan var och varannan dag. Vi föreslås köpa stora, platta tv-skärmar, hembiopaket, dvd-spelare, mp3-spelare och spelkonsoler. Vissa tekniker försvinner på bekostnad av nya, kassetbandspelare är ett sådant exempel.¹ Det betyder inte att vi har slutat lyssna, bara att vi ersatt kassetband med andra förmedlingsformer – cd, dvd, mp3 – som låter oss lyssna på musik eller bokuppläsning.

Men förutom att äldre uppspelningsformer ersätts med nya får vi också nya funktioner genom t.ex. mobiltelefon och dator. Många nya medietekniker har på olika sätt koppling till traditionella: jag kan se film i datorn, få väderrapporter i mobilen etc. Det blir därför allt viktigare att undersöka spridningen och användningen inte bara av de tidigare rena teknikerna som har en unik funktion vardera utan också av moderna, sammansmälta former.

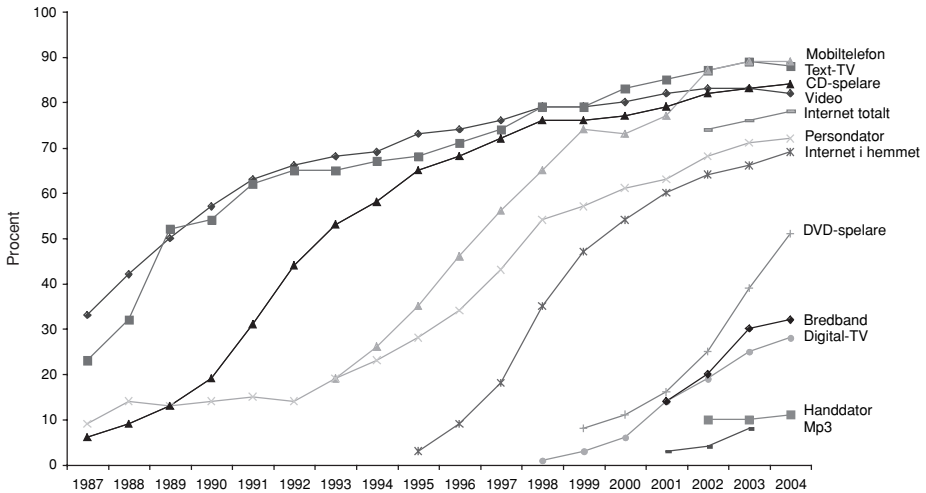
I det här kapitlet är syftet att ge en uppdaterad översikt av tillgången till medieteknik i svenska hushåll. Dels visas på utvecklingen över tid, dels analyseras det samlade utbudet i olika hushåll. Därtill analyseras användningen av en allt mer utbredd medie- och kommunikationsteknik i hemmen: internet.

En ny våg av medietekniker i hemmen

I början av 2000-talet fanns en stor mängd olika tekniker för medieanvändning på marknaden. Flera av dem är välkända sedan länge, dessa har också ofta stor spridning. Radio, TV och telefon är exempel på medier som i stort sett alla hushåll har haft tillgång till i många år. Innehavet har däremot förtätats – man har fler TV-apparater och fler telefoner idag.

Många av de nyare teknikerna är antingen utvecklingar av äldre, eller möjliggör ytterligare användningsområden som kopplas till befintlig teknik. Så såg vi t.ex. video och text-tv få spridning i svenska hem under 1980-talet – båda nya funktioner kopplade till tvn (figur 1). Kort därefter gjorde CD-spelaren entré och fick snabbt spridning i hushållen. Med tiden har dessa tekniker kommit att bli allt billigare och har också kommit att ingå som standard när man köper utrustning. En modern tv innehåller i de flesta fall även text-tv-funktionen t.ex. År 2004 var det runt 85 procent av de svenska hushållen som hade tillgång till någon av dessa tekniker.

Figur 1 Tillgång till några olika medie- och kommunikationstekniker i svenska hushåll 1987-2004 (procent av befolkningen)

Med nästa våg fick vi mobiltelefon och persondator in i hemmen. Från 1993 fram till början av 2000-talet hade vi en konstant ökning av dessa medier. Därefter har andelen hushåll med tillgång stabiliserats, för mobiltelefonen på ca 90 procent av befolkningen, för persondator på ca 70 procent. Strax efter att spridningen av persondator tagit fart fick datorn sällskap av internet – datorn hade blivit ett möjligt kommunikationsmedel. Spridningen av internet har gått förhållandevis snabbt och 2004 – 10 år efter genombrottet – hade nästan alla persondatorhushåll också tillgång till internet.

I början av 2000-talet startade en ny våg av hushållstekniker med medieanknytning. De som snabbast fått spridning är DVD-spelare, digital-tv och bredband medan handdator och mp3-spelare fortfarande når en begränsad andel svenskar.

Att på detta sätt mäta tillgång är inte helt oproblematiskt. Teknikerna smälter samman och uppträder i olika former och på flera ställen.² De flesta moderna datorer har CD-spelare och allt fler är också utrustade med DVD. Därtill kommer separata hårddiskar för t.ex. nerladdning av tv-program som rent tekniskt är en dator men som i praktiken även kan fungera som in- och uppspelningsapparat som vi traditionellt känner dem från videon. Via datorn kan vi ladda ner och spela upp både musik och film. En modern spelkonsol som t.ex. PlayStation 2 eller X-Box möjliggör uppspelning av både CD- och DVD-skivor. Nyare modeller av mobiltelefoner tillhandahåller mobila tjänster via internet både i GSM- och i 3G-näten. Detta medför att det är svårt att göra mer exakta bedömningar av tekniktillgången eftersom vi inte vet hur människor bedömer dessa korsmöjligheter.

Spridningen av medietekniker följer välbekanta utvecklingsmönster för innovationer. Det är framför allt unga och högutbildade personer som finns med i början av varje ny våg.³ För text-tv finns inte längre några signifikanta skillnader beroende på kön, ålder eller utbildning, för video och CD-spelare är fortfarande innehavet något lägre bland pensionärer även om skillnaderna minskat. Även mobiltelefoninnehavet är förhållandevis spritt i olika befolkningsgrupper, men trots att det skett en utjämning med tiden är fortfarande pensionärer och lågutbildade efter genomsnittet. 3G-telefoner har ännu inte nått ut till så många, men man ser också här en tydlig åldersklyfta (tabell 1).

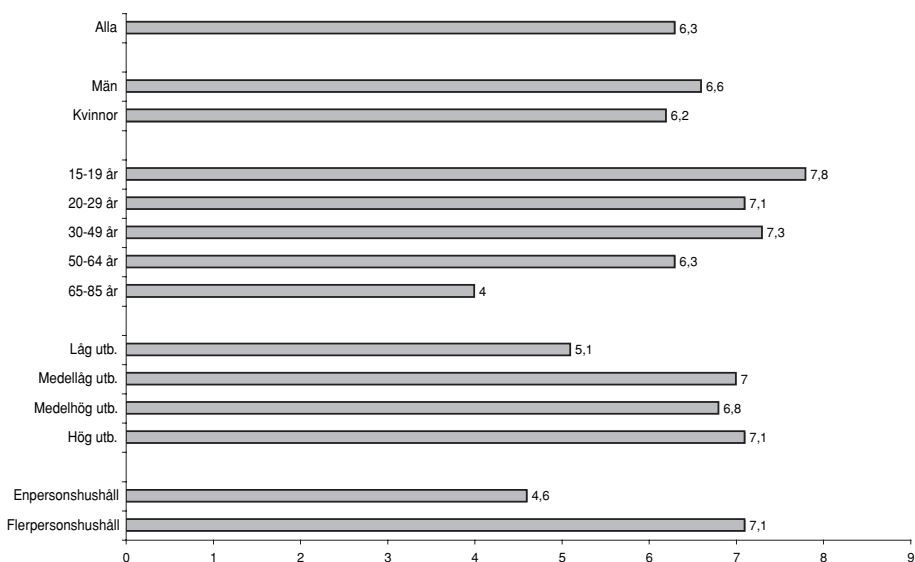
Tabell 1 Tillgång till medietekniker i svenska hushåll, olika grupper, hösten 2004 (procent)

	Alla	Kön		Ålder				Utbildning			
		Kv	M	15-29	30-49	50-64	65-85	Låg	ML	MH	Hög
Text-TV	88	87	90	87	90	90	83	86	91	91	89
Digital-TV	28	25	31	30	35	28	14	25	35	26	24
Mobiltelefon	78	76	79	88	81	76	65	68	82	82	84
Mobiltelefon 3G	3	3	4	7	3	2	1	2	3	4	4
Video	82	80	85	86	90	86	63	73	88	84	87
DVD-spelare	51	47	56	76	68	44	12	31	60	58	59
CD-spelare	84	83	84	94	94	85	56	69	90	90	91
Persondator	72	70	75	84	87	75	35	47	79	84	88
Handdator	11	10	12	16	15	9	4	6	11	13	18
Internet	78	77	78	95	93	80	34	53	85	88	93
- i hemmet	69	67	72	82	86	70	31	46	76	77	85
- på arb.pl/skola	46	47	45	63	62	49	2	21	47	56	71
- på annan plats	8	8	8	21	7	4	2	4	10	9	8
Bredband	45	44	46	63	50	31	22	35	45	48	50
Antal svar	3533	1856	1756	699	1155	997	761	945	1188	699	701

Tillgången till internet, digital-tv och DVD-spelare är betydligt vanligare bland yngre personer och vad gäller internet och DVD är tillgången också större med ökande utbildning. Flera av medieteknikerna i den här vågen följer alltså välbekanta spridningsmönster – mönster som vi känner igen också från nyintroduktioner sedan radions barndom.

För att ytterligare belysa tillgången till medietekniker kan man mäta tätheten i olika hushåll, genom att lägga samman tillgången till teknikerna ovan och titta på genomsnittligt antal medietekniker i olika befolkningsgrupper. Skalan går mellan 0 och 11 och det genomsnittliga antalet medietekniker i befolkningen som helhet är 6,3 (figur 2).

Figur 2 Sammanlagd tekniktillgång i svenska hushåll, olika grupper, hösten 2004 (genomsnitt)

Kommentar: De tekniker som återfinns i tabell 1 ingår i figuren och antalet tekniker per hushåll kan variera mellan 0 och 11.

Den sammanlagda tekniktillgången ser olika ut beroende på vems hem man tittar in i. För män och kvinnor ser det i stort sett likadant ut, männens hem är något mer tekniktäta, men skillnaderna är små. Ålder är den faktor som har störst betydelse för tekniktätheten. Bland personer mellan 15 och 49 år är medelvärdet högre än bland 50-64-åringar och betydligt högre än bland pensionärer.

Det samlade innehavet ökar också med stigande utbildning. Medelvärdet bland lågutbildade är betydligt lägre än för medel- och högutbildade. Ytterligare en faktor som påverkar medelvärdet är huruvida man bor ensam- eller i flerpersonshushåll. Det finns en bredare tillgång till medieteknik i hemmet bland dem som delar hushåll med ytterligare någon person.

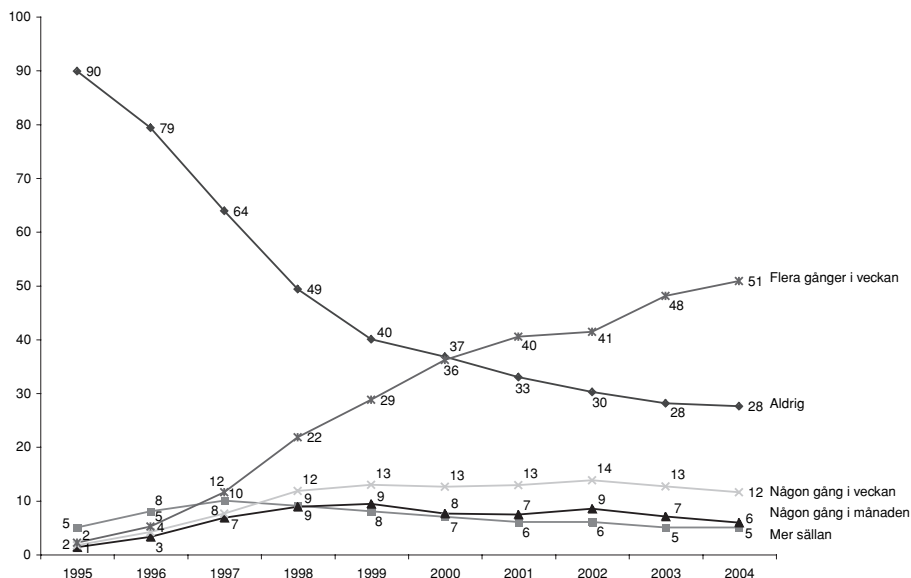
Vi ser att historien upprepar sig gång på gång när det gäller tillgången till medietekniker i hemmen. Unga och högutbildade går i bräschen för spridningen, många äldre införskaffar aldrig nya tekniker, och i den mån de gör det är det inte sällan ett uttryck för att det inte går att undvika t.ex. att köpa en tv utan text-tv-funktion eller en dator utan cd/dvd.

Användning av medietekniker – exemplet internet

Många nya tekniker är utvecklingar och förlängningar av redan befintliga och används också på liknande sätt. DVD-spelaren möjliggör former av datoranvändning och av tv-tittande, digital-tv vidgar tv-tittandet ytterligare. Två av de här undersökta nyare teknikerna har i någon mån unika användningsområden. Mobiltelefonen ger förutsättningar för nya typer av kommunikationsformer och analyseras av Göran Bolin i föreliggande bok. Internet innebär också i många avseenden en anorlunda användning än traditionell medieanvändning även om vissa tillämpningar känns igen. Internetanvändning analyseras i det följande.

Att spridningstakten för internet har mattats av leder i förlängningen också till att internetanvändningen planar ut så till vida att andelen är i stort sett på samma nivå som i 2003 års SOM-undersökning. Närmare två tredjedelar (62 procent) av befolkningen i Sverige använde nätet minst någon gång i veckan hösten 2004. Den kraftiga utvecklingen som vi såg i slutet av 1990-talet har sedan flera år planat ut, vilket märks också i mätningen av faktisk användning en genomsnittlig dag.⁴

Figur 3 Andelen internetanvändare med olika användningsfrekvens, 1995-2004 (procent av befolkningen)

Men med publiktillväxten och utbudsexpansionen börjar det bli dags att revidera synen på regelbunden användning. Veckomåttet som använts i tidigare framställningar upplevdes frekvent 1998 medan det sex år senare snarast är den mer eller mindre dagliga användningen som kanske bör betraktas som regelbunden. Att

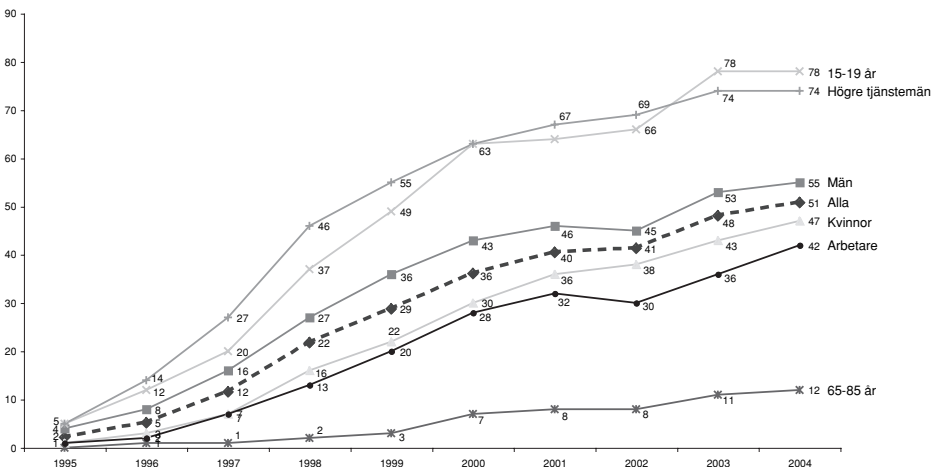
betrakta den som använder tv, radio eller dagstidning någon gång i veckan som regelbunden publik är inte aktuellt och för dessa medier används ”minst 5 dagar i veckan” i vanemätningar som mått på regelbundenhet. I den här studien har vi möjlighet att använda ”flera gånger i veckan” som mått på regelbunden internetanvändning.

Det visar sig om man studerar utvecklingen över tid att det är de mest frekventa användarna – flera gånger i veckan – som ökar medan andelen som använder internet någon gång i veckan har varit stabil på drygt 10 procent sedan 1998. Även mer sporadiska användare har varit ungefär lika många sedan dess. Det är omkring hälften av befolkningen som använder internet flera gånger i veckan och i 2001 års mätning var denna grupp för första gången större än gruppen som aldrig använder nätet. Sedan dess har gapet ökat (figur 3).

Användningsfrekvensen på internet påverkas också av vilken typ av anslutning till nätet man har. Det finns en betydligt större andel frekventa internetanvändare bland personer som har bredband eller någon typ av fast anslutning: 72 procent jämfört med 59 procent bland modemnehavare.

Det är väl känt att den generella användningen av internet är mer utbredd i vissa befolkningsgrupper än i andra. Mönstren som vi känner från tillgången upprepas i användningen. Medan kurvan för internetanvändning flera gånger i veckan lutar starkt uppåt för unga människor och högre tjänstemän är utvecklingen för framför allt pensionärer blygsam. Skillnaden mellan de yngsta och de äldsta i undersökningen med avseende på frekvent internetanvändning är 66 procentenheter i årets mätning (figur 4).

Figur 4 Användning av internet flera gånger i veckan i olika grupper, 1995-2004 (procent av befolkningen)

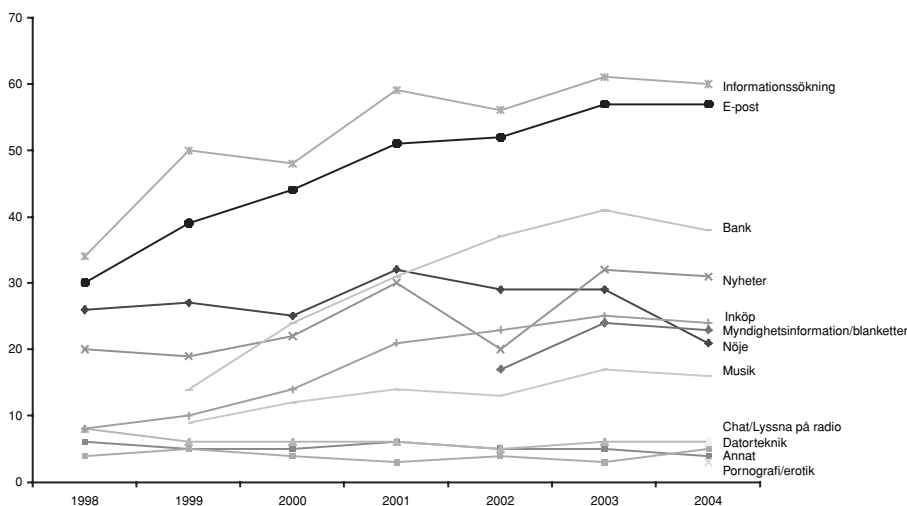
Kommentar: I 2001 års mätning har vi pga ett mätfel inte data för 15-19-åringarna.

Det finns också en klyfta mellan arbetarfamiljer och högre tjänstemän/akademiker i det här avseendet. Denna är på 32 procentenheter och skillnaden i internetanvändning beroende på upplevd familjeklass har minskat något de senaste två åren.

Under de här tio åren se man också en liten klyfta mellan män och kvinnor. Det är något större andel män som använder nätet flera gånger i veckan. Skillnaden var som störst 1999 och har sedan minskat sakta fram till årets mätning där differensen var åtta procentenheter.

Användningens inriktning har förändrat sig något över de ca 10 år som vi har haft en mer allmän tillgång till internet. Generellt har vi sett en övergång från en bredare användning med en viss grad av nöjesbetoning, mot en mer nyttoinriktad vardagsanvändning. Med ett förhållandevis trubbigt mätinstrument kan vi se en tillbakagång för bland annat nöje, och i årets undersökning, där pornografi/erotik mättes för första gången kan vi se att detta användningsområde inte har någon huvudsaklig plats i vår internetanvändning även om det anses vara ett utbrett område (figur 5).

Figur 5 Huvudsyften med den privata internetanvändningen, 1998-2004 (procent av befolkningen)

Allmän informationssökning och e-post upptar de flesta användares internetvardag. Nyheter är ett användningsområde som är underordnat just dessa två⁵, men som ändå ungefär en tredjedel av befolkningen lägger till sin vardagliga internetanvändning.

De bland ungdomar vanligt förekommande användningsområdena chat och olika typer av musikanvändning är, sett på befolkningsbasis, förhållandevis små.

Men vi vet att musikområdet är viktigt och ständigt föremål för debatt och diskussion kring dess eventuella negativa inverkan på skivindustrin.

Det här sättet att mäta användningsinriktning på är förhållandevis trubbigt. Man bör snarare betrakta det som ett sätt att se på olika användningsområdens relation till varandra. E-post är stort, chat är litet etc. Även andra undersökningar kommer fram till liknande rangordning för internetområden, även om frågekonstruktionerna och nivåerna kan skilja sig något.⁶ Internetanvändningen är således huvudsakligen nyttofokuserad och underordnat till detta är olika typer av nöje, förströelse och underhållning.

Medietekniker i vardagen

Våra hem rymmer allt fler tekniker, det visar utvecklingen av tillgång tydligt. Vi slänger inte ut gamla apparater när det kommer nya. Men den samlade kunskapen om medieanvändning visar samtidigt på en ganska stor stabilitet: vi förändrar inte våra medievänor i någon större utsträckning när nya tekniker kommer in på arenan.⁷ Det finns helt enkelt ett ganska litet förändringsutrymme i människors vardag. Men detta till trots kan man ändå tänka sig vissa förskjutningar i uppfattningar och värderingar kring de nya teknikerna och deras innehåll.

Om vi gör ett nedslag i attityder kring internet kan vi konstatera att det inte har varit någon större moralpanikdebatt. Men med jämna mellanrum får vi veta genom t.ex. nyhetsmedier att barnpornografi är utbrett på nätet, att mer och mindre kända personer porrsurfar på arbetstid etc. Frågan är hur allmänheten ser på huruvida barn och unga påverkas negativt av olika medier, däribland internet. Och det är en utbredd uppfattning att det faktiskt sker en negativ påverkan av pornografiska inslag/sexscener som förekommer på nätet. Pornografisk film upplevs värre i det avseendet men internet upplevs göra mer skadlig inverkan än t.ex. tv-serier och tv-reklam och dokusåpor.

Det här exemplet tillsammans med kunskaperna om spridning och användning visar att en av de nyare medieteknikerna, internet, är etablerad på olika sätt i samhället. Det finns områden där nätet helt klart fyller en funktion för allt fler men exemplen visar också på att etableringen, inte bara av användning utan också av värderingar går långsamt. Det blir också tydligt att uppfattningarna om just internet varierar beroende på vilka användningsområden vi frågar efter. Nya medietekniker tar plats i vardagen, men inte på bekostnad av de gamla vare sig det gäller konsumtion eller hur man ser på dem.

Noter

- ¹ Se t.ex. Nordicom's Mediebarometer 2004 (2005).
- ² Jfr t.ex. Enlund (2002).
- ³ Se t.ex. Rogers (1995).
- ⁴ Jfr. Mediebarometern 2004 (2005).
- ⁵ Bergström (2005).
- ⁶ Jfr Internetbarometern 2004 (2005), SCB (2004), Svenskarna och Internet 2003 (2004).
- ⁷ Jfr Mediebarometern 2004 (2005).

Referenser

- Bergström, Annika (2005) *nyhetsvanor.nu. Nyhetsanvändning på internet 1998 till 2003*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Enlund, Nils (2002) Morgondagens teknik finns i dagens laboratorier. I Hvitfelt, Håkan och Nygren, Gunnar (red) *På väg mot medievärlden 2020. Journalistik, teknik, marknad*. Lund: Studentlitteratur.
- Internetbarometern 2004* (2005). Göteborg, Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet.
- Mediebarometern 2004* (2005). Göteborg, Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet.
- Rogers, Everett M. (1995). *Diffusions of Innovations*. New York, Free Press.
- SCB (2004). *Privatpersoners användning av datorer och Internet 2003*. Stockholm, Statistiska Centralbyrån.
- Svenskarna och Internet 2003* (2004). Gävle: World Internet Institute.

STABILA MOBILA TRENDER

GÖRAN BOLIN

I ett globalt perspektiv ökar antalet mobiltelefoner för varje år som går. År 2004 såldes det i hela världen hela 643 miljoner mobiler, trots att det redan året dessförinnan såldes 471 miljoner exemplar (Augustsson 2005). Sammanlagt lär det finnas i runda tal ett mobilabonnemang per var femte invånare i världen, och antalet överstiger numera antalet fasta abonnemang. Ungefär en tredjedel av världens mobiler återfinns i Europa, cirka 40 procent i Asien, en fjärdedel i Amerika, och runt tre procent i Afrika (Ling 2004: 11ff). Även om spridningen är ojämnt fördelad runt jorden, innebär det dock att mobilen inte enbart är ett medium som återfinns i de ekonomiskt starka västländerna. Den är även relativt spridd i vissa länder med svagare ekonomier, som t.ex. Filippinerna (se t.ex. Lanuza 2004), eller Brasilien (Pedrozo 2004). Ekonomiskt är det uppenbart att mobilförsäljning är en betydande del av världsekonomin: enbart Nokia sålde under fjärde kvartalet 2004 mobiltelefoner för dryg fem och en halv miljard Euro, och mobilsystem för ytterligare knappt två miljarder i samma valuta.

Mobilen kan i dagens Sverige knappast betraktas som ett nytt medium. Snarare har mobilen som teknologiskt redskap befäst sin plats i svenskarnas standarduppställning av medier. Spridningen bland den svenska befolkningen börjar nå en nivå som förmodligen kommer att förändras mycket lite över överskådlig framtid. Utväxlingen av mobiler sker snabbt, och livslängden för en mobil kan inte beräknas till mer än allra högst fyra-fem år. Mobiltillverkarna lanserar kontinuerligt nya modeller, och nya tjänster kopplas successivt till mobilen, som mer och mer har kommit att bli ett multimedieverktyg, dvs. ett medium som i sig innehåller andra medier. Mobilen kan idag användas för att skicka vykort, ta emot och skicka e-post, använda textmeddelanden, ta fotografier och videosekvenser, fungera som klocka, och mycket mer. Då användningsområdena ökar, sker det också en differentiering vad gäller användningsmönster. Det är framför allt i utnyttjandet av mobilens olika funktioner som man kan spåra skillnader mellan olika användargrupper.

De förändringar som finns, står således att finna i typer av användning, och bland vissa användargrupper. I årets redovisning av SOM-undersökningens mobildata ska några sådana mönster vad det gäller innehav och användning av mobiltelefoner pekas ut.

Tabell 1 Mobiltelefoninnehav, typ av abonnemang och antal, användningstyp och användningsfrekvens vad det gäller ringda och mottagna samtal 2004 (procent)

	Abonnemangstyp			Abonnemang			Ringa samtal						Ta emot samtal															
	Har ej mobil	Kontaktkort	Privat ab.	Antal	1	2	3 eller flera	Antal	Någon gång/vecka			Aldrig			Antal	Någon gång/vecka			Aldrig									
									Några ggr/vecka	1-3 ggr/dag	4-8 ggr/dag	9-20 ggr/dag	>20 ggr/dag	Några ggr/vecka		1-3 ggr/dag	4-8 ggr/dag	9-20 ggr/dag	>20 ggr/dag	Någon gång/vecka	1-3 ggr/dag	4-8 ggr/dag	9-20 ggr/dag	>20 ggr/dag				
Samtliga	11	48	36	18	1800	84	14	2	1605	2	17	16	27	24	8	4	1	1654	4	13	13	27	25	12	6	1	1619	
Kön																												
Kvinnor	12	53	33	9	942	89	9	2	819	3	21	18	30	21	5	2	1	850	5	16	15	29	23	8	3	1	836	
Män	9	43	37	29	858	79	18	3	786	2	14	13	23	28	12	6	2	804	2	11	10	23	27	15	9	2	783	
Ålder																												
15-19 år	0	81	21	0	128	91	7	2	128	0	10	19	36	31	4	1	0	128	0	3	12	34	37	14	1	0	128	
20-24 år	1	60	48	4	120	84	16	0	119	0	12	10	27	36	11	2	2	120	0	2	6	29	38	13	8	3	120	
25-29 år	1	40	57	15	124	82	15	2	123	1	7	12	22	37	12	7	2	122	0	3	6	27	39	13	10	2	123	
30-39 år	4	42	42	29	279	78	19	2	271	0	12	13	28	26	11	8	1	274	1	9	14	24	26	15	10	2	275	
40-49 år	7	42	37	35	271	82	16	2	251	3	13	17	21	25	13	6	2	259	3	13	11	23	24	16	8	3	257	
50-59 år	10	44	34	27	349	82	14	4	314	2	16	15	32	21	9	4	2	321	3	13	12	29	22	12	7	2	315	
60-75 år	19	51	30	8	410	89	10	3	336	4	30	19	25	18	2	2	0	351	8	25	17	27	16	5	1	1	327	
76-85 år	44	40	18	1	119	89	8	3	64	13	34	19	28	5	1	0	0	79	18	34	19	23	7	0	0	0	74	
Utbildning																												
Låg	22	51	26	10	480	84	12	4	376	5	23	19	27	18	5	3	1	401	8	18	16	26	17	11	3	1	379	
Medellåg	8	51	35	19	591	84	15	2	545	2	15	14	26	28	9	4	1	555	3	11	11	27	13	7	2	2	553	
Medelhög	5	44	43	21	334	84	13	2	316	2	14	16	31	25	7	4	1	320	2	12	12	28	28	11	5	2	315	
Hög	6	43	41	25	358	84	13	3	342	1	16	14	26	25	11	5	1	347	2	13	12	25	27	12	7	1	345	
Subjektiva klasser																												
Arbetslösa	13	54	33	11	743	83	14	3	647	3	19	17	28	23	6	3	1	672	4	14	13	28	24	11	4	1	653	
Jordbrukare*	27	35	29	20	51	86	11	3	37	3	10	10	29	10	8	0	0	38	8	8	10	24	26	10	0	3	38	
Tjänstemannagrupp	11	46	35	24	482	85	13	2	438	2	18	16	28	24	6	4	1	447	4	15	14	26	24	10	7	1	438	
Höjtjänstade	2	40	44	26	264	85	13	2	259	0	15	13	26	27	12	5	1	260	1	11	10	25	31	13	6	2	260	
Förstagrupp	11	33	41	30	138	82	15	2	123	2	8	11	26	26	18	8	2	129	4	3	11	24	23	23	9	2	128	

Kommentar: Statistiken baseras på dem som svarat på respektive fråga, och antalet svar för varje grupp varierar därmed. Den totala procentsumman för abonnemangstyp överstiger ibland 100 procent på grund av att det i vissa grupper finns de med flera mobiltelefoner. Det totala antalet av dem som tillhör kategorin jordbrukare är lågt (51), varför resultaten vad det gäller framför allt telefonering bör tolkas försiktigt. Detsamma gäller den äldsta åldersgruppen 76-85 år. Totalt innehåller den 119 personer, men eftersom 44 procent av dessa saknar mobiltelefon, blir beräkningsunderlaget litet.

Tillgång, spridning och användning

Sedan mättillfället år 2003 har den totala spridningen av dem som har en egen mobil i befolkningen ökat med endast en procentenhet, till 89 procent 2004. Det tycks därmed som att spridningen i befolkningen börjar mättas.¹

Resultatet bekräftar att de flesta svenskar har tillgång till mobil. Det är något fler män än kvinnor bland innehavarna. Bland de allra yngsta mellan 15 och 19 år är mobilinnehavet, inte oväntat, totalt; ser man till gruppen 15-30 år går det heller inte att tala om andelar som saknar mobil, snarare om enstaka individer. I dessa grupper är det små skillnader mellan 2003 och 2004. De som har ökat sitt innehav mest sedan förra mätningen är i stället de äldsta. För dem mellan 76 och 85 år har innehavet ökat från 40 till 56 procent. Eftersom det bara gått ett år sedan senaste mättillfället kan man inte tillskriva detta en generationseffekt, där de yngre tar med sig sina medievanor när de träder in i en äldre ålderskohort, något man t.ex. kan iaktta när man tittar på statistik över andra medier, som t.ex. videon (Bolin & Lindholm 2004). Det förefaller således som att det helt enkelt är så att de äldre har skaffat sig tillgång till tekniken i betydligt högre grad under det senaste året. Och bland de äldre är det framför allt de högutbildade männen som ökar sitt innehav. De som i högst grad saknar mobil är äldre, lågutbildade kvinnor. Även bland högutbildade finns det en könsskillnad, men den är betydligt mindre än bland de lågutbildade.

Sett från mobilföretagens sida är således marknaden som helhet relativt mättad. Det finns förvisso fortfarande utrymme för att innehavet bland de äldre kan öka, men vad gäller de yngre grupperna kan omsättning endast ökas genom att få de unga att antingen byta sina mobiler oftare, eller genom att i större utsträckning ha flera mobiler. Tittar man på mönstren för innehav av flera mobiler och flera abonnemang, ser man en rad intressanta mönster framträda. För det första kan man konstatera att andelen män som har mer än ett mobilabonnemang är dubbelt så stor som andelen kvinnor. Ser man till det antal mobiler som män respektive kvinnor haft de senaste tre åren, har män också haft fler. När det kommer till att ha haft tre mobiler eller fler är det en mycket klar övervikt för män. Antingen tappar män oftare mobilen, och måste därför byta ut den med tätare mellanrum än kvinnor, men en troligare förklaring är att män i högre grad värderar tekniska finesser hos nya modeller som lanseras högre, och därför byter oftare. Mycket pekar på att mobilen kan knytas till vissa manligt präglade urbana, ungdomliga livsstilsmönster kopplade till konsumtion, där exklusiva mobilmodeller konnoterar frihet, rörlighet och ekonomisk framgång (jfr. Wilska 2003, Keller 2005).

Ser man till ålder så är det, möjligen något förvånande, inte några skillnader vad det gäller hur många olika abonnemang eller kontantkort man använder idag (av dem som använder mobil). Om man däremot tittar på det antal mobiler man haft i olika åldersgrupper de senaste tre åren, är det en grupp som avviker kraftigt från alla andra, nämligen åldersgruppen 20-24 år, som i betydligt högre utsträckning

haft fyra mobiler eller fler (sammanlagt 26 procent). Bryter man ner detta på kön kan man dessutom konstatera att det främst rör sig om män i denna åldersgrupp som är flitiga i att byta ut eller skaffa sig flera parallellt använda mobiler (16 procent av kvinnorna och 39 procent av männen i åldersspannet).

Vad det gäller utbildning råder det ett tydligt samband som uttrycks i att ju högre utbildning, desto större mobilnehav. Delvis är detta en åldersfråga, eftersom äldre också tenderar att höra till gruppen lågutbildade. Men sambandet kvarstår även om man kontrollerar för ålder. Av tabell 2 framgår att mobilnehavet bland högutbildade och medelhögutbildade inte avviker dramatiskt mellan åldrarna. Bland medellågt och lågt utbildade är det dock en mindre andel bland de äldre som har mobil: lägsta andelen finns bland lågutbildade pensionärer (62 procent), men även denna andel är i ett internationellt perspektiv hög (Ling 2004 s. 15f).

Tabell 2 Andel personer i olika utbildnings- och åldersgrupper som har mobil (procent)

	Låg	Medellåg	Medelhög	Hög
15-29 år	(100)	99	99	100
30-49 år	89	95	95	95
50-64 år	84	89	93	92
65-85 år	62	71	(91)	(92)

Kommentar: Gruppstorlekar varierar mellan 37 till 193. Grupper under 50 personer inom parentes.

Vad det gäller yrkesgrupper avviker personer från jordbrukarhem genom att i betydligt lägre grad än andra grupper ha tillgång till mobil. Tjänstemän i företagsledande ställning och företagare med anställda är de grupper som i högst grad har tjänstemobil. I övrigt är det svårt att på basis av yrkestillhörighet se några bestämda mönster vad det gäller innehav.

Två dominerande användningsmönster

Den mest dramatiska förändringen jämfört med mättillfället 2003 är således att de allra äldsta ökat sitt innehav av mobiler markant. Att så skett betyder dock inte alltid att dessa grupper använder mobilen särskilt flitigt. De allra äldsta är försiktiga i sin mobilanvändning – även de som har mobil, vilket framgår av tabell 1. Möjligen kan det förklaras med att äldre använder mobilen som ett komplement till den stationära telefonen, och att de i de allra flesta fall hellre pratar i den eftersom det är billigare, men kanske ännu mer för att man har vant sig vid denna form av distanskommunikation. Det är också fyra procent av undersökningens responden-

Tabell 3 Användning av mobil för att skicka respektive ta emot SMS- och MMS-meddelanden (procent)

	Skicka SMS						Ta emot SMS						Använda MMS																
	Aldrig	Någon gång/månad	Några gång/vecka	1-3 ggr/dag	4-8 ggr/dag	9-20 ggr/dag	Aldrig	Någon gång/vecka	Några ggr/vecka	1-3 ggr/dag	4-8 ggr/dag	9-20 ggr/dag	>20 ggr/dag	Aldrig	Någon gång/månad	Några ggr/vecka	1-3 ggr/dag	4-8 ggr/dag	9-20 ggr/dag	>20 ggr/dag	Antal								
Samtliga	33	19	10	17	13	5	2	1	1590	24	24	12	19	13	6	2	1	1593	84	10	2	3	2	1	0	0	1529		
Kön																													
Kvinnor	33	18	9	17	15	6	2	1	817	24	25	11	17	15	6	2	1	817	85	11	2	2	0	0	0	0	0	783	
Män	33	21	11	18	10	5	1	0	773	24	23	14	21	11	5	1	0	776	84	10	2	3	1	0	0	0	0	746	
Ålder																													
15-19 år	1	6	13	32	27	15	5	2	127	1	6	12	33	24	16	5	2	127	61	24	7	6	2	1	0	0	122		
20-24 år	2	7	6	28	34	14	6	2	120	2	7	8	21	42	12	7	2	120	61	24	5	7	1	1	0	1	120		
25-29 år	3	14	10	33	26	10	4	0	123	3	10	11	35	25	12	2	1	122	68	22	3	4	2	0	1	0	118		
30-39 år	14	23	17	22	14	8	1	1	270	8	26	18	23	15	9	1	1	272	79	15	2	4	0	0	0	0	267		
40-49 år	30	26	10	16	11	6	0	0	256	16	34	15	14	13	6	0	1	256	88	8	1	1	1	0	0	0	244		
50-59 år	41	25	12	16	6	0	0	0	313	29	30	14	20	6	1	0	0	314	94	4	1	1	0	0	0	0	292		
60-75 år	67	21	6	4	2	0	0	0	312	52	30	8	7	3	0	0	0	313	99	1	0	0	0	0	0	0	297		
76-85 år	88	6	1	1	0	1	0	0	69	80	13	3	1	1	0	1	0	69	99	0	0	1	0	0	0	0	69		
Utbildning																													
Låg	54	17	7	10	6	3	2	1	358	43	23	10	12	6	3	2	1	360	89	6	1	2	1	0	0	0	343		
Medelhög	27	21	9	19	14	8	2	0	549	17	26	11	20	14	9	2	0	549	80	13	2	4	1	0	0	0	532		
Hög	25	20	13	21	14	6	1	1	316	17	22	17	20	15	6	1	1	317	83	13	2	2	0	0	0	0	304		
Subjektiv klass																													
Arbetslösa	26	20	14	20	17	3	1	0	343	20	24	12	22	17	4	1	0	342	88	9	1	1	1	0	0	0	328		
Arbetslösa	34	17	9	18	11	7	2	1	638	25	22	11	19	12	8	2	1	640	82	12	2	3	1	1	0	0	608		
Arbetslösa	36	33	6	8	17	0	0	0	36	25	36	8	14	14	3	0	0	36	85	6	6	0	3	0	0	0	34		
Arbetslösa	35	23	11	15	11	4	1	0	436	25	29	13	16	11	4	1	0	437	87	10	1	1	0	0	0	0	423		
Arbetslösa	25	21	12	18	20	3	0	0	259	19	25	12	20	20	5	0	0	258	86	9	1	3	0	0	0	0	249		
Arbetslösa	34	16	14	14	13	6	2	1	124	22	21	17	17	14	6	2	1	125	83	9	2	4	1	0	0	1	121		

Kommentar: Statistiken baseras på dem som svarat på respektive fråga, och antalet svar för varje grupp varierar därmed. Det totala antalet av dem som tillhör kategorin jordbrukarhem är lagt (51), varför resultaten vad det gäller framför allt telefonering bör tolkas försiktigt. Detsamma gäller den äldsta åldersgruppen 76-85 år. Totalt innehåller den 119 personer, men eftersom 44 procent av dessa saknar mobiltelefon, blir beräkningsunderlaget litet.

ter som har mobiltelefon men saknar fast abonnemang. De flesta finns i åldrarna 20-24 och 50-59 år, men det rör sig samtidigt om så pass få individer att det är svårt att dra några säkra slutsatser. Vi vet till exempel inte vad avsaknaden av fast telefonabonnemang beror på. I en regional studie i södra Stockholm framkommer dock att lika många, dvs. fyra procent av dem som svarat, angett att de avstått från vanlig telefon på grund av att de har mobiltelefon, vilket alltså skulle stödja en sådan slutsats.²

Bland dem som är över 50 år används mobilen betydligt mindre än bland dem som är yngre, både för att ringa samtal med och för att skicka textmeddelanden (SMS). Särskilt tydligt framstår det om man ser till användning av SMS (se tabell 1 och 3).

Ålder, kön och nya användningsområden

På samma sätt som i 2003 års SOM-undersökning kan man 2004 skönja två dominerande typer av användning, bland två olika grupper. Bland dem som utnyttjar mobilen ofta är vissa grupper av män således i tydlig majoritet. Det är också bland män i åldrarna 20-59 år som de riktigt frekventa telefonörerna återfinns, dvs. i förvärvsarbetande åldrar (figur 1). Mycket talar således för att en stor del av detta ringande betalas av arbetsgivare, eftersom det också är i dessa åldrar bland män man har störst tillgång på tjänstemobiler (se tabell 1). Man kan således konstatera att de män som ringer mest ringer mer än dubbelt så mycket som de kvinnor som ringer mest. Bland kvinnorna är inte heller ålderskurvan lika klockformad.

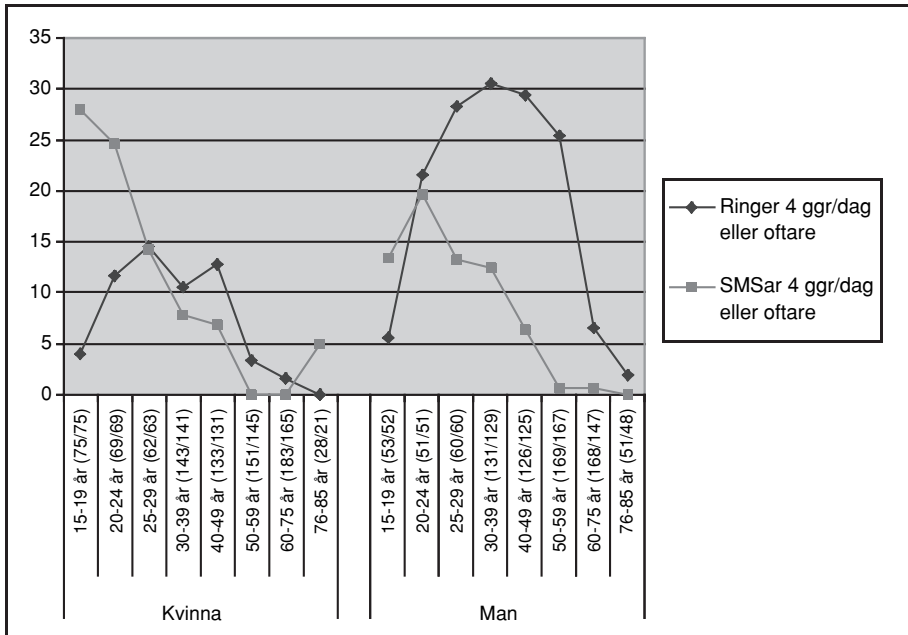
Ser man däremot till dem som skickar textmeddelanden, så framträder ett annat mönster. Det är de yngsta kvinnorna som anger att de är mest aktiva. Kurvan för kvinnors skickande av SMS dalar sedan relativt snabbt med stigande ålder. Detta mönster gäller inte för män. Dels är kurvan inte lika entydigt fallande från en hög nivå (eftersom den stiger bland 20-24-åringarna), dels når de högsta topparna inte på långt när upp till unga kvinnors SMS-ande. I stället kan man konstatera att SMS-ande är klart vanligare bland män i 30-39-årsåldern.

Kan man därmed sluta sig till att det råder omvända könsmonster på mobilområdet, och att det är männen som är storpratarna medan det är de unga kvinnorna som är de utforskande vad gäller nya funktioner och tekniska lösningar? Frågan är givetvis ännu för tidig att besvara, men man kan konstatera att användningen av t.ex. MMS, dvs. att skicka rörliga bilder via mobilen, inte ger för handen att det skulle finnas några könsskillnader i användningen (tabell 3). Däremot finns det en tydlig koppling till ålder. Det är medelutbildade personer i åldrarna 15-39 år som står för MMSandet. Det ska dock tilläggas att de allra flesta av dem som har mobil (84 procent) *inte* utnyttjar dessa tjänster, för många av dem troligen beroende på att de inte har tillgång till tjänsten.

Genom en explorativ faktoranalys kan man även pröva styrkan i dessa två dominerande användningsmönster. I analysen framträder två tydliga dimensioner: en text-baserad och en tal-baserad. Att använda mobilen för att skicka bilder och han-

tera textmeddelanden bildar ett starkt sammanhållet mönster som är i det närmaste lika starkt som det tal-baserade användningsmönstret. I det tal-baserade mönstret laddar förvisso även att ta emot SMS, men betydligt svagare än ringa och ta emot samtal.

Figur 1 Frekvent användning av mobil för att skicka SMS, efter ålder och kön (procent)

Kommentar: Inom parentes anges antal svarspersoner, där första siffran anger ringande, och andra SMS:ande. För de äldre åldersgrupperna är antalet personer i varje kategori litet. Detta gör t.ex. att det för kvinnor och SMS:ande ser ut som att det ökar i den äldsta åldersgruppen till 5%. Detta förklaras dock av att det är en kvinna av de 21 som har mobil i åldersgruppen som angett att hon skickar mer än 4 ggr/dag. Figuren ska således läsas som en övergripande trend.

Kopplar man ihop resultaten av faktoranalysen med vad som framkommit av analysen i fråga om användning i olika grupper (figur 1), framträder två tydliga användningsmönster. Dessa är centrerade till två olika typer av principiella förhållningssätt till mobilen: ett tydligt manligt präglat förhållningssätt som bygger på att man använder mobilen som en vanlig telefon, dvs. för att samtala genom, och ett lika tydligt mönster som bygger på användning av mobilens andra funktioner, dvs. för att ta emot och skicka textmeddelanden och bilder. Framförallt är detta mönster tydligt hos yngre personer, men delvis också hos kvinnor.

Tabell 4 Användningsmönster för mobil kommunikation 2004 (faktorladdningar)

	Text-baserad	Tal-baserad
Skicka SMS	.91	.25
Ta emot SMS	.89	.31
Skicka bilder med MMS-teknik	.67	.10
Ringa samtal	.20	.95
Ta emot samtal	.27	.93
Förklarad varians (%)	44	38

Kommentar: Faktornlösning enligt Kaisers kriterium. Varimaxrotering

Sammantaget kan man konstatera att män i högre grad än kvinnor använder mobilen för att ringa och ta emot samtal som med en vanlig telefon, medan de unga kvinnorna är de som i högre grad utnyttjar teknikens SMS-tjänster.

Slutord

Det allmänna mönstret i 2004 års SOM-undersökning är att utvecklingen på mobilområdet är stabil. Undantaget är den snabba ökningen av mobilinnehav inom den äldsta åldersgruppen. I takt med de utvecklade möjligheter som mobilen erbjuder inom olika användningsområden och med nytilkomna tjänster, är det rimligt att förvänta sig en ökad differentiering som på sikt borde avspeglats i statistiken. De grupper som utnyttjar de nya möjligheter tekniken erbjuder är ännu så pass små att endast begränsade slutsatser kan dras kring nya användningsmönster, t.ex. hur mobilen kan ingå som en komponent i specifika livsstilssegment. Att mobilen är här för att stanna, och att nya typer av användningar kopplade till nya typer av tekniska möjligheter kommer att framträda, behöver det inte råda något tvivel om. Likaså är det lätt att förutspå att mobilen mer och mer kommer att frikopplas från sin funktion att fungera som teknik för tal på distans, och att andra användningsområden kommer att ta över.

Noter

¹ Åtta personer som uppger att de inte har egen mobil, uppger samtidigt att de har mobil i tjänsten (4) eller kontantkort (2) och abonnemang (2). Vad det gäller de fyra senaste, beror det troligen på fel ifyllt enkät.

² Studien Skiftande medielandskap 2004.

Referenser

- Augustsson, Tomas (2005): "Nokia letar nya vägar. Höga krav på tillväxt i en bransch med stor omställning och svåra konkurrenter", i *Svenska Dagbladet* 20 mars 2005, Näringsliv, s. 5-7.
- Bolin, Göran & Tommy Lindholm (2004): "Film, video och DVD", i Ulla Carlsson & Ulrika Facht (red): *MedieSverige 2004. Statistik och analys*, Göteborg: Nordicom, s. 325-386.
- Kasasniemi, Eija-Liisa (2003): *Mobile Messages. Young People and a New Communication Culture*, Tampere: Tampere University Press.
- Keller, Margit (2005): "Freedom Calling: Telephony, Mobility and Consumption in Post-Socialist Estonia", i *European Journal of Cultural Studies*, vol. 8:2, s. 217-238.
- Lanuza, Gerry (2004): "The Theoretical State of Philippine Youth Studies. Current Trends and Future Directions", i *Young. Nordic Journal of Youth Research*, vol. 12:4, s. 357-376.
- Ling, Rich (2004): *The Mobile Connection. The Cell Phone's Impact on Society*, Amsterdam: Morgan Kaufmann.
- Pedroso, Sueila (2004): "Information Technology and Consumption Habits among Young People from Rio de Janeiro", i Timo Toivonen & Taru Virtanen (red): *From Time to Place: Interpretations from Sociology*, Turku: Publications of the Turku School of Economics and Business Administration, s. 131-155.
- Wilska, Terhi-Anna (2003): "Mobile Phone Use as Part of Young People's Consumption Styles", i *Journal of Consumer Policy*, 26:3, s. 441-463.

MEDIEFÖRTROENDE – EN FRAMGÅNGSFAKTOR?

INGELA WADBRING OCH LENNART WEIBULL

På sensommaren 2004 intervjuades Aftonbladets chefredaktör Anders Gerdin i den egna tidningen. Artikeln handlade om de nya upplagetalen som kommit för sommarmånaderna, och det var länge sedan det gått så bra för Aftonbladet; inte sedan 1971 hade försäljningsframgångarna varit så stora. På Aftonbladet var glädjen naturligtvis stor, och man konstaterade att den nya bilagan Klick! varit en gedigen framgång. Sedan skriver reportern (2004-09-28):

Läsarnas förtroende är särskilt stort på söndagar. I augusti ökade upplagan med hela 13 900 exemplar per utgivningsdag. På vardagar minskade dock antalet sålda exemplar med 2 000. Det blir ändå plus i slutändan.

Med all respekt för reportern i övrigt – men handlar försäljningsframgångarna om ett ökat förtroende? Alla som någon gång sysslat med förtroendefrågor och massmedier i samma andetag vet att kvällstidningarna inte precis toppar ligan vad gäller människors förtroende för deras innehåll. Kvällstidningarna ramlar snarare ganska långt ner i källaren när förtroendet för olika medier jämförs. På sina håll har det till och med gått så långt att kiosker inte sätter upp löpsedlarna för kvällstidningarna med motiveringen att de är stötande (se Pressens tidning nr 7/2005):

Inga löpsedlar.

Sjukhuschefen har, i samråd med de fackliga organisationerna, beslutat att inte publicera kvällstidningarnas löpsedlar utanför sjukhuskiosken. Anledningen till beslutet är att löpsedlarna allt för ofta har ett grovt och oseriöst innehåll, som kan upplevas kränkande av både personal och besökare på lasarettet.

I vilken utsträckning Helsingborgs sjukhus – som är de som vägrat sätta upp löpen – har rätt i sitt antagande att människor finner kvällstidningarnas löpsedlar stötande ska vi låta vara osagt, men att kiosker vägrar sätta upp dem med hänvisning till ett sådant påstående är intressant i sig. Kan någon människa ha förtroende för och lita på något som saluför sig själv på ett så utstuderat vis att de som förväntas sätta upp löpsedlarna och därmed saluföra produkten vägrar göra just det? Vår avsikt är att diskutera kring den frågan i detta kapitel. Vi inleder med en huvudsakligen empiriskt redovisning och avslutar med en diskussion kring varför förtroendet ser ut som det gör och på vilket sätt man kan koppla förtroende till kommersiella framgångar.

Frågor om förtroende för mediers innehåll har ställts sedan 1999 vilket möjliggör jämförelser över tid. I årets redovisning fokuseras kvällstidningarna (för tidigare redovisningar, se Weibull 2000, 2001, 2002, 2003 och 2004). Det ställs också frågor om medierna som institutioner betraktade, se Sören Holmbergs och Lennart Weibulls kapitel i denna bok. Men innan vi går in på den egentliga analysen, redovisas en bastabell för förtroendefrågan som sådan (tabell 1) för att ge en överblick över de totala svarens fördelning.

Tabell 1 Förtroendet för olika massmediers innehåll 2004 (procent och balansmätt)

	Mycket stort	Ganska stort	Varken stort eller litet	Ganska litet	Mycket litet	Tar ej del av mediet	Summa procent	Balansmätt
Sveriges television	17	55	21	2	1	4	100	+69
TV4	10	50	30	6	2	3	101	+52
Privata tv-kanaler	1	13	39	14	6	27	100	-6
SRs nationella kanaler	21	39	19	2	1	18	100	+57
SRs lokala kanaler	18	41	23	2	1	16	101	+56
Privat lokalradio	5	14	29	8	5	39	100	+6
Den lokala morgontidningen på din ort	19	46	20	2	1	12	100	+62
Sthlms morgontidningar	11	19	14	2	3	52	101	+25
Kvällstidningar	4	17	29	22	14	14	100	-15
Dagliga gratistidningar	4	13	24	6	3	50	100	+8
Nyheter på internet	4	20	30	5	3	39	101	+16

Kommentar: Antalet svarande varierar mellan 1.713 (SVT) och 1.631 (privata tv-kanaler). De som inte tagit ställning till ett särskilt medium har definierats som ickeanvändare, medan de som hoppat över hela frågan har definierats bort. I vissa tidigare redovisningar har praxis varit annorlunda, och mindre procentavvikelser kan därför förekomma.

Inte mycket ska nämnas om frekvensfördelningen, mer än att de medier som ligger i topp i förtroendeligan 2004 är SVT, TV4, lokala morgontidningar och Sveriges Radio. De medier som störst del av befolkningen **inte** tar del av, är storstadsmedier i betydelsen Stockholms morgontidningar och storstädernas gratistidningar, men också nyheter på internet och privat lokalradio. Varför mönstret ser ut såhär och hur detta förändrats över tid är det första vi ska redovisa.

Förtroendeförändringar?

Allmänhetens förtroende för mediers innehåll kan ha sin grund både i mer allmänna föreställningar om mediers roll och funktion och i den personliga erfaren-

heten av den egna tidningen eller av den kanal man främst följer i radio eller tv (Elliot, 1997). Det förra innebär att enskilda människor kan ha en föreställning om medieinnehållet i ett medium oavsett om man tar del av det eller inte, den senare att människors bedömningar är ett slags utvärdering av innehållet i medierna. Båda perspektiven kommer att användas i den följande analysen. I praktiken innebär det att vi för att fånga upp de breda bedömningarna bygger redovisningen på förtroendet bland samtliga som svarat på frågan, det andra att vi räknat bort dem som uppger sig inte ta del av respektive typ av medium.

Om vi startar med det generella förtroendet för medieinnehållet – alltså bland alla som besvarat frågan – kan först konstateras att några radikala förändringar över tid inte skett, men att vissa mindre förskjutningar kan ses (figur 1). Vi har valt att redovisa balansmått, som är det mått som samlar upp hela förtroendeskalan.¹ Det är vad vi kan kallas mediernas förtroendekapital bland allmänheten: ett plusvärde innebär att det är fler som har högt än som har lågt förtroende. Av de elva medietyper som undersökts uppvisar nio stycken plusvärden och två minusvärden – och det är kvällstidningarna som ligger i botten. Sett över tid kan också konstateras att förtroendet för kvällstidningarna inte ökat enligt detta sätt att mäta – och jämfört med andra sätt att redovisa data är mönstret detsamma: förtroendet för kvällspressen minskar över tid (jfr Weibull 2004).

De ledande medierna varje år är SVT och TV4, den lokala morgontidningen samt Sveriges radios kanaler. Dem litar vi på! Att morgontidningarna i Stockholm kommer så mycket lägre ner i förtroendemätningen har att göra med att de i huvudsak inte är riksspridda, vilket gör att många människor inte har någon större uppfattning om den (ungefär hälften av de svarande saknar uppfattning). Samma resonemang är applicerbart på dagliga gratistidningar, nyheter på internet, privat lokalradio och privata tv-kanaler – många människor känner dåligt till medierna och tar sällan del av dem (jfr tabell 1).

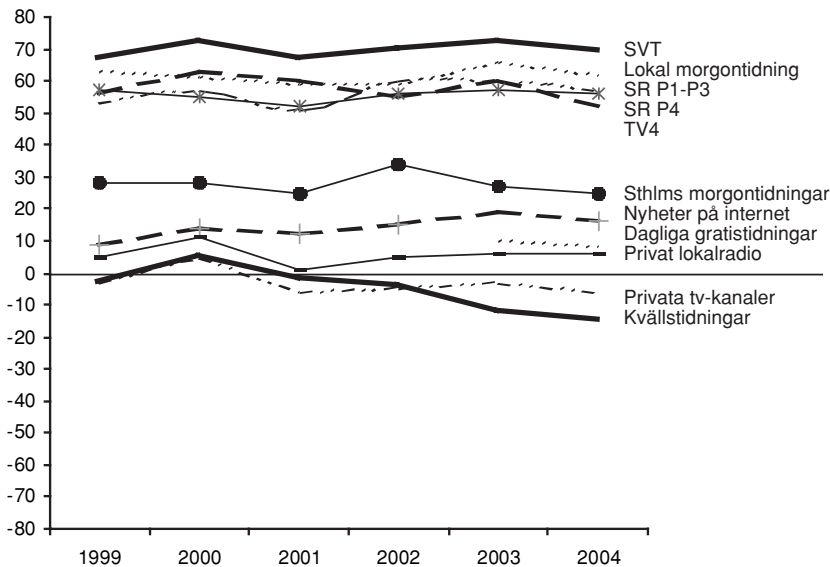
Vad gäller kvällspressen däremot, är det en ganska liten andel som uppger att de aldrig tar del av den, knappa 15 procent säger så. Kvällstidningsläsning är rimligen inte lika rutinerad och regelbunden som morgontidningsläsningen, mycket beroende på att den ena tidningstypen i huvudsak är abonnerad medan den andra ska övertyga till köp varje dag.

Eftersom de flesta läser en kvällstidning åtminstone nu och då är bevekelsegrunderna för att säga att man har lågt förtroende för den annorlunda; här bygger man åtminstone delvis sin bedömning på egen erfarenhet, särskilt i jämförelse med sådana medier som privata tv-kanaler eller nyheter på nätet som många inte känner till på samma sätt.

Det kan finnas många synpunkter på rangordningar av detta slag. För det första gäller att alternativ som i sig innehåller ett varumärke, t.ex. Sveriges Television eller TV4, får bättre värden än sådana alternativ som är generella och allmänna, t.ex. privata radio- och TV-kanaler eller kvällstidningar (jfr Schuman och Presser, 1981). Det är också troligt att detta ökar nivåskillnaderna i bedömningarna, medan det

inte alls påverkar rangordningen (jfr Holmberg och Weibull, 2004). Samtidigt gäller att lokala morgontidningar som mäts med namn normalt får ett något högre värde än när det frågas om den lokala morgontidningen på orten. Problemet med mättekniken i detta avseende är dock inte så stort eftersom förtroendemätningen framför allt avser att belysa långsiktiga förändringar i synen på mediernas innehåll. I och med frågorna är ställda på samma sätt under de gångna sex åren finns det således en bra grund för detta.

Figur 1 Förtroendet för olika mediers innehåll, 1999-2004 (balansmått)

Kommentar: Basen är samtliga svarande, dvs. den svenska allmänheten, exklusive de som hoppat över hela frågan. Balansmättet innebär att andelen som saknar förtroende subtraherats från andelen som har förtroende för varje enskilt medium. Det kan variera mellan +100 och -100. Vid jämförelse med tidigare års redovisning (Weibull, 2004) bör noteras att det då redovisades endast andelen med stort förtroende och inte balansmått.

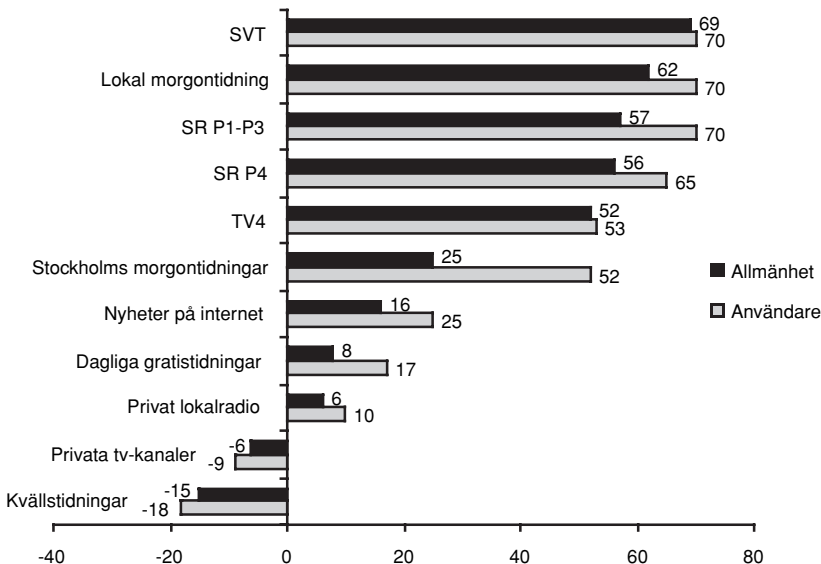
Trots stabiliteten i förhållandet mellan medierna finns det framför allt en tendens att peka på (jfr dock Weibull 2004); kvällstidningarnas nedgång. Förändringarna är inte stora och mellan enskilda år knappast signifikanta, men med tanke på den allmänna stabiliteten står dessa ändå för klara tendenser över en serie år. Bakgrunden till förändringen går det endast att spekulera kring. Nedgången för kvällspress kan antagligen sättas i samband med en ökning av personinriktad sensationsjournalistik, en typ av innehåll som allmänheten ställer sig mycket kritisk till (Holmberg och Weibull 2004; Weibull 1999; Weibull och Börjesson 1995).

Allmänheten och användarna

Det som här kallas för ett mediums förtroendebas, alltså det förtroende ett medium åtnjuter oberoende av hur många som använder det, kan möjligen förefalla tveksamt vad bedömningen av medier som har en begränsad räckvidd bland allmänheten, t.ex. Stockholms morgonpress eller nyheter på internet. Dessa medier kan ju av sina användare uppfattas som mycket bra men inte ha samma rykte bland allmänheten. I figur 2 finns därför redovisat medieförtroendet hos dem som uppger sig åtminstone någon gång – tillräckligt mycket för att ha en uppfattning, ta del av respektive medium, i relation till bedömningen hos samtliga.

Förtroendet är för nästan samtliga undersökta medier, föga överraskande, högre bland användarna än bland allmänheten. Skillnaderna är emellertid inte alltid stora, och det finns även undantag; undantaget gäller kvällspressen.

Figur 2 Allmänhetens och respektive mediums användares förtroende för mediernas innehåll 2004 (balansmätt)

Kommentar: Basen är samtliga svarande, dvs. den svenska allmänheten respektive de som i förtroendefrågan anger att de tar del av respektive medium åtminstone någon gång. Balansmättet innebär att andelen som saknar förtroende subtraherats från andelen som har förtroende för varje enskilt medium. Det kan variera mellan +100 och -100.

Den klart största skillnaden står att finna för Stockholms morgontidningar; när endast de som känner till dem och dessutom har en uppfattning om dem gör be-

dömningen, blir skillnaden gentemot allmänheten avsevärd. Förtroendebalansen bland allmänheten är +25, medan det bland dem som har en uppfattning är +52. Å andra sidan är det en bra bit kvar till den förtroendebas som de lokala morgontidningarna har: +70 bland sina läsare.

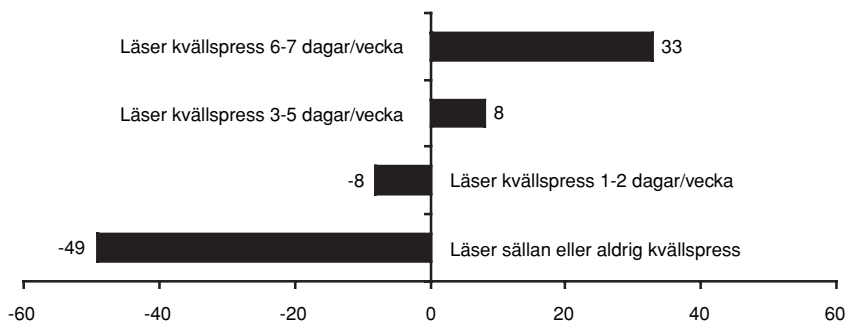
Vissa skillnader mellan allmänhetens och användarnas bedömning står också att finna för lokala morgontidningar, Sveriges Radio, nyheter på internet och dagliga gratistidningar med differenser kring cirka tio balansmåttensheter. För SVT, TV4, privata radio- och tv-kanaler samt kvällstidningar är differenserna mindre – och för kvällstidningarna till och med motsatta alla andra medier. Skillnaden är emellertid marginell.

Inte ens de som säger sig läsa kvällstidningar har alltså förtroende för innehållet i dem. Hur är det möjligt? Det är ju ett förhållningssätt som i socialpsykologiska termer borde leda till kognitiv dissonans: varför tar man del av något man inte litar på?

Åter till kvällspressen

En förklaring till att kvällstidningarna bedöms lika kritiskt av sina läsare som av allmänheten har rimligen att göra med den relativt höga andelen sporadisk läsning av kvällspressen; många som läser kvällstidningar **sällan** har ändå erfarenhet av tidningarna. Det bör därför rimligen finnas en relativt stor skillnad mellan olika läsargrupper. Detta bekräftas också av figur 3 där förtroendet för innehållet i kvällspressen redovisas i relation till hur ofta man läser någon kvällstidning.

Figur 3 Förtroendet för innehållet i kvällspressen efter läsfrekvens, 2004 (balansmått)

Kommentar: Balansmättet innebär att andelen som saknar förtroende subtraherats från andelen som har förtroende för varje enskilt medium. Det kan variera mellan +100 och -100. Figuren bygger på de svarande som uttryckt uppfattning i förtroendefrågan. Antalet personer är uppifrån och ned 186, 241, 422 och 612.

Det visar sig således att det finns ett klart samband mellan regelbunden läsning och förtroende. Ju oftare man läser, desto större förtroende har man för innehållet i tidningarna. De som läser kvällspress regelbundet uppvisar en positiv förtroendebalans; särskilt gäller det de relativa fåtal som läser tidningarna så pass ofta som 6-7 gånger i veckan. Redan de som läser 3-5 gånger i veckan närmar sig 0 i förtroendebalans. De som sällan eller aldrig läser kvällspress är de som är allra mest negativa, och de är heller inte måttligt negativa.

Den intressanta skiljelinjen går mellan dem som läser kvällstidningar flera gånger i veckan och i huvudsak har förtroende för deras innehåll och den grupp som läser en eller två gånger i veckan och i huvudsak saknar förtroende för innehållet. Frågan är vad som kan förklara de kraftigt skilda synsätten.

Säkert har detta i viss mån att göra med status och image (jfr Elliot 1997). Men mycket talar för att det är motivet för kvällstidningsläsningen eller sättet att läsa tidningen som är det avgörande. Tidigare studier har visat att medieförtroende i högre grad är knutet till kognition än till emotion (Weibull och Börjesson, 1995). Det är främst tillförlitligheten hos nyhetsbevakningen som är den kritiska faktorn. De som läser kvällstidningar nästan varje dag kan förväntas vara mer inriktade på att följa nyheter och politik än de som bara läser kvällspress en eller två gånger i veckan; för de senare är det snarast underhållning och sensationer som är av intresse.

Men detta kan heller inte vara hela förklaringen. När vi närmare granskar hur olika grupper av mera respektive mindre läsare bedömer kvällstidningar komplicerar bilden (tabell 2). Det är framför allt lågutbildade, medelålders och äldre samt politiskt ointresserade bland de regelbundna läsarna som värderar kvällspressen högre. Unga och högutbildade är inte lika positiva ens bland dem som läser kvällstidningar flera gånger i veckan.

I princip alla som inte tar del av kvällspressen med någon större regelbundenhet är kritiska till dess innehåll i bemärkelsen att de saknar förtroende för det. Den enda grupp som skiljer ut sig genom att vara mindre kritisk än andra, är de lågutbildade. Om man jämför med andra medier och hur förtroendet bedöms i olika befolkningsgrupper, är tendensen att lågutbildade i flera avseenden skiljer från andra, genom att vara mer positiva/okritiska till medier som kan sägas vara primärt av underhållande karaktär – och dit får vi väl även räkna kvällspressen. Det gäller i övrigt även privata tv- och radiokanaler. På motsatt sätt är gruppen lågutbildade mindre positiva till flera av de mer prestigeladdade nyhetsmedierna – även om skillnaderna inte är lika stora i denna riktning – som SVT, Sveriges Radios nationella kanaler, Stockholms morgontidningar samt nyheter på internet. För övriga medier finns inga större bedömningskillnader avseende utbildningsnivåer.

Tabell 2 Förtroendet för innehållet i kvällspressen efter läsfrekvens i olika befolkningsgrupper, 2004 (balansmått)

	Läser kvällspress 3-7 dagar/vecka	Läser kvällspress mindre än 2 dagar/vecka
Alla	+19	-32
Ålder:		
15-29 år	+8	-34
30-49 år	+24	-34
50-75 år	+23	-33
Kön:		
Kvinna	+21	-33
Man	+18	-31
Utbildning:		
Låg	+36	-6
Medel	+19	-18
Hög	+2	-56
Politiskt intresse:		
Politiskt intresserad	+9	-22
Ej politiskt intresserad	+33	-16
Politisk dragning:		
Vänster	+13	-36
Höger	+17	-38

Kommentar: Antalet svarande är som minst i gruppen 15-29 år som läser kvällspress (n=94). Tabellen bygger på samtliga svarande som uttrycker någon åsikt ifråga om förtroende. Balansmättet innebär att andelen som saknar förtroende subtraherats från andelen som har förtroende för varje enskilt medium. Det kan variera mellan +100 och -100.

Hur ska vi då tolka detta? Prestige och image är trolig en förklaring: man bör i vissa kretsar ogilla kvällstidningarna, Hänt i veckan samt dokusåpor och liknande medieinnehåll. Vissa grupper gör det, eller säger sig åtminstone göra det. Det handlar om värderingar i den allmänna opinionen som spelar roll och slår igenom också i enskilda bedömningar. En annan förklaringsfaktor handlar om vilken betydelse mediet har för den enskilde, vilket kan handla om såväl närhet som berördhet (se Elliot 1997; Miszal 1986). Möjligen kan det vara så att de grupper om bedömer kvällstidningarna i mest positiv/okritisk anda, är de som faktiskt känner sig berörda av innehållet, som i något avseende kan känna igen sig eller känna närhet till det som tas upp – och dessutom sakna viljan att avge prestigebesvar. Vi tänker då inte på de senaste skandalerna, utan snarare på att det ibland glimmar till i kvällspressen genom att man slår ett slag för människor i underläge. Fortfarande är det också så

att Aftonbladets regelbundna läsare nästan till hälften består av socialdemokratiska sympatisörer – vilket skiljer sig radikalt från Expressens läsekrets – och åtminstone en del av dessa har antagligen tidningen som ett substitut för en saknad socialdemokratisk morgontidning. Och vid speciella händelser, som omtalade mord, katastrofer etc. fyller kvällstidningarna också en funktion som de kanske inte gör i normalfallet. Studerar man vilka toppnyheterna varit då kvällstidningarna slår upplagerekord, är det uppenbart att det då handlar om viktiga nyheter: terrorattacken mot USA 2001, Norrmalmstorgsdramat 1973, flodvågskatastrofen 2004 etc. (se t.ex. Aftonbladets årsredovisning 2005).

Ger förtroendet kommersiell framgång?

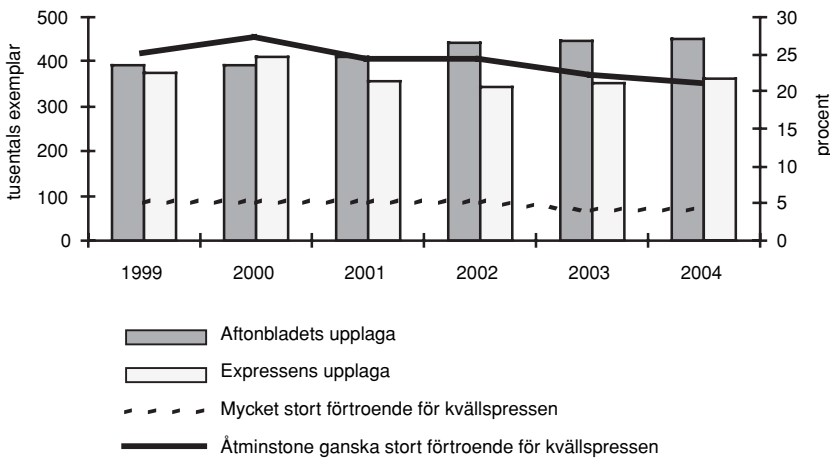
Avslutningsvis då, hur hänger den kommersiella framgången hos kvällstidningarna samman med förtroendet för dem? Tidigare har vi använt oss av balansmått för att jämföra förtroendebasen hos olika medier, i figur 4 visas några andra sätt att redovisa förtroende, samtidigt som upplagetalen för kvällspressen är inlagda (balansmåtten för kvällspressen finns i figur 1). Vad som blir uppenbart är att om det finns ett samband mellan kvällspressens upplagor och förtroendet för deras innehåll, så är det snarast av negativ karaktär.

Andelen av allmänheten som har ett stort förtroende för innehållet i kvällspressen är konstant över åren – ungefär fem procent. Lägger vi till också dem som har åtminstone ganska stort förtroende för innehållet i kvällspressen, så är nivån förstås högre: de senaste sex åren varierar det mellan närmare 30 procent och ungefär 20 procent. Nedgången är i princip linjär, från 1999 och framåt. Samtidigt har särskilt Aftonbladets upplaga ökat, medan kurvan för Expressen snarast är svagt u-formad. Sammantaget har kvällspressens upplagor ökat. Men förtroendet går ner.

Det verkar således inte finnas något som helst samband mellan en positiv förtroendebas och kommersiell framgång för kvällspressen. Varför gör det inte det? Man brukar ju i allmänt tal säga att mediers framgång har att göra med att människor har förtroende för dem – men så verkar alltså inte vara fallet ifråga om kvällspressen.

Antagligen är det så att kvällstidningar inte primärt betraktas och bedöms som varande nyhetsmedier på samma sätt som exempelvis morgontidningar eller SVT. Det finns ingen redovisningsplikt i kvällstidningarna – och det vet konsumenterna om, vare sig de är vaneläsare eller inte. Förtroende för mediernas innehåll har snarare att göra med informativa aspekter än underhållande (se t.ex. Elliot 1997; Lundberg och Hultén 1968). Kvällspressens läsekrets är heller inte enhetlig, utan där återfinns såväl politik- och kulturintresserade som sensationsläsare, läsare som köper tidningarna för tv-bilagans skull eller vill ha koll på bioutbudet, de som vanemässigt köper den varje dag, och de som fångas av löpsedlarna nu och då; kort sagt en heterogen skara.

Figur 4 Kvällspressens upplagor i relation till förtroendet för deras innehåll, 1999-2004 (tusental och procent)

Kommentar: Figuren bygger på samtliga svarande som uttrycker någon åsikt ifråga om förtroende. Upplagetalen kommer från TS.

Det är säkert också så att när man ber människor bedöma innehållet i ett antal medier, så rangordnas de – medvetet eller snarast kanske omedvetet – i människors medvetande. I den samling medier som vi efterfrågar kommer då kvällstidningarna per definition långt ner i listan eftersom merparten av de övriga medierna primärt är av nyhets- och faktakarakter. Likartade medier tenderar att bedömas på ett likartat sätt (jfr Kiouisis 2001). Skulle vi istället för att fråga om SVT fråga om Paradise Hotel, istället för om TV4 fråga om Extreme Makeover och istället för Sveriges Radios P4 fråga om Hänt i veckan – ja, då skulle kvällstidningarna troligen komma på första plats i förtroendeligan.

Not

¹ Tidigare redovisningar av motsvarande mätning bygger på andra mått, varför en jämförelse med dessa redovisningar inte är möjlig här.

Referenser

- Aftonbladet* (2004-09-28)
- Aftonbladets årsredovisning 2004* (2005)
- Elliot, Maria (1997) *Förtroendet för medierna*. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet
- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (2004) *MedieAkademiens förtroendebaro-meter 1997-2003*. Göteborg: MedieAkademin
- Kiousis, Spiro (2001) Public Trust or Mistrust? Perceptions of Media Credibility in the Information Age. In *Mass Communication and Society*, 2001:4
- Lundberg, Dan och Hultén, Olof (1968) *Individen och massmedia*. Stockholm: EFI
- Misztal, Barbara (1986) *Trust in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press
- Pressens Tidning* (2005:7)
- Schuman, Howard och Presser, Stanley (1981) *Questions and answers in attitude surveys: experiments on question form, wording, and text*. New York: Academic Press
- Weibull, Lennart (1999) Vad menas med negativa nyheter? I Holmberg, S och Weibull, L (red) *Ljusnande framtid*. Göteborg: SOM-Institutet, Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart (2000) Förtroendet för massmedier. I Holmberg, S och Weibull, L (red) *Det nya samhället*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart (2001) Litar vi på massmediernas innehåll? I Holmberg, S och Weibull, L (red) *Land, Du välsignade?* Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart (2002) Påverkas budbäraren av budskapet? I Holmberg, S och Weibull, L (red) *Det våras för politiken*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart (2003) Medieförtroende 1999-2002. I Holmberg, S och Weibull, L (red) *Fåfängans marknad*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart (2004) Förtroendet för mediernas innehåll. I Holmberg, S och Weibull, L (red) *Ju mer vi är tillsammans*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart och Börjesson, Britt (1995) *Publicistiska seder*. Stockholm: Tiden/SJF

Dokumentation

DEN NATIONELLA SOM-UNDERSÖKNINGEN 2004

ÅSA NILSSON

SOM-institutet vid Göteborgs universitet genomför sedan 1986 varje år en nationell frågeundersökning – *Riks-SOM* – i syfte att kartlägga den svenska allmänhetens vanor och attityder på temat samhälle, politik och medier (förkortningen SOM står för Samhälle Opinion Massmedia).¹ *Riks-SOM-undersökningen 2004* är således nummer nitton i ordningen. Data samlas in via postala enkäter, och varje undersökning genomförs under så identiska förutsättningar som möjligt för att resultat från de olika åren ska vara jämförbara.

SOM-institutet är ett samarbete mellan tre institutioner vid Göteborgs universitet: Förvaltningshögskolan, Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG) samt Statsvetenskapliga institutionen. En rad forskningsprojekt medverkar i Riks-SOM-undersökningen – flertalet med förankring i någon av dessa tre institutioner, men också externa projekt deltar.

Resultaten från Riks-SOM-undersökningarna redovisas i årliga publikationer där de medverkande forskarna presenterar analyser baserade på de senaste resultaten men också, så långt det är möjligt, belyser mer långsiktiga opinions- och medietrender. I föreliggande kapitel redovisas uppläggnings av Riks-SOM-undersökningen 2004: urvalsdesignen, fältarbetet samt resultatens representativitet.

Undersökningens uppläggning

Riks-SOM-undersökningen har sedan starten 1986 genomförts i form av en postenkät som går ut till ett obundet slumpmässigt urval (OSU) av den svenska befolkningen (tabell 1). Från och med 2000 års undersökning är åldersintervallet 15-85 år. Utländska medborgare har ingått i urvalet sedan 1992.

Omfattningen av undersökningen har ökat efterhand både vad gäller antalet frågor och antalet svarspersoner. Från och med 1998 utgör Riks-SOM-undersökningen i själva verket två parallella riksrepresentativa delundersökningar, vilka alltsedan 2000 års undersökning baseras på ett urval om vardera 3 000 personer.

Tabell 1 Riks-SOM-undersökningens design 1986–2004

År	Urvalsdesign	Antal formulär	Total urvalsstorlek	Medborgarskap	Åldrar
1986	OSU	1	2 500	Både sv. & utl.	15–75 år
1987	OSU	1	2 500	Endast sv.	15–75 år
1988	OSU	1	2 500	Endast sv.	15–75 år
1989	OSU	1	2 500	Både sv. & utl.	15–75 år
1990	OSU	1	2 500	Endast sv.	15–75 år
1991	OSU	1	2 500	Endast sv.	15–75 år
1992	OSU	1	2 800	Både sv. & utl.	15–80 år
1993	OSU	1	2 800	Både sv. & utl.	15–80 år
1994	OSU	1	2 800	Både sv. & utl.	15–80 år
1995	OSU	1	2 800	Både sv. & utl.	15–80 år
1996	OSU	1	2 841 ¹	Både sv. & utl.	15–80 år
1997	OSU	1	2 800	Både sv. & utl.	15–80 år
1998	OSU	2	5 600	Både sv. & utl.	16–80 år ²
1999	OSU	2	5 600	Både sv. & utl.	15–80 år
2000	OSU	2	6 000	Både sv. & utl.	15–85 år
2001	OSU	2	6 000	Både sv. & utl.	15–85 år
2002	OSU	2	6 000	Både sv. & utl.	15–85 år
2003	OSU	2	6 000	Både sv. & utl.	15–85 år
2004	OSU	2	6 000	Både sv. & utl.	15–85 år

Kommentar: ¹Gruppen 15-åringar var av misstag inte inkluderade i det ursprungliga urvalet utan tillfördes i efterhand undersökningens första urval om 2 800 personer. ²Gruppen 15-åringar var av misstag inte inkluderade i urvalet.

Datainsamlingen för de båda formulären i Riks-SOM 2004 genomfördes parallellt och under identiska förutsättningar. En knapp tredjedel av frågorna i undersökningen ställdes i bägge formulär och kan därmed analyseras med dubbla urvalsstorleken som grund. Dessa frågor är dels sådana som syftar till att belysa centrala frågeställningar inom statsvetenskap, förvaltningsforskning och medie- och kommunikationsvetenskap, dels sådana som främst är av bakgrundskaraktär. Genom att inkludera frågor i bägge formulär möjliggör det större urvalet också bearbetningar av svarsgrupper som annars vore för små för statistiskt säkerställda analyser.

De enskilda frågorna utarbetas av de deltagande forskningsprojekten i samarbete med SOM-institutet. De båda formulären (se bilaga i slutet av denna volym) skiljer sig innehållsmässigt något åt i det att tyngdpunkten i det ena formuläret – *Riks-SOM I* – ligger på politik och samhälle, medan det andra – *Riks-SOM II* – i stället har en

tonvikt på frågor om medier, kultur och livsstil. Dispositionen av innehållet i formulären framgår av tabell 2.

Tabell 2 Innehållsöversikt för frågeformulären i Riks-SOM 2004

Riks-SOM I		Riks-SOM II	
Fråga 1–4	Nyheter	Fråga 1–9	Nyheter och tidningar
Fråga 5–18	Politik och samhälle	Fråga 10–20	Politik och samhälle
Fråga 19–24	Omvärldsfrågor	Fråga 21–32	Radio och TV
Fråga 25–28	Medier och teknikintressen	Fråga 33–43	Teknikintressen, internet och andra medier
Fråga 29–32	Journalistik och samhälle	Fråga 44–48	Tidskrifter, böcker och bibliotek
Fråga 33–43	Samhälle, service och demokrati	Fråga 49–53	Reklam och medier
Fråga 44–48	Djur och natur	Fråga 54–62	Journalistik och samhälle
Fråga 49–54	Kunskap och samhälle	Fråga 63–73	Aktiviteter, intressen och värderingar
Fråga 55–66	Miljö och energi	Fråga 74–80	Arbetsliv
Fråga 67–75	Aktiviteter och intressen	Fråga 81–96	Bakgrundsfrågor
Fråga 76–82	Arbetsliv	Fråga 97	Gårdagsaktiviteter
Fråga 83–101	Bakgrundsfrågor		

Kommentar: Frågeformulären för Riks-SOM I respektive Riks-SOM II återfinns i bilaga i slutet av denna volym.

Huvuddelen av frågorna har fasta svarsalternativ med rutor för respondenterna att kryssa i. I några fall svarar respondenten genom att skriva ett tal i en ruta; ytterligare några frågor är helt öppna men kräver endast ett kort svar (de rör bland annat vilken morgontidning man läser och vilka samhällsproblem man tycker är viktigast i Sverige i dag).

Fältarbete och undersökningsplan

Fältarbetet för *Riks-SOM 2004* följer i huvudsak uppläggningsen av tidigare års undersökningar. Huvuddelen av datainsamlingsarbetet genomfördes under hösten 2004. Arbetet inleddes i mitten av september med att ett vykort skickades ut till respondenterna för att informera om att de var utvalda att delta i undersökningen. Veckan därpå skickades enkäten ut tillsammans med ett kortare följebrev, en informationsbroschyr om SOM-institutet och dess undersökningar samt en penna. Under resterande del av fältperioden genomfördes successivt en serie påminnelseinsatser postalt och per telefon – sammanlagt sex insatser. Den 4 februari avslutades fältarbetet i formell mening. Men redan vid novembers utgång hade 94 procent av de som slutligen skulle komma att medverka skickat tillbaka sin enkät. Av tablan nedan framgår i detalj tidsramarna för fältarbetet och dess olika insatser.²

Tablå 1 Fältarbetets tidsramar för Riks-SOM 2004

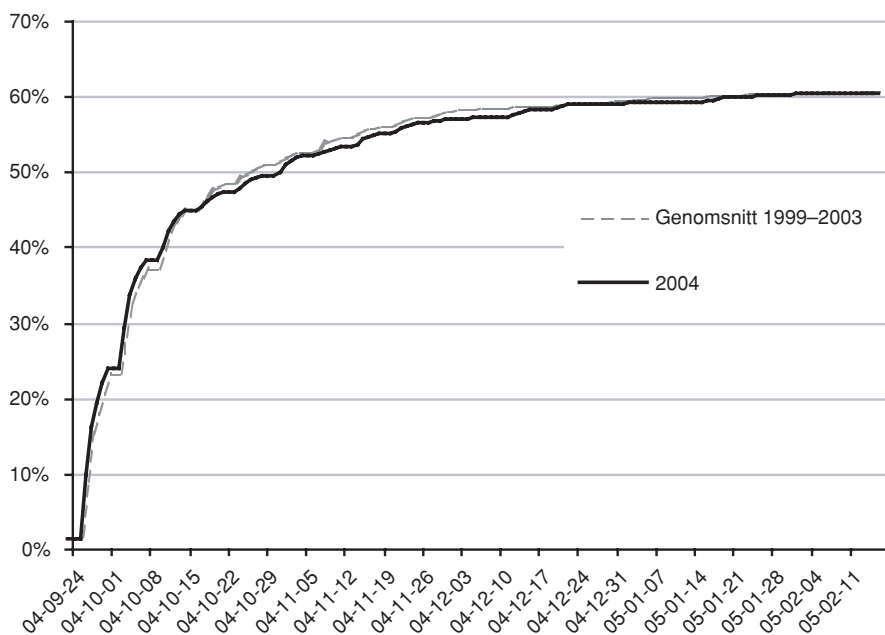
13 sept.	Utskick av aviseringssvykort.
20 sept.	Utskick av enkät, följbrev, informationsbroschyr, svarskuvert och penna.
28 sept.	Utskick av tack- och påminnelsevykort.
5 okt.	Utskick av enkät, följbrev, informationsbroschyr och svarskuvert till intervjupersoner som ännu inte sänt in enkäten.
14–25 okt.	Telefonpåminnelse till svarspersoner som ej sänt in enkäten.
26 okt.	Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer och till personer som ej kunnat nås per telefon i föregående telefonpåminnelse.
9–15 nov.	Telefonpåminnelse (jfr. 14–25 okt.).
16 nov.	Postal påminnelse (jfr. 26 okt.).
7 dec.	Postal påminnelse till dem utan känt telefonnummer (jfr. 5 okt.).
8–13 dec.	Telefonpåminnelse (jfr. 14–25 okt.), inkl. postal bekräftelse till dem som sagt att de ämnar delta.
22 dec.	Postal påminnelse i form av ett helgbrev med enkät och svarskuvert (B-post, planerat att nå ut den 27/28 dec.) till personer som ej kunnat nås per telefon i sista telefonpåminnelsen.
11 jan. 2005	Utskick av enkät, följbrev, svarskuvert samt minienkät (med frågan om varför man inte önskar/kan delta) till svarspersoner utan känt telefonnummer, personer som ej kunnat nås vid tidigare telefonpåminnelser samt till personer som ej sänt in enkäten men i samband med någon av telefonpåminnelserna lovat att göra det.
4 feb.	Fältarbetet avslutades.

Den första enkätförsändelsen gick ut måndagen den 20 september (med B-post).³ På fredagen kom 73 ifyllda enkäter tillbaka, och tillsammans med den första egentliga inflödesveckan därpå uppgick inflödet till en knapp fjärdedel (24 procent) av det totala antalet utskickade enkäter. Detta motsvarar inkomna svar från 39 procent av dem som skulle komma att besvara enkäten innan fältarbetet avslutades. Efter drygt två fältveckor hade 63 procent av det slutgiltiga antalet ifyllda enkäter kommit in; efter tre veckor 74 procent. Efter fem veckor var andelen 82 procent; vid månadsskiftet november/december – tionde fältveckan – hade 94 procent av det slutgiltiga inflödet kommit in.

Inledningsvis strömmade enkätinflödet 2004 in i jämn nivå med tidigare års Riks-SOM-undersökningar (figur 1). I mitten av oktober sviktade dock inflödesresultatet jämfört med tidigare år. Orsaken kunde inte spåras i några förändrade fältarbetsinsatser⁴ och har inte heller kunnat förklaras genom några ”externa”

förhållanden i samhället. Samma negativa erfarenhet gjordes i de två regionala undersökningarna – *Väst-SOM 2004* respektive *Syd-SOM 2004* – som genomfördes parallellt med den nationella (se Antoni, kommande). I strävan att öka svarsbenägenheten genomfördes en extra påminnelseinsats i december – per telefon i mitten av månaden till dem som tidigare sagt att de ämnar delta och per post i form av ett helgbrev som nådde ut i mellandagarna till dem utan telefonnummer eller som annars inte kunnat nås. De sista insatserna gav resultat; när undersökningen avslutades i början av februari var skillnaden gentemot tidigare års undersökningar mycket liten.⁵

Figur 1 *Dagligt inflöde av enkäter i Riks-SOM 2004 relativt ett genomsnitt för 1999-2003 års undersökningar (kumulativ procent av bruttourvalet)*

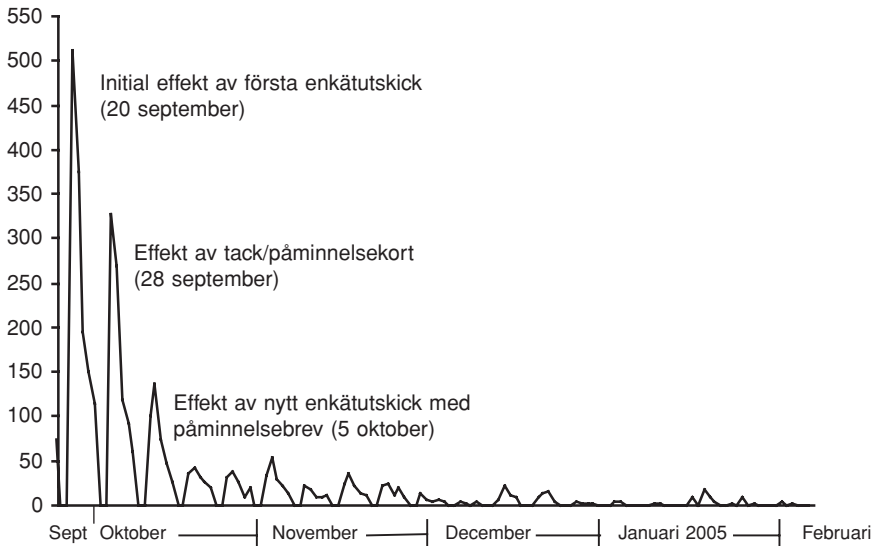

Kommentar: Inflödet redovisas med utgångspunkt i 2004 års fältperiod i relation till jämförbara fältveckor för övriga års undersökningar.

Figur 2 visar tydligt hur enkätinflödet kommer i vågor, tydligt i fas med utskick och påminnelseåtgärder. (Observera dock det faktum att helgdagarna, utan postutdelning, ingår i redovisningen, något som lite bedrägligt förstärker vågbilden i det att varje "dalgång" därmed går ända ned till 0. Men även bortsett från de något vilseledande dalgångarna kvarstår vågbildseffekten med all tydlighet.)

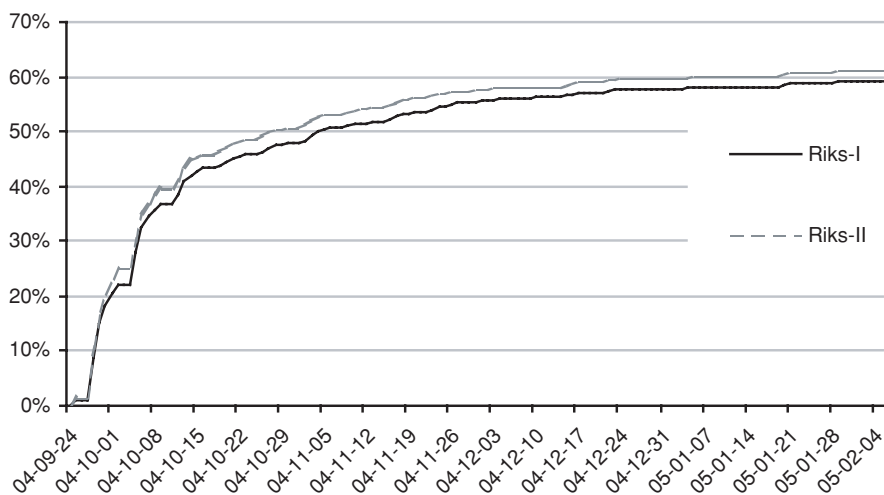
Figur 2 Dagligt inflöde av enkäter i Riks-SOM 2004 (antal)

Antal enkäter

När fältarbetet avslutades den 4 februari var bruttosvarsfrekvensen – dvs. andelen inkomna enkäter av det totala antalet utskickade – 60,2 procent (genomsnittet 1999–2003 är 60,7 procent). Inflödet för respektive delundersökning följer i huvudsak samma mönster under fältperioden, med den skillnaden att Riks-I genomgående ligger något under Riks-II. Vid fältarbetets slut uppgick skillnaden till 64 enkäter, motsvarande 2,2 procentenheter sett till bruttoresultatet. Motsvarande skillnad mellan den jämförelsevis mer politikinriktade Riks-I och den mer medieinriktade Riks-II har observerats samtliga år sedan 1998 då Riks-SOM för första gången genomfördes i form av två delundersökningar. Figur 3 visar inflödet per delundersökning.

Figur 3 Dagligt inflöde av enkäter i Riks-I respektive Riks-II 2004 (kumulativ procent av bruttourvalet)

Samtidigt som 2004 års SOM-undersökningar låg ute i fält genomfördes en översiktlig innehållsstudie av medieagendan med utgångspunkt i *Dagens Nyheter*, *Göteborgs-Postens* och *Sydsvenska Dagbladets* förstasidor.⁶ Urvalet inkluderade de två största förstasidesartiklarna från varje dagsutgåva under perioden 20 september–28 november, dvs. den period då merparten av Riks-SOM-enkäterna samlades in. Avsikten med studien är att kunna ge en relief till SOM-undersökningens resultat, inte minst vad gäller undersökningarnas årligen återkommande öppna fråga om vad man anser vara de viktigaste samhällsproblemen i Sverige⁷. Kartläggningen av mediernas bevakningsfokus ska framöver fördjupas och utökas också bakåt i tiden och därmed kunna bidra till tolkningsramen för opinionsförändringar.

Svarsfrekvens och bortfall

Från bruttourvalet bortdefinierar man normalt avlidna samt personer som är långtidssjukskrivna, inte talar svenska, har flyttat från orten eller av dylika skäl inte bedöms ingå i populationen – varmed man erhåller undersökningens nettourval (se not till tabell 3 för en mer uttömmande definition). Det är nettourvalet som ligger till grund för redovisningar av undersökningars svarsfrekvens. SOM-undersökningarna har under alla år haft en relativt hög svarsfrekvens. För samhällsvetenskapliga postenkäter har svarsfrekvensen tidigare brukat ligga på mellan 60 och 70 procent, men det har under senare år blivit svårare att nå dessa nivåer. Nettoresultatet för Riks-SOM 2004 på 65 procent ligger i nivå med tidigare års Riks-SOM-undersökningar; genomsnittet för de nitton åren är 67 procent (tabell 3).

Tabell 3 Svarefrekvens i Riks-SOM-undersökningarna 1986–2004

	Antal svarande	Svarefrekvens av hela urvalet (brutto)	Svarefrekvens med hänsyn till naturligt bortfall (netto)	Undersökning-företag ansvarigt för fältarbetet
1986	1 624	65%	68%	SCB
1987	1 672	67%	70%	SOM-institutet
1988	1 643	66%	69%	SCB
1989	1 578	63%	66%	IMU-Testologen
1990	1 582	63%	66%	IMU-Testologen
1991	1 573	63%	67%	IMU-Testologen
1992	1 889	67%	71%	Sifo
1993	1 857	66%	70%	Sifo
1994	1 704	61%	67%	Gallup
1995	1 777	63%	65%	Temo
1996	1 779	63%	69%	Gallup
1997	1 754	63%	69%	Gallup
1998	3 561	64%	68%	Sifo
1999	3 503	63%	67%	Kinnmark
2000	3 546	59%	63%	Kinnmark
2001	3 638	61%	67%	Kinnmark
2002	3 609	60%	65%	Kinnmark
2003	3 675	61%	66%	Kinnmark
2004	3 612	60%	65%	Kinnmark

Kommentar: Med nettourval avses bruttourval minus naturligt bortfall. Som naturligt bortfall räknas: adress okänd, avflyttad; sjuk, institutionsvård, förståndshandikappad; avliden; bortrest, studier på annan ort, militärtjänstgöring; bosatt/studerar/arbetar utomlands; ej svensktalande/ej kommunicerbar.

Av det ursprungliga urvalet på totalt 6 000 personer (bruttourvalet) var det 3 612 personer som besvarade och skickade in formuläret i 2004 års undersökning. Sammanlagt 441 personer har räknats bort som naturligt bortfall. I tabell 4 redovisas bortfallsstorleken i årets undersökning, totalt samt för båda enkäterna.

Andelen bortdefinierade (det naturliga bortfallet) ligger på ungefär samma nivå för de bägge delundersökningarna, totalt 7,4 procent. Det naturliga bortfallet lyfter bruttosvarefrekvensen på 60 procent för hela undersökningen till nettoresultatet på 65 procent. I och med att skillnaden i antalet bortdefinierade mellan Riks-I och Riks-II är förhållandevis liten, återspeglas den skillnad vi tidigare sett ifråga om inflödet även i nettoresultatet: Riks-I har en nettosvarefrekvens på 64 procent, Riks-II 66 procent.

Tabell 4 Svarande och bortfall i Riks-SOM-undersökningen 2004

	Riks-SOM I	Riks-SOM II	Totalt
Ursprungligt urval (brutto)	3 000	3 000	6 000
Bortdefinierade (naturligt bortfall)	235	206	441
Nettourval	2 765	2 794	5 559
Antal svarsvägrare/ej anträffade	991	956	1 947
Antal svarande	1 774	1 838	3 612
Svarsfrekvens: brutto	59%	61%	60%
Svarsfrekvens: netto	64%	66%	65%

I samband med telefonpåminnelserna har personer som meddelat att de inte önskar delta i undersökningen fått följdfrågan om varför. Kompletterat med den information som erhållits från respondenter som hört av sig under fältarbetets gång och resultaten av den bifogade minienkäten i sista påminnelsen, med frågan om varför man inte önskar/kan delta i undersökningen (ett antal fasta svarsalternativ samt möjlighet att ge annat svar), har totalt 711 personers anledningar till att inte delta kunnat sammanställas (tabell 5). I linje med tidigare års erfarenheter är tidsbrist ett mycket vanligt argument; i 2004 års undersökning är det över hälften av personerna med en känd orsak till svarsvägran som anger detta som skäl till att avstå. Att avstå på mer principiell grund liksom att man tycker frågorna är ointressanta är två andra relativt vanliga skäl som totalt omfattar 18 respektive 15 procent av svarsvägrarna. Tidsbristen är ett relativt sett något vanligare skäl till svarsvägran i Riks-2, att frågorna är ointressanta gäller i högre utsträckning Riks-1.

Tabell 5 Specificerade skäl till att inte vilja delta i Riks-SOM-undersökningen 2004 (procent)

	Riks-SOM I	Riks-SOM II	Totalt
Har inte tid	53	60	56
Vill av princip inte delta	18	17	18
Tycker att frågorna är ointressanta	19	11	15
Tycker att frågorna är för svåra	4	5	5
Litar ej på anonymiteten	5	3	4
Vill ej deltar utan ersättning	1	3	2
Annat skäl	0	0	0
Blandade orsaker	0	1	0
Summa procent	100	100	100
Antal personer	374	337	711

Kommentar: Informationen är inhämtad via telefonpåminnelserna, via "minienkäten" som bifogas sista påminnelsen samt från kontakter med respondenter som hört av sig under fältarbetets gång.

Representativitet och svarsfrekvens i olika grupper

Vilka som svarar och vilka som faller bort i en frågeundersökning har betydelse för tolkningen av undersökningens resultat. Om en viss grupp är underrepresenterad och samma grupps svar tenderar att skilja sig från övriga, blir studiens resultat mindre giltiga för populationen som helhet. Om svarsbenägenheten i en grupp varierar påtagligt mellan åren kan det också förklara variationer i svarmönster för enskilda frågor. Av tabell 6 framgår hur svarsbenägenheten i *Riks-SOM 2004* varierar i olika grupper.

Tabell 6 Svarsandelen (netto) i olika grupper, 1995–2004 (procent)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Riks-I	Riks-II
TOTALT	65	69	69	68	67	63	67	65	66	65	64	66
<i>Kön</i>												
Kvinnor	66	68	70	69	68	65	68	69	68	67	65	69
Män	65	67	68	69	66	61	66	62	64	63	63	62
<i>Ålder</i>												
15–19 år	66	71	72	75	67	57	56	61	60	55	53	57
20–24 år	64	66	67	63	55	60	57	61	57	55	54	56
25–29 år	60	74	55	64	58	55	59	60	63	57	57	58
30–39 år	67	60	62	64	63	57	62	57	60	59	62	56
40–49 år	62	68	70	73	66	60	67	64	63	61	61	62
50–59 år	67	67	71	73	70	67	76	69	71	69	65	72
60–75 år	69	71	76	73	75	75						
76–80 år	63	72	78	58	69	68						
60–69 år						74	76	76	79	78	75	81
70–79 år						74	74	71	75	79	76	82
80–85 år						58	67	66	62	65	68	60
<i>Region</i>												
Stockholm	64	63	64	63	60	58	64	60	61	61	60	63
Östra Mellansverige	65	68	67	71	63	64	68	64	66	65	65	65
Småland med öar	69	71	74	70	70	68	73	68	66	70	70	70
Sydsverige	67	64	70	75	70	65	62	69	67	64	62	66
Västsverige	63	69	70	69	68	61	66	65	69	67	66	67
Norra Mellansverige	65	75	67	69	69	66	69	67	69	61	58	64
Mellersta Norrland	68	70	74	72	71	64	73	69	63	69	77	61
Övre Norrland	67	69	72	69	72	61	72	67	68	71	71	71

Kommentar: Gruppen 81–85-åringar är inkluderade från och med Riks-SOM 2000.

Resultaten visar att kvinnor som grupp svarar i större utsträckning än män – det gäller särskilt den medie- och kulturinriktade undersökningen Riks-I. Totalt är procentdifferensen 4 procentenheter. Erfarenheten har också från tidigare års

SOM-undersökningar varit den att kvinnor generellt är något mer benägna att delta än män.

Vi ser också hur äldre svarar i större utsträckning än yngre; störst är svarsviljan i åldersgruppen 60–80 år. Skiljelinjen mellan de åldersgrupper som är mer respektive mindre benägna att delta än genomsnittet återfinns vid 50-årsåldern; här har den legat i de sista årens undersökningar då också åldersfaktorn inverkat mer entydigt. Svarsfrekvensen bland de allra äldsta, 80–85-åringarna (gruppen omfattar totalt 187 personer i nettoourvalet, 258 i bruttourvalet), ligger under genomsnittet för Riks-II men ligger tvärtom över för Riks-I. I vilka åldrar den allra lägsta svarsbenägenheten framträder varierar något mellan de två delundersökningarna. I den mer politikinriktade Riks-I är svarsviljan sämst hos gruppen 15–24 år; i den medieinriktade Riks-II är den relativt låga svarsbenägenheten jämnt spridd inom hela intervallet 15–39 år.

Vidare kan konstateras att boende i Stockholmsregionen precis enligt tidigare erfarenheter drar ner svarsandelen för undersökningen som helhet. Befolkningen i Småland och i övre Norrland bidrar tvärtom till att lyfta den genomsnittliga svarsansandelen, vilket varit fallet också i många tidigare SOM-undersökningar. Västsvenskar ligger i Riks-SOM 2004 liksom tidigare år nära genomsnittet. I övrigt återfinns inga generella geografiska mönster.

Sammansättningen bland undersökningens svarande bildar ett slags Sverige i miniatyr. Hur ser då detta Sverige ut i Riks-SOM-undersökningen 2004? Via tabell A1–A4 i appendix kan fördelningen beträffande kön, ålder, region respektive fackföreningsmedlemskap hos de svarande jämföras med fördelningen i den svenska befolkningen samt med utfallet i tidigare års Riks-SOM-undersökningar. Av uppställningarna framgår att de svarande i huvudsak tämligen väl avspeglar den svenska befolkningen som helhet. Några skillnader mellan de deltagande i årets undersökning och befolkningen samt skillnader i de två delundersökningarna förtydligas dock att kommenteras.

Könsfördelningen (tabell A1) bland svenska 15–85-åringar är mycket balanserad i verklighetens Sverige år 2004: 50–50. Bland de svarande i Riks-SOM-undersökningen 2004 är fördelningen 51–49 med en svag övervikt av kvinnor. I själva verket hänför sig skevheten endast till Riks-II-undersökningen, där fördelningen är 52–48. Urvalet har inte bidragit till denna skevhet, utan det handlar om en något större svarsbenägenhet hos kvinnor (jfr. tabell 6).

Åldersfördelningen (tabell A2) i Riks-SOM-undersökningens dragna urval är mycket representativ för den svenska befolkningen, det gäller Riks-I likväl som Riks-II. Men genom att yngre svarar i något mindre utsträckning än äldre (jfr. tabell 6), särskilt relativt gruppen 50–75-åringar, uppkommer en viss snedfördelning i undersökningen. Tendensen har vuxit fram och förstärkts under senare år. Mönstret gäller 2004 bägge delundersökningar, men med den skillnaden att det i Riks-I är den yngsta åldersgruppen, 15–29 år, som är underrepresenterad, medan det i

Riks-II även och i första hand gäller åldersgruppen 30–49 år. I det förra fallet har såväl det dragna bruttourvalet som naturligt bortfall bidragit till skevheten.

Ser vi till den geografiska fördelningen (tabell A3), ger Riks-SOM 2004 en mycket god bild av den geografiska spridningen i Sveriges befolkning. Stockholm är dock något underrepresenterade i bägge delundersökningar – i Riks-I enbart som ett resultat av en något sämre svarsvilja i denna del av Sverige, i Riks-II också delvis som ett resultat av ett större naturligt bortfall.

Vad gäller fackföreningsmedlemskap (tabell A4) syns mönstret i Riks-SOM mycket likt det i befolkningen som helhet; ser vi till enbart Riks-I är fördelningen mellan LO-, TCO och SACO-medlemmar identiskt. Den offentliga statistikens annorlunda mätmetod gör det dock svårt att exakt värdera skillnaden.

På det hela taget visar jämförelserna ovan att de svarande i Riks-SOM-undersökningen 2004 som grupp betraktad är mycket lik befolkningen som helhet.

Representativitet efter svarsfrekvens

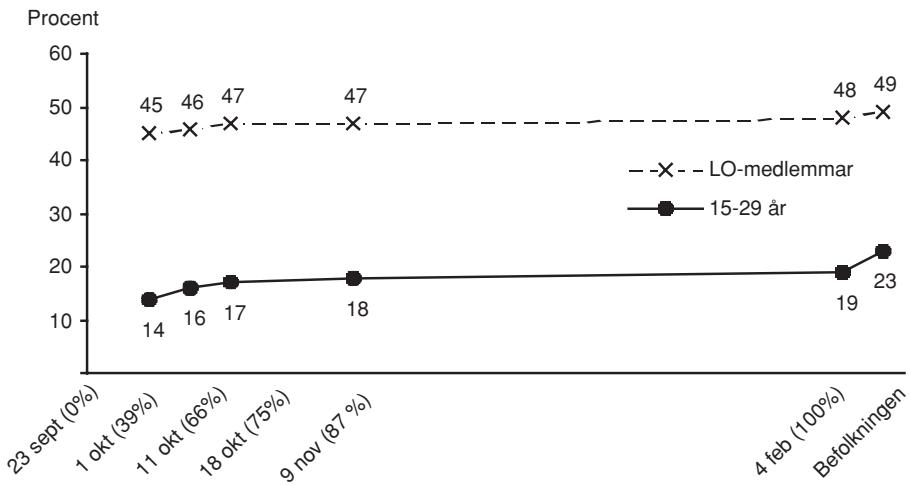
Vid uppläggnings av fältarbetet för en enkätstudie är förhållandet mellan resurser i tid och pengar kontra svarsfrekvens och svarskvalitet centralt. Det är naturligtvis billigare och mindre tidskrävande med en undersökning helt utan påminnelser. Men erfarenheten säger oss att svarsfrekvensen med en sådan strategi blir väsentligt lägre än om man inkluderar ett antal påminnelser. Och det finns samtidigt tendenser till att en låg svarsfrekvens delvis är resultatet av att vissa grupper är mindre benägna att delta utan påstötningar än andra; underlaget blir alltså inte enbart *mindre* med en kortare fältperiod utan dessutom något *skevare* sett till befolkningen som helhet.

I Riks-SOM-undersökningen 2004 hade 39 procent av de personer som skulle komma att besvara enkäten skickat tillbaka den ifylld senast dagen då första påminnelsen nådde ut. Skulle vi nöjt oss med det inflödet hade skevheten i ålder varit större jämfört med slutresultatet (figur 4). Gruppen 15–29-åringar representeras efter fem dagars inflöde med 14 procent i enkätunderlaget – att jämföra med 19 procent när samtliga enkäter räknats in och med befolkningens 23 procent (jfr. tabell A2 i appendix). Vi finner i detta initiala underlag också en något lägre andel personer som definierar sig som arbetare (relativt tjänstemän, företagare) – vilket också reflekteras i andelen LO-medlemmar: 45 procent (av dem som är medlemmar i antingen LO, TCO eller SACO), vilket kan jämföras med 48 procent bland samtliga svarande och med 49 procent i befolkningen (jfr. tabell A4).

Ålder och klass är två variabler som alltså kan påverkas av fältarbetets längd i postala frågeundersökningar. Skevheter härvidlag riskerar att få konsekvenser för resultaten av frågor där ålders- och klassfaktorn är starkt relaterad till svaren. Exempelvis kan konstateras hur morgontidningsläsningen och det politiska intresset överskattas vid ett ”förtida” fältstopp till följd av överrepresentationen av äldre bland de tidigt inkomna svaren (figur 5).

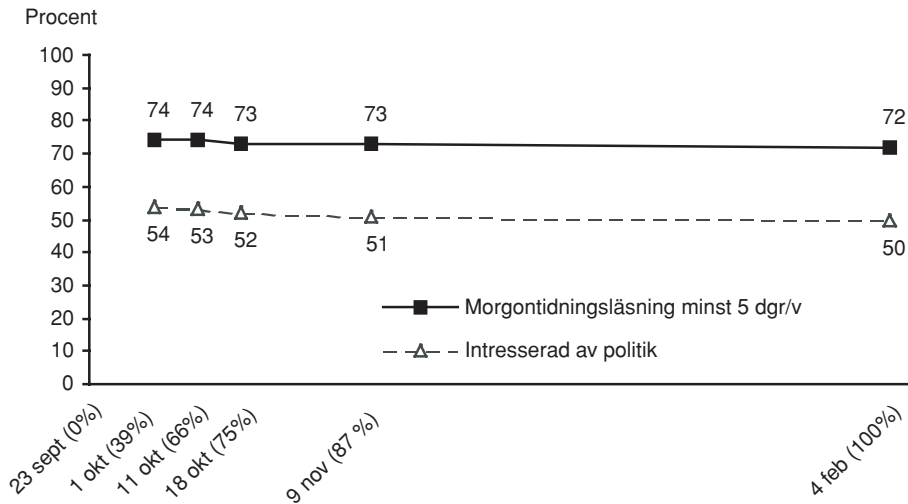
Nu är ju alternativet inte nödvändigtvis att helt avstå från påminnelser eller att strypa inflödet redan efter fem dagar. Skulle vi exempelvis sätta punkt i början av november – efter tre påminnelseinsatser: ett tack-/påminnelsekort, ett nytt enkätutskick samt en telefonuppföljning – då 87 procent av de som skulle komma att medverka hade skickat in sin enkät, blir skevheterna vad beträffar både ålder och fackföreningstillhörighet mindre. Detsamma gäller morgontidningsläsning och politiskt intresse. Men fortfarande gäller att överensstämmelsen med verklighetens Sverige ifråga om ålder och klass är störst i det slutliga Riks-SOM-materialet. Det finns alltså goda skäl att genom fler påminnelseinsatser söka öka svarsfrekvensen i postala enkätundersökningar.

Figur 4 Andelen 15–29-åringar respektive LO-medlemmar efter fältarbetets längd (svarsfrekvens) i Riks-SOM 2004 samt jämfört med befolkningen (procent)

Kommentar: Andelen LO-medlemmar avser andelen av dem med antingen LO, TCO- eller SACO-medlemskap.

Figur 5 Andelen regelbundna morgontidningsläsare respektive andelen intresserade av politik efter fältarbetets längd (svarsfrekvens) i Riks-SOM 2004 (procent)

Kommentar: Regelbundna morgontidningsläsare avser dem som läser minst 5 dagar i veckan. Andelen intresserade av politik avser dem som svarat att de är mycket eller ganska intresserade.

Noter

- ¹ Parallellt med Riks-SOM-undersökningen genomför SOM-institutet också en motsvarande enkätundersökning på årlig basis i Västra Götalandsregionen: *Väst-SOM*. Hösten 2004 genomfördes därtill en undersökning i Skåne: *Syd-SOM*.
- ² Fältarbetet i *SOM-undersökningen 2004* genomfördes av undersökningsföretaget *Kinnmark Information*. Arbetet var upplagt så att Kinnmark – med företaget *Detector* som samarbetspartner – ombesörjde urvalsdragning, utskick av formulär och påminnelser, telefonpåminnelser, scanning av formulärsvaren samt datauppläggning och iordningställande av en sammanslagen datamängd. SOM-institutet har stått för framtagning av frågeformulär, foljebrev och annat material som skickats ut samt genomfört kodningen av öppna svar. Kodningen av öppna svar har genomförts av biträdande forskare Mathias Axsfjärd Färdigh, Malin Forsberg, Karin Mossberg och Anna Antoni Olsén.
- ³ Som ett extra incitament att fylla i enkäten utlovades i foljebrevet att man genom att fylla i enkäten och skicka tillbaka den så att den var undersökningsföretaget till handa senast den 5 oktober deltog i en utlottning av någon av SOM-insti-

tutets publikationer; 100 böcker lottades ut. Erfarenheten från metodtester i samband 2003 års SOM-undersökningar visar att detta inte i tycks förbättra inflödet när man tar hela fältarbetet i beaktande men däremot innebär att respondenten skickar tillbaka enkäten snabbare än annars (Nilsson 2004). Utlottningen är samtidigt ett sätt att visa på hur resultaten från SOM-institutets undersökningar publiceras i offentliga skrifter, och att ge publikationerna extra spridning bland befolkningen.

- ⁴ Fältarbetet har i huvudsak varit mycket likt mellan åren; vad som kan nämnas är att i relation till undersökningarna 1999–2002 minskades i 2003 och 2004 års undersökningar antalet planerade telefoninsatser från tre till två, för att något minska trycket på respondenterna. Detta resulterade bägge gånger i ett svagare inflöde relativt tidigare år varför extra telefoninsatser sattes in i fältarbetet i båda fallen.
- ⁵ Skillnaden var till och med positiv relativt 2000 års undersökning, som är den undersökning som drar ner genomsnittet för de övriga under perioden 1999–2003.
- ⁶ Undersökningen gjordes av biträdande forskare Anna Antoni Olsén.
- ⁷ Se fråga 6 respektive 11 i enkäterna i bilagan längs bak i denna volym; jfr. Sören Holmbergs och Lennart Weibulls inledningskapitel.

Referenser

- Antoni, Rudolf (kommande) ”Samhälle Opinion Massmedia Västra Götaland 2004.” Metoddokumentation i kommande publikation baserat på Väst-SOM-undersökningen 2004. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, Åsa (2004) ”Den nationella SOM-undersökningen 2003”. I Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Ju mer vi är tillsammans*. Rapport nr. 34. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

APPENDIX

Tabell A1 Könsfördelning bland svarande i Riks-SOM-undersökningen 1986–2004 samt 2004 i urvalen respektive i svenska befolkningen (procent)

År	Undersökning/ grupp	Kön		Summa procent
		Kvinnor	Män	
1986	Riks-SOM	49	51	100
1986	Riks-SOM	49	51	100
1987	Riks-SOM	51	49	100
1988	Riks-SOM	53	47	100
1989	Riks-SOM	52	48	100
1990	Riks-SOM	49	51	100
1991	Riks-SOM	48	52	100
1992	Riks-SOM	48	52	100
1993	Riks-SOM	50	50	100
1994	Riks-SOM	51	49	100
1995	Riks-SOM	50	50	100
1996	Riks-SOM	54	46	100
1997	Riks-SOM	51	49	100
1998	Riks-SOM I & II	51	49	100
	<i>Riks-I</i>	51	49	100
	<i>Riks-II</i>	51	49	100
1999	Riks-SOM I & II	51	49	100
	<i>Riks-I</i>	50	50	100
	<i>Riks-II</i>	52	48	100
2000	Riks-SOM I & II	51	49	100
	<i>Riks-I</i>	51	49	100
	<i>Riks-II</i>	51	49	100
2001	Riks-SOM I & II	51	49	100
	<i>Riks-I</i>	52	48	100
	<i>Riks-II</i>	49	51	100
2002	Riks-SOM I & II	53	47	100
	<i>Riks-I</i>	51	49	100
	<i>Riks-II</i>	54	46	100
2003	Riks-SOM I & II	52	48	100
	<i>Riks-I</i>	52	48	100
	<i>Riks-II</i>	52	48	100

2004	Befolkningen	50	50	100
Riks-SOM I & II	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande totalt	51	49	100
<i>Riks-I</i>	<i>Bruttourval</i>	50	50	100
	<i>Nettourval</i>	50	50	100
	<i>Svarande</i>	50	50	100
<i>Riks-II</i>	<i>Bruttourval</i>	50	50	100
	<i>Nettourval</i>	50	50	100
	<i>Svarande</i>	52	48	100

Kommentar: Data om befolkningen är hämtade från SCB (www.scb.se/databaser); data om respektive urval är hämtade från registerdata; data om svarande från respondentens egen uppgift (registerdata i de fall uppgift saknas).

Tabell A2 Åldersgruppernas fördelning bland svarande 1986–2004 samt 2004 i urvalen respektive i svenska befolkningen (procent)

År	Undersökning/ grupp	Åldersgrupp					Summa procent
		15–29 år	30–49 år	50–75 år	76–80 år	76–85 år	
1986	Riks-SOM	30	34	36			100
1987	Riks-SOM	26	37	37			100
1988	Riks-SOM	27	36	37			100
1989	Riks-SOM	26	39	35			100
1990	Riks-SOM	26	37	37			100
1991	Riks-SOM	26	37	37			100
1992	Riks-SOM	25	37	34	4		100
1993	Riks-SOM	25	37	34	4		100
1994	Riks-SOM	24	35	37	4		100
1995	Riks-SOM	24	36	36	4		100
1996	Riks-SOM	24	35	37	4		100
1997	Riks-SOM	22	35	38	5		100
1998	Riks-SOM I&II	22	36	38	4		100
	<i>Riks-I</i>	22	36	38	4		100
	<i>Riks-II</i>	22	35	39	4		100
1999	Riks-SOM I&II	21	34	40	5		100
	<i>Riks-I</i>	22	34	39	5		100
	<i>Riks-II</i>	21	35	40	4		100
2000	Riks-SOM I&II	21	32	40		7	100
	<i>Riks-I</i>	20	32	41		7	100
	<i>Riks-II</i>	21	32	40		7	100
2001	Riks-SOM I&II	19	33	41		7	100
	<i>Riks-I</i>	19	32	42		7	100
	<i>Riks-II</i>	18	34	40		8	100
2002	Riks-SOM I&II	20	33	40		7	100
	<i>Riks-I</i>	21	34	39		6	100
	<i>Riks-II</i>	19	32	42		7	100
2003	Riks-SOM I&II	21	32	40		7	100
	<i>Riks-I</i>	19	32	41		8	100
	<i>Riks-II</i>	22	32	40		6	100

2004	Befolkning	23	34	36		7	100
Riks-SOM I & II	Bruttourval	23	34	35		8	100
	Nettourval	23	34	36		7	100
	Svarande	19	32	41		8	100
<i>Riks-I</i>	Bruttourval	22	34	36		8	100
	Nettourval	21	35	37		7	100
	Svarande	18	34	40		8	100
<i>Riks-II</i>	Bruttourval	24	34	36		6	100
	Nettourval	24	34	35		7	100
	Svarande	21	30	42		7	100

Kommentar: 1992 utvidgades åldersintervallet uppåt till 80 år, 2000 till 85 år. Data om befolkningen är hämtade från SCB (www.scb.se/databaser); data om respektive urval är hämtade från registerdata; data om svarande från respondentens egen uppgift (registerdata i de fall uppgift saknas).

Tabell A3 Fördelning på region bland svarande 2001–2004 samt 2004 i urvalen respektive i svenska befolkningen (procent)

År	Undersökning/ urval/befolkn.	Region								Summa procent
		Stockholm	Östra Mellansverige	Småland med öarna	Sydsverige	Västsverige	Norra Mellansverige	Mellersta Norrland	Övre Norrland	
2001	Riks-SOM I & II	18	18	9	13	20	11	5	6	100
	<i>Riks-I</i>	17	18	9	14	20	11	6	5	100
	<i>Riks-II</i>	18	18	9	13	20	11	5	6	100
2002	Riks-SOM I & II	19	17	10	15	19	10	4	6	100
	<i>Riks-I</i>	19	16	9	16	19	10	4	7	100
	<i>Riks-II</i>	18	19	10	15	18	10	5	5	100
2003	Riks-SOM I & II	19	16	9	14	22	10	4	6	100
	<i>Riks-I</i>	18	16	9	15	23	9	4	6	100
	<i>Riks-II</i>	19	16	9	14	22	10	4	6	100
2004	Befolkning	21	17	9	14	20	9	4	6	100
Riks-SOM I & II	Bruttourval	21	17	9	14	20	9	4	6	100
	Nettourval	21	17	9	14	20	9	4	6	100
	Svarande	19	17	10	14	20	9	5	6	100
<i>Riks-I</i>	<i>Bruttourval</i>	21	17	9	14	20	9	4	6	100
	<i>Nettourval</i>	21	17	9	14	20	9	4	6	100
	<i>Svarande</i>	19	17	10	14	21	8	5	6	100
<i>Riks-II</i>	<i>Bruttourval</i>	21	17	9	14	20	9	4	6	100
	<i>Nettourval</i>	20	17	9	14	20	9	5	6	100
	<i>Svarande</i>	19	17	10	14	21	9	4	6	100

Kommentar: Data om befolkningen är hämtade från SCB (www.scb.se/databaser). Data om urval samt svarande bygger på registerdata.

Tabell A4 Fackföreningsmedlemskap bland svarande 1986–2004 samt 2004 hos svenska befolkningen (procent)

År	Undersökning grupp	Fackförening			Summa procent
		LO	TCO	SACO	
1986	Riks-SOM	59	33	8	100
1987	Riks-SOM	59	33	8	100
1988	Riks-SOM	55	33	12	100
1989	Riks-SOM	56	34	10	100
1990	Riks-SOM	56	32	13	101
1991	Riks-SOM	56	32	12	100
1992	Riks-SOM	53	33	13	99
1993	Riks-SOM	56	32	12	100
1994	Riks-SOM	56	31	13	100
1995	Riks-SOM	56	32	12	100
1996	Riks-SOM	54	29	17	100
1997	Riks-SOM	53	34	13	100
1998	Riks-SOM	55	32	13	100
	<i>Riks-I</i>	52	34	14	100
	<i>Riks-II</i>	58	31	12	101
1999	Riks-SOM I & II	54	32	15	101
	<i>Riks-I</i>	53	33	14	100
	<i>Riks-II</i>	54	30	15	99
2000	Riks-SOM I & II	54	32	15	101
	<i>Riks-I</i>	53	32	15	100
	<i>Riks-II</i>	54	31	15	100
2001	Riks-SOM I & II	52	31	17	100
	<i>Riks-I</i>	49	35	16	100
	<i>Riks-II</i>	55	28	17	100
2002	Riks-SOM I & II	50	34	16	100
	<i>Riks-I</i>	51	33	16	100
	<i>Riks-II</i>	50	34	16	100
2003	Riks-SOM I & II	48	37	15	100
	<i>Riks-I</i>	47	38	15	100
	<i>Riks-II</i>	48	36	16	100

2004	Befolkningen	49	36	15	100
	Riks-SOM I & II	48	37	15	100
	<i>Riks-I</i>	49	36	15	100
	<i>Riks-II</i>	48	37	15	100

Kommentar: Data om befolkningen 2004 är hämtade från SCB:s Arbetskraftsundersökningar 2004 (www.scb.se/aku; SM 0501, AM12) och avser anställda i åldrarna 16–64 år.

FÖRFATTARNA

Ulrika Andersson, fil mag, verksam inom Dagspresskollegiet vid institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Rudolf Antoni, fil kand, verksam vid SOM-institutet vid institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Linda Berg, fil mag, doktorand, är verksam vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet, och forskar om territoriell identifikation och politiskt förtroende i flernivåsystem.

Annika Bergström, fil dr, verksam som forskare och lärare vid institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hennes forskning är framför allt inriktad mot nya mediers publik.

Ulf Bjereld, professor, verksam vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han forskar om internationell politik, svensk utrikes- och säkerhetspolitik samt konflikterna i Mellanöstern.

Göran Bolin, professor i medie- och kommunikationsvetenskap vid institutionen för medier, konst & filosofi, Södertörns högskola. Hans forskning är inriktad på mediernas roll i sociala och kulturella förändringsprocesser framför allt gällande rörliga bildmedier och mobiltelefoni.

Martin Brothén, fil dr, föredragande vid riksdagens utrikesutskott och huvudsekreterare i Riksdagskommittén. Inom ramen för ett forskningsprojekt vid Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet studerar han förtroendet för riksdagen.

Ulla Carlsson, docent, föreståndare för Nordiskt Informationscenter för Medie- och kommunikationsforskning (Nordicom) och the International Clearinghouse for Children Youth and Media vid Göteborgs universitet.

Marie Demker, professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på internationell och komparativ politik, särskilt västeuropeisk politik och immigrationspolitik.

Marie Elfving, fil kand, doktorand samt verksam inom Dagspresskollegiet vid institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Henrik Hammar, fil dr, är verksam vid nationalekonomiska institutionen, Göteborgs universitet, och forskar om den politiska ekonomin kring val av styrmedel.

Per Hedberg, fil kand, verksam vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på valdeltagande och på opinionsbildningen kring kärnavfallsfrågan.

Sören Holmberg, professor vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han är ledare för valforskningsprogrammet och forskar kring opinionsbildning, väljarbeteende och representativ demokrati.

Lars Höglund, professor, verksam vid institutionen för biblioteks- och informationsvetenskap, Göteborgs universitet och Högskolan i Borås. Hans forskningsområden behandlar informationsbeteende och biblioteks- och informationstjänster i ett organisations- och samhällsperspektiv.

Sverker C. Jagers, fil dr, är verksam vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet, och bedriver forskning inom fältet miljöpolitik – särskilt grön politisk teori, opinionsbildning och väljar-/konsumentbeteende samt internationell miljöpolitik.

Rutger Lindahl, Jean Monnet-professor i europeisk statsvetenskap och chef för Centrum för Europaforskning vid Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på Europafrågor samt på säkerhetspolitisk opinion och debatt.

Lennart Nilsson, docent i offentlig förvaltning, Göteborgs universitet samt föreståndare för Cefos, Centrum för forskning om offentlig sektor. Han forskar kring den offentliga sektorn och offentlig service.

Åsa Nilsson, fil kand, verksam vid SOM-institutet och undersökningsledare för Riks-SOM-undersökningarna samt doktorand vid institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Katarina Nordblom, fil dr, är verksam vid nationalekonomiska institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskningsområden rör familjens ekonomiska beslutsfattande och den offentliga sektorns ekonomi.

Henrik Oscarsson, docent, är lärare och forskare vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på väljarbeteende och opinionsbildning.

Maria Pettersson, pol mag, doktorand vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes intresseområden är opinions- och väljarbeteendeforskning samt jämförande välfärdsstatsforskning.

Bo Rothstein, August Röhss-professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet. Han forskar för närvarande om vad som gör samhället möjligt.

Josefine Sternvik, fil mag, doktorand samt verksam vid institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hon forskar om formatförändringar inom dagspressen och dess konsekvenser för branschen, läsarna och produkten.

Jan Strid, universitetslektor vid institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning om tidningar och radio.

Ingela Wadbring, fil dr, verksam inom Dagspresskollegiet vid institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hon forskar kring medieanvändning med inriktning på dagspressutveckling.

Eva Wahlström, fil mag och verksam som universitetsadjunkt och vid Högskolan i Borås.

Lennart Weibull, professor i massmedieforskning vid institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på mediehistoria, mediestruktur och medieanvändning.

DELTAGANDE PROJEKT

Alkoholopinion

Institutionen för journalistik och masskommunikation och Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Lennart Weibull och Sören Holmberg

Bibliotek i förändring

Högskolan i Borås

Lars Höglund

Bilden av reklam – föreställningar om reklam i medier

Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

Marie Elfving

Bilder av riksdagen – medborgare och riksdagsledamöter i den representativa demokratin

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet

Martin Brothén och Sören Holmberg

Dagspresskollegiet

Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

Lennart Weibull och Ingela Wadbring

Det svenska granskningssystemet för radio och TV

(Granskningsnämnden för radio och TV)

Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

Lennart Weibull

Energiopinionen i Sverige

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet

Sören Holmberg och Per Hedberg

Naturvård

Zoologiska institutionen och Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Daniel Isaksson, Johan Wallander, Malte Andersson och Lennart J. Lundqvist.

Palestinakonflikten i svensk opinion

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet

Ulf Bjereld

Publik- och utbudsanalys

Sveriges Television

Bengt Nordström

Policy Selection – Political Feasibility and Economic Efficiency (inom COPE-programmet)

Sverker C. Jagers, Statsvetenskapliga institutionen och Henrik Hammar, Nationalekonomiska institutionen, Göteborgs universitet

SNS:s (Studieförbundet för näringsliv och samhälle) Demokratiråd

Olof Petersson

Samhällsengagemangets många former

CEFOS, Göteborgs universitet
Erik Amnå

Samhällsorganisation och socialt kapital

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Bo Rothstein

Skiftande medielandskap – Mediers betydelse för social och kulturell förändring

Institutionen för medier, konst & filosofi, Södertörns högskola
Göran Bolin

Spatial and temporal organisation of policy implementation: Issues of legitimacy and efficiency (inom COPE-programmet)

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Lennart J. Lundqvist

Svensk opinion om kriminalpolitik och immigrationspolitik

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Marie Demker

Svensk utrikespolitisk opinion

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Ulf Bjereld

Valforskningsprogrammet

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Sören Holmberg

Vetenskap i samhället

Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
Sören Holmberg och Lennart Weibull

Välfärdsstatens politiska sociologi – Institutioner, skiljelinjer, preferenser (ISP-programmet)

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
Linda Berg, Maria Oskarson och Maria Pettersson

ADRESSER

SOM-institutet
Göteborgs universitet
Box 710
SE 405 30 GÖTEBORG

E-postadress: info@som.gu.se. Hemsida: www.som.gu.se

Beställningar av publikationer kan göras på tfn 031-773 49 76 eller faxas in på nummer 031-773 45 54. För beställningar via e-post är adressen order@som.gu.se. Det går också att beställa publikationer via vår hemsida: www.som.gu.se

Om Du vill kontakta någon av de medverkande författarna i *Lyckan kommer, lyckan går* följer här e-postadresser.

Namn	E-postadress
Ulrika Andersson	ulrika.andersson@jmg.gu.se
Rudolf Antoni	rudolf.antoni@jmg.gu.se
Linda Berg	linda.berg@pol.gu.se
Annika Bergström	annika.bergstrom@jmg.gu.se
Ulf Bjereld	ulf.bjereld@pol.gu.se
Göran Bolin	goran.bolin@sh.se
Martin Brothén	martin.brothen@riksdagen.se , martin.brothen@pol.gu.se
Ulla Carlsson	ulla.carlsson@nordicom.gu.se
Marie Demker	marie.demker@pol.gu.se
Marie Elfving	marie.elfving@jmg.gu.se
Henrik Hammar	henrik.hammar@economics.gu.se
Per Hedberg	per.hedberg@pol.gu.se
Sören Holmberg	soren.holmberg@pol.gu.se
Lars Höglund	lars.hoglund@hb.se
Sverker C. Jagers	sverker.jagers@pol.gu.se
Rutger Lindah	rutger.lindahl@pol.gu.se
Lennart Nilsson	lennart.nilsson@spa.gu.se
Åsa Nilsson	asa.nilsson@jmg.gu.se
Katarina Nordblom	katarina.nordblom@economics.gu.se
Henrik Oscarsson	henrik.oscarsson@pol.gu.se
Maria Pettersson	maria.pettersson@pol.gu.se
Bo Rothstein	bo.rothstein@pol.gu.se
Josefine Sternvik	josefine.sternvik@jmg.gu.se
Jan Strid	jan.strid@jmg.gu.se
Ingela Wadbring	ingela.wadbring@jmg.gu.se
Eva Wahlström	eva.wahlstrom@hb.se
Lennart Weibull	lennart.weibull@jmg.gu.se

Bilagor

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA

2004

**INFORMATION TILL
DIG SOM INGÅR I
UNDERSÖKNINGEN**

SOM-INSTITUTET
samhälle opinion massmedia

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

- Vilket förtroende har svenskarna för olika samhällsinstitutioner?
- Vilken roll spelar tidningar, radio, tv och internet i våra liv?
- Vilket samhällsengagemang har vi i Sverige?
- Hur påverkar massmedierna oss?
- Vad gör svenskarna på sin fritid?

Detta är exempel på frågor som *Samhälle Opinion Massmedia 2004* försöker besvara. Undersökningen görs gemensamt av tre forskningsinstitutioner vid Göteborgs universitet.

Vilka gör

Samhälle Opinion Massmedia

– och varför?

Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet har sedan mitten av 1950-talet genomfört studier om väljare, massmedier och opinionsbildning. Ett viktigt syfte med studierna är att öka kunskapen om hur den svenska demokratin fungerar.

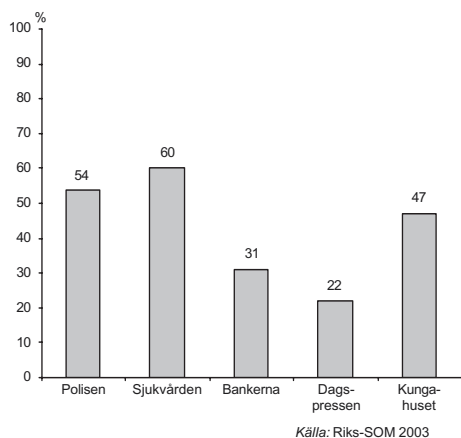
Vid *Förvaltningshögskolan* bedrivs forskning om den offentliga sektorn, med fokus på kommunerna. På senare år har ägnats särskilt intresse åt den flernivådemokrati som vuxit fram i och med Sveriges EU-medlemskap och regionernas ökande betydelse.

Forskningen vid *Institutionen för journalistik och masskommunikation* har gett kunskap om hur vi tar del av olika medier. Exempelvis har morgontidningsläsningen länge varit stabil i Sverige, medan internetanvändningen nu ökar snabbt.

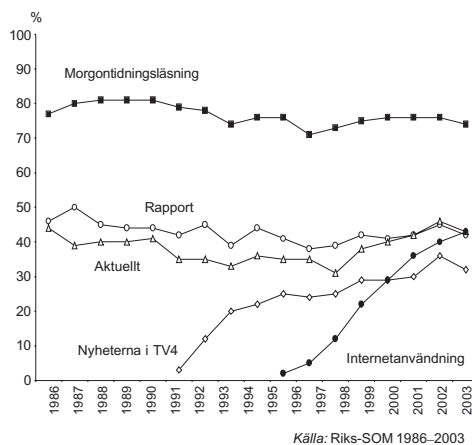
De tre ovannämnda institutionerna bildade 1986 SOM-institutet, som sedan dess genomför SOM-undersökningen varje år. Det ger möjligheter att studera hur vanor och åsikter förändras över tid. Resultaten utgör ett väsentligt underlag för debatten kring demokrati- och massmediefrågor i Sverige.

Bland de resultat som under senare år har uppmärksammas märks till exempel mätningarna av medborgarnas förtroende för olika samhällsinstitutioner och massmedier.

Andel av befolkningen som har stort förtroende för olika samhällsinstitutioner

Morgontidningsläsning och nyhetstittande i TV minst 5 dagar per vecka samt regelbunden internetanvändning

Ett Sverige i miniatyr

Vi har slumpmässigt valt ut 6 000 personer i Sverige. Det är alltså slumpen som gjort att just Du kommit med i undersökningen. Urvalet har gjorts via befolkningsregistret med uppgift om kön, ålder samt hemkommun. Tillsammans ger de utvalda personerna en god bild av befolkningen i Sverige. För att få rättvisande resultat i undersökningen är det mycket viktigt att alla svarar. Varje svar som uteblir försämrar undersökningens tillförlitlighet. Men det är givetvis Du själv som avgör om Du vill vara med eller inte.

Frågeformuläret

I undersökningen Samhälle Opinion Massmedia samarbetar ett antal olika forskningsprojekt. Det innebär att frågorna spänner över ett mycket stort antal områden. Antalet frågor kan verka stort, men de flesta besvaras enkelt med ett kryss i tillämplig ruta.

Vad händer med svaren?

Svaren behandlas anonymt och resultaten publiceras bara som siffror i tabeller. Vad någon enskild person svarat framgår **aldrig**. Alla som arbetar med undersökningen har tystnadsplikt.

Årets undersökning genomförs i samarbete med *Kinnmark Information AB* som står för utskick och insamling av frågeformulär.

Varje år publicerar SOM-institutet minst två böcker. Där presenterar olika forskare resultat från sina specialområden. Exempel på sådana böcker är: *Ju mer vi är tillsammans (2004)* och *Perspektiv på Västsverige (2003)*. De kan beställas från SOM-institutet (telefon-, faxnummer, post- samt e-postadress hittar Du på nästa sida). Du kan även besöka SOM-institutets hemsida för att få veta mer om vår verksamhet. Där kan Du också ta del av ett urval av tidigare undersökningsresultat. Adressen är: www.som.gu.se

Ett antal av de forskare som deltar i årets undersökning:

Docent Erik Amnå:
Sambällsengagemang

Doktorand Linda Berg:
Flernivådemokrati

Doktorand Annika Bergström:
Nyheter och internet

Professor Ulf Bjereld:
Utrikesfrågor

Professor Göran Bolin:
Mobiletelefoni

Fil.dr. Martin Brothén:
Riksdagen

Docent Ulla Carlsson:
Väld och medier

Professor Marie Demker:
Integrationsfrågor

Doktorand Marie Elfving:
Attityder till reklam

Ek. dr. Henrik Hammar:
Skatter

Professor Lars Höglund:
Bibliotek

Doktorand Daniel Isaksson:
Naturvård

Professor Lennart J Lundqvist:
Miljöopinion

Docent Lennart Nilsson:
Kommunal service

Doktorand Åsa Nilsson:
Medieanvändning

Fil.dr. Maria Oskarsson:
Välståndet

Professor Olof Petersson:
Medier och demokrati

Doktorand Maria Pettersson:
Politiskt handlande

Professor Bo Rothstein:
Civila sambället

Doktorand Josefine Sternvik:
Dagstidningsutveckling

Fil.dr. Ingela Wadbring:
Dagspress

De tre institutionerna bakom SOM-institutet:

Statsvetenskapliga institutionen

Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet är Sveriges ledande forskningsinstitution när det gäller undersökningar om politisk opinionsbildning och demokrati.

Institutionen för journalistik och masskommunikation

Institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet (JMG) är tongivande inom forskning om massmedier, journalistik och opinionsbildning.

Förvaltningshögskolan

Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet är den enda i sitt slag i landet. Forskning bedrivs om medborgarna och den offentliga sektorn samt om kommunal ekonomi och organisation.

Vi svarar gärna på frågor!

Om Du har frågor som rör Din medverkan i undersökningen, ring gärna till *Kinnmark Information*. Telefonnummer är: **020 - 28 28 30** (samtalet är gratis).

Om Du har frågor till SOM-institutet, ring eller skriv till:

SOM-institutet

Göteborgs universitet

Box 710

405 30 GÖTEBORG

Telefon: Kerstin Gidsäter (kansli och administration) 031-773 12 17

Åsa Nilsson (undersökningsledare) 031-773 12 39

Fax: 031-773 45 54

E-post: info@som.gu.se

Internet: www.som.gu.se

SOM-INSTITUTET

samhälle opinion massmedia

GÖTEBORGS UNIVERSITET

SAMHÄLLE
OPINION
MASSMEDIA

2004

SOM-INSTITUTET
samhälle opinion massmedia

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

SÅ HÄR FYLLER DU I FORMULÄRET

Här är ett exempel:

Fråga 1 Hur väl anser Du att påståendet 'I dag skiner solen' stämmer?

	Stämmer helt och hållet	Stämmer ganska bra	Stämmer varken bra eller dåligt	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls
Om Du tycker att påståendet <u>inte stämmer alls</u> , sätt då ett kryss längst till höger på följande sätt:	☐	☐	☐	☐	☒
Om Du tycker att påståendet <u>stämmer ganska bra</u> , markerar Du så här:	☐	☒	☐	☐	☐
Skulle Du råka sätta ett kryss i fel ruta, rätta till det genom att stryka över hela rutan. Sätt därefter kryss i rätt ruta på följande sätt:	☒	☒	☐	☐	☐

Formuläret läses optiskt av en dator. Håll därför om möjligt kryssen innanför rutorna.

Kryssa så här:

Kryssa ej så här:

Använd helst kulspeppenna och inte tusch eller blyerts.

FORMULÄRETS INNEHÅLL

Frågenummer

Frågeområde

1–4	Nyheter
5–18	Politik och samhälle
19–24	Sveriges förhållande till omvärlden
25–28	Medier och teknikinnehav
29–32	Journalistik och samhälle
33–43	Samhälle, service och demokrati
44–48	Djur och natur
49–54	Kunskap och samhälle
55–66	Miljö och energi
67–75	Aktiviteter och intressen
76–82	Arbetsliv
83–101	Bakgrund

NYHETER

Fråga 1 Hur ofta brukar Du titta på eller lyssna till följande nyhetsprogram i radio och TV?

	Dagligen	5-6 ggr/ vecka	3-4 ggr/ vecka	1-2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Lokalnyheter i radions P4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonyheterna i riksradien	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter i privat lokalradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aktuellt i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rapport i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Regionala nyheter i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT Morgon	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheterna i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokala nyheter i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyhetsmorgon i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 2 Läser eller tittar Du i någon eller några morgontidningar regelbundet? Om Du läser mer än en morgontidning, ange först den som Du betraktar som Din huvudtidning. (Frågan gäller inte tidningar på internet.)

	7 dagar/ vecka	6 dagar/ vecka	5 dagar/ vecka	4 dagar/ vecka	3 dagar/ vecka	2 dagar/ vecka	1 dag/ vecka
..... (tidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
..... (tidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
..... (tidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Jag brukar inte läsa någon morgontidning regelbundet

Fråga 3 Prenumererar Du eller någon i Ditt hushåll på någon morgontidning?

Ja

Nej → Om Du ändå läser en morgontidning, på vilket sätt har Du då tillgång till den?

☐ Läser hos bekant/granne	☐ Läser på kollektivtrafiken (buss, tåg etc.)
☐ Lånar av bekant/granne	☐ Köper lösnummer
☐ Läser på arbetet/skolan	☐ Läser på internet
☐ Annat sätt:	

Fråga 4 Brukar Du läsa eller titta i följande tidningar? (Frågan gäller inte tidningar på internet.)

	6-7 dagar/ vecka	3-5 dagar/ vecka	1-2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aftonbladet	☐	☐	☐	☐	☐
Expressen	☐	☐	☐	☐	☐
GT	☐	☐	☐	☐	☐
Kvällsposten	☐	☐	☐	☐	☐
Metro	☐	☐	☐	☐	☐
Stockholm City	☐	☐	☐	☐	☐

POLITIK OCH SAMHÄLLE

Fråga 5 Hur intresserad är Du i allmänhet av politik?

Mycket
intresserad

Ganska
intresserad

Inte särskilt
intresserad

Inte alls
intresserad

Fråga 6 Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige i dag?
Ange högst tre frågor/samhällsproblem.

.....

.....

Fråga 7 Hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper sköter sitt arbete?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Regeringen	☐	☐	☐	☐	☐
Polisen	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐
Försvaret	☐	☐	☐	☐	☐
Riksdagen	☐	☐	☐	☐	☐
Bankerna	☐	☐	☐	☐	☐
Dagspressen	☐	☐	☐	☐	☐
De fackliga organisationerna	☐	☐	☐	☐	☐
Radio och TV	☐	☐	☐	☐	☐
Grundskolan	☐	☐	☐	☐	☐
Storföretagen	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska kyrkan	☐	☐	☐	☐	☐
Domstolarna	☐	☐	☐	☐	☐
Kungahuset	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunstyrelserna	☐	☐	☐	☐	☐
Universitet/högskolor	☐	☐	☐	☐	☐
De politiska partierna	☐	☐	☐	☐	☐
EU-kommissionen	☐	☐	☐	☐	☐
Europaparlamentet	☐	☐	☐	☐	☐
Förenta Nationerna (FN)	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 8 Ange också hur stort förtroende Du har för följande samhällsinstitutioner eller grupper:

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Systembolaget	☐	☐	☐	☐	☐
Riksdagsledamöter från Din valkrets	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska EU-parlamentariker	☐	☐	☐	☐	☐
Småföretagen	☐	☐	☐	☐	☐
Nykerhetsrörelsen	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 9 Och hur stort förtroende har Du för:

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Kommunstyrelsen i den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Region-/landstingsstyrelsen i länet där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 10 På det hela taget, hur nöjd är Du med det sätt på vilket demokratin fungerar i:

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
EU	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐
Landstinget/regionen där Du bor	☐	☐	☐	☐
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐

Fråga 11 Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för svenska politiker?

Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
☐	☐	☐	☐

Fråga 12 Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster–högerskala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster–högerskala?

Klart till vänster	Något till vänster	Varken till vänster eller till höger	Något till höger	Klart till höger
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 13 Vilket parti tycker Du bäst om i dag?

- Vänsterpartiet Moderaterna
 Socialdemokraterna Kristdemokraterna
 Centerpartiet Miljöpartiet
 Folkpartiet Annat parti (v.g. ange vilket):

Answer Du Dig vara en övertygad anhängare av detta parti?

- Ja, mycket övertygad Ja, något övertygad Nej

Fråga 14 Röstade Du i valet till Europaparlamentet i juni 2004?

- Ja Nej Ej röstberättigad Minns inte

Om Du röstade i Europaparlamentsvalet, vilket parti röstade Du på?

- Vänsterpartiet Kristdemokraterna
 Socialdemokraterna Miljöpartiet
 Centerpartiet Junilistan
 Folkpartiet Annat parti (v.g. ange vilket):
 Moderaterna Röstade blankt

Fråga 15 Hur tycker Du regeringen sköter sin uppgift?

Mycket bra Ganska bra Varken bra eller dåligt Ganska dåligt Mycket dåligt

Fråga 16 Den här frågan gäller hur mycket man allmänt sett gillar respektive ogillar de politiska partierna. Var skulle Du personligen vilja placera de olika partierna på nedanstående skala?

	Ogillar starkt		Varken gillar eller ogillar						Gillar starkt		
	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Centerpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Moderaterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vänsterpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Folkpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Socialdemokraterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Miljöpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kristdemokraterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Om Du skulle använda samma skala för partiledarna, var skulle Du placera:

	<i>Personen är okänd för mig</i>	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Maud Olofsson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fredrik Reinfeldt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lars Ohly	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lars Leijonborg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Göran Persson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Peter Eriksson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Maria Wetterstrand	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Göran Häglund	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 17 Under de senaste 12 månaderna, har Du haft någon form av kontakt med någon riksdagsledamot?

Ja Nej

Fråga 18 Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐
Ta emot färre flyktingar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan män och kvinnor	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt	☐	☐	☐	☐	☐
Förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften	☐	☐	☐	☐	☐
Införa sextimmars arbetsdag	☐	☐	☐	☐	☐
Sänka skatterna	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör bli medlem i EMU	☐	☐	☐	☐	☐
Sänka skatten på alkohol	☐	☐	☐	☐	☐
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	☐	☐	☐	☐	☐

SVERIGES FÖRHÅLLANDE TILL OMVÄRLDEN

Fråga 19 Vilken är Din åsikt om det svenska medlemskapet i EU?

- I huvudsak för det svenska medlemskapet i EU
 I huvudsak emot det svenska medlemskapet i EU
 Har ingen bestämd åsikt i frågan

Fråga 20 Hur tycker Du att EU-kommissionen sköter sin uppgift?

Mycket
bra
☐ | Ganska
bra
☐ | Varken bra
eller dåligt
☐ | Ganska
dåligt
☐ | Mycket
dåligt
☐ | Ingen
uppfattning
☐ |
|---|---|--|--|--|--|

Fråga 21 Hur ställer Du Dig till följande förslag som gäller svensk utrikes- och säkerhetspolitik och invandrapolitik?

- | | Mycket
bra
förslag
☐ | Ganska
bra
förslag
☐ | Varken bra
eller dåligt
förslag
☐ | Ganska
dåligt
förslag
☐ | Mycket
dåligt
förslag
☐ |
|---|--|--|---|---|---|
| Minska försvarsutgifterna | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |
| Sverige bör söka medlemskap i NATO | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |
| Minska u-hjälpen | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |
| Invandrapolitiken bör hjälpa flyktingar och invandrare att bevara sin nationella kultur och tradition | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |
| Invandrapolitiken bör hjälpa flyktingar och invandrare att anpassa sig till svensk kultur och tradition | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |

Fråga 22 I den allmänna debatten om flyktingar och invandring har det förekommit många olika åsikter. Vilken är Din åsikt om följande påståenden?

- | | Instämmer
helt
☐ | Instämmer
i stort sett
☐ | Instämmer
delvis
☐ | Instämmer
inte alls
☐ | Vet ej
☐ |
|--|---|---|---|--|------------------------------------|
| Det finns för många utlänningar i Sverige | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |
| Invandrarna i Sverige ska fritt kunna utöva sin religion här | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |
| En del folkslag är mer intelligenta än andra | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |
| Jag kan tänka mig att gå med i en organisation som arbetar mot rasism och främlingsfientlighet | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |
| Jag skulle inte tycka om att få en invandrare från en annan del av världen ingift i familjen | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ |

Fråga 23 Gillar eller ogillar Du Israels uppträdande i Mellanösternkrisen?

Gillar helt
☐ | Gillar delvis
☐ | Ogillar delvis
☐ | Ogillar helt
☐ |
|---|---|--|--|

Fråga 24 Gillar eller ogillar Du den palestinska organisationen PLO:s uppträdande i Mellanösternkrisen?

Gillar helt
☐ | Gillar delvis
☐ | Ogillar delvis
☐ | Ogillar helt
☐ |
|---|---|--|--|

MEDIER OCH TEKNIKINNEHAV

Fråga 25 Hur ofta brukar Du titta på program i följande TV-kanaler?

	Har ej tillgång	Tittar på kanalen:					
		Dagligen	5-6 ggr/vecka	3-4 ggr/vecka	1-2 ggr/vecka	Mer sällan	Aldrig
SVT1	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ZTV	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
BBC eller CNN	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 26 Hur ofta brukar Du lyssna på följande radiokanaler?

	Dagligen	5-6 ggr/vecka	3-4 ggr/vecka	1-2 ggr/vecka	Mer sällan	Aldrig
P1 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P2 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P3 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P4 i Sveriges Radio/Lokalradion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Privat lokalradio (t. ex. Rix FM, Radio City, NRJ, Mix Megapol)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Närradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 27 Vilka typer av utrustning etc. har Du för närvarande tillgång till i Ditt hushåll?

- Telefon (fast anslutning)
- Mobiltelefon ...med 3G
- Text-TV
- Video
- Digital-TV/Set Top Box
- Persondator
- Skrivare
- CD-spelare
- DVD-spelare

...och har Ditt hushåll?

- Fritidshus
- Fritidsbåt
- Bil

↳ Märke:

(om Du har mer än en bil: den Du använder mest)

↳ Årsmodell:

- Eget körkort för personbil

Fråga 28 Har Du tillgång till internet? (Fler än ett alternativ kan markeras.)

- Ja, i hemmet → ...där jag har anslutning: ...via telefonmodem
- Ja, på arbetsplats/skola ...via bredband
- Ja, på annan plats
- Nej

JOURNALISTIK OCH SAMHÄLLE

Fråga 29 Enligt Din bedömning, hur stort inflytande har följande grupper när det gäller vilka program som sänds i a) Sveriges Television (SVT) respektive i b) TV4?

	<i>a) Sveriges Television (SVT):</i>				<i>b) TV4:</i>			
	Mycket stort	Ganska stort	Ganska litet	Mycket litet	Mycket stort	Ganska stort	Ganska litet	Mycket litet
Tittarna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Journalisterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annonsörerna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Politikerna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Näringslivet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De stora intresseorganisationerna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 30 Massmedierna i Sverige har kommit överens om att följa vissa s. k. etiska regler i sin nyhetsförmedling. Nedan finns några av dessa regler uppräknade. Vi vill att Du a) anger hur viktigt Du anser att det är att regeln följs samt b) hur väl Du anser att regeln verkligen följs av den morgontidning Du brukar läsa.

	<i>a) Hur viktig är regeln?</i>				<i>b) Hur väl följs den?</i>			
	Oerhört viktig	Mycket viktig	Ganska viktig	Inte särskilt viktig	Mycket väl	Ganska väl	Inte särskilt väl	Inte alls väl
Ge korrekta nyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ge plats åt bemötanden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Respektera personlig integritet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vara varsam med bilder	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Inte döma någon ohörd	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vara försiktig med namn	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Inte tala i egen sak	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 31 Vilken är Din uppfattning om följande påståenden som man ibland hör om nyhetsförmedlingen i Sverige?

	<div style="border: 1px solid black; border-radius: 50%; padding: 5px; display: inline-block;">Helt felaktigt påstående</div>											<div style="border: 1px solid black; border-radius: 50%; padding: 5px; display: inline-block;">Helt riktigt påstående</div>	
	↓	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	↓
Journalister är i allmänhet bra på att förklara svåra politiska frågor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
I svenska medier får man ofta en bra bakgrund till det som har hänt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Journalister vinklar ofta nyheter efter egna åsikter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Medier är i allmänhet skickliga på att bedöma vad publiken är intresserad av	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Många journalister är medvetet ute efter att skapa misstro mot politiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Medierna har stort inflytande på viktiga politiska beslut	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De stora medierna ger en rättvisande bild av vad som händer i politiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Medierna har stort inflytande på vanliga människors åsikter i politiska frågor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 32 Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Rikspolitiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunpolitiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Landstings-/regionpolitiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvårdens personal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Poliser	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lärare i grundskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Forskare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Journalister	☐	☐	☐	☐	☐	☐

SAMHÄLLE, SERVICE OCH DEMOKRATI

Fråga 33 I vilken utsträckning anser Du att följande verksamheter bör vara en uppgift för den offentliga sektorn (stat, kommun, landsting/region) eller för den privata sektorn (företag, stiftelser, organisationer)?

	Enbart den offentliga sektorns uppgift			Enbart den privata sektorns uppgift		
	1	2	3	4	5	Ingen uppfattning
Grundskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukhusvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pensioner	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetslöshetsförsäkring	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukförsäkring	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 34 Hur tycker Du att kommunstyrelsen i den kommun Du bor respektive landstings-/regionstyrelsen i det län där Du bor sköter sin uppgift?

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Kommunstyrelsen i den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Landstings-/regionstyrelsen i det län där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 35 Har Du eller någon anhörig nyttjat någon av följande former av service under de senaste 12 månaderna?

	Ja, jag nyttjar själv	Nyttjar ej själv, men nära anhörig nyttjar	Nej, varken jag eller nära anhörig nyttjar
Grundskola	☐	☐	☐
Sjukhusvård	☐	☐	☐
Vårdcentral	☐	☐	☐
Äldreomsorg	☐	☐	☐
Kollektivtrafik	☐	☐	☐

Fråga 36 Vad anser Du om servicen i den kommun där Du bor på följande områden:

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Ganska missnöjd	Mycket missnöjd	Vet inte
Kommunal barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunal grundskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunal gymnasieskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Friskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vårdcentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukhusvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Privatläkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fritidsverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Miljövård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kulturaktiviteter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillgång på bostäder	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gator och vägar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Möjligheten att få jobb	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 37 Hur tycker Du på det hela taget att servicen har fungerat under de senaste 12 månaderna i:

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det landsting/den region där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 38 Har Du under de senaste 12 månaderna framfört synpunkter på någon av följande offentliga verksamheter? Markera för varje verksamhet på vilket sätt Du i så fall har framfört Dina synpunkter. (Du kan markera flera alternativ på varje rad.)

	<i>Har ej framfört synpunkter</i>	Kontaktat tjänste- man	Kontaktat politiker	Kontaktat mass- medier	Arbetat i aktionsgrupp/ organisation	Skrivit på namn- insamling	Demon- strerat	Arbetat i parti
Grundskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vårdcentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukhusvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kollektivtrafiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 39 Hur nöjd är Du med hur följande offentliga försäkringssystem fungerar?

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Ganska missnöjd	Mycket missnöjd	Ingen uppfattning
Pensionsystemet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukförsäkringssystemet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetslöshetsförsäkrings- systemet	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 40 Tycker Du att följande skatter bör höjas eller sänkas?

	Bör sänkas mycket/ tas bort	Bör sänkas något	Bör varken sänkas eller höjas	Bör höjas något	Bör höjas mycket	Ingen upp- fattning
Kommunal inkomstskatt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Statlig inkomstskatt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetsgivaravgifter/ egenavgifter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bolagsskatt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gåvoskatt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arvsskatt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Förmögenhetsskatt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fastighetsskatt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fordonsskatt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Koldioxidskatt på bensin och diesel	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Alkoholskatt	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 41 Hur vanligt tror Du att det är med skattefusk bland människor som är skyldiga att betala följande typer av skatter?

	Mycket vanligt	Ganska vanligt	Inte särskilt vanligt	Inte alls vanligt	Ingen uppfattning
Kommunal inkomstskatt	☐	☐	☐	☐	☐
Statlig inkomstskatt	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetsgivaravgifter/ egenavgifter	☐	☐	☐	☐	☐
Bolagsskatt	☐	☐	☐	☐	☐
Gåvoskatt	☐	☐	☐	☐	☐
Arvsskatt	☐	☐	☐	☐	☐
Förmögenhetsskatt	☐	☐	☐	☐	☐
Fastighetsskatt	☐	☐	☐	☐	☐
Fordonsskatt	☐	☐	☐	☐	☐
Koldioxidskatt på bensin och diesel	☐	☐	☐	☐	☐
Alkoholskatt	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 42 Här återfinns ett antal förslag hämtade från den svenska samhällsdebatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen upp- fattning
Införa dödsstraff för mord	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillåta försäljning av starköl, vin och sprit i livsmedelsbutiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Begränsa utvecklingen av genmodi- fierad mat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Förbjuda forskning som använder be- fruktade ägg (embryonala stamceller)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Stärka djurens rätt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Legalisera bruket av cannabis	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 43 Om Du ser till läget i dag, vad upplever Du själv som mest oroande inför framtiden?

	Mycket oroande	Ganska oroande	Inte särskilt oroande	Inte alls oroande
Terrorism	☐	☐	☐	☐
Miljöförstöring	☐	☐	☐	☐
Ekonomisk kris	☐	☐	☐	☐
Ökat antal flyktingar	☐	☐	☐	☐
Förändringar i jordens klimat	☐	☐	☐	☐
Organiserad brottslighet	☐	☐	☐	☐
Befolkningsökningen	☐	☐	☐	☐
Religiösa motsättningar	☐	☐	☐	☐
Ökad alkoholkonsumtion	☐	☐	☐	☐

DJUR OCH NATUR

Fråga 44 Hur intresserad är Du i allmänhet av natur och djurliv?

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 45 Hur ställer Du Dig till följande påståenden om djur och natur?

	Instämmer inte alls ↓		1	2	3	4	Instämmer helt ↓		Ingen uppfattning
Samhället bör aktivt skydda alla typer av hotade djurarter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Människan bör begränsa vilda djurarters utbredning och antal	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Alla djurarter har samma rätt att existera	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 46 Enligt Din uppfattning, i vilken utsträckning är följande argument viktiga skäl för att begränsa vilda djurarters utbredning och antal i Sverige?

<i>Djurarten...</i>	Mycket viktigt skäl	Ganska viktigt skäl	Inte särskilt viktigt skäl	Inte alls viktigt skäl	Ingen uppfattning
Utgör hot mot det jaktbara viltet	☐	☐	☐	☐	☐
Utgör hot mot tamboskap	☐	☐	☐	☐	☐
Utgör hot mot överlevnaden av hotade djurarter	☐	☐	☐	☐	☐
Är införd i Sverige av människan	☐	☐	☐	☐	☐
Har ökat i antal och utbredning till följd av mänsklig verksamhet	☐	☐	☐	☐	☐
Kan utgöra hot mot människan	☐	☐	☐	☐	☐
Innebär risker i trafiken	☐	☐	☐	☐	☐
Bidrar till skador på trädgårdar och odlingar	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 47 I vilken utsträckning anser Du att vi i Sverige ska begränsa följande djurarters utbredning och antal?

	I mycket stor utsträckning	I ganska stor utsträckning	I ganska liten utsträckning	Inte alls	Ingen uppfattning
Grävling	☐	☐	☐	☐	☐
Räv	☐	☐	☐	☐	☐
Mink	☐	☐	☐	☐	☐
Rådjur	☐	☐	☐	☐	☐
Älg	☐	☐	☐	☐	☐
Varg	☐	☐	☐	☐	☐
Möss och råttor	☐	☐	☐	☐	☐
Ormar	☐	☐	☐	☐	☐
Sälar	☐	☐	☐	☐	☐
Måsar och trutar	☐	☐	☐	☐	☐
Kråkfåglar	☐	☐	☐	☐	☐
Rovfåglar	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 48 Begränsning av en djurarts utbredning och antal sker ofta genom avskjutning. Numera finns andra metoder som innebär att djur inte behöver dödas. Anser Du att det är viktigt att sådana andra metoder används även om de är mycket dyrare för samhället?

- Ja, gå över till de dyrare metoderna, som ej dödar
- Ja, kanske
- Nej, knappast
- Nej, behåll de nuvarande, billigare metoderna för avskjutning
- Ingen uppfattning
- Människan ska över huvud taget inte begränsa djurarters utbredning och antal*

KUNSKAP OCH SAMHÄLLE

Fråga 49 Hur kunnig anser Du personligen att Du är inom följande områden?

	Helt okunnig								Mycket kunnig		
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Hälsa/medicin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Matematik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Djur och natur	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Samhällskunskap	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
IT/data	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rymden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Filosofi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 50 Allmänt sett, vilket förtroende har Du för den forskning som bedrivs i Sverige inom följande områden?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Medicin	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Naturvetenskap	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Samhällsvetenskap	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Teknik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Humaniora	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utbildningsvetenskap	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 51 Hur viktigt anser Du det är att det i Sverige satsas på forskning på världsbästanivå inom följande områden?

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning
Miljö	☐	☐	☐	☐	☐
Informationsteknologi (IT)	☐	☐	☐	☐	☐
Genteknik	☐	☐	☐	☐	☐
Filosofi	☐	☐	☐	☐	☐
Rymden	☐	☐	☐	☐	☐
Arkeologi	☐	☐	☐	☐	☐
Reumatiska sjukdomar	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 52 Anser Du att den vetenskapliga utvecklingen de senaste årtiondena har gjort livet bättre eller sämre för vanliga människor?

Mycket bättre	Något bättre	Varken bättre eller sämre	Något sämre	Mycket sämre	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 53 I vilken utsträckning bedömer Du följande områden som vetenskapliga?

	Inte alls vetenskapligt		I högsta grad vetenskapligt			Ingen åsikt
	1	2	3	4	5	
Astronomi (studiet av himlakroppar)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Astrologi (studiet av stjärntecknens inverkan på människors liv)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Biologi (studiet av levande organismer)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Parapsykologi (studiet av fjärrskådning och tankeöverföring)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Statskunskap (studiet av politiska institutioner och politiskt beteende)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Filosofi (studiet av idéer, etik och logiskt tänkande)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 54 Sanning är ju något som filosofer i alla tider har diskuterat och man har haft skiftande åsikter om vad sanning är. Vad betyder det, enligt Din uppfattning, att tankar och påståenden är sanna? Markera endast ett alternativ.

- Ingenting, ordet sanning är meningslöst
- De känns riktiga eller självklara
- De är levande och starka
- De är användbara, de fungerar i praktiken
- De stämmer överens med vad folk i allmänhet tycker
- De stämmer överens med hur det är i verkligheten
- De stämmer överens med våra vetenskapliga teorier
- De är resultatet av ett förståndigt meningsutbyte
- Någonting annat, nämligen:

MILJÖ OCH ENERGI

Fråga 55 Hur intresserad är Du i allmänhet av miljöfrågor?

Mycket
intresserad

Ganska
intresserad

Inte särskilt
intresserad

Inte alls
intresserad

Fråga 56 Hur ofta gör Du personligen nedanstående saker av miljöskäl?

	Aldrig	Ibland	Ganska ofta	Mycket ofta	Alltid	Har ej/kör aldrig bil
Sänker hastigheten vid bilkörning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Väljer att gå eller cykla istället för att ta bilen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Väljer att åka med kollektivtrafiken istället för att ta bilen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Väljer att åka tåg istället för att ta flyget	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sorterar hushållsavfall	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Äter ekologiskt odlade grönsaker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handlar miljömärkta varor	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 57 Nedanstående lista omfattar ett antal miljöproblem. Hur allvarliga hot mot miljön i Sverige anser Du att dessa problem är?

	Mycket litet hot								Mycket stort hot	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Utsläpp från industrier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Avgaser från biltrafiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Oljeutsläpp vid kusterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utrotning av djur- och växtarter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Användandet av kemikalier i jordbruket	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Uttunnningen av ozonskiktet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Växthuseffekten	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hantering av kärnkraftens högaktiva avfall	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 58 Vilken är Din åsikt om kärnkraftens långsiktiga användning som energikälla i Sverige? Markera endast ett av svarsalternativen.

- Avveckla kärnkraften senast till år 2010
- Avveckla kärnkraften, men använd de kärnkraftsreaktorer vi har tills de har tjänat ut
- Använd kärnkraften och förnya efterhand kärnkraftsreaktorerna, men bygg inga fler
- Använd kärnkraften och satsa på fler kärnkraftsreaktorer i framtiden
- Har ingen bestämd åsikt i frågan

Fråga 59 Vad anser Du om följande risker som har diskuterats i samband med kärnkraften? Hur stor är risken för:

	<div style="border: 1px solid black; border-radius: 50%; padding: 5px; display: inline-block;">Mycket liten risk</div>									<div style="border: 1px solid black; border-radius: 50%; padding: 5px; display: inline-block;">Mycket stor risk</div>	
	↓	1	2	3	4	5	6	7	8	9	↓
En större olycka med radioaktivt utsläpp i ett kärnkraftverk i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Att vi i Sverige inte kan hantera och slutförvara kärnkraftens högaktiva avfall på ett säkert sätt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Att kärnkraften leder till att allt fler länder skaffar sig atomvapen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Att länderna i Östeuropa inte kan hantera sina kärnkraftverk och sitt kärnavfall på ett säkert sätt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 60 Vilken är Din åsikt om hur vi i Sverige ska slutförvara det högaktiva avfallet från kärnkraften, dvs. det mest farliga avfallet?

- Vi ska en gång för alla slutförvara det högaktiva avfallet så att det inte går att komma åt i framtiden
- Vi ska slutförvara det högaktiva avfallet så att framtidens människor kan övervaka och komma åt det
- Har ingen bestämd åsikt

Fråga 61 Hur stort förtroende har Du för följande grupper när det gäller information om energi och kärnkraft?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Miljöorganisationer	☐	☐	☐	☐
Kärnkraftsindustrin	☐	☐	☐	☐
Regeringen	☐	☐	☐	☐
Forskare	☐	☐	☐	☐
Journalister	☐	☐	☐	☐
Statliga myndigheter på energiområdet	☐	☐	☐	☐
Kommunstyrelsen i den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐
Elbolagen	☐	☐	☐	☐

Fråga 62 Hur ställer Du Dig till en etablering av följande verksamheter i den kommun där Du bor?

	Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ
Kärnkraftverk	☐	☐	☐	☐	☐
Vindkraftverk	☐	☐	☐	☐	☐
Slutförvar för kärnkraftens högaktiva avfall	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 63 Hur mycket bör vi i Sverige satsa på nedanstående energikällor under de närmaste 5–10 åren?

	Satsa mer än i dag	Satsa ungefär som i dag	Satsa mindre än i dag	Helt avstå från energikällan	Ingen åsikt
Vattenkraft	☐	☐	☐	☐	☐
Vindkraft	☐	☐	☐	☐	☐
Solenergi	☐	☐	☐	☐	☐
Kärnkraft	☐	☐	☐	☐	☐
Biobränslen	☐	☐	☐	☐	☐
Fossil-/naturgas	☐	☐	☐	☐	☐
Kol	☐	☐	☐	☐	☐
Olja	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 64 Hur ofta försöker Du minska Din energianvändning i följande sammanhang?

	Aldrig	Ibland	Ganska ofta	Mycket ofta	Alltid
Uppvärmning av bostaden	☐	☐	☐	☐	☐
Användning och val av belysning	☐	☐	☐	☐	☐
Användning och val av elapparater/ elektriska verktyg/redskap	☐	☐	☐	☐	☐
Varmvattenförbrukning	☐	☐	☐	☐	☐
Transporter/resor	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 65 Vad anser Du om elpriset i Sverige?

Mycket högt	Ganska högt	Varken högt eller lågt	Ganska lågt	Mycket lågt	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 66 Hur ekonomiskt beroende är Ditt hushåll av priset på el?

Mycket beroende	Ganska beroende	Inte särskilt beroende	Inte alls beroende	Vet inte
☐	☐	☐	☐	☐

AKTIVITETER OCH INTRESSEN

Fråga 67 Ange nedan vilken/vilka föreningar Du är medlem i samt hur aktiv Du är i dessa föreningar.

	Icke medlem	Medlem, men har <u>inte</u> varit på möte under de senaste 12 månaderna	Medlem och har varit på möte under de senaste 12 månaderna	Medlem och har någon typ av uppdrag
Idrotts- eller friluftsförening	☐	☐	☐	☐
Miljöorganisation	☐	☐	☐	☐
Politiskt parti (även kvinno- eller ungdomsförbund)	☐	☐	☐	☐
Facklig organisation	☐	☐	☐	☐
Hyses-, bostadsrätts- eller villaägareförening	☐	☐	☐	☐
Kulturförening (musik, dans, konst etc.)	☐	☐	☐	☐
Nykerhetsorganisation	☐	☐	☐	☐
Humanitär hjälporganisation	☐	☐	☐	☐
Svenska kyrkan, frikyrka, religiöst samfund eller religiös organisation	☐	☐	☐	☐
Djurrättsorganisation	☐	☐	☐	☐
Annan förening	☐	☐	☐	☐

Fråga 68 Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Gått på bio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysslat med sport/idrott	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat på Tips, Lotto eller V75	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på restaurant/bar/pub på kvällstid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit sprit/vin/starköl	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rökt/snusat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kört bil	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt kollektivt (buss, tåg etc.)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med grannar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diskuterat politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handlat med aktier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst någon bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst vecko-/månadstidning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skänkt pengar till en hjälporganisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt gudstjänst eller religiöst möte	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysslat med fritidsfiske	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysslat med jakt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handlat på Systembolaget	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Varit utomlands	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med invandrare födda utanför Europa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 69 Hur nöjd är Du på det hela taget med det liv Du lever?

Mycket nöjd Ganska nöjd Inte särskilt nöjd Inte alls nöjd

Fråga 70 Människor kan vara olika fästa vid olika områden. Hur fäst är Du vid:

	<div style="display: flex; justify-content: space-between; align-items: center;"> <div style="border: 1px solid black; border-radius: 50%; padding: 5px; text-align: center;">Inte alls fäst vid</div> <div style="border: 1px solid black; border-radius: 50%; padding: 5px; text-align: center;">Mycket fäst vid</div> </div>										
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Den ort/kommundel där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det län/den region där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
EU	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Europa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 71 Har Du något favoritlag i fotboll?

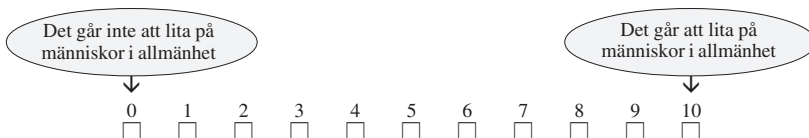
Damslag Ja, lag: Nej

Herrlag Ja, lag: Nej

Fråga 72 På det hela taget, hur lycklig skulle Du säga att Du är?

Mycket lycklig Ganska lycklig Inte särskilt lycklig Inte alls lycklig

Fråga 73 Enligt Din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet? Svara med hjälp av nedanstående skala:

Fråga 74 Hur bedömer Du Ditt allmänna hälsotillstånd? Svara med hjälp av nedanstående skala, där 0 motsvarar "mycket dåligt" och 10 motsvarar "mycket gott".

Fråga 75 Har Du någon gång utsatts för:

	Ja, en gång	Ja, flera gånger	Nej, aldrig
Egendomsbrott, t. ex. stöld eller inbrott	☐	☐	☐
Våldsbrott mot Din person, t. ex. personrån eller misshandel	☐	☐	☐

Har någon i Din närmaste bekantskapskrets dömt till följd av ett brott?

Ja Nej

ARBETSLIV

Fråga 76 Vilken av de här grupperna tillhör Du för närvarande?

☐ Förvärsarbetande (även sjukskriven, föräldraledig)	☐ Ålderspensionär/avtalspensionär
☐ Har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder	☐ Förtidspensionär/sjukpensionär
☐ Genomgår arbetsmarknadsutbildning	☐ Studerande
☐ Arbetslös	☐ Annat:

Fråga 77 Vilket yrke har/hade Du?

.....
(yrke/sysselsättning)

Har **aldrig** yrkesarbetat → Gå till fråga 81.

Fråga 78 Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde Du till?

☐ Tjänsteman	☐ Företagare: ingen anställd
☐ Tjänsteman med arbetsledande funktion	☐ Företagare: 1–9 anställda
☐ Tjänsteman med företagsledande funktion	☐ Företagare: 10 eller fler anställda
☐ Arbetare	☐ Jordbrukare: ingen anställd
☐ Arbetare med arbetsledande funktion	☐ Jordbrukare: en eller flera anställda

Fråga 79 Arbetar/arbetade Du hel- eller deltid?

- Heltid Deltid, minst 15 timmar i veckan Deltid, mindre än 15 timmar i veckan

Fråga 80 Arbetar/arbetade Du i statlig, kommunal, landstingskommunal eller privat tjänst?

- Statlig Kommunal Landstingskommunal Privat

Fråga 81 Har Du varit sjukskriven vid något eller några tillfällen under de senaste 12 månaderna?

- Nej
- Ja → Upp till en vecka
 Mellan 1 vecka och 1 månad
 1–3 månader
 3–12 månader
 Mer än 12 månader

Fråga 82 Är Du medlem i någon fackförening?

Ja, förbund inom:

- LO (Landsorganisationen), v.g. ange vilket förbund:
- TCO (Tjänstemännens Centralorganisation), v.g. ange vilket förbund:
- SACO (Sveriges Akademikers Centralorganisation), v.g. ange vilket förbund:
- Annan facklig organisation, v.g. ange vilket förbund:
- Nej

TILL SIST NÅGRA FRÅGOR OM DIG SJÄLV

När man sammanställer resultatet av sådana här undersökningar brukar man dela upp svaren i olika grupper. För att kunna göra detta behöver vi Dina svar på dessa avslutande frågor.

Fråga 83 Är Du kvinna eller man?

- Kvinna Man

Fråga 84 Vilket år är Du född?

Årtal:

19

Fråga 85 Är Du..:

Svensk
medborgare

Medborgare i
annat land

Både svensk medborgare
och medborgare i annat land

Fråga 86 Vilket är Ditt civilstånd?Ensamstående
Sambo
Gift
Änka/Änkling
Fråga 87 Har Du egna barn? Ja Nej**Fråga 88 Hur ser Ditt hushåll ut?** Jag bor ensam → *Gå till fråga 89.*

☐ Jag bor med/delar regelbundet mitt hushåll med:	→	En vuxen	☐	Ja	☐
		Flera vuxna	☐		☐
		Ett eller flera barn	☐		☐

Om Du regelbundet delar Ditt hushåll med barn, hur många är de och i vilka åldrar är de?

Antal barn: ...i åldrarna: 0–3 år 4–6 år 7–15 år 16 år eller äldre

Fråga 89 Om Du skulle beskriva Ditt nuvarande hem respektive det hem Du växte upp i, vilket av nedanstående alternativ stämmer då bäst?Ditt nuvarande hem:

- Arbetarhem
 Jordbrukarhem
 Tjänstemannahem
 Högre tjänstemanna-/akademikerhem
 Företagarhem

Det hem Du växte upp i:

- Arbetarhem
 Jordbrukarhem
 Tjänstemannahem
 Högre tjänstemanna-/akademikerhem
 Företagarhem

Fråga 90 Var någonstans har Du, respektive Din far och Din mor, huvudsakligen vuxit upp?

	Du själv	Din far	Din mor
Ren landsbygd i Sverige	☐	☐	☐
Mindre tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stad eller större tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stockholm, Göteborg eller Malmö	☐	☐	☐
Annat land i Norden	☐	☐	☐
Annat land i Europa	☐	☐	☐
Land utanför Europa	☐	☐	☐

Fråga 91 Hur länge har Du bott i den kommun där Du bor nu?

- Har alltid bott här
 Har alltid bott här bortsett från kortare perioder, t. ex. studier på annan ort
 Inflyttad, har bott här mer än 10 år
 Inflyttad, har bott här 4–10 år
 Inflyttad, har bott här 1–3 år
 Inflyttad, har bott här mindre än 1 år

Fråga 92 I vilken typ av område bor Du?

- Storstad, centralt
- Storstad, ytterområde/förort
- Stad eller större tätort, centralt
- Stad eller större tätort, ytterområde
- Mindre tätort
- Ren landsbygd

Fråga 93 Hur bor Du för närvarande?

- I villa/radhus
- I lägenhet/flerbostadshus
- Annat boende:

Fråga 94 Om Du bor i villa eller radhus, hur är uppvärmningen ordnad i Ditt hus?

Svar:

..... Vet ej

Fråga 95 Hyr eller äger Du eller någon i Ditt hushåll Din nuvarande bostad?

- Hyr bostaden
- Äger bostaden (även bostadsrätt/insatslägenhet)

Fråga 96 Vilken skolutbildning har Du? Markera det alternativ som Du anser passar bäst in på Dig. Om Du ännu inte avslutat Din utbildning, markera då den Du genomgår för närvarande.

- Ej fullgjort grundskola eller motsvarande obligatorisk skola
- Grundskola eller motsvarande obligatorisk skola
- Studier vid gymnasium, folkhögskola eller motsvarande
- Examen från gymnasium, folkhögskola eller motsvarande
- Eftergymnasial utbildning, ej högskola
- Studier vid högskola/universitet
- Examen från högskola/universitet
- Examen från forskarutbildning

Fråga 97 Vilken inriktning har Din utbildning i huvudsak? Kryssa för det alternativ som bäst stämmer in på Din utbildning.

☐ Ekonomi/handel/administration	☐ Media/journalistik/reklam
☐ Estetisk/design/hantverk/konst	☐ Naturvetenskap/matematik/data
☐ Hotell/restaurang/service/skönhetsvård	☐ Pedagogik
☐ Hälso-/sjukvård	☐ Samhällsvetenskap/juridik
☐ Humaniora/kultur	☐ Socialt arbete/omsorg/psykologi
☐ Jordbruk/skogsbruk/miljövärd	
☐ Teknik/byggt teknik/industri/transport	☐ Annan:

Fråga 98 Var vänlig sätt ett kryss i den ruta som motsvarar den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten för samtliga personer i Ditt hushåll före skatt (pension och studiemedel ska räknas in i den ungefärliga årsinkomsten).

☐ 100 000 eller mindre	☐ 401 000 – 500 000
☐ 101 000 – 200 000	☐ 501 000 – 600 000
☐ 201 000 – 300 000	☐ 601 000 – 700 000
☐ 301 000 – 400 000	☐ Mer än 700 000

Fråga 99 Hur har enligt Din mening kvaliteten på offentlig service förändrats under de senaste två, tre åren?

	Förbättrats	Förblivit ungefär densamma	Försämrats
Den offentliga service Du själv nyttjat	☐	☐	☐
Den offentliga servicen i Din kommun	☐	☐	☐
Den offentliga servicen i Sverige	☐	☐	☐

Hur tror Du att kvaliteten på offentlig service kommer att förändras under de kommande två, tre åren?

	Förbättras	Förbli ungefär densamma	Försämras
Den offentliga service Du själv nyttjar	☐	☐	☐
Den offentliga servicen i Din kommun	☐	☐	☐
Den offentliga servicen i Sverige	☐	☐	☐

Fråga 100 Om Du tänker framåt, hur skulle Du för egen del bedöma följande motsatta framtidsbilder – tror Du att alternativ A eller alternativ B är mest troligt för Dig? (Markera ett kryss per rad.)

Alternativ A

När jag blir äldre kommer jag:

...att få den äldreomsorg jag behöver

1 2 3 4 5 6 7

...att klara mig ekonomiskt på min pension

Om jag blir sjuk inom 5–10 år kommer jag att:

...att få den sjukvård jag behöver

...att klara mig ekonomiskt på sjukpenningen

Om jag blir arbetslös inom 5–10 år kommer jag att:

...att klara mig ekonomiskt på arbetslöshetsersättningen

Alternativ B

...inte att få den äldreomsorg jag behöver

...inte att klara mig ekonomiskt på min pension

...inte att få den sjukvård jag behöver

...inte att klara mig ekonomiskt på sjukpenningen

...inte att klara mig ekonomiskt på arbetslöshetsersättningen

A mest troligt

B mest troligt

Vet inte

Vet inte/är pensionär

Fråga 101 Hur har enligt Din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna?

	Förbättrats	Förblivit ungefär densamma	Försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomi i Din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomi	☐	☐	☐

Hur tror Du att ekonomi kommer att förändras under de kommande 12 månaderna?

	Förbättras	Förbli ungefär densamma	Försämras
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomi i Din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomi	☐	☐	☐

ETT STORT TACK FÖR DIN MEDVERKAN!

Om Du har synpunkter på någon enskild fråga eller formuläret som helhet är vi tacksamma för att få ta del av dessa.

Här ser Du några böcker från SOM-institutet där resultaten från de senaste årens undersökningar presenteras:

Du kan läsa mer om SOM-institutets verksamhet på vår hemsida:

www.som.gu.se

(Där hittar Du också innehållsförteckningar till våra böcker.)

Vill Du kontakta oss är Du mycket välkommen att göra det:

- telefon: 031-773 12 17
- epost: info@som.gu.se

SOM-INSTITUTET DRIVS I SAMARBETE MELLAN TRE INSTITUTIONER VID GÖTEBORGS UNIVERSITET:

Statsvetenskapliga institutionen

Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet är Sveriges främsta forskningsinstitution när det gäller undersökningar om politisk opinionsbildning och demokrati.

Institutionen för journalistik och masskommunikation

Institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet (JMG) är tongivande inom forskning om massmedier, journalistik och opinionsbildning.

Förvaltningshögskolan

Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet är den enda i sitt slag i landet. Forskning bedrivs om medborgarna och den offentliga sektorn samt om kommunal ekonomi och organisation.

I den undersökning som Du just hjälpt oss att genomföra deltar forskare från dessa tre institutioner men också från andra institutioner och universitet, bland andra:

Linda Berg, doktorand:

Flernivådemokrati

Annika Bergström, doktorand:

Nyheter och internet

Ulf Bjereld, professor:

Utrikespolitik

Martin Brothén, fil.dr.:

Riksdagen

Marie Demker, professor:

Integrationsfrågor

Henrik Hammar, ek.dr.:

Skatter

Per Hedberg, doktorand:

Energi och kärnkraft

Sören Holmberg, professor:

Politisk opinion

Daniel Isaksson, doktorand:

Naturvård

Sverker C. Jagers, fil. dr.:

Skatter

Lennart J. Lundqvist, professor:

Miljöopinion

Lennart Nilsson, docent:

Kommunal service

Maria Oskarson, fil.dr.:

Välfärdsstaten

Maria Pettersson, doktorand:

Politiskt handlande

Olof Petersson, professor:

Medier och demokrati

Bo Rothstein, professor:

Civila samhället

Ingela Wadbring, fil.dr.:

Dagspress

Lennart Weibull, professor:

Åsikter om massmedier

SAMHÄLLE O P I N I O N MASSMEDIA

Samhälle Opinion och Massmedia (SOM) är en vetenskaplig frågeundersökning som årligen genomförs av SOM-institutet vid Göteborgs universitet. SOM-institutet drivs gemensamt av tre institutioner: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Statsvetenskapliga institutionen samt Förvaltningshögskolan. SOM-undersökningen är en del av institutionernas forskning om opinionsbildning i det svenska samhället i dag. Undersökningen genomförs i samarbete med Kinmark Information AB och går ut till 6 000 slumpmässigt utvalda personer i Sverige.

Ansvariga för undersökningen är professor Sören Holmberg och professor Lennart Weibull. Magnus Kinmark är projektsamordnare och undersökningsledare är Åsa Nilsson.

Har Du frågor som rör Din medverkan i undersökningen, ring gärna Kinmark Information. Telefon: 020-28 28 30 (samtalet är gratis)

Du kan också ringa eller skicka e-post till SOM-institutet:
Åsa Nilsson, telefon: 031-773 12 39, e-post: asa.nilsson@som.gu.se
Vill Du läsa mer om SOM-institutet finns vi på internetadressen: www.som.gu.se

*Denna streckkod är endast till för att
inkomna svar skall kunna prickas av
vid datorns optiska läsning. Då slipper
Du få påminnelse i onödan.*

SAMHÄLLE
OPINION
MASSMEDIA

2004

SOM-INSTITUTET
samhälle opinion massmedia

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

SÅ HÄR FYLLER DU I FORMULÄRET

Här är ett exempel:

Fråga 1 Hur väl anser Du att påståendet 'I dag skiner solen' stämmer?

	Stämmer helt och hållet	Stämmer ganska bra	Stämmer varken bra eller dåligt	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls
Om Du tycker att påståendet <u>inte stämmer alls</u> , sätt då ett kryss längst till höger på följande sätt:	☐	☐	☐	☐	☒
Om Du tycker att påståendet <u>stämmer ganska bra</u> , markerar Du så här:	☐	☒	☐	☐	☐
Skulle Du råka sätta ett kryss i fel ruta, rätta till det genom att stryka över hela rutan. Sätt därefter kryss i rätt ruta på följande sätt:	☒	☒	☐	☐	☐

Formuläret läses optiskt av en dator. Håll därför om möjligt kryssen innanför rutorna.

Kryssa så här:

Kryssa ej så här:

Använd helst kulspetspenna och inte tusch eller blyerts.

FORMULÄRETS INNEHÅLL

Frågenummer	Frågeområde
1–9	Nyheter och tidningar
10–20	Politik och samhälle
21–32	Radio och TV
33–43	Teknikinnehav, internet och andra medier
44–48	Tidskrifter, böcker och bibliotek
49–53	Syn på reklam och medier
54–62	Journalistik och samhälle
63–73	Aktiviteter, intressen och värderingar
74–80	Arbetsliv
81–96	Bakgrund
97	Din gårdag

NYHETER OCH TIDNINGAR

Fråga 1 Hur ofta brukar Du titta på eller lyssna till följande nyhetsprogram i radio och TV?

	Dagligen	5-6 ggr/ vecka	3-4 ggr/ vecka	1-2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Lokalnyheter i radions P4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonyheterna i riksradiön	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter i privat lokalradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aktuellt i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rapport i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Regionala nyheter i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT Morgon	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheterna i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokala nyheter i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyhetsmorgon i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 2 Läser eller tittar Du i någon eller några morgontidningar regelbundet? Om Du läser mer än en morgontidning, ange först den som Du betraktar som Din huvudtidning. (Frågan gäller inte tidningar på internet.)

	7 dagar/ vecka	6 dagar/ vecka	5 dagar/ vecka	4 dagar/ vecka	3 dagar/ vecka	2 dagar/ vecka	1 dag/ vecka
..... (tidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
..... (tidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
..... (tidningens namn)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Jag brukar inte läsa någon morgontidning regelbundet

Fråga 3 Brukar Du läsa eller titta i följande tidningar? (Frågan gäller inte tidningar på internet.)

	6-7 dagar/ vecka	3-5 dagar/ vecka	1-2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aftonbladet	☐	☐	☐	☐	☐
Expressen	☐	☐	☐	☐	☐
GT	☐	☐	☐	☐	☐
Kvällsposten	☐	☐	☐	☐	☐
Metro	☐	☐	☐	☐	☐
Stockholm City	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 4 Prenumererar Du eller någon i Ditt hushåll på någon morgontidning?

Ja

Nej → Om Du ändå läser en morgontidning, på vilket sätt har Du då tillgång till den?

Läser hos bekant/granne Läser på kollektivtrafiken (buss, tåg etc.)

Lånar av bekant/granne Köper lösnummer

Läser på arbetet/skolan Läser på internet

Annat sätt:

Fråga 5 Har Du själv funderat på att upphöra med den/någon av de prenumerationer Du nu har, eller har detta diskuterats inom familjen under det senaste halvåret?

Nej	Ja, någon
enstaka gång	Ja, flera
gångar	Tveksam,
vet ej	<i>Prenumererar ej
på någon tidning</i>
☐	☐	☐	☐	☐

Om JA, av vilken anledning har Du funderat på att upphöra med Din prenumeration? (Fler än ett svar kan markeras.)

☐ Prenumerationspriset har höjts	☐ Allt har blivit så dyrt att pengarna inte räcker till
☐ Jag får lokal information i radio och TV	☐ Tidningens innehåll är inte tillräckligt bra
☐ Tidningsutdelningen sköts dåligt	☐ Jag har tillgång till tidningen på arbetet/i skolan
☐ Jag har inte tid att läsa den	☐ Tidningen har bytt till ett format som inte passar mig
☐ Jag kan läsa tidningen på internet	☐ Jag får de nyheter jag behöver från en gratistidning

Fråga 6 Ungefär hur lång tid brukar Du ägna åt den lokala morgontidningen en genomsnittlig vardag?

	0 min	5 min	10 min	15 min	20 min	25 min	30 min	35 min	40 min	45 min	50 min	55 min	60 min	Mer än 60 min
Före kl. 08	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kl. 08–12	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kl. 12–17	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Efter kl. 17	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Jag läser aldrig någon lokal morgontidning → Gå vidare till fråga 9.

Fråga 7 Hur mycket brukar Du normalt läsa av följande typer av innehåll i den lokala morgontidningen?

	Allt/i stort sett allt	Ganska mycket	Inte särskilt mycket	Ingenting/nästan inget alls	Vet ej
Ledare och kommentarer	☐	☐	☐	☐	☐
Lokala nyheter	☐	☐	☐	☐	☐
Kulturartiklar	☐	☐	☐	☐	☐
Insändare	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonominyheter	☐	☐	☐	☐	☐
Riksdag och regering	☐	☐	☐	☐	☐
Utrikesnyheter	☐	☐	☐	☐	☐
Sport	☐	☐	☐	☐	☐
Familjenyheter	☐	☐	☐	☐	☐
Lokala affärsannonser	☐	☐	☐	☐	☐
Radio- och TV-material	☐	☐	☐	☐	☐
Nöjesartiklar	☐	☐	☐	☐	☐
Olyckor och brott	☐	☐	☐	☐	☐
Debattartiklar	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 8 Om Du tänker på hur Din morgontidning är i dag och jämför med hur den var för ett år sedan, tycker Du då att tidningen blivit bättre eller sämre?

Mycket
bättre	Något
bättre	Ingen
skillnad	Något
sämre	Mycket
sämre	Tveksam/
vet ej
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 9 Hur viktigt är det enligt Din mening att en morgontidning har följande egenskaper?

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Varken viktigt eller oviktigt	Ganska oviktigt	Helt oviktigt
Har något läsvärt på varje sida	☐	☐	☐	☐	☐
Har en bra nyhetstjänst på internet	☐	☐	☐	☐	☐
Alltid kommer i tid på morgonen	☐	☐	☐	☐	☐
Har ett modernt format	☐	☐	☐	☐	☐
Har lagom långa artiklar	☐	☐	☐	☐	☐
Är lättläst	☐	☐	☐	☐	☐
Är tillförlitlig	☐	☐	☐	☐	☐
Har ett lagom stort sidformat	☐	☐	☐	☐	☐
Är lätt att hitta i	☐	☐	☐	☐	☐
Har flera olika sektioner/delar	☐	☐	☐	☐	☐

POLITIK OCH SAMHÄLLE

Fråga 10 Hur intresserad är Du i allmänhet av politik?

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 11 Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige i dag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.

.....

.....

Fråga 12 Hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper sköter sitt arbete?

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Regeringen	☐	☐	☐	☐	☐
Polisen	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐
Försvaret	☐	☐	☐	☐	☐
Riksdagen	☐	☐	☐	☐	☐
Bankerna	☐	☐	☐	☐	☐
Dagspressen	☐	☐	☐	☐	☐
De fackliga organisationerna	☐	☐	☐	☐	☐
Radio och TV	☐	☐	☐	☐	☐
Grundskolan	☐	☐	☐	☐	☐
Storföretagen	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska kyrkan	☐	☐	☐	☐	☐
Domstolarna	☐	☐	☐	☐	☐
Kungahuset	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunstyrelserna	☐	☐	☐	☐	☐
Universitet/högskolor	☐	☐	☐	☐	☐
De politiska partierna	☐	☐	☐	☐	☐
EU-kommissionen	☐	☐	☐	☐	☐
Europaparlamentet	☐	☐	☐	☐	☐
Förenta Nationerna (FN)	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 13 På det hela taget, hur nöjd är Du med det sätt på vilket demokratin fungerar i:

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
EU	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐
Landstinget/regionen där Du bor	☐	☐	☐	☐
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐

Fråga 14 Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster-högerskala?

Klart till vänster	Något till vänster	Varken till vänster eller till höger	Något till höger	Klart till höger
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 15 Vilket parti tycker Du bäst om i dag?

☐ Vänsterpartiet	☐ Moderaterna
☐ Socialdemokraterna	☐ Kristdemokraterna
☐ Centerpartiet	☐ Miljöpartiet
☐ Folkpartiet	☐ Annat parti (v.g. ange vilket):

Anser Du Dig vara en övertygad anhängare av detta parti?

- Ja, mycket övertygad Ja, något övertygad Nej

Fråga 16 Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐
Ta emot färre flyktingar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
Sänka skatterna	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan män och kvinnor	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt	☐	☐	☐	☐	☐
Låta privata företag svara för äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa mer på friskolor	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften	☐	☐	☐	☐	☐
Införa sextimmars arbetsdag	☐	☐	☐	☐	☐
Sänka skatten på alkohol	☐	☐	☐	☐	☐
Förbjuda alla former av pornografi	☐	☐	☐	☐	☐
Lagstifta mot ägarkoncentrationen på massmediområdet	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 17 Vilken är Din åsikt om det svenska medlemskapet i EU?

- I huvudsak för det svenska medlemskapet i EU
 I huvudsak emot det svenska medlemskapet i EU
 Har ingen bestämd åsikt i frågan

Fråga 18 Röstade Du i valet till Europaparlamentet i juni 2004?

- Ja Nej Ej röstberättigad Minns inte

Om Du röstade i Europaparlamentsvalet, vilket parti röstade Du på?

- Vänsterpartiet Kristdemokraterna
 Socialdemokraterna Miljöpartiet
 Centerpartiet Junilistan
 Folkpartiet Annat parti (v.g. ange vilket):
 Moderaterna Röstade blankt

Fråga 19 Det finns olika sätt att som medborgare försöka åstadkomma förbättringar eller motverka försämringar i samhället. Har Du under de senaste 12 månaderna gjort något av följande?

	Nej, ingen gång	En gång	Flera gånger
Skrivit under namnsamling	☐	☐	☐
Deltagit i demonstration	☐	☐	☐
Deltagit i partiarbete	☐	☐	☐
Arbetat i organisation, rörelse, nätverk e. d.	☐	☐	☐
Kontaktat eller medverkat i press, radio eller TV	☐	☐	☐
Deltagit i kampanj på internet, upprop via epost etc.	☐	☐	☐
Bojkottat eller medvetet köpt viss produkt av politiskt, etiskt eller miljömässigt skäl	☐	☐	☐
Ekonomiskt stött ideell verksamhet	☐	☐	☐

Fråga 20 Om Du under de senaste 12 månaderna har deltagit i någon eller några av aktiviteterna i frågan ovan, vad har det gällt? (Du kan markera flera alternativ.)

- Jag har inte deltagit i någon av aktiviteterna i frågan ovan
- Skola Utrikespolitik
 Barnomsorg Fred/mänskliga rättigheter
 Sjukvård Bistånd
 Trafik Djurens rättigheter
 Miljö Annat:

RADIO OCH TV**Fråga 21 Hur ofta brukar Du lyssna på följande radiokanaler?**

	Dagligen	5-6 ggr/ vecka	3-4 ggr/ vecka	1-2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
P1 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P2 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P3 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
P4 i Sveriges Radio/Lokalradion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rix FM	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Radio City	☐	☐	☐	☐	☐	☐
NRJ (Radio Energy)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mix Megapol	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lugna favoriter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annan privat lokalradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Närradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 22 Hur ofta brukar Du titta på program i följande TV-kanaler?

	<i>Har ej tillgång</i>	<i>Tittar på kanalen:</i>					<i>Mer sällan</i>	<i>Aldrig</i>
		<i>Dagligen</i>	<i>5–6 ggr/vecka</i>	<i>3–4 ggr/vecka</i>	<i>1–2 ggr/vecka</i>			
SVT1	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
ZTV	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
SVT24	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
TV4 plus/TV4 film	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
SVT Barnkanalen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
SVT/UR Kunskapskanalen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
MTV	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Viasat Nature/Action	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Canal+ eller TV1000	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Eurosport	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
BBC eller CNN	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	

Fråga 23 Vad är mest angeläget för Dig? (Markera endast ett alternativ.)

- Fler TV-kanaler att välja mellan
- Bättre utbud i de TV-kanaler som finns

Fråga 24 Hur ofta brukar Du titta på följande typer av TV-program?

	<i>Flera gånger i veckan</i>	<i>Någon gång i veckan</i>	<i>Mer sällan</i>	<i>Aldrig</i>
Nyhetsprogram	☐	☐	☐	☐
Samhällsprogram	☐	☐	☐	☐
Sportprogram	☐	☐	☐	☐
Kulturprogram	☐	☐	☐	☐
Lättare underhållning	☐	☐	☐	☐
Långfilmer	☐	☐	☐	☐
Drama/serier	☐	☐	☐	☐
Dokusåpor	☐	☐	☐	☐
Talkshows	☐	☐	☐	☐
Lek-/spelprogram	☐	☐	☐	☐
Matprogram	☐	☐	☐	☐
Djur- och naturprogram	☐	☐	☐	☐

**Fråga 25 Vilken TV-kanal tycker Du har de bästa programmen när det gäller:
(Markera endast en kanal per innehållstyp.)**

	SVT1	SVT2	SVT24	SVT Barn- kanalen	SVT/UR Kunskaps- kanalen	TV3	TV4	Kanal 5	Annan kanal	Ingen upp- fattning
Barnprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ungdomsprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sport	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lättare underhållning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Naturprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Samhällsprogram/ -magasin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Teater, opera, konsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kulturprogram/-magasin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska TV-serier/ drama/komedi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utländska TV-serier/ drama/komedi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Långfilmer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Populärmusik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dokumentärer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 26 Vilket är Ditt allmänna intryck av de svenska TV-kanalerna?

	Mycket positivt	Ganska positivt	Varken positivt eller negativt	Ganska negativt	Mycket negativt	Ingen uppfattning
SVT1	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ZTV	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Viasat Nature/Action	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT Barnkanalen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT24	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT/UR Kunskaps- kanalen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4 plus	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 27 Är Du positivt eller negativt inställd till reklam i TV?

Mycket positiv ☐	Ganska positiv ☐	Varken positiv eller negativ ☐	Ganska negativ ☐	Mycket negativ ☐
---	---	---	---	---

Fråga 28 Tycker Du att TV-licensen, mottagaravgiften som man betalar för Sveriges Television, är värd priset eller inte?

Mycket väl
värd priset

Ganska väl
värd priset

Inte speciellt
värd priset

Inte alls
värd priset

Fråga 29 Enligt Din bedömning, hur viktiga anser Du att följande egenskaper är för ett nyhets- eller samhällsprogram i TV?

Ett nyhets- eller samhällsprogram ska utmärkas av att:

Oerhört
viktigt

Mycket
viktigt

Ganska
viktigt

Inte särskilt
viktigt

Inte alls
viktigt

...programledaren är neutral

...innehållet är sakligt korrekt

...makthavare granskas

...alla parter i en konflikt får komma
till tals

...smygreklam inte förekommer

...man visar försiktighet med namn/bild
på privatpersoner

...det har en lättsam ton

...det innehåller bakgrund och analys

...det bidrar till politisk debatt

...privatpersoners integritet respekteras

Fråga 30 Ställer Du samma krav på innehållet i Sveriges Televisions (SVT:s) och TV4:s nyhets- och samhällsprogram?

Mycket högre
krav på SVT

Något högre
krav på SVT

Samma krav
på båda

Något högre
krav på TV4

Mycket högre
krav på TV4

Fråga 31 Har det under de senaste 12 månaderna hänt att Du haft invändningar mot något innehåll i ett nyhets- eller samhällsprogram i Sveriges Television (SVT) eller TV4?

Mycket ofta

Ganska ofta

Någon gång

Aldrig

Om Du haft invändningar mot något innehåll, vad har det gällt? (Ange högst två saker.)

.....
.....

Fråga 32 Om Du skulle ha invändningar mot något innehåll i ett nyhets- eller samhällsprogram i Sveriges Television eller TV4, känner Du till att Du har möjlighet att anmäla det?

Ja, och jag vet vart jag skulle vända mig

Ja, men jag vet inte vart jag skulle vända mig

Nej

TEKNIKINNEHAV, INTERNET OCH ANDRA MEDIER

Fråga 33 Vilka typer av utrustning etc. har Du för närvarande tillgång till i Ditt hushåll?

- Telefon (fast anslutning)
- Mobiltelefon ...med 3G
- Text-TV
- Video
- Digital-TV/Set Top Box
- Persondator
- Skrivare
- Handdator
- CD-spelare
- DVD-spelare

...och har Ditt hushåll:

- Fritidshus
- Fritidsbåt
- Bil

↳ Märke:
(om Du har mer än en bil: den Du använder mest)

↳ Årsmodell:

Eget körkort för personbil

Fråga 34 Har Du egen mobiltelefon? (Du kan kryssa för flera alternativ.)

- Ja, privat med kontantkort
- Ja, privat med abonnemang
- Ja, i tjänsten/arbetet
- Nej

Fråga 35 Hur många mobiltelefoner har Du haft under de senaste tre åren (inkl. den/de Du har i dag)?

- 0 1 2 3 4 5 eller fler

Fråga 36 Hur många mobiltelefonabonnemang/kontantkort använder Du i dag?

- 1 2 3 eller fler Har ingen mobiltelefon

Fråga 37 Hur ofta brukar Du använda mobiltelefonen till följande?

	Aldrig	Någon/ några ggr/ månad	Någon gång/ vecka	Några gång/ vecka	1-3 ggr/ dag	4-8 ggr/ dag	9-20 ggr/ dag	Mer än 20 ggr/dag
Ringa samtal	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ta emot samtal	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skicka SMS	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ta emot SMS	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skicka bilder med MMS-teknik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Använder aldrig mobiltelefon

Fråga 38 Har Du tillgång till internet? (Fler än ett alternativ kan markeras.)

- Ja, i hemmet → ...där jag har anslutning: ...via telefonmodem
- Ja, på arbetsplats/skola ...via bredband
- Ja, på annan plats
- Nej

Fråga 39 Var brukar Du använda internet? (Fler än ett alternativ kan markeras.)

- I hemmet
 På min arbetsplats/skola
 På annan plats
 Brukar *aldrig* använda internet → Gå vidare till fråga 44.

Fråga 40 Vilket/vilka är Dina främsta syften med Din privata internetanvändning? (Du kan markera mer än ett alternativ.)

- E-post
 Ladda ner/lyssna på musik
 Söka fakta/information
 Lyssna på radio
 Ta del av nyheter/nyhetstjänst
 Pornografi/erotik
 Nöje/förströelse/spel
 Bankärenden
 Datorteknisk användning/göra hemsidor
 Hämta blanketter, informationsmaterial etc. från kommun, myndighet
 Delta i diskussions- eller chatgrupp
 Beställa varor eller tjänster
 Annat:

Fråga 41 Ungefär hur lång tid skulle Du uppskatta att Du brukar ägna åt internet en genomsnittlig vardag (inte e-postanvändning)?

	Inte alls	Högst 5 minuter	5–15 minuter	15–30 minuter	30–60 minuter	1–2 timmar	Mer än 2 timmar
Före kl. 08	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kl. 08–11	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kl. 11–13	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kl. 13–18	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kl. 18–22	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Efter kl. 22	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 42 Hur ofta brukar Du besöka någon av följande nyhetssajter på internet?

	6–7 dagar/ vecka	3–5 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aftonbladet	☐	☐	☐	☐	☐
Expressen	☐	☐	☐	☐	☐
Dagens Nyheter	☐	☐	☐	☐	☐
Annan morgontidning	☐	☐	☐	☐	☐
Sveriges Radio (SR)	☐	☐	☐	☐	☐
Sveriges Television (SVT)	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐
Annan nyhetssajt, i första hand:	☐	☐	☐	☐	

Fråga 43 Hur ofta brukar Du ta del av något av följande på internet?

	6–7 dagar/ vecka	3–5 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Din kommuns hemsida	☐	☐	☐	☐	☐
Ditt landstings/Din regions hemsida	☐	☐	☐	☐	☐
Riksdagens hemsida	☐	☐	☐	☐	☐
Regeringens hemsida	☐	☐	☐	☐	☐
Något politiskt partis hemsida	☐	☐	☐	☐	☐

TIDSKRIFTER, BÖCKER OCH BIBLIOTEK

Fråga 44 Hur ofta läser eller tittar Du i något av följande?

	Flera gånger i veckan	Någon gång i veckan	Någon gång i månaden	Någon gång per kvartal	Någon gång per halvår	Någon gång per år	Aldrig
Vecko-/månadstidning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Special-/facktidning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Facklig tidning/tidskrift	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utländsk dagstidning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annan utländsk tidning eller tidskrift	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 45 Hur tycker Du på det hela taget att bibliotekens service fungerar i den kommun där Du bor?

Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 46 Hur ofta brukar Du använda kommunens bibliotek för att låna litteratur som Du använder:

	Aldrig	Någon gång under året	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
...i arbetet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
...för studier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
...på fritiden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 47 Hur ofta gör Du följande på biblioteket?

	Aldrig	Någon gång	Ganska ofta	Mycket ofta
Lånar barnböcker	☐	☐	☐	☐
Lånar skönlitteratur	☐	☐	☐	☐
Lånar facklitteratur	☐	☐	☐	☐
Lånar musik eller film	☐	☐	☐	☐
Läser böcker	☐	☐	☐	☐
Läser tidningar	☐	☐	☐	☐
Läser tidskrifter	☐	☐	☐	☐
Använder studieplatser	☐	☐	☐	☐
Träffar vänner	☐	☐	☐	☐
Använder dator för att söka på internet	☐	☐	☐	☐
Söker information/faktauppgifter	☐	☐	☐	☐

Jag brukar inte använda bibliotek

Fråga 48 Hur har Ditt utnyttjande av bibliotek förändrats under de senaste 5 åren?

Ökat mycket Ökat något Varken ökat eller minskat Minskat något Minskat mycket

Om Du utnyttjar biblioteket mindre nu, hur viktiga är följande tänkbara osaker?

	Mycket viktig orsak	Ganska viktig orsak	Inte särskilt viktigt orsak	Inte alls viktig orsak
Jag läser böcker mer sällan	☐	☐	☐	☐
Jag köper oftare böcker	☐	☐	☐	☐
Jag ser mer på TV	☐	☐	☐	☐
Jag får det jag behöver via internet	☐	☐	☐	☐
Jag har fått längre till biblioteket	☐	☐	☐	☐
Försämrade service på biblioteket	☐	☐	☐	☐

Annan orsak:

SYN PÅ REKLAM OCH MEDIER

Fråga 49 Vilken är Din allmänna inställning till följande typer av reklam?

	Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ
Annonser i morgonpress	☐	☐	☐	☐	☐
TV-reklam	☐	☐	☐	☐	☐
Radioreklam	☐	☐	☐	☐	☐
Direktreklam i brevlådan	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 50 Anser Du att den reklam som förekommer i TV är:

	Stämmer inte alls					Stämmer helt och hållet		
	1	2	3	4	5			Ingen uppfattning
Underhållande	☐	☐	☐	☐	☐			☐
Irriterande	☐	☐	☐	☐	☐			☐
Trovärdig	☐	☐	☐	☐	☐			☐
Informativ	☐	☐	☐	☐	☐			☐
Ett vanligt samtalsämne	☐	☐	☐	☐	☐			☐

Fråga 51 Anser Du att den reklam/annonsering som förekommer i morgonpress är:

	Stämmer inte alls					Stämmer helt och hållet		
	1	2	3	4	5			Ingen uppfattning
Underhållande	☐	☐	☐	☐	☐			☐
Irriterande	☐	☐	☐	☐	☐			☐
Trovärdig	☐	☐	☐	☐	☐			☐
Informativ	☐	☐	☐	☐	☐			☐
Ett vanligt samtalsämne	☐	☐	☐	☐	☐			☐

Fråga 52 Utkommer det någon veckoutgiven gratistidning (exkl. Metro, Stockholm City) i det område där Du bor?

Ja, tidningens/-arnas titel är: Nej Vet inte

Om JA, hur ofta brukar Du ta del av gratistidningen/-arna?

Minst varje vecka Någon gång per månad Mer sällan Aldrig

Fråga 53 Har den morgontidning Du oftast läser ändrat format (dvs. sidstorlek) under de senaste 12 månaderna?

Ja Nej Läser ingen morgontidning

Om JA, i vilken utsträckning anser Du att följande omdömen stämmer in på Din morgontidning nu jämfört med före formatförändringen?

	Stämmer inte alls		Stämmer helt och hållet			Ingen uppfattning
	1	2	3	4	5	
Blivit mer ytlig	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bekvämare att hantera	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Innehåller mer kvällstidningsjournalistik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lättare att hitta i	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Innehåller färre nyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Innehåller mer annonser	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mindre tydlig text	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sämrre överblick	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Roligare att läsa	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Har ett mer läsvärt innehåll	☐	☐	☐	☐	☐	☐

JOURNALISTIK OCH SAMHÄLLE

Fråga 54 Vilket förtroende har Du för innehållet i följande massmedier?

	Tar aldrig del av mediet	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Sveriges Television	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Andra privata TV-kanaler	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sveriges Radios nationella kanaler (P1, P2, P3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sveriges Radios lokala kanaler (P4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Privat lokalradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den lokala morgontidningen på Din ort	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Stockholms morgontidningar (Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Storstädernas dagliga gratistidningar (Metro, Stockholm City)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kvällstidningarna (Aftonbladet, Expressen, GT, Kvällsposten)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyhetsjänster på internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 55 Det har under de senaste åren diskuterats vad som ligger bakom våldet i samhället. Enligt Din bedömning, vilken betydelse har följande saker?

	Mycket stor betydelse	Ganska stor betydelse	Varken stor eller liten betydelse	Ganska liten betydelse	Mycket liten betydelse
Skolan	☐	☐	☐	☐	☐
Föräldrar	☐	☐	☐	☐	☐
TV	☐	☐	☐	☐	☐
Biofilm	☐	☐	☐	☐	☐
Kamratpåverkan	☐	☐	☐	☐	☐
Alkohol och droger	☐	☐	☐	☐	☐
Kändisar/idoler	☐	☐	☐	☐	☐
Videofilm	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetslöshet	☐	☐	☐	☐	☐
Datorspel/TV-spel	☐	☐	☐	☐	☐
Internet	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 56 Hur skadligt anser Du att förekomsten av våld i följande medieinnehåll är för barn och unga?

	Mycket skadligt	Ganska skadligt	Inte särskilt skadligt	Inte alls skadligt	Ingen uppfattning
Nyheter	☐	☐	☐	☐	☐
Dokumentärer	☐	☐	☐	☐	☐
Dokusåpor	☐	☐	☐	☐	☐
Långfilmer/TV-serier	☐	☐	☐	☐	☐
Tecknade filmer	☐	☐	☐	☐	☐
Datorspel/TV-spel	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 57 I vilken utsträckning anser Du, utifrån Din egen erfarenhet, att förekomsten av våld i TV, film och datorspel/TV-spel gör barn och unga mer benägna att:

	I mycket stor utsträckning	I ganska stor utsträckning	I ganska liten utsträckning	I mycket liten utsträckning	Ingen uppfattning
...utöva våld	☐	☐	☐	☐	☐
...bli aggressiva	☐	☐	☐	☐	☐
...känna oro och rädsla	☐	☐	☐	☐	☐
...få förvriden verklighetsuppfattning	☐	☐	☐	☐	☐
...visa bristande medkänsla	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 58 I vilken utsträckning anser Du att barn och unga påverkas negativt av pornografiska inslag/sexscener som förekommer i:

	I mycket stor utsträckning	I ganska stor utsträckning	I ganska liten utsträckning	I mycket liten utsträckning	Ingen uppfattning
Pornografisk film	☐	☐	☐	☐	☐
Långfilmer/TV-serier	☐	☐	☐	☐	☐
Dokusåpor i TV	☐	☐	☐	☐	☐
TV-reklam	☐	☐	☐	☐	☐
Musikvideor	☐	☐	☐	☐	☐
Internetsajter	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 59 I vilken utsträckning anser Du att pornografiska inslag/sexscener i TV, film och på internet ger upphov till:

	I mycket stor utsträckning	I ganska stor utsträckning	I ganska liten utsträckning	I mycket liten utsträckning	Ingen uppfattning
Ökat sexuellt våld i samhället	☐	☐	☐	☐	☐
Ändrade sexualvanor bland ungdomar	☐	☐	☐	☐	☐
Förvriden uppfattning om kvinnors och mäns sexualitet	☐	☐	☐	☐	☐
Ökad kunskap om sexuella relationer	☐	☐	☐	☐	☐
Försvagad självkänsla hos unga människor	☐	☐	☐	☐	☐
Ökad förståelse för olika sexuella uttryck	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 60 Nedan finns ett antal både existerande och föreslagna åtgärder i syfte att motverka att barn och unga utsätts för våldsinnehåll och pornografi i TV, film, datorspel och på internet. Vilken är Din bedömning om vart och ett av följande förslag?

	Mycket effektiv åtgärd	Ganska effektiv åtgärd	Varken effektiv eller ineffektiv åtgärd	Ganska ineffektiv åtgärd	Mycket ineffektiv åtgärd
Tydlig rekommendation om lämplig ålder	☐	☐	☐	☐	☐
Etiska regler inom mediebranschen	☐	☐	☐	☐	☐
Obligatorisk medieutbildning i skolan	☐	☐	☐	☐	☐
Tekniska filter som blockerar sändning av program/inslag	☐	☐	☐	☐	☐
Tydlig innehållsdeklaration av alla program/inslag	☐	☐	☐	☐	☐
Varningar i ord och bild före sändning av program/inslag	☐	☐	☐	☐	☐
Lagstiftning om obligatorisk förhandsgranskning	☐	☐	☐	☐	☐
Informationskampanjer riktade till föräldrar	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 61 Det finns olika organisationer som övervakar att massmedier håller sig till lagar och regler. Enligt Din bedömning, hur fungerar följande institutioners övervakning?

	Känner inte till den	Mycket bra	Ganska bra	Inte särskilt bra	Inte alls bra	Ingen uppfattning
Pressens Opinionsnämnd	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Granskningsnämnden för radio och TV	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 62 Ibland diskuteras hur mediernas innehåll påverkar vad människor tycker och tänker. I vilken grad tror Du att a) Du själv respektive b) människor i allmänhet påverkas av innehållet i följande medier?

a) Du själv:

b) Människor i allmänhet:

	Inte alls					I mycket hög grad				
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
TV-program	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Morgontidningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kvällstidningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Reklam i TV	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Reklam/annonser i morgontidningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Reklam/annonser i kvällstidningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

AKTIVITETER, INTRESSEN OCH VÄRDERINGAR

Fråga 63 Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Gått på bio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på teater	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på rock-/popkonsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysslat med sport/idrott	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Motionerat/idkat friluftsliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på fotboll/ishockey	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat på Tips, Lotto eller V75	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på restaurant/bar/pub på kvällstid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit snabbmat (hamburgare/pizza/kebab)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit vegankost	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit kött	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit sprit/vin/starköl	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rökt/susat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kört bil	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt kollektivt (buss, tåg etc.)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mekat med eller vårdat bil/mc/moped	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysslat med trädgårdsarbete	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Löst korsord	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat datorspel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt Text-TV	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat Bingo-Lotto	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat kort/sällskapsspel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjungit eller spelat något musik-instrument	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 64 Ange nedan vilken/vilka föreningar Du är medlem i samt hur aktiv Du är i dessa föreningar.

	Icke medlem	Medlem, men har <u>inte</u> varit på möte under de senaste 12 månaderna	Medlem och har varit på möte under de senaste 12 månaderna	Medlem och har någon typ av uppdrag
Idrotts- eller friluftsförening	☐	☐	☐	☐
Miljöorganisation	☐	☐	☐	☐
Politiskt parti (även kvinno- eller ungdomsförbund)	☐	☐	☐	☐
Facklig organisation	☐	☐	☐	☐
Hyses-, bostadsrätts- eller villaägareförening	☐	☐	☐	☐
Kulturförening (musik, dans, konst etc.)	☐	☐	☐	☐
Pensionärsorganisation	☐	☐	☐	☐
Humanitär hjälporganisation	☐	☐	☐	☐
Svenska kyrkan, frikyrka, religiöst samfund eller religiös organisation	☐	☐	☐	☐
Annan förening	☐	☐	☐	☐

Fråga 65 Hur nöjd är Du på det hela taget med det liv Du lever?

Mycket nöjd Ganska nöjd Inte särskilt nöjd Inte alls nöjd

Fråga 66 Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande?

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halv-året	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Umgåtts med vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med grannar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Själv hjälpt/fått hjälp av någon granne	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diskuterat politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Varit upptagen kvällstid med aktiviteter/ärenden utanför hemmet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit middag med familjen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Haft gäster hemma på middag	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit frukost utanför hemmet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetat övertid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handlat med aktier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tecknat, målat, skrivit poesi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt gudstjänst eller religiöst möte	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt persondator	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köpt CD-skiva	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hyrt video/DVD	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tittat på TV under dagtid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst någon bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bett till Gud	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skänkt pengar till en hjälporganisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

**Fråga 67 Enligt Din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet?
Svara med hjälp av nedanstående skala:**

Det går inte att lita på
människor i allmänhet

Det går att lita på
människor i allmänhet

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Fråga 68 Hur intresserad är Du i allmänhet av samhällsfrågor?

Mycket
intresserad

Ganska
intresserad

Inte särskilt
intresserad

Inte alls
intresserad

Fråga 69 Hur viktigt tycker Du att följande saker är för Dig?

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Varken viktigt eller oviktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
En ren värld	☐	☐	☐	☐	☐
Teknisk utveckling	☐	☐	☐	☐	☐
Ett behagligt liv	☐	☐	☐	☐	☐
Ett spännande liv	☐	☐	☐	☐	☐
Självförverkligande	☐	☐	☐	☐	☐
En värld i fred	☐	☐	☐	☐	☐
En vacker värld	☐	☐	☐	☐	☐
Jämlikhet	☐	☐	☐	☐	☐
Familjetrygghet	☐	☐	☐	☐	☐
Frihet	☐	☐	☐	☐	☐
Lycka	☐	☐	☐	☐	☐
Inre harmoni	☐	☐	☐	☐	☐
Kärlek	☐	☐	☐	☐	☐
Landets säkerhet	☐	☐	☐	☐	☐
Ett liv fullt av njutning	☐	☐	☐	☐	☐
Frälsning	☐	☐	☐	☐	☐
Självaktning	☐	☐	☐	☐	☐
Socialt anseende	☐	☐	☐	☐	☐
Sann vänskap	☐	☐	☐	☐	☐
Visdom	☐	☐	☐	☐	☐
Rättvisa	☐	☐	☐	☐	☐
Makt	☐	☐	☐	☐	☐
Hälsa	☐	☐	☐	☐	☐
Rikedom	☐	☐	☐	☐	☐
Ärlighet	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 70 På det hela taget, hur lycklig skulle Du säga att Du är?

Mycket
lycklig

Ganska
lycklig

Inte särskilt
lycklig

Inte alls
lycklig

Fråga 71 Hur bedömer Du Ditt allmänna hälsotillstånd? Svara med hjälp av nedanstående skala, där 0 motsvarar "mycket dåligt" och 10 motsvarar "mycket gott".

Mycket dåligt										Mycket gott				
↓														↓
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10				
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐				

Fråga 72 Om Du jämför Dig och Din generation med Dina föräldrars generation, skulle Du säga att Du och Din generation i allmänhet är mer eller mindre:

	Min generation är mer...		Ingen skillnad		Min generation är mindre...		
	↓			↓		↓	
	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3
Intresserad av lokala frågor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Intresserad av andra länder	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Regelbunden i sina vardagsvanor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Karriärinriktad	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Intresserad av att hänga med i nyheterna i press, radio och TV	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Stressad i vardagen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Intresserad av politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Intresserad av att umgås med vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jämställd i hemmet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nöjd med livet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Beroende av att läsa en daglig tidning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Öppen för förändringar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Informerad om vad som händer i samhället	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Intresserad av nöjen och uteliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Släkt- och familjekär	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Statusänkande	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Regelbunden i sina medievanor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 73 Vilket år föddes Din far respektive mor?

Min far: Min mor:

ARBETSLIV

Fråga 74 Vilken av de här grupperna tillhör Du för närvarande?

☐ Förvärsarbetande (även sjukskriven, föräldraledig)	☐ Ålderspensionär/avtalspensionär
☐ Har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder	☐ Förtidspensionär/sjukpensionär
☐ Genomgår arbetsmarknadsutbildning	☐ Studerande
☐ Arbetslös	☐ Annat:

Fråga 75 Vilket yrke har/hade Du?

-
- (yrke/sysselsättning)
- Har **aldrig** yrkesarbetat → Gå till fråga 79.

Fråga 76 Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde Du till?

☐ Tjänsteman	☐ Företagare: ingen anställd
☐ Tjänsteman med arbetsledande funktion	☐ Företagare: 1–9 anställda
☐ Tjänsteman med företagsledande funktion	☐ Företagare: 10 eller fler anställda
☐ Arbetare	☐ Jordbrukare: ingen anställd
☐ Arbetare med arbetsledande funktion	☐ Jordbrukare: en eller flera anställda

Fråga 77 Arbetar/arbetade Du hel- eller deltid?

- Heltid Deltid, minst 15 timmar i veckan Deltid, mindre än 15 timmar i veckan

Fråga 78 Arbetar/arbetade Du i statlig, kommunal, landstingskommunal eller privat tjänst?

- Statlig Kommunal Landstingskommunal Privat

Fråga 79 Har Du varit sjukskriven vid något eller några tillfällen under de senaste 12 månaderna?

- Nej
- Ja → Upp till en vecka
 Mellan 1 vecka och 1 månad
 1–3 månader
 3–12 månader
 Mer än 12 månader

Fråga 80 Är Du medlem i någon fackförening?

Ja, förbund inom:

- LO (Landsorganisationen), v.g. ange vilket förbund:
- TCO (Tjänstemännens Centralorganisation), v.g. ange vilket förbund:
- SACO (Sveriges Akademikers Centralorganisation), v.g. ange vilket förbund:
- Annan facklig organisation, v.g. ange vilket förbund:
- Nej

NÅGRA FRÅGOR OM DIG SJÄLV

När man sammanställer resultatet av sådana här undersökningar brukar man dela upp svaren i olika grupper. För att kunna göra detta behöver vi Dina svar på dessa avslutande frågor.

Fråga 81 Är Du kvinna eller man?

- Kvinna Man

Fråga 82 Vilket år är Du född?

Årtal:

Fråga 83 Är Du..:

- Svensk medborgare
- Medborgare i annat land
- Både svensk medborgare och medborgare i annat land

Fråga 84 Vilket är Ditt civilstånd?

- Ensamstående
 Sambo
 Gift
 Änka/änkling

Fråga 85 Har Du egna barn?

- Ja Nej

Fråga 86 Hur ser Ditt hushåll ut?

Jag bor ensam → *Gå till fråga 87.*

Jag bor med/delar regelbundet mitt hushåll med: →

En vuxen	☐	Ja	☐
Flera vuxna	☐	Nej	☐
Ett eller flera barn	☐		☐

Om Du regelbundet delar Ditt hushåll med barn, hur många är de och i vilka åldrar är de?

Antal barn: ...i åldrarna: 0–3 år 4–6 år 7–15 år 16 år eller äldre

Fråga 87 Om Du skulle beskriva Ditt nuvarande hem respektive det hem Du växte upp i, vilket av nedanstående alternativ stämmer då bäst?

Ditt nuvarande hem:

- Arbetarhem
 Jordbrukarhem
 Tjänstemannahem
 Högre tjänstemanna-/akademikerhem
 Företagarhem

Det hem Du växte upp i:

- Arbetarhem
 Jordbrukarhem
 Tjänstemannahem
 Högre tjänstemanna-/akademikerhem
 Företagarhem

Fråga 88 Var någonstans har Du, respektive Din far och Din mor, huvudsakligen vuxit upp?

	Du själv	Din far	Din mor
Ren landsbygd i Sverige	☐	☐	☐
Mindre tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stad eller större tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stockholm, Göteborg eller Malmö	☐	☐	☐
Annat land i Norden	☐	☐	☐
Annat land i Europa	☐	☐	☐
Land utanför Europa	☐	☐	☐

Fråga 89 Hur länge har Du bott i den kommun där Du bor nu?

- Har alltid bott här
 Har alltid bott här bortsett från kortare perioder, t. ex. studier på annan ort
 Inflyttad, har bott här mer än 10 år
 Inflyttad, har bott här 4–10 år
 Inflyttad, har bott här 1–3 år
 Inflyttad, har bott här mindre än 1 år

Fråga 90 I vilken typ av område bor Du?

- Storstad, centralt
- Storstad, ytterområde/förort
- Stad eller större tätort, centralt
- Stad eller större tätort, ytterområde
- Mindre tätort
- Ren landsbygd

Fråga 91 Hur bor Du för närvarande?

- I villa/radhus
- I lägenhet/flerbostadshus
- Annat boende:

Fråga 92 Hyr eller äger Du eller någon i Ditt hushåll Din nuvarande bostad?

- Hyr bostaden
- Äger bostaden (även bostadsrätt/insatslägenhet)

Fråga 93 Vilken skolutbildning har Du? Markera det alternativ som Du anser passar bäst in på Dig. Om Du ännu inte avslutat Din utbildning, markera då den Du genomgår för närvarande.

- Ej fullgjort grundskola eller motsvarande obligatorisk skola
- Grundskola eller motsvarande obligatorisk skola
- Studier vid gymnasium, folkhögskola eller motsvarande
- Examen från gymnasium, folkhögskola eller motsvarande
- Eftergymnasial utbildning, ej högskola
- Studier vid högskola/universitet
- Examen från högskola/universitet
- Examen från forskarutbildning

Fråga 94 Vilken inriktning har Din utbildning i huvudsak? Kryssa för det alternativ som bäst stämmer in på Din utbildning.

☐ Ekonomi/handel/administration	☐ Media/journalistik/reklam
☐ Estetisk/design/hantverk/konst	☐ Naturvetenskap/matematik/data
☐ Hotell/restaurang/service/skönhetsvård	☐ Pedagogik
☐ Hälso-/sjukvård	☐ Samhällsvetenskap/juridik
☐ Humaniora/kultur	☐ Socialt arbete/omsorg/psykologi
☐ Jordbruk/skogsbruk/miljövärd	
☐ Teknik/byggeteknik/industri/transport	☐ Annan:

Fråga 95 Var vänlig sätt ett kryss i den ruta som motsvarar den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten för samtliga personer i Ditt hushåll före skatt (pension och studiemedel ska räknas in i den ungefärliga årsinkomsten).

☐ 100 000 eller mindre	☐ 401 000 – 500 000
☐ 101 000 – 200 000	☐ 501 000 – 600 000
☐ 201 000 – 300 000	☐ 601 000 – 700 000
☐ 301 000 – 400 000	☐ Mer än 700 000

Fråga 96 Hur har enligt Din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna?

	Förbättrats	Förblivit ungefär densamma	Försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomi i Din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Hur tror Du att ekonomin kommer att förändras under de kommande 12 månaderna?

	Förbättras	Förbli ungefär densamma	Försämras
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomi i Din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

TILL SIST NÅGRA FRÅGOR OM VAD DU GJORDE I GÅR

Fråga 97 Vilka medier tog Du del av i går och i vilket sammanhang? (Du kan svara med flera kryss på varje rad.)

	<i>Tog ej del av i går</i>	Hemma	På arbetet/ i skolan	På offentlig lokal (café, bibliotek etc.)	Under resa	Någon annanstans
Morgontidning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kvällstidning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vecko-/månadstidning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Vad gjorde Du i övrigt i går?

	Ja	Nej
Åt frukost hemma	☐	☐
Arbetade/gick i skolan utanför hemmet	☐	☐
Var på resa i arbetet	☐	☐
Var på semesterresa	☐	☐
Var på lantställe/i fritidshus	☐	☐
Var i min bostad i princip hela dagen	☐	☐
Hade en ovanligt stressig dag	☐	☐
Hade en ovanligt lugn dag	☐	☐
Arbetade övertid	☐	☐
Umgicks med vänner	☐	☐
Var ensam hemma större delen av kvällen	☐	☐

Vilken veckodag var det i går?

Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag	Söndag
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

ETT STORT TACK FÖR DIN MEDVERKAN!

Om Du har synpunkter på någon enskild fråga eller formuläret som helhet är vi tacksamma för att få ta del av dessa.

Här ser Du några böcker från SOM-institutet där resultaten från de senaste årens undersökningar presenteras:

Du kan läsa mer om SOM-institutets verksamhet på vår hemsida:

www.som.gu.se

(Där hittar Du också innehållsförteckningar till våra böcker.)

Vill Du kontakta oss är Du mycket välkommen att göra det:

- telefon: 031-773 12 17
- epost: info@som.gu.se

SOM-INSTITUTET DRIVS I SAMARBETE MELLAN TRE INSTITUTIONER VID GÖTEBORGS UNIVERSITET:

Statsvetenskapliga institutionen

Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet är Sveriges främsta forskningsinstitution när det gäller undersökningar om politisk opinionsbildning.

Institutionen för journalistik och masskommunikation

Institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet (JMG) är tongivande inom forskning om massmedier, journalistik och demokrati.

Förvaltningshögskolan

Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet är den enda i sitt slag i landet. Forskning bedrivs om medborgarna och den offentliga sektorn samt om kommunal ekonomi och organisation.

I den här undersökningen som Du just hjälpt oss med att genomföra deltar forskare från dessa tre institutioner men också från andra institutioner och universitet, bland andra:

Erik Amnå, docent:

Samhällsengagemang

Annika Bergström, doktorand:

Nyheter och internet

Göran Bolin, professor:

Mobiltelefoni

Ulla Carlsson, docent:

Våld och medier

Marie Elfving, doktorand:

Attityder till reklam

Sören Holmberg, professor:

Politisk opinion

Lars Höglund, professor:

Bibliotek

Åsa Nilsson, doktorand:

Medieanvändning

Bo Rothstein, professor:

Civila samhället

Josefine Sternvik, doktorand:

Dagstidningsutveckling

Ingela Wadbring, fil.dr.:

Dagspress

Lennart Weibull, professor:

Åsikter om massmedier

SAMHÄLLE O P I N I O N MASSMEDIA

Samhälle Opinion och Massmedia (SOM) är en vetenskaplig frågeundersökning som årligen genomförs av SOM-institutet vid Göteborgs universitet. SOM-institutet drivs gemensamt av tre institutioner: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Statsvetenskapliga institutionen samt Förvaltningshögskolan. SOM-undersökningen är en del av institutionernas forskning om opinionsbildning i det svenska samhället i dag. Undersökningen genomförs i samarbete med Kinmark Information AB och går ut till 6 000 slumpmässigt utvalda personer i Sverige.

Ansvariga för undersökningen är professor Sören Holmberg och professor Lennart Weibull. Magnus Kinmark är projektsamordnare och undersökningsledare är Åsa Nilsson.

Har Du frågor som rör Din medverkan i undersökningen, ring gärna Kinmark Information. Telefon: 020-28 28 30 (samtalet är gratis)

Du kan också ringa eller skicka e-post till SOM-institutet:
Åsa Nilsson, telefon: 031-773 12 39, e-post: asa.nilsson@som.gu.se
Vill Du läsa mer om SOM-institutet finns vi på internetadressen: www.som.gu.se

*Denna streckkod är endast till för att
inkomna svar skall kunna prickas av
vid datorns optiska läsning. Då slipper
Du få påminnelse i onödan.*

